
3 1761 06354292 2

HISTORISKE

SAMLINGER OG STUDIER

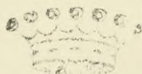
VEDRØRENDE

DANSKE FORHOLD OG PERSONLIGHEDER

ISÆR I DET 17. AARHUNDREDE,

UDGIVNE AF

DR. HOLGER RØRDAM.

FJERDE BIND.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF UNIVERSITETSBOGHANDLER G. E. C. GAD.

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE.

1902.

Med Understøttelse af Carlsberg-Fondet.

INDHOLD.

Nicolaus Heldvaderus.

Et Litteratur- og Kulturbillede.

Der er næppe nogen af de Skribenter, der levede og virkede hos os for 300 Aar siden, hvis Bøger man endnu saa jevnlig træffer paa, som den i Overskriften nævnte Mands, et utvivlsomt Vidnesbyrd om, at han i sin Tid er slaaet godt an, og at han har været, hvad vi nu vilde kalde, Folkeskribent. Der havde ogsaa været saadanne før eller samtidig med ham — vi minde saaledes om Mester Christiern Pedersen, Henrik Smith fra Malmø, Rasmus Hansen Reravius, Mester Niels Michelsen Aalborg — men der var dog næppe nogen af disse, hvis Skrifter naaede længere ud blandt Publikum, noget der staar i Forbindelse med, at Heldvaderus var Forfatter i to Sprog, Dansk og Tydsk, og, som det synes, med lige Lethed færdedes i dem begge.

I Skriftet »Dagspressen i Danmark« kalder Stolpe ham »den frugtbare og livlige«, »sin Tids Feuilletonist«, og disse Egenskaber have vistnok bidraget til at skaffe ham en stor Læsekreds. Ved meget, af hvad han skriver, er der noget kradsende, noget nervepirrende; han sparer ikke paa Peber og Sennep, naar han tilbereder Retterne for sine Læsere; Salt mangler heller ikke; hans drastiske Udtryk og kraftige, af og til humoristiske Billeder holde Op-

mærksomheden vaagen. Han er noget af en Digter, og dette fremgaar ikke blot af hvad han har skrevet paa Vers, men undertiden nok saa meget af hvad han, aabenbart uden sønderlig at veje sine Ord, henslænger paa Papiret i Prosaform. Det gamle Ord »indignatio facit versus« passer paa ham. Hans Ordrigdom, naar han udskjælder sine Kritikere, virker som et Styrtebad, om end ikke af det reneste Vand. Der er mangen Gang Lune og Vid, vel mest af grovkornet Art, i hans dristige Udtryk; men naar han ikke er i det krigerske Hjørne, kan han dog ogsaa sige noget paa en saa stemningsfuld og smuk Maade at vi endnu tiltales derved.

At Heldvaderus ved sine astrologiske Spaadomme har bidraget til at styrke Tidens Overtro paa de astrale Legemers Indflydelse paa Menneskenes Skjæbne og de historiske Begivenheders Gang, kan ingen nægte. Dog kan det som en lille Modvægt anføres, at ved en given Lejlighed satte netop hans astronomiske Viden ham i Stand til at frelse 11 uskyldige Kvinder fra at blive underkastede en pinefuld Tortur, der, hvis han ikke havde faaet Sagen standset i det yderste Øjeblik, rimeligvis havde ført til, at de alle vare blevne brændte som Hexe. Tillige skal det bemærkes, at hvor fast han end troede paa Stjernernes Indflydelse paa Menneskenes Skjæbne, saa var han dog ikke Fatalist, da han altid hævdede, at »Gud styrer Stjernerne«. Og hvor mange Gange han end spaaede om Krig og Blodstyrtning i Henhold til »de onde Aspecter«, som han mente at have opdaget, saa var han dog langt fra nogen Ynder af Krigen, men fremhævede stadig, at ved Krig er der ingen Velsignelse (nulla salus bello).

Endelig — og det er dog Hovedgrunden, hvorfor vi her dvæle ved Heldvaderus som litterær Personlighed — sad han inde med et rigt Fond af gode og nyttige Kundskaber, som han med rund Haand spredte ud i mangfol-

dige Skrifter. Adskillige af disse kræve vel til fuld Forstaaelse nogen classisk Dannelse, men de fleste ere dog beregnede paa den nogenlunde oplyste eller dog Oplysning søgende, ustuderede Læser. Selv om Hovedtitlen paa flere af disse Skrifter efter Tidens Skik er paa Latin, giver Undertitlen dog sædvanlig saa god Forklaring, at den ulærde Læser ikke behøvede at lade sig skræmme af det fremmede Sprog. De latinske Vers og Floskler, hvormed Bøgerne ere broderede, findes som oftest oversatte eller omskrevne, saa Læseren uden Vanskelighed kunde følge med, selv om der var et og andet, han maatte lade passere uforstaaet.

I.

Det er om Sønderjyden Niels Hansen fra Hellevad, jeg her skal fortælle, nærmest efter hans egne Optegnelser[1]) og de Antydninger, han selv giver i sine Skrifter. Disse ere mærkede med Forfatternavnet Nicolaus Helduaderus[2]), hvilket sidste Navn dog ikke, som den gammeldags Skrivemaade har forledt nogle til at mene, skal udtales i 5 men i 4 Stavelser, altsaa: Heldvaderus, d. e. Manden fra Hellevad. I Præstegaarden i denne By var han nemlig født den 27. Oktober 1564[3]). Byen ligger

[1]) Udgivne af Langebek i Videnskabernes Selskabs »Dansk Historisk Almanak« for 1775, med Udgiverens Tilføjelser i Almanakken for 1776.

[2]) Det er mindre passende, naar nogle skrive Navnet: Helduader, hvilket let medfører en urigtig Udtale, og bl. a. har bevirket, at i det ellers med Omhu affattede Registerbind til Annaler for nord. Oldkyndighed og Historie er »Helduader« og »Nic. Helvaderus« blevet til to forskjellige Personer.

[3]) Heldvaderus, Sylva chronologica II, 174.

i Sønder-Rangstrup Herred eller, som han selv siger, midt imellem Tønder og Haderslev, og ligeledes midt imellem Aabenraa og Løgumkloster, »paa Herrevejen mellem alle disse fornævnte Kjøbsteder, ved en dejlig Bæk og rindende Strøm« — altsaa, trods den landlige Begrænsning, dog med Forbindelse til alle Sider — i Grunden et Billede af Heldvaderus selv, der, trods den snævre Skueplads for hans Virksomhed, dog ved sine særlige Evner gjorde sig bemærket i vide Kredse, baade i og udenfor Fædrelandet.

De to forbundne Sogne Hellevad og Egvad tillige med Nabosognet Bedsted havde fra gammel Tid hørt under Ribe Stift, hvis Biskop havde haft Ret til at visitere her, medens Eftersynet af Kirkeregnskaberne tilkom Ærkedegnen i Ribe Domkapitel[1]). Heldvaderus har opbevaret os et historisk Vidnesbyrd om dette Forhold, idet han i et af sine Skrifter har aftrykt den Kollats, som Biskop Iver Munk i Ribe paa SS. Peders og Povls Dag 1514 udstedte i Kolding for Hr. Laurs Dithmer (Laurentius Dithmarß.) som Præst i Hellevad og Egvad[2]). Som en Del af Brunlund eller Aabenraa Len kom disse Sogne imidlertid ved Arvedelingen i Christian III's Tid ind under den gottorpske Hertug Adolf, hvem det efter længere Tvistemaal 1564 lykkedes at fravriste den danske Konge den Indrømmelse, at disse Sogne fremtidig skulde unddrages Ribe Stifts kirkelige Overhøjhed og henlægges under den gottorpske Provst i Aabenraa[3]).

Den ovennævnte Hr. Laurs Dithmer, som 1514 afløste sin Farbroder, Hr. Mattis Iversen, der havde

[1]) Ny kirkehist. Saml. I, 78. 82. 85. 87. 669.

[2]) Nic. Heldvaderus. En Ny Formularbog 1625, Bl. O 4—5. Noodt, Beiträge I, 462—3.

[3]) Waitz, Sclesw.-Holst. Geschichte II, 370. Barfod og Rørdam, Kirkekalender for Slesvig Stift I, 180.

været Præst i Hellevad og Egvad siden 1486[1]), var den sidste katholske og den første lutherske Præst her. Da i hans Tid Byen Kassø i Hellevad Sogn af Christian II henlagdes til Nabosognet Hjortkjær, tog Præsten det saa fortrydeligt op, at han lod sætte følgende Indskrift i Hellevad Kirke: »Qvidqvid delirant reges plectuntur Achivi. Anno M.D.XXI. kam Casso fra Helleway« [2]). I sit Ægteskab med Maren Christensdatter fra Bjerndrup i Stepping Sogn havde Hr. Laurs to Sønner, Christen, der blev Præst i Ubjerg ved Tønder, og Laurs eller Laurentius Dithmer, der først var Kapellan i Tetenbøll i Ejdersted og siden Sognepræst i Løjt ved Aabenraa[3]), samt Datteren Mette, der blev Moder til vor Nic. Heldvaderus.

Hans Fader hed Hans Nissen og var fra »Sjødorp ved Toldsted« i Ris Herred (det gamle Sudathorp, Kong Svend Estridsens Dødssted), hvor hans Fader, »ærlig Dannemand Nis Jensen, boede i den nederste Gaard sammesteds ; Moderen, Maren Eskilsdatter, var født »udi Slosbøl ved Toldsted«. Det var altsaa Bønderfolk. Sønnen blev dog holdt til Bogen. Herom fortæller Nic. Heldvaderus følgende:

»Min Fader, Hr. Hans, kom først til Skole udi Aabenraa, dernæst til Flensborg, hvorfra til Lybeck, hvor han

---

[1]) Jensen, Kirchliche Statistik d. Herzogth. Schleswig, S. 287, hvor der dog staar 1468 for 1486, som Heldvaderus har (D. Hist. Almanak 1776).

[2]) Dansk Atlas VII, 241. I sit Skrift Sylva chronol. II, 46 fortæller Nic. Heldvaderus ved Aaret 1520: »Nachdem Anno Christi 1411 König Erici Pommers Soldaten eine Karspel Kirche Enloe (ɔ: Ønlev) in Grund abgebrennet, so im Ampt Braunlund gelegen, ist Hiortkier Kirche deß Orts am Tage Matthæi in diesem Jahr (1520) angefangen zu bawen, vnnd wie das Gebewd 1522 verfertiget, hat König Christianus II auß den nehest angelegenen dreyen Kaspeln etliche Dörffer hinzu verordnet, vnnd eine Kaspel Kirche darauß gemacht«.

[3]) To ret interessante Breve fra denne findes meddelte i mine Hist. Kildeskrifter 2. R. II, 669—70.

søgte Skolen paa det sjette Aar; derfra drog han til Danzig og søgte Skolen paa 2 Aars Tid; siden begav han sig paa det Universitet til Stetin[1]), hvorfra han blev kaldet af Fyrsten [i Pomeren] og blev Hertug Bugislai Præceptor, hvor han forholdt sig en Tid lang og fik Lyst til at studere Medicin, hvorudi han og øvede sig en Tid lang. Af Pomeren begav han sig fremdeles til Rostock paa Universitetet[2]); men hæderlig og højlærde Doctor Simon Pauli[3]) førte hannem til det theologiske Studium. Og som han havde været til Rostock et Aars Frist, blev han kaldet af ædle og velbyrdige Junker Jürgen Sepelin at blive hans Sognepræst til Wulfshagen Sogn, som ligger 3 Mil øster for Rostock, og blev han ordineret og præsteviet udi Güstrow Aar 1561, næste Fredag efter Michaelis, var den 3. Octobris, og sang sin første Messe udi Sognekirken til Wulfshagen Dominica 20. Trinitatis. Paa Foraaret blev han hjemkaldet af Hr. Laurs og menige Sognemænd udi Heldevad og Ingevad[4]) Sogne, og sang strax Messe paa Christi Himmelfarts Dag Aar 1562. Blev saaledes ved Kaldet, saa længe han levede, som en ærlig Præst og kristen Dannemand. Anno 1563, Dominica 2. Trinitatis, gjorde han sit Bryllup med Mette, Hr. Laurs' Datter udi Heldevad, som for sin Alderdoms Skyld afstod hannem Kaldet og begav sig til Rolighed. Og blev jeg den ældste af 13 Børn, som de avlede tilsammen udi

[1]) Noget fuldstændigt Universitet var der ikke i Stetin, men vel et Gymnasium.

[2]) Johannes Nicolai Flensburgensis blev i Marts 1560 immatrikuleret i Rostock.

[3]) Siden Professor i Theologien og Stamfader til den hos os blomstrende Slægt Paulli. Han kom til Rostock som Magister Witebergæ promotus i Foraaret 1560.

[4]) Saaledes skriver Heldvaderus Navnet, men vistnok urigtigt. I ældre Tid skreves det: Hywai, Igwai, Iwad eller Ekwatt (s. Dansk Atlas, VII, 242. Jensen, Kirchl. Statistik, S. 284. Ny kirkehist. Saml. I, 669).

Ægteskab. Hr. Andreas, Sognepræst udi Hjortkjær[1]) kristnede mig, eftersom han og havde kristnet min Fader tilforn udi sin Barndom«.

Vor Heldvaderus var, som alt er sagt, født 1564, altsaa netop i det Aar, da hans Fødesogn i kirkelig Henseende lagdes fra Ribe Stift under Slesvig. Om sin Ungdom fortæller han følgende:

Eftersom jeg hjemme havde lært at læse og lære min Catechismum, blev jeg Aar 1575 forsendt til Flensborg udi Skole paa Misericordias Domini Mandag. Næste Aar derefter, som var 1576 den 25. Maj, blev jeg af min Fader sat til Skole i Haderslev[2]), hvor jeg blev til Mortensdag. Og eftersom jeg fik Lyst til at lege paa instrumentalsk Musik, blev berammet, at jeg skulde lære paa Orgel hos gamle Hertug Hanses Organist. Derfor blev jeg fra Skolen nogen Tid lang. Anno 1580, Mandagen udi Dimmeluge, som var den 28. Marts, førte min Fader mig med min Morbroder Laurentio Dythmaro[3]) paa Vejen til Lyneborg; og der vi kom til Bustorp for sønden Gottorp, drog min Fader tilbage igjen, og vi med en Foermandsvogn til Hamborg; dernæst paa Paaskeaften over Elven til Lyneborg, og kom i St. Michaelis Skole under M. Laurentio Rodomanno: paa det sidste udi St. Johannis Skole, [hvor] min Rector var M. Albertus Lonicerus, Conrector Lucas Lossius, som døde i min Tid[4]). — Anno 1583 om St. Mortens Dag begav jeg mig fra Lyneborg til Lybeck at studere; fik

[1]) Andreas Pauli (Povlsen) var født i Gjenner (Østerløgum Sogn), hvorfor han ogsaa skrev sig: Generanus. Han blev 1528 Præst i Hjortkjær og døde, 78 Aar gl., 25 Febr. 1577, efter at han i nogle Aar havde haft sin Søn og Efterfølger til Medhjælper. (Jensen, Statistik, S. 267).

[2]) Under den nævnte Dag skrev Faderen i sin Kalender: »Niels til Hadersløf i Skole«

[3]) Den ovf. S. 5 nævnte Præst i Løjt ved Aabenraa.

[4]) Den 8. Juli 1582 (Jöcher, Gelehrten-Lexicon).

strax liberam mensam hos en Borger og Brygger ved Navn Arndt Hanne paa Nyxsterstræde, hvor jeg fik Koldesygen ætatis climacterio tertio[1]) udi Fastelavn. og laa saa syg paa 16 Uger. Udi midlertid døde min Husvært, og drog jeg hjem til Heldevad. Der jeg om Michelsmisse[2]) kom til Lybeck igjen, fik jeg liberam mensam hos Wilhelm Breser udi St. Johannis Stræde[3]). Var in suprema classe den øverste. Rector Scholæ var M. Pancratius Crugerus Finstarwald, Conrector M. Nicolaus Forstius Brabantius. — Anno 1586 sejlede jeg med en Skipper fra Lybeck paa anden Michelsdag, eftersom jeg baade af Skolen og fra min Vært havde bekommet mit ærlige Testimonium, og kom til Riga i Lifland paa 7 Dages Tid. Der fandt jeg for mig højlærde Mand M. Henricum Mollerum Dythmarsum, som var Rector Scholæ samme Sted. Han annammede mig venligen, tog mig i sit Hus og holdt mig for sin Landsmand[4]). Men eftersom Stephanus Batori, Konge i Polen, drog den samme Vinter for Riga med Krigsmagt, forskaffede M. Henrich mig [Plads] hos en Friherre ved Navn Hr. Fabian von Ungern, Erbherr zu Puthlosz und Eichermanger etc., hvor jeg agerede pæda[go]giam indtil Midsommer. Slottet var 15 tydske Mile fra Riga, paa Vejen, som man rejser fra Riga til Wenden. Efter Mid-

[1]) Hvert syvende Aar regnedes for »Climacter«, et betydningsfuldt Trin i Menneskets Alder. Heldvaderus var altsaa da i sit 21de Aar.

[2]) Maaske dog lidt senere, da H.s Fader under 4. Novbr. 1584 skrev i sin Kalender: »Niels til Lübeck«.

[3]) Den Godgjørenhed, som Heldvaderus var Gjenstand for, hvor han kom frem, vidner om noget smukt i Tiden, som for de unge har haft stor Betydning. De lærte Taknemmelighed og afvænnedes fra Selvraadighed.

[4]) Navnet Dithmer eller Dythmersøn, som Heldvaderus sædvanlig skriver sin Morfader og dennes Sønner, viser maaske hen til, at Stamfaderen var fra Ditmarsken (jvfr. ndf. S. 9 Not. 2).

sommer tog jeg min Afsked og drog til Riga igjen, hvor jeg forholdt mig en Tid lang hos en fornemme Borger, ved Navn Arndt Bolte, i St. Peders Stræde. [Anno 1587 den 18. August dimitteret fra Riga Skole med et godt Testimonium af Rect. Henrich Møller Dythmarsus]. Drog saa med en Skipper. Henrich Bentsen, fra Riga til Flensborg og saa hjem til Heldevad. Blev saa hjemme til Martini paa samme 1587 Aar. Dernæst gjorde jeg mig rede og drog med en Skipper af Rostock fra Haderslev til Rostock. hvor jeg strax bekom liberam mensam hos tvende Borgere, den ene Nicolaus Zirichmann, Notarius publicus og Acciseskriver, den anden Joachim Nettelenblat over Bryggen ved Graven imellem der alten und neuen Stadt[1]. Saaledes blev jeg udi Rostock til Ao. 1590, der min Fader, Hr. Hans Nissen, hendøde udi Herren den 24. Septembris, Torsdagen for Michaelis, og blev begraven for Alteret sammesteds hos min Oldefader. Hr. Laurs Dythmersøn. salig med Gud. som døde 6. Dag Julii Aar 1565, ætatis suæ 72, pastoratus 51«[2].

»Efter min salige Faders, Hr. Hanses, dødelige Afgang blev strax skikket Bud og Vocationsbrev efter mig til Rostock, at jeg vilde komme hjem og annamme Kaldet. hvorpaa jeg gjorde mig rede til Rejsen. Kom saa hjem og blev af Provsten, Hr. Johannes Generanus. Sognepræst til Aabenraa, og menige Sognemænd, unge og gamle, meddelt et beseglet Kaldsbrev, hvilket af Hertug Philip til Gottorp blev confirmeret. Og blev in articulis fidei exami-

---

[1] I December 1587 immatrikuleredes i Rostock »Nicolaus Helvaderus Holsatus« (Hofmeister, Die Matrikel der Univ. Rostock).

[2] I Beskrivelsen af Hellevad Kirke i Dansk Atlas VII, 241 findes følgende Bemærkning: »Paa venstre Side af Alteret er en indmuret Sten over Præsten Hr. Laurentius Dytmarsus, døde 1565, samt hans Eftermand Hans Nissen, døde 1590. Paa denne Sten kaldes Annexsognet Hywai«.

neret og ordineret en Sognepræst at være til Heldevad og Ingevad Kirker af Doctor Paulus von Eitzen, Superintendent, til Slesvig, den 10. Dag Decembris [1590], for det høje Alter udi St. Peders Mynster, som kaldes Domkirken«[1]).

Dagen efter Ordinationen blev Heldvaderus trolovet med den slesvigske Borger Jürgen Hocks og Hustru Annas 14aarige, »udi Gudsfrygt til Ære og Dyd optugtede« Datter, Gertrud, der var født 4. Januar 1576. »Derefter«, siger Heldvaderus, »blev vort Bryllup gjort paa Slesvig Raadhus næste Sommer herefter den 19. Dag Septembris. Og blev hun mig hjemført til Heldevad paa anden Michaelis Dag paa hendes Alders femtende Aar«.

Surgere mane, piam mature ambire puellam
Haud potuit qvemqvam poenituisse virum.

Endnu er bevaret et Brev, dat. »ex umbraculo in Heldeuatt« 2. Sept. 1591, hvorved »Nicolaus Hansen Helduaderus« indbyder Hr. Andreas Thomsen, Provst og Præst i Tønder, til med sin Hustru at overvære hans forestaaende Bryllup[2]).

I Embedet blev Heldvaderus indsat Nytaarsdag 1591 af Provsten i Brunlund eller Aabenraa Len[3]).

---

[1]) Nic. Heldvaderus's Underskrift 1590 paa den Præsterne i de gottorpske Besiddelser foreskrevne Religionsed omtales hos Krafft, Husumsche Kirchen-Hist., S. 409.

[2]) Orig. paa Latin i det Kongl. Bibl., Bøllings Brevsamling. Det bemærkes, at her skriver N. H. aldeles tydelig sin Svigerfaders Navn Hock (ikke Hacke, som Dansk hist. Almanak for 1775 har). I Aaret 1590 immatrikuleredes i Frankfurt a. d. Oder Andreas Hock fra Slesvig, formodentlig en Broder til N. H.'s Hustru.

[3]) Ved en underlig Fejltagelse har Langebek forklaret »præpositus territorii Brunlundensis« ved »Provsten i Haderslev«. Brunlund var det gamle Slot, der laa tæt ved Aabenraa.

Om sin Fader har Heldvaderus fortalt, at han foruden Theologien dyrkede Astrologi, Astronomi, Mechanik og Medicin, og at han havde udarbejdet adskilligt i disse Videnskaber, dog uden at faa det trykt. Særlig Betydning turde vistnok en gjennem 16 Aar (1573—89) med megen Omhu ført meteorologisk Dagbog have haft[1]. Lejlighedsvis havde Faderen ogsaa søgt at lede Sønnen til Indsigt i Astrologi og Astronomi, hvilket i høj Grad stemmede med dennes Tilbøjelighed. Heldvaderus var i det hele meget polyhistorisk anlagt, og der var ikke ret meget af hin Tids Videnskab. som var fremmed for ham; men fornemmelig synes dog alt, hvad der hørte til Kalendervæsen og Tidsregning, at have interesseret ham, og i et Tidsrum af 44 Aar spredtes hans Almanakker med tilhørende »Prognostica« i hundredtusendevis ud over Danmark og Nordtyskland. Men foruden disse har han udgivet en saadan Mængde Skrifter eller litterære Bidrag henhørende under Theologi, Moral, Historie. Topografi, Naturbeskrivelse, Antikviteter, praktisk Økonomi, Retsvæsen og Hygieine samt forskjelligt andet, at det vistnok kan siges med Sandhed, at ingen samtidig her til Lands har overgaaet ham som flittig Folkeskribent, og at næppe noget Bibliothek ejer alle hans trykte Skrifter, end sige de utrykte.

Som det synes, maa Heldvaderus allerede under sit Ophold i Rostock have syslet med Kalendariografi, da det første Skrift af ham udkom kort efter, at han var bleven Præst, med Titel:

---

[1]) Aeromantica Astrologia sive Diarium, observationes aeris, cæli et ventorum, aspectusque Planetarum, ad dies singulos, cum monitis de cujusvis anni fertilitate et sterilitate, aliisque argumentis cognatis, studiose annotata ab A. 1573 ad 1589. (Moller, Cimbria literata I, 243). Skriftet har kjendelig haft megen Lighed med Tyge Brahes omtrent samtidig førte meteorologiske Dagbog ogsaa i den Henseende, at det tillige indeholdt smaa personalhistoriske Notitser (s. foran S. 7 og 8 Not.).

Almanach oc Practica paa det Aar effter vor HERres JEsu Christi naaderige Fødsel M.D.XCI. Beregnet ved Nicolaum Heldwaderum. Prentet i Kiøbenhaffn aff Matz Vingaard 1591. 16⁰.

Foruden Almanakken indeholder Skriftet Angivelse af Markederne i Danmark og enkelte kronologiske Notitser af den danske Historie; bag i findes en Anvisning: »Om Aareladende oc at sette Kopper«. Naar der sees hen til Heldvaderus's senere Praxis, kan det næppe betvivles, at Almanakken med passende Forandringer omtrent samtidig er udkommen paa Plattydsk, hvilket Sprog siden i hans Skrifter afløstes af Højtydsk. At han har fortsat med Udgivelsen af Almanakker Aar for Aar, saa længe han levede, kan godtgjøres af hans egne Udsagn, skjønt vi ikke mere have Exemplarer af dem alle bevarede. 1624 skrev han nemlig i Fortalen til »En ny Formularbog«: »Det er nu paa det 34te Aar, siden jeg først begyndte at lade Almanak og Prognostica udgaa paa Prent, hvilket jeg haver continueret Aar efter Aar indtil denne Dag«. Det samme har han gjentaget i Fortalen til sit Prognosticon for Aaret 1625 og endvidere i Fortalen til Prognosticon for 1634, dat. Kjøbenhavn Pinse Aften 1633, hvor det hedder: »Dette er mit 44de Aars Almanak, som jeg haver componeret, calculeret, digtet og skrevet fra det Aar, der man skrev efter Guds Byrd 1590«.

De ovennævnte Prognostica eller Forudsigelser, byggede paa meteorologiske Iagttagelser eller astrologiske Beregninger, og vedrørende formentlig forestaaende Begivenheder baade i den ydre Natur og i Menneskeverdenen, kom efterhaanden til at udgjøre en meget vigtig Bestanddel af Heldvaderus's kalendariske Forfattervirksomhed, ligesom han samtidig gav sig af med at stille Nativiteter eller at forudsige Menneskers Livsskjæbne efter den Stilling, Stjernerne formentlig havde indtaget i deres Fødsels-

stund, en Virksomhed, der dog ved en given Lejlighed kom ham dyrt at staa, som vi senere skulle se.

For øvrigt var Heldvaderus ikke den eneste, der samtidig gav sig af med at forfatte Almanakker. Saaledes vide vi, at Tyge Brahe aarlig forfattede en Almanak, hvoraf han sendte Kong Frederik II et Par Exemplarer, hvad bl. a. fremgaar af følgende Brev til den navnkundige Astronom:

Frederik II osv. Vid, at som du os haver fortrøstet om en Almanak paa dette tilstandendes 88. Aar at ville gjøre og os forskaffe noget betideligere, end du plejer den os at lade tilkomme; desligeste ogsaa haver gjort os Tilsagn om den Almanak, som du derhos plejer os at gjøre, at ville os forskaffe: Da bede vi dig og begjære, at du samme Almanakker, dersom de ere forfærdiget, med denne Brevviser, vor Dreng, vilde os tilsende; eller og, dersom de ikke endnu ere beredte, da med det første, muligt er, vilde dem forfærdige, og os tilbyde (ɔ: give Tilsagn om), naar vi dennem maa være forventendes. Dat. Holm 24. Sept. 1587 [1]).

Disse Almanakker have dog maaske ikke været trykte; dette var derimod Tilfældet med en Skrivekalender, som Tyge Brahes Discipel, Iver Iversen Hemmet, der senere blev Biskop i Ribe, udgav for Aaret 1592 [2]). For Aarene 1595 og 96 har man danske Almanakker beregnede af Bartholomæus Moller, »Astronomus«, en Tydsker, der har ladet sit Arbejde oversætte paa Dansk. Fra 1597 havde

[1]) Danske Magazin II, 247.

[2]) »En Ny Scriffue Calender paa det Aar effter vor eniste Genløseris oc Saliggiøreris Jesu Christi Naaderige Fødsel M.D.XCII. Prentet i Kbh. aff Laurentz Benedicht 1592«. Tilegnelsen til Rentemester Enevold Kruse til Hjermitslevgaard er dat. Ripis Cimbr. ipso die Pentecostes 1591. — I Rostgaardske Saml. 270, 4° findes »Prognostica oc Spaadomme«, skrevne med Hemmets Haand og daterede som Tilegnelsen i ovennævnte Skrivekalender.

Heldvaderus en skarp Konkurrent i David Herlitzius, der i en lang Aarrække udgav ikke blot tydske men ogsaa danske Almanakker. Om denne Mand kan oplyses, at han var en i sin Tid bekjendt Læge, Astronom, Historiker og Poet, der var født i Zeitz 1557 og i sin Ungdom under trange Kaar fægtede sig frem ved Poesi og Musik, studerede i Leipzig, Wittenberg og Rostock, blev efterhaanden Konrektor i Güstrow, Physicus i Prentzlow og Anclam, Professor Matheseos og Doctor Medicinæ i Greifswald, Stadsphysicus i Lybeck. Endelig begav han sig til Stargard, hvor hans hele Bogsamling gik op i Luer. Han døde 15. August 1636[1]).

Da Boghandlerne, der ofte tillige vare Bogtrykkere, i hine Tider sjeldent indlod sig paa at give noget Honorar for de Bøger, som de forlagde, maatte Forfattere, der ønskede et saadant, som oftest søge det ved at dedicere deres Skrifter til Personer eller Korporationer, der kunde antages ved en passende Foræring at ville vise deres Paaskjønnelse af en saadan Opmærksomhed. Denne Vej fulgte Heldvaderus allerede tidligt, da vi have Efterretning om, at der fra Ribe 1592 tilsendtes »Hr. Niels i Hellevad« 2 Rosenobler som Foræring for en Almanak, han havde »tilskrevet (ɔ: tilegnet) Borgmestre og Raad«[2]). Senere blev han en sand Mester i denne Dedikationstrafik, der i Aarenes Løb har indbragt ham ikke saa ganske lidt, og da hans Almanakker og Prognostica efterhaanden fik en meget stor Afsætning, har han sikkert ogsaa forstaaet at bringe Boghandlerne til at lønne hans Arbejde.

Den første af Heldvaderus's danske Almanakker var, som vi saa', trykt i Kjøbenhavn; den næste, vi kjende,

[1]) Jöcher, Gelehrten-Lexicon.
[2]) Kinch, Ribe Bys Historie II, 720 f.

for Aaret 1593, er »prentet i Ribe paa Liliebjerget«[1]). Paa Titelbladet er tilføjet: »Cum Privilegio Regio«. Det er, saa vidt vides, den eneste af Heldvaderus's Almanakker, der har været udgivet med et saadant Privilegium. Dettes Ordlyd kjende vi dog ikke, og kunne saaledes ikke afgjøre, om det har været en almindelig Tilladelse, Heldvaderus har faaet, eller den kun har gjældt for et enkelt Aar. Det vil for øvrigt erindres, at han paa den Tid stod under den gottorpske Hertugs Landshøjhed. — Titelen paa den næste Almanak lyder:

Almanach oc Practica paa det Aar M.D.XCIII ved Nicolaum Johannem Helduaderum calculeret. Terentius in Adelph. Istud est sapere, non quod ante pedes est modo videre, sed etiam illa, quæ futura sunt, prospicere. Slesvick. (16°).

Følgende Forsøg i den bibelske Kronologi kan vel ikke nu yde os nogen Vejledning, men vidner dog om Forfatterens Studier:

Astronomica conciliatio Calendarii veteris ac recentis Juliani. Dat js, Ein korte Astronomische vorgelikinge des warhafftigen thor tydt Christi gewesenen, vnde jtziger tydt gewandtliken Julianischen Calenders. Darinne vp dat körteste vnde Eintfoldigeste de vörnemeste Historien des Olden vnde Nyen Testamentes, ein jeder by sinem Jahre, Månte vnde Dage, na vermögen, klarliken vor Ogen gestellet . . . . dorch Nicolaum Helduaderum in Agro Slesvicensi. Gedr. tho Schleßwig dorch Nicolaum Wegener. 1597. (4 Ark i 4°).

[1]) Exemplar blandt Hegelunds Skrivkalendere i Kgl. Bibl. Da Lyskander i sit lille Litteraturlexikon (S. 286) under Heldvaderus omtaler »Ephemerides aliquot annorum Ripis excusae«, er det rimeligt, at ogsaa Almanakken for 1592 (s. ovf. S. 14) har været trykt i Ribe.

Skriftet er »am Dage Gertrudis 1597« tilegnet Hertug Hans »den ældre« (nu almindelig kaldet »den yngre«). Forfatteren tager i Tilegnelsen Afstand fra den da for ikke længe siden i de romersk-katholske Lande indførte gregorianske Kalender, hvilken han betegner som »falsk«, og som da ogsaa først i Aaret 1700 naaede at blive indført her i Landet. — I dette som i de fleste af sine andre Skrifter søger Heldvaderus at afværge ubillige Domme over sit Arbejde, ved at give Zoilus[1]) en velment Næsestyver, her ved følgende Vers:

Pfhu drulle dy[2]), pakke dy spötter Oge,
Vp dy gehöret Hellisch Für vnd Loge,
Vp Godt ick trüwe, de my erhelt
Vor alle Vienden disser Welt.

Der findes ikke i Skriftet nogen Antydning af, at det tidligere (1592) skulde været udgivet paa Latin, som Worm har[3]). Rigtigheden af denne Beretning maa derfor betvivles.

Ovennævnte Skrift efterfulgtes af følgende, i hvilket Forfatteren, saa vidt vides, for første Gang benyttede det højtydske Sprog:

Tractatus de septem orbis miraculis. Ein kurtzer, jedoch nützlicher Tractat von den sieben Wunderwercken

---

[1]) Zoilus var en Taler og Kritiker fra Amphipolis i Thracien, der levede paa Ptolomæus Philadelphus's Tid, og søgte at vinde Berømmelse ved at nedsætte Homer og skrive mod Plato og Isokrates. Han gik med tæt afklippet Haar og langt Skjæg. Siden er »Zoilus« blevet Fællesnavn for ubillige Kritikere. — Ellers er det gjerne Momus (Kritikens Guddom, der aldrig finder noget godt nok og altid har noget at udsætte paa enhver Ting), som Heldvaderus gaar løs paa med det idelige tilbagevendende Udraab: Rumpantur ut ilia Momis.

[2]) D. e. Fy pak dig!

[3]) Lexicon over lærde Mænd I, 419.

der Welt. Hiebey ist auch eine kurtze Beschreibung des köstlichen Tempels zu Jerusalem, welchen Salomon vor Alters daselbst gebawet. Allen Ehr, Kunst vnd Tugentliebenden zu gute newlig in Druck verfertiget. Durch Nicolaum Helduaderum. 1598. Gedr. zu Schleßwig durch Nic. Wegener. (2 Ark i 4⁰).

Skriftet er »1598 im heiligen Weinachten« tilegnet Wolfgang Kalundt, fyrstelig Husfoged og Amtskriver paa Brunlund, Søn af Thomas K., Borgmester i Slesvig og gift med en Datter af Generalsuperintendent Paul von Eitzen, »der Mich und die Meinen allewege promouirt und gefordert«. Forf.s Bemærkning kan gjælde den Dag i Dag, at alle vide at tale om »Verdens syv Underværker«, men at næsten ingen veed, hvilke disse have været, saa at en Oplysning herom ikke er af Vejen.

Ved Siden af sine smaa Almanakker, der ledsagedes af en kortfattet »Practica« eller et lidet Prognosticon, begge i ganske lille (16⁰) Format og sammenheftede, udgav Heldvaderus, i alt Fald siden Aaret 1600, ogsaa en Række særlige Prognostica i Kvart med Forudsigelser om, hvad Aaret vilde bringe. Det første os bevarede Exemplar bærer følgende udførlige Titel, der tillige kan tjene som Indholdsangivelse:

Prognosticon Astrologicon. Oder Practica auff das M.DC. Jahr Jesu Christi. Darinnen ordentlich etliche Wundergeschichte erzelet, vnd die Witterung des gantzen Jahres gehandelt, sampt vermeldung anderer zufell, die sich nach der Himlischen Corpers Wirckung, vnd nach dem zustandt vnd verenderung des Gewitters, in gegenwertigem Jahr, zutragen vnd begeben werden, aus dem lauff des Gestirns vnd andern Natürlichen anzeigungen, ohn all Superstition genommen, vnd mit fleiß gestellt vnd beschrieben,

Durch Nicolaum Heldvaderum. In agro Sleswicensi. Schleßwig. [1599]. (5 Ark i 4⁰).

Paa Titelbladets Bagside findes et latinsk Digt »Ad Lectorem«, undertegnet: »Hermannus Schroter, Cathedralis Sclesvicensium Ecclesiæ Diacon.«, hvilket ender med følgende Lovord om Bogens Forfatter:

. . . . calculare regum
Sors qualis populi ducumque fata,
An bellum fuerit famesque paxque:
Non est, crede mihi, benigne lector,
Cujusvis; tamen hac in arte multum
Polles, Heldevadere docte, multum
Præstanti et celebris labore fies,
Et vives titulo potentiore.

Skriftet er tilegnet Christian IV's Dronning, Anna Catharina af Brandenburg, og det er en vidtløftig og lærd Tiltale, den unge Dronning faar. Det, der mest vækker vor Opmærksomhed i den, er Forfatterens Opfordring til Dronningen om ikke at unde Kjættere, Sacramenterere, Gjendøbere og Calvinister noget Herberge her i Landet. Vi se altsaa allerede her den Grundstemning ytre sig, der siden er saa karakteristisk hos Heldvaderus, at det er Calvinisterne og de protestantiske Sekter, der særlig ere Gjenstand for hans Uvillie, medens Papisterne i Regelen behandles med langt større Hensynsfuldhed.

Selve Skriftet begynder med en »nødvendig Erindring« om den Dyrtid, som havde hersket i de sidste bedrøvelige Aar, og om Grunden til, at Astronomerne maatte forudsige saa meget ondt. Det er et saare mørkt Syn, Forfatteren har paa Tilværelsen eller paa »die gottlose, durchgeteüffelte Welt«, der ved allehaande Himmelsyn og andre gruopvækkende Begivenheder[1]) skal mindes om.

[1]) I mit Skrift, And. Chr. Arrebos Levnet og Skrifter, I, 78 Not. har jeg for mange Aar siden givet en lille Prøve af Heldvaderus's

»dass Gott die Bößheit dieses heillosen, Sodomitischen Lebendes in die Lenge nicht lenger wird zusehen können, sondern uns, ja gewißlich uns, mit Pestilentien, Krieg, Hunger und Teürung, sampt Mangel der Narung zu Wasser und Lande, und andern unzähligen Plagen heimbsuchen wird«. Derpaa opregnes en lang Række ødelæggende Naturbegivenheder, ligefra Syndfloden af til den sidste Oversvømmelse paa Vestkysten af Slesvig, ikke at tale om mange andre underlige Ting, der tyde paa en opskræmmet Fantasi, f. Ex. »ein seltzames unerhörtes Wesen und Getummell (von jungen Graßteüffeln, Gespenst oder Waldt-Teüffeln, wie ichs dafür halte), welches sich zwischen der Stadt Schleßwig und Flensburg Anno 1597 an dem Holtze und Heerstraße dritthalb Meyl weges von Schleßwig, zugetragen«.

Den lange Liste over ildevarslende Begivenheder var dog kun en Brøkdel af hvad Forfatteren kjendte af den Slags, eftersom han ender med at sige: »Ich will geschweigen was sonsten hin und wieder in diesen benachbarten Ortern, an Himmel und Erden, an Sonn und Mond, an Menschen und Viehe, Summa an allen Creaturen Gottes, für grausam schreckliche Monstra, portenta et prodigia gesehen und gehöret werden«.

Alt, hvad der skete, som laa udenfor det sædvanlige, betragtedes langt mindre som Følger af forudgaaende Aarsager end som Varsler om tilkommende Begivenheder, og det kan ikke nægtes, at Heldvaderus ved sine paa astrologiske Beregninger grundede Prognostica i ikke ringe Grad har bidraget til at nære denne for hin Tid sædvanlige Anskuelse. Om han har udrettet noget godt ved de skarpe Bodsprædikener, han knytter til Fremstillingen af

Udmaling i det nævnte Skrift af, hvorledes Verden med raske Skridt gaar sin Undergang imøde

de »onde Aspecter«, han fandt saa mange af, maa vi lade staa hen som tvivlsomt; men det kan aldrig have gavnet, at han spaaede, at der i Sommeren 1600 vilde udbryde en gruelig Pest, der vilde rase saaledes, at mange Byer vilde blive øde[1]), eller at han forudsagde, at en fornem Kvinde af en høj Stand ved Dionysii Tid (Oktober) vilde komme til at kæmpe haardt med Døden, o. lgn.

Skriftet slutter med udførlige Vejrspaadomme, Maaned for Maaned, ja næsten Dag for Dag, undertiden endog med Angivelse af Klokkeslæt. — Vi skulle dog ikke her gaa nærmere ind paa de astrologiske Beregninger og fantastiske Forudsigelser, hvorpaa dette Prognosticon og Heldvaderus's andre Skrifter af samme Art hvile, saa meget mere som vor Litteratur besidder en omhyggelig og indsigtsfuld Behandling af dette Emne i Finn Magnusens »Udsigt over Astrologiens Opkomst, Uddannelse og Udbredelse i Norden«, i hvilken Heldvaderus's Virksomhed ogsaa har fundet kort Omtale[2]).

Et gavnligere Virkefelt for sine litterære Evner fandt Heldvaderus, da han vendte sig til fædrelandsk Historie og Topografi. Hans første herhen hørende Arbejde bærer Titelen:

Kurtze vnd einfaltige Beschreibung der Alten vnd weitberümbten Stadt Schleßwig, in Cimbrischen Chersoneso belegen: Neben kurtzer Succession der Hertzogen vnd Bischoffen zu Schleßwig. Auß allerhand documenten vnd vrkunden mit fleiß zusamen gefasset, vnd in Truck verfertiget. Durch Nicolaum Held-

[1]) Sommeren 1600 bragte dog ingen Pest; men 1601—2 rasede den rundt om i Landet i en Grad, der i nogen Maade kunde svare til Forudsigelsen.

[2]) Annaler for nord. Oldkyndighed 1840—41, S. 322 f.

uaderum in agro Schlesvicensi. M.DC. III. (9 Ark i 4°)[1]).

I Tilegnelsen, dat. Heldeway 28. Okt. 1603, til Hertug Johan Adolf af Gottorp giver Forfatteren en malerisk om end temmelig fantastisk Skildring af, hvorledes Landet saa ud i Oldtiden, og hvorledes Samfundsforholdene den Gang vare. Angaaende Middelalderen bemærker han, at da raadede Pavedømmet, og ingen kjendte til nogen anden Religion. Hertil føjer han følgende for den Tid ret mærkelige Ytringer: »Darauß dan folgen wolte, das wo ferne die Papisten alle solten verdammet sein worden, musten beide Könige, Fürsten und Vnterthauen, ja auch die Bischoffe, Prediger und Lerer selbst, so die Orter bewohnet und den Gottesdienst verrichtet, ewig in Abgrund der Hellen verdammet und verloren sein, und wir nun, post repurgatam Religionem per Lutherum, rechte Christen vnd Erben des ewigen Lebends sein. Aber hievon lasse ich andere urtheilen. Weilen es heist: Nolite judicare et non judicabimini«.

Som Historie betragtet er Beskrivelsen af Slesvig ikke noget Mesterværk, men som et første Forsøg er Skriftet dog ingenlunde uden Interesse. En og anden lokal Efterretning har det ogsaa reddet fra Forglemmelse. Heldvaderus viser os her nogle af de Egenskaber, der have gjort hans Skrifter vel egnede til Folkelæsning, som naar han skildrer en Kamp mellem Kong Regner og Harald Klag paa følgende Maade:

»Künig Regnar zog ihm entgegen. Harald im gleichen war auch nicht der letzte, kamen der halben zusamen Norden vnd Westen bey der Stadt Flensburg an dem Berge, im tieffen Thale, zwischen Woldemars Tofft vnd

[1]) Paa Titelbladets Bagside findes et latinsk Digt til Forfatteren af Johannes Monavius.

dem Dörffe Haraldschleg, da gieng es an ein treffen, da hörete man die Pferde snauben, die Bogen schnörtzen, die Pfeile wie der Hagel in der Lufft durch einander fliegen, und die Schwerter klingen. Da fiel so mennich Tausent Man auff beiden Seiten, das die Bogen, Pfeile vnd Waffen im Blute schwemmeten. Daher die Stadt, an welchem diese Schlacht geschah, von diesem Haraldo Herildtzthale[1]) genennet wird auff diesen heütigen Tag«.

Der er mangen Gang et vist godt Humør over, hvad Heldvaderus fortæller, som naar han i Anledning af Ølbrygningen i Byen Slesvig siger: »Und hat das Bier, so man daselbst brauwet, und an der Farb und Geschmack der Cakabillen nicht ungleich, die Art an sich, daß es, zimblicher massen getruncken, gudt frisch Geblüte vnd fröliche Leüte machet«. Eller naar han siger: Nu har jeg trukket Læseren om gjennem hele Byen, »alß wil jetzt auch Zeit sein, das ich mich zum Thore nach meiner Pfarr wiederumb begebe« — og saa fortæller noget om Porten, han skulde ud af for at naa hjem til Præstegaarden.

For at Bogens sidste Blad ikke skulde staa tomt, har Heldvaderus derpaa indført et latinsk »Epitaphium« over sin Fader, handlende om al Tings Forfængelighed og Forgjængelighed, samt sit eget saa lydende »Symbolum«:

Frisch auff in Unlust, und lache[2]),
wann der Teuffel zornig ist.

Den laurbærkronede Digter Matthæus Zuber († 1623) havde gjengivet det saaledes for ham paa Latin:

[1]) I Heldvaderi Sylva chronol., hvor den samme Efterretning findes (I, 73–4), kaldes Stedet Haraldsthal.

[2]) Ofte staar der i Heldvaderus's Bøger: Unlust und Lachen; men den latinske Gjengivelse viser, at »lache« maa betragtes som den rette Form.

Optima sub tristi concepta dolore voluptas,
Ridendum, Sathanas si quando irascitur atrox.

Beskrivelsen af Slesvig udkom 1673 i ny Udgave i Oktav. Til denne har den bekjendte slesvigske Specialhistoriker Ulrich Petersen († 1735) forfattet en Række Rettelser og Tilføjelser, og da særlig til 10de Kapitel, der omfatter Regenternes Historie. Disse Bemærkninger ere af O. H. Moller udgivne i Dänische Bibliothek VI, 429—68. Historikeren F. A. Reinboth († 1749) har med stor Omhu indført U. Petersens Tilføjelser i et gjennemskudt Exemplar af Oktavudgaven, som han tillige har forsynet med enkelte egne Bemærkninger (Thottske Mnskr. Saml. 1791. 4⁰). Fra en langt senere Tid haves en Bearbejdelse (dels Aftryk dels Udtog) og Fortsættelse af det gamle Skrift. med følgende Titel:

Nicolaus Helduader's Chronik der Stadt Schleswig, vom Jahre 1603 zum Jahre 1822 fortgeführt und mit Anmerkungen und Ergänzungen begleitet von Joh. Chr. Jürgensen, Mechanicus und Dannebrogsmann in Schleswig. Schlesw. 1822. (182 SS. i 8⁰).

Da det er kjendeligt, at en Del af Heldvaderus's topografiske Bemærkninger støtte sig til Iagttagelser, han selv har gjort, vistnok ved Besøg hos sine i Slesvig boende Svigerforældre, have de for senere Forskere i Byens ældre Topografi ikke været uden Værd; men Chr. C. Lorenzen har dog i sine (i Annaler for nord. Oldkynd. og Hist. 1859 indførte) Afhandlinger ikke faa korrigerende Bemærkninger til samme.

I den ovenomtalte Tilegnelse til Hertug Johan Adolf havde Heldvaderus ytret, at Beskrivelsen af Byen Slesvig skulde være Forløber for hans store »Chronicon der Hertzogen zu Schleswig«, som han havde sammenskrevet, »Hertugen til Ære og hele Landet til Nytte og Fromme«.

og som kun ventede paa at komme i Trykken, hvortil Hertugen havde tilsagt ham Hjælp[1]) — en Hjælp, der dog aldrig kom, hvorfor Skriftet forblev henliggende utrykt. Det er dog kjendeligt, at Heldvaderus ogsaa senere har arbejdet paa dets Fuldkommengjørelse, da han 1624 omtaler, at han var kommen saa vidt, at Værket snart kunde udgives i Trykken[2]). Det kom dog heller ikke den Gang, og Manuskriptet omtales af Langebek som »aldeles forsvundet«.

En umiddelbar Frugt af Dedicationen var det imidlertid vistnok, at Heldvaderus fik et skriftligt Løfte af Hertugen om, at en af hans nærmeste — en Søn eller Svigersøn — skulde blive hans Efterfølger som Præst i Hellevad og Egvad, dette Kald, som hans Slægt i en saa lang Aarrække havde siddet inde med. Løftet blev dog senere betydningsløst, ja Heldvaderus maatte endog lide den tunge Skjæbne selv at blive kastet ud af Embedet som en Følge af de Stridigheder, hvori han indvikledes. Hvor megen Skyld han selv har haft i, at det gik ham saaledes, er nu ikke ganske let at oprede. Men at dømme efter hans Bøger, har han været frittalende og har ofte brugt stærke og vel ogsaa uforsigtige Ord, naar hans Retsfølelse krænkedes.

Inden vi imidlertid gaa over til Skildring af de Stridigheder, der forbitrede flere Aar af Heldvaderus's Liv og endelig bragte en betydelig Forandring i hans ydre Livsforhold, skal følgende lille Skrift nævnes:

[1]) »Welches Werck ich schon lange hiebeuohr E. F. G. zur Ehren vnd den gantzen Lande zu nutz vnd fromme geschrieben vnd verfertiget, vnd nur des Truckens wartet. darauff den E. F. G. mir gute vertröstung gethan, das dieselbe mir, seinem getrewen Vnterthan, helffen vnd furdern wollen. an dero F. G. Ich kein Zweifel trage«.

[2]) Fortalen til »Sylva chronologica«.

Allmanach oc Practica paa det Aar M.DC.IIII. Beregnet ved Nicolaum Helduaderum. (Træsnit: en Mand, der betragter en Himmelglobus). Prentet i Lybeck [aff Herman Wegener[1])]. (16⁰).

I Almanakken findes hist og her, hvor Pladsen tillader det, enkelte historiske Notitser, f. Ex. »Anno 1603. den 3 Aprilis er Koning Christiano IIII i Danmark etc. fød en ung Søn, huilcken Gud vilde jo giffue sin Naade oc welsignelse«. Efter Almanakken følger »Practica Astrologica« for samme Aar, tilegnet Fru Talia Thott, den kgl. Statholder i Slesvig og Holsten Gert Rantzows Hustru, der betegnes som Udgiverens »meget tilforladendes, gunstige, gode Ven og Fordrerer«. Da han havde tilegnet hendes Herre og Husbond sin tydske Almanak, mente han det passende at »besøge« Fruen med den danske. I denne Tilegnelse, der er dateret »ex meo umbraculo Anno 1603, die crucis inventionis«, siger han for øvrigt: »at ieg endnu aarligen fremfarer udi min Astronomiske Kaanst til at tiene mit Fæderne Land met de gaffuer, som Gud mig aff naaden haffuer metdhelet oc giffuen, er først, at jeg aff naturen haffuer altid verit tilbøyelig til samme kaanst at studere, oc baade umag met omkaastning, effter min ringe formue oc leilighed, [oc] ingen flijd sparet. For det andet haffuer ieg oc besindet, at effterdi faa eller ingen haffuer ladet sig finde her til dags hoss oss at scriffue Allmanacker, som dog er it nytteligt Verck baade i Aandelig oc Verdslig stadt, huilcket mand ingenledis kand ombære, ieg da maatte beuise min tieniste oc veluillighed imod mit Fæderne Land, endog Christus for lenge siden klager, ingen Prophete at vere paatagen i sit Fæderne Land, som ieg sielff tijt oc offte nocksom haffuer forfaret. — — Huad Veiret anrørendis er, kand mand nocksom der om

[1]) Bogtrykkerens Navn findes paa Titelen til »Practica«.

prognosticere. Jeg sandelig maa udaff forfarenhed bekiende, at der som ieg haffde de vilkaar oc leilighed, at ieg formaate at kiøbe mig saadanne Instrumenter, som nødig giøres udi Astronomiske kaanst, da skulde ey mange Dage udi Aaret gaa forby, paa huilcke ieg ey om Veirlig noget besynderlig i sandhed vilde oc kunde bescriffue«.

For de nærmest følgende Aar ere Heldvaderus's danske Almanakker nu tabte. De vilde nærmest have haft Interesse ved at angive, hvem Forfatteren nu fandt det tjenligt at vise Ære ved en Tilskrift foran i det korte Prognosticon (»Practica«), som plejer at ledsage Almanakken[1]).

I sine efterladte Levnedsoptegnelser fortæller Heldvaderus: »Anno 1602 er jeg bleven heftig forfulgt af Frederik von Ahlefeld til Søgaard og Bertram Jensen i Bedsted. Gud skal være Dommer imellem os«. Stridens Aarsag kjende vi ikke, men den har maaske som flere af de Fjendskaber, han paadrog sig, staaet i Forbindelse med hans satirisk-humoristiske Anlæg, der gjorde det vanskeligt for ham at holde Tungen i Tømme. Senere blev han paa en Maade Aarsag til, at et Menneske blev henrettet, hvad vel ogsaa paadrog ham Fjendskab. Selv fortæller han (1607) Sagen omtrent saaledes: For nogle Aar siden hændte det sig, at en letfærdig Knegt her fra Sognet offentlig lod sig forlyde med, at han en Nat (1. Maj) var bleven Vidne til, at nogle Kvinder havde bedrevet Trolddom ude paa Marken ved et Vandhul. Som Følge af denne Beskyldning bleve Kvinderne, elleve i Tallet, kastede i et haardt Fængsel, og Bøddelen, der skulde underkaste dem Tortur, var allerede bestilt. Uden Tvivl ved Guds Forsyn skete det imidlertid, at jeg tilfældig traf det onde Menneske, og da spurgte ham, om det

[1]) Almanach oc Practica paa det Aar . . . 1609, beregnet ved Nic. Heldvaderum in agro Slesv. Kbh. hos Henrich Waldkirch, 1609. (16°), er vel bevaret, men »Practica« i samme er gaaet tabt.

virkelig var saa, at han havde set disse Kvinder øve Trolddom. »Ja vist har jeg set det«, svarede han, »ellers vilde jeg ikke have sagt det«. »Men hvorledes,« spurgte jeg, »kunde du dog egentlig vide, at det netop var disse Kvinder og ingen andre, da det jo var Nymaane paa den Tid, og altsaa mørkt?« Karlen paastod nu, at han havde været lige saa nær ved Kvinderne, som han nu var ved Præsten. Denne, som imidlertid indsaa, at dette var Løgn, trængte nu saa haardt ind paa Karlen, idet han truede ham med Helvedes evige Straf, at han tilsidst gik til Bekjendelse, at han slet intet ondt vidste om disse Kvinder. Derimod nævnede han en fornem Mand, der skulde have kjøbt ham til at anklage dem. Nogle Mænd, der kom til, medens Præsten talte med Karlen, fik nu ogsaa denne Bekjendelse at høre. Følgen blev, at Kvinderne blev fri, medens Karlen underkastedes den Tortur, som var dem tiltænkt. Under »gruelige Pinsler« fastholdt han dog den overfor Præsten gjorte Bekjendelse, at Kvinderne vare uskyldige. Enden blev, at han blev pidsket af Bødlen, brændemærket paa Kinden, fik Øret afskaaret og tilsidst blev halshugget.

I denne Sag synes der ikke med Rette at kunne lægges Heldvaderus noget til Last, og han kunde vel heller ikke gjøre for, at derved, som han siger, »nachmals unter die Parten Uneinigkeit und Todtschlag entstanden«. Om en anden Sag, som han maatte høre ilde for, beretter han selv: »Das ich vor etlichen Jahren in meinem Prognostico die unbarmhertzigen Kornwürme, so mehr dann auff Jüdisch mit dem Kornhandel umgingen, zierlich außgemacht, dadurch mein gnediger Fürst und Herr verursachet die Korn-Jüden in Straf zu nehmen und ihren Handel abzuschaffen«.

At Kornhandlerne ikke have fundet Behag i Heldvaderus's Indblanding i deres Sager, og at de have ladet

ham fornemme deres Forbitrelse, kan man let forstaa. Vi høre derfor hans Udbrud: »Evige Gud, hvad har jeg dog hidindtil maattet døje, lide og udstaa af ond Bagtale og Forfølgelse! Hvor har dog Løgnens Aand og Bagvadskerdjævelen gjort mig megen Bekymring og Græmmelse! Som jeg jo da ogsaa har min Judas her hos mig, der gaar mine Fjenders Ærende og ofte lumskelig har efterstræbt mig og udspredt allehaande onde Rygter om mig«.

Vi skulle senere komme tilbage til denne »Judas«, der maa have været Sognedegnen i Hellevad og Egvad, Jep Petersen. Her skal det kun bemærkes, at Præsten, for at sikre sig mod at blive undermineret af Bagvadskeren, lod sig af Provsten og Menigheden give et Vidnesbyrd om sit Levned og sin Vandel, der i hans Prognosticon for 1608 gjengives saaledes:

»Wir etc. bekennen, das Heldvaderus habe sich bis auf diesen heutigen Tag und Stunde unsträflich uns erzeiget, also das er Gottes Wort uns fleissigen geprediget, die Sacramenta laut der Einsetzung Christi verrichtet, sein Amt fleissigen ohne Versäumniss oder Ärgerniss gewartet, mit seiner erlichen, züchtigen Hausfrauen, Kinder und Gesinde als ein ehrlich, christlich Ehemann hausgehalten und umgangen, kein unehrlich oder unzüchtig Handtierung getrieben, Niemande, auch dem geringsten Kinde nicht, ungebürlichen beleidiget, kein Meuterei, Kiff, Klammer oder Ungenügte[1]) in oder auserhalb ehrligen Lagen oder Gesellschaften angerichtet. Und in Summa habe er sich dermassen je und allewege verhalten, das wir ihm alle Ehr, Lieb und Gutes bedanken« etc.

Alt dette, der tildels kan tyde paa, at Sagtmodighed og Sindighed just ikke altid har udmærket Heldvaderus, har han selv berettet i følgende Skrift:

[1]) Formodentlig = Unytte, der i ældre Tid jævnlig brugtes i en mere nedsættende Betydning, end nu er sædvanligt.

Prognosticon Astrologicum, Das ist: Gründliche vnd natürliche Verkündigung von dem Gewitter der Vier Jarzeiten, auch von Finsternüssen, Kriegswesen, Kranckheiten, Wachßtumb vnd andern Zuständen dieses Jahrs, nach der Geburt vnsers lieben HErrn vnd Heylandes Jesu Christi M.DC.VIII. Dem löblichen Fürstenthumb Schleßwigk vnd vmbligenden Königreichen vnd Landschafften, auch Namhafften Städten, zu nutz vnd frommen, mit sonderlichen fleiß calculiert vnd gestellet durch Nicolaum Heldvaderum in agro Slesvicensi. Gedr. Lübeck, bey Hans Witten. (4 Ark i 4⁰).

Paa Titelbladets Bagside findes et latinsk Æredigt til Forfatteren af Zacharias à Widing (Præst i Nybøl i Sundeved og i sin Tid bekjendt som latinsk Poet). Skriftet er tilegnet samtlige Provster, Sognepræster og Kapellaner paa Als, Ærø og i Sundeved[1]). Tilegnelsen er dat. S. Hans-

[1]) Da det mulig kan være af personalhistorisk Interesse, anføres deres Navne her. Als: Hr. Johannes Monrad, Provst paa Als og Præst i Kettinge. Hr. Johannes Johansen, Kap. ss. M. Jørgen Olufsen i Hørup. Hr. Oluf Pistorius (ɔ: Bekker), Kap. ss. Hr. Peter Conradi i Lysappel. Hr. Peter Arvidsen, Kap. ss. Hr. Niels Knudsen i Igen. Hr. Ancher Anchersen, Kap. ss. Hr. Hieronymus Eriksen i Tuntoft. Hr. Nic. Ebbesen, Kap. ss. Hr. Jacob Iversen i Svenstrup. Hr. Jens Enevoldsen i Ulkebøl. Hr. Matthis Pramer, Kap. ss. Hr. Mats Mogensen i Oxbøl. Hr. Hans Povlsen Rhode i Tandslet. Hr. Peder Widing, Kap. ss. Hr. Jesper Hansen (Casparus Johannis) i Adserballe. Hr. Christian Brunchardus i Hagenbjerg. Hr. Mats Hansen (Matthias Johannis), Kap. ss. Hr. Frederik Crucow i Notmark. — Ærø: Hr. Peder Andersen, Provst paa Ærø og Præst i Tranderup. Hr. Conrad i Bregninge. Hr. Anders Rhode i Rise. Hr. Christen i Kjøbing [Digteren A. C. Arrebos Fader]. Hr. Mats Lauritsen, Kap. ss. — Sundeved: Hr. Peter Fabricius, Provst i Sundeved og Præst i Broager. Hr. Anders Bing, Kap. ss. Hr. Zacharias à Widing i Nybøl. Hr. Jørgen Lund i Nybøl. Hr. Peter Brun i Satrup. Hr. Nic. Johannis, Kap. ss. Hr. Johannes Lund i Dybbøl. Hr. Nic. Witte (Albinus) i Ulderup. Hr. Jacob Knudsen, Kap. ss. Hr. Hans Skytte (Johannes Sagittarius) i Adsbøl.

dag 1607, og det er i den. Heldvaderus fortæller om de Plager, onde Mennesker forvoldte ham. Hans Vejrspaadomme ere vel hverken ringere eller bedre end de, hvormed Vejrprofeterne endnu holde Folk i Forventning. Men vor sønderjydske Astrolog krydrer sine Forudsigelser med skarpe Formaninger eller med morsomme Historier, ligesom det nu passer ham bedst. Solformørkelser høre i høj Grad til »die bösen Aspecten, so Krieg und Unlust anrichten«. Planeterne Saturns og Mars's Conjunction spaar, at det kommende Aar vil bringe »viel Tumults, Zerrüttung, Zweyspalt und Uneinigkeit neben Religionsstreit, dadurch die Schäflein Christi irre gemacht, und die arme Religio gepantzerfeget[1]«. Denne triste Udsigt giver ham saa Anledning til at foreholde sine Læsere alle de Ulykker, som Religionsstridigheder forvolde, og at det er at befrygte, at Tyrkerne, som i 1000 Aar urokkelig havde holdt fast ved deres Alkoran, paa den yderste Dag ville staa frem og fordømme de Kristne, som ved latterlige Disputationer havde søgt at gjøre Skriften saa knudret som mulig. Til de morsomme Historier, som vor Kalendermand til en Afvexling opvarter med, hører, hvad han fortæller om Jerusalems Skomager, om hvem han hos Skribenten Henricus Winandus havde fundet: at i Aaret 1400 havde man i »Lorosan« set en Mand, der var 350 Aar gammel, han havde 2 Alen lange Negle, der vare saa haarde som Jern; hans Fødder vare afslidte til midtvejs mod Knæerne, og hans Skjæg var saa langt og svært, at han maatte skubbe det foran sig paa en Trillebør.

Paa sidste Side af dette Prognosticon finde vi for første Gang det Vaabenmærke, som Heldvaderus siden jevnlig brugte i sine Bøger: et tvedelt Skjold; i det ene

[1] Panzerfegen betyder eg. pudse et Panser (sml. Sværdfeger), overført: gjennemprygle, irettesætte o. l.

Felt en halv Rosenkrands, i det andet tre skraatliggende Bjælker og mellem dem elleve Stjerner. Over Skjoldet staar en kronet Ugle, og Skjoldholderne ere to vældige Hunde, der give Hals af al Magt. Dertil hører følgende Motto:

Sey fern van vns der Schlangen Oge,
Darauff gehört hellsch Fewr vnd Loge.

Skjønt Heldvaderus saaledes havde søgt at skræmme enhver »Lügengeist und Lästerteuffel« fra sig, fik han dog, maaske inden det Aar udrandt, om hvilket han havde spaaet, en Fjende, der var farligere, end nogen tidligere havde været.

Det var den almægtige gottorpske »Kirkepræsident« Johan von Wouwern. Om Anledningen til Fjendskabet fortælles, at v. Wouwern havde forlangt, at Heldvaderus skulde stille hans Nativitet. Dette gjorde han ogsaa; men uforsigtig som han var, naar Lejlighed tilbød sig til at sige Folk, han ikke yndede, mindre behagelige Sandheder, har han formodentlig ladet Stjernerne give den forfængelige og herskesyge Stormand en Advarsel, som denne ikke syntes om. Nok er det, at v. Wouwern, da han fik Stjernetyderens Udtalelse om hans Skjæbne, skal have udbrudt: »Heldvaderus hat mir meine Nativität gestellet. Ich soll und will ihm eine wiederum stellen: Der Teufel soll ihn hohlen«. Denne Djævel agerede han selv, siger Pontoppidan[2]). — Inden vi dog gaa over til at fortælle, hvorledes v. Wouwern sørgede for, at Spaadommen kunde gaa i Opfyldelse, skal her meddeles nogle Oplysninger om denne mærkelige, men farlige Mand.

[1]) I senere Afbildninger ses kun 10 Stjerner. At disse forøvrigt hentydede til Heldvaderus's astronomiske Studier, berører han selv etsteds.

[2]) Ann. eccl. Dan. III, 827.

Johan von Wouwern (Wowerius) var født 1574 i Hamborg. Han besad en glimrende Begavelse og gjorde i sin Ungdom vidtløftige Studierejser rundt omkring i Europa, hvorved han ikke blot erhvervede en grundig Indsigt i den classiske Litteratur, men ogsaa et indgaaende Kjendskab til en stor Del af den Tids berømteste lærde. Ved forskjellige Skrifter, og navnlig ved kritiske Udgaver af en Række Oldtidsskribenters Værker, vandt han et anset Navn i vide Kredse. Men det turde være ret betegnende, at den første Forfatter, der nød godt af hans Skarpsindighed og Lærdom, var Petronius, vel den lasciveste af alle Oldtidens Skribenter. Man fortalte, at v. Wouwern i Rom, for at bane sig Vej, havde afsvoret den lutherske Bekjendelse. Om det er sandt, maa staa hen; senere var han dog nærmest Calvinist, for saa vidt han overhovedet havde nogen religiøs Overbevisning. Trods sin store Lærdom og sine mange Forbindelser faldt det ham vanskeligt at finde nogen fast Virkeplads, der svarede til hans høje Forestilling om egen Begavelse, indtil han 1608 kom til det gottorpske Hof; thi her lykkedes det ham i den Grad at indtage den lærddomselskende Hertug Johan Adolf, at han saa at sige i ét Spring blev Factotum i de gottorpske Lande. Baade de verdslige og de kirkelige Sager fik han under sin Haand. Alt skulde gaa gjennem ham, og alt kunde han overkomme. Da Hertugen, paavirket af sin Frænde og Ven, Hertug Moritz af Hessen, der havde indført Calvinismen i sit forhen lutherske Land, søgte at faa noget lignende sat igjennem i de gottorpske Besiddelser, i hvilken Anledning den hæderlige og ansete Superintendent Jacob Fabricius 1610 maatte vige for den hessiske Theolog Philip Cæsar, fandt Hertugen i v. Wouwern et villigt Redskab til sine Planers Fremme, og rimeligvis har den uhørte Lykke, denne i kort Tid gjorde, staaet i Forbindelse med den Forandring i Hertugens kirkelige Hold-

ning. som efterhaanden foregik. Nok er, at v. Wouwern var den mægtigste Mand ved det gottorpske Hof i sin Tid; men hans Tid blev kun kort. Efter langvarige og frygtelige Lidelser døde han allerede den 30. Marts 1612. Den billigtdømmende Johannes Moller, der har samlet baade de høje Lovtaler og de haarde Domme om ham, siger selv: »Han var den lærdeste Mand i Hertugdømmerne i sin Tid, stor i sine Fortrin og stor i sine Fejl«[1]).

Det var denne mægtige Mand, hvis flammende Vrede Heldvaderus havde draget ned over sit Hoved, og som fremkaldte en brat Omvexling i hans Livsskjæbne. For at faa noget at anklage Præsten for, maatte gamle Historier graves op og gamle Fjender manes frem.

I Aaret 1598 var saaledes et gammelt Klokketaarn, der stod paa Kirkegaarden i Hellevad, brændt af, som Præsten paastod, ved Degnens Uforsigtighed med en Lygte, men, som denne vilde give det Udseende af, derved at Præsten havde villet ryge nogle Duer ud, der havde taget Bolig i Taarnet[2]). Beskyldningen mod Præsten kjendtes ganske ubeføjet; men alligevel sneg den sig om i Mørket, og da Degnen Jep Petersen senere anklagede Heldvaderus for, at han havde talte ilde om Amtmand Otto von Qualen, vovede han endog, i Mangel af Bevis mod Præstens Benegtelse, paa et offentligt Ting at skjælde denne for Skjælm, Tyv, Løgner og Forræder eller endnu værre Ting. Da Degnen i Anledning af en Sag, han omtrent samtidig havde med en anden Mand, hvis gode Navn og Rygte han ogsaa havde søgt at skamskjænde, imidlertid havde unddraget sig Ansvaret ved Flugt og derpaa var bleven afsat, saa opnaaede Heldvaderus ved sin Klage

[1]) Cimbria lit. III, 662.

[2]) Jensen, Kirchl. Stat., anfører flg. Citat af Reinhusens Annal. msc.: »1589 [skal være 1598] brende Hr. Nicolai Helwaderi Kerkentorn af dorch Duwensmökent«.

over ham foreløbig kun, at det ved Hertug Johan Adolfs Dom af 14. December 1607 stilledes frit for ovennævnte Amtmand eller Præsten at lade Degnen fængsle, dersom han viste sig, og saa lade Klagen over ham paakjende af Retten.

Dette var foregaaet, inden Johan v. Wouwern var kommen til at indtage sin fremragende Stilling ved det gottorpske Hof, og inden Sammenstødet mellem ham og Heldvaderus havde fundet Sted. Men da det gjaldt om at faa denne tugtet, mente v. Wouwern vel, at slige gamle Historier og Bagvaskelser kunde gjøre Gavn. Degnen fik derfor Lejde til at komme tilbage for at forsvare sig imod Heldvaderus. Men da v. Wouwern i Forretningssager havde maattet begive sig til Hamborg, medens Sagen stod paa, saa gik det Degnen ilde. Ved Hofrettens Dom af 9. November 1609 blev han erklæret for Æreskjænder og dømt til at pidskes af Bøddelen og forvises fra Landet, med Trusel om, at han vilde blive henrettet med Sværd, dersom han vendte tilbage.

Den Sejr, Heldvaderus her havde vundet, forhindrede dog ikke v. Wouwern i at fuldbyrde sin Hævn. Det kan maaske antages, at Heldvaderus, frittalende som han var, uden Hensyn til det hertugelige Edikt af 11. April 1609, hvorved Skjælden paa anderledes troende blev forbudt, har ytret sig offentlig mod de af Hertugen begunstigede Forsøg paa at indføre Calvinismen her i Landet. Thi Juledag 1609 blev han ad administrativ Vej, uden Forhør eller Forsvar, »instinctu Calvinistarum et duri principis ira«, som han selv siger[1]), afsat fra sit Præsteembede, næsten samtidigt med at Superintendent Jacob Fabricius i Slesvig fik samme Behandling, fordi han fra Prædikestolen havde imødegaaet en Prædiken i calvinsk Aand,

[1]) Dansk hist. Almanak 1775.

som en fremmed Student havde holdt for Hertugen i Slotskirken paa Gottorp.

Efter Afsættelsen maatte Heldvaderus med Hustru og Børn strax rømme Præstegaarden, hvorpaa han indtil videre tog Bolig i Haderslev, der laa paa kongelig Grund, og hvor han uden Tvivl kunde vente nogen Støtte hos den kongl. Statholder og Lensmand paa Haderslevhus, Gert Rantzow, og hans Hustru, Fru Thale Thott, ligesom han havde en Ven i Statholderens Haandskriver Niels Michelsen, der var en Søn af »ærlig og velagte, trofaste Dannemand Michel Hansen i Rømes, en af de aller fornemste Bønder i Nørre-Rangstrup Herred«, der altid havde været en »besynderlig trofast og god Ven« af Heldvaderus, hvad denne med Tak erindrede, da han mange Aar efter tilegnede Sønnen, der imidlertid var bleven en »fornemme Borger og Brygger i Kjøbenhavn«, et af sine Skrifter[1]).

Efter at have ryddeliggjort Præstegaarden i Hellevad lod v. Wouwern, uden Hensyn til den ved Kirkeordinansen Menigheden tillagte Valgret og uden Provstens Medvirkning, en aldeles uværdig Person, ved Navn Jørgen Lund, »mere vant til Vaaben end til Bøger«, indsætte af Amtskriveren som Præst i Hellevad og Egvad.

I sin Ledighed udgav Heldvaderus en Bog, der med Føje kan kaldes et Folkeskrift, nemlig:

Eleusinia Sacra. Det er: Een kort oc Eenfoldig Forklaring offuer voris Kircker oc gode Gamle Ceremonier oc vdvortis Christelige Guds Tieniste. Vngdommen oc menige eenfoldige Christne meget nyttelig at vide. Nu nyligen tilsammenscreffuen aff Nicolao Helduadero, in agro Slesvicensi. Prændtet vdi Kiøbenhaffuen aff Benedicht Laurentz Benedichtssøn. 1610. (9 Ark i 8⁰).

[1]) Anden Part af »Morsus Diaboli« (1629).

Skriftet, der paa Grund af sine ypperlige Egenskaber 1863 blev udgivet paany med moderniseret Retskrivning af Niels Lindberg (Kbhvn., N. B. Kousgaards Forlag), er dediceret til »Gerhardt Rantzow til Morsum, Lindeved og Frienville, Kongl. Majestets udi Slesvig og Holsteinische Fyrstendømme Stathalter, Raad og Slotherre paa Haderslevhus og Torninge, min meget tilforladendes Patron og Forsvar«. Der er den Mærkelighed ved denne Dedication, at den er dat. »Bartholomæi Dag Anno 1597«. Om Heldvaderus først 13 Aar efter har faaet Lejlighed til at udgive Skriftet, eller om det mulig i sin første Skikkelse har været paa Tydsk, og senere er blevet overført paa Dansk, maa vi lade henstaa uafgjort[1]). Men, som sagt, et vakkert lille Skrift er det, der nok fortjente at komme for Lyset; thi ved Siden af ikke ringe kirkehistorisk og arkæologisk Lærdom fremtræder her Forfatterens lykkelige Evne til paa en kort og fyndig Maade at meddele de Oplysninger, som han ønskede at gjøre Læseren bekjendt med.

Samtidig med Udgivelsen af denne Bog skrev Heldvaderus sin danske Almanak for Aaret 1611 med tilhørende »Practica« (Vejrspaadomme og astronomiske Oplysninger), som han tilegnede sine »gunstige Herrer og gode Venner, hæderlige, ærværdige og højlærde Mænd, Biskop, Canonicis, Provster og Præster udi Riber Stift«. Han ender med Bøn om, »at Gud vil bevare sine Børn for alt Ondt« — maaske med Hentydning til den Skjæbne, der havde ramt ham selv. At han dog ikke var forknyt, viser han ved at tilføje sit tidligere anførte »Symbolum«, hvori han ler ad Satans Harme[2]).

[1]) At Dedicationen virkelig maa være skreven 1597, fremgaar deraf, at Gert Rantzow ikke nævnes »til Breitenburg«, der blev hans Hovedbesiddelse ved hans Faders Død 1598. I Almanakken for 1604 nævner Heldvaderus ham derimod: »til Bredenborg«.

[2]) Nærmere Beskrivelse af denne Almanak, der fattes i de offentlige Bibliotheker, findes i Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 650—1.

Medens Heldvaderus saaledes efter gammel og kjær Vane syslede med Pennen under sit ufrivillige Ophold i Haderslev, gik det bedrøveligt til i Hellevad Præstegaard. I et samtidigt plattydsk Manuskript berettes: »1610, den 22. Oct. is Jürgen Lund, gewesener Pastor tho Heldewath und Eckwath, tho Flenßburch up dem Kobarch geckõppet und den sülvigen Dag mit christliken Ceremonien up S. Johannis Kerckhave begraben worden[1])«. Om samme Begivenhed fortæller Heldvaderus i sine Levnedsoptegnelser, at medens han selv »drog til Haderslev med sin fattige, elendige Hustru og Børn[2]), blev en Skalk indsat i hans lovlige Kald, hvilken Hertugen derefter lod halshugge for Flensborg Ao. 1610, den 22 Octobr., eftersom han havde raadet og samtykt det Mord, som skete paa Borgmester Claus Esmarck i Aabenraa«.

Den sørgelige Udgang, det havde taget med den Menigheden i Hellevad paatvungne Præst, gav Anledning til, at »Hertugen satte Heldvaderus i Kaldet igjen, skjønt Calvinisten satte sig derimod«. Men om v. Wouwern end altsaa ikke havde kunnet forhindre dette, saa sørgede han dog for, at det ikke varede længe, inden den ham forhadte Præst atter maatte gribe til Vandringsstaven. Anledningen hertil fortælles saaledes:

Hertug Johan Adolf havde til Erstatning for det Tab, Heldvaderus havde lidt ved pludselig at blive fordreven fra

---

1) Jensen, Kirchliche Statistik, S. 288.

2) »Disse ere Guds, mine og Gjertruds Børn«, siger Heldvaderus:

Hans, født 6. Aug. 1593, døbt 14. August.

Jørgen, født 4. Sept. 1594, døbt 12. Sept. Døde 30. Nov. s. A. »Ligger i Heldevad Kirke begraven hos min sl. Fader«.

Dorothea, født 19. Febr. 1596.

Anna, født 17. Nov. 1597, døbt S. Andreæ Dag. Døde 4. Juni 1623 paa Tranekjær.

Laurentius, født 28. Decb. 1599, døbt 3. Jan. 1600.

Maria, født 5. Marts 1604, døbt 23. Marts.

sin Præstegaard, foræret ham den henrettede Jørgen Lunds Korn paa Marken, der var hjemfaldent til Hertugen. Denne Gave skal v. Wouwern imidlertid have faaet omstødt. Derhos benyttede han sig af en Trætte, der var opstaaet mellem Heldvaderus og en af hans Sognemænd, ved Navn Mads Simonsen, til paa ny at faa Præsten fordreven. Bonden paastod nemlig, at Heldvaderus var ham 10 Daler skyldig, som han (H.) skulde have udlovet for en anden, eller som den henrettede Lund skyldte Bonden, men som Heldvaderus nu mentes pligtig at betale. Hvorledes det forholdt sig hermed, er ikke ret klart; men saa meget er vist, at Heldvaderus i sin Trætte med Bonden brugte et Udtryk som: »Det er Løgn«, eller: »Du skal være en Løgner, indtil du beviser, hvad du siger«.

Da Bonden i den Anledning anlagde Sag mod Heldvaderus, blev denne imidlertid frikjendt af Hofretten, eftersom Bonden ikke kunde bevise Retmæssigheden af sit Krav. Dette var imidlertid ikke efter von Wouwerns Hoved, hvorfor han drog Sagen ind for den gejstlige Ret (det gottorpske Consistorium), i hvilket han selv havde Sæde. Efter Heldvaderus's Beretning begyndte han her med at overskjælde ham paa det groveste, og derpaa dømte han, støttet af et andet af Rettens calvinsksindede Medlemmer, Juristen Peter Jügert, ham fra Embedet, skjønt Kansleren, Dr. Nicolaus Jung, skal have ønsket ham frikjendt[1]).

Saaledes blev Heldvaderus nu for anden Gang kastet ud af sin Præstegaard[2]), medens det til hans største For-

---

[1]) Hvorledes Heldvaderus, som han selv beretter, kunde anklages for »crimen læsæ Majestatis«, fordi han havde skjældt Bonden for en Løgner (s. Tillæget), forstaa vi ikke.

[2]) Han siger selv, at det skete Juledag 1611 (s. Tillæget), eller, som det et andet Sted hedder: »paa en Juledag, der man begyndte at skrive 1612«, altsaa faktisk 1611. Det er ellers paa-

trydelse lykkedes et ganske ungt Menneske, der næppe endnu havde endt sine Studier, ad en Bagdør at slippe ind i Præstekaldet [1]) og at blive ordineret af den calvinske Hofpræst Philip Cæsar, der nu indtog den Plads, som den tidligere nævnte Superintendent, M. Jacob Fabricius, forhen havde haft. Et Forsøg, som Hertug Philip af Sønderborg i April 1612 gjorde gjennem Hertug Johan Adolfs Hustru, den luthersksindede Hertuginde Augusta (Kong Christian IV's Søster), paa at bevæge Hertugen til at annulere Dommen over Heldvaderus, mødtes af et Afslag: »die Sache sey nicht so beschaffen, dass Helwaderus sein Amt wieder erhalten könne; er, der Herzog, lasse es bei dem einmal gesprochenen Erkenntniss bewenden« [2]).

Formodentlig var det, efter at dette Forsøg var mislykket, at Heldvaderus udgav en kort Beretning, hvis Titel angives saaledes hos Johs. Moller:

> Relation, warumb, aus was Ursachen, und welcher gestalt Joh. von Wouwern, Holsteinischer Kirchen-Præsident, ihn aus seinem Pfarrdienste unschuldiger weise abgedrungen ($1^1/_2$ Ark i 4^0 uden Aar og Trykkested).

Denne »Relation« er dog næppe mere bevaret her til Lands [3]). Derimod har man nogle skriftlige, af Heldvaderus senere forfattede Fremstillinger vedrørende Sagen, der skulle meddeles nedenfor som Tillæg til denne Afhandling. Ogsaa i flere af sine trykte Skrifter, der skulle omtales i

faldende, at det baade 1609 og 1611 skal være sket netop samme Dag (s. ovf. S. 34). Begge Angivelser skrive sig fra Heldvaderus selv.

[1]) Herom har Heldvaderus fortalt vidtløftig i en senere indgiven Forestilling til Hertug Johan Adolfs Eftermand (se Tillæget).

[2]) Kieler Blätter 1819. II, 320.

[3]) Det er aabenbart fra Cimbria lit. I, 245, at Worm og Nyerup have Notitsen om dette Skrift i deres Litteraturlexica.

det følgende, har Heldvaderus paa en alt andet end lemfældig Maade, om end ikke altid med Navns Nævnelse, tugtet den Hofmand, der havde voldet hans Ulykke og foranlediget, at han senere kunde betegne sig som »Christi exul«.

Efter at saaledes de Baand, der bandt Heldvaderus til hans og hans Slægts gamle Hjem, med haard Haand vare overskaarne, maatte han søge sig et nyt. Foreløbig anbragte han Hustru og Børn i Haderslev, medens han selv synes at have søgt Bistand paa forskjellige Steder. Da det Forsøg, Hertug Philip af Sønderborg havde gjort paa at hjælpe ham, var mislykket, rejste han til Kjøbenhavn og vendte sig til Kong Christian IV, for hvem hans kalendariske og prognostiske Arbejder næppe vare ubekjendte. Her opnaaede han, at Kongen under 12. August 1612 tilskrev Ebbe Munk, Lensmand over Korsør og Antvorskov Len, og bad ham »forhjælpe Hr. Niels Heldvad til et Kald, naar noget der i Lenet blev ledigt, saa vidt efter Ordinansen ske kan«[1]. Da Menighederne ifølge Kirkeordinansen havde Kaldsret, var det imidlertid ikke saa let en Sag i de Dage at komme an for en gift Mand, da det Krav sædvanlig stilledes af Menighedernes Valgmænd, at Enken i Kaldet skulde »conserveres«. Nok er det, at Heldvaderus ikke fik noget Præstekald i Sjælland. I sine Levnedsoptegnelser fortæller han:

»Anno 1613 drog jeg over til Fyn, og forundte mig velbyrdige Jacob Rosenkrantz Klosteret i Svenborg, indtil jeg kunde bekomme nogen Lejligheds Vilkaar; prædikede og baade i Byen og paa Taasing mange Gange«.

Den nævnte Adelsmand ansaas for en af sin Tids rigeste Mænd og ejede bl. a. Kjærstrup paa Taasinge.

---

[1]) Sjæl. Tegnelser XX, Fol. 465. Under et Ophold i Kjøbenhavn skrev Heldvaderus 6. Aug. 1612 sit Symbolum i Morten Bornholms Stambog (Dansk hist. Almanak 1776).

Formodentlig havde Heldvaderus vundet hans Bevaagenhed ved Tilegnelse af følgende

Calendarium eller Allmanach paa det Aar ... M.DC.XIII. Beregnet ved Nicolaum Heldvaderum. Kiøbenhaffn, Aff Salomone Sartorio. (16°).

Bagi findes »It lidet Prognosticon« tilegnet »Den Edle, Welbyrdige och Mandhafftige Jacob Rosenkrantz til Areskow etc. Kong. Majest til Danmarck Befalnings-Mand paa Hagenskow: Min gunstige kiere Juncker oc Patron«.

Det Kloster, om hvilket der ovenfor var Tale, maa være det gamle Graabrødre-Kloster i Svenborg, i hvis Kirke der maaske endnu af og til prædikedes[1]). Naar Heldvaderus for øvrigt valgte denne By til Hjem for sig og sin Familie, var Grunden vistnok den, at en af hans Hustrus nærmeste Slægtninge nu boede her. I sin Formularbog af 1625 har han nemlig et Steds (Bl. K. v.) paa en egen Maade fremhævet »Ærlig og velagt Mand, Jørgen Hock, Kongl. Maj.s Tolder og Borger udi Svenborg«[2]); men det var netop hans Svigerfaders Navn; dog kan det jo ogsaa være Navnet paa en Søn eller anden nær Slægtning af denne.

I Svenborg satte Heldvaderus sig altsaa indtil videre tilrette, saa godt han kunde; men da han ikke havde andet at leve af end sin Pen og det lidet, hans Prædiketjeneste maaske indbragte ham, maatte han se at vinde Støtte hos saadanne, der kunde og vilde række ham en hjælpende Haand. Herpaa tyder følgende

---

[1]) Jfr. Rørdam, Danske Kirkelove I, 171—2.

[2]) I Formularbogen anføres, som rimeligt kan findes, ikke Navne (kun N. N.) med Undtagelse af nogle ganske enkelte, f. Ex. Biskop Iver Hemmet i Ribe, ovennævnte Jørgen Hock og nogle faa andre, som aabenbart have staaet Forfatteren nær, og som han paa den Maade har villet hædre.

Calendarium eller Almanach paa det Aar ... M.D.C.XIIII. Beregnet ved Nicolaum Heldvaderum. An. Christi in quo gratIas agaMVs Deo pro paCe nobIs restItVta. Prentet i Kiøbenhaffn, Aff Salomon Sartor B. (16⁰).

Med Almanakken[1]) er forbundet »Practica Astrologica« for samme Aar, tilegnet »Erlig oc Velb. Mand Jacob Ulefeld til Ulfeldsholm etc. Danmarckis Rigis Cancellario, Raad oc hans Kong: May: paa Nyborg Slot locum tenens oc Befalings Mand«.

Som Prøve paa, hvad Heldvaderus fortæller om »Aarsens fire Tider« kan følgende smaa Uddrag hidsættes, der ogsaa give en Forestilling om det orakelmæssige, der jevnlig forekommer i hans Forudsigelser og vistnok har givet dem en særlig Tiltrækning for mange af den Tids Mennesker.

»Vinteren vil icke bliffue saa gelinde oc sactmodig som udi forgangen Aar, men met sne oc kuld vil tradzeligen lade sig finde. Til met bliffuer en stolt og hofferdig bondeplager til skamme. Gud beuare de Fromme«.

Januar: »Første quarter den 7. Janua. ved 10. slet effterm. giffuer Suduest, Sneuind met mange krumme Sprynge, sørgelig Tid, huor udi dog mange sig glæder. — — Sidste quart. den 22. Janu. ved 8. effterm. in Conjunctione Saturni et Veneris 27. gradu piscium, met sne eller megen vadsko veir aff Suduest, saa at de Cananeiske Bryllups Gæster bekommer en vaad Kaabe, der som de reyser forsilde aff Herberget[2]). S. Paulus[3]) bliffuer oc wlystig oc streng«.

---

[1]) Lidt om denne findes meddelt i Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 652.

[2]) Evangelret om Bryllupet i Kana falder, som bekjendt, i Januar (2. Søndag efter Helligtrekonger).

[3]) S. Povls Dag efter Jul falder 25. Januar.

Februar: »Begyndelsen udi denne Maen bliffuer ustadig, mest Sudost, met sne oc blest, Dog til Hoffue lycksommelig tid: At spørge sig en huer først Guds Rige oc hans Retferdighed, saa skal hannem alt gaat tilleggis. — — Concordiæ dag vil bliffue Discordiæ, met allehonde ulyst. — — Fastelaffuends Riddermends Mend see oc vel som Mester Jürgen, Fløyespahen oc sit quart noget ubequem til Limstangens bedrifft[1])«.

Marts: »Den 8. Martij paa Geckens tids Dag, hal. 4. efftern. det første quarter. — — Drages til minde, i stercke Hellede. at i icke dricke andre deris Sundhed saa lenge, til i selff bekommer Kranckheden oc Usundhed. — — Sidste quarter den 22. Martij til middagen tempereret: Nu skal bonden sae Haffre, dog merck: Gregorius Tø er bedre end tusinde Læß Hø, haffue de gamle sagt. Thi dersom det er Tøvejr paa S. Gregorij Dag Aarligen, da gaat Haffre Aar. Lige saa: Naar det icke fryser Mariæ Bebudelses Nat, da sae meget Haffre. Men Haffre skal saes, naar Hundtorn knappis[2]) om S. Benedix dag tide«.

Tør Rende, vaad Torn
Giffuer baade Græß oc Korn.

April: — — »Ny Maymaan den 28. April. til 8 efftermid. Vinteren rømmer bort met angist oc harm, oc Regen met Doggen falder blid oc varm. Nu følger god Bygsæd. Dog mercke: Naar der er mange Skarnbasse til, da alle

---

[1]) Det er ikke godt at faa Mening i dette, hvori der vistnok oven i Kjøbet er Trykfejl. Det kan bemærkes, at der selvfølgelig hentydes til den sædvanlige Fastelavnsriden. »Mester Jørgen« er en Fastelavnsfigur, der kommer igjen i mange af Heldvaderus's Almanakker (s. Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 652). »Fløjespaan« er et urolig omfarende Menneske (Moth). Quart d. e. Qvarter. Om Betydningen af »Limstangen« s. Kalkars Ordbog over det ældre danske Sprog s. v.

[2]) Hundetorn er Hybentorn. Knappes er vel = knoppes.

tid god Byg Aar. Merck ocsaa her hoss: Naar Oldensmeld giffuer sig ud i Næden, det er sidste quarter, da følger god Olden paa samme Aar«.

Maj: »JEsus kommer ind ad lucte Dørre paa Valdburg dag, oc fører oss den ædle deylige oc skønne May«.

Den danske Almanak for 1615 haves kun i Exemplarer, hvori Titelbladet er gaaet tabt. Af de efter Sædvane indstrøede (men i de forskjellige Aargange vexlende) Bemærkninger kunne følgende anføres: Ved 10. Januar: »Heu prisca fides«. Ved Fastelavn: »Mester Jørgen bruger Gieckelige putzer«. Ved 13. Marts: »Allarm«. Ved 23. s. M.: »Tag Lammen vel udi act«. Ved 21. Decbr.: »Frisk op til Hoffue«. (Da Christian IV. den 31. Dcbr. 1615 lod sig vie til Kirstine Munk, er mangen en maaske kommen i Tanker om Almanakmandens Hentydning til en forestaaende Hofbegivenhed). Medens Heldvaderus allerede i tidligere Almanakker havde meddelt Oplysninger om Stifterne i Danmark og Norge, udvidede og supplerede han dem i denne og knyttede dertil kronologiske Angivelser vedrørende den danske Kirkehistorie, der sluttes med Verset:

Beuijß din macht HErre Jesu Christ,
At du en HErre offuer alle Herrer est,
Beskærme din arme Christenhed,
At hun dig loffuer i euighed,
Amen.

Der efter følger: »De Hellige Apostlers oc Helgens Historie, som i dette Calendario opnæffnis, kortelige befattet« i en Række Vers, der efter Tidens Lejlighed maa kaldes ret vellykkede. Som Prøve de 4 første:

Matthias var en Apostel saa from,
Hand prædicket Guds Evangelium
I Jødeland, tre og tredive Aar,
Paa siste tog hand en Reyse sig for,

At reyse hen til Macedoniæ Land,
  Der bleff hand stenet, den hellige Mand.

Sanct Marcus vaar en Evangelist,
  Evangelium screff om JEsu Christ.
Det samme hand predicket met flid
  I Alexandriæ Stad vdi lang tid,
Der bleff hand sat i Fengsel saa hart,
  I huilcket han døde der effter snart.

Philippus vaar aff Bethsaida,
  Hand predicket Christum in Schytia
I tive fulde Aar, der effter drog hand
  Hen til lille Asiæ Land.
Til Hieropolis døde hand endelig
  Met sine Døttre, hand haffde met sig.

Sanct Jacob den lille en Biskop vaar
  I Jerusalem i tredive Aar
Og predicket Christum dristelig,
  Aff Jøderne bleff hand endelig
Udaff sin predickestoel nedkast
  Og slagen ihiel met Kyller met hast.

Den med Almanakken forbundne »Practica Astrologica« er tilegnet »Edle, Erlige oc Velbyrdige Mogns Ulfeldt til Selsø etc. Danmarckis Riges Amiral oc Raad, Kong. Mayest. Locum tenenti oc Befalingsmand paa Tranekier etc. Min gunstige Juncker oc mectige Patron«. For øvrigt indeholder den ikke noget af særlig Betydning. Mærkeligere er derimod følgende:

[Prognosticon Astrologicum oder Practica auf das M.DC.XVI. Jahr]. ($5^1/_2$ Ark i 4^0).

Titelbladet mangler i det eneste os bevarede Exemplar af Skriftet (Hjelmstjernes Saml. 1632, 4^0), tilegnet

Sten Brahe til Knudstrup, Rigsraad og Lensmand paa Kalundborg, »meinem großgunstigen Junckern und mechtigen Patronen«. I Tilegnelsen rider Heldvaderus sin gamle Kjæphest, idet han forsvarer sig imod Spottere og Bagtalere, der angreb hans astrologiske Forfattervirksomhed. I den Anledning fortæller han med Omstændelighed hele Kirkefaderen Athanasius's Historie, som et Vidnesbyrd om, at den forfulgte Retfærdighed sejrer tilsidst. — Denne Indledning, der optager næsten Halvdelen af Skriftet, er dat.: »Ex mea umbraculo, An. Chr. 1615 den 13 Mar., an welchem der grosse Reichstag[1]) zu Kopenhagen angefangen. Gott verley einen guten Außgang«. Af selve Prognosticon kunne nogle Prøver anføres:

»Die Geistlichen und Clerisey werden mit Juncker Haman nicht in einem Stall stehen; Lutheri hellglentzender Morgenstern, so nun bald in die hundert Jahr hero gahr herlichen geleuchtet, stellet sich zum Niedergang, und der Cometen treten kein geringer Anzahl gewaltig heruor mit Macht. Behüte Gott, das der Jesuiten Practica ja nicht wahr werde, dann sie leben der gewissen unzweiffelbaren Hoffnung, das Lutherus nun mehr und in gar kurtzen Jahren werde seinen hundert-Jahrigen periodum absolvieret und geendiget haben, und demnach necessario müsse gedempffet werden und untergehen«.

Vespera jam venit, nobiscum Christe maneto,
Extingui lucem nec patiare tuam.

Ved hver Maaned findes et Vers med diætetiske Regler, saaledes t. Ex. for Juni:

Starck Wein, Honig fleug, bad nicht heiß,
Iß Salat, meid gewürtze Speiß,

---

[1]) Rigtigere: Herredag (s. Erslev, Rigsraad og Stændermøder i Kristian IV's Tid. I, 218 ff.).

Hüt dich für Hitz, viel Blut nicht laß,
Halt gute Mittags ruh im Graß.

»Anfenglich fordert dieser Iunius unbestendige verworne Lufft mit Donner, Blix und Fewres gefahr, Hewmonat New den 4 Iunij zu 6 Uhr Vormittags . . . bringet Nordwest, Donner, Hurlumhurlumhey in der Luft; eine vornehme Kauffstadt hat Anfechtung. Item, Verenderung im Heiligen Römischen Reich, und sonsten unzehlige viele krumme Sprünge«.

Tu mihi lux, mihi dux, mihi lex, mihi Rex, mihi Iudex.
O bone CHRISTE tuo munere salvus ero.

Bogens sidste Kapitel handler om »Krig, Blodsudgydelse, Forfølgelse og Forstyrrelse i det gejstlige og verdslige Regimente, om Pestilens, Sygdom, Død og deslige sørgelig og onde Begivenheder«. Har Forfatteren kunnet ane, hvad der faa Aar efter skulde indtræffe ved Trediveaarskrigen, kan han ikke kaldes nogen falsk Profet. Tilstanden i Fædrelandet fremstilles dog som lykkelig, takket være de gode Regenter, man havde haft lige siden Christian III's Dage. Om Frederik II fortælles bl. a. den ogsaa fra anden Kilde bekjendte Anekdote, at da Christian III var død, afviste en Hofmand en Præst med de Ord: »Præst, hvad vil I her, veed I ikke, at Præstekongen er død?« men at Frederik II, der tilfældig havde hørt Afvisningen, sagde: »Saa længe Gud under mig Livet, er Præstekongen ikke død«. Christian IV's Pris har Heldvaderus sunget i et latinsk Digt, der paa Steder ikke er uden Sandhed og Skjønhed, men i sin Helhed altfor meget anslaar Lovtalertonen — dog det hørte jo til efter Tidens Skik.

Det er en ganske anden Tone, der lyder gjennem følgende fulminante Fejdeskrift (Hjelmstj. Saml. 1633, 4°):

Apologia, oder Schutz vnd Schirmschreiben Nicolai Helduaderi, Theologi et Mathematici, wieder daß leichtfertige, Bachantische, Närrische, vnvorschämte schmedurstige schreiben des Calender Bapsts, in seinem grossen Prognostico auffs Jahr 1617. gestellet Capite octavo, spacio corrupto. (To Træsnit og et Citat af Syrach Cap. 18 v. 19). Im Jahr 1616. (1 Ark i 4°).

Først aftrykkes »Kalenderpavens« haanlige Angreb, der navnlig gaar ud paa, at Heldvaderus nedværdiger Astrologiens ædle Kunst ved alle sine indblandede Narrestreger; og derpaa giver denne sin Angriber »raat for usødet« og udvikler en sand Virtuositet i Opfindelse af Skjældsord mod Modstanderen, der betegnes med forskjellige Spottenavne, hvoriblandt »Meister Hemmerling« (ɔ: Djævelen), medens hans virkelige Navn ikke angives. Maaske kan dog følgende Antydning lede paa Spor derefter: »Ich wil jo nicht verhoffen, daß er zu Hofe allzuviel des Calvinischen Zerbster Biers gesoffen und geschlorckt, daß er sich auff mich so unnütze machet, Man solte ihm viellieber Rummeldeys oder Bardschbier eingeschenckt haben«.

Den Gang dette hvasse Forsvarsskrift udkom, var Heldvaderus allerede gaaet over i den Stilling, som han indtog i den følgende Del af sit Liv. Selv har han antegnet: »Anno 1615 udi Jule-Højtid fik jeg Bestilling hos Kongl. Majest. for en Calendariographum, og blev givet mig aarlig Besoldning: 16 Rdlr. maanedlig, fri Vaaning og fri Brændsel«.

Denne Ansættelse, som vel for en Del skyldtes de fornemme Velyndere, Heldvaderus havde vundet blandt den danske Adel[1]), passede jo godt nok til hans Evner.

[1]) Maaske fortrinsvis Statholderen i Kjøbenhavn Breide Rantzow († 1618), hvem Heldvaderus senere, i sin Sylva chronologica II,

Havde han imidlertid haft Valget mellem denne Hofstilling og sit tidligere Præsteembede, er det dog ikke tvivlsomt, at han vilde have foretrukket dette sidste.

Inden vi gaa over til det andet Hovedafsnit af Nic. Heldvaderus's Levnedshistorie, der i litterær Henseende blev af størst Betydning, skal nogle Bemærkninger meddeles om hans nationale og religiøse Stade.

Han levede paa en Tid. da det nationale Spørgsmaal, saa at sige, ikke existerede. Hans Modersmaal var utvivlsomt dansk; inden han forlod sit Hjem, er han dog vistnok bleven til en vis Grad kjendt med Tydsk. Hans egentlige Uddannelse foregik paa Latin og Tydsk. og han beherskede siden de tre Sprog med omtrent lige Sikkerhed. Senere blev han Præst paa sit Fødested, hvor Dansk var Folke- og Kirkesprog. Retssproget var dog vistnok tydsk, ikke at tale om Administrationens Sprog. da Regjeringen paa Gottorp, i alt Fald officielt, ikke tog noget Hensyn til det danske Sprog, skjønt Befolkningen i de gottorpske Lande for en ikke ringe Del var dansktalende, og Hertug Adolf efter sigende var i Stand til at tale de tre Sprog, Dansk, Plattydsk og Frisisk, der vare hans Undersaatters Modersmaal[1]. — I et Skrift fra 1610 siger Heldvaderus: »Der Harald Klak kom igjen til Jylland, lod han der opbygge en Kirke udi Slesvig« — altsaa Byen Slesvig laa for ham i Jylland. Men han har ikke den mindste politiske Hensigt med denne Udtalelse: det er simpelt hen en Kjendsgjerning, han meddeler. Om han vilde have udtalt sig anderledes i et tydsk Skrift, kunne vi ikke afgjøre. Da han lod sig indskrive ved Universitetet i Rostock, kaldte

S. 301 omtaler som en Mand, hvem han skyldte særlig Taknemmelighed, Rantzow var stor fynsk Godsejer.

[1]) Heldvaderus, Sylva chronol. II, 132.

han sig »Holsatus«; men i Titelen til sit tydske Prognosticon for 1608 siger han, at han havde udgivet det »til Nytte for Fyrstendømmet Slesvig og omliggende Kongeriger og Landskaber«. Vi kunne maaske altsaa sige, at han tog de politiske Forhold, som de var; men det faldt ham ikke ind at ræsonnere videre over dem. I den Udsigt og Beskrivelse over Landene omkring det baltiske Hav, som Heldvaderus senere gav i sin »Sylva chronologica circuli Baltici« (1624), nævner han Landene i følgende Orden: 1. Kongeriget Danmark, 2. Kongeriget Norge, 3. Kongeriget Sverige, 4 Lifland, 5. Curland, 6. Preussen, 7. Hertugdømmet Pommern, 8. Hertugdømmet Meklenborg, 9. Hertugdømmet Holsten, 10. Hertugdømmet Slesvig. Om det sidste siger han: »Jutia australis, Süder Juthland, nu aber das Herzogthumb Schleßwig oder nieder Holstein genant, ist allzeit, auch vor Christi Geburt, der Kron Dennemarck zugehörig gewesen, biß zu der Regierung König Nicolai, der es seines Brudern König Erici Eygoten Sohn, Canuto, eingethan und verlehnet[1])«.

Heldvaderus's religiøse og kirkelige Stade er allerede berørt, og det er antydet, at skjønt han utvivlsomt var god Lutheraner, gjorde han dog stadig gjældende, at man ikke maatte regne Fædrene det til onde, at de havde ladet sig indlemme i Pavekirken, da det var den eneste Form af Kristendom, som de kjendte, og at det ingenlunde kunde antages, at alle Mennesker, der havde levet i Middelalderen, derfor vare fordømte. En Tidsalder, der havde vist sin religiøse Iver ved Bygning af de mangfoldige Kirker, og havde anvendt saa megen Flid paa Gudstjenestens Udsmykning og Forskjønnelse, maatte nødvendig eje Sandhedsmomenter ved Siden af de vitterlige Vildfarelser, saa meget mere som Grundbestanddelene i

[1]) Anf. Skr. I, 104.

Kristendommen vare bevarede. Følgende Udtalelse i et af Heldvaderus's tydske Skrifter fortjener i denne Forbindelse at anføres:

»Es ist nicht ohn, daß bey wehrendem Bapstthumb viel ungereimbte Opiniones, welche Lutherus durch Schickung Gottes widerfochten, widerleget und in den evangelischen Kirchen abgeschaffet. Inmittelst aber behalten wir den alten Catholischen Catechismum, als die zehen Gebot Gottes, den Apostoliscben Glauben, das Vater unser, die Wort der Einsetzung von der Tauffe und des HErren Nachtmahl, eben in denselbigen Buchstaben, wie dieselbige in dem alten Catholischen, Papistischen Catechismo, unvorendert. Und ist also die Lehre, so Lutherus geführet, kein newes Evangelium, Religion oder Glaub, wie viel unverstendige jhnen einbilden lassen, Sondern es ist der Elteste Glaube und das alte Evangelium, dadurch alle Gottesheiligen gerecht und selig worden. Wie auß dem Enchiridio Lyræ zu sehen ist[1])«.

Det kan altsaa ikke nægtes, at Heldvaderus jevnlig i sine Skrifter med en kjendelig Sympathi vender sit Øje til den middelalderlige Kirke, der ved sine faste Former og sine smukke Kirkeskikke havde noget tiltalende for ham. Særlig dvæler han ved den dejlige Korsang, som fandtes i de større Kirker, f. Ex. i Slesvigs Domkirke[2]). I det hele lagde han stor Vægt paa det rituelle i Gudstjenesten og mente, at det i høj Grad tjente til at befæste det menige Folks Religiøsitet. Dette var da ogsaa en Hovedgrund, hvorfor Calvinismen og de protestantiske, spiritualiserende Sekter vare saa utiltalende for ham[3]), og

[1]) Sylva chronol., Vorrede, Bl. B.

[2]) Sylva chronol. I, 60.

[3]) H. Muhlius har i sin Tale »de Henrico Zutphaniensi« allerede bemærket, at Heldvaderus af Had til Calvinisterne »ipsis sacris pontificiis fovisse videtur«.

det er hans Ros over Luther, ikke blot at denne »havde trukket Masken af Paven«, men særlig, at han havde holdt sin Haand over saadanne Kirkeskikke, der ikke forvanskede den evangeliske Sandhed, men bidrog til at prente den dybere ind i Menighedens Bevidsthed.

At Heldvaderus var vel hjemme i sin Bibel, er kjendeligt nok af hans Skrifter. Med Føje kan han derfor betegne sig selv som »Theologus«. Som Prædikant kjende vi ham vel ikke; men sikkert har han ført et fyndigt og myndigt Sprog, saa Tilhørerne næppe fristedes til at slumre ind under hans Prædiken; men om det har været, hvad vi nu ville kalde en evangelisk Prædiken, kan nok betvivles; snarere har det været de gamle Profeters truende Varselsrøst, der har lydt gjennem hans Tale. Hans fri og stærke Udtalelser kunde nok vække Misfornøjelse, naar Pilen ramte et ømt Sted. For Resten gik der endnu mange Aar efter hans Bortgang fra Hellevad og Egvad Rygter der i Egnen om »nimia vitæ licentia« hos ham, vel altsaa, at han i sin Adfærd ikke altid holdt over den præstelige Værdighed. Vi kunne imidlertid ikke afgjøre, hvor megen Sandhed der er i denne Tradition. Men at en saa humoristisk anlagt Personlighed af og til kunde støde an mod Decorum, er i og for sig ikke saa utroligt, selv om vi ikke kunne tillægge Hjemmelsmanden for det omtalte Rygte, den bekjendte Antikvar Trugels Arnkiel, nogen særlig Troværdighed [1]). At Heldvaderus under sit Ophold i Svenborg har vundet baade Agtelse og Yndest, er der flere Ting, der kunne tyde paa, bl. a. den Omstændighed, at man senere valgte hans Søn til Præst der i Byen.

---

[1]) Moller, Cimbria lit. I, 244.

(Fortsættes).

Tillæg.

1.

Hertug Adolfs to Domme i Sagen mellem Hr. Nic. Heldvaderus og Degnen Jep Petersen.

In Sachen Ehrenwürdigen Nicolai Helvaderi, Pastoren zu Heldewat, Klägers, eines, wieder Jep Peterßen Küster daselbst, beklagten, anders theils, wegen dessen das der Cüster vorgegeben, als solte der Pastor Heldvaderus unsern Amtmann zu Apenrade, Otto von Qvalen, gescholten, dessen aber der Pastor nicht geständig; darnach daß der Cüster dem Pastorn, Ehrenwürdigen Nicolaum Heldvaderum, auff offenem Dinge für ein Schelm, Dieb, Lügner und Verrahter angegeben, deßwegen Kläger bittet, den beklagten für solch einen, davor er ihn ausgeruffen, zu declariren:

Erkennen von Gottes Gnaden wir Johan Adolph, Erbe zu Norwegen, Hertzog zu Slesvig etc. auf des Klägers vorgebrachten Nohturfft hiemit für Recht, weilen beklagter itzo davon gelauffen, vnd also damit dem Rechten den Rücken gekehret, so soll unserm Amtmann Otto von Qvalen wie auch dem Kleger, Ehrwürdigen Nicolao Heldvadero, freystehen, wo sie den Küster, welcher bereit in Nis Hanßen Sache |: über welchen er zwar ein schmedurstiges Pasqvil gedichtet vnd geschrieben : von seinem Diennst entsetzet, antreffen werden, gefenglich einziehen, vnd ferner auf angestellte Klege erkennen zu laßen, was sich in solchen Sachen nach Ordnung des Rechts Gebuhr von Rechts wegen pronunciatum. Unter unserm fürstlichen Secret auf unßerm Sloß Gottorff den 14. Decembr. A. 1607.

(L. S.) Johann Adolph m: pr:

Über zwey Jahr hernaher, als der Bube gemercket vnd in Erfahrung gelanget, wie das der neu angenommene Kirchen Præsident auf Gottorf (Superintendente et Præposito remoto)

eine Reformation unter den Predigern angefangen vnd mich unter andern vom Pfarrdienst abgejaget, kam er wieder, seine Action vnd Klage de novo anzustellen vnd bekam endlich darauf von Ihr Fürstliche Durchleucht vnd dero hochweisen Rahten ein Final Urthel, wie folget; welches ihm den auch der Hencker solenniter mit Ruhten auf den Rücken geschrieben den 7 Novembr. A. 1609.

In peinlichen Injurien-Sachen Jep Peterßen, Ankläger [vnd] injurianten, eins, Nicol. Heldvaderi, angeklagten vnd injurianten[1]), andern theils, wegen deßen daß angeklagter den angeklagten für einen Schelm, Lügner, Ehebrecher, Kirchendieb vnd Todtschläger gescholten vnd angeklagt. Anklager ist solcher hochbeschwerlichen Vbelthaten nicht geständig, mit Bitte, da der Anklager, seinem Erbitten zu folge, solches wie recht ihm nicht überweiset wurden, ihn in die Stätte eines solchen, dafur er ihn unschuldiger weise gescholten, dana nach Lehn[2]) vnd Land-Recht ad poenam talionis zu verdammen, vnd weiln er noch darüber ein schmedurstiges Pasqvill über ihm vnd seiner Frau geschrieben, ihn auch wie einen Pasqvills Schreiber zu straffen. Nach beider theil vorgebrachter Nohturfft vnd Verlesung der eingekommenen Gezeuchnißen erkennen wir Johan Adolph, Erbe zu Norwegen etc. hiemit für Recht, weil der Ankläger, Jep Peterßen, obberuhrter Injurien vnd angegebener Ubelthaten halber über angeklagten gar nichts, unangesehen er deßfalls Gezeugnißen geführet, beygebracht noch erwiesen, sondern sich vielmehr befunden, daß er nur allein aus lauter Boßheit, Frevel, Haß vnd Neid den Injurianten an seiner Ehren, guten Nahmen vnd Leumunt zu diffamiren, zu schmehen vnd in Leibes vnd Lebens Gefahr sich zu bringen gelüsten laßen, des er an dem allen ihme zu viel Unrecht gethan vnd deswegen an die Stätte eines solchen, dafür er Nic. Heldvaderum gantz

[1]) Her og i det følgende er i den foreliggende gamle Afskrift en underlig Sammenblanding eller Forvexling af Injuriant og Injuriat, af Klager og den anklagede. Den rette Mening er dog ikke vanskelig at udfinde.

[2]) Den gamle Afskrift har: lohn.

unschuldiger weiße gescholten, neml: eines Schelmes etc., zu declariren, als wir ihn, Jep Peterßen, dan hiemit declariren vnd verdammen, vnd soll er dem nach, andern leichtfertigen Verleumdern vnd Ehrenschändern zum Abscheu, durch den Büttel mit Ruhten ausgestrichen vnd dieser Furstenthum vnd Landen ewiglich verweiset sein, wozu es ihm für dismahl aus Gnaden gelaßen, doch mit diesen austrucklichen Verwarnen, da er in kunfftig in unsern Furstenthumben betreten würde, das er als dann ohn einige Gnade mit dem Schwerdt gerichtet werden soll. Von Rechts wegen urkundlich unter unßer zu Endt aufgedruchtem fürstlichen Secret vnd unterschriebenes Handzeichen. Pronunciatum auf unserm Schloß Gottorff den 7 Novbr. 1609.

(L. S.) Johann Adolph m. p.

Und hat er, der Bube vnd Ehrendieb, von Seligen Hertzogen Johann Adolph, hochlobliches Andenckens, keine Restitution vnd Aufweißung erlanget. Principis enim animus debet esse stabilis sicut lapis angularis et polus in coelo. Hat er aber etwann, seiner schelmischen Gewohnheit nach, per suppressionem veri et suggestionem falsi sich einige Behulff expracticiret vnd zu wege gebracht bey denen, so der Sachen unkundig oder vielleicht nichts oder wenig bekant, halte ich solches nullius valoris, krafftloß vnd untüchtig, de qvibus omnibus solenniter et meliori forma protestor.

Gammel, unøjagtig Afskrift i Rigsarkivet.

2.

Nic. Heldvaderus's Forestilling til Hertug Frederik III af Holsten-Gottorp om sin Afsættelse og om Tilstanden senere i Hellevad-Egvad Pastorat.

Durchleuchtiger, hochgeborner Furst, E. F. G. soll Jch abermahll hirmit nicht verhalten, nachdeme Jch Nicolaus Helduaderus, mein seliger Vater vnd Großvater von dem Jahr 1514 den Pastoratdienst zu Helde- vnd Eckwart mit getrewen fleiß,

ohne vppigen Ruhm zu melden, bedienet, Auch Jch, nach denen mir von Gott gegonneten Gaben, der Kirchen Gottes in die 21 Jahr lang daselbest fleißig aufzuwarten mir ahngelegen sein lassen, wie Ich mit meinen richtigen vnnd vnparteyligen Testimonijs sonnenclar zu beweisen habe, das mich auch niemandt meiner Leher oder Lebendes halben zu beschuldigen hatt, warumb auch E. F. G. Herr Vater, hochloblicher Angedenckens, meinen Kindern ein Expectantz auf gedachten Pfardienst vnter Jhrer F. G. Handt vnd Pitschafft in Gnaden gegeben vnd mitgetheilet, dieses Jnhalts, das auf meinen Thottfall oder Abstandt von meinem Dienst der Kirchen Heldy- vnd Eckwart entweder einer meiner Söhne oder eine meiner Tochter, die sich ahn einem duchtigen vnd geschickten Gesellen verheyraten wirt, zu solchem Dienst hinwieder befurdert vnd ihnen niemandt vorgezogen werden sollte.

Solche furstliche Begnadigung hat etliche meiner mißgunstigen dermassen vertrossen, dass sie durch helffer vnd helffers helffer calumniando & diffamando so weit das Werck getrieben, das Jch schleuniger weise, causa incognita, non auditus neque defensus, meines Pfardienstes bin entsetzt, vnd ein ander ahn meine stette absqve legitima vocatione introduciret worden.

Alse nuhn die Leüte inner vnd außerhalbe Landes nah vnd fern dieses Processus hochlich verwunderten, vnd darbey Gesprech, was doch die Vrsache sein mochte, das Jch so schleünig abgesetzt, ergangen, haben meine Delatores länger den Jahr vnd Tag nach meiner Remotion erstlich angefangen zu pinsen[1]), was sie mochten furwenden, warumb das sie mich hetten abgesetztt, darmit sie sich etzlicher massen entschuldigen vnd sie sich auß den Verdachtt bringen konten. Kommen derhalben vorerst aufgezogen mit ein altes Thürnlein, so lenger den zehen Jahr zuuor, nemblich A° 1598, von Koster des Orts vnuersehendes, in deme ehr die Laterne nith genugsam verwahret, abgebrandt; wolten also, was zu der Zeit der Koster verrichtet, auf mich bringen. Baculus in Angulo.

---

[1]) D. e. pønse paa.

Wan aber dargegen mit E. F. G. Handt vnd Siegell, so woll auch meines dohmahls Herrn Ambtmans, Friederich von Alefelden, vnd der gemeinen Carspelleüte Testimonijs, Brief vnd Siegell Jch das Jegentheill beweiset, vnd das Jch solcher Thatt gantz vnschuldig, also das wehr meiner Person solches zu mißet, der thuht mir vnrechtt vnd vngütlich, alse seint die Ahnbringer fein gemechlich wiederumb abgezogen.

Nuh wahr ein ertz verzweyfelter vnd verbanneter Schelm vnd Ehrendieb, der mir fur einen Coster gedienet vnd lengst zuuor wegen Paßquillen, so ehr auf gute Leüte gedichtet vnd geschrieben, aus diesen Furstenthumben entlauffen mussen: dieser wirt wiederumb ins Furstenthumb revociret mit der Vertröstung, wüste ehr mich etwas strafwürdiges zu bezeügen, konte ehr in integrum restituiret vnd im Lande gefordert vnd gelitten werden. Vnnd ob ehr schon ein verbanneter Schelm wahr, ist ihme dennoch darauf ein sicher Geleite vnd Sachsische Frist durch meine mißgunstige zu wege gebracht, vnd wahr fast kein Schelmstucke so grob, dessen ehr mich, weiln ehr Schutz vnd Beystandt hatte, nicht beschuldigte.

Alse aber meine mißgunstige, die diesen Buben suborniret hatten, vermerckten, das der hertzkundiger Gott seine gewaldige Handt vber mich, seinen armen Diener, hielte vnd den Rahtt der Gottlosen wolte zu schanden machen, seint sie ihme abtrunnig vnd trewloß worden, vnd haben J. F. G. neben dero Herrn Rähte : in deme der defensor vnd patronus des obgesagten Küsters, Johan von Wouwern, nicht daheime, sondern nach Hamburg verreyset : also diesen Ehrendieb ad poenam Talionis condemniret vnd verdammet, worauf ihme der Scharffrichter zu Schleßwigh vor Gottorff mit Ruhten außgestrichen vnd des Landes ewiglichen verwisen, laut des Furstlichen Urthels.

Mein Successor aber, so diesen Buben gewaltig gestercket, dociret vnd informiret, wie ehr mich angreiffen solte, darmit ehr den Pfardienst nicht verlustig würde, alse ehr in Rahtt vnd Thatt gewesen, das der Burgermeister Claws Eßmarck zu Apenrade ermordet, haben E. F. G. ihn vor Flenßburg mit dem Schwerte hinrichten lassen, vnnd ahngesehen meine grosse

Vnschuldt, dass Jch nichts verwircket, mich den wiederumb in meinen gewesenen Pfardienst eingesetzt, mir auch wegen erlittenen Schaden alle das vor Flenßburg justificirten Priesters Korn im Felde, so ahn E. F. G. verfallen, vorehret. Solches aber hatt Johan von Wouwern, infensissimus meus osor, gentzlich vmb gestossen, also das ich nichts bekommen,

Alse Jch nuhn [in] Gottes Nahmen wiederumb mich in die Pfarr zu wohnen begeben, vnd solches Johan von Wouwern ahm höichsten zu wiedern gewesen |: erat enim homo vipereus, inexorabilis et mali propositi tenacissimus : alse hat er mir einen stoltzen vnd trotzigen Bawren auf den Halß gewießen, der mich umb 10 Thaler angesprochen, alß wen vor einen andern Jch hette gelobet vnd zugesagt ihme zu bezahlen. Worauf Ich dem Bawren geandtwortet, woferne ehr mir lebendige Zeügen, Brief oder Siegell darstellen konte, so wehre Jch erbötig ihme strax zu bezahlen; woferne aber ehr solches nicht wurde thuen konnen, so mochte ehr so lange gelogen haben, biß das ehr solchen Ahnspruch ahn mir konte mit Warheit beweisen, welches Jch conditionaliter geredet, vnd bin auch durch E. F. G. Hoffgerichts Verwaltere auff Gottorff durch Vrthell vnd Rechtt von diesem obgesagten Bawren : in deme ehr nichts beweisen konnen : gantz und gar absolviret vnd loßgezellet. Worauß dan necessario der Augenschein gibt, das der obgemelte Bawer wieder die Warheit geredet vnd cathegorice gelogen hatt.

Alse nuhn Johan von Wouwern solches alsofortt et incontinenti vermercket, nemblich dass die Furstliche Herrn Hoff Rähte mich nicht condemniren wollen, hat ehr mich fur seinen Geistlichen Consistorio citiret vnd gefordert, vnd mich primo introitu grandistrepis vocibus dirisque gesticulationibus dermassen ahngefahren, das mir die Haer zu Berge stunden, vnd wie der Poet schreybet: Steteruntque comæ, vox faucibus hæsit. Vnd musten bey ihme also keine wolgesprochenes Vrthell vnd keine Zeugen, darauf Jch mich beruffen, admittiret noch eyniger Brieff vnd Siegell, die Jch ahngebotten, gesehen vnd gelesen worden, sondern bekam von ihme ein Vrthell vnd Sententz,

das Jch ahn diesem vielgemelten Bawren ein Crimen læsæ Mayestatis begangen hette, vnd deßwegen meiner Pfarr vnd Dienstes solte verlustig sein, vnd das muste also sein die eynige Vrsache, worumb Johan van Wouwern mich vom Pfarrdienst verjagett, wie E. F. G. aus dem Protocoll zu ersehen haben. Wehr hette doch jemahls fur aller Weldt gedachtt, das man ahn einem Bawren, wan man ihme Lügen straffet, solte Crimen læsæ Majestatis begehen konnen, insonderheit aber wen ehr gelogen hatt.

Da nuhn Johan van Wouwern dermassen seinen Vorsatz ahn mir vollenbrachtt, hat ehr einen jungen Kerll, Georg Boysen genandt, der fur kurtzer Zeitt auß der Particular Schule zu Tundern gekommen vnd nach Rostock verschicket, das ehr sich daselbest deponiren liesse, ahn meine Stelle den ehrlichen, frommen Carspelleüten aufgedrungen. Dieser ist in der Mühlen Heldewat bey dem Bier von 6 oder 7 der Carspelleüte, so der Müller zu der Zeitt zu finden gewust, vnd vom Ambtschreiber des Orts dahin vociret und persuadert worden, fur einen Pastorn daselbest auf vnd ahngenommen, worbey ahn vnd vber gewesen, nicht der præpositus loci, sondern die Schreiber, Müller vnd Pforten-Knechte des Ambts Brawnlundt vnd Lium Closter, wie dan auch ferner derselbe Gesell des obgedachten Mollers Tochterlein ihme copuliren vnd ehelich vertrawen lassen. Jn dem Busche saß der Hase.

Damit hat also dieser Boysen E. F. G. seligen Herrn Vaters Expectantz, Handt vnd Siegell, auf meiner Kinder eine gerichtett, leichtfertiger weise verachtett vnd in den Wint geschlagen. Vnd demnach ehr nicht leügnen kan, das ehr ja von solcher Expectantz gute Wißenschafft gehabt, ist ehr also possessor malæ fidei geworden. Vnd wen ehr sich auch nichtt vom Herrn Superintendenten oder Kirchen Probst des Orts nach Außweisung der Kirchen Ordinantz, sondern von einem Caluinischen Pfaffen[1]) wissentlich ordiniren lassen vnd denselben seinen priesterlichen Eydt geleistet, also hat ehr auch im Ahntritt

[1]) Sikkert den ovf. S. 32 nævnte Philip Cæsar.

seines Pfarrdiensts die privat Absolution in der Kirchen propria authoritate hindan gestellet vnd bleyben lassen, vnd hiemit die Kirchen Ordinantz, so woll auch den newnden Punct in E. F. G. seligen Herrn Vaters Special Mandat, sub Dato 1598 publiciret, mutwilliger weise vbertreten, worüber die Gemeine des Orts nicht weinig geergert, Manniglich es auch woll dafur gehalten, das ehr nicht zur rechten Thüer in den Schaffstall des Herrn Christi eingangen. Will nuhn nicht sagen, wie ehr seiner Haußfrawen Mutter, die Müllerin, das Badelaken gebrachtt, das ehr sie dermahln eins zerschlagen, das sie baldt des Totes geblieben vnnd einen frembden Pastorn zu sich gefordert, von deme sie das Sacrament erlanget, deßwegen ehr auch eine ahnsehenliche Bruche zu der Zeit hat geben mussen; Sondern das ehr auch zu Zeiten etliche seiner Pfarkinder in ihrem Kranckenbette zu besuchen die Absolution zusprechen vnd das hochwurdige Sacrament des wahren Leibes vnd Bluts vnsers Herrn Jesu Christi mitzutheilen vnd zu reichen stoltziglich sich geweigert. Vnnd wen des Toden Erben ihme wegen solch vnchristlichen Vbermut zu Rechte belangen, bringet ehr durch Gunst vnd Gabe, das sie ihre Clag vnnd Anspruch lassen fallen, wie kurtz hiebeuohr beweißlich ahn Niß Jebsen zu Hinderup, welchen ehr in seinem Tottbette nicht besuchen oder das Sacrament reichen wollen, warumb mir nichtt weinig frembt fur kommet, das meine Delatores mit ihme so gewaldig durch die Finger sehen vnd ihme so gantz Engelrein halten konnen, weiln sie nodum in scripto so hefftig hiebeuohr ahn mich gesuchtt.

Ferner soll Ich fur Gott im Himmell vnd E. F. G. salva conscientia nicht verschweigen, das von Sechs Hundert Jahren hero, Tempore Sanctj Canutj Regis et Martiris, den Bawren in diesen Reichen, Landern vnd Furstenthumben auferlegtt, die Kirchen den Zehenden von allem Getreide jahrlich zu geben, auch zu keinen Zeiten dessen sich nochmahls weygern konnen. Nuhn aber nach meinem Abzug ist solcher Korn Zehent ahn Garben vnd Schoff den Bawren zu ihrem Vortheill in dem Carspell Heldewat nachgelassen, also dass sie den Pastorn seine

Ahnzall ahn Korngarben nach altem Gebrauch vollkomlich darreichen mussen, das ehr nicht zu klagen haben kan. Der Kirchen aber dargegen geben sie nur 14 lubische Schilling von jeder Ottig jahrlich zur Rechenschafft, vnd darahn muß die arme Kirche sich lassen genugen. Wan aber mit der Kirchen aufrichtig vnd Christlig solte gehandelt werden, so gehorte den Bawren den Zehenden ahn Schuff Korn gantz vnd gar herauß zu langen, vnd dan die Kirchschworen Schuff vmb Schuff mit dem Pastoren ahn Stadt der Kirchen zu theilen, wie bey meiner vnd meinen Antecessoren Zeiten alle wege geschehen. Vnnd wen die Kirche Heldewat : will nicht von andern sagen : recht solte geschehen, so muste sie mehr theils 4 Schip Roggen zu ihrer anpart von jeder Ottig geben. Nuhn geldt in diesem Jahr j Schip Roggen bey nah 10 Schilling, woraus zu ersehen, wie gefehrlich mit der Kirchen Jntraden eine Zeit lang vmbgegangen, vnd wie leicht es sei aus eines andern Haut Riemen zu schneyden. Die Kirchen seint biß anhero mit Kupfer vnd Bley bedecket vnd erlich erhalten worden, aber bey dieser Gelegenheit wirt man mit der Zeit kaum souill Stro Tach von den Kirchen Intraten samblen konnen, darmit sie vnter Tach gehalten, den alle Ding in hac monetarum metamorphosi ahn Teurung sich jahrlich versteigert, wie dan man zu meines seligen Großvaters Zeiten, der in die 52 Jahr lang Pastor zu Heldewat gewesen, Jahren gehabt, da das Ortig Roggen nicht vber 7 oder 8 Lübische Schilling gegulden, eine Thunne Butter 24 Schilling Lubisch. Wan man zu der Zeitt der Kirchen Intraden, wie bey dieses Priesters vnd Mullers Zeiten geschichtt, zu gelde geschlagen vnd den Korn Zehenden abgeschaffet hette, wurde die Kirche itzs kaum souiell von allen Jntraden des Jahrs ahn Gelde haben, alse man Meßwein vnd Ablaten vor kauffen konnen.

Diß haben E. F. G. Jch hirmit also kurtzlich in vnderthenigkeit wollen verstendigen vnd zu Gemut führen, darmit Jch armer vertriebener Prediger mein Conscientz erlöset vnd vnschuldig sey ahn der Kirchen Verderb vnd Vntergange. Entlich kan E. F. G. Ich auch hirmit zu klagen keinen Vmbgang

haben, das nach denen Jch zu Coppenhagen auf meine vnkostung einen Leichstein gekaufft vnd nach Apenrade verschicket, meines seligen Vaters Grab darmit zu bedecken vnd zieren, Solches aber will dieser obgesagter Priester nicht gestatten oder zulassen, dan ehr gantz vnd gar : wie es sich ansehen lest : mein vnd der meinen Gedechtnüß außzurotten vnd vertilgen sich vorgenommen. Bitte aber lauter vmb Gottes willen, E. F. G. wollen ihn dermassen aufzaümen lassen vnd inhibiren, das ehr seine Tiraney vnd Mutwillen in diesem so woll andern Stucken, die ehr mir bewiesen, schmeltzen vnd fahren lassen, auch meinen Vorfahren, die der Kirchen darselbest Christlichen gedienet, ihre Ruhestettlein gonnen, in bedencken das ehr auch ein mahll sterben muß, vnd einem andern weichen. Solches wirt der rechtfertige Richter der Lebendigen vnd der Toden ahn E. F. G. verschulden, vnd erkenne mich deßfals bey Gott vnd Menschen zuuerdienen so willig alse schuldig.

E. f. G.
vntertheniger
Nicolaus Helduaderus,
Christi Exul.

Udateret Orig. i Rigsarkivet. Kun Underskriften er egenhændig.

3.

Nic. Heldvaderus beretter, hvad han 1619 havde gjort for at komme tilbage til Præsteembedet i Hellevad.

Candido Lectori S.

Nachdeme Ich Nicolaus Helduaderus im angehndenn 1611 Ihar am heiligen Christtage aus meinem Pfarhoffe zur Heldeuat jemmerlichen vorstoßen. vnnd mit Weib vnnd Kindern inns Elend vertrieben worden, vnnd mir doch kein rechtmeßige Ursache angezeiget wordenn, wormit ich solches verbrochen, sondern allewege schlichtts zur Andtwort bekommenn: wann ein Her seinen Diener nicht lenger haben wolte, mochte ehr ihm

Vrlaub geben etc. Also ist es, Gottlob, nun entlichen geschehnn, daß anno 1619 denn 15 Augusti bey Ihr. Kongl. May[tt] meinem gnedigsten Herrn zu Wallsbull in Goßharde bey Bretstede sich in præsenteret der durchleuchtiger, hochgeborner Fürst vnnd Herr, Herr Friederich, Hertzog zue Schleßwigh, Holstein etc., ann welchem Orte dan Ihre Königl. Maie[t] dero Fürstliche Gnaden vnter andern gefraget, worumb vnnd auß was Vrsachen ich meines Pfardienstes removeret vnnd entsätzt wordenn, worauff Ihr. Fürstliche Gnaden zur Antwort gegeben: Es were bey Ihrer Furstlichen Gnaden Regierungh Zeiten nicht geschehnn, wolten aber bey dero Hoffgerichtes Verwaltern sich darumb erkundigen, vnnd solte mir darauff bescheidt gegebenn werden. Alse nuhn Ihr Kon. Ma[tt] mir solches gnedigst vorstendiget vnnd kundt gethann, habe ich mich nach Gottorpff begeben, vnnd ist mir (in deme sie ihren Protocol durch beleuchtiget, daneben auch hin vnnd wieder nachfragen laßen, wer mich beschuldiget vnnd anzuclagen gehabt) diesen Bescheidt gegeben worden, das ich solte dermahl eins einen Bauwren mit Nahmen Matz Simonßen haben luegen gestrafft, vnd also crimen læsæ majestatis begangen, welches mir dan schrifftlich vnter das Gottorpffsche Cantzelley Secret alsofort mitgetheilet worden den 28 Septembris.

Wan aber ich der gentzlichen Meinungh, das mir an solchem Vhrteil alzuviehl vnnd vnguetlich geschehenn, in deme ich viel ein bessers vnd bestendigers berichten konte, deßwegen ich . . . . de nouo mein Bericht zu thun meiner . . . . Notturfft nach, gahr höchlichen bed . . . . worden, vnnd vmb einen andern . . . . rechtmeßiges Vrteil an zue . . . . Nachfolgender Supplication . . . . worauff dan Ihr. Fürstliche Gnaden sich . . . . aber nicht dermaßen vnnd . . . . Ich mich daran habe Kö . . . . dan Ezechielis Cap. 33 . . . . lich den Text, wie Gott durch . . . . Munde gesprochen, das kein . . . . Handlung wieder seinem Nehest . . . . werden soll, Ehr habe dan das a . . . . volkomlich wieder erstattet, da her . . . . heilige Augustinus sagt,

wo von die Iuristen einen Regell (14 q. 6. cap. 1) gemacht ....

Resten fattes af den stærkt beskadigede gamle Afskrift i Rigsarkivet.

4.

M. Jacob Fabricius den yngres Referat af hvad Nic. Heldvaderus havde fortalt under et Besøg hos Superintendent M. Jac. Fabricius den ældre i Slesvig 1624.

Cum Nicolaus Helvaderus parentem inviseret veniens e Dania plenus novorum, varia retulit (S. Petri Kirke i Kbhvn. er bleven en Sognekirke, og Bernh. Mejer Præst der. Dr. Petrus Sture er død, Dr. Joh. P. Resenius adhuc firmus est von 66 Jahren). Doleo qvoties recordor, me iniuste ab officio meo remotum opera Wouweri et Jucherti, qui sententiam mihi dixerunt. Remotus fui, quia dixerim alicui meo Parochiano: Dat is lögen. Et hoc fateor ita esse. Ille mentiebatur; quod possum demonstrare. Dixi aliquando Regi, hanc fuisse causam, noluit credere. Dixit, ich solte ex Cancellaria Gottorpiana copiam latæ sententiæ fordern. Feci hoc, veni Slesvigam ante aliqvot annos et petii copiam et impetravi. Nam Rex ipse cum Principe Friderico Bretsteti de me locutus fuerat, hujusque copiæ mentionem fecerat. Affero copiam, in qua expresse hoc tantum et nihil aliud asseritur, das ich einen lugen gestraffet habe. Summe mirabatur Rex et jubebat me petere ex Cancellaria, das entweder dis vrtheil cassiret, oder aber verendert werde, das es seiner ehren nicht schedlich were. Posterius hoc factum est. Vellem me posse redire ad veterem stationem zu Heldwadt. Fruor eqvidem bono et clementi rege. Verum wen man alt wirdt, sæpe mira est in aulis mutatio. Posset ille, qui jam est in Heldwat, discedere et ad aliam functionem, v. g. jam zu Rinkeniß, transire. Mei majores sind gleichwohl an dem Dienste 127 Jahr nach einander gewesen.

Gl. kgl. kgl. Saml. 3469. 8°, S. 67 ff.

Kjøbenhavns Universitets Forhandlinger 1608—14.

Blandt Kilderne til vor indre Historie indtage de saakaldte Acta Consistorii eller Forhandlingerne i det akademiske Senat ved Kjøbenhavns Universitet en ikke ganske ringe Plads ikke blot ved deres Omfang, men særlig ved de Bidrag, som de indeholde til Oplysning baade om de akademiske Forhold og om meget andet, der staar i nærmere eller fjernere Forbindelse dermed, saasom hin Tids Personalhistorie, kulturhistoriske Forhold m. m. Af disse Forhandlinger har jeg tidligere andensteds publiceret (tildels i Uddrag), hvad der er levnet os heraf fra Tiden før 1608[1]). Naar jeg her fortsætter, da er det i Haab om derved at yde Granskere i hin Tids indre Historie en lettere Adgang til Benyttelse af denne Kilde. Vistnok har jeg ikke kunnet medtage alt, hvad der forefindes i de gamle Protokoller — dertil indeholde disse Acta for mange lidet betydende Specialiteter; men jeg har dog givet et saa fyldigt Uddrag, at det sikkert i de allerfleste Tilfælde vil vise sig som tilstrækkeligt. Da enkelte Afsnit af Forhandlingerne fra det i Overskriften nævnte Tidsafsnit allerede ere offentliggjorte

[1]) Kirkehist. Saml. 2. R. I og V samt 4. R. IV.

andensteds, nøjes jeg i saadanne Tilfælde i Regelen med en kort Henvisning.

Acta Universitatis Rectore Petro Vinstrupio, SS. Theol. D., Episcopo Sielandiæ et Professore Publ. Notario M. Vulfgango Rhumanno.

A 15 Aug. 1608 ad 9 Junii 1609.

31 August 1608.

Conventui interfuerunt Magn. Rector Dn. Petrus Vinstrupius, Theol D., Johannes Resenius D., Conradus Aslacus D., Thomas Finckius D., Gellius Sascerides D., M. Ivarus Stubbæus, M. Christianus Johannis, M. Johannes Alanus, M. Christianus Longomontanus.

Rector bevilgede Povl Andersøn Kongens Penge med denne Condition, han skulde tage Gradum Magisterii med det første her in Academia.

9 September 1608.

Rector ex mandato Magn. Cancellarii commendavit M. Johanni Alano professionem Græcam, subrogato in ejus locum ad professionem Rhetorices Vulfgango Rhumanno. Ut autem isthæc professionis mutatio nihil detraheret commodis M. Johannis Alani, concessi fuerunt ei Oratoriæ professionis rustici, pro sua persona tamen; M. Vulfgango autem, futuro Rhetorices professori, dabantur Græcæ professionis rustici. Præterea addebatur, M. Johannem Alanum prærogativam in decimis, residentiis & aliis incertis retinere debere, ne ista mutatio ullo modo deteriorem ejus redderet conditionem.

M. Johannes Alanus libellum exhibuit Rectori, quem nec accipere nec legere voluit. Conquerebatur tandem,

sibi præreptum perorandi pro nova professione beneficium. Magn. Rector respondit, voluntatem Illustris et Magnifici Cancellarii esse, ut sine oratione Græcam inchoaret professionem, et se mandasse M. Vulfgango, ut eo die perorandi partes susciperet. Imo et Magister Vulfgangus etiam in publico conventu protestabatur, se nihil in præjudicium alterius sed ex mandato Magn. Rectoris hoc negotii suscepisse, et se ignorasse rem illam cum aliqua ejus molestia conjunctam esse potuisse.

Dernæst befol Magn. Rector Doctori Gellio paa velb. Hr. Cancellers Vegne, han skulde forfare, hvorledes Niels Pedersen, fordum Universitetets Foged, havde forholdt sig mod Bønderne.

Christianus Gerson, en døbt Jøde, lod ved en Helmstedtsk Brevdrager offerere en Bog, hvilken han havde dediceret D. D. Professoribus[1]). Authori blev bevilget 12 Dlr. in specie, og Brevdrageren 3 Dlr.

6 Oktober 1608.

Doctor Gellius gjorde Relation paa hvis han havde forfaret blandt Bønderne, og lagde de Dokumenter fra sig igjen, hvilke Rector hannem havde medgivet. (Vidtløftige Forhandlinger findes i den følgende Tid angaaende Universitetets Klagemaal mod Fogden Niels Pedersen, ligeledes angaaende M. Iver Stubs Søgsmaal imod samme).

29 Oktober 1608.

Elline Mester Hans Guldsmeds begjærede nogen Hjælp udi hendes Sygdom. Blev samtykt, hende skulde gives 2 Favne Ved og 4 Dlr. (Hun fik ogsaa senere ofte Hjælp af Universitetet).

---

[1]) Gersons Brev til Professorerne, dat. Helmstadt d. 26 Juli 1608, findes i Consist. Arkiv Pk. 188. Han beder dem deri at læse hans Skrift, kaldet »Juden Thalmud«, og meddele ham deres Mening om samme.

M. Christoffer begjærede Viaticum til Hjemrejse til Norge.

12 December 1608.

D. D. Dybvadius blev bevilget en Foræring af Distributspengene til Paaske.

M. Christianus Johannis bød nogle Boder tilkjøbs paa M. Hans Knudsøns Vegne, som ligge udi det Stræde bag S. Peders Kirke.

Fremdeles begjærede han paa D. Georgii Dybvadii Vegne en Afskrift af den Bygningsseddel paa den Residens, Dr. Gellius nu iboer, belangendes 108 Dlr. 3 ℳ 3 β. Og begjærede, det Regnskab maatte gjøres hannem godt, paa det hans Hustru maatte være des bedre forvaret. Doctor Jørgen blev bevilget og given en Afskrift af samme Seddel.

Blev derhos besluttet, at M. Dancker (Lejel) skulde lægge fra sig Regnskabsseddel paa hvis M. Jonas (Venusin) havde bekostet paa den ny Residens ved Collegium.

Fremdeles blev handlet om den Almisse, som M. Jonas havde givet nogle fattige Studenter, og blev besluttet, at M. Jons Arvinger skal beskikkes ved Notarium (M. Vulfgang Rhuman), at de lægge fra sig velb. Christoffer Ulfelds til Svenstrup Haandskrift paa de 400 Dlr., han havde af samme Penge.

5 Januarii begjærede Notarius efter Magn. Rectoris Befaling en Afskrift paa hvis M. Jonas havde ladet bygge paa den ny Residens. M. Danckredus med sin Moder svarede, at han vilde selv antvorde Rectori den.

Samme Dag begjærede ogsaa Notarius af M. Danckredo paa Rectoris Vegne velb. Christoffer Ulfelds Haandskrift paa de 400 Dlr., hvilke han af forne Almisse haver paa Rente. M. Danckredus svarede, at han udi de andre Arvingers Nærværelse haver overset alle de Breve, som sl. M. Jonas efterlod, da var den ingensteds at finde.

18 December 1608.

(Begyndelsen af Søgsmaalet mod M. Iver Stub i Anledning af hans Disputatio tertia ex libro Job, trykt i Ny kirkehist. Saml. VI, 308—10).

22 Februar 1609.

Blev bevilliget, at Oeconomus skulde give M. Toer[1]) 1 ℔ hver Uge til Paaske.

6 Marts 1609.

Magn. Rector gav tilkjende, at Borgemester havde ved tvende Raadmænd ladet hannem den Dag tilforn beskikke, at menige Professores skulde give Skat til Fæstningens Bygning, og om de ikke vilde gjøre det med det gode, da vilde de bruge Magten og fare fort efter Kgl. Maj.s Brev. Hvortil Rector havde svaret med Beskedenhed og bedet, de vilde fortøve Kgl. Maj.s Tilkomst, efterdi det første Mandatum var voceret in dubium, og om det skjønt var en fuldkommen Befaling, havde dog Universitas beneficium appellationis. Concludebatur, at det skulde tilkjendegives Hr. Statholder, at Borgemester havde truet Universitetet, paa det at alt maatte bestaa sig til Kgl. Maj.s Ankunft; item at tvende Professores, D. Cunradus Aslacus og M. Christianus Johannis, skulde være hos Rectorem, naar han vilde give Borgemesteren Gjensvar, hvorudi han skulde referere sig paa deres (Professorernes) indlagte Supplication, hvorpaa de forventer et naadigt Svar af Kgl. Maj. Ellers skulde Rector erbyde sig imod dennem godt Naboskab, forhaabendes, at de midlertid ikke skulde forgribe sig: de vilde gjerne lide Dom af Kgl. Mj. og Danmarks Riges Raad.

---

[1]) En gammel forhenværende Communitetsprovst (s. Ny kirkeh. Saml. V, 617 ff.)

Christen Andersen klagede paa Gullandsfader, at han havde overfaldet hannem paa Gaden og slaget hannem med en Kniv udi Haanden. Reus beraabte sig paa Andream Dalinum, hvilken gav Vidnesbyrd, at Christen Andersen først havde indført sig paa hannem. Dernæst beklagede forne reus, Povl Gullandsfader, at han var ilde bleven slagen og havde mistet sin Hue. Johannes Pedellus testerede sub juramento, at deres Værtinde havde berettet og bekjendt for hannem, at Povl havde mistet sin Hue og havde ingen Kniv haft hos sig, og var udi den Mening, at Fastelavn havde gjort dem begge to Skade. Efter Tiltale og Gjensvar paa begge Sider blev besluttet, at efterdi Povl Gullandsfader havde først indført sig paa den anden og slaget hannem til Jorden, da bør han at oprette hannem sin Skade, indtil han finder sin rette Skadesmand.

29 Marts 1609.

Rector befol Pedellerne, at de skulde bese og registrere alle Breve, som findes i M. Thors Sæk.

Fogden skal dele Hemming i Bukkerup og Clement i Tostrup fra deres Gaarde for Ulydighed, at de ikke efter Rectors Befaling vilde age Jens Pedel.

Blev besluttet, at Notarius skulde skrive til velb. Ditlev Holk [1]) om det Rettersted udi Faxeherred in hanc sententiam: at Universitetet kan ikke samtykke, at det sættes paa deres Grund, med mindre de have velb. Her Cancellers Samtykke, efterdi det er ikke tilforn fundet paa Universitetets Grund.

1 April 1609.

Blev talt de novo Pedello, og Rector blev ombedet, at han selv vilde først nævne en og tage en anseelig Person, hvilken man kunde bruge cum honore Academiæ.

---

[1]) D. H. til Eskildstrup, Befalingsmand paa Tryggevælde.

12 April 1609.

Rector berettede, at Borgemester havde ladet beslaa en Daler paa hver af Universitetets Huse og Boder. Blev raadet, man skulde ikkun lade Borgemester bruge Gevalt og siden klage for Kgl. Mj., efterdi Hs. Mj. haver nylig confirmeret Universitetets Privilegia saa herlig som nogen Tid tilforn[1]).

Dr. Jørgen Dybvad blev bevilget Distributspenge til Paaske.

M. Casparus (Brochmand), Rector Scholæ Herlovisholmianæ. begjærede Stipendium Regium. Blev samtykt, man skulde have hannem i Agt.

20 April 1609.

Paa denne Dag have Kgl. Mj.s Commissarii, velb. Anders Dresselberg til Vognserup, Høvedsmand paa Holbæk Slot, Vilhelm Dresselberg til Vindinge, Landsdommer i Sjæland, Ditlef Holck til Eskildstrup, Befalingsmand paa Tryggevælde, og Holger Gagge til Frøersløv, forligt M. Iver Stub og Niels Pedersen om hvis ærerørige Sager dennem imellem var, og bleve alle deres Breve kast paa Ilden, at hvad som findes kan om denne Sag enten udi Notarii Bog eller andensteds, begge deres Navne og Rygte anrørendes, skal aldeles være dødt og magtesløst (osv.).

Fremdeles har Kgl. Mj.s Commissarii forligt M. Iver Stub, Professor, og Jacob Christoffersen Skræder for hvis Slagsmaal dennem imellem var, i saa Maade, at M. Iver skulde give hannem 10 Dlr. og gjøre hannem efter den Dag til gode, hvilket han ogsaa gjorde, og bekjendte, at han vidste intet andet med hannem end godt. Dette samme lovede Jacob Christoffersen M. Iver igjen, hvorpaa de strax finge hverandre deres Hænder.

---

[1]) Nemlig ved Kongebrev af 25. Maj 1608 i Anledning af Prinds Christians Udvælgelse.

29 April 1609.

D. Thomas Fincke bespurgte sig, om han skulde sende Paulo Andreæ Stipendium ante promotionem. Blev samtykt, at dette Aars Stipendium hannem maatte meddeles.

17 Maj 1609.

Blev delibereret, hvorledes Kgl. Mj.s Brev skulde forstaas, enten om 1 Dlr. af hver Bod, eller og man skulde vurdere Husene og give 1 Dlr. af 100. Blev besluttet, det skulde forstaas om 1 Dlr. af hver Vaaning; thi saa havde Kgl. Mj.s egne Tjenere givet, og Borgemester havde ikkun beslaget 1 Dlr. paa hver Bod.

Magn. Vicerector gav tilkjende, at Peder Basse havde beklaget for Kgl. Mj., at Bønderne ere efterladne at age Kalk og Sten. Da haver Kgl. Mj. befalet at gjøre dennem fredløs. Universitetet skulde derfor have udi god Agt, at Bønderne ikke forkommes.

Item, at Hans Colding, Student, var om Natten optagen med en Kvinde og sat i Raadhuskjælderen, siden henført til Magn. Vicerectorem og sat i Universitetets Fængsel. Denne Student blev opkaldt af Fængselet, og der han bekjendte Gjerningen, blev han privatim relegeret ad biennium: At han inden Tirsdag næstkommende skulde forsee sig af Byen, og udimidlertid stille sine Gjældnere tilfreds.

24 Maj 1609.

Magn. Rector talede om den Daler, som skulde gives til Skat af hver Bod, og begjærede, at enhver, som har Lejevaaninger, vilde fremsende sine Penge. D. Gellius consignerede strax en Seddel paa sine Boder.

Magn. Rector rogavit Dños Professores, ut deliberarent de novo Rectore eligendo, et omnibus et singulis gratias

egit de præstitis sibi benevolentiæ officiis. Tandem communi suffragio futuri anni Rector fuit designatus Doctor Gellius.

Notariatus deputatus fuit M. Hermanno tanquam seniori, et pecunia Frisiorum M. Canuto.

M. Johannes Kraftius klagede for Rector, at Rasmus Trane med det Portrum ved sin Bod udi S. Peders Stræde vil fortrænge hannem fra sin Residens, som hører til Prædikanten udi den tydske Kirke.

7 Juni 1609.

Petrus Diderici, født i Sønderbo Herred over den svenske Grændse, klagede paa Lavrits Jyde, at han havde slaget hannem med en Kniv udi sit Hoved. Sagen blev optagen, indtil Lavrits Jyde kommer tilstede.

D. D. Georgius begjærede Stipendium Regium pro filio Georgio Georgii.

Magn. Rector fremlagde den Taxt paa Skatten, hvilken han paa Universitetets Vegne havde sendt Borgemester.

9 Juni 1609.

(Om M. Iver Stubs Sag angaaende hans Disputats, tr. i Ny kirkeh. Saml. VI, 310).

Notarius officium suum M. Hermanno Nicolai de voluntate Magnifici Dn. Rectoris resignavit.

Acta Universitatis, Rectore Gellio Sasceride, Med. D. et Prof· publ. Notario M. Hermanno Nicolai

a d. 17 Junii 1609 ad d. 31 Maii 1610.

17 Juni 1609.

(Om M. Iver Stubs Sag. tr. i Ny kirkehist. Saml. VI. 310—13).

5 Juli 1609.

Blev proponeret om en Skovslod ved Vollersløf Kirke, som Fru Inger Oluf Calipses holder sig til; hvorpaa blev besluttet, at hende skulde gives Varsel derom, og paatales.

Item om en Oldinggang paa Høgbjerg, Gundersløv og Snesløv Fang, som Mogens Gøie holder sig til og vilde lade beride og derpaa opsætte et Stengjærde, uanset at den havde været i Universitetets Hævd udi 23 Aar, og der paa i alle Maader haver været ukæret og uklaget. Blev besluttet, at Decanus skulde drage ud og lade bese samme Skov og Mogens Giøe skulde bevilges saa meget, som ske kunde uden Universitetets Skade.

Om den Student Johanne Laurentio Norvago, som Magn. Rector havde ladet citere paa M. Oluf Kocks Vegne, og ikke mødte, blev besluttet, at han skulde incarcereres 3 Dage.

15 Juli 1609.

En fattig Student ved Navn Andreas Esberni, som har studeret her i 14 Aar, blev bevilget 2 Dlr til Tærepenge ad Norge.

29 Juli 1609.

Refererede Magn. Rector, hvorledes han havde været paa Gundersløv Gaard hos Mogens Giøe om den Plads, han begjærede at indhegne fra Universitetet. Da bød Mogens Giøe til at vederlægge Universitetet igjen ligesaa godt et Fang baade paa Mark og Skov, og blev bevilget, at det maatte saa blive, efterdi det kunde ske Universitetet uden Skade.

D. D. Cunradus Aslacus fæstede Herløv Tiende for 6 Pund, og 2 Stude til Stedsmaal.

7. 9. 11. August og 22. September 1609.

(M. Iver Stubs Sag, tr. i Ny kirkeh. Saml. V, 313—18).

23 September 1609.

Om Pedellernes Løn at forbedre blev differeret ad plenum consistorium.

Cautum etiam tum est, at Laurentius Magni Suecus skulde ikke bekomme testimonium Universitatis, dersom han kom at begjære det.

30 September 1609.

Cooptatus est M. Tancredus Lælius in numerum professorum ad professionem pædagogicam. M. Christianus Longomontanus proposuit Magistrum Casparum Barptolomæum, cujus rationem haberi petiit. Sed maxima suffragia data sunt M. Tancredo, quod incertum esset, ubinam locorum jam esset M. Casparus. M. Taucredus autem præsens ex obligatione jam operam suam offerret Academiæ[1]).

Olaus N., en Student, som var carcereret for sin Forseelse, han havde begaaet in ædibus Mag^ci^ Dni Rectoris og udi velb. Holger Rosenkrandses Tjeneste, rakte Mag^co^ Dno Rectori sin Haand, at han vilde blive her tilstede i Byen in Arresto, indtil Holger selv kom hid.

7 Oktober 1609.

D. D. Resenius commendabat Academiæ Johannem Knopfium, Magistri Christophori filium, qui unanimi professorum consensu admissus est ad stipendium Regium, inscriptionem quam primum habiturus.

M. Paulus Fossius, som endnu er hjemme, begjærede en Del af sit Stipendio. Blev svaret, at naar han drog ud, skulde det hannem bevilges, thi Kongens Stipendium skulde fortæres uden Landet.

21 Oktober 1609.

Laurits Ringer skal holde Bænkene rene in Collegio og ikke ringe, med mindre der læses.

---

[1]) M. Dankert Lejel modtog dog ikke Tilbudet om at blive Professor.

Blev samtykt, at Rector skulde nomine Academiæ sende M. Herman Nielsen en Foræring udi Penge til hans Bryllup.

M. Christianus Longomontanus begjærede paa M. Petrafontani Vegne, at hannem maatte tilstedes at læse in collegio Valkendorphiano. Fik til Svar, han skulde selv tale med M. Dno. Rectore og begjære en vis Time, paa det han skulde ikke fratage en ex professoribus deres Time.

M. Chr. Longomontanus antog samme Tid det Værk in Collegio at dirigere. Rector lovede at ville tale med Cancellario de salario.

11 November 1609.

D. D. Resenius citerede Commensales 6tæ mensæ og begjærede Straf over dennem, at de havde drukket til Per Wævers i Las Biørnsens Stræde og holdt dem unyttige imod Provsten og uskikkelige ved Bordet. Decanus sextæ mensæ svarede, at ikke de alene, men Baccalaurei ogsaa havde nyligen drukket en hel Td. Øl. Desligeste Commensales ved den 5te Skive. Blev besluttet, at disse skulle priveres mensa udi 8 Dage, men dersom de kom igjen, simpliciter rejiceres, de andre til Exempel.

22 November 1609.

Lizebeth M. Ivers begjærede, at M. Ivers Tiende maatte følge hende, til Annus gratiæ er ude, paa det Universitetet kunde faa sin Betaling af M. Iver, som er 200 Dlr., hvilket blev bevilget.

23 November 1609.

At M. Hans Jensen (Alanus) skulde tage Henrik Waldkirch til sig og taxere de Bøger, som M. Dankor (Lejel) haver budt Universitetet tilkjøbs.

29 November 1609.

(Om Voldsmanden Peder Smed i Bukkerup, tr. i Danske Mag. 4. R. IV, 139).

Med den Student Christen Madsøn Roskilde, som blev peremptorie citeret og ikke mødte, blev det differeret nogle Dage in adventum Mag[ci] Dni Rectoris.

13 December 1609.

Christen Madsøn fik Besked, at han skulde incarcereres nogen Tid propter inobedientiam.

Proponerede M. Dn. Rector paa Pedellernes Vegne om deres Løn at forbedre: fik til Svar, at de skulde visitere studiosos tvende Gange om Aaret om Hjælp, sicut in exteris Academiis fieri solet.

30 December 1609.

M. Dn. Rector gav tilkjende, at de Rentepenge ex pecunia Frisiorum, som Børge Trolle skulde udgive, vare ikke endnu fremkomne til Jul, som Brevet formelder. Blev svaret, at man dermed kunde connivere en Tid lang.

Lisebeth M. Ivers lod levere M. Dno Rector per spectabilem Decanum M. Christianum Johannis Rip. de 200 Dlr., som M. Iver var Universitetet skyldig, og M. Dn. Rector leverede hende igjen M. Ivers Haandskrift derpaa, per M. Vulfgangum Rhumannum blev hende og tilsagt at beholde Residensen til Michaelis.

5 Januar 1610.

Først lod M. Dn. Rector læse Kgl. Mj.s Brev tilskrevet Universitetet om den unge Herres Hylding, som skal holdes her i Kbhvn d. 14 Marts førstkommendes.

M. Christianus Johannis Ripensis, pro tempore decanus, takkede af in Consistorio, efterat han havde vedtaget officium Episcopatus udi Aalborg Stift, og tilsagde

at ville være Procurator Universitatis in colligendis legatis pastorum in sua diæcesi. Og blev samme Tid M. Johannes Alanus Decanus i M. Christens Sted igjen udi dette Aar.

10 Februar 1610.

(Om Peder Smed i Bukkerup, tr. i Danske Mag. 4. R. IV, 140).

Lectæ sunt literæ M. Pauli Martini, quibus gratias egit Mag^co^ Dno Rectori et Senatui Academico de oblata professione prima pædagogica, promisitque se quamprimum hic affuturum.

3 Marts 1610.

Knud Svendsen udi Roskilde fik sit Brev fornyet paa den halve Part af Claræ Rughave at beholde med sin Hustru al deres Levetid, og gav derfor samme Tid 4 Dlr.

5 Marts 1610.

M. Hermanno Nicolao commendata est professio lingvæ Hebrææ. Successit vero in pædagogica professione secunda M. Paulus Martinus facto juramento pro consuetudine Academiæ.

7 April 1610.

Magnif. Dn. Rector refererede, at M. Jacobs Enke udi Aalborg havde skrevet Universitetet til, om hun maatte beholde den halve Part Korn, som Universitetet tilkommer af Naadens Aar efter sl. M. Jacob[1]), for rede Penge, da vilde hun give 1 Dlr for Tønden. Blev svaret, at dersom hun ikke vilde give 5 ℔ overhovedet for Tønden, da maatte hun lade Kornet føre herover.

Blev proponeret, om Universitetet skulde ikke endnu betænke D: Jørgen (Dybvad) med en Foræring til Paaske.

---

[1]) Biskop Jacob Holm havde haft et Kanonikat i Viborg.

Blev svaret. at det kunde forholdes til en anden Tid, at Distributsen blev større.

Hoc eodem die circa 3 pom sigillum Magnifici officii Rectoratus programmati publice affixo quidam, quisquis ille fuit, scelerato ausu detraxit. Res mali exempli justissimaque animadversione digna.

14 April 1610.

En Student ved Navn Berthel Galt lovede inden Aften at ville betale Eske Berthelsen, Borger her i Byen, paa Ezechiel Prenses Vegne 24 Dlr., som han var hannem skyldig efter en Haandskrifts Lydelse. Men efterdi Mønten er opsat, siden samme Haandskrift er gjort. som formelder om Rigsdaler at betale. da vilde for[de] Eske ikke annamme disse 24 Dlr., med mindre han dennem vilde erlægge. som de nu er opsat. Og for[de] Berthel Galt lovede at ville tillægge hvis Opgelt. som fattedes, med det første. og betale Rigsdaler efter sin Haandskrifts Lydelse.

Magn. Dn. Rector proponerede om Pedellernes Løn, hvilken de beklagede, at den var dennem saare ringe. Blev concluderet, at hver Pedel skal have 20 Rigsdaler til Løn om Aaret. Kan de desforuden samle noget hos Studenterne til de tvende Terminer om Aaret, som er Paaske og Michaelis, det maa og være dennem frit for.

Magn. Dn. Rector proponerede, om Povl Madsøn skulde kræve Jordskyld op i Rigsmønt. Blev svaret. at han skulde kræve hele Marker, eftersom Universitetets gamle Breve formelder om Jordskyld.

18 April 1610.

Havde Berthe Hansdatter ladet indstevne for Magn. Dn. Rectorem udi hans Hus Jørgen Jørgensen Dybvad anlangende noget Guld, han af hende formedelst et venligt Bytte bekommet havde og siden tabt det paa Gaden. saa det derover var kommet udi Byfogdens Hænder (osv.).

5 Maj 1610.

Magn. Dn. Rector, D. D. Gellius Sascerides resignerede officium Rectoratus sui, et postquam professoribus gratias egisset de præstitis sibi in hoc munere benevolentiæ officiis, illud de voluntate Senatus Academici concessit clariss. viro Dno M. Johanni Erasmio tanquam seniori facultatis philosophicæ. Belangendes prandium rectorale blev concluderet, at det for billige Aarsagers Skyld ikke skulde holdes, men suspenderes ad triennium.

Spectabilis Dn. Decanus proposuit de promotione Magistrorum instituenda. Blev svaret, at det skulde forholdes til mod Michaelis.

12 Maj 1610.

M. Johannes Erasmius acceptabat officium Rectoratus, superiore concessu ad se delatum.

Kgl. Mj.s Brev blev læst om Bryllup og Barsel, hvorledes dermed skal holdes i Kjøbstederne og paa Landsbyerne.

19 Maj 1610.

Mag. Dn. Rector proponerede, om Professores vilde remittere Magistro Ivaro noget af den Gjæld, som han er Universitetet endnu skyldig. Blev optagen ad plenum consistorium.

26 Maj 1610.

Blev bevilget D. Jørgen Dybvad 32 Dlr til en Foræring, som skulde forudtages af Distributspengene til Pindsedag.

30 Maj 1610.

Magn. Dn. Rector gav tilkjende, at en Student, Jacobus Aarup, var ordineret af Bispen i Viborg, som ikke havde testimonium Universitatis, var og tilmed nogen Gjæld henskyldig her i Byen, som der var Klagemaal over.

Befol Notario, at han skulde citere hannem og skrive Bispen til.

31 Maj 1610.

Notarius de voluntate Magnif. Dn. Rectoris officium suum Dno M. Canuto Bieschio resignavit.

Acta Universitatis Rectore M. Johanne Erasmio, physices prof. publ. Notario M. Canuto Bieschio

a 9 Juni 1610 ad 27 Maji 1611.

9 Juni 1610.

Magn. Dn. Rector referebat, Mag. Dn. Cancellarium commendatum velle clariss. dn. professoribus M. Casparum Coagiensem (Brochmand), ut ad Professionem Pædagogicam 2dam vocaretur. In quem omnes Professores propense suffragia tulerunt.

Item proponebat Mag. Dn. Rector de successore in locum Logici M. Christiani Johannis. Dilata autem res erat ad conventum proximum.

21 Juni 1610.

Commendabatur M. Casparo Erasmio professio pædagogica 2da, facta prius ab ipso consensione et subscriptione in Statuta Academica, præstitoque pro consuetudine juramento.

Samme Tid afsagde cl. Dn. D. Cunradus sin Ædilitatem anno superiore gestam, og begjærede udaf M. Dn. Rectore, at der maatte en anden ex corpore dertil annammes.

Begjærede ogsaa M. Christen Longbjerg, at hannem maatte blive noget bevilliget til at lade bygge en Speculam til sin astronomiske Brug udi sin tilkommende Residens. Hvortil blev svaret, at saadant skulde blive hannem bevilget, naar alle Professores kom tilhobe; dersom han

og kunde forfærdige det samme med 10 Dlr., da skulde Universitetet vel give hannem dem foruden Materialia, som Rev. D. D. Cunradus[1]) sagde sig at have dertil.

30 Juni 1610.

Mag. Dn. Rector fremlagde velb. Christen Thotts Varsel til Universitetet at møde d. 12 Juli førstkommendes til Mierløse Herredsting om Peder Smeds Gods. Hvortil blev svaret, at Povl Madsen skulde møde paa Universitetets Vegne.

12 Juli 1610.

Var udi Rette nogle Studenter, som havde gjort Parlament og Skade om Aftenen paa Gaden d. 10 Juli, som vare: Rasmus War[2]), Baccalaureus, Laurentius Johannis, Petrus Christierni Blichfeld, Erasmus Staudrup, Christianus Matthiæ, Andreas Hiørup. — Paa den anden Side mødte Erasmus Pauli, Nicolaus Martini Kolding, Thomas Nicolai Tolstrup. — Til Vidnesbyrd mødte Matthias Simonis, Lago Ripensis, item Martinus Petri Ringstadius.

Først berettede en Tømmermandssvend, at om Torsdagen d. 10 Juli vare 7 eller 8 Studenter komne drukne imellem 9 og 10 slet om Aftenen for hans Mesters Hus, og givet sig udi Trætte med ham samt og med en Student, Niels Jacobsen, som stod udi Døren, indtil en af disse drukne Karle hug hannem udi Hovedet, og en anden slog hannem ogsaa udi Hovedet med en Sten, uden al Skyld.

Om denne Skade bekjendte Peder Christensen Blickfeld, at han hug denne Tømmermandssvend med sit Værge. Desligeste bekjendte Christen Madsen, at han havde slaget

[1]) Vistnok som Ædilis.

[2]) Rasmus Jensen Varde blev 1621 beskikket til Hertug Fredriks Tugtemester. Siden blev han Lektor i Roskilde Kapitel.

hannem sin anden Skade med en Sten. Siden beklagede sig Rasmus Vaare Baccalaureus, at han havde faaet en Skade udi sit Hoved. Hvortil Thomas Nielsen svarede, at han bekjendte sig at have gjort hannem samme Skade. Og derimod beklagede Thomas Nielsen, at han om Søndagen uden sin Skyld og Mening havde bekommet tvende Mundslag og var tvende Gange nedslagen til Jorden udaf Rasmus Vaar. Hvortil Rasmus Vaar svarede. at Thomas skulde have ganske haanligen og ilde talt om alle Baccalaureis, som forgangen Aar bleve promoverede, og sagt. at han vilde »gjøre ilde udi dennem alle etc.«. Hvilke Ord Thomas dog aldeles benægtede, at han ikke med sin Samvittighed eller Ihukommelse vidste at have haft saadanne ubekvemme Ord, førend om anden Dagen han til Rasmus Vaar alene skulde have brugt nogle saadanne Ord, som hannem ene angik.

Niels Mortensen Kolding blev og anklaget, at han havde været med at gjøre Skade. Men han svarede, at han vel havde løbet efter Christen Madsen med en Kaarde, efterdi han nys havde truet hannem modtvilligen med 2 Stene, at dersom Niels Kolding traadte uden Døren, da skulde han slaa hans Hjerne ud; dog havde han ingen Skade gjort nogen, hvilket ingen heller kunde hannem overbevise. Og tilmed undskyldte han sig højligen, at han ikke vidste af det Anslag, som Rasmus Vaar og de andre Arhusienses havde foretaget. Ej heller havde kommet ned udaf Kammeret til dennem med Kaarde, dersom ikke Husbonden og Svenden havde raabt om Hjælp imod de andre Studenter, af hvilke to havde allerede gjort hannem Skade.

Efter saadan deres Klage, Beretning og Vidnesbyrd blev først afsagt udaf Dn. Professoribus, at hvis den Skade anlangede, som Peder Christensen havde gjort den Tømmermandssvend, derfor skulde han først betale hannem

Bardskerløn og Svieløn, som billigt var, og derforuden at lide Universitetets Straf for sin Forseelse og Brøde.

Dernæst skulde Christen Madsen udi lige Maade staa samme Karl tilrette for det Stenslag, han havde givet hannem. — Dernæst hvis Rasmus Vaare anlangede, skulde Thomas Nielsen staa hannem til Rette for den Skade, han havde gjort hannem udi Hovedet, og med hannem forliges. Endelig blev afsagt, at de alle med hverandre skulde lade sig forlige, hvilket ogsaa strax skete paa Consistorio. — Men Thomas Nielsen og Niels Kolding blev befalet at skulle blive tilstede og svare til den Skade, som Anders Hiørup Student ogsaa samme Tid havde fanget, efterdi de havde begge været paa Gaden med Værger. Dog dertil blev offentlig svaret, at den Tømmermandssvend havde hugget hannem, og ingen anden.

16 Juli 1610.

En Hofkarl Jacob de Bougi havde ladet udi Rette stevne Jesper Povlsen af Skanderborg for nogen ubekvemme Ord, som han havde tilsagt hannem i Drukkenskab. (De bleve ved Rektors Mægling venlig forligte).

21 Juli 1610.

Dn. D. Resenius proponerede Petitionem Dn. Præpositi i Klosteret, Petri Gelstrup, om Kongens Penge, at Kgl. Maj. kjendte hannem idoneum; hvilket blev samtykt.

Ex consilio Magn. Dn. Cancellarii berettede D. D. Resenius, at efterdi Kgl. Mj. havde noget ordineret de sumptibus nuptialibus, Universitetet ogsaa vilde have Tilsyn in promotionibus Magistrorum, at ligesom Candidati vare mange eller faa, de da derefter skulde antvorde Dn. Decano certam pecuniam in numerato ad frugale convivium. Hvilket blev optaget til videre Deliberation. Desligeste at efterdi der er plena Academia, at der ogsaa kunde hol-

des Promotiones Doctorum, og med hvad Omkostning. Blev optaget ad proximum conventum.

Blev ogsaa samtykt, at Hans Hegelund skal udvises af Valkendorfs Boder, dog tilforn citeres publice.

Samme Tid blev constitueret Straf over Peder Christensen og Thomas Nielsen, saa at de begge bleve damneret pæna carceris Academici ad triduum.

Item at Pedellerne skulle herefter indsætte Studiosos i den inderste Kjelder.

Blev samme Tid talet om en Supplication, Universitetet havde offereret Hs. Maj., at den endnu skulde noget bestaa sig.

Maleren, som skulde renovere den gammel Auditorium, efter sin Klage og Begjæring, blev en Foræring bevilget.

25 Juli 1610.

Referebat Magn. Dn. Rector, at man efter Magn. Dn. Cancellarii Befaling skulde deliberere de Professore Logices. Blev optaget in pleniorem Senatum.

4 August 1610.

(En Student, Anders Madsen Otthoniensis, blev relegeret in perpetuum, fordi han havde stjaalet noget Brød fra en Bager[1]).

29 August 1610.

Professio Logica communi Professorum consensu, suffragante Magn. Dn. Cancellario, demandata est clariss. Dn. M. Johan. Alano. Ad professionem Græcam ascendere debebat M. Canutus Bieschius.

Blev samme Tid forhandlet, at M. Vulfgangus skulde annamme til sig igjen M. Hans Jensens Bønder, som havde tilforn ligget til Rhetoricam Professionem.

[1]) Relegationsprogrammet findes i Konsist. Kopibog II, Fol. 68.

Efter Hr. Cancellers Befaling blev foregivet og concluderet, at ingen Student maatte herefter have og nyde trende Beneficia, men skulde lade sig benøje med tvende, af den Aarsag at desflere kunde hjælpes.

22 September 1610.

Begjærede Pædagogi, M. Paulus Martini og M. Casparus, beneficia Notariatus & bibliothecæ etc. Blev besluttet, at prior Pædagogus skulde bekomme Bibliothecam og Notariatum; posterior de Frisers Penge.

6 Oktober 1610.

Beklagede en Borger udi Kjøbenhavn, Morits N., at tvende Studenter ved Navn Hans Absolonsen og Hans Reinholtsen, Norbagger, havde først overfaldet hannem paa Gaden om Aftenen, som han vilde gaa hjem til sit Hus, med tvende dragne Værger, dog de ingen Skade gjorde hannem. Og siden, der de vare komne med hannem udi hans Hus, havde de villet overfalde hannem, og af den Aarsag slog Hans Reinholtsen hans Kvinde blaa og blodig, saa hun var næsten besvimet; med anden Ulempe, som de beviste. — Blev afsagt for Rette, at Hans Absolonsen skulde straffes med Fængselet i 3 Dage og miste sin Værge og Rapir. Siden skulde for^{ne} Morits tage, hvis som var forhandlet derom paa Raadhuset, og dermed komme om Tirsdagen paa Consistorio, og siden videre at nyde Retten.

Samme Tid blev en Forordning oplæst om Promotionibus Doctorum, Magistrorum og Baccalaureorum, hvorledes med al saadan Bekostning holdes skal. Og blev den Tid samtykt efter Mag. Cancellarii gode Raad[1]).

---

[1]) Se Rørdam, Kbh. Univ. Hist. IV, 607 ff.

17 Oktober 1610.

Berettede Magn. Dn. Rector, at Cancellies Herremænd havde ved Peder Galt intercederet for Hans Absolonsøn, at Straffen med hannem maatte formildes. Blev besluttet, at han maatte blive forskaanet for exclusionis poena, propter ætatem et spem emendationis; dog skulde han relegeres paa 5 Aars Tid, ut interim ad frugem rediret. Dog dersom han blev befunden udi Byen efter sin Tid, som var efter den 19 Octobris, da at staa for sin Gjerning til Rette for verdslig Øvrighed.

6 November 1610.

Proponerede Magn. Rector om nogen Breve, som Christen Barnekow havde været begjærendes, at Universitetet vilde have set igjennem, om Kopierne komme overens med deres Originaler. Blev besluttet, at Doctor Metznerus og Notarius skulde collationere dem og siden referere deres Mening til Senatum Academicum.

17 November 1610.

Blev først refereret om en Student, Hans Lauritsen Norbag, som havde været nogen Gange citeret af Magn. Dn. Rectore, og dog ikke vilde møde. Blev besluttet, at Notarius skulde citere hannem peremtorie paa Tavlen, at møde inden 14 Dage og svare for sig, sub poena relegationis.

Item producerede Magn. Dn. Rector tvende andre Studenter, som haver deres Kammer udi Valkendorfs Boder, og beskyldte dem, at de over deres deputat Tid havde været borte uden Magn. Dn. Rectoris Samtykke og Forlov, hvorfor de burde at miste saadant deres Beneficium. Men blev af Dn. Professoribus for denne Gang intercederet, med Vilkaar at hvis saadant skete igjen, da skulde de aldeles priveres.

18 Novbr 1610.

Refererede Magn. Dn. Rector, at M. Iver Stub var begjærendes, at den Tiende, som Dni Professores havde bevilget hannem, maatte blive hannem ydet udaf Bønderne selver, saa vilde han med sin Haandskrift cavere Dnis Professoribus paa hvis han var Universitetet skyldig. Blev optagen til næste Convent, da derom videre at handle og betænke.

9 Januar 1611.

Proponerede Magn. Dn. Rector om Langvads Dam, som skulde forbedres med en ny Dæmning. Blev samtykt, at Fogden skulle befale alle Universitetets Bønder og hver Professoris egne, at hver skulde age et Læs Sten dertil.

20 Januar 1611.

Valentin Bogbinder anklagede Jens Lauritsen, Student, fordi han om forgangen Søndag Aften skulle have slaget hannem i Ansigtet, som han stod udi sin egen Dør. Hvilket Studenteren og bekjendte; dog ogsaa beklagede, at en udaf Valentin Bogbinders Hus havde kaldet hannem Peder Skouffte. Blev afsagt, at samme Student skulde udi 8 Dage straffes med Fængsel.

Samme Tid blive ogsaa disse efterfølgende Studenter citerede: Johannes Petri Wramb, Nicolaus Friderici, Petrus Lassonii, Gregorius Martini, Olaus Johannis, Severinus Chiliani, Theocarus Nicolai, Christophorus Thomæ Gallskyt, hvilke der og havde gjort Ufred paa Gaden. Bleve derfor incarcererede.

13 Februar 1611.

Beklagede Erik Tyskølsfører sig over Anders Madsen Norbagge, Studenter, og begjærede Straf over hannem, fordi han havde slaget en Sten igjennem hans Vindue ind

i Stuen, hvilket for^{ne} Anders Norbagge først nægtede, dog siden bekjendte. Hvorfor han maatte forbede hannem og bepligte sig at lade gjøre et nyt Vindue i Steden igjen. Og blev derforuden tildømt at sidde i Fængsel i 3 Dage.

20 Februar 1611.

Blev foregivet udaf Magn. Dn. Rectore, at der skulde være nogen Jordskyld kommen fra Universitetet. Blev svaret, at saadant skete udi sl. Hofmesters v. Christoffer Valkendorfs Tid, som kjøbte samme Gaarde til Vor Frue Skole. Skulde derfor Skolens Forsvar ombedes og anmodes, at de vilde lade Kjøbebrevet beses, at man deraf kunde forfare den Lejlighed.

2 Marts 1611.

Blev decreteret af Magn. Dn. Rectore og Professoribus, at M. Povl Andersen skulde bekomme Kongens Stipendium udaf D. D. Finkio efter M. Abraham [de Cardes] udi Oslo; og M. Søren Andersen skulde bekomme den efter M. Elias Isenberg.

18 Marts 1611.

Proponerede D. D. Finckius, at eftersom han hertil havde været Fredrich Pedersens, sl. Doctor Peder Sørensens Søn, hans Formynder, og gjort hannem rigtig og nøjagtig Regnskab for alt sit fædrene, som han havde annammet paa hans Vegne paa Skiftet efter hans salig Fader: og for^{ne} Fredrich nu var kommen til sine myndige Aar, at han kunde være sin egen Værge, saa var for^{ne} D. Thomas Fincke begjærendes, at han maatte bekomme en fuld og fast Afkaldning paa samme sit Regnskab og Formynderi af for^{ne} Fredrich Pedersen, med Notarii Haand underskreven. Hvilket blev strax bevilget. Og derfor blev Fredrich Pedersen opkaldet, og med sin Morbroder Thomas Thorschmede mødte og berettede, at D. Thomas Fincke

havde gjort hannem Rede og nøjagtig Regnskab for alt sit fædrene, han havde annammet paa Skifte efter hans sl. Fader, Dr. Peder Sørensen; takkede hannem meget gjerne for god Rede og oprigtig Udlæg. Gav derpaa for sig og sine Arvinger, fødte og ufødte, forne D. Thomas Fincke og hans Arvinger et fuldt, fast og uryggeligt Afkaldning i alle Maade.

1 April 1611.

Havde Hr. Søren[1]) i Biernekuldt stevnet Salomon Sartor udi Kjøbenhavn for et Sejerværk, som han for nogen Tid siden havde antvordet hannem, og sendt derefter tvende Bud paa sin egen Bekostning, og det ikke kunnet bekomme. Var derfor begjærendes: 1. At han maatte det igjen bekomme. 2. At forne Salomon Sartor maatte staa hannem til Rette for Omkostningen. Blev svaret af M. D. Rectore, at Hans Steen, Apotheker udi Kjøbenhavn, havde beslaaet samme Sejerværk hos hannem for $6^1/_2$ Dlr.; og derfor annammede M. D. Rector Sejerværket til sig efter Beslaget, indtil Hr. Søren havde erklæret sig. Kunde man ej heller dømme Salomon til at give Kost og Tæring, efterdi han ikke havde dertil bepligtet sig udi sit Brev, han havde givet Hr. Søren. — Var forne Salomon sin Haandskrift igjen begjærendes, efterat han havde overantvordet M. D. Rectori Sejerværket. Blev samtykt, at Rector skulde ogsaa den til sig annamme, indtil der skete videre Afsked. Og derom skulde skrives af Notario en Seddel til Hr. Søren.

13 April 1611.

Blev et Kongebrev læst om Skat, som Professores skulde contribuere til den svenske Fejde, hvert Aar udaf

[1]) Søren Hansen Lund, se Cawallin, Lunds Stifts Herdaminne IV, 157.

Universitetet 200 Dlr., saa længe Fejden varede; og skulde udgives til Mortensdag.

27 April 1611.

Proponerede M. Hans Jensen, Decanus, om den Person, som var kaldet til Malmø Skole. Blev samtykt, at dersom han kom igjen, da skulde han examineres, og dersom han var dygtig dertil, og Malmøs Borgere med Raadens Samtykke vilde have hannem dertil, kunde det vel ske. — Proponerede Magn. D. Rector, at man nu vilde deliberere om en ny Rectore, efterdi Tiden var næsten ude med hans Rectorat. Blev samme Tid Suffragia givet D. D. Resenio, ratione officii atque ordinis.

Foregav D. D. Thomas Finckius, at Dn. Bordingius havde sig beklaget, at han ikke kunde komme til med saa ringe Kostning til sin Doctorat, som derom var forordnet. Begjærede derfor D. D. Finckius, at efterdi Invitatio skete nomine Rectoris, at han da maatte [være] kvit for Mulcta, hvis Forseelse der kunde ske.

18 Maj 1611.

Blev en Sag forhørt om den Klammeri imellem tvende Studenter, Petrum Christierni Blickfeldt, som var slagen i Hoved og Ansigt, og Jacobum Norvegum, som for samme Slag havde været incarcereret nu paa fjerde Dag, med deres Vidnesbyrd paa begge Sider. Kom samme Sag til saadan Dom, at for^{ne} Jacob Norbagge skulde forbede Peder Christensen for saadan Skade, han havde gjort hannem; hvilket han og strax gjorde. Med Forpligt paa begge Sider at være hverandre ubevarede i alle Maade, uden til gode. Item at Jacob skulde give Bartskerløn ud — 6 m℔; nok Stevnepenge 12 β, siden 1 m℔, som Rector forstrakte, item 1½ m℔, som bleve fordrukken over Forligelsemaal.

Siden havde for^ne Jacob Norbagge Tiltale til en Student, Holger N.[1]), hvilken han formente at have været Aarsag til denne Klammeri og Slagsmaal, efterdi han var kommen for Gjert Urtekræmmers Dør, der de om Aftenen 9 slet drukke noget Aqvavit, med sit Værge under Armen; og begjærede han, at Holger maatte staa hannem til Rette for Skade. Men efterdi han kunde ingen Skade vise, uden at han selv havde fordrukket 5 Dlr., midlertid han sad udi Kjelderen, da fik Holger Dom, at han skulde forbede Jacob Norbagge for hvis Forseelse sket var og overgive Magn. Dn. Rectori sit Værge, thi det var forbrudt, og give 3 ℔ til de fattige, og dermed blive gode Venner; hvilket han og samtykte; men Jacobus vilde ikke alt dette vedtage.

Belangende den anden Klammeri imellem Jens Riber og Jonam Laurentii, at de havde skjældet hverandre ved Bordet, med anden Ulempe, som dennem var kommen imellem, baade i Communitetet og udenfor, blev ogsaa deres Commensales forhørt til Vidnesbyrd paa begge Sider. Men Sagen blev optagen til plenum Consistorium. — Jens Riber anklagede Jonam, at han havde kaldt ham Skjelm, item ardelionem et sycophantam, hvorpaa han fremførte sine Commensales til Vidnesbyrd. Jonas derimod formente, at Jens Riber havde givet hannem Aarsag dertil, idet han havde kaldet hannem en svensk Skjelm, item adulatorem et delatorem.

Magn. Dn. Rector proponerede, om man skulde ikke sende M. Jacob Svaning[2]) Bud, om hvis han Universitetet skyldig var. Blev svaret, at det kunde forholdes, indtil hans Bryllup var staaet.

---

[1]) Muligvis den Holger Gabrielsen, der siden var Præst i Hylke (s. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 329 ff.).

[2]) Kannik i Lunds Kapitel og Universitetets »Procurator« smst.

Acta Universitatis Hafniensis, Rectore D. D. Johanne Pauli Resenio, S. S. Theologiæ Professore. Notario M. Canuto Bieschio Kertem.

a 27 Maii 1611 ad 11 Junii 1612.

27 Maj 1611.

De bibliotheca, at M. Jesper den skulde bekomme, indtil der kom en anden Pædagogus. De residentia M. Pauli Martini, at M. Casparus denne ogsaa maatte bekomme til Michaelis Dag. Hvorledes Acta Academica skulde efter den Tid conciperes, blev besluttet, at der skulde tvende Bøger gjøres, udi den ene skulde strax paa Consistorio Acta indskrives, ligesom de blev forhandlede, og siden udi den anden renskrives.

De horologia Academiæ blev besluttet, at den skulde flyes, og dertil den ene Pedel skulde forordnes at lade den blive stillet, og siden altid slaa; og derfor have til Løn 4 Dlr. aarligen.

Om Svaningii Gjæld, at Fogden Povl Madsen skulde den strax efter denne Tid med første Lejlighed indkræve.

Ædilitas blev D. D. Metznero og Decano M. Christiano Longomontano deputeret.

Om Universitetens Fængsel blev forordnet, at den skulde paany bekvemmeligere flyes og bygges.

De rationibus Rectorum, at de ogsaa med det første kunde blive hørt.

Om en Studioso, som havde givet sig ud for en Skaaning og bekommet anno 1609 baade privatum Testimonium og publicum D. D. Gelli Rectoris; og nu vilde igjen annammes for en Student, endog han hverken havde hos sig Testimonium publicum eller privatum, han havde faaet. Blev derom samtykt, at man skulde intet stede hannem saadant, eller at have med hannem at gjøre, udi denne Tid besønderlig.

Beklagede sig Amphion Norbagge, Student, at Jens Riber havde skjeldet hannem for kort Tid siden paa Consistorio for Horeri og Skjelmeri, at han vilde have voldtaget en Kvinde, hvilket han mente at være falsk og uret. Hvortil Jens Riber svarede, at han skulde føre sine Vidner, med hvilke han kunde bevise, at saadant ikke var Sandhed.

Saa førte Amphion sine Vidner derom. Først fremkom Petrus Thomæ, som vidnede, at han havde hørt Kvinden selv sige, at hverken hun eller hendes Mand havde Amphion noget at beskylde, andet end godt, og dersom hannem og hendes Mand var noget imellem, da kom det ingen ved, og derom forliges de vel selv. Ligesaa vandt ogsaa Christophorus Thomæ, item Laurentius. Claudius Erasmi, Petrus Christierni.

Siden producerede Jens Riber sine Vidner. Først fremkom Johannes Michaelis Otthoniensis og vandt, at engang i Vinter var denne Kvinde, Maren, i det norske Collegio kommen op paa Amphions Kammer og givet hannem mange onde Ord, fordi han havde skikket sig udi hendes Hus utilbørligen, der han en Aften udi sin Drukkenskab havde slængt sig udi hendes Seng og vilde have voldtaget hende. Joannes Severini udi lige Maade bestod, at hun klagede det samme for hannem om Amphion. Item Christiernus Gunderup refererede vidtløftig, at den Dag Bordingii Doctorat stod, var han kommen ind til samme Kvinde, som berettede for hannem, hvorledes Amphion havde været udi hendes Hus med Jon Svensk, og der hun om Aftenen havde vist dem hjem, er Amphion bleven siddende, indtil der var kommen nogen Hoffolk derind, til hvilke Amphion skulde have sagt, at Laurits Kiltekniv skulde endda lade Peder Cauda blive ude om Aftenen, med andre Ord, som dennem var faldne imellem, indtil Hoffolkene ginge hjem. Siden skulde Amphion begjæret en Potte Mjød, som han vilde have hentet, men

Kvinden ikke vilde stede hannem det. Siden begjærede en Potte Øl, hvilken han strax uddrak, og en eller to tilmed, indtil Lyset var udbrændt. Og siden gav sig udi Sengen til Kvinden, dog hun med stor Besværing værgede sig for hannem, og derover rev hannem paa Hænderne og i Ansigtet, saa hun blev hannem kvit. — Similiter testabatur Severinus Joannis Hart, item Nicolaus Friderici.

Efter disse Vidnesbyrd refererede Magn. Dn. Rector Sagen, at forgangen Løverdag var Amphion Norbagge opkaldet til Vidnesbyrd, men Jens Riber havde afvist ham som den, der ikke maatte vidne, efterdi han havde gjort det Stykke, som ikke en ærlig Karl sømmede. Begjærede derfor Magnif. Dn. Rector, Professores vilde sige deres Mening derom: om den Skyldning kunde komme Amphion til Hinder, efterdi Jens Riber havde ingen Fuldmagt af Kvinden, ej heller havde haft nogen Dom over Amphion. Blev besluttet, at baade Amphion og Jens Riber skulde være fra Kongens Bord udi Communitetet, indtil Sagen blev udført. — Frem kom Jonas Svensk og beklagede sig, at Jens Riber skulde have sagt, at han skulde have talt ilde om Kongl. Majestæt. Item at Jens Riber havde skjældt hannem pro calumniatore, delatore et nebulone Sveco. Blev derom afsagt, at Jonas ogsaa skulde blive fra Bordet, indtil Sagen blev udført. — Dog midlertid skulde Jens Riber føre Vidnesbyrd af Kvinden selv, og siden komme og hænde Dom.

Blev Decanus 4tæ Mensæ opkaldet og bekjendte, at han havde været hos D. D. Resenium og berettet, at Jens Lauritzen havde kaldet den 4de Skive en skjelmisk Skive, og alle de, der sade ved, de ikke var bedre end de, som de havde hos sig, som var Skjelmer, uden de viste dem fra sig. — Blev derom besluttet, at Jens Lauritzen for saadanne utilbørlige Ord skulde blive fra Bordet, indtil Sagen blev udført.

Blev proponeret af spectabili Dn. Decano M. Christ. Longomontano de promotione baccalaureorum. Blev samtykt, at udi tilkommende Juli Maaned kunde den Promots staa.

12. Juni 1611.

Fremlagde Jonas Laurentii Vidnesbyrd mẹd Brev og Segl, at han er barnfødt strax udenfor Helsingør, og er kristnet i Helsing Kirke. Og begjærede, at der maatte skrives paa samme Brev af Notario. Blev herom intet videre forhandlet, efterdi Jonæ Vederpart, Jens Riber, var ikke tilstede, ej heller Professores alle tilhobe.

19 Juni 1611.

Proponerede Prorector, M. Hans Rasmussen, paa Magn. Dn. Rectoris Resenii Vegne om tvende Personer, Jens Riber og Jonas Lauritzen, at Dn. Proføssores vilde sentere, hvad Dom dem burde, eftersom de paa begge Sider havde skjældt hverandre utilbørligen. — Om denne Sag blev saaledes besluttet, at Vidnesbyrd paa begge Sider skulde høres. Bleve de derfor begge opkaldte, og de skriftlige Forsæt, som de indlagde, blev oplæste og paaskrevne. — Dernæst blev Jens Ribers Vidnesbyrd hørte:

Først fremkom Jacob Samuelsen og vandt, at Christen Gunderup og han vare den 16 Dcbr. 1610 indgangne udi S. Peders Stræde til Maren Niels Andersens, og fandt der Jon Lauritzen for sig, af hvilken de begjærede, at han vilde drikke dem til. Skulde Jonas have svaret, at de vilde drikke Kong Karls Skaal af Sverig; hvortil Jacob Samuelsen skulde have svaret, at dersom nogen Skaal skulde drikkes, da vilde de drikke Kong. Maj.s Skaal af Danmark, hvilket og blev samtykt, og Kongens Skaal blev saa drukken. Siden sagde Jonas, at de endnu vilde drikke en Skaal, og nu lægge Kong Karls Skaal oven paa Kongens. — Disse Ord sagde Jacob Samuelsen sig at

have hørt, dog hvad Mening de var talte udi, kunde han ikke vide, ej heller havde han hørt, at Jonas skulde have videre talt noget paa Kong. Majestæt. Samme Tid skulde der ogsaa en Enspænder ved Navn Arnt Arntsen have været overværendes, som ganske blev fortørnet paa Jon for Kong Karls Skaal, og sagde, han hverken vilde drikke nogens Skaal, ej heller lide, at nogen skulde drikke Kong Karls Skaal. — 2. Fremkom Christen Christensen og vandt lige det samme som Jacob Samuelsen. — 3. Jens Sørensen vandt og det samme om Skaalerne: men hvis Arnt Arntsen eller Niels Kjøbenhavn havde talt, vidste han ikke.

Efter disse Vidnesbyrd lod Jon Lauritzen og sine Vidner fremkomme. 1. Fremkom Diderik Simensen, vandt, at han var indkommen til bemeldte Kvinde i S. Peders Stræde, som Jon Lauritzen og disse andre vare inde; da havde de allerede begyndt at drikke Kongens Skaal af Danmark, og der de alle havde den drukket, begyndte Jon at drikke Kong Karls Skaal. Dog svor for[ne] Erik(!) Simensen herpaa dyre, at de andre Studenter, som var i Selskab med, havde kommet Jon til at drikke Kong Karls Skaal med mange spodske Ord, som de gav hannem. Dog blev Kong Karls Skaal ikkun drukken af hannem alene. — 2. Fremkom Laurentius Severini, vandt, at han og Jon fulgtes ind til den Kvinde. Og der de havde begyndt at drikke, skulde en af Selskabet have sagt, at de vilde drikke en god Mands Skaal. Da svarede Jonas, at det maatte vel være, de vilde drikke Kongens Skaal af Danmark, efterdi, sagde han, vi nyde hans Kost. Og der den Skaal da var drukken, sagde Jonas, at de vilde drikke Kong Karls Skaal. Hvad Ord Jonas sagde der hos, vidste han ikke, ej heller havde han hørt, at han skulde have talt noget utilbørligt paa Kong. Majestæt.

Blev i denne Sag for godt anset, at man skulde lade

Superiori Magistratui, Magn. Dn. Cancellario og velb. Sten Brahe, se en Beretning efter disse Vidnesbyrd, og dennem at consulere udi samme Sag.

Derefter førte Jens Riber videre Vidnesbyrd imod Jon Lauritzen. Først fremkom Severinus Hart og vandt, at en Løverdag Aften, der de opponerede ved den fjerde Skive, skulde Jonas have repeteret en Opponents Argument. Da sagde Defendens: qvale hoc est argumentum. Svarede Jonas: Non sunt mea verba sed alterius. Defendens sagde: Imo sunt tua verba. Hvortil Jonas svarede: Tu mentiris. Svarede Jens Riber: Non est boni studiosi dicere commensali: tu mentiris. Svarede Jonas: Stringe os tuum, tu ardelio. — Om anden Dagen, der de komme tilsammen, urgerede Sverinus Hart paa det, som Jonas havde sagt tilforn til Jens Riber. Da svarede Jonas, at dersom Jens Riber ikke vilde nøjes med de Ord, da skulde han være en Tyv og en Skjelm. — 2. Gregorius Martini vandt og det samme, og sagde ydermere, at der Commensales vare forsamlede paa det lille Liberi at skulle dømme derom, da eftersom Jonas fornam, at Sagen gik hannem imod, sagde han, at han ikke vilde være subjectus legibus: og gik neder og sagde, de skulde alle faa Skam og Uret. — Om Søndagen kom de tilsammen igjen i Klosteret, og der Jens Riber opponerede: Quidquid petimus Patrem in nomine Christi dabit nobis: at victoriam contra Svecos petimus, ergo eam dabit Deus. Da skulde Jonas have svaret: Per Deum non concedo tibi argumentum, nec majorem nec minorem. — Mod dette Vidnesbyrd svarede strax Jonas paa Consistorio, at han havde vel sagt: non possum concedere tibi argumentum; dog i den Mening og Condition, quod victoria esset in manu Dei: item si nobis utile id esset. — Derimod blev baade Severinus Hart og Gregorius Martini opkaldte igjen, som vunde, at de ikke havde hørt saadant Jonæ responsum. — Christiernus

Gunderup vandt ligesom Severinus Hart. — Andreas Hieronymi vandt og i lige Maade som de forrige, dog iblandt andet sagde han, at Jonas havde svaret Jens Riber: Tu non opponis contra textum, sed contra me. — Beklagede sig Jonas og ved dette Vidne, at om Aftenen havde Jens Riber ogsaa af Epistola Jacobi opponeret og kaldet hannem delatorem.

Blev de Vidner opkaldte, som Jonas sagde sig at have paa Jens Riber. Og vandt Nicolaus Friderici, at Jens Riber havde engang kommen drukken til Bords og sagt til dem ved den fjerde Skive, at de maatte være Skjelmer og Tyve, som have taget hans Dispositiones. — Blev han tilspurgt, om han havde nogen Vidnesbyrd imod Jens Riber, at han havde skjeldet hannem og de andre hans Commensales Tyve for hans Bøger. Svarede han, at han vilde føre dennem til næste Consistorio. Og der hannem blev befalet, at han skulde nævne, hvo de vare, svarede han, at det var alle de, som sidde ved den fjerde Skive, endog, sagde han, jeg ved vel, de ville ikke vidne med mig, fordi de staar alle med Jens Riber.

22 Juni 1611.

Blev Jon Lauritzens Vidnesbyrd opkaldet. 1. Fremkom Niels Nielsen og vandt, at han og en Soldat, Hendrik ved Navn, kom ind til Maren Niels Andersens paa det norske Collegio. Og efterat de vare nedsatte, drak Jonas Lauritzen hannem til med Kong Karls Skaal; men første Gang benægtede han det, dog siden bad de andre, at han skulde gjøre ham Ret. Der han da drak den Skaal med tre eller fire Drikke, undskyldte Niels sig dermed, at Jon ikke havde gjort Ret; thi saadanne Herrers Skaale skulle drikkes med god Besked og Reverents, som det sig bør. Strax efter Skaalen var uddrukket, gik han ud fra de andre og gav ikke flere Ord. Dog svor Niels

herpaa, at han ikke havde hørt, at han skulde have sagt, at han vilde lægge den ene Skaal oven paa den anden. Men dersom han ellers havde hørt, at Jon havde talt noget utilbørligt paa Kong. Majestæt, da skulde han vel have lønnet hannem derfor, førend han havde kommet derud. 2. Fremkom Maren Niels Andersens og vandt kortelig, at Jon havde først drukket Kong. Maj.s Skaal i hendes Hus og siden Kong Karls Skaal, dog ikkun med Latter. Dog siger hun, at Jens Riber ikke havde hørt noget af det, som var først sket med disse Skaaler, hverken der Kong. Maj.s Skaal var drukket, ej heller Kong Karls. Derhos sagde hun, at Jon ikke havde drukket Jens til med Kong Karls Skaal; hvorimod Jens Riber sagde Ja, at Jonas havde drukket ham til. 3. Amphion vilde have vundet, men han blev afvist, indtil han havde purgeret sig for den Sag imellem Jens Riber og hannem. 4. Christiernus Matthiæ vandt, at hans Commensales havde refereret for Præposito og hannem paa Dn. D. Thomæ Finkii Collegio, at Jon Lauritzen havde om Løverdagen kaldet Jens Riber en ardelionem et sycophantem; og om Søndagen, der de repeterede den samme Sag igjen, da skulde Jonas have sagt, at dersom Jens Riber ikke vilde nøjes med de forrige Ord, da skulde han være en Skjelm og Tyv for noget, han havde sagt tilforn. (Provsten i Kommunitetet og Peder Christensen fremkom dernæst og vidnede i Overensstemmelse med det foregaaende).

Blev besluttet, at disse Vidnesbyrd skulde antegnes og exhiberes Magn. D. Cancellario, hvad hannem derom syntes.

26 Juni 1611.

Blev Vidnesbyrd hørte imellem Jon Lauritzen og Jens Riber. 1. Fremkom Eline Smeds og vandt, at Jens Riber kom i Povl Jensøns Kjelder, som hun var, og sagde:

Jeg er kommen i Klammeri med en Skjelm, Gud give jeg var vel af dermed. Hvad er det for en, sagde hun: der ligger en Student til D. Hanses, hedder Jon, kanske det er den. Ja, svarede Jens, den samme Skjelm er det. — Det samme bekjendte Jens Riber selv, at han havde kaldet og skjældet hannem for en Skjælm. — 3. Kom Diderik Simensen og vandt, at Jacob Samuelsen var den første Person, som havde nævnt Kong Karl, at Jon skulde drikke hans Skaal. Derimod svarede Jacob, at Diderik ikke havde været inde af Begyndelsen, og derhos bekjendte Jacob, at han bad hannem vel drikke, dog han ikke nævnede Kong Karls Skaal. 3. Christen Christensen vandt, at han ikke havde hørt, at Jacob Samuelsen havde nævnt Kong Karls Skaal. 4. Joannes Severini vandt, at Jacob Samuelsen havde sagt til Jonam, efter Kong. Maj.s Skaal var drukken, at han skulde pergere in proposito. Dog hvad han dermed mente, vidste han ikke. 5. Laurentius Severini vandt, at han haver hørt, at efter Kongens Skaal var drukken, skulde Jacob Samuelsen have sagt, at de nu vilde drikke Kong Karls Skaal. Item om anden Dagen havde Laurentius sagt til Jacob Samuelsen i M. Hans Jensøns Gaard, at dersom Jon kom i nogen Klammeri for Kong Karls Skaal, da havde Jacob Samuelsen voldt det. — Derimod svarede Jacob, at Laurits var kommen drukken derind; item at han ikke havde hørt, at Laurits havde sagt saadant til hannem i M. Hanses Gaard. — Anders Biørnsen vandt, at der han kom af Klosteret en Aften, da saa han Amphion og Jens Riber slaas tilsammen, og da hørte han, at Jens Riber havde sagt til Amphion: Du skalt se, hvad du skalt baade deraf, du holder med den svenske Skjelm. Svarede Amphion: Du bliver selv en Skjelm og Jon en ærlig Karl. Nej, sagde Jens Riber, han haver kaldet mig en Skjelm, han skal blive en Skjelm nu, til det bliver andet. — Vandt baade Jacob Samuelsen

og Cristen Christensen, at de havde hørt, at Jonas havde sagt, at Kong Karl var og en god Herre, thi han strider for Religionen. — Provocerede og den Tid Jacobus, at dersom Jonas havde flere Vidner, at han da vilde lade dennem komme frem. Da kom der ingen fler. Og sagde Jonas, at han ikke havde flere tilstede; ej heller flere end Niels Kjøbenhavn og Amphion Norbagge.

6 Juli 1611.

Actum est de decimis distribuendis. Dno D. Metznero blev deputeret Rersløv Tiende. M. Hans Jensen blev bevilget Greve og Tune Tiender. Blev M. Christen Longomontano bevilget Solrød og Svogersløv Tiende. M. Vulfgango blev bevilget Jersie Tiende. M. Hermanno blev bevilget Gundsømagle Tiende. M. Canuto Biescio blev vilget Jyllinge og Kornerup Tiender. M. Casparo Skendsemagle Tiende.

Blev samtykt, at Fogden Povl Madsen skulde drage til Lund og indfordre de Penge af M. Jacob Svaning, som er 186 Dlr. $1^1/_2$ ℔ 6 ß 1 Alb., resterendes af hans Regnskab til Universitetet.

De molesta controversia a Jona Laurentii et Joanne Ripensi agitata ita sancitum est, ut 1. Jonas Laurentii ad biennium relegaretur, quod in taberna prohibita potasset, et inter alia etiam sub finem anni superioris pro salute Regis Sveciæ poculum exhausisset, quomodocunque ad id irritatus, ac postea tum recriminationibus tum convitiis verbisque non necessariis cum adversario certasset, minusque legibus communitatis paruisset. 2. Janus Ripensis similiter ad biennium relegatus est, quod potandi causa in eadem taberna simul aliquoties hæsisset; in Communitate Regia potus convitia dixisset cum rustica barbaria, quod alterum istum minus convenienter recriminatus ac criminatus fuisset; sententia sacræ scripturæ contra eundem

abuti indigne voluisset, multaque passim minus recte et candide interea disseminasset. 3. Jacobus Samuelis Norvagus, quod post potationem et pugnam in publico loco rebellus ac contumax fuisset non tantum Mag. D. Rectori anni proximi, contra juramentum studiosorum, ut coactus sit per quatuor ministros Civitatis ipsum in carcerem nostrum deducendum curare, præter omnem consuetudinem, verum etiam Magn. D. Rectori præsentis temporis minime paruisset, ac licet ex eadem taberna evocatus ac iussus in carcerem cum cæteris ingredi, eluctatus tamen ex manibus ministrorum Academiæ violenter aufugisset cum insultatione et petulantia, atque in eandem tabernam se proripuisset confestim, in contemtum legum ac Magistratus: Ac nihilominus absque venia ausus fuisset ad publicum beneficium Regium redire, etiam cum minis contra publicum Academiæ ministrum[1]).

Samme Tid bekjendte Jacob Samuelsen, at han havde været paa Kirkegaarden og svor med de andre og havde haft en Seddel, som han saavel som de andre havde svoret paa; dog vidste han ikke, enten hvo der havde svoret for hannem eller efter hannem. Blev hannem en Ed forelagt, at han skulde bekjende, hvor den Seddel blev, som de svor paa: gjorde han sin Ed, at han det ikke vidste, ej heller skulde nogen tyde hannem det paa. Item sagde han, at Studenterne havde sagt, at Magn. Dn. Rector selv havde Skyld i den Conspiration, efterdi han havde sagt til de Mænd, som vare skikkede til hannem, at han vilde lade tage Studenter ud, udi hvilket Hus de fandtes udi at drikke.

Ad qvod respondebat Magn. Dn. Rector, quod esset falsum: se enim nec ita dixisse nec sensisse.

Item bekjendte han, at den samme Aften, som han havde undløbet Kjelderen, var han kommen i det samme

[1]) Relegationsprogrammet findes i Konsist. Kopibog. II, Fol. 71.

Hus igjen, som de tilforn vare udtagne af Pedellerne, og drak derinde.

Lod Jacob Samuelsen nogen Vidne føre: 1. Niels Pedel bekjendte, at Jacob Samuelsen hverken vilde gaa i Kjelderen, men greb og tog efter Haanden, at ville tage den fra hannem. Svarede Jacob, at han bad Pedellen venligen, at han maatte [komme] til Rectoren, dog det ikke maatte concederes. 2. Opkom en liden Dreng, som vandt, at Jacob havde sagt til hannem, at han skulde sige til Jens Pedel, at han skulde faa Skam. 3. Gregers Aalborg ogsaa vandt, at Jacob Samuelsen ikke vilde gaa i Kjelderen, men modvilligen igjenstod, og at Jens Pedel derover slog hannem med Jernhaanden 2 eller 3 Slag, og skulde have sagt til hannem og de andre: I skulle faa Utak, I modvillige Skjelmer. Dog vidste ikke Gregers egentlig, hvo han dermed mente. 4. Nicolaus Friderici bekjendte, at der Jacob og Jens Pedel droges om Kjelderen, vilde Jacob ikke gaa til Kjelderen, men vilde gaa til M. D. Rectorem og bede, at han vilde formildes noget paa hannem. Men Jens Pedel vilde ikke stede hannem det og slog saa til hannem med Haanden og kaldte hannem og de andre: trodsige Skjelmer. 5. Andreas Biørnonis bekjendte og det samme. 6. Jens Riber vandt, at Jacob Samuelsen havde sagt, at han ikke vilde lade sig sætte den Aften, men vilde først gaa til Rectorem. Men Pedellen det ikke vilde stede, men slog hannem med Haanden. — Blev han tilspurgt, om han havde været paa Kirkegaarden. Svarede han Ja, og han havde samtykt med de andre, at ingen skulde gaa paa nogen Leise, førend den Lov blev afskaffet, at ingen Studenter maa gaa i Kro at drikke. Item at han havde talt og samtykt, hvad de andre gjorde og samtykte. Blev ham og tilspurgt, om han ikke tilforn havde talt nogen Ord, førend han sagde, at han vilde indgaa, hvis de andre samtykte. Dertil vilde han

ikke sige endelig Nej, men spurgte, om det var hannem bevist over, hvad han havde talt. 7. Joannes Christiani vandt, at han var en af dem. som denuncierede Dn. Professoribus, at dersom ingen Student maatte gaa udi nogen Hus at drikke en Potte Øl, med mindre at Pedellen strax skulde tage hannem der ud, vilde de ikke gaa paa Leitze. — Dette bekjendte ogsaa Niels Vinding, Knud Farsbølle, Niels Frederichsen, Niels Baltzersen. Bekjendte og Jens Christensen, at Jens Riber havde gaaet med en Kjep imellem dem, og at Seddelen var imellem dem, som der svor paa.

Acta 2di concessus ejusdem diei.

Blev Jens Christensen opkaldet og tilspurgt, om han vidste, hvo Aarsag havde været til samme Conspiration. Svarede han, at der var hannem ikke vitterligt. Men han var lige saa god som de andre. Kunde og ikke lægge nogen ud, thi han vidste ingen. — Knud Farsbølle, Niels Vinding bekjendte det samme. — Niels Fredrichsen gav en Ed, at han ikke vidste nogen af de Hovedmænd. — Niels Baltzersen sagde og det samme.

Bleve samme Tid Decani i Communitetet opkaldte og befalede at sige, hvo Aarsag havde været til denne Conspiration, saa fremt de selv ikke vilde lide derfor. — Om dennem blev den Tid samtykt af Dn. Professoribus, at dersom de ikke vilde lægge de andre ud, som havde været Capita Conspirationis, de da skulde i saa Maade straffes: D. D. Cunradus mente, at de burde at relegeres paa et Aars Tid. D. D. Metznerus censuit relegandos ad triennium. D. D. Finckius: ad triennium. D. D. Gellius mente, at Decani skulde relegeres paa et Aars Tid, men de andre, som denuncierede Professoribus, at de ikke vilde gaa paa Leise, paa 2 Aars Tid. M. Christ. Longomontanus: ad biennium. Item M. Joh. Alanus: ad biennium. M. Wulfgangus et M. Hermannus similiter.

Blev samme Tid Jacob Jensens Expostulatio læst, som han indlagde imod Magn. Dn. Rectorem, hvorfor M. D. Rector førde Vidnesbyrd derimod med begge Pedellerne, at de havde taget hannem ud af en Kro i S. Peders Stræde, som han havde drukket, og at han var kommen drukken ind til Magnificum. — Tilspurgte ogsaa samme Tid Magn. Dn. Rector mig (Notarius), om jeg ikke havde set Jacob Jensen drukken udi hans Hus. Svarede jeg, at jeg ikke ligere kunde eragte udaf hans Lader, end at han jo var drukken, baade fordi han ravede, og han slog hastig paa Bordet for Magn. Dn. Rectore. — Blev hannem givet Afsked af Magn. Dn. Rectore, at han skulde komme igjen, naar Klokken slog et, saa skulde han faa Svar paa sin Expostulation; dog mødte han ikke den Tid.

17 Juli 1611.

Blev M. Jacob Svaning udi Lund bedaged paa sin Gjæld til Universitetet til S. Michaelis Dag.

De conspiratione studiosorum blev først Jens Christensen opkaldt, bekjendte, at han saa, Jacob Samuelsen og Gregers Aalborg stod hos Træet, som Seddelen var opslagen, og havde Formulam Juramenti i Haanden. Item at han havde hørt og set, at Jens Riber havde et Træ i Haanden og talede disse Ord: at ingen ærlig Karl skulde gaa til Leitze, førend den Lov blev afskaffet, at ingen maatte gaa i et ærligt Hus at drikke.

Niels Vinding bekjendte: 1. At han ikke vidste, hvo den første Entymation havde skrevet, 2. ikke heller hvo det andet Seddel paa Kirkegaarden havde skrevet eller opslaget. 3. At Jens Riber havde en Kjep udi Haanden og talede nogen Ord, som han dog ikke vidste. 4. At en af disse tre Studenter, Jacob Samuelsen, Jens Riber, Gregers Mortensen (Aalborg), havde skrevet Seddelen ude paa Kirkegaarden, thi de havde Pen og Blæk udi Haan-

den. 5. At Jacob Samuelsen havde nævnet hannem ved sit Navn, at han skulde gaa til Dn. Professores. 6. At han ikke vidste noget andet om denne Sag.

Knud Farsbølle vandt. 1. at han hverken saa, hvo den sidste Seddel slog op eller tog af. 2. At Jens Riber havde haft nogen Ord, dog han ikke vidste, hvad de vare. 3. At Jacob, Jens og Gregers havde haft Blæk og Papir hos sig. 4. At han ellers intet vidste, uden at Jacob Samuelsen og Gregers Aalborg havde haft Papir og Blæk hos sig.

Niels Baltzersen bekjendte, at han ikke vidste, hvo de Sedler havde skrevet. Item at han havde hørt, at Jens Riber eller Jacob eller Gregers den havde skrevet. 2. At han ikke vidste [nogen], som skulde være capita coniurationis istius, flere end disse tre udlagte. 3. Ej heller vidste, at nogen havde gjort en Lov, at dersom Pedellerne kom ind til nogen, der drukke udi en ærlig Mands Hus, da skulde de gjøre Modstand imod Pedellerne, som de mest kunde.

Blev Decani opkaldte:

I. Niels Baltharzen sagde, 1. at han ikke vidste eller havde hørt, hvo den Seddel i Studiegaarden havde opslaget. 2. At Jens Riber havde haft nogen Ord for de andre. 3. At Gregorius skulde have skrevet Seddelen, og at Jacob og Jens Riber stod hos, der de andre svor. 4. At han intet mere vidste de autoribus conjurationis.

II. Rasmus Svensen: 1. at han ikke vidste, hvem Seddelen havde skrevet. 2. At Jacob Samuelsen og Gregers havde staaet hos Træet og Seddelen. 3. At Jens Riber tilspurgte Studenterne, om de vilde lide, at Pedellen skulde komme ind og tage dem ud, om de sade i nogens Hus; og de andre at have raabt: Nej.

III. Christen Madsen: 1. Vidste ikke, hvem den Seddel i Gaarden havde digtet, skrevet og opslaget. 2.

Jens Riber havde haft nogle Ord. 3. Den Seddel paa Kirkegaarden vidste han ej heller, hvo den havde skrevet, men Jacob og Gregers havde været derhos. 5. At han ingen flere vidste at være Autores. 5. At han havde set den Seddel kommen udi Klosteret fra den 5te Skive, og svoret derpaa.

Jacob Jensen blev opkaldt og bekjendte, at han ingen vidste, der havde været Aarsag til denne Conjuration; dog at Jacob Samuelsen havde faaet hannem samme Seddel, og at han havde samtykt det samme som de andre.

Jens Knudsen Helsingør bekjendte, 1. at han slet intet vidste om denne Seddel, 2. at han havde svoret udi Klosteret paa en Seddel, som der blev fremlagt, dog vidste han ikke, hvo den fremlagde.

Gregers Aalborg bekjendte, 1. at han ikke havde været mer Aarsag til denne Conspiration end de andre. 2. At han ikke vidste flere Capita Conjurationis end de andre 2 Studenter. 3. At paa Seddelen var 4 Haandskrifter. 4. At baade Jacob Samuelsen og Jens Riber og han selv havde skrevet den, saa lydendes:

Seddelens Indhold.

1. At ingen skulde lade sig fange at Pedellerne, om han drak udi ærlige Huse for sine Penge og intet andet gjorde.

2. At han ikke skulde se paa, at nogen Student skulde fængsles for saadanne Sager, men hjælpe hannem, [udi] hvis Maade han kunde, mod Pedellerne.

3. At de skulde ikke gaa paa Leitze, førend den Lov blev afskaffet.

4. At ingen skulde røbe hverandre herudi.

Dernæst bekjendte han, at denne Seddel blev nogen Gange omvendt og anderledes skrevet udaf dem, som den skrev, enhver ligesom han vilde. Item at Jacob Samuelsen og Jens Riber havde talt de første Ord til de andre.

Blev der samme Tid taget Jurament af Niels Baltzersen, at han ikke vidste den fjerde, som den Seddel havde skrevet. Desligeste af Jens Christensen, Niels Vinding, Knud Farsbølle, Niels Fredriksen.

Consessus 2di Acta.

De Studenter, som vare udi Conspiration besønderlig for andre bleve relegerede, som efterfølger:

1. Joannes Christierni Hafniensis, Nicolaus Winding Fion., Canutus Faersbølle, Nicolaus Friderici Busch relegabantur ad sesquiannum: quod non modo in societatem conjurationis venissent, sed et novo exemplo et insolenti ausu non dubitassent ad Dominos Professores talia omnium conjuratorum nomine referre.

2. Laurentius Michaelis, Erasmus Svenonis, Christiernus Matthiæ, Michael Magni relegabantur ad biennium: quod Decani, officii sui obliti, tali conjurationi interfuissent, atque ita ex parte præfuissent, tum extra urbem, tum in domo Regiæ Communitatis.

3. Nicolaus Balthazari ad triennium relegabatur, quod in utroque crimine præ ceteris deprehensus esset.

4. Gregorius Alburgensis ex Academia dimissus et exclusus est: quod una cum authoribus articulos istius juramenti illegitimi ac blasphemi scripsisset, atque adeo turbis istis præfuisset, quum juramentum illud impie a sociis ita inductis acciperetur &c.[1])

2 August 1611.

Blev beregnet, hvor meget hver Professor skulde give aarligen til Skat til Krigen med Sverig af de 200 Dlr., som Universitetet skal udgive:

---

[1]) Relegationsprogrammet findes i Konsist. Kopibog. II, Fol. 72.

Reverendus Dn. Episcopus giver . . . . 20 Dlr.
D. D. Joh. Resenius, Magnificus, giver . . 24 Dlr. 1 ß.
D. D. Cunradus giver . . . . 24 Dlr.
D. D. Metznerus giver . . . . 18 Dlr.
D. D. Finkius . . . . 18 Dlr.
D. D. Gellius . . . . 15 Dlr.
M. Christ. Longomontanus, Decanus . . . 12 Dlr.
M. Joh. Alanus, Logicus . . . . 13 Dlr.
M. Joh. Erasmius, Phys. . . . . 12 Dlr.
Rhetoricus, M. Vulfgangus . . . . 11 Dlr.
Hebræus, M. Hermannus . . . . 11 Dlr.
Græcus, M. Can. Bieschius . . . . 11 Dlr.
Begge Pædagogi . . . . 11 Dlr.

Disse Penge bleve paa Universitetets Vegne leveret paa Renteriet den 9 Novemb. af M. Can. Bieschio, Academiæ Notario.

Siden blev foregivet og delibereret om Borgemesters og Raads Begjæring til Professorerne anlangendes Vagten, som de vilde, at Professorerne skulde holde med Borgerne. Blev besluttet, at man skulde blive ved Privilegia, sønderlig efterdi de ere confirmerede novo et speciali privilegio S. Regiæ Majestatis. Hvorom blev udaf Magnifico Dn. Rectore et Responsum conciperet og offereret Magn. Dn. Cancellario, som er indført udi den ny Copibog.

7 September 1611.

Fremkom Mogens Madsen og lod læse en Klagemaal over en Student, Anders Jørgensen, at han skulde have belejet hans Datter. (Sagen forhandledes vidtløftig, inden Forlig kom istand).

Beklagede Rector over nogne Studenter, Oluf Staffensen og Hans Lauritsen, som vare stevnede og dog ikke vilde møde i Retten. Blev besluttet, at de skulde incarcereres.

2 Oktober 1611.

Propositum, ut D. Professores deliberarent de successore in lectionem Pædagogicam, ex mandato Magn. Dn. Cancellarii. Nominati autem sunt: M. Johannes Michaelius, scholæ Otthoniæ Rector, M. Joan. Holmius, Pastor in Cimbria, M. Erasmus Assenius et M. Elias Isenberg, qui quidem omnes docendi muneri idonei visi sunt. Quoniam vero peculiare consilium erat Sereniss. Regiæ Majestatis, ut talis aliquis adhiberetur, qui concionando etiam inprimis valeret, dilatum est negotium in adventum clarissimi Viri M. Christiani Episcopi Alburgensis, in cuius diæcesi erat dictus M. Holmius, tum ut interea publice audiretur M. Elias.

Blev foregivet af Magn. Dn. Rectore, at Valkendorphii Penge skulde endelig distribueres blandt Studiosos Collegii Valkendorphiani til denne Termin.

Blev besluttet, at Universitetets Fængsel skulde forfærdiges.

Blev samtykt, at Universitetet skulde forære Bartolino Canutio, poetæ, 16 Dlr.

16 Oktober 1611.

Beklagede sig Peder Nielsen Fersløv, Student, at 4 andre Studenter, som vare Zacharias Korsør, Hans Lauritsen Norbagge, Jens Jacobsen, Jens Persen, havde drukket og doblet ham sin Kappe, til $8^1/_2$ Dlr, fra i Vin. Blev afsagt, at Peder Nielsen skulde selv i 8 Dage incarcereres for hans Drik, Dobbel og Klædespilde. Men de andre udi 4 Dage; Jens Pedersen 2 Dage, som ikkun lidet havde drukket. Iblandt dem havde og Torbech Islænder været; blev dog benaadet paa 2 ß for hver Nat, eftersom han det med Knæfald var begjærendes.

26 Oktober 1611.

Klavs Mortensen kom paa Consistorio og paa Anders Stadels Vegne begjærede publicum Testimonium Univer-

sitatis. Blev svaret, at efter hans Faders eget Løfte, som han havde gjort M. Christiano Longomontano, skulde han forskaffe sig Bispens og Capituli Vidnesbyrd af Viborg, hvordan han var kommen fra Viborg Skole; og da at bekomme Testimonium Privati Præceptoris, og siden Publicum.

13 November 1611.

Christiernus Stephani udi Valkendorphii Boder havde været 3 Maaneder borte og nogle Dage; prætenderede sin Sygdom paa Vejen, henved 2 Maaneder, hvorpaa han havde M. Nicolai Episcopi Viburgensis Brev, og begjærede derover sit Stipendium. Blev det hannem afslaget og nægtet, efterdi det var imod Fundatsen.

13 December 1611.

Ex consilio Magn. Dn. Cancellarii demandata est professio Pædagogica inferior clarissimo viro D. D. Casparo Malmogiano, a quo juramentum legitimum eodem die propositum est.

Blev samme Dag bevilget, at Andreas Grydvadius maatte bekomme et Testimonium, at han var indskreven in Matriculam Universitatis Ao. 1582, den 21 Juni, Rectore Nicolao Theophilo. Blev hannem bevilget 3 Dlr. eleemosynæ loco.

En Bogbinder begjærede inscriptionem, men det blev dengang afslaget, til i Fremtiden, for sønderlige Aarsager.

6 Januar 1612.

Fremkom en Borger ved Navn Laurits Frandsen og beklagede, at to Studenter, Peder Rasmussen og Hans Andersen, havde overfaldet ham paa Gaden og givet hannem 3 Mundslag og taget hans Hue fra hannem. — Desligeste Hans Philipsen klagede over de samme to Studenter, item over Niels Foss og Borgemesters Søn af Marstrand, hvilke der havde stormet til hans Vindue, og

brød Træfinduet af, og siden slog Vinduet ud. — Hvilken Sag blev siden om Eftermiddagen videre forhørt, og da sagde disse tvende Borgere, som vare Anklagere, at de vilde være tilfreds med Studenterne, saa fremt de vilde betale Skaden. Hvilket de ogsaa lovede paa Consistorio. Siden blev afsagt af Rectore et Senatu Academico, at efterdi forbemeldte Studiosi havde først vageret paa Gaden i deres Drukkenskab og siden slaget Vinduer ud og tilmed overfaldet deres Tjenere paa Gaden om Natten, da skulde de derfor straffes med Fængsel i 8 Dage efter Leges.

8 Januar 1612.

Blev et lidet Skrin indsat paa Consistorio med Rectors og Professorerne deres Bevilling, som hørte Elline Phocas til, og var samme Skrin rødt formalet og med 4 Sigill forseglet.

23 Januar 1612.

Blev antegnede Nomina quorundam scortatorum ex studiosis: Johannes Pauli Asloviensis, som belaa en Vævers, Anders Jensens, Datter Ao. 1610. Gudmand Olsen Engelholm belaa M. Hans Jensens Pige. Niels Nielsen Norbagge belaa en Pige til Christen Vagtskrivers. Anders Jørgensen Hvedstrup belaa to Kvindfolk, en Pige og en Enke.

29 Januar 1612.

Blev bevilget, at Magn. Dn. Rector giver paa hver Person for hver Maaltid 8 ß, naar han er iblandt Bønderne, og ikke mere fører til Regnskab, og Pigen for en Nat til Drikkepenge overalt 8 ß, og siden Bønderne, som age, at gives til Drikkepenge ikke over et Par ß.

15 Februar 1612.

Blev proponeret om M. Jens Paaske, om hannem maatte bevilges Stipendium endnu dette sjette Aar. Blev

svaret: 1. at Stipendiarii skulde solenniter begjære det af Dn. Professoribus, om de dem maatte beholde. 2. Blev endnu M. Jens bevilget dette Aar.

14 Marts 1612.

Gav Magnificus tilkjende, at der endnu fattes to Bøger nempe Calvinus in Acta et Johannem, et Syntaxis Med. Jac. Wekeri paa Liberiet[1]) efter Laurits Ringer foruden de forrige 11, som før var borte.

Blev bevilget. at Hans Muus skulde annamme Bestillingen at ringe til »Leize« nu til Paaske efter Lavrits Ringer, og blev han paamindet de officio et stipendio, som er 22 Dlr. tilhobe. Men Husleje skal han betale.

Proponerede Magn. Dn. Rector de consilio Magnifici Dni Cancellarii, at Bibliotheca Academica skal augeris i Aar. At om der er ex professoribus, som haver libros novos. de vilde sælge dennem til Bibliothecam, de kunde dog ligevel bruge dennem.

21 April 1612.

Refererede Magn. Dn. Rector, at velb. Tyge Lange havde bekommet 100 Dlr. af Universitetens Penge. hvorpaa han havde givet sit Brev; om Dni Professores det vilde samtykke. Item at velb. Gunde Lange havde begjæret 200 Dlr. ogsaa af Universitetet. Blev dette samtykt; dog at velb. Gunde Lange skulde give sit Brev paa samme Penge efter den Formular om Indmaning.

22 April 1612.

Refererede Magn. Dn. Rector om Anders Hvedstrup, at han var forligt med den, han havde besovet, og skal give hende 120 Dlr.; og havde været begjærendes at vide, hvad Straf Universitetet vilde hannem for sin Forseelse paalægge. Blev svaret, at han skulde give 20 Dlr.

---

[1]) D. e. Frants Tolders Liberi eller Bibliotheca Franciscana.

Om Jørgen Henriksen, som havde de Friisers Penge og Hofmesters Boder og dog varer intet paa Lectier og [ikke] gjør, som Fundatsen tilholder den, som samme Beneficiis nyder, blev samtykt, at man skulde enten sige hannem af med samme Penge, eller og at tage Løfte af hannem og nogen paa hans Vegne om sin Flittighed. Han mødte selv intet, som han havde lovet.

Om Christen Jacobsen i Malmø, at man opsiger hannem den Kirketiende. Item at æske de Penge af M. Jacob Svaning og endelig Betaling.

29 Maj 1612.

En skotsk Kjøbmand havde i Rette stevnet Iver Krage for 452 Dlr. og Andream Pauli for 160 Dlr. Blev optaget til anden Dagen. Midlertid skulde de transigere cum creditore.

30 Maj 1612.

Blev Iver Krages Sag forhørt med Johan Knox, Borger til S. Andres i Skotland. Lod denne skotske Mand læse Iver Krages Haandskrift paa 212 Dlr. Blev besluttet, at Iver skulde holde sit Brev og redeligen betale samme sin Skyld og gjøre dertil sin største Flid, at saadan Gjæld kan blive betalt.

Anders Povlsøns Sag med samme skotske Mand blev foretagen; blev først Anderses Brev læst paa 160 Dlr., som den skotske Mand Johan Knox kræver hannem. Blev besluttet, at Gjælden skulde betales inden Aften, efter hans eget Brev, eller og, at dersom Actor det begjærede, skulde han incarcereres.

Magn. Dn. Rector, præmissa solenni gratiarum actione, significabat, se jam lubenter Rectoratum depositurum: rogare adeoque Dominos Collegas, ut de successore deliberarent: quem mox omnes designarunt, clariss. virum D. D. Metznerum.

Om Jørgen Henriksen blev besluttet, at man skulde unde hannem for 3 Maaneder — 7 Dlr., og dermed slet at staa fra dem (Beneficierne), fordi han ikke havde gjort Officium. Og Successori skulde gives — 4 Dlr.

3 Juni 1612.

Blev Johan Knox' Sag igjen foretagen med Iver Krage og Anders Povlsøn. Var Johan begjærendes Execution over dem, at de maatte incarcereres, indtil de betalte. Blev samtykt det samme, efterdi de ingen Middel eller Condition havde søgt til at betale hannem, efterat der var gaaet Dom over dem den 30 Maj næst tilforn.

8. Juni 1612.

Magn. Dn. Rector begjærede Dom over Niels Pedel de incarceratis negligenter observatis contra juramentum. Blev besluttet, at han skulde incarcereres ad triduum.

Blev besluttet, at Universitetet skulde æske Christen Jacobsens Regnskab for Fosie Kirke, at det bliver klargjort; siden skal M. Christianus Longomontanus være Kirkens Procurator paa Universitetets Vegne, at fæste Kirkens Korn til hvem han vil og se til, at Kirken sker Ret.

Acta Universitatis Rectore Leonhardo Metznero, J. V. D. et facultatis ejusdem professore regio. Notario M. Gasparo Erasmio Brochmandt,

a d. 18 Jun. 1612 ad 22 Maji 1613.

18 Juni 1612.

Blev voceret af Carcere Ivarus Krag og 1. adspurgt af Magn. D. Vice-Rectore, num delictum agnosceret, juxta et de admisso serio et animitus doleret. Hvortil han svarede, sig det baade at fortryde og bekjende. 2. Blev hannem tilspurgt, om han havde søgt Middel expediundi

se af carcere efter M. D. Rectoris Raad. Hvortil han svarede, sig at have beskikket sin Tutorem med tvende Mænd. Hvortil af M. D. Vice-Rectore blev svaret, at han derpaa skulde have taget en Bevis. 3. Blev Ivarus Krag adspurt, hvo han herefter vilde bruge til sin Curation. Respondit, sig ikke [det] at vide, uden han dertil kunde Iver Povlsen, Raadmand, fremdeles bevæge. 4. Blev han adspurgt, hvad vitæ genus han herefter vilde følge. Om han vilde commutere labores musicos cum exercitiis militaribus, som han havde ladet hans Ord staa. Hvortil han taugde. Porro sagde Iver Krag, han ikke kunde give den Summam Pendinge ud til den Skotte før »frember«, og ikke heller kunde jure ullo kræves. Dermed blev han reduceret in carcerem.

18 Juli 1612.

Fremkom Anne Jensdatter og anklagede Gudmandum Olaum, Student, at han havde hende besovet, og var derfor Dom og Ret begjærende. Og eftersom M. D. Rector havde befalet, at hun skulde tage to Mænd paa sin Side og saa om denne Sag transigere, da efter Transaction, som gjort var, lovede Gudmand Olufsen at give Anne Jensdatter 40 Dlr. og siden at tage Barnet til sig, naar det havde været 4 Aar hos Moderen, at regne fra denne Dag. Blev consensu Professorum sluttet, forbenævnte Gudmandus skulde give til Academiam 12 Dlr., fidejussore M. Francisco, Scholæ Hafn. Rectore.

Blev samtykt, at man maatte give Esberno Laurentio, Baccalaureo, publicum testimonium.

15 August 1612.

Blev proponeret de successore in professione Græcanica. Blev communi D. D. Professorum suffragio samtykt, at M. Gasp. Erasmius skulde subrogeres b. m. M. Canuto Bieschio.

Abdicerede M. Gasp. Erasmius sig munere bibliothecarii, og blev bevilget D. D. Gasparo Bartholino.

Blev angivet de infimo pædagogo. Samtykte menige Professores M. Eliam Isenberg, salvo tamen Cancellarii judicio.

Stipendium Regium tilsagt M. Petro Gelstrupio, som er ledigt efter M. Jens Paaske.

De 15 Daler, som Anders Jentoft var skyldig, blev undt de ølandske Præster.

Blev D. D. Thomas Finck og Dn. Decanus designeret til Ædiles.

19 August 1612.

Blev proponeret af Dn. Decano de promotione baccalaureorum. Hvortil communi suffragio blev svaret, at den skulde holdes sub finem Octobris[1]).

Blev M. Elias Isenberg fuldt admitteret til Pædagogiam infimam og præsterede juramentum.

8 September 1612.

Blev Archetypi anlangende det Episcopatum til Sverin confereret med sine Ectypis, og blev annoteret, hvis Errata der udi blev funden, og Magn. Dn. Rectori overantvordet.

26 November 1612.

Fremkom Johannes Petri Hagæus, var venligen og paa det flittigste begjærendes, at der maatte ved Universitetets Forbøn en stilles udi hæderlige og højlærde Mands, M. Hans Staphensens, præsidis Sorensis, Sted til sin og sin Broders Værgemaal, hvilket forbemeldte M. Hans Staphensen nu moxen en 12 samfulde Aar havde forestandet, eftersom Johannis Hagæi Brev indlagt ydermere ud-

[1]) Promotionen fandt Sted den 4de November 1612, som man ser af et Invitations-Program udstedt Dagen før af D. Leonhard Metzner, Rect. Acad. Havn.; der var 37 Kandidater.

viser. Lovede da D. D. Gellius Sascerides, sig at ville her udi, Academiæ til Vilje, gjøre hvis mueligt var, efterat Regnskaberne, og hvis andet der var at efterse, var igjennemset. Til hvilket blev taget D. Decanus M. Vulfgangus og M. Gaspar.

23. Januar 1613.

Antog M. Joh. Alanus tutelam liberorum M. Petri Hagæi udi D. D. Gellii Sted, dog ea lege, at han kan være forvared.

Er handlet de successore D. D. Gellii in professione medica, og blev alting opsat in adventum Magn. D. Cancellarii.

Angav Dn. Decanus, M. Wulfgangus, de promotione magistrorum. Blev samtykt, at den kunde holdes en Uge for ascensione J. Christi.

30 Januar 1613.

(Om Valget af en Prof. med. efter D. Gellius Sascerides's Død, tr. i Danske Mag. 4. R. II, 220 ff.).

3 Februar 1613.

Injunxit M. D. Rector D. D. Conrado, ad D. D. Matthiam Arhusiensem suis verbis scriberet, idque in hunc sensum: professionem Medicam obitu D. D. Gellii vacare, quam quoque si ambire vellet, minimo negotio exambire posset.

3 Marts 1613.

Quæsitum, an esset fori Academici an vero politici accurare hæreditatem demortuæ viduæ M. Ivari Stubbæi. Responsum, totum hoc interesse fori politici, quod non sit mortua professoris vidua.

Bevilget Pedellerne og Academiets Klokker hver til aarlig Forbedring paa deres Løn 2 Rdlr. Og ikke herefter at lange om ydermere Stipendium.

Rever. et cl. vir D. D. Petrus Winstrupius. Selandiæ Episcopus, Academiæ, D. D. Resenio interprete. significatum ivit, se mille thaleros præsignatæ Hafniensi Academiæ larga et liberali manu daturum, fine et sensu eo, ut semisse usura ipsius sortis syncerioris Theologiæ studiosus in exteris nationibus alatur. Quod Rev. Dn. Episcopi pium propositum D. D. Professores unanimiter et dilaudarunt et approbarunt.

11 Marts 1613.

Conclusum, D. D. Matthiam Arhusiensem ad vacantem professionem medicam publicis Academiæ litteris esse invitandum et vocandum.

27 Marts 1613.

Angiven de Nicolao Fossio ad stipendium Regium admittendo. Quod tamen totum in plenius Consistorium est rejectum.

16 April 1613.

In ædibus Prorectoris blev refereret om Bispen i Lund, at han vilde tjene Universitetet in Capitulo og ellers, hvor han deres Bestilling kunde procurere etc. Scribebatur ipsi pro gratiarum actione et congratulatione de beneficio in capitulo, quod ipsi contigit, cum petitione amicissima, velit sibi utrumque procuratorium, alterum in capitulo alterum quoad censum annuum ecclesiarum et legata pastorum, pro nobis curæ esse, quantum per graviora negotia potest subcisive. Nos sperare, venerandum Capitulum Lundense ipsi [non] denegaturum procuratorium haud infrugiferum Giorshøj, unde Academia percipit annuos unciales 100 etc., juxta fundationem et litteras speciales R. M., magis quam prædecessori. De qua re venerandum Capitulum nobis spem quoque fecit, cum amica inter nos transactio suscepta erat, quam ita ratam habebimus ad

mutuam vicissim benevolentiam paratissimi. Scripturos nos quoque ad venerandum Capitulum de hoc eodem negotio, si ita Dn. Episcopo necessarium visum fuerit, neque nos dubitare de ejus animo erga Academiam propensissimo.

At skrives til Chr. Jacobsen, Raadmand i Malmø, om Regnskab at fuldende og Penge at levere, anlangende Fosie Kirke, som er Universitets Daler, og det engang inden Pindsedag i det seneste, eftersom af Øvrighed befalet er.

1 Maj 1613.

Kom M. Elias Eisenberg paa Bispens, hæderlige og højlærde Mands D. D. Petri Vinstrupii, Vegne og indlagde 1000 Rdlr in numerata et probata pecunia, som for[ne] reverendus Dn. Episcopus havde givet til Universitetet, deraf at holde en Studiosum udenlands ved den Rente, som deraf aarligen gaar. Indlagde han i lige Maade en Bog dertil forordnet, at der udi skulde først indskrives en Copi af Bispens Brev paa for[ne] 1000 Dlr., som han derpaa givet haver til Universitetet; dernæst at der skulde udi samme Bog flittelig antegnes deres Navne, som samme Rente skulle nyde, og hvorledes dermed aarligen handles, at den bliver henført til sin rette Brug. Og skal Søren Ipsen, som nu er Bispens Famulus, om et Aar herefter første Gang annamme dette Stipendium.

Johannes Christianus Hafniensis, som blev relegeret for $1^1/_2$ Aar siden, blev igjen Dn. Professorum consensu reciperet.

Pintseløverdag (22 Maj) 1613.

Magn. D. Rector, solemni gratiarum actione præmissa, Rectoratu se abdicavit, substituto D. M. Johanne Alano.

Stipendium regium M. Petro Kierulio pro re nata esse contribuendum, consensere Dn. Professores; verum post M. Janum Jersinium.

Betalte Jens Pedel Hr. Povl Torkildsen 19 Rdl. 10 ß paa Peder Vrangs Vegne, og skrev for[ne] Hr. Povl paa Peder Vrangs Haandskrift. — Lod D. D. Finckius arrestere Peder Vrangs Gods.

Blev bevilget, at D. D. Gellii Efterleverske maatte nyde Residensen til Paaske.

Henricus Jung civitate Academica donatus est.

Blev M. Vulfgango bevilget Penge af Annis gratiæ til sin Bygning.

Acta Universitatis Rectore M. Johanne Alano, Logices professore Publico. Notario M. Gasparo Erasmio Brochmand,

a die 12 Junii 1613 ad diem 18 Junii 1614.

12 Juni 1613.

Angiven igjen de cl. D. D. Gasparo Bartholino D. D. Gellio b. m. in medica professione subrogando: og blev urgeret de successore eo maxime nomine, ne Respublica literaria e longiore dilatione nimium caperet detrimenti. Omnes autem in universum professores in D. D. Gasparum suffragia propense et ultronee contulerunt, salvo tamen Magn. Dn. Cancellarii judicio.

D. D. Olaus Worm begjærede per Magn. D. Rectorem, at han maatte komme udi D. D. Gaspari Sted, dersom han blev promovered til professionem medicam. Hvilket Professores godvilligen bevilgede, dersom Magn. Dn. Cancellarius vilde samtykke; dog at man og skulde i Fremtiden have i Agt D. D. Christophorum Dibvadium, M. Erasmum Assenium, M. Joh. Knoffium, som og tilforn herom havde langet, og endog var gjorte nogen Forhaabning det at nyde.

Peder Nielsen, Famulus communis udi Communitetet, fremkom in Consistorio og klagede, at Peder Povlsen,

Student, skulde have overfaldet hannem i Communitetet, og berettede, at det sig. som efterfølger, var tildraget. At forne Peder Nielsen skulde have bedet Peder Povlsen gaa ud af Communitetet, efterdi Klokken var slagen 7. Men der han vægrede sig at gaa ud, formenendes, at famulus burde saa vel at tjene exspectantes som ordinarios alumnos: truede han hannem med en »Skoell«[1]). Hvorudover Peder Povlsen uddrog sin Kniv og vilde hannem dermed til Liv; blev dog af dennem, som tilstede vare, forhindret, hvilke og med Magt satte hannem ud af Klosteret. Efterat han var udkommen, »hviste«[2]) han Kappen paa Kirkegaarden og løb saa ind igjen i Klosteret med en dragen Kniv i Haanden, søgendes Famulum communem. Men Famulus communis tog hannem Kniven af Haanden, brød den sønder og gav hannem et blaat Øje. Og at saa i Sandhed var, vandt Lambertus Christiani samt andre Studenter, som blev fremkaldne, og Peder Povlsen kunde det ikke heller selv nægte. Efter saadan Lejlighed blev forne Peder Povlsen dømt til 8 Dages Fængsel, og Famulus communis blev advaret, at dersom han herefter fandtes i saadan Klammeri, skulde denne Sag staa hannem aaben for.

Blev bevilget, at man maatte meddele Francisco Andreæ testimonium Universitatis: dog at forlige sig med Maren Knudsdatter, som skyldte hannem for sin Barnefader; og samme Forligelsemaal at ske efter den skriftlige Forligelse, han havde hende tilbødet, nedlagt hos Magn. Rectorem[3]): eller og at tage Dom her udi Consistorio, og enten selv at gaa i Rette, eller ved sin Fuldmægtig. Og blev hannem paalagt 10 Rdlr. at give til Straf, som han nedlagde hos Magn. Rectorem.

---

[1]) D. e. Skovl. [2]) D. e. kastede.

[3]) Dette Forlig, hvorved Frands Andersen forpligtede sig til at underholde Barnet, findes endnu i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 183. Jfr. A. C. 10. Juli og 24. Novbr. 1613.

M. Olaus Kedelsmid blev regium stipendium bevilget, dog med saa Skjel, Magn. Dn. Cancellarius vil give sit Samtykke.

Blev ogsaa sagt, herudi habendam esse rationem M. Nicolai Fossii, som ogsaa samme Stipendium begjærede; dog intet heri at gjøre Magn. Dn. Cancellario inconsulto.

Blev bevilget M. Johanni Scoto til eleemosynam 2 Rdlr.

Henrik Knudsen fæstede den Gaard i Kyndeløs, af hvilken Peder Jude sammesteds rømte; at give til Fæstning 2 Rdlr. Og skal give »Frøegelden«, som er saaet til samme Gaard, og 1 Pd. Rug og 1 Pd. Byg til Landgilde iaar foruden Smaaredsel. For det 1/2 Bolsvin og de 2 Td. Havre skal tages Fuldværd af dennem, som haver saaet Havren.

Blev angiven, om Studiosi Collegii Valkendorfiani maatte lade andre sætte Kaal i deres Haver. Blev slet negeret.

Blev Jørgen Brahe de tusende Daler, som D. D. Petrus Winstrupius havde givet til Universitetet, bevilget paa Rente, 6 af 100: dog at cavere Academiæ med Haandskrift og Forlovere.

19 Juni 1613.

Indlagde M. Olaus Rhumannus 1. Ridemænds Dom paa tvende Oldinggange imellem Mogens Gøe og Universitetet anlangende Svaningsholm. 2. En Copia af en gammel Oldinggang, som Universitetet anno 1586 havde ladet opkræve. 3. En forseglet Oldinggang, som velb. Mogens Gøe anno 1613 havde ladet opkræve. 4. Tre Tingsvidne i samme Sag.

Ex promotione 37 Baccalaureorum haver Dn. Decanus M. Wulfg. Rhumanus antvordet D. D. Resenio, Vice-Rectori Magnifico, 73 Rdlr., hvilke strax blev distribuerede i Paaske termino.

Magn. Dn. Rector gav tilkjende, at han havde været hos Magn. Dn Cancellarium at høre hans gode Vilje om

D. D. Gasp. Bartholino, D. D. Gellio b. m. in medica professione subrogando. Og der Magn. Dn. Rector havde refereret velbemeldte illustri Dn. Cancellario. Dn. Professores at have approberet D. D. Casparum, dog paa Her Cancellers gode Behag, svarede Hans Magnificens med disse Ord: Hvad D. D. Professores derudi decreterer, det gjører. Gav siden Magn. Dn. Rector tilkjende, at han og havde ladet M. D. Cancellarium forstaa, D. D. Professores at have bevilget, med M. D. Cancellarii Samtykke., D. D. Olaum Worm til Professionem Pædagogicam, dersom D. D. Gasparus kom til Medicam. Hvortil M. D. Cancellarius svarede, han vilde tage det op til videre Betænkende.

30. Juni 1613.

Cl. D. D. Casparus Bartholinus, regio Cancellario approbante, D. D. Professoribus autem consentientibus, in locum D. D. Gellii, piæ memoriæ, subrogatus est.

Johannes N. Florentinus civitate Academica donatus est.

10 Juli 1613.

Gav Magn. Dn. Rector tilkjende, at Laurentius, som laa til D. D. Finckii, havde klaget paa Iver Krag, at han skulde have for^{ne} Laurentium provoceret gladio. Og gav Magn. Dn. Rector derhos at vide, at Ivarus havde contemneret sin Magistratum, idet han ikke vilde comparere, endog han var citeret.

Angav Franciscus, som havde beligget det Kvindfolk og bekommet dog Universitetets Testimonium, at M. Povl, Bisp udi Lund, ikke vilde admittere hannem til Kald. Blev svaret, at Bispen deri kunde gjøre, hvad hannem godt tyktes. Men Universitetet kunde ikke give hannem andet Testimonium, end hannem var givet.

Lod M. Bartholinus Canuti offerere Dn. Professoribus sine Poemata.

Blev bevilget Gulielmo Cajo, stipem petenti, 1 Rdlr.

14 Juli 1613.

Blev indfordret in Consistorio Jørgen Jørgensen Dybvad, og begjæret. at han vilde fremlægge den Regnskabsbog. efter hvilken han krævede Universitetets Bønder for Restans, som hannem skulde tilkomme efter hans sl. Fader, D. Jørgen. (De enkelte Gjældsposter opregnes). Blev sluttet. at efterdi Regnskabet var intricat. og alting ikke var saa klart, som det sig burde. da skulde alting opsættes til efter Mikkelsdag, at Bønderne ikke paa deres Høstes Tid skulde forsinkes: og da at komme igjen, og Jørgen da at bevise med rigtig Regnskab. at saa er, hvis kræves. Imidlertid skulde Jørgen ikke i nogen Maade forfølge nogen af Bønderne, og Bøgerne at indlægge i Universitetens Forvaring. Dog skulde være fri, Vidnesbyrd at føre; men al Rettergang at lade bero. Lagde da Jørgen fra sig det Register, efter hvilket han krævede.

24 Juli 1613.

Clariss. et doctiss. D. D. Olaus Worm ad professionem pædagogicam, eamque inferiorem. communi D. D. Professorum suffragio admissus est, doctissimo Dn. M. Elia Eisenbergio in locum D. D. Caspari Bartholino subrogato.

28 Juli 1613.

Blev handlet de decimis M. Canuti Bieschii. b. m., distribuendis: og blev Jyllinge bevilget Dn. D. Casparo Bartholino. og Kornerup M. Casparo Erasmio.

18 August 1613.

Gav reverendus et cl. D. D. Resenius tilkjende, at han havde været over i Skaane, og hæderlig og højlærde Mand, M. Povl Mortensen, havde antaget Procuratorium Academiæ fuldkommeligen i alle Maader. At M. Jacob Svaning begjærede Dilation paa den Gjæld til Universitetet til Mikkelsdag, hvilket og D. D. Resenius paa Universitatis

gode Behag hannem bevilgede. Gav D. D. Resenius tilkjende, at han havde med M. Christiano Longomontano beset Fosie Kirke, hvilken han refererede at være hel ilde medfaren, og at hos Taarnet var gjort en Bygning hel unyttig, som dog havde kostet over de 200 Rdlr. Endog gav at vide, at Choret udi Kirken kunde ikke længer blive saa standende, men maatte endelig nedbrydes, og et andet igjen opbygges.

15 September 1613.

Angivet om literis petitoriis at stille til Her Statholder om Jordskylden, udi Mening, som efterfølger: 1. Om der ikke skulde gives Rigsmynt til Jordskyld, efterdi de gamle Breve lyder paa 3 ℔, som da var 1 Rdlr. 2. Om Borgemester og Raad ikke bør at give en endelig Dom paa de Boder, som ligger ved Røsten, samt og de andre Boder, som ligger til Skolen, hvorudi de sig hertil haver vægret. 3. At de, som restere med Jordskyld, maatte tilholdes at betale. 4. At de maatte tage Jordebreve af Universitetet, eftersom Kongens Brev dennem tilholder, paa det man ikke udi Fremtiden skulde blive af med Jorden selv.

13 Oktober 1613.

(Om Skiftet efter sl. M. Christian Noviomagus se And. Chr. Arrebos Levnet S. 37).

Er bevilget at sælge sl. M. Christoffer Norbagges Bøger og Klæder.

Refererede M. D. Rector, at cl. D. D. Olaus Worm var Notariatum begjærende, og cl. M. Elias Isenberg de Frisers Penge og Bibliotheket.

Blev cl. D. D. Olao Notariatum bevilget til Paaske næstkommendes, og cl. M. Eliæ Bibliothecam og Frisiorum pecuniam til førstkommende Jul.

29 Oktober 1613.

Lectæ sunt literæ ampliss. viri M. Pauli Martini, Lundensium episcopi, quibus Academiam consulit, an M. Franciscus Fectelius functionem scholasticam, quam ambit, salvis Regiæ Majestatis literis de Jesuvitarum discipulis ad publica munia(!) non admittendis, exambire possit. Responsum: ad cl. M. Paulum in hunc sensum esse scribendum, Academiam caussas satis prægnantes haud videre, ob quas Fectelius ab officio, quod virtute ambit, sit arcendus. Nam licet sub disciplina Jesuvitica olim vixisset, annos tamen vix natum undecim eo esse missum, ac inibi annum cum semisse tantum commoratum. Accedit, hominem a suo a Jusuvitis reditu in Academia nostra, magna diligentiæ et modestiæ laude, plusculos annos versatum, ut spes sit, semina malignioris doctrinæ, si quæ animo teneriori fuissent insita, in ipsa herba fuisse oppressa. Ut nihil de eo dicatur, Fectelium suum in Jesuvitas odium crebriore sacræ synaxeos usu abunde declarasse, pastoribus, confessionis testibus, luculenter testantibus. Ut deditâ etiam operâ prætermittamus, Fectelium, antequam ad summos in Philosophia honores communibus suffragiis admitteretur, suspicionis Jesuviticæ maculam solenni ac publico juramento satis eluisse.

Naar en (Professor) dør in termino mellem S. Hanses Dag og Michaelis, da skulle Arvingerne til samme Mikkelsdag have Lam, Gjæs, Høns, rede Penge, og ikke mere: efterdi saa derom intet er specificeret in constitutionibus dennem ydermere til Vilje; saa at Smaabede følger Kornet.

Lod Magn. Dn. Rector Professores forstaa, at M. Hans Kraft havde ladet opbyde M. Christoffers Skrin og Kiste, Universitetet uadspurgt, udaf Aarsag han skulde være hannem 19 Dlr skyldig.

6 November 1613.

Fremkom Canutus Johannis Hoverius og anklagede Christianum Petræum for nogen Skjendsord, han skulde have ladet falde om hans Moder. Og blev Sagen saa forhandlet, at Christianus Petræus skulde forbede Hoverium: hvilket han og gjorde med Bekjendelse. han intet vidste med hans Moder end det, som ærligt var.

20 November 1613.

M. Peder Hegelund lod advare Universitetet ved D. D. Resenium, at Kannikedømmet efter sl. Anders Dresselberg er saa godt som uden Kapitel, saa der skal anfordres om hos Vilhelm Dresselberg eller Peder Skriver i Ringkjobing, som er Fuldmynding derover. Og er samme Kannikedømme to Sogner paa Holmsland, item Regnskabspendinge af 8 Herreder udi Harsyssel, hvorover Peder Skriver haver gjort Regnskab, siden han døde. — Item at Tobiæ Lauterbachs Efterleverske menes at skulle holde Kannikedømmet endnu 1 Aar.

24 November 1613.

Angivet om Franciscus Andreæ, at han beklagede sig, Bispen af Lund, højlærde M. Povl Mortensen, ikke at ville ordinere hannem til Præst, fordi han ikke havde saa godt Testimonium, som det sig burde, uanset Bonderne havde kaldet hannem, og Kongl. Maj.s Lensmand havde Kaldsbrevet confirmeret: hvorpaa han ogsaa indlagde sin Supplication. Blev af DD. Professoribus, som da tilstede vare, svaret: 1. At han havde fuldkommelig forligt sig med Kvinden. 2. At Universitetet havde intet at klage paa hannem. 3. Om Lensmanden ikke vilde bevilge hannem, han maatte holde en Kapellan paa en Halvaarstid, og midlertid være udenlands.

Givet tilkjende, at Hans Povlsen, Studiosus, havde belejet en Vævers Datter, hvilken dog vilde tage Kvind-

folket til Ægte og allerede havde holdt Fæstensøl med hende. Vide Acta 23 Jan. 1612. Og er for[ne] Studiosus indkaldet, og er hannem af adskillige Aarsager Forseelsen undt paa — 8 Rdlr.

10 December 1613.

Angivet, at M. Franciscus, Rector scholæ trivialis, havde kjøbt en Bassun og dertil begjærede af Kirkens Pendinge 10 Dlr. Svaret, at Pengene skulde tages af Skolens Pendinge.

Sagt, at Rector scholæ ikke skal unde Vor Frue Kirkes Sogner til Degnene uden Magn. Dn Rectoris Samtykke.

11 December 1613.

Lave Urne begjærede 1000 Dlr. af Universitetet paa Rente.

12 Januar 1614.

Blev sluttet in Consistorio, at M. Hans Kirsk, Sejermager, skulde have 10 slette Daler aarligen for at holde det Automaton vedlige, som staar in inferiori collegii novi auditorio. Og skal herpaa gjøres en Kontrakt, lydendes at han en Gang skal samme Sejerværk plene restituere, og siden det fuldt holde vedlige.

Opsagde Dn. D. Casparus Bartholinus munus bibliothecarii, og det strax at levere til M. Eliam Eisenberg.

15 Januar 1614.

Blev angivet, at man skulde skrive til velb. Lave Urne, Landsdommer i Skaane, og hannem først takke for godt Svar, givet D. D. Resenio og M. Longomontano paa Universitetets Begjæring. Derhos venligen anholde, at Løftet gjort af hannem om M. Ludvig (Munthe) maatte efterkommes, som var, at hæderlige og højlærde M. Povl

Mortensen, Superattendent, skulde alternatim nyde procuratorium Giorshøj med procuratore capituli generali, og det efter Statuterne.

Angav Magn. Dn. Rector, om Nicolaus Fridericus, relegered for nogen Tid siden, maatte igjen reciperes in numerum studiosorum, efterdi tempus exilio præfinitum var forbigangen. Hvilket blev bevilget.

Dn. Decanus, M. Hermannus Nicolai, angav de promotione Baccalaureorum. Blev svaret, at Præpositus skulde forhøre i Kloster, om der var nogen dygtige Personer[1]).

22 og 24 Januar 1614.

(Dr. Hans P. Resens Sag mod M. Oluf Kock, tr. i Kirkehist. Saml. 3. R. I, 570—8).

9 Februar 1614.

Blev Dn. Professores ved Pedellum hver udi sær adspurgte, om de vilde bevilge Stipendariis regiis M. Paulo Fossio et M. Paulo Andreæ Naadsens Aar. Og blev det dennem bevilget.

26 Februar 1614.

(Hr. Otte Hansen i Ledøje beklagede at »en løs og letfærdig Person« havde morderisk anfaldet en gammel fattig Kvinde, der boede i hans Have).

6 April 1614.

Blev indlagt Elline Fochas og hendes Børns Haandskrift paa 500 Rdlr., med 11 beseglede Pergamentsbreve paa deres Gaard liggende udi Klædeboderne. Igjen bekom

[1]) I et trykt Program af 9. Februar 1614 opfordrer Herm. Nicolai, Decanus Fac. philos., dertil kvalificerede Personer, som ønskede af tage Bakkalavrgraden, til at melde sig inden 1. Maj. I et andet Program af 9. Maj s. Aar indbyder M. Joh. Alanus, Rector Acad. Havn., til Promotionen af 30 Bakkalavrer, som skulde foregaa Dagen efter. (Univ. Bibl.).

forne Elline Fochas ved hendes tvende Sønner et Skrin med Breve, indsat udi Consistorio.

13 April 1614.

M. Hermannus Nicolaus, Decanus, antog efter Universitetets venlige Begjæring at være Quæstor Academiæ til at oppebære Pendinge og Korn, og det paa ½ Aarstid til en Prøvsel.

21 Maj 1614.

Indkom Blasius Smed og anklagede Johannem Abeln, Studiosum, at han skulde have overfaldet hannem paa Gaden med Sten. Og vandt Peder Sørensen Hjulmand, Borger her i Kjøbenhavn, ved højeste Ed og oprakte Fingre, at Hans Abeln stod paa Lur ved Blasii Dør hos Muren, og slog til Blasium med Sten. Indførte og Hans Abeln sine Vidnesbyrd, som var Peder Jørgensen og Oluf Sørensen Kock, begge Studiosi, sagde, at forne Blasius havde overfaldet dennem udi Kjødmangergaden med ubeskeden Ord, og iblandt skulde have sagt, salva reverentia, at de skulde æde, hvad der gik bag fra hannem. Dog vandt de ved Helgened, at de ikke var hos, der forne Hans Abeln slog til Blasium med Sten. Efter saadan Lejlighed blev Blasius Smed tilspurgt, hvad han æskede af Hans Abeln. Og ere de efter lang Forhandling venligen forligte, med Vilkaar, at Hans Abeln skulde betale Badskjæren og give de fattige noget efter Magn. Rectoris Samtykke.

8 Juni 1614.

Sagen mod M. Niels Mikkelsen Aalborg angaaende hans Forklaring af Joh. Aabenbaring, tr. i Ny kirkehist. Saml. VI, 597—603).

18 Juni 1614.

Magn. Dn. Rector, præmissa solenni gratiarum actione de præstitis obsequii ac benevolentiæ officiis, officio se abdicat, Reverendo et cl. viro D. D. Conrado communibus votis subrogato.

Bidrag til Historieskriveren

Andreas Hojers Levned.

Fra December 1734 begynder det sidste og vigtigste Afsnit af Hojers Levned, i hvilket han fik Lejlighed til i endnu højere Grad end nogensinde tidligere at udfolde de overordentlige Evner og Kræfter, han besad, men vistnok ogsaa ved en hensynsløs Forbrug af disse Kræfter selv bidrog til, at hans Livslys slukkedes langt tidligere, end Tilfældet vilde være blevet, om han havde holdt lidt mere til Raade med det overvældende Arbejde, som han paatog sig eller lod sig paanøde, efter at Christian VI's Unaade var slaaet over i en uindskrænket Tillid til, at Hojer forstod alt og kunde alt, saa at næsten intet — Krigsvæsenet undtaget — kunde bringes til en god Ende paa Statens Omraade, uden at han var med. Men Hojer forstod ikke at hvile sig, medens andre lagde sig i Selen: skulde han være med i en Sag, betød det i Almindelighed, at han kom til at trække Læsset.

Det er vanskeligt at give en tilfredsstillende Udsigt over Hojers Virksomhed i de sidste $4^1/_2$ Aar af hans Liv, fordi Stoffet er saa overvældende, og fordi han samtidig havde saa mange Embeder og deltog i saa mange vidtløftige kongelige Kommissioner, at det ikke er Spor af

Overdrivelse, naar man siger, at 3 (Riegels siger 10) arbejdsdygtige Mænd næppe vilde have kunnet overkomme, hvad han alene ydede i den korte Tid, det blev ham forundt at arbejde. — Her skal foreløbig gives en kort Udsigt over de vigtigste af de ham overdragne Hverv.

Fra 3. Dec. 1734 til sin Død var Hojer Professor Juris (& Philosophiæ Moralis) samt Medlem af Konsistorium ved Kjøbenhavns Universitet.

Fra 17. Dec. 1734 til sin Død var han Medlem af Missionskollegiet og af Direktionen for det kgl. Waisenhus. Indtil 14. Febr. 1738 var han ene om at være baade Kollegiets og Direktionens Sekretær samt desuden Forstander for Waisenhuset.

Fra 5. Febr. 1735 Medlem af Kommissionen vedrørende Oprettelsen af et ordnet Almueskolevæsen.

Fra 3. Juni 1735 til sin Død Assessor i Højesteret.

Fra 14. Okt. 1735 Medlem af Edskommissionen.

Den 20. Jan. 1736 kreeredes Hojer ved kongl. Bulle til Dr. juris utr.

Fra 5. Okt. 1736 til sin Død Generalprokurør. Samtidig Medlem af det danske Kancellikollegium.

Fra 5. Okt. 1736 Medlem af Medicinalkommissionen.

Fra 5. Febr. 1737 Medlem af Kommissionen vedrørende Reformer i det lærde Skolevæsen.

Fra 10. Maj 1737 Medlem af Kommissionen til Undersøgelse af Landstingenes Vedtægter.

Fra 1. Sept. 1737 til 1. Aug. 1738 Universitetets Rektor.

Fra 1. Okt. 1737 til sin Død Medlem af General-Kirkeinspektions-Kollegiet, derhos tillige Kollegiets Sekretær indtil 19. Juni 1739.

Fra 11. Okt. 1737 Medlem af Lovkommissionen.

Den 28. Novbr. 1737 udnævntes Hojer til Etatsraad.

Fra 21. Febr. 1738 Medlem af Kommissionen vedrørende det grønlandske Handels- og Missionsvæsen.

Den 18. August 1739 fornyedes Hojers Forpagtningskontrakt paa Satrupholm for hans og hans Hustrus Levetid. Kort efter døde han, 28. Aug. s. A.

1.

Hojer som Professor ved Kjøbenhavns Universitet.

Under Forhandlingerne, der gik forud for Udstedelsen af den ny og forbedrede Universitetsfundats af 31. Marts 1732. vedtoges det, at der skulde oprettes et nyt Professorat i Natur-, Folke- og Statsret, der ikke hidtil var foredraget ved Kjøbenhavns Universitet. Til Fremme for dette Formaal havde Kong Christian VI under 21. Marts s. A. udstedt et aabent Brev, hvorved Kongetienden af Leuten, Stange og Rommedal Præstegjæld i Hedemarkens Fogderi i Norge henlagdes til »en ny Professor Juris ved Universitetet hans Løn og Indkomst«, »dog at den paa fornævnte Kongetiender nu værende Forpagtning fremdeles vedbliver, indtil Forpagtnings-Aaringerne expirerede[1])«.

Der gik imidlertid længere Tid hen, inden der blev gjort noget videre ved Sagen, maaske fordi man ikke havde nogen Personlighed, der egnede sig til Embedet. Da de akademiske Forhandlinger for disse Aar ere tabte, kunne vi ikke i dem søge Oplysning om, hvad der har forhalet Planens Iværksættelse.

Som tidligere er antydet[2]), var det vel nærmest det handelspolitiske Indlæg i Danmarks Strid med Hamborg, som Hojer leverede 1734, der stemte Kongen gunstig for ham og gav Anledning til, at Tanken henledtes paa ham

---

[1]) Sjæl. Registre Nr. 54, Fol. 464.

[2]) Se III, 516. I Carl Deichmans Afhandling »Om den Kongsbergske Mynt og Sølv-Verkets Producter« (Vidensk. Selsk. Skrifter XI (1777), S. 305) findes følgende Anmærkning: »Paa den Tiid Tvistigheden paastod med den Hamborgiske Courant Bank, fremkom iblant andre et Skrift, under Titul af Vertraute Schreiben (osv.), som i Hamborg blev confisceret, og under høy Straf forbuden at maatte findes, samt et Præmium af 200 rdlr. til den, som kunde angive Autor etc., som skal have været Etatzraad Andreas Høyer, der ved Reductionen var Committeret i at udfinde en nye Myntefod«.

som en Mand. der var brugelig i den ny Professorplads. Det første visse. vi høre derom, er følgende Brev fra Christian VI til J. S. Schulin, »første Statssekretær« i det tydske Kancelli:

Weil Hoyer sich zum Professor Juris tüchtig findet. er auch von andern, die die Rechte verstehen, gelobet wird, so wird der Geheimteraht Rosenkrantz[1]) seine Bestallung expediren lassen.

Fredensbourg den 26sten Novemb. A. 1734.

Christian R.

Orig. i Rigsarkivet (Henvisningen skyldes Provst L. Koch).

Af dette Brev synes at fremgaa, at Hojer ikke selv har tilbudt sin Tjeneste — hvad ogsaa stemmer med hans egne Ytringer i Breve til hans Venner[2]) — men at andre have givet Anvisning paa ham, og at han paa Forespørgsel, om han mente sig i Stand til at overtage det nye Professorat i Natur-, Folke- og Statsret, har svaret: Ja. Den følgende Tid viste, at han med Føje har kunnet give dette Svar. I Samtiden var der utvivlsomt ingen, der bedre end han kunde have udfyldt Pladsen.

Bestallingen for ham lyder saaledes:

C. 6tus.

G. A. V. At Vii allernaadigst have beskikket, saa og hermed beskikke og forordne os elskelig Andreas Højer, vores Justitz Raad, til at være tilligemed Professor Juris Naturæ et Gentium saa og Juris Publici paa Universitetet i Vores Kongl. Residentz Stad Kiøbenhavn, og de deraf dependerende og ham ellers efter Universitetets Fundats

[1]) Iver Rosenkrantz var siden 1730 Oversekretær i det danske Kancelli og fra 1731 Universitets-Patron.

[2]) Se 1ste Del, S. 495. 499.

tilkommende Emolumenta virkeligen at tiltræde. Thi skal hand fremdeles være Os som sin absolut og souverain Arve Konge og Herre huld og tro (osv.). Givet Frederiksberg den 3die Decembris 1734.

Sjælandske Registre Nr. 55, Fol. 563.

Skjønt det ikke berøres i denne Bestalling, blev Hojer dog samtidig Professor i Moralfilosofi, hvad baade fremgaar af hans egne Ytringer i et faa Dage efter skrevet Brev[1]) og af de akademiske Forelæsningskataloger. Da de saakaldte Acta Consistorii fra Hojers Embedstid imidlertid nu ere tabte, savne vi den Vejledning, denne Kilde plejer at yde med Hensyn til de akademiske Læreres Virksomhed. Fra andre Kilder kunne vi dog for nogen Del supplere det manglende.

Siden Trediveaarskrigens Tid (1626) var det Skik, at Professorerne ved deres Embedstiltrædelse forpligtedes paa den uforandrede augsburgske Trosbekjendelse. Hojers Forpligtelse lyder, som følger:

Augustanam Confessionem, prout a piis Germaniæ Confessoribus fuit subscripta, Imperatori Carolo V. publice prælecta, in Danica postmodum Ecclesia recepta, et ab omnibus veris nostræ huius Ecclesiæ membris jam ultra 150 annos lecta et dilecta, tamquam normam doctrinæ, in Lege Danica et clementissima huius Academiæ Fundatione præscriptam, me quoque profiteri, nec vmquam ab illa discessurum esse, sancte testor; ita Deus mihi adsit, sanctumque eius Evangelium menti meæ opituletur!

Hafniæ d. 8 Decembris a. C. MDCCXXXIIII.

Andr. Hojer,
Juris N. G. et Publici
Prof. Reg. Ordin.

---

[1] Se 1ste Del. S. 495.

Paategnet: Fremlagt og læst udj Kiøbenhafns Consistorio d. 8 Dec. 1734.

Testor
J. F. Ramus
p. t. Notar. Consistorij.

Orig. i Konsist. Arkiv, Pakken Nr. 180.

Det kunde bemærkes, at andre Professorers samtidige Forpligtelser paa Konfessionen i Regelen ere langt mere kortfattede, ligesom de ofte ikke konkludere i nogen egentlig Ed, men kun i et almindeligt Tilsagn eller en Erklæring. Det maa da antages, at Hojer af egen Drift har udstedt Forpligtelsen i en saa fyldig og bindende Form, som her er Tilfældet.

Kort efter, 17. December 1734, beskikkede Kongen Hojer til at være »Tilforordnet i Missions-Collegio og Direktør ved Waisenhuset, saa og Secreterer i Missions-Collegio[1])«. At det samtidig eller snart efter maa være bestemt, at han tillige skulde overtage Posten som Inspektør eller Forstander for Waisenhuset, fremgaar deraf, at han allerede 8. Januar 1735 kunde indbyde sin Ven, Mag. Holger Olivarius i Ørslev, til Besøg »i mit nye Hus, Waisenhuset, engang til Sommer«[2]). Til den Tid ventede han vistnok — skjønt det ikke antydes i Brevet — at have en Hustru, der kunde gjøre Hjemmet hyggeligt for Vennen. Herpaa tyder formentlig ogsaa følgende Brev fra Universitetets Patron:

Høyædle og Velbaarne,
Velædle og Velbyrdige,
Høyærværdige og Høylærde
Rector og Professores ved det Kongel: Universitet,
samtlig.

Saasom JustitsRaad Andreas Høyer hos Deres Kongelige Majestæt allerunderdanigst haver andraget, at, efterdi

[1]) Sjæl. Tegnelser LVIII, Fol. 723.
[2]) Se 1ste Del, S. 499.

den Kongel: allernaadigste Fundation tilholder hannem og enhver Professor, førend de nyder nogen Løn ved Universitetet, at disputere paa det øverste Auditorio, opponentibus Professoribus, og hand befrygter, at formedelst een og anden Forhindring samt visse høymagtpaaliggende Forretninger det ikke skulle blive hannem muelig, saadant straxen at kunde præstere, er hand allerunderdanigst bedende, at hannem aller naadigst maatte forundes nogen Dispensation og Opsættelse i Tiden til bem^te Disputation, saavelsom og Tilladelse for sine Forretningers Skyld paa et par Maaneder til Fyrstendommene at udreyse.

Saa haver allerhøystbemelte Deres Majestet fundet for got hannem sin allerunderdanigste Begiering allernaadigst at accordere, og ved mig at lade befale Rector og Professores ved det Kongel: Universitet, at de, uanseet den allernaadigste Fundations 7de Articul, haver straxen at lade bem^te Justits Raad Andreas Høyer nyde alt, hvad hannem ellers, ifølge af hans allernaadigste Bestalling og det ved Universitetet giorte Reglement, fra hans Vocations dato kand tilfalde, heldst efterdi hand erbyder sig at være færdig med sin Disputation inden nestkommende Juny Maaneds Udgang.

Ligeledes er hannem af Deres Kongel: Majestet allernaadigst tilladt, naar som heldst hans Leylighed det udfordrer, at giøre een Reyse ud til Fyrstendømmet paa et par Maaneders tiid. Hvilket alt saaledes ieg ikke skulle undlade de gode Herrer til behørig allerunderdanigst Efterretning at tilkiendegive, forblivende

De samptl. gode Herrers
tienstberedvilligste Tiennere
I. Rosenkrantz.

Brevet, der er udateret, har følgende Paategning: Fremlagt i Consistorio d. 9de Febr. 1735.

Orig. med Segl og Udskrift, ligelydende med Overskriften, i Konsist. Arkiv. Pakken Nr. 180.

Faa Dage efter at Hojer havde faaet Rejsetilladelsen, begav han sig paa Vejen til Sønderjylland. Hans Ophold her varede til Begyndelsen af Maj 1735[1]). I dette Tidsrum, men uvist hvad Dag, falder hans Ægteskab med Elsebe Margrete Ambders, Datter af Præsten Christian Ambders i Burkal (Tønder Provsti), der var død 23. Decbr. 1725. Hun var født 3. April 1695 og havde 10. August 1717 haft Bryllup med Andreas Nissen til »Frigodset« Store Tønde i Hostrup Sogn i Slogs Herred, og var nu Enke[2]). I Ægteskabet med Hojer havde hun to Døtre, 1. Catharina Gude Hojer, født i Kjøbenhavn 6. Marts 1736, og 2. Christiana Sophia Magdalene H., født smst. 29. Sept. 1737. Medens den sidst nævnte Datter, der aabenbart var opkaldt efter Kongen og Dronningen, døde som Barn 1747, blev den ældste Datter, der var op-

---

[1]) Se 1ste Del, S. 500 ff. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 544.

[2]) O. H. Moller, Genealog. Tabelle u. Nachricht von den Vorfahren des Herrn Christian Ambders. Flensb. 1777. Her oplyses ogsaa, at Hojers Hustru havde 6 Brødre, hvis Navne og Stillinger her skulle anføres, da flere af dem vistnok skyldte Hojer den Fremgang, de gjorde.

1. Andreas Ambders, f. $^{23}/_{4}$ 1690 † i Slesvig $^{24}/_{10}$ 1771, Inspektør over »det kgl. Kammergods Satrupholm« (som Hojer og senere hans Enke havde i Forpagtning af Staten).
2. Andreas Christian A., f. $^{22}/_{3}$ 1692 † $^{8}/_{11}$ 1749, Faderens Eftermand som Præst i Burkal siden 1726. Gift $^{13}/_{9}$ 1731 med Margrete Christina Hojer (f. $^{15}/_{9}$ 1715), Datter af Præsten Johan H. i Karlum og Catharina Gude Fabricius. (Hun var altsaa en Søster til vor And. Hojer).
3. Johan A., f. $^{23}/_{2}$ 1698 † 17**, Justitsraad og Renteskriver i det norske Bjerg-Saltværks- og Møntkontor.
4. Nicolaus Bernhard A., f. $^{26}/_{6}$ 1703 † $^{19}/_{6}$ 1763, Sekretær i det danske Kancelli og i General-Kirkeinspektionskollegiet.
5. Christian A. blev 1739 Præst i Ubjerg i Tønder Provsti, † 178*.
6. Johan Christian A., Justitsraad, Toldforvalter og Herredsfoged i Nordborg (s. Danske Saml. VI, 167 f.).

kaldt efter Faderens Moder. 14. Juli 1752 gift med Kaj Rumohr til Røest og flere Godser i Angel. Han døde 4. Decbr. 1771 og hun 7. Okt. 1773. Ægteskabet var barnløst[1]).

Af Roskilde Landemodes Forhandlinger for 26. Juni 1737 erfares, at »Velædle og Velbyrdige Hr. Justitsraad og Professor Juris, Doctor Andreas Hojer begjærede at indsætte for sin Hustru Elsebeth Margrethe Amders Kapital 133 Rdl. 2 Mk. med Rente fra han kom til Professionen, hvilket blev bevilget«. Det hørte ellers næppe til det sædvanlige, at Professorerne søgte at sikre deres Enker ved Indtrædelse i den gejstlige Enkekasse.

Ikke længe efter Hjemkomsten fra Bryllupsrejsen[2]) kaldtes Hojer til Sæde i Højesteret, som følgende Kongebreve vise:

a.

Til Justitz Raad Andreas Høyer.

C. 6tus.

V. B. t. Vores allernaadigste Villie og Befaling er, at Du retter din Lejlighed efter, udi Vores Høyeste Ret, saa ofte den holdes, og dine Chargers Forretninger saavel ved Universitetet som Collegio de Cursu Evangelii promovendo i Vores Kongelig Residentz Stad Kiøbenhaun det tillader, Dig at indfinde og efter den Instruction, som bemelte Vores Høyeste Ret enten allerede allernaadigst given er, eller herefter given vorder, Dig, for saaviit der Dig kand vedkomme, allerunderdanigst at rette. Dermed etc. Hirscholm den 3 Junij 1735.

Sjælandske Tegnelser LXIX, Fol. 159—60.

---

[1]) Benzonske Stamtavler i Rigsarkivet.

[2]) Paa denne Rejse har Hojer for Resten været optaget af adskillige alvorlige Sysler og Overvejelser (s. 1ste Del, S. 500 ff.

b.

Til Justitz Raad Andreas Høyer.

C. 6tus.

V. B. t. Saasom Vi allernaadigst have anordnet, at vores Høyeste Rett den 1ste Martii udi indeværende Aar skal tage sin Begyndelse, og den første Dag her paa vort Slott Friderichsberg vorde holdet: Saa er vores allernaadigste Villie og Befaling, at du dig til samme Tiid udi bemelte vores Høyeste Ret indfinder, og ellers at du tilligemed vores Justitz Raader, Os elskelige Christian Bagger og Christian Testrup, i Henseende til Eders andre Forretninger ved Universitetet, indbyrdes aftaler det saaledes, at Een af Eder udi visse Uger alletider, hver Dag naar bemelte vores Høyeste Rett i dette Aar holdes, der, uden videre Advarsel, møder, og efter dens Instrux sig allerunderdanigst retter og forholder. Dermed skeer etc. Friderichsberg den 10 Febr. 1736.

Sjælandske Tegnelser LXIX, Fol. 446—7.

c.

Til Justitz Raad Andreas Høyer.

C. 6tus.

V. B. t. Saasom Vi allernaadigst have anordnet, at Vores Høyeste Ret den 7de Martii udi indeværende Aar skal tage sin Begyndelse, og den første Dag her paa Vort Slot Friderichsberg vorder holdet: Saa er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at du dig til samme tiid udi bemelte Vores Høyeste Ret indfinder, og ellers hver dag,

Kirkehist. Saml. 4. R. III, 546). Det første Spor af hans Hjemkomst er, at han 7. eller 8. Maj 1735 har undertegnet et Universitets-Circulære (Konsist. Arkiv).

naar den i dette Aar holdes. saa ofte dine andre dig allernaadigst anbefalede forretninger det ey u-omgiengeligen forhindre, der, uden videre Advarsel, møder, og dig efter dens Instrux, saa vidt den dig vedkommer, allerunderdanigst retter og forholder. Dermed etc. Friderichsberg den 1 Martii 1737.

Sjælandske Tegnelser LXX, Fol. 111.

En ligelydende Befaling til »Etats Raad og General Procureur Andreas Høyer«, udgik 21. Febr. 1738 i Anledning af Højesterets Aabning paa Frederiksberg Slot 6. Marts s. A. (Sjæl. Tegn. LXX, Fol. 581).

Samme Befaling fornyedes 20. Febr. 1739 med Hensyn til, at Højesteret skulde aabnes 5. Marts s. A. paa Frederiksberg Slot. (Sjæl. Tegn. LXXI, Fol. 51).

Den Gang Hojer indtraadte i Højesteret, betragtedes Arbejdet i Retten endnu nærmest som en Bibeskjæftigelse for Mænd i Kancelliet og andre høje Stillinger. En lang Tid havde Højesteretsdommerne været ulønnede; men fra 1726 var der tillagt en Del af dem en vis, lav, aarlig Løn[1]). Heri indtraadte nogen Forandring ved Forordningen af 23. December 1735 om »Lovens Skærpelse imod temere litigantes samt uretvise Dommere og Procuratores«, ved hvilken Oprettelsen af Justitskassen, hvoraf Højesteretsdommerne senere lønnedes, paabødes. Man har sagt, at denne Kasse oprettedes »efter Forslag af Hojer«[2]). Derom vides imidlertid intet mod Vished. Men har Hojer haft at gjøre med Udarbejdelsen af den nævnte Forordning, hvad

[1]) Kgl. Reskript af 5te Aug. 1726 (trykt hos Bruun, Fr. Rostgaard II, 291.

[2]) Anf. Skr. II, 291 Noten. Bemærkningen støtter sig til en Ytring af A. S. Ørsted i »Af mit Livs og min Tids Historie« IV, 171 Not., der dog nærmest gjælder Hojers Virksomhed ved Affattelsen af Udkastet til Forordn. af 10. Febr. 1736, om hvilken mere nedenfor.

jo er muligt, skjønt han paa dette Tidspunkt endnu ikke var Generalprokurør, som han siden blev, saa ville vi ikke finde Beviset derfor i Forslaget til Oprettelsen af Justitskassen, men i et andet mærkværdigt Forslag, der findes i Udkastet til Forordningen, men som blev forbigaaet ved den endelige Redaktion. Det gaar nemlig ud paa at tildele det juridiske Fakultet en ganske ejendommelig Virksomhed med det Formaal at forhindre unyttige Processer. Skjønt Forslaget, om det var blevet til Lov, vilde have lagt en uforholdsmæssig Byrde paa de juridiske Professorer, kunne vi godt tiltænke Hojers reformatoriske Aand Forfatterskabet til dette Forslag, saa meget mere som han ikke synes at have taget Hensyn til, hvilke Krav han stillede til sin egen Arbejdskraft, men kun til, hvad han ansaa for tjenligt til Samfundets eller Statens Vel. — Forslaget, der som sagt ikke blev til mere end et Udkast, lyder saaledes:

I »Project til Forordningen om Lovens Skærpelse imod temere litigantes samt urætviise Dommere og Procuratores« findes følgende § med vedføjet »bliver borte«:

— — — — — —

3. Men paa det eenfoldige Folk ei skulle af Uvidenhed eller ved egen nyttige Procuratores enten forleedes til saadanne ugrundede Processer, som siden ved Ober-Retterne, eller og for vores Høyeste Ræt som frivoles med Omkostninger og Bøder maatte tabes, eller og lade sig afskrekke at forfølge deris gode Ræt, saa tillade Vi allernaadigst, at saadanne maa indsende deris havende Acter med en Specie facti til det juridiske Facultæt ved vores Universitet i Kiøbenhavn, og der begiere Underretning, om de efter disse Acter og Sagens Beskaffenhed kand have Adgang og Føye til at reise eller udstaa Process. Hvorom bemelte Facultet skal være pligtig at med-

deele dem deris Betenkning paa et Ark stemplet Papiir til 24 ß under Facultetets Segl, og derfor saavelsom for Skriver Penge og Seglet ej tage meere med alt end 5 indtil 20 Rdr., og til Justitz Cassen ligesaa meget for hver saadan Betænkning, som dog forud ved Acternes Indlevering skal betales. Og naar Facultetet da har eragtet, at der var Adgang og Føye til Process, samt saadan Facultetets Betenkning for Retterne produceris, saa ville Vi allernaadigst, at, enten Sagen vindes eller tabes, saadanne Parter dog for Omkostning og Mulct maa være befriede, saafremt det ei kiendes, at de for Facultætet har videndes skiult de fornemmeste Documenter og Omstændigheder i Sagen, til hvilken Ende det juristiske Facultæt i sit Eragtende haver at specificere alle dem communicerede Documenter og lade dem paategnet følge med sin Betænkning tilbage.

— — — — — —

Om Hojer i de faa Maaneder af det akademiske Aar, der efter hans Hjemkomst fra Sønderjylland endnu stod tilbage, har begyndt sine juridiske Forelæsninger ved Universitetet, er os ubekjendt; men derimod vide vi, at han nu gjorde Alvor af den Disputats, som han paa Grund af sin Rejse til Sønderjylland havde faaet Henstand med, idet han i August 1735 udgav og forsvarede en ret omfangsrig og om betydelig Lærdom vidnende folkeretlig Afhandling om et sjældnere behandlet Emne, med Titel:

Dissertatio Juris publici universalis de eo, quod Jure Belli licet in minores. Vom Recht des Krieges gegen die Minderjährigen; Quam ex præscripto fundationis Regiæ benigno totius Senatus Academici Examini subiicit Andreas Hoier, Juris Vniuersalis atque Publici P. P. O. Defendente Ludovico de Hemmer, LL. AA. Magistro & Reg. Comm. Decano, ad D. . Aug. MDDCXXXV, in Auditorio Superiori. Hafniae. (46 SS. i 4°).

I Afhandlingen undersøges ogsaa Spørgsmaalet om Mindreaarighedens Varighed hos forskjellige Folk, hvorved Forfatteren faar Lejlighed til at vise sit store Kjendskab til fremmede Retskilder; bl. a. henvises til en Kodex af Jus Lubecense, der fandtes i Tønder, ligesom angelsachsiske Love citeres paa en Maade, der synes at vidne om, at Hojer ikke var ubekjendt med dette Sprog.

Da det ny Universitetsaar begyndte med 1. Sept. 1735, tog Hojer med stor Kraft fat paa sin Docentgjerning. Til nogen Oplysning om denne skal her meddeles et Uddrag af de akademiske Forelæsningskataloger for de Aar, han virkede ved Universitetet.

Lectiones Publicæ Professorum in Reg. Univ. Havn. a 1 Sept. 1735 ad 1 Aug. 1736, Rectore Ludovico Holbergio.

Hora III. Andreas Højer, Juris Universalis et Publici P. P., Jus Naturæ nec non Moralis Philosophiæ Præcepta ex præscripto Fundationis Regiæ publice tradet. Privatim Juris Publici vel Germanici vel Domestici Disciplinam, aut Juris etiam Privati Pædiam desideraturis non deerit. Disputabit Mense Martio.

For Universitetsaaret $^1/_9$ 1736 — $^1/_8$ 37 findes ordret samme Anmeldelse. Ligeledes for Aaret $^1/_9$ 37—$^1/_8$ 38, i hvilket Hojer var Rektor, dog med følgende Forandringer: Navnet skrives nu: Hojer, hvor efter tilføjes: J. V. D., og ved de private Forelæsninger bemærkes, at de vilde blive holdte, »qvantum per valetudinem et reliqva officia licebit«[1]). Det samme er Tilfældet i det følgende Aar. Ogsaa Lectionskatalogen for det akademiske Aar 1739—40, i hvilket Hojer dog ikke kom til at fungere, har samme Angivelse.

---

[1]) Af dette Aars Lectionskatalog findes en dansk Oversættelse hos Riegels, Smaa hist. Skr. III, 463 ff.

Skjønt Hojer maatte være fuldt optaget af sin Virksomhed som Docent, ikke at tale om hans øvrige Gjerning, undslog han sig dog ikke for, allerede i sit første Embedsaar, at holde Talen ved Universitetets aarlige Reformationsfest, og det blev meget mere end en blot Declamation, da han ret udførlig behandler den historiske Situation i Tydskland og Norden ikke blot i Reformationstiden, men ogsaa 100 Aar derefter. Talen blev ikke trykt, men bevares i Haandskrift i Thottske Saml. 1564, 4°, og udgjør 70 Sider med Titel:

Oratio habita in Festo Reformationis d. 3. Novemb. 1735 ab Andr. Hojer.

Denne Tale er som en Indledning til den Jubelfest, som forestod i Aaret 1736, i Anledning af at det da var 200 Aar, siden Reformationen blev indført i Danmark og Norge. Da der ved denne Lejlighed forestod en stor Doktorpromotion, men ingen af Professorerne i de to højeste Fakulteter ved Kjøbenhavns Universitet, det theologiske og juridiske, selv besad Graden og altsaa heller ikke vilde være i Stand til at meddele den til andre, maatte denne Hindring for Festens Højtideligholdelse i Tide ryddes til Side. Det skete for det juridiske Fakultets Vedkommende derved, at Hojer og Bagger kreeredes til Doctores Juris ved følgende kongelige Bulle, der har den Mærkelighed, at det, saa vidt vides, er den eneste i sin Art, udstedt for en Jurist, medens man har ikke faa udstedte for Theologer.

Justitz Raad Andreas Høyer og Justitz Raad Christian Bagger, Patent hver for sig at være tillige med doct. iuris.

C. 6tus.

Universis ac singulis præsentes litteras inspecturis notum testatumqve esse volumus, qvod cum inter summas

imperii, quibus distinemur, occupationes in eam imprimis curam et cogitationem toto incumbimus animo, ut regna nostra liberalibus studiis floreant, iis vero potissimum, qvæ divini humaniqve iurisprudentiam efficiunt, et omnium humanarum rerum primum atqve præcipuum firmamentum, iustitiam sanctam, integram et illibatam præstant, utpote qva et regnis gloria, atqve populorum subditorumqve salus, et publicæ rei fides, securitas, constantia, deniqve summa æterni numinis benedictio conciliatur, præcipuam hanc atqve maximam ab initio imperii nostri sollicitudinem multis aliis documentis demonstratam, imprimis in nova nostræ academiæ fundatione die 31. Martii anni post n. C. CIƆIƆCCXXXII promulgata, eo intendimus, ut iuris studium in illa qvam maxime efflorescat, atqve ut ex publica et accurata legitimæ scientiæ professione fructus qvam amplissimi ad omnes omnino regnorum nostrorum cives deriventur. Qvem ad finem non modo fundata nova iuris universalis et publici professione atqve præscriptis professorum officiis ita studiosorum iuris usibus consuluimus, ut futuri I. C[ti], sive causis agendis seu iudiciis administrandis gerendisqve magistratibus olim distinentur, veram et solidam sacrorum Themidis et totius iurisprudentiæ cognitionem percipere possint et a professoribus iuris edoceantur, sed imprimis illos, qvi laudabili præ aliis studio in hoc doctrinarum genere versati supra æqvales profecerint, certis clarisqve honoribus ornandos esse judicavimus, qvibus et profectus illorum aliis eo luculentius commendentur, et reliqvi ad excolenda id genus studia certius incitentur et inflammentur. Qvo consilio gradus et promotiones in omnibus academiis consvetas, atqve in nostra qvoqve olim usitatas, sed ab aliqvo tempore intermissas, in dicta nostra fundatione academiæ clementissime jussimus in usum revocare; et ad hunc salutarem scopum eo certius obtinendum, clementissime mandavimus facul-

tati iuridicæ regiæ nostræ academiæ et omnibus in ea professoribus tam præsentibus qvam futuris sedulo et qvam maximo studio adniti, ut tota iuris divini humaniqve pædia ab illis ita, ut fert clementissima nostra intentio in fundatione academiæ expressa, publice privatimqve accurate, luculenter et perspicue tradatur, et erecti ingenii juvenes, qvi se Themidis castris aggregaverint, ad ejus disciplinam recte cum cura formentur, atqve ita alliciantur, ut nunqvam desint, qvi causis tuendis, jure dicendo atqve magistratibus obeundis idonei cum laude non modo ad civilia munia, sed ad academicos quoqve honores, doctrinæ supra vulgus eminentis indices et præmia possint adspirare. Sed qvo plenior illis potestas certiorqve sit facultas gradus academicos, nempe doctoratus et licentiæ, in sæpe memorata fundatione nostra præscriptos, civibus qvibuscum[qve] dignis, nostris et alienigenis, conferendi, necessarium duximus, et ex regia nostra potestate clementissime constituimus, professores iuris in Hafniensi nostra academia, utpote viros doctrina et luculenta jurium peritia claros, et multis atqve insignibus speciminibus, tam in munere professorio qvam in in supremo nostro tribunali editis, celeberrimos doctores utriusqve, qvod cum fructu et laude publice docent, iuris renunciare.

Inter qvos cum vir nobilissimus, consultissimus et nobis apprime dilectus Andreas Høyer, noster consiliarius iustitiæ et in supremo nostro tribunali, collegio de promovendo cursu evangelii, nec non consistorio assessor, pro virili bene de academia atqve legum studiosa juventute meritus sit, et adhuc dum egregie mereatur, ex summa, qvæ cum augusto atqve inde pendente imperio a Deo t. o. m. nobis concessa est, potestate atqve regia in academias erigendas, tuendas et amplificandas auctoritate creamus, declaramus atqve renunciamus præfatum Andream Højer utriusqve iuris sacri humaniqve, tam publici

qvam privati, doctorem, illumqve omnibus omnino doctoratus insignibus, honoribus, iuribus, immunitatibus & privilegiis, qvibus doctores iuris frui solent aut debent, qvæcunqve illa sint et qvocunqve nomine censeantur, ornatum et cumulatum esse volumus; imprimis autem illi amplissimam concedimus facultatem, eosdem, qvibus a nobis clementissime nunc nactus est honores doctorales, nec non licentiam ad illos adspirandi, aliis bene meritis civibus & alienigenis more majorum, ita ut a nobis in clementissima nostra fundatione academiæ præscriptum est, solenniter impertiendi. Mandantes jubentesqve, ut omnes et singuli hunc a nobis jam clementissime declaratum iuris utriusqve doctorem Andream Højer nec non omnes et singulos, qvos ille ex officio professoris in academia publici præviis examinibus præscriptis rite & solenniter doctores aut licentiatos iuris creaverit, pro talibus habeant atqve æstiment, illisqve privilegia, titulos & honores doctori aut licentiato iuris rite promoto ex jure aut consvetudine debitos aut collatos tribuant illisqve eos condecorent. In cujus rei fidem atqve testimonium hasce nostras patentes litteras manu nostra subscriptas nostro sigillo regio jussimus muniri. Dabantur in arce nostra regia Friderichsberg die 20 Ianuarii anno 1736.

Ligesaadant Patent blev samme Dag expederet for Christian Bagger.

Sjæl. Registre Nr. 56, Fol. 25 ff.

Henved 100 Aar, efter at Hojer havde begyndt sin Virksomhed som juridisk Docent, holdt Universitetets daværende Rektor, Konferensraad J. F. W. Schlegel, den 20. Juni 1829 i Regenskirken, der, medens Universitetsbygningen var under Opførelse, benyttedes som Højtidssal, en latinsk Tale om Hojers store Fortjeneste af den danske

Lovkyndighed, »idet han«, som Referatet af Talen (i Dansk Literatur-Tidende for 1829, S. 442 f.) lyder, »først ophøjede den til Videnskab ved at holde særskilte systematiske og exegetiske Forelæsninger over den danske Ret, hvilket tilforn aldrig havde fundet Sted, og ved at bevirke, at Forordningen af 10. Febr. 1736 emanerede, hvorved juridisk Examen først indførtes«.

Schlegel stod i den Formening, at Hojer da var eneste juridisk Professor ved Universitetet, hvad dog ikke var Tilfældet, eftersom ovennævnte Christian Bagger (død 1741 som Stiftamtmand i Bergen), siden 1723 indtog Stillingen som Professor i Retsvidenskaben. Baade han og Hojer have derfor ogsaa undertegnet det Udkast, der blev Grundlag til den nævnte epokegjørende Forordning af 10. Febr. 1736. Da det formentlig vil være af Interesse at se, hvad der af Udkastet benyttedes og hvad der udelodes, hidsættes Udkastet her:

Stormægtigste Monarch,
allernaadigste Arve Konge og Herre.

Eders Kongelige Majestæt har ved Patrono Academiæ, Herr Geheime Raad Rosenkrantzes Excellence, allernaadigst ladet os underskrefne anbefale, at som Eders Majestæt med største Mishag ansaae den ynkelige Tilstand, hvori Iustitien ved saa mangfoldige ukyndige og ubequemme, til deels og derhos uretviise og onde, enten Procuratores eller Dommere og andre Iustitz-Betiente i Eders Kongelige Majestæts Riiger og Lande befindes at være satt, i det saadanne Mennisker ey allene ophidser andre eenfoldige Undersaatter til unyttige Processer, men endog af Uvidenhed, og iblant Ondskab, forkært anlegge eller i andre Maader saaledes forderve de dem enten som Procuratorer eller Dommere anbetroede Sager, at de siden ey allene maae gaae fra een Instantz til den anden, og til sidst ind

for Eders Kongelige Majestæts hoyeste Rætt; men det, som saaledes eengang er forseet, offtest ey meere staaer at redressere: hvorover ey allene Processernes Mængde endog for hoyeste Rætt maae blive saa umaadelig, at de ey i et Aar kand afgiøres, men fornemmelig Undersaatterne udarmes og Landet opfyldes med mangfoldige Urættfærdigheder, Falskheder, urigtige Eeder samt andre dermed connecterede Gud fortørnende Synder, og et uendeligt Had imellem Undersaatterne indbyrdes; saa skulde vi med ald optænkelig Fliid overveye, hvorledes Studium Iuris paa dette Kongelige Universitæt stoed at bringes i større og saadan Flor, at fleere, end hidtil skeet er, sig derpaa med Alvor maatte applicere, offentlige Examina Iuridica kunde indføres og endelig denne beklagelige Misbrug derved tillige kunde hemmes eller i det ringeste med Tiden forminskes, og Landet med bequemme og retviise Procuratorer, Skrivere, Dommere og andre Civil-Betientere forsiunes.

J allerunderdanigste Hørsomhed for saadan Eders Kongelige Majestæts os tilkiende gifne allernaadigste Villie have vi forfattet hosfølgende uforgribelige Forslag, hvorved vi allerunderdanigst forhaabe, at Eders Kongelige Majestæts hoypriselige Intention sikkerst og uden at besvære enten Eders Majestæts Casse eller Undersaatterne og Landet kunde opnaaes: hvilket vi hermed i allerdybeste Soumission for Eders Kongelige Majestæts Fødder til allerhoyeste Paaskiøn og viidere Gotfindende nedlægge.

Iste Post.

Om Examinibus Iuridicis i sig selv.

1. Ingen heldst[1]) Studiosus maae effterdags søge om noget enten Dommer- eller Procurator-Embede eller anden

[1]) heldst er udstreget af J. L. Holstein

Civil-Bestilling, som i ringeste Maader med Iustitien har at bestille, med mindre hand forud af Facultate Iuridica publice er examineret, og har faaet saadan en Character, som kunde vidne om hans Habilité til det Embede, som hand attraaer.

2. Til den Ende skal Facultas Iuridica maanedlig, saa ofte der anmælder sig nogen Studiosus til Examine, være pligtig, lige som det ved Facultate Theologica skeer, at holde Examen Iuridicum offentlig paa Consistorio, og det paa Latin, saaledes, at hvergang ey meere end 8 Personer tillige til Examen antages, paa det de saa meget noyere kunde overhøres. Og skal med dette Examine Iuridico, hvad Examinatores og Examinandos self, Notarii Embede, Tiden, Stædet, Protocolla, saavel Quæstionum som Distinctionis, og Schedulam attestatoriam angaaer, i allemaader forholdes lige som det in Examine Theologico er anordnet.

3. Til Notario skal og maae Facultas Iuridica self antage en skikkelig og bequem Person, som er Membrum Academiæ, og forstaaer selv, hvad der in Examine forekommer, som skal give dem sin skrifftelig Forpligt, at han redelig og bona fide vil føre Protocollen, og siden paa samme Maade Protocolleringen forrætte ved alle forefaldende Examinibus Iuridicis, som Provsten over Communitætet hidtil de theologiske Examinations-Protocoller holdt haver.

4. Som in Examine Iuridico ligesom in Theologico skal være 3 Distinctioner imellem Candidatis, saa bør

1) Jngen, som ikke in Iure Naturæ er nogenledes grundet, og derhos forstaaer den danske og norske Lov og Rettergangs Maade samt de in Institutionibus forekommende Terminos Iuridicós, maae nyde den underste Character af Haud contemnendo.

2) Jngen, som ikke er in Iure Naturæ & Gentium vel grundet, forstaaer den danske og norske Lov og Rettergang, og har nogenledes Kundskab om den nu brugelige Iurisprudentia Romano-Germanica, maae med den anden Character af Haud illaudabili aflegges.

3) Jngen, som ikke er in Iure Naturæ, Gentium & Universali, samt Danico & Norvagico vel grundet, og haver en god Kundskab om Iure Romano-Germanico og dets Forskiel fra Iure Danico samt haver nogenledes fattet Ius Militare, it. Ius Publicum Universale, Danicum og Germanicum, saa hand veed de fornødne Ting deraf, maae med den øverste Character af Laudabili distingueres.

5. Jngen Studiosus maae ad Examen Iuridicum admitteris, med mindre hand først anmelder ved Facultætet under sin Haand sit Nafn, Alder, Fødested og Forældre, samt naar og fra hvad Skole hand er dimittered ad Academiam, hvad hand formeener sig in omnibus partibus Iurisprudentiæ at præstere, hvad for Collegia hand har hørt, og derhos fremlegger sin Præceptoris privati Beviis om sin Fliid og Forhold.

6. Om nogen Candidatus skulde være end ydermeere funderet i andre partibus Iurisprudentiæ, som in Iure Feudali, Criminali Germanico, saa og Forskiellen imellem den nuværende danske og norske Lov og Rettergang fra de gamle enten danske eller norske Lover eller de endnu i de kongelige tydske Provincier brugelige, saa og sachsiske og lübeckske Rettergangs Ordninger; da maae Facultas Iuridica, naar det for den in Examine godtgiøres, derom foruden hans fortiente Character mælde noget aparte i den ham givende Schedula attestatoria.

7. Alle saaledes in Examine Iuridico med en af ovenstaaende Character aflagde Candidati skal desuden efter Facultatis Iuridicæ Forskrifft elaborere (1.) et Jndlæg,

(2.) en Dom over saadan en casu, som dem til den Ende forelegges. Over hvilket saaledes elaborerede Jndlæg og Dom Facultas ligeledes skal censurere og give Candidato derover et aparte Beviis med samme Distinctioner og paa samme Maade som in Facultate Theologica ved Dimiss-Prædikeners Censur brugelig ere.

8. Naar Examen er forbi, skal Examinatus med Haandrekning og stipulata manu love og forpligte sig imod Examinatores, at hand aldrig vil videndes viige fra Rætt og Rettfærdighed, mindre raade nogen til at føre ufornødne Processer, eller i andre Maader consulendo concurrere til nogen uretviis Sag eller Intention.

9. Alle Studiosi Iuris, som nyde nogen allernaadigst Bestalling, skal efterdags, lige saavel som Studiosi Theologiæ hidtil giort haver, tage deres Testimonium Academicum Publicum, og det paa behørige Stæd producere.

10.[1]) Om nogen, som ey har studeret og derfor ey kand publice examineres[2]), skulde med noget til Iustitien henhørende Embede benaades, saa skal hand lade sig privatim af Facultate Iuridica examinere, og dersom hand i den danske og nordske Process findes tilstrekkelig grundet, nyde Bewiis derfor paa 24 β d. stemplet Papiir, hvori tydelig skall sættes, hvorvit hand in Examine har viist sig (1.) i Naturens Lov, saavit dend af danske Bøger kand fattes, (2.) i den danske Process, (3.) i Loven og Lovkyndigheden selv, (4.) og endelig i Jndlæggers eller Dom-

[1]) Denne Paragraf er vel overstreget i Udkastet, men findes dog med nogle smaa Ændringer optaget i Forordningen.

[2]) I Randen har Holstein vedføjet: naar det begiæris. I Forordningen er da Begyndelsen af Paragrafen omformet saaledes: Om nogen som ey har studeret, og derfor ey kand publice examineres, skulle det begiere, at lade sig privatim af Facultate Juridica examinere, da ville Vi, at det maa skee, og naar hand da i den Danske og Norske Process findes tilstrekkelig grundet (osv.).

menes Forfattelse grundet og færdig, da ingen maae nyde slig Attest, som ikke i det mindste er nogenledes om Naturens Lov saavelsom om den danske Process tilstrekkelig informeret. Og skal Facultætet i alt for saadant et privat Examen, enten der er een eller fleere Examinandi indtil aatte, ey fordre meere end . .[1]) Rthl. og Notarius af hver Person . .[1]) Mark.

II^den^ Post.

Om nogle andre til Studii Iuris Forfremmelse her paa Universitætet tienlige Punkter[2]).

1. Som der i den allernaadigste nye Fundationis Academiæ 48de og 49de Articul foreskrives, at Gradus Licentiati og Doctoris Iuris effterdags og her paa Universitætet maae holdes, saa bedes allerunderdanigst, at i Henseende til Promotores, Promotions-Omkostninger og Promotorum Beneficia maatte skee saadan Anordning, som allernaadigst kunde gotfindes.

2. J Særdelished, som i den allernaadigste Fundatzis 48de Articul, formodentlig i Henseende til Licenciatis Theologiæ, settes, at Gradus Licenciatus skulle allene forundes dem, som stoed i anseelige Embeder; saa bedes og formodes allerunderdanigst, at samme Articul ey paa Licenciatos Iuris hentydes, men det her, som paa alle Universitæter i Verden, maae være tilladt at conferere habile og vel studerede Candidatis Iuris, prævio Examine rigoroso & Disputatione publica, Gradum Licentiatus, ligesom det og med Licenciatis og Doctoribus Medicinæ her ved Universitætet er brugeligt. Men med gradu Doctoris in Iure at forholdes i alle Maader effter Fundatzens klare Forskrifft.

---

[1]) I Forordningen: Fiire.

[2]) I Forordningen er denne »Post« udvidet en Del.

3. Til at encouragere de studerende bedes allerunderdanigst, at effterdags ingen maatte være tilladt at holde for den academiske Ungdom Collegia Iuridica, udi hvad parte Iurisprudentiæ det end kunde være, medmindre hand er enten Licenciatus eller Doctor Iuris, og har engang publice præsidered i en iuristisk Disputation.

4. At Licenciatis Iuris[1]) maatte allernaadigst være tilladt at være overalt i begge Kongeriiger Over- og Under-Retts Procuratores, naar de beviiser i Kantzeliet allerunderdanigst at have præsenteret sit Diploma Licentiæ og efter sammesteds at have giort den foreskrefne Eed eller Forpligt, som af Procuratoribus efter Loven eller kongelig Anordning æskes.

IIIde Post.

Om Befordring til Iustitz-Betieninger. Betienternes Capacitæt, og hvad derved enten til Iusticens eller Studii Juridici Befordring kunde være fornøden.

Hertil foreslaaes allerunderdanigst:

1.[2]) At ingen effterdags, enten hand har studeret eller ikke. til nogen Bestilling ved Justicen. enten som Dommere, Skriver eller Procurator, maatte befordres, med mindre hand forud er effter foreskrevne Maade examineret, og fremlegger ved sin Supplique Schedulam Attestatoriam.

2. Som det er at formode, at der ey saa hastig findes saa mange beqvemme og in Iure vel studerede Subjecta, som til allehaande Dommeres, Skriveres eller Procuratorers Embeder ved Under-Retterne erfordres, saa og at der alletiider vil findes vittige og habile samt i Lov og Ræett vel øvede, omendskiønt u-studerede Persohner:

---

[1]) J. L. Holstein har i Margen tilføjet: paa disse L. I. skal reflecteris frem for andre.

[2]) Denne Paragraf er overstreget (fattes ogsaa i Forordningen).

at da saadanne lovkyndige, omendskiønt u-studerede Subjecta, naar de a Facultate Iuridica, som før er meldt, hafde ladet sig privatim examinere, og forhverved gode Testimonia, [1])til Bye-, Birk- eller Herreds-Dommere og Skrivere, samt til Under-Rætts Procuratorer maatte employeris.

3. Men at det dog allernaadigst maatte behage Eders Kongelige Majestæt, cæteris paribus, ved slige Iustitz-Bestillinger at præferere studerede Personer, som have in Examine faaet en af foranførte 3. Characterer, for ustuderede, som ingen bedre Testimonia kand fremviise.

4[2]). At ingen effterdags til noget Over-Dommer Embede maatte aspirere eller befordris, med mindre hand in Examine Iuridico havde fortient den beste Character, eller og i andre kongelige Bestillinger, som Iusticen vedkommer, allerede fortient sig en god Berømmelse.

5[2]). Dog forstaaes ingenlunde herunder Magistrats-Personer i Kiøbstæderne, som have Landstings-Rætt, hvilke kunde være ustuderede, og Raadmændene endog non examinati. Men saadanne Stæders Borgemestere og Raadstue-Skrivere burde først lade sig saaledes examinere, førend dem en Ober-Rætts-Dommeres eller Skriveres Embede anfortroes, som forhen om ustuderede mældt er.

6. Ligeledes at ingen effterdags maatte søge at vorde hoyeste Rætts Procurator, med mindre hand var studeret og in Examine Iuridico hafde fortient beste Character.

7. At Hans Kongelige Majestæt allernaadigst maatte behage ved vacerende Ober-Dommeres og høyeste Rætts Advocaters Pladser at reflectere, cæteris paribus, frem for andre paa dem, som vare Licentiati Iuris, eller og, som hafde in Examine faaet den beste Character, og siden

[1]) I Randen er af J. L. Holstein tilføjet: frem for andre.

[2]) Disse Paragrafer ere overstregede.

med Berømmelse forestaaet Under-Dommeres eller ordinaire Advocaters Forrettninger.

8. At ingen Fuldmægtig af nogen høyeste Rætts Advocat maatte tillades at møde for nogen Rætt, medmindre hand var examinatus, eller og hand alleene hafde et af sin Principal self underskreven Jndlæg at indlevere.

9.[1]) At Eders Kongelige Majestæt allernaadigst vilde raade Bod paa Underdommernes store Fattigdom og Trang, som ey allene forleeder dem til mangfoldige Urettferdigheder, og giør derhos, at de ey synderlig frygter for at fældes paa deres ringe Bestillinger, men tillige og hinderer, at ingen studerede skikkelige Personer nu skiøtter om at søge de Herreds- eller Bye-Fogeders Bestillinger, som i ældre Tiider vare i Anseelse og Værdighed. Hvilket let efter haanden kunde skee (1.) ved at legge fleere Herreder eller kongelige Birker sammen, dem een Herreds-Foged og Skriver lettelig kand betiene. (2.) at lade i de smaa Stæder effterdags ikkun være en Magistrats-Person, som tillige kunde være og kaldes Borgemester og Byefoget, (3.) ved at forbyde allvorligen, at effterdags ingen, som haver Birke Rættighed, maatte til Birke Dommere eller Skrivere kalde andre end examinerede Personer. Thi omendskiønt de fleerste Birker ere saa ringe, at ingen duelig Person deraf allene kand leve eller dem antage, saa kunde Birkets Eyere dog alletiider finde Leilighed at formaae en eller anden af de nærmeste, og paa forestaaende Maade examinerede, kongelige Betienter til at pleye Birket, enten som Dommere eller Skriver, med Rætten.

Disse ere de uforgribelige allerunderdanigste Forslag, hvorved vi nest Guds Hielp holde os forvissede, at (1.) Landet med Tiden med bequemme og habile Dommere

[1]) Denne Paragraf er overstreget.

og Advocater kunde vorde forsynet, (2.) Rætten med større Rættsindighed og Rettviished vorde pleyet. (3.) følgelig Processerne, som over alt i Riget saa i Særdelished for hoyeste Rett, meget formindskes, og (4.) det hidtil iblant os meget negligerede Studium Iuris komme i ønskelig Flohr og Anseelse, (5.) og alt dette foruden ringste Byrde enten for Eders Kongelige Majestæts Cassa eller Landet.

Hvilke vi hermed for Eders Kongelige Majestæt til viidere allerhoyeste Omdømme og behagelige allernaadigste Approbation i allerdybeste Soumission nedlegge, og med uforanderlig allerunderdanigste Veneration forblive indtil vor Død

Eders Kongelige Majestæts

allerunderdanigste troepligtskyldigste Arve Undersatter og Tienere

A. Hojer. C. Bagger.

Kiøbenhafn d. 21. Decemb.
1735.

Orig. i Rigsarkivet (Indlæg til Forordn. af 10. Febr. 1736).

Naar Hojer, med hvis Haand de fremhævede Linier ere skrevne, har sat sit Navn foran Baggers, skjønt han var yngre som Professor, kommer det vistnok deraf, at han var ældre i Rangen (som Justitsraad) end sin Kollega[1]). For øvrigt er det næppe tvivlsomt, at Udkastet i alt væsentligt skyldes Hojer. Om selve Forordningen og dens gjennemgribende Betydning for det juridiske Studium her til Lands kan henvises til Langebeks Sørgetale over Christian VI, S. 46.

---

[1]) Ved andre Lejligheder skriver Hojer dog sit Navn efter Baggers (s. ndf. S. 175—6).

Da Tiden kom for den aarlige Disputats, som det den Gang paalaa enhver Professor at holde, udgav Hojer sit bekjendte Skrift:

Ideae JCti Danici Partem I. Disputatione anniversaria expositam publico eruditorum examini subiicit Andr. Hoier S. R. M. a Consiliis Justitiæ in supremo Tribunali, Collegio de cursu Euang. prom. et Consistorio Assessor, J. V. D. et P. P. O. Respondente Christiano Fleischer, LL. C. in Auditorio superiori d. IV April. A. C. MDCCXXXVI. Hafniæ. (43 SS. i 4°).

Den nærmeste Anledning til Udgivelse af denne Dissertation var Udstedelsen af den ovenomtalte Forordning af 10. Febr. 1736, hvorved en juridisk Embedsprøve for første Gang indførtes ved Kjøbenhavns Universitet, idet Hojer i Afhandlingen her forsøgte at give en Forestilling om, hvad en juridisk studerende her til Lands burde kjende. Det var imidlertid kun første Del af et større Hele, og Hojer fik aldrig Lejlighed til at udgive Fortsættelsen. Imidlertid har han foran i Skriftet meddelt en Udsigt over alle de Emner, han vilde have indesluttet under sin »Idea Jurisconsulti Danici«, nemlig:

I. Hvad en dansk-norsk Lovkyndig bør forud lære.
II. Om den for alle fælles guddommelige (naturlige og aabenbarede) Lov.
III. Om den moderne dansk-norske Lovkyndighed.
IV. Om den dansk-norske Rets Oprindelse og Historie, samt om de nugjældende Loves Forskjel fra de gamle.
V. Om beslægtede gamle germaniske, især sachsiske, saliske, engelske, saa og svenske Love.
VI. Om nu gjældende Love i Hertugdømmet Slesvig, især Jydske Lov.
VII. Om nu gjældende Love i Hertugdømmet Holsten, især den lybske Ret.

VIII. Om den i Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst gjældende Ret.
IX. Om Romerretten og dens Anvendelse i Kongens Riger og Lande.
X. Om den canoniske Ret og dens Anvendelse i Kongens Riger og Lande.
XI. Om den nu gjældende Kirkeret.
XII. Om Danmarks, Norges og Slesvigs Statsret.
XIII. Om Tydsklands Statsret, og hvorledes den kan finde Anvendelse paa de kongelige Provinser.

Kun de tre første Kapitler findes behandlede i ovennævnte Dissertation, der maa have vakt ikke ringe Opsigt i juridiske Kredse. eftersom en Student Peder Sommer fandt sin Regning ved kort efter dens Fremkomst at oversætte den paa Dansk under Titel:

Forestilling paa en Dansk Jurist (osv.) med Tillæg, fornemmelig af Forskiællen imellem den Danske og Norske Lovbog forøget. Kbhvn. 1737. (59 + 53 SS. i 8⁰).

Oversættelsen er forsynet med følgende Approbation af Hojer selv:

Denne Oversættelse af min forleden Aar holden og da af Hr. Justitz Raad Bagger approberede Disputation haver Oversætteren Mr. Sommer foreviist mig; og finder jeg intet deri, enten hvad Oversættelsen eller de dertil føjede Tillæg angaaer, som jo kand tjene Danske Læsere. Hvorfore saa vel Oversættelsen som de giordte Tillæg hermed til Trykken approberes, den 2 Mart. 1737.

A. Hojer.

Medens man vistnok tør antage, at de fleste kyndige med Bifald have gjort sig bekjendte med Hojers »Idea«, var dette ikke Tilfældet med hans gamle Modstander Hol-

berg, der i en af sine Epistler har gjort sig lystig over, at Hojer i det 1ste Kapitel blandt »Præcognita Iurisprudentiæ« eller om den Viden. Juristen først maa erhverve sig, nævner næsten alle mulige Sprog og Videnskaber. I den Anledning skriver Holberg til en formodentlig fingeret Korrespondent:

»Min Herre skriver, at han med Fornøyelse haver læst den ham skikkede Dissertation de Idea Iuris Consulti, og at han dømmer, at Autor haver Ret derudi, at ingen kand siges at være en retskaffen Jurist, med mindre hand er en Polyhistor, og er dreven udi alle Slags Videnskaber; ja vist har han Ret, men ikke anderledes end alle andre, der henfalde til samme Charlatanerie; thi man mærker, at enhver praler med sit Videnskab, og vil giøre det til det vigtigste og vanskeligste: og enhver kand hitte paa samme Argumenter til at bestyrke saadant med. Det er med slige Folk Moliere skiemter udi den Borgerlige Ædelmand, naar han forestiller en Philosophum, en Musicandt og en Dandsemester, hvoraf enhver holder sit Videnskab for det vigtigste og ædelste. Jeg kunde tage mig paa efter ovenmeldte Iurists Exempel at bevise, at enhver Kunstner, enhver Haandværksmand, ja enhver Skomager, naar han vil passere for en retskaffen Skomager, bør være Polyhistor, og at han ikke kand siges at forstaa sit Haandværk, med mindre han er dreven udi alle Slags Videnskaber[1]).«

I Henhold til dette Program gjør Holberg saa Udkast til en »Idea boni Sutoris«. Imidlertid er hans Satire i det væsentlige uberettiget, da det. som Udgiveren af Hol-

[1]) Holbergs Epistola CCXCIII (Bruuns Udg. af Holbergs Epistler III. S. 352 ff.).

bergs Epistler, Dr. Chr. Bruun, gjør opmærksom paa, ikke er Hojers Mening, at enhver Jurist skal kjende alle de af ham nævnte Videnskaber nøje; de nævnes, for at der kan gives en Forestilling om, i hvor mange forskjellige Retninger Jurisprudentsen breder sig; enhver maa selv vælge, hvilken Retning af samme han vil hellige sig til, og da øve sig i de Hjælpevidenskaber, som ere nødvendige for ham[1]).

I Anledning af det forestaaende Reformationsjubilæum forfattede Hojer, som det synes efter Opfordring fra højere Steder, et Mindeskrift af den Art, som plejer at udgives ved slige Lejligheder. Efter vore Begreber synes det underligt, at et saadant Hverv overdroges til en juridisk og ikke til en theologisk Professor; men Hojers historiske Indsigt og kirkelige Sands gjorde ham fuldt skikket til at løse Opgaven paa den rette Maade. Følgende Breve fra Oversekretæren i Kancelliet, Gehejmeraad J. L. Holstein, sætte os nærmere ind i de Forhold, der gik forud for Skriftets Udgivelse og vise, at Kong Christian VI paa en Maade selv har forsynet det med sit »Imprimatur«.

a.

Til Justitz Raad Andreas Høyer.

Saa som Hans Kongelig May. udi alt allernaadigst haver approberet den af Hr. Justitz Raad forfattede Reformations Historie, undtagen at paa et eller andet [Sted] kand være eet Ord enten tilsadt eller udeladt: Saa har ieg idag med Posten herfra tilskrevet Justitz Raad Franck saaledes, som Hr. Justitz Raad af indlagde Copie behagede at erfare, angaaende samme Historie at lade trykke, og, da det kunde hænde sig, at hand kunde derudinden behøve Hr. Justitz Raads Raadføring, saa vilde jeg hermed have

[1]) Anf. Skr. S. 429 f.

Hr. Justitz Raad tienstlig ombedet, at hand vilde med et godt Raad være hannem behielpelig. Jeg forbliver

Velædle og Velbyrdige
Colding den 18 Julii 1736. Hr. Justitz Raads
J. L. v. Holstein.

Oversekretærens Brevbog i Rigsarkivet.

b.

Til Justitz Raad Nicolai Franck[1]).

Velædle og Velbyrdige Hr. Justitz Raad!

Da det allernaadigst har behaget Hs. Kgl. May^t. at der ved et Jubilæum, som udi indeværende Aar skal holdes, skal tillige ved Trykken bekiendt giøres een Historie om den for 200 Aar siden skeede offentlige Reformation, og Hans May^t til den ende allernaadigst har igennemlæst og approberet hos følgende project til samme Historie, altsaa bliver den hermed Hr. Justitz Raad tilsendt, at hand ville lade den hos den Kongelige Bogtrykker Hopner oplegge og trykke, og ellers lade sig være angelegen, at det med ald muelig accuratesse af Bogtrykkerne bliver forfærdiget. Udi Projectet forefinder Hr. Justitz Raad adskillige stæder her og der understrøgne, om hvilke ieg slutter, at Forfatterens Meening formodentlig har været, at det med større Stiil skal trykkes. Hvad ellers Hr. Justitz Raad finder at være udstrøgen, det bliver udeladt, og hvis af mig er tilsat, er skeet efter Hans May^ts allernaadigste Befaling. Skulle ellers noget dubium forekomme Hr. Justitz Raad ved denne Histories Trykning, saa vilde hand derom, saavelsom angaaende de Ord, som paa adskillige stæder findes understrøgne, conferere med Justitz

---

[1]) Var Kancelliforvalter 1713—39, tillige Medlem af den kgl. Hof- og Borgret i Kbhvn.

Raad Høyer, hvem jeg ogsaa idag med Posten haver tilskreven at give Hr. Justitz Raad sit Betænkende derudinden. Jeg forbliver

Velædle og Velbyrdige
Colding d. 18 Julii 1736. Hr. Justitz Raad
J. L. v. Holstein.

Oversekretærens Brevbog i Rigsarkivet.

Nogen Tid efter udkom da, uden Forfatternavn, følgende i sin Art ypperlige og energiske Skrift:

Kort Forestilling om de store Velgierninger, som Gud ved den for To hundrede Aar siden Ao. 1536 skeede offentlige Reformation og Antagelse af den sande Evangeliske Lærdom disse Riger og Lande har ladet vederfare. Kbhvn 1736. (2 Ark: 4°).

Skriftet, der foreligger i to Udgaver[1], er meget skarpt i sin Dom over Papismens Vildfarelser. I Modsætning til disse fremhæver Forfatteren som Hovedsagen i Kristendommen følgende Punkter, der sikkert maa betragtes som hans egen Bekjendelse og derfor have særlig Interesse for os, da de vise, hvor nær han stod den da raadende pietistiske Opfattelse af Kristendommen i dens bedste Skikkelse:

»Deres [Papisternes] eegne gode Gierninger (og ikke Guds Barmhiertighed, Christi Døds Kraft og den Hellig Aands Oplivelse ved og i Troen) vare den Saligheds Grund, som dem blev prædiket, og de satte deres Tillid til. Og disse gode Gierninger vare ikke dem, som Gud selv i Skriften kalder gode, siden hand dem selv virker, nemlig: Anger og Fortrydelse over vor Synd og store Bedervelse; Længsel og Hunger efter Guds Naade; Troe paa Guds Søn Christum, Verdens Frelsere; Siælenes Renselse ved

[1]) Et Udtog paa Tydsk (af L. Harboe) findes i Dän. Bibl. I. 258—70.

hans Blod og Aand: Striid imod den medfodte Synds Kraft og Virkninger: Hiertelige af Troen flydende Bønner: Selvfornægtelsen: Kundskab og Bekiendelse om vor egen Udueliglied og Uværdighed: Hiertelig Fliid og Helliggiørelsen; Kierlighed til Gud og alle Mennesker, heldst vore Fiender; idelig fortrolig Omgang med Gud; et stadigt Haab til ham, hans Navns, Æres og Vejes Udbredelse for andre; Taalmodighed i al aandelig og legemlig Nød; Sagtmodighed imod alle Mennesker; og fornemmelig Ydmyghed og Ringeagtelse af os selv og vore eegne Gierninger. Men deres dem indprentede gode Gierninger vare idel udvortes Ting, idel hykleriske Ceremonier, hvortil ingen Troe til Gud, ingen Kraft af Gud, ingen Hiertens Attraa behøvedes, og som enhver Satans og Syndens Træl letteligen kunde forrette, nemlig: Gavmildhed imod Munke, Klostere, Clerke, Kirker, Bisper, eller det Romerske Pavelige Hof: uforstandig Udplappern af visse uforstaaelige, oftest Latinske Formularer, som bleve kaldte Bønner, heldst naar de skeede paa visse Høytider, og i visse Kirker, eller for visse Altere; da der for den ringe Umage, at opregne disse Formularer, blev dem i deres Blindhed lovet Synds og Straffs Efterladelse, endog paa 30000 Dage, ja paa 20000 Aar, omendskiønt Synden selv blev herskendes i Hiertet, og Synderen den samme, hand før var« (osv.).

En anden, Jubelfesten vedrørende Sag, der synes at have optaget Hojer i høj Grad, var den forestaaende Doktorpromotion, ligesom han i det hele formentes at have været Drivhjulet ved Planerne om de store Festligheder, der skulde foregaa ved Universitetet. Om disse skrev Hans Gram fra Kjøbenhavn 23. Juli 1736 til Fr. Rostgaard, hvis Gjæst han nys havde været paa Krogerup:

»I min Fraværelse har der paa vores Universitet, eller i vores consistorio, været foretagen en meget vigtig og

mærkelig affaire. som vil mægtigen figurere i den Danske historie. Den er saadan: Der er indkommen tvende kongl. Ordres, begge daterede til Altona d. 9. hujus, til Rector og Professores. I den ene tilkiændegifves allernaadigst, at Hans Majestæt har besluttet at lade holde Jubilæum i Aar, Gud til ære, og til Ihukommelse af den Velgierning, som skeede an. 1536, da det Papistiske Væsen blev afskaffet, og Evangelii Prædiken fik sit frie Løb; og befales, at Biskop Worm skal, saavelsom de andre 3 Theologiæ Professores, allesammen holde Orationes den 31. Oct. førstkommende, hver i sin Time, Bispen i den fornemmeste Time, nemlig Kl. 12, og at desforuden i de 4 Collegiis, Regentzen, Walchendorphs, Mediceo og Elersiano, skal holdes af Inspectoribus Orationes om Formiddagen, og af de andre studiosis om Eftermiddagen. Dette beløber sig til 12 Orationer paa een Dag, i Auditorio supremo og i Collegiis studiosorum. Gud raade, hvor alle disse Oratores faar Aditores fra!

I den anden kongl. Ordre tilkiendegives ligeledes om samme Jubelfest, at den skal holdes med Prædikener og Orationer d. 30. og 31. Octobr., og den 1. Nov. De orationibus jam dictum; og en Prædiken skal Bispen holde den 1 Nov. for det kongl. Herskab i Vor Frue Kirke, som af ald Magt skal være færdig. Derforuden skal holdes promotiones Doctorales in Theologia et Jure, i hin den 3 Novbr., og i denne d. 6. ejusdem. Befales saa Rector og Professores at indsende deres betænkende om 12 à 13 Poster, som alle betreffe disse Doctor-promotiones, de loco, de Candidatis, eos invitandi modo, de Ceremoniis & ritibus, de disputationibus &c. &c. Det fornemmeste, som deraf læres, er, at til Doctoratum in Theologia skal inviteres alle Bisper og Gen. Superintendenter, Professores Theologiæ, Hof-Prædikantere, Lectores Theologiæ og andre anseelige Geistlige, item nogle Provster. Dem skal Hr.

Biskop Worm creere, til hvilken Ende hand allerede ved en kongl. Bullam er giort til Doctor. Til promotionen in Jure skal indkaldes Assessores i Høieste Rett og Oberhof-Retten, Landsdommere, Laugmænd, Cancellie-Secretaires i begge Cancellier, Advocater i Høyeste Rett samt i Ober-Retterne i Slesvig, Glückstad og Oldenborg etc. Om dette at deliberere haver Professores været samlede i Consistorio i Tiisdags, medens jeg sad paa Kraagerup. Endelig er Svaret og Conclusum ej bleven færdigt førend i Løverdags, da jeg endeligen var hiemme til at kunde sætte min Haand under med, saavit som i min Deel kunde falde at raisonnere i saa høje materier, da jeg ikke haver enten haab eller meriter nok til at kunne tage Deel i den ene eller den anden slags promotion og høye Ære. Doctores Juris skulle creeres af Justitzraad A. Hoier, og hand (som soubçonneres for at være Auteur for ald denne artige project) agter, om hand maae raade, dertil at invitere alle Høyeste Rets Assessores som have lært latin i deres Ungdom, fra Etats-Raader af inclusive«[1]).

Om den 11te af de i Grams Brev omtalte 12—13 Poster have Professorerne i det juridiske Fakultet for deres Vedkommende gjort følgende Indstilling:

Hvad den 11te Post angaaer, om ikke til Promotionem Doctoralem i det Juridiske Facultet kunde inviteres

Høyeste-Rets Assessores, Ober-Hof-Rets Assessores, Lands Dommere, Laugmænd, Cancellie-Secretaires, Advocater ved Høyeste-Ret samt ved Over-Retterne i Slesvig, Glückstad og Oldenborg,

da dependerer det alene af E. K. M^s allernaad. gotfindende, hvem dertil skal og maae inviteres. Men i sær-

---

[1]) Hist. Tidsskrift IV, 279 f.

deleshed, om E. K. M.s allern. Intention kunde gaae derhen, at alle Assessores i Høyeste-Ret og Hof-Retten, end og de, som med anseelige Caracterer af 3. eller 4. Classe ere benaadede, skulle til denne Promotion indkaldes. I hvilket Fald i Høyeste-Ret ere af Etats-Raader meriterede og in studiis meget habiles Mænd:

Justitiarius Chr. Braem, Gen. Procureur Th. Bartholin, Niels Foss, Christian von Stökken, Otto Thott, Rasmus Rasmussen, Peter Fogh.

Justits-Raader i Høyeste-Ret ere:

Did. Seckmann, Ole Borch Schoubo, Peter Bentzon Mylius, Enevold Falsen, Christian Thestrup.

Og i Ober-Hof-Retten i Norge ere følgende Justitz-Raader studerede:

Lauridtz Moss, Anders Lackmand, Vlrich Friderich From.

Hvilke alle ere studerede og, saavit os vitterligt er, habiles Mænd, der efter E. K. M. allern. Intention ved deres Videnskaber og dexterité samt Retsindighed og Forstand have forhvervet sig billig Adgang til denne Ære, saafremt E. K. M. vil have dem dertil inviterede, og deres Alder og til deels lange Tieneste samt havende Caracter (som, hvad Etats-Raaderne angaar, er høyere end begge Professorum Juris, under hvilke de skulle promovere) ikke kunde hindre dem at antage den dem tiltænkte gradum.

Men skulle E. K. M. allern. Intention alene gaae paa de Assessores i Høyeste-Rett, som ingen høyere Caracter og derhos saadanne Studia have, som E. K. M. allernaad. intenderer, da ere der de følgende: Assessor Povel Boson, Ass. Jens Severin Wartberg, Ass. Niels Stubb og Ass. Povl Eggers.

I Ober-Hof-Retten er ingen studeret Assessor. Hvortil vi allerunderdan. understaar os at føye dette eniste,

om E. K. M. allernaad. motte behage, at Assessores i E. K. M.s Ober-Retter i Fyrstendømmerne og Grefskabet Oldenborg, som ere af lige Caracter med dem, som i Høyeste-Rett eller Ober-Hof-Retten til Promotionem doctoralem skal inviteres, motte nyde samme Ære, og dennem lige med disse saadan Promotion tilbydes?

Ligeledes, om tillige med Justitz-Raaderne i Høyeste- og Ober-Hof-Rett ikke andre for deres Videnskaber berømmelige og i anseelige Civil-Charger staaende Mænd af samme Caracter dertil skulde indkaldes, og altsaa meriterede Mænd af een Rang nyde lige Ære og Vilkor?

Saa og, om Præsidenterne i E. K. M.s store Stæder, som have gifvet Prøver paa deres Videnskab og dexteritet, ikke i lige Maader dertil burde indkaldes, som er Præsidenten i Trundhiem, Bergen, Christiania og Ribe, Altona og Glückstad, samt de af Borgemesterne i de fornemste Stæder, som har lagt sig med Flid efter Studia, og derfor ere bekjendte.

Af Landsdommerne i Danmark ere de, som formedelst deres Studeringer synes at kunde have Adgang til Doctoris Titel: I Siælland Justitz-Raad Mylius; i Fyen Justitz-R. Eichel og Bircherod (hvilken sidste dog for sine svage Fødder ey kunde anderledes end absens creeres), og i Jylland Justitz-R. Matthias Thestrup. Af Laugmænd i Norge: Justitz-R. Balle, Henning Frimand, Justitz-Raad Lackmand, Truels Matzsøn Wiel, Justitz-Raad Bredall.

Af Cancellie-Secreterere ere følgende studerede: Af det Danske Cancellie Justitz-Raad Seidelin, Assess. Wartberg, som allerede iblant Høyeste-Rets Assessores er anført, Johann Gustau Seckmann, Bolle Wilhelm Luxdorph, Terkel Kleve, hvilke 3 ere unge Mænd, som ej vides, om de til Doctor-Graden sig kunde have tilfulde habilitered. Af det Kongl. Tydske Cancellie og dets Archiv: Justitz-Raad Klinggraff, Justitz-Raad Lohmann, Cancellie-Raad

Sigfr. Kofoed, Chr. Sigfr. Eggers. Ved Obergerichten i Slesswig Secret. Prehn og Schæffer. Ved Regieringen i Glückstad Secret. Harbeck og Wolters. I Oldenborg Secret. Dumstorph og Archivarius von Asseln.

Af Høyeste-Rettes Advocater, som kunde frem for andre ved deres Dexteritet og Videnskaber fortiene denne Værdighed, understaaer vi os allerunderd. at nævne efterfølgende: Cancellie-R. Hans Scavenius, forhen General-Fiscal samt Assessor i Ober-Hof-Retten, Cancellie-Raad Morten Wesling, Cammer-Advocat, som dog, tillige med Foregaaende, i Henseende til deres store Alder, moxen have forladt praxin. Cancellie-Raad Hans Ursin, nu værende General-Fiscal, Hans Henrich Ermandinger, Andreas Lowson, Bredo Munthe med nærværende Cammer-Advocat Caspar Wilhelm Smith.

Hvad endelig Advocaterne ved Ober-Retterne i Gottorp, Glückstad og Oldenborg angaar, saa siunes det efter vores allerunderd. Tanker billigt, at ligesaa vel som de beste af Høyeste-Rets Procuratoribus, saa og de habileste af disse Ober-Rets-Advocater dertil indkaldes, saa mange deraf ey allerede ere Doctores. Men som vi ey kand vide alle deres Naune, mindre, hvem saadan Ære kunde meritere, saa kand de af os denne Gang ey nafngifves. Men om E. K. M. allernaadigst befaler, at de med skal inviteres, kand Facultas Juridica letteligen lade sig ved Ober-Retterne self derom informere, for i alle Maader med allerunderd. Exactitude at efterleve E. K. M. allernaad. Befaling.

Som ellers udenfor de af E. K. M.s allernaad. nafngifne Collegia og Betientere een og anden [af de] i E. K. M s Tieneste staaende brave Mænd har yttret sig at inclinere til at antage Gradum Doctoris, hvoraf vi denne Gang kand nævne:

Cancelli-Raad Hoserich, som er Assessor udi E. K. Ms Hoff-Rett, og Professor Anchersen, samt Krigs-Raad Hedengaard[1]), saafremt hand som Birkedommer, der ikkun betiener en Under-Rett, kand ansees for saa fornemme Justitz-Betienter, som efter E. K. Ms allernaad. Fundatione Academiæ til Doctorem Juris maae promoveres,

saa indstilles dette og alle forhen nafngifne allerunderd. til E. K. Ms. videre allerhøyeste Befaling, hvem det Juristiske Facultæt Doctor-Graden maae og skal tilbyde.

Saaledes beder Facultas Juridica dette indført efter det igaar d. 20. Julii in Facultate aftalte.

A. Højer. C. Bagger.

Grams Afskrift i Univ.-Bibliotheket. Addit. 102 Fol.

Som Prøve paa de udstedte Indbydelser til den juridiske Doktorpromotion kan følgende Skrivelse fra det juridiske Fakultet til Højesteretsprokurator Andreas Lowson[2]) her anføres:

Velædle, højstærede Herr Lovson!

Det haver allernaadigst behaget Hans Kongelige Majestæt ved Rescript af 24de Augusti sidstleden at befale os, at efterdi Hans Majestæt for billigt og sømmeligt anseer,

---

[1]) Den bekjendte Jurist Christian Ditlev Hedegaard tog først 1742 den juridiske Doktorgrad.

[3]) Om denne Mand, der oftere omtales i Christian VI's Breve til J. L. Holstein (s. Reg. t. Bd. I—II), kan henvises til Danske Saml. IV, 106 og Dansk biogr. Lex. X, 406 f. 1549—50 immatrikuleredes ved Universitetet i Frankfurt a. d. Oder »Andreas Lowson Scotus« (Publicationen aus den Preussischen Staatsarchiven XXXII). Mon ikke en Stamfader til vor A. L.? Da denne døde 1758 som Højesteretsassessor, blev hans Lig nedlagt i en overordentlig pragtfuld Marmorkiste, der hensattes i et eget dertil indrettet Kapel ved Lyngby Kirke.

at der paa den af Hans Kongel. Majtt allernaadigst anordnede Danske Reformations- og Jubel Fest skulde holdes een anseelig Doctor Promotion i de tvende øverste Facultæter ved dette Kongel. Universitæt, og at derved saadanne Mænd alleene med Gradu Doctoris af den hellige Skrift eller de Guddommelige og Verdslige Love skulde beæres, som med deres eyende grundige og nyttige Lærdom have giort og endnu giøre Kirken og Fædernelandet i Geistlige og Justitz Embeder saadanne Tienester, hvorved de frem for andre deris Ligemænd denne Værdighed meritere:

Da paa det all Verden kunde skiønne, at der ey mindre i Hans Majtts Riger og Lande, som hos andre omkringliggende Nationer, findes habile Mænd i Geistlige og Verdslige Bestillinger, hvis Lærdom, Forstand og berømmelige Forhold fortiene med sligt et offentligt og anseeligt Ære Navn af Doctore Theologiæ eller Juris at distingveris, saa og for saa meget eftertrykkeligere at viise Hans Kongel. Majtts allernaadigste intention efterdags ved anseelige Geistlige og Verdslige helst Justitz Bestillinger at have dem i særdeleshed i allernaadigst Ihukommelse, som ved en sand og grundig Erudition har banet sig Adgang til Gradum Doctoris in Theologia eller Jure, og i de dem betroede Forretninger anvende saadan deres Lærdom med Forstand og Retsindighed:

Thi var Hans Kongel. Maytts allernaadigste Villie, at Facultas Juridica til saadan Promotionem Doctorum in Jure divino et humano, som den 6te November nestkommende skal holdes, skulde invitere alle Assessores, saa og Procuratores i og ved deres højeste Retter, som have studeret, og ej ere med nogen Charactere af de 4 øverste Classer benaadede, og dennem, som dertil efter saadan Invitation sig maatte anmælde, samme Gradum i

følge af dette Kongelige Academies allernaadigste Fundation, samt Forordningen af 10de Febr: 1736, conferere.

I allerunderdanigst Følge af saadan Hans Kongel. Majtts os tilkommen allernaadigste Befaling, kand Vi ej forbigaae at give Dennem, som een af de for Lærdom ey mindre end andre Meriter berømmelige og anseelige Høyeste Rets Procuratorer, denne Hans Kongel. Majestæts allernaadigste intention tilkiende, indstillende til Dennem self, os det med forderligste at tilmælde, om De behage, efter Deres af os billig høytagtede Capacité og Meriter, ved denne af Hans Majestæt selv udvalte Leilighed til Fædernelandets Ære og Deres eegen Gloire solemniter at imodtage Titulum et Privilegia Doctoris Juris et divini et humani.

Vi ere i det øvrige med al ergivenhed

Kiøbenhafn d. 4de Sept. 1736.

Høystærede Herr Lovsons
tienstskyldigste tienere
C. Bagger. A. Højer.

Samtidig Afskrift i Univ.-Bibliotheket, Addit. 102 Fol.

Hojers Plan — thi saaledes maa man formodentlig kalde den — om en Masseproduktion af Doctores juris, berettigede til at bære Fløjl og Skarlagen[1]), slog ikke saaledes an, som man formodentlig har tænkt; thi alt i alt var der kun fire, som tog Graden ved Jubelfesten 1736, og af disse kom de to end ikke tilstede ved Promotionsakten, som Hojer i sin Egenskab som Decanus forestod[2]). Graden blev imidlertid alligevel tildelt dem i Henhold til følgende Forslag og derpaa tegnede kongl. Resolution[3]).

---

[1]) Denne Ret tillagdes dem ved Forordn. af 10. Febr. 1736.

[2]) Dänische Bibliothek I, 277. Hundrup, Biogr. Efterretn. om dem, der ved Kbhvns. Univ. have erholdt de højeste acad. Værdigheder. S. 111—2.

[3]) Jfr. Hojers Brev til Gram i 1ste Del, S. 507.

Stormægtigste Monarch,
Allernaadigste Arv-Konge og Herre!

I allerunderdanigst Følge af Deres Kongl. Majestæts allernaadigste om Promotionerne til Universitætet ergangne Ordre, ere alle Personer af den udi allerhøyst bemeldte Befaling mentionerede Stand til Doctor Graden in Facultate Juridica, som til den allernaadigste paabudne Danske Reformations Jubelfest skal holdes, bleven inviterede, hvoriblant Cantzelie- og Regierings Raad von Biegen udi Oldenborg, og Cantzelie-Raad Fridrich Carl von Friccius udi Slesvig i deres Svar haver givet tilkiende, at de vare aldeles villige og færdige den offererte Gradum Doctoris at imodtage, men at det var dennem umueligt formedelst Mængden af vigtige Forretninger og Veyens Længde her personlig at sistere sig; og Cantzelie-Raad von Biegen haver offereret, til Facultætet med første til vores Censur at indsende een af hannem elaboreret Inaugural Disputation; Cantzelie-Raad Friccius og allerede haver indleveret i Steden for viidere Specimen et af hannem udi Aaret 1731 udgivet og vel elaboreret Juridisk Skrift: Saa skulde vi efter benæfnte 2de brave Mænds Forlangende til Deres Kongelige Majestæts eget allernaadigste Gotfindende allerunderdanigst indstille, om Graden disse 2de som fraværende maatte blive confereret? Vi forblive i allerdybest Soumission (etc.).

Kiøbenhavn
d. 18de Octobris 1736.

C. Bagger. A. Hojer.

Denne Forestilling har følgende Paategning med Oversekretær J. L. Holsteins Haand:

Dette tilstaaes. Conseilet paa Fredensborg Slot d. 19 Octobr. 1736.

I Overensstemmelse hermed er det kgl. Reskript,

hvorved Indstillingen bifaldes, udfærdiget paa Frederiksberg Slot d. 29 Oct. s. A.

Sjæl. Tegnelser LXIX, Fol.-796 f. med Indlæg.

Skjønt hvad der vedrørte Jubelfesten saaledes synes at have optaget Hojer i ikke ringe Grad, var det dog saa langt fra, at han derfor forsømte sine Forelæsninger, at han meget mere i den korte Tid, det var ham forundt at virke, ved disse samlede en om end ikke stor, saa dog taknemmelig og beundrende Tilhørerkreds, som med Glæde og Forstaaelse omfattede den Opgave, deres Lærer havde stillet sig, nemlig at skaffe de studerende en ret Forstaaelse af »vores indenlandske Lovkyndighed«.

Allerede i Aaret 1735 har Hojer maaske paabegyndt den exegetiske Forelæsning over Lovens 1. Bog. Kap. 1—9, der af Eftertiden omtaltes med megen Anerkjendelse, men som maaske nu ikke mere existerer.

I Februar 1736 begyndte han en privat Forelæsning over Processen, der, efter Omfanget at dømme, vistnok maa være fortsat gjennem flere Semestre. I Haandskrift er Forelæsningen endnu bevaret (Thottske Saml. 2146, 4⁰) under følgende Titel:

Collegium Juridicum Privatum Viri Illustrissimi, Amplissimi ac profundæ eruditionis conspicui Doct: Andreæ Høyeri (etc.) de Modo Procedendi in Dania collato cum Methodo procedendi in Ducatibus et Germania.

Skjønt Titelen er paa Latin, er Forelæsningen, der angives begyndt 1. Febr. 1736, dog for en Del paa Dansk. Den bestaar af følgende 39 Kapitler[1]): 1. Hvad en Dom-

[1]) Titlerne paa disse adskille sig noget fra dem, der anvendes i de efter Hojers Død trykte Udgaver af Forelæsningen, hvor Kapitlernes Antal ikke er saa stort.

mer og Procurator bør vide. 2. Om Processer i Almindelighed. 3. De Actore. 4. De Reo. 5. De Procuratoribus et Advocatis. 6. De Judicis Persona. 7. Om Skrivere. 8. Om Værneting. 9. De Processu per Mandata. 10. De Processu provocatorio. 11. Om Stevning. 12. Om Udeblivelse, Forelæggelse, Laugdag og Forfald. 13. Om Forlig for Retten. 14. Om mundtlig Procedure. 15. Om skriftlig Proces. 16. Om første Indlæg. De Libello. 17. Om den Indstevnedes første Svar og Contestatione Litis. 18. De Exceptionibus declinatoriis et dilatoriis. 19. De Exceptionibus peremptoriis. 20. De Juramentis. 21. Om Bevis og Contrabevis. 22. Om egen Bekjendelse. 23. Om Bevis ved Documenter. 24. Om Bevis ved Vidner. 25. Om Tingsvidner. 26. Om Bevis ved Syn, Besigtigelse og Granskning. 27. De Probatione artificiali. Om Formodninger. 28. Om Bevisning ved Eder. 29. Hvad videre sker i ordinær Rettergang. 30. De novis emergentibus et tertio interveniente. Om andre under Processens Drift imellemkommende Ting eller Personer. 31. Om Votering i Sagen, Interlocutoriis og Dommen. 32. Om Omkostninger. 33. Om Appellation. 34. Om Dommens Fuldbyrdelse og Execution. 35. Om Arrest, Beslag og Forbud. 36. Om Maning. 37. Om Vexel-Proces. 38. Om Concurs og Opbud. 39. Om Tamperrets Proces.

Af de første 12—13 Kapitler af denne Forelæsning findes ogsaa en sirlig Afskrift i Thottske Saml. 2145, 4°. Om de trykte Udgaver, der udkom efter Hojers Død, skal senere tales.

I Aaret 1736 maa Hojer vistnok ogsaa have begyndt den Forelæsning over Statsretten, hvoraf endnu en Del haandskrevne Kollegiehefter ere bevarede. I Universitetsbibliotheket (Additam. 131. 4°) findes navnlig et saadant med Titel:

Politiske Betænckninger om Dannemarcks og Norges samt annecterede Fyrstendømmer og Grevskabers Jure Publico i et privat Collegio Ao. 1736 dicteret og explicerede af Høy-ædle og Høy-lærde Herr Doctor Andreas Høyer (osv.).

Dette Haandskrift, som helt igjennem er paa Dansk — noget mærkeligt ved en Universitetsforelæsning fra en Tid, da alt, hvad der foregik paa Universitetet, ellers var paa Latin — er i Hovedsagen den samme Forelæsning, som i vore Haandskriftsamlinger ofte forekommer i en latinsk-dansk Form, der i Thottske Saml. 1158, Fol. har følgende pompøse Titel:

Andreae Hojeri J. V. D. Sacræ Regiæ Maiestati Daniæ, Norvegiæ etc. a Consiliis status et justitiæ, Procuratoris Generalis, Summi Tribunalis Assessoris, Generalis Ecclesiarum Inspectoris, Collegii de cursu Evangelii promovendo Adsessoris, in Academia Hafniensi Professoris juris ordinarii, ut et Orphanotrophii Regii Inspectoris, Collegium privatum in Jus publicum Daniæ, Norvegiæ, Ducatus Slesvicensis et Holsatiæ cum annexis, Comitatus Oldenburg et Delmenhorst cet. Habitum Hafniæ Anno MDCCXXX.

Aarstallet paa denne Titel kan ikke være rigtigt, da Hojer jo 1730 ikke var Professor, men skal vel være 1736 eller 1738. I sidstnævnte Aar syntes han nemlig at have gjentaget Forelæsningen over Statsret. I Thottske Saml. 2117. 4^{0} findes i alt Fald en af Hans Hagerup (den samme, der 1742 udgav Forelæsningen over Processen) besørget Afskrift af Hojers «Collegium privatum» over Statsretten, der betegnes som begyndt i Kjøbenhavn 8. Januar 1738[1]).

[1]) Mulig betegnes derved dog kun, at Hagerup paa det angivne Tidspunkt har begyndt en Afskrift af et foreliggende Kollegiehefte.

I en senere (1764) med megen Flid og godt Judicium af P. Uldall foretagen Afskrift af Statsretsforelæsningen betegnes den ogsaa som holdt 1738.

De nævnte og en Række andre endnu bevarede Afskrifter af Forelæsningen over Danmark-Norges og Hertugdømmernes Statsret tyde paa, at den i sin Tid har vakt stor Opsigt. Den behandler jo ogsaa interessante og vigtige Spørgsmaal, som næppe nogensinde før havde været drøftede ved Kjøbenhavns Universitet; imidlertid er den Opmærksomhed, Hojer yder Danmark og Norge, kun ringe imod den, som bliver »Fyrstendømmerne« til Del, da de Afsnit, som omhandle disse, udgjøre den langt overvejende Del af Forelæsningen. Navnlig behandles Kongen af Danmarks Rettighed til Overhøjhed over Hamborg med stor Udførlighed.

Som en Prøve af Forelæsningen kan her meddeles Begyndelsen af Cap. III. (»de Jure Publico Sleswicensi in specie«), i den latinske-danske Form, hvori Forlæsningen vistnok oprindelig er holdt:

»Antiqvis temporibus hic Ducatus erat pars Cimbriæ, et qvidem australis seu meridionalis Jutiæ pars dicta, ab amne Coldingensi incipiens usqve ad flumen Eidoram, in qva qvidem Cimbriæ parte antiqvissimi Dani habitacula posuere seculo 5to, da de gamle Angler boede der, som siden flyttede til Engeland, saa det er troeligt, at de Sleswigske har været de første Danske, da de endnu i Angeln taler got gammel Dansk«[1]).

Da Embedet som Præsident i Kjøbenhavn blev ledigt i Efteraaret 1736, skrev Kongen til J. L. Holstein, at Hojer vilde egne sig godt dertil, men som Generalprokurør vilde

[1]) Her meddelt efter den smukke og gode Afskrift i Univ.-Bibl., Additam. 528. 4°.

han kunne gjøre endnu mere Gavn. Da den kongelige Kasse, som Christian VI havde en stor Omhu for, desuden kunde spare lidt ved nogle Omflytninger, ordnedes Sagen saaledes, at Justitiarius i Højesteret blev Præsident, den da fungerende Generalprokurør, Thomas Bartholin, blev Justitiarius, og Hojer fik saa hans Plads[1]. Om denne kunde overkomme det ny og store Arbejde, som derved lagdes paa ham, ved Siden af hans andre Embeder, synes ikke at have været en Tanke, der er falden Kongen ind. Hojer var brugbar til alt, og derfor blev han slidt op paa kort Tid.

Under 5. Oktober 1736 beskikkedes Andreas Hojer da altsaa til Generalprokurør med Forpligtelse til at rette sig efter den Instruktion, »som vores Generalprokurør allernaadigst givet er eller herefter meddelendes vorder[2]«. Den Løn, han hidtil havde haft som Inspektør ved Waisenhuset, opgav han nu frivillig, men Arbejdet med dets daglige Besvær beholdt han ganske som før[3].

Kort efter at Hojer havde faaet Udnævnelse som Generalprokurør, indgav han følgende Forestilling til Kongen angaaende den rette Forstaaelse af den i hans Bestalling indførte Bemærkning om hans Instruktion:

Stormægtigste,
allernaadigste Arve Konge og Herre!

Da jeg understaaer mig herved atter[4] til Eders Kongelige Majestæts Fødder at nedlægge min allerunderdanigste Taksigelse for det mig allernaadigst anbetroede

[1] Se 2den Del. S. 239 ff.
[2] Sjæll. Registre Nr. 56, Fol. 289.
[3] Se 2den Del. S. 243.
[4] At Hojer allerede tidligere havde henvendt sig til Kongen om en Forklaring af sin Instruktion, fremgaar af Kongens Brev af 15. Okt. 1736 til Holstein (s. 2den Del, S. 242).

vigtige General Procureurs Embede, sampt derhos for Gud og Eders Majestæt paa det kraftigste at forsikkre, at jeg i samme mit Embede skal, saa viit Gud giver Evne og Leylighed, udviise all optænkelig Fliid, Nidkierhed og Troskab, uden ald Persohns Anseelse eller viidere Egard end for Eders Majestæts eegne allerhøyeste Befalinger og den mig dis uden paaliggende Pligt: Saa vilde Eders Kongelige Majestæt tillige allernaadigst tillade. at jeg allerunderdanigst anholder om een og anden Postes allernaadigste enten Forklaring eller Forandring i den Instruction, som General Procureuren hidtil skal være given, som til Deels er umuelig at efterleve, til Deels af mig befrygteligen ey ret begribes eller indseeis, om deri alleene efter Bogstaven eller efter Embedets Hoved-Øyemerke skal forholdes.

1. Den 2den Post af den 1719, den 2. Ianuarii, givne Interims Instruction er ved et seenere Rescript af 13. Februarii 1719 en Faveur af Conferentz Raad Bartholin derhen modereret og forandret, at General Procureuren

(1) ey tilforpligtes (som ey heller nogen General Procureur det nogen Tiid giort haver) at reyse hvert Aar Danmark og hvert tredie Aar Norge igiennem.

(2) At han ey heller haver at bekymre sig om kongelige Betienteres. høye eller lave, geistlige eller verdsliges Forhold viidere, end om de begaae nogen Malversation den kongelige Interesse til Præjudice, og alt saa intet med deres Ulydighed og Overhørighed imod deres Instructioner og allernaadigste kongelige Forordninger eller Befalinger. langt mindre med deres Forhold i Iustitiens Administration og den offentlige Lands-Credits Handhævelse eller Svækkelse eller andre Publico, og følgeligen og Eders Majestæt selv, med Tiden til største Skade udfaldende Forgribelser, sig haver at befatte.

(3) At han ey har nødig at bemøye sig herudi viidere, end ham selv forekommer eller af andre berettes; i Steden at han forhen maate viide Betienternes Instructioner og erkyndige sig selv om deres Forhold derefter.

Men da samme Rescript alleene til Conferentz Raad Bartholin[1]) er gangen, og min Formand i Embedet, Etats Raad Bartholin[2]), aldrig selv har havt nogen Instruction: Saa maae jeg allerunderdanigst udbede mig i min Instructions 2den Post saa meget af disse 3de modererte Puncter indført, som Eders Kongelige Majestæt selv Deres allernaadigste Intention conform eragter. Men fornemmeligst, at jeg allernaadigst fra de store aarlige Reiser heele Riget igiennem vorder dispenseret, da jeg er redebon at reise saa ofte og hvorhen Eders Kongelige Majestæt det allernaadigst eragter fornøden.

2. I Instructionens 3die Post befales General Procureuren at holde flittig Correspondentz endog med Statt-holderen i Fyrstendommene, Landdrosten i Grevskaberne, Amtmænd, Superintendenter, Magistrater og andre fornemme Mænd, ey alleene i begge Riger, men endog udi Fyrstendommene og Grevskaberne. Hvoraf det synes, at General Procureurs Embede sig over alle Eders Kongelige Majestæts Arve-Lande, endog uden for Rigerne, skulde strekke, da dog hidtil ingen General Procureur (saa viit mig er vitterligt) sig med andre end danske og norske Sager haver befattet. Hvorfore jeg herover i dybeste Soumission udbeder mig Eders Kongelige Majestæts allerhøyeste Intention til min allerunderdanigste Efterrettelighed.

---

[1]) Caspar Bartholin († 1738).

[2]) Thomas Bartholin († 1737) blev 1729 sin ovennævnte Farbroder adjungeret i Embedet som Generalprokurør.

3. Udi Instruxens 5te Post befales General Procureuren vel i Høyeste Ræt iidelig at være tilstæde, naar hand ey ved kongelig særdeles allernaadigste Ordre derfra er dispenseret. Men som mine Formænd i Chargen, Geheime Raad Benzon, Conferentz Raad Worm og Conferentz Raad Bartholin ey idelig der har været tilstæde, men alleene, naar enten kongelige eller andre vigtige Sager forekom, eller deres andre kongelige Forretninger dem det kunde tillade: Saa beder jeg allerunderdanigst, at Eders Majestæt allernaadigst vilde moderere den 5te Post derhen, at jeg mig der, saa ofte det for andre mig allernaadigst befalede Forretninger bliver mueligt, skal indfinde. Hvilket af mig med yderste Fliid allerunderdanigst skal efterleves.

Jeg indstiller alt forestaaende til Eders Kongelige Majestæts allerhøyeste Gotfindende og saadan allernaadigst Forandring, at jeg den mig givende allernaadigste Instruction efter min allerunderdanigste Pligt med den største Exactitude, som mig mueligt er, kunde efterleve, og er i det øvrige med allerdybeste Veneration og uforanderlig Zele, Troskab og Soumission indtil min Død

Eders Kongelige Majestæts

allerunderdanigste, troe,
pligtskyldigste Tjener

Kiøbenhavn A. Hojer.
den 22. Octob. 1736.

Orig. i Rigsarkivet, Indlæg til Instruktionsbogen.

To Dage efter (24. Oktober) skrev Kongen til J. L. Holstein, at han ved Lejlighed vilde gjennemse Hojers Memorial vedrørende hans ny Embede. Og da Holstein, som det synes, havde forestillet Kongen, at man maatte imødekomme Hojers Ønske og ikke overlæsse ham med alt for mange og umuelige Ting, svarede Kongen vel bifaldende hertil, men tillige, at Sagen trængte til nøjere

Overvejelse[1]). Af et senere Brev (af 4. Dec. 1736) fra Christian VI til Holstein ses, at der virkelig er gjort et Udkast til en forandret Instrux for Generalprokurøren[2]).

Det var, som det vil fremgaa af følgende »præliminære Instruction«, dog ikke store Forandringer, som bleve foretagne, om end den Dr. Caspar Bartholin under 13. Februar 1719 indrømmede »Moderation« med Hensyn til ham paalagte Hverv ogsaa blev Hojer til Del[3]).

Præliminair Instruction,
hvorefter
Vii Christian den Siette p. p. allernaadigst ville, at Vores General Procureur, Os elskelig Andreas Høyer p. p., sig udi bemelte hands General Procureurs Embedes Forretninger, indtil Vi anderledes derom tilsigendes vorder, skal rette og forholde.

1.

Skal hand Vores og Vores kongelig Arve-Huuses Interesse og Fordeel udi alle forefaldende Occasioner fremme og befordre, saa at intet hannem vitterligt imod Vores høi-kongelig Souverainitet og Arve-Rettighed, saa vel som det kongelig Arve-Huuses Flor og Velstand og ellers imod Vores kongelig Høihed, Respect og Regalier, ei heller ved Justitiens Administration, saa vel ved geistlige som udi civile Sager, til Vores kongelig Interesses Svekkelse enten directe eller indirecte foretages eller handles, og hvad hannem i saa Maader enten selv forekommer eller af andre vorder forebragt, haver hand Os strax allerunderdanigst at tilkiendegive og Vores allernaadigste Re-

[1]) Se 2den Del, S. 246 og 247.

[2]) Se 2den Del, S. 253.

[3]) Jvfr. E. Holm i Tidsskrift for Retsvidenskab 5. Aarg. (1892), S. 469, og sammes Danmark-Norges Historie under Kristian VI, S. 348.

solution forvente, hvorledes Vi derudinden allernaadigst behager at disponere.

2.

Hand skal og flittig og nøie agtpaagive, om ham noget Røgte eller anden Beretning forekommer, hvori nogen kongelig Betienter eller anden Bestillings-Mand, geistlig eller verdslig, høi og lav, i hvem det og være maae, det ham allernaadigst anbetroede Embede ei efter Loven og den havende Instruction eller Ordres forestaaer og forretter. Og hvis hand nogen Forsømmelsse eller Malversation eller anden Utroskab og utilbørlig Forhold skulle fornemme, som er Vores Interesse og Tieneste eller Vore kiære Undersaatter og Iustitien til aabenbare Præjudice, Afbrek og Undertrykkelse og tvert imod Loven, Vore kongelige Forordninger og allernaadigste Befalinger, skal hand søge de fleeste Beviisligheder derom at bekomme, som mueligt er, og Os saadant derefter allerunderdanigst ufortøvet tilkiendegive og tillige med sin allerunderdanigst Betænkning at indgive, hvorledes hand formeener, at deri bør handles, og paa hvad Maade det best lovmæsssig kunde remederis. Skulle det enten være fornøden, at hand selv til Sagens nøiere Undersøgning maatte reise omkring i Landet, saa kunde det, saa tit Vi det befaler, skee til de Stæder, hvor hand fant noget, som var til Vores Interesse gavnligt, og om Sagen er af den Beskaffenhed, at den af General Fiscalen bør paatales og udføres, skal hand derom allerunderdanigst indhente Vores allernaadigste Villie, og derefter med Vores General-Fiscal overlegge og ham instruere, paa hvad Maade Sagen best kand drives.

3.

Saa skal hand og til hands des grundeligere Information om alt saadant holde flittig Correspondentz med

Vores Stadtholdere i Vort Rige Norge og Førstendømmene, saa vel som Vores Landdrost i Grevskaberne, des ligeste med Vores Stiftbefalings-Mænd, Amtmænd, Superintendenter, Lands Dommere, Laugmænd og Magistraten i Kiøbstæderne, samt andre fornemme Folk i begge Vore Riger, Fyrstendømme og Grevskaber, fra hvilke hand sig sandfærdig og u-partisk Underretning kunde forvente, hvorudi deres Nafn, som noget i saa Maade tilkiendegivendes vorder, maa, om de det begiærer, holdes fordølt, saa at hvad de saaledes til Vores og Vores Riger og Landes Tieneste velmeent kand have at angive, skal ingenlunde komme dennem til nogen Hinder eller Skade. Men skulle nogen understaae sig noget om andre at angive, som deres Ære og Velfærd paa gielde kunde, og de det ei skielligen kunde beviisse, skal hand Os saadant strax tilkiendegive og Vores allernaadigste Resolution derom forvente.

4.

Skulle hand og udi nogen Sag, som Vi hannem at udføre allernaadigst anbefalendes vorder, behøve Underretning, enten af Vores Cancellie, Cammer, Admiralitet eller og hos Vores andre Betiente, ville Vi derom, efter at hand Os det haver tilkiendegivet, ald nødvendig Anstalt giøre, at hannem sligt skal leveres.

5.

Udi Høieste Rett skal hand, saa ofte hands andre ham allernaadigst anbefalede Forretninger det ei u-omgiengeligen forhindre, være tilstede, og der, efter den Vores Høieste Rett allernaadigst givne Instrux, sit Votum aflegge. Saa og ellers, naar nogen Sag Os allerunderdanigst for sin Vigtigheds eller andre Aarsagers Skyld maae refereris, sig tillige med de andre, som Vi dertil nevner, allerunderdanigst indfinde, og ellers flittig og, saa vidt muligt, idelig være tilstæde, samt saa ofte hand noget til Vores Tieneste

og Justitiens sande Befordring haver at andrage, saadant Os selv allerunderdanigst at tilkiendegive.

6.

Som Vi allernaadigst haver anbefalet dem, som Directioner og Expeditioner ved Vores Cancellier og Rente Cammer allernaadigst er anbetroet, flittig med hannem om alt, hvis dem, hans Charge concernerende, kunde forekomme at communicere, saa haver hand og i lige Tilfælle med dem, ligesom det enhvers Charge kand tilkomme, god Correspondentz at holde.

7.

Saasom hand efter sin allerunderdanigste Eed og Pligt intet bør at fordølge eller oversee, som udi forskrevne Puncter kunde blive Os, Vores Successorer og det kongelige Huuses souveraine Arve-Regiering samt Vores Interesse til Præjudice eller Iustitien og Vores kiære Undersaatters Conservation til aabenbare Afbrek og Skade, ei heller underlade noget af det, hannem herudi allernaadigst er anbefalet: Saa ville Vi og for Os og Vores kongelige Arve-Successorer udi Regieringen hannem ved Vores allernaadigst givne Instrux hanthæve og kraftigen beskierme, saa og ved dens troe og flittig Observantz viidere i kongelig Naade beholde.

8.

Hvis Bekostning hand udi Vores Erender foraarsages at giøre, ville Vi hannem strax, naar hand Regnskab derfor udgiver, lade betale. Og have Vi allernaadigst beordret Vores General-Post-Directeurer, at hvis Breve, som hand kand foraarsages i hands General Procureur Charge med Posten at skikke, saa og de, som ham med Posten samme hands Charge vedkommende tilsendes, maa og skal for Port deraf at betales frie passere. Givet etc. Frideriksberg, d. 14. Decembr. 1736.

Kancelliets Instruktionsbog i Rigsarkivet.

Læseren af foranstaaende Instrux vil erindre, at den Mand, til hvem disse Embedskrav stilledes, havde flere andre Embeder og vidtløftige Hverv at varetage; men ingen har nogensinde klaget over Forsømmelighed fra hans Side. Enden var imidlertid ikke endda. Buen skulde spændes endnu haardere. Allerede for henved 2 Aar siden havde Hojer skrevet til en Ven: »Ingen af de mig givne Charger har jeg søgt, ej heller villet imodtage, forend det mig positive er befalet, og nu er jeg kommen saa dybt deri, at jeg intet mere refuserer[1]«. Generalprokurørembedet kom ogsaa til ham som en Befaling fra oven.

Det er allerede andensteds omtalt, at Hojer til det højere Skolevæsens Fremme under 25. Febr. 1737 fik Befaling at forfatte en Ledetraad i Moralfilosofi med tilgrænsende Discipliner[2]. Hertil slutter sig følgende Befaling, der sikkert ogsaa var beregnet paa ham, om Affattelse af en kortfattet Vejledning i dansk Retslære:

Til de Juridiske Facultæt.

C. 5tus.

V. B. t. Saasom Vi allernaadigst er betænkt paa, det i Vore Riger Danmark og Norge her og der forfaldne Skoele Væsen at ville see igien opreist og sadt i en forbedret og ønskelig Stand, og Vi til dend Ende allernaadigst finde det for got, at nye Præcepta og Bøger til Ungdommens des bedre Oplysning udi de lavere Skoeler bliver indrettede og forfattede: Saa er nu Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I forderligst med hverandre tilsammen træder for at forfatte et Compendium Jurisprudentiæ danicæ, hvori Lovens Ord og termini Juris da-

[1]) Se 1ste Del, S. 499.

[2]) Se 2den Del, S. 404—5 Noten.

nici maatte beholdes, endog i Latinen indføres og forklares, og naar det saaledes af Eder er igiennem gaaen, haver I Os det saa til videre Vores allernaadigste Resolution og Gotfindende at tilsende. Dermed etc. Friderichsberg den 25de Februarii 1737.

Sjælandske Tegnelser LXX, Fol. 105.

Det er os ikke bekjendt. om Hojer har faaet Tid til at gjøre noget ved disse Opgaver. I ethvert Tilfælde er intet deraf kommet for Lyset, hvad ogsaa gjælder i alt Fald de fleste af de mange Opgaver i lignende populærvidenskabelig Retning. der af Regjeringen samtidig stilledes til forskjellige andre Videnskabsmænd [1]).

Da det antagelig vil være af Interesse at vide. i hvilket Omfang den ved Forord. 10 Febr. 1736 indførte juridiske Embedsprøve har fundet Sted i Hojers Tid, skal af den endnu bevarede »Distinctionsprotokol« meddeles, hvad der findes fra de faa Aar, Hojer dels i Forbindelse med Professor C. Bagger dels alene holdt juridisk Examen.

---

[1]) En til det theologiske Fakultet samt Hofpræsterne Bluhme og Pontoppidan samtidig rettet Befaling gik ud paa, at de skulde forfatte »et Compendium Theologiæ theticæ et practicæ nec non characteristicæ, som forklarer den evangeliske Religions Hovedlærdomme. Salighedens Vej og Orden paa Guds og Menneskens Side. Sjælens adskillige Tilstand, og de ved enhvers Tilstand sig ytrende ind- og udvortes Kjendetegn, alt saa meget mueligt med Skriftens Ord og de her i Rigerne reciperede symbolske Bøgers egne Ord og Talemaader, uden alt for mange ufornødne Terminis Philosophicis og hvad ellers kan høre til Theologiam scholasticam. Og ville vi herhos allernaadigst, at hvor I ej skulde blive enige, da haver I per majora at afgjøre, hvad der skulde sættes. Hvilket I Os da til Vores allernaad. Resolution og Godtfindende allerund. haver at tilsende.« Dette Paalæg maa adskilles fra den Befaling, Er. Pontoppidan 3. Sept. 1736 havde faaet, om Udarbejdelse af en Katekismus til Brug for Skolerne.

N° 1. A° 1737 die 14 Maji examinatus Albertus Christiani Dass Helgelando-Nidrosiensis, civitate donatus 1726 et in Examine Theologico 1729 a Theologis Stenbuchio Lintrupioqve probatus, in Examine Iuridico tulit — Laudabilem.

C. Bagger. A. Hojer.

N° 2. A° 1737 die 3 Julii examinatus Paulus Brauman, Secretarius collegii superioris fodinarum Kongsbergensium, antea jam civis Universitatis nostræ et Libsiensis, in Examine Iuridico obtinuit — Laudabilem.

C. Bagger. A. Hojer.

N° 3—5. A° 1738 die 10 Maj examinati 1. Nicolaus Andreæ Lunde, Anno 1726 nomen qvi dedit Academiæ, et Examen Philosoph. subiit 1727. In Examine Iuridico obtinuit — Laudabilem. — 2. Petrus Wartberg Hauniensis, Collegii Borrichiani alumnus, Academiæ civis Anno 1731, in hoc Examine meritus — Laudabilem. — 3. Thorsteenus Magnusen Islandus, Civibus Academiæ adscriptus 1735, in Examine hoc Iuridico reportavit — Haud illaudabilem.

A. Hojer.

N° 6—7. A° 1738 die 22 Julii examinati 1. Petrus Koefod Ancker Borringus, A° 1726 in album Studiosorum relatus et cæteris omnibus Examinibus cum laude defunctus, in Examine Iuridico obtinuit — Laudabilem. — 2. Janus Flesburg Hauniensis A° 1733 in Academiam receptus et anno seqventi Laurea Philosophica ornatus, qvem in hoc Examine mansit — Laudabil.

A. Hojer.

N° 8. 1738 die 17 Octob. examinatus Casparus Laurentius Wildthagen, A° MDCCXXXII in numerum

studiosorum receptus et a S. R. Maj^{te} Dan. et Norveg. Scriba Iudicii Metallici et Iudicii Infer. Regiomontani in Norvegia Administrator clementissime constitutus. In Examine Iuridico obtinuit — Laudabilem.

A. Hojer.

9. 1739 d. 5 Mart. examinatus Andreas Fieldsted, numero Civium adscriptus. In Examine Publico tenuit — Haud illaudabilem.

A. Hojer.

10. die 4 April. examinatus Christianus Braad, in Academiam receptus Ao. MDCCXXX, seqventi Philosoph. Baccalaureus creatus, in hoc Examine Iuridico tulit — Laudabilem.

A. Hojer[1]).

Den næste Examen holdtes først 20. Febr. 1742. Examinatorerne vare da Dr. C. L. Scheidt og P. Kofod Ancher.

Medens der altsaa kun var forholdsvis faa »latinske Jurister«, som tog Examen paa denne Tid og endnu længe derefter, var Forholdet derimod et andet med Hensyn til »danske og norske Jurister«, idet nemlig strax efter Forordningens Bekjendtgjørelse et betydeligt Antal Retsbetjente meldte sig til »privat Examen«, vistnok i Haab om, naar de bestod den, at vinde Adgang til videre Forfremmelse. Allerede i Aaret 1736 var der saaledes ikke mindre end 31 Mænd, som erhvervede sig Examensbevis. Hvor mange der mulig ere blevne afviste som »ubekvemme«, er os ikke bekjendt. Som en Prøve paa de Vidnesbyrd. der efter bestaaet Examen meddeltes, kan følgende hidsættes, vedrørende en Mand, der synes at have hørt til Hojers flittige Tilhørere, og som har erhvervet sig en blivende Fortjeneste

[1]) Kun Underskrifterne ere egenhændige. Det øvrige er skrevet af Fakultetets Notarius.

af hans Minde ved siden at udgive hans Forelæsning over Processen.

Hans Hagerups Attest.

I allerunderdanigst Følge af H. K. M. allernaadigste Forordning af 10. Febr. 1736 om Examine Iurid. haver Hans Hagerup Iuris Stud. d. 13 Julii sidstleden sisteret sig til privat examen ved det Juristiske Facultæt paa dette Kongel. Universitæt Khavn. og i samme examine privato viist sig baade i Naturens Lov og i den Danske og Norske saa vel Lov som Rettergang *saaledes øvet* samt *saa færdig*, og vel elaboreret et Indlæg og en Dom over een ham forelagt Materie. iligemaade saa *ordentlig* extraheret en Under- og Ober-Rets Act, at han af Facultætet er befunden *velskikket*[1]) til et Dommer-Æmbede i Danmark og Norge, hvor H. K. M. allernaadigst kunde behage ham samme at betroe, og han imidlertid ey efterlader, sig fremdeeles med lige Fliid som hidindtil i Lov og Ret at øve, ligesom han og med Haandrekning etc.

d. 24 Jul. 1736.

Da det snart viste sig, at flere af de smaa Retsbetjentembeder ikke kunde taale, at der stilledes store Krav til Ansøgerne, gav det Anledning til, at en juridisk Examen indrettedes, der kunde afholdes i vedkommendes Hjemstavn. Det nærmere herom fremgaar af følgende Aktstykker:

Deres Excellence, Høy og Velbaarne Hr. Geheime Raad, Ober Secretaire og Cammerherre (etc.).

Efter at Hr. Greve af Schach havde tilsent mig sin til een af Hands Laqveier, nafnlig Lauritz Pedersen, ud-

[1]) Fra Begyndelsen af anvendtes for øvrigt ofte de siden sædvanlige Karakterer »bekvem« og »ej ubekvem« (flere fik: ej aldeles ubekvem).

givne Bestalling paa Lystrup Birckeskriver tienniste, der ohngefehr er af 12 til 16 rds. Indkomme aarlig, til den ende, at ieg skulle giøre allerunderdanigst Ansøgning om dens Confirmation, haver ieg samme ved allerunderdanigst Suppliqve til H. K. M. udi Cancelliet indleveret, hvilcket udi det Kongel. Conseil nestafvigte Onsdag skal have været forretaged, og derpaa resolveret, at Confirmationen ey kunde bevilges, førend Persohnen beviiste, at have udstaaed examen Iuridicum; Men siden tiennisten, som for er melt, er saa særdeles ringe, at et helt Aars indkomme neppe beløber saa meget, som Confirmationen koster |: i hvilken Henseende den forrige Birckeskriver sig tiennisten haver frasagt : og langt mindre er tilstreckelig at udstyre de Bekostninger, som den Iuridische Studium medfører og deraf dependerer; Saa beder ieg underdanigst, Deres Excellence i Naade vil mage det derhen, at forbemelte Lauritz Pedersen uden nogen examination kunde nyde Kongl. allern. Confirmation paa berørte Bestalling; thi det bliver hannem en u-muelig ting at udstaa slig examen, og ieg meener, det bliver Grev Schach, saavel som andre, der har den Rettighed til saadanne usle tiennister, ligesaa u-muelígt at faa dennem med examinerede Persohner besatte; Thi det er vel ont at faae Persohner, som kunde skrive vel, men langt værre, at faae Jurister. Jeg forventer Naadigst Bønhøring herudi, men hvis ikke, beder ieg den indleverede Bestalling maatte mig vorde tilbage extraderet (etc.).

Hans Nicolaj Nissen.

Kiøbenhavn den 28 Febr. 1737.

Paategnet:

Hans Kongelige Majestæt vil allernaadigst, at Facultas Iuridica ved Kiøbenhafns Universitet herom indsender deres allerunderdanigste Erklæring til videre Allernaadigst Resolution. Cancelliet d. 2 Martij 1737.

J. L. Holstein.

Den af det juridiske Fakultet (C. Bagger og A. Hojer) under 8. Marts 1737 afgivne Betænkning vandt fuldstændig Conseilets Bifald og er saa godt som ordret optagen i følgende kgl. Resolution:

Til det Juridiske Facultet.

C. 6tus.

V. B. t. Eftersom Vi, udi Anledning af een til os indkommen allerunderdanigste Supplique om Vores allernaadigste Confirmation paa een af Os Elskelig Otto Schach, Greve til Skakkenborg, Ridder, Vores Cammer Herre, til een hans tiener ved Navn Lauritz Pedersen udgivne Bestalling paa at være Birkeskriver ved Lystrup Birketing, da derhos er bleven giort Ansøgning, at saasom den heele Tienestes Indkomster ikke skal bedrage sig høyere end 12 a 16 Rd^r aarlig, og Persohnen Lauritz Pedersen ikke kan bestyre de Bekostninger, som det Juridiske Studium medfører og deraf dependerer, hannem da maatte meddeeles Vores allernaadigste Confirmation paa Bestallingen. uden nogen Examination. haver derover ladet indhente Eders allerunderdanigste Erklæring, som Os altsammen allerunderdanigst er bleven refereret, og ved hvilken Eders Erklæring I allerunderdanigst indstille, at som Vores allernaadigste Intention ved Examinibus Juridicis gaar derhen. at mand nogenledes kunde være forsikret, om Examinandus veed, hvad der til det af ham attraaede Dommer- eller Skriver-Embede udkræves, om det derfore ikke maatte være Facultati Juridicæ allernaad. tilladt, saa ofte slige fattige Folk til een saa ringe Justitz Betiening som dette Birkeskriverie kunde kaldes eller har Forhaabning, saa og saa ofte en Examinandus, der søger eller har faaet nogen anden Justitz Betiening. og viiser med Medici, Chirurgi og Øvrighedens eller hans Skrifte Faders Attest, at hand er

saa svag, at hand ey kand taale at reise til Kiøbenhavn. eller i andre lige saa lovlige og aabenbare Forhindringer at være bestæd, som giør hans Hidreise umuelig: I slige tilfælde at committere en Facultati bekiendt ædsoeren Kongel. Betienter der paa Stædet, at lade Examinandum for sig indkalde, at forelægge ham de af Facultate hvergang dertil paa nye forfattede Quæstioner. som Examinandus strax paa Stædet skriftlig under sin Haaed bør besvare, uden at vige af Stuen eller at betiene sig af nogen Bog; saa og at indhændige ham en Casum. hvor over Examinandus bør forfatte en Stevning, et Indlæg og en Dom, og siden at indsende alt dette til Facultetet med sin derpaa tegnede Attest, at Examinandus Quæstionerne saaledes ex tempore, uden nogen Bog eller nogens Hielp, har besvaret, samt selv forfærdiget de af ham æskede Prøver; hvorefter Facultetet da kunde give ham Attest efter hans befundne Lovkyndighed og Færdighed, imod at hand alleene nedsendte 24 ß til stemplet Papiir, og de Notario allernaadigst tillagde 4 ℔. samt selv betalte Post-Pengene; hvorimod Betienten, som af Facultate blev committeret, kunde nyde, hvad ellers pro Examine, efter Vores allernaadigste Forordning, skulle gives til Facultati; saasom I paa den Maade allerunderdanigst formeene, at Vores allernaadigste Intention kand opnaaes, og slige fattige Folk dog for alt for store Omkostninger forskaanes. Derhos I og allerunderdanigst forestille, at, om det allernaadigst skulle behage Os, at slige vacante, ringe Justitz Betieninger maatte, ligesom med Degne-Kaldene skeer, tilbydes dem, som sig har ladet examinere, saa ofte ingen sig dertil finder, som Examen har udstaaed eller kand udstaae, da Facultætet skal bære mueligst Omsorg for at viide, hvor de Examinerede stedse kunde findes: Saa give Vi Eder derpaa tilkiende, at Vi allernaadigst ville, at det hermed skal forholdes efter ovenbemelte Eders

allerunderdanigste Forslag, saa vel in hoc casu, som i alle andre Tilfælde. Derefter etc. Friderichsberg den 5te Aprilis 1737.

Sjælandske Tegnelser LXX, Fol. 171 f.

I den følgende Tid skete det da jevnlig, at Personer, der ønskede at faa den Ret til at søge Embeder, som danske og norske Jurister opnaaede ved at underkaste sig den tidligere nævnte »private Examen«, i Henhold til ovenstaaende kongelige Reskript lode sig examinere af dertil kvalificerede juridiske Embedsmænd i Provinserne, hvorpaa de, efterat Prøven var godkjendt af det juridiske Fakultet, fra dette erholdt et Vidnesbyrd, der stillede dem lige med saadanne danske og norske Jurister, som havde taget Examen ved Universitetet.

Fra Hojers sidste Tid kan følgende Exempel meddeles:

Hr. Etatz Raad og General Procureur Andreas Høyer (osv.).

Udi hosfølgende allerund. Memorial haver een Person udi Christiania, ved Navn Hans Bølger, giort allerunderdanigst Ansøgning, at hand i Henseende til hans Fattigdom, der icke tillader ham at rejse her ned for at sustinere examen juridicum, ved lovkyndige Mænd i Christiania maatte blive examineret, og som Hans Mayst[s] til det Juridiske Facultet den 5te April 1737 allernaadigst ergangne Rescript tillader, at fattige Folk til smaa Justitz Betieninger maa examineres fraværende, paa den derudi foreskrevne Maade, og denne alleene tragter efter at blive examineret for at blive beskikket til Procurator ved Rætterne i Norge, saa er ieg af de Tanker, at Hr. Etatz Raad, uden at behøve nogen Special Ordre, for Supplicantens Examination fraværende kand føye den Anstalt, at han udinden saadan hans Ansøgning, og andre deslige fattige,

allerhelst paa saa uvist et Brød, kand vorde bønhørt. Jeg forbliver (osv.)

J. L. v. Holstein.

Cancelliet i Kiøbenhavn
d. 7de Juli 1739.

Oversekretærens Brevbog i Rigsarkivet.

Da Hojer ikke længe derefter døde, kom dog ikke han, men Justitsraad, Højesteretsassessor og Professor Christian Thestrup[1]) til at udfærdige Examensbeviset for Kandidaten, af hvilket det vigtigste her skal meddeles som en Prøve paa, hvorledes saadanne Attester for »fraværende skriftlig examinerede« danske og norske Jurister den Gang affattedes.

(Efter en ret udførlig Indledning om den forordnede juridiske Examen samt om de Attester for godt Forhold, som Hans Bølger havde forevist fra tidligere Principaler, hedder det:)

»Thi haver fornævnte Hans Bølger d. 27. August sidstleden sisteret sig til privat skriftlig Examen udi Hr. Justitz Raad og Justitiarii Froms Huus udi Christiania, som det Iuridiske Facultæts Subdelegerede ved denne Act, og der udi hans Hos- og Overværelse ex tempore uden nogens Raadføring strax skriftlig besvaret de af Facultetet tilsendte og ham da først forelagde Spørsmaal, samt forfærdiget en Stevning, Continuations-Stevning, Indlæg og Dom over dend hannem forelagte Casum, under Velbemældte Hr. Justitz Raad Froms Opsigt, saa er hand ved

[1]) Denne, der var Professor Philosophiæ, havde under 17. April 1739 faaet kgl. Befaling til i Dr. C. L. Scheidts Sted (s. ndf. S. 203) »at forrette saa vel privata examina juridica, som hvad i andre Tilfælde udi det danske Sprog kan forefalde«. Senere, 30. Oktober 1739, beskikkedes han til Professor juris extraordinarius.

saadan aflagde Prøver befunden temmelig vel verseret og øvet i Lov og Rætt. og at forstaae dend Norske Rettergangs Maade, og aldtsaa som dend, der desuden har saa godt et Rygte af Rettsindighed, Troeskab og Fliid, eragtes at være beqvem og skikket til det allerunderdanigst begierdte Procurator Embede, om det allernaadigst maatte behage Deres Kongl. Maj. hannem samme at bevilge. Ligesom han og med Haandrekning bemældte Hr. Justitz Raad From paa voris Vegne har lovet, ligesom hand og hermed formanes og forpligtes, aldrig at viige fra Rett og Retfærdighed, mindre raade nogen til ufornødne Processer, og ey heller med Raad eller i andre Maader at befordre nogen uretviis Sag eller Intention. Til Vitterlighed under Facultatis Iuridicæ Segl og Notarii Facultatis Haand. Hauniæ d. 22 Sept. 1739«.

Examensprotokollen i Konsistoriets Arkiv.

Følgende kongl. Reskript til det juridiske Fakultet vil være af Interesse, da det viser, at det var Kongens Mening, at Fakultetet ogsaa skulde prøve Personer, som søgte Ansættelse i de tydske Provinser og vare ubekjendte med Danske Lov:

Professorerne udi det Juridiske Facultet ved Universitetet i Kiøbenhavn.

C. 6tus.

V. B. t. Eftersom Jacob Friderich von Warendorff, som allerunderdanigst haver søgt at blive employeret i Vores Tieneste ved Regieringen i Vort Grevskab Oldenborg, i allerunderdanigst Følge af Vores allernaadigste Resolution for Eder skal have sisteret sig til Examen, men ikke dertil skal have kundet blive antagen, formedelst I har villet tillige anstille et tentamen over Vores Danske Lov; Saa er hermed Vores allernaadigste Villie og Be-

faling, at I. ligesom udi andre Dicasteriis skal være brugelig, til Prøve-Relation tilstiller fornevnte Jacob Friderich von Warendorff Tydske Acta, og siden et tentamen derover med ham foretager, samt dets Udfald til Os allerunderdanigst indberetter. Dermed etc. Friderichsborg den 25. Octobr. 1737.

Sjælandske Tegnelser LXX, Fol. 460.

Et særligt Tilfælde vedrørende en extraordinær juridisk Examen, som en Sekretær i det danske Kancelli ønskede at underkaste sig, mente Hojer at burde forelægge højere Autoriteter til Afgjørelse, som følgende Skrivelse viser:

Hoyvelbaarne Herr Geheime Raad og Ober Secretaire,
Naadige Herre!

For en rum Tiid siden, da nu værende Stiffts-Amtmand i Bergen, Hr. Justitz Raad Bager, endnu som den ældste i Facultätet forrettede Decani Embede, mældte Herr Secretaire Horrebow[1]) sig hos Facultätet, og begærede Facultätets Attest om hans Habilité til at forestaae Oberdommers Embede, efterdi ham allernaadigst skulde være lovet at blive Assessor i Hofrætten, naar han saadan Attest kunde fremviise. Men da Facultätet ingen anden Myndighed til nogen Slags Examen haver, end enten de Publique Juridiske Examina, som holdes offentlig paa Consistorio paa Latine, og de saa kaldede Privat Examina paa Dansk for dem, som søge et Procurator- eller Justitz-Embede ved Underrætterne; og begge Deele synes ey at kunde skikke sig for en Mand, der allereede er som Secretaire antagen i Hans Majestäts Tjeneste: Saa har Facultätet allereede den Tiid holdet det betænkeligt at

[1]) Niels Horrebow, s. Dansk biogr. Lex. VIII, 107.

paastaae noget Examen af Herr Secretaire Horrebow, og ligesaa at give ham nogen Attest uden foregaaende Prøvelse.

Da jeg nu er alleene i Facultätet, og saa meget meere har Aarsag at gaae varligen frem i Sager af denne Natur: Facultätet ey heller af Herr Secretaire Horrebow er communiceret nogen ham given Kongelig Resolution, hvis Indhold kunde tjene til Vejledning, og in simili Casu, da nu værende Regiærings Raad von Wahrendorp skulde extra ordinem examineris, Facultätet derom fik en aparte Kongelig allernaadigst Befaling af 25 Octobris 1737: Saa tager jeg mig den Frihed, herved hørsommeligst at udbede mig Eders Excellences høye Ordre, hvorledes det med Hr. Secretaire Horrebows Attest og den derpaa fornødne Explorationе skall forholdes, og i hvilke Stykker af Jure han skall exploreris. Indstillende til Deris Excellentzis høyere Paaskiøn og Naade, om Facultätet til slige extraordinaire Examina ved en General Ordre kunde af Hans Majestät allernaadigst auctoriseris og tillige instrueris, hvorledis og hvorviit samme skulde indrettis. Jeg er (osv.)

Kiøbenh. d. 27. Nov. 1738.

Eders Excellences
underdanige Tjener
A. Hojer.

Udskrift: A Son Excellence, Monsieur de Holstein, Chevalier, Ministre et Secretaire d' Etat et Chambellan du Roy,

tres humblement.

Orig i Rigsarkivet.

Følgende Resolution, stilet til Etatsraad Hojer, viser, hvorledes Regjeringen stillede sig til Sagen:

Højædle og velbyrdige Hr. Etats Raad.

Udi Anledning af Hans Skrivelse af 27 hujus ang. Hr. Secreterer Horrebows examination, gives Hr. Etats

Raad herved denne underretning, at Hans Ko. Maj. allernaad. Resolution af 21 Januarij nest-afvigt er falden for ham saaledes:

Supplicanten faar vel at lade sig examinere af det Juridiske Facultat, om hand er dygtig at være Assessor i HofRætten.

Den af Hr. Etats R: allegerede Ko: Befaling af 25 Octob: 1737 anlangende Jacob Friderich von Wahrendorps Examen giver noksom Anledning, at paa lige maade med Hr. Secreterer Horrebow kunde forholdes, at hannem Acta til en prøve relation bleve tilstillede, og siden et tentamen derover med ham mundtlig blev foretagen; men som Hr. Etats Raad drager derudi Betænkning, efterdi Hand nu er alleene i Facultetet, saa om hand skulde finde det fornøden, at ham enten een af Høyeste Ræt eller og Justitiarius til den ende blev adjungeret, vilde hand mig derom sit Betenkende tilstille, da ieg samme Hans Ko. May^{t} til en allernaadigst Resolution derover skal foredrage, saa fremt hand finder, at hand det ikke self allene vil forrette.

Forbliver med ald Consideration Høyædle og Velbyrdige Herres etc.

Cancelliet d. 29 Nov. 1738. J. L. v. Holstein.

Til den juridiske Examens Historie i Hojers Tid hører endnu følgende kgl. Reskript:

Til Professores Facultatis Juridicæ ved Kjøbenhavns Universitet.

C. 6tus.

V. B. t. Da Vi paa en fra Studioso Edward Trellund[1]) til Os under 13de Dec. 1736 indkomne allerunder-

[1]) Søn af afd. Biskop Hans Trellund i Viborg.

danigste Memoriale, hvorudi hand haver giort allerunderdanigst Ansøgning om at beskikkes til Landsdommer i Vort Land Nørre Jylland, den 7de Februarii nestefter have allernaadigst funden for got at meddeele Supplicanten Vores allernaadigste Resolution, at, som ey veedstes, om hand var skikket til at være Landsdommer, saa fik han at aflegge en liden Prøve i Vores danske Cancellie, hvoraf kunde sees, hvorvit hans Videnskab i det Juridiske studio gik, eller og lade sig examinere af Professore Juris i Vores Kongelige Residence-Stad Kiøbenhavn, og fornevnte Edvard Trellund nu[1]) hos Os allerunderdanigst haver anholdt, for saadan Tieneste at nyde, at maatte underkaste sig Facultatis Juridicæ examini privato: Saa give Vi Eder hermed tilkiende, at Vi, efter saadan herom allerunderdanigst giorte Ansøgning og Begiering, allernaadigst have dispenseret og bevilget, at meerbemelte Edvard Trellund maa lade sig examinere privatim, hvorefter I Eder allerunderdanigst kunde viide at rette. Skrevet etc. Hirschholm den 3die Julii 1739.

Sjælandske Tegnelser, LXXI, Fol. 247, med Indlæg.

Som det i Hojers ovf. S. 200 anførte Skrivelse er antydet, var Dr. Chr. Bagger under 3. Juli 1738 kaldet til Stiftamtmand i Bergen, og da det varede længe, inden hans Eftermand i Fakultetet, Tydskeren Dr. Christian Ludvig Scheidt, kunde tiltræde[2]), maatte Gram ved en given Lejlighed ved Siden af Hojer udfylde Pladsen som Censor over et juridisk Skrift. Den som Forfatter bekjendte Thomas Clitau havde nemlig til Kongen indsendt et juridisk Arbejde, ledsaget af følgende Skrivelse:

---

[1]) I et Andragende, dat. Viborg 23. April 1739.

[2]) Se 2den Del, S. 423. Scheidt kom først til Kjøbenhavn i Begyndelsen af Juni 1739 (s. 2den Del, S. 434, hvor dog Aarstallet 1729 er en Trykfejl for 1739). Hans Bestalling er imidlertid dateret 14. Juli 1738 (Nyt hist. Tidsskrift VI, 331).

Stormægtigste
Allernaadigste Arve-Konge og Herre!

Jeg haver søgt, Allernaadigste Konge, at tiene Fædernelandet og den sig efter Jura læggende Ungdom in juribus privatis ved den Romerske og Danske Ræt, som ieg 1736 med Eders Majestæts allernaadigste Privilegio lood publicere: Nu søger ieg ogsaa at tienne samme in publicis ved et dansk og tydsk Jus Publicum, som ieg til den Ende haver forfærdiged. Allernaadigste Konge! ieg haaber allerunderdanigst, at Eders Majestæt allernaadigst vil ansee dette mit Arbeide, hvor ved Eders Majestæt ikke alleeneste vil opmuntre mig til videre Flittighed, men end og allernaadigst encouragere andre til at skrive noget godt, saa at Munden paa det sidste kan blive stopped paa andre Nationer, der bebreide os danske, at vi intet skrive, og slutte der af, end skiønt falskeligen, at der er ingen synderlig Lærde Mænd i Landet. Eders Majestæt haver allernaadigst forordnet, at Candidati Iuris ogsaa skal examineres i det danske Jus Publicum; Men nu falder det dennem meget besværligt, ja fast umueligt at præstere noget der i, eftersom de have ingen Bøger, som ex professo handle der om: Altsaa haver ieg det allerunderdanigste Haab, at Eders Majestæt allernaadigst vil agreere denne Tractats Publication, og til den Ende allernaadigst udnævne en Censorem, hvorom ieg da her med allerunderdanigst beder, da det skal befindes, at der intet andet er der i, end det som ræt er. I det øvrige beder allerunderdanigst, at Eders Majestæt allernaadigst vil tænke paa mig til det gode, og allernaadigst give mig Brød, inden Alderdommen og de onde Dage komme, som nu ikke ere langt borte, idet ieg allereede gaar i mit 43de Aar. Vilde Eders Majestæt saaledes allernaadigst employere mig til noget honorable, kunde Eders Majestæt ogsaa

der ved bringe mine Skrifter i desto større Estime baade inden- og udenlands, endskiønt det ikke er at nægte, at jo en privat Person lige saa vel kand skrive noget godt som en publique. Sed mundus regitur opinionibus. Nu ieg forlader mig da næst Gud paa Eders Majestæts Naade, og forbliver indtil Døden Eders Majestæts

Allerunderdanigste Tiener og Undersaat
Thomas Clitau.
Kiøbenhavn den 15. Jan. 1738.

Paa et vedlagt Blad, der indeholder et Uddrag af Ansøgningen, ses, at denne af Kancelliet er tilstillet Conseilet, af hvilket den er refereret for Kongen. Holstein har givet den følgende Paategning:

Hertil beskikkes Et. R. Hojer og Just. R. Gram.
Cons. paa Fr.berg Slot d. 7 Febr. 1738.

Orig. i Rigsarkivet som Indlæg til følgende Kongebrev:

Til Etats Raad Andreas Høyer og Justits Raad Hans Gram.

C. 6tus.

V. G. t. Os er allerunderdanigst bleven refereret en fra Thomas Clitau indkommen allerunderdanigste Memorial, hvorved hand andrager, at ligesom han udi det Aar 1736 med Vores allernaadigste Privilegio har ladet publicere et Skrift om den Rommerske og Danske Ret, saa har hand nu siden til Nytte for Publico forfærdiget en Dansk og Tydsk Jus Publicum, paa det Candidati Juris derudi kunde blive kyndige, efter samme hans Memorials viidere Indhold, hvoraf Eder herved en rigtig Copie tilsendes: Og som han derhos allerunderdanigst haver anholdet, at Vi allernaadigst ville agreere denne Tractats Publication, og til den Ende allernaadigst lade hannem udnevne een Censorem: Saa er hermed Vores allernaadigste Villie og

Befaling, at I retter Eders Leilighed efter, dette af fornevnte Thomas Clitau forferdiget Danske og Tydske Jus Publicum behørigen at censurere og Os saa derpaa allerunderdanigst at indberette, om samme Skrift ogsaa fortiener at komme udi Trykken. Dermed etc. Friderichsberg den 14de Febr: 1738.

Sjælandske Tegnelser LXX, Fol. 575.

Et tidligere (I, 508—9) meddelt Brev fra Hojer til Gram kunde tyde paa, at i det mindste førstnævnte ikke var videre glad ved det ham overdragne Hverv, da han fandt Clitaus paa Tydsk affattede Manuskript vanskeligt at læse[1]), hvorfor han vilde have det renskrevet, inden han gav sig i Lag dermed. Det er ikke bekjendt, om Forfatteren har villet indlade sig derpaa, i ethvert Tilfælde vides hans »Kurtze Fragen aus dem Staats-Recht« ikke at være komne for Lyset. Da Hojer vitterlig var beskikket til Professor i Statsret og holdt Forelæsninger over dette Fag, var der jo ogsaa noget paatrængende i Clitaus Færd, særlig naar man ser hen til hans Motivering i ovenanførte Ansøgning til Kongen. Men Clitau var vistnok en Mand, der følte sig tilsidesat, og vel ogsaa havde nogen Grund dertil, særlig da Scheidt ikke længe derefter beskikkedes til Professor i dansk og norsk Ret, som han ikke kjendte og forøvrigt heller ikke kom til at docere, da Hojers Død i August 1739 bevirkede, at Scheidt 25. September s. A. beskikkedes til Professor i Natur-, Folke- og Statsret i hans Sted. For øvrigt opgav Clitau trods denne Modgang ikke sine juridiske Studier, som det fremgaar af hans 1746

[1]) Dette gjælder ikke Clitaus ovf. meddelte Ansøgning, der er skreven med en god og læselig Haand, ligesom ogsaa Sproget i den er bedre, end Hojers plejede at være; men det er jo sandsynligt nok, at han ikke har været saa sikker i det Tydske som Hojer.

udgivne omfangsrige Værk »Juridisk Examen ved Spørsmaal og Svar. Deelt i fire Parter[1])«.

Da de Generalprokurøren tidligere paahvilende Inspektionsrejser i Danmark og Norge havde maattet opgives som uoverkommelige for denne Embedsmand, har Hojer, enten af egen Drift eller, hvad der vel er det sandsynligste, efter et af Kongen udtalt Ønske, været betænkt paa at anvise en anden Vej til at fremskaffe Oplysninger om, hvorledes Lovene overholdtes, eller rettere om forefaldne Overtrædelser af Lovens Bud. I alt Fald udarbejdede han i sin Egenskab som Generalprokurør et Udkast til en Forordning om Ansættelse af »Landfiskaler«, en egen Art Embedsmænd, hvis Opgave det skulde være al Stilhed at gjøre Iagttagelser om mulige Lovovertrædelser og derpaa indsende Angivelse eller Beretning derom til højere Autoriteter, der da efter Omstændighederne kunde indtale Sagen for Retten. Da Hojer i Slutningen af Maj 1737 havde indsendt til Kongen sit »Projekt« til Forordning herom, blev det, efter at have vundet Kongens fuldstændige Bifald, afgivet til Conseilets Betænkning. Men skjønt Gehejmeraad Iver Rosenkrantz i en udførlig Fremstilling søgte at vise det uheldige i det Spioneringssystem, der let kunde blive Følgen af en saadan Foranstaltning, lykkedes det ham dog ikke at trænge igjennem med sine Indvendinger, der af Kongen betragtedes som Uhøfligheder[2]), og Enden blev, at Hojers Udkast i det mindste i alt væsentligt blev Grundlag for et kongl. aabent Brev af følgende Hovedindhold:

[1]) Hver af »Parterne« har særlig Titel, Signatur og Pagination. De to første Parter behandle Romerretten, den 3. dansk og norsk Ret og den 4 indeholder »en kort Indledning til Natur- og Folkeretten«.

[2]) Se 2den Del, S. 277—8. J. Møller, Mnemosyne II, 279 ff. III, Nr. 73.

Vi Christian den Siette (osv.) Giøre alle vitterligt, at som Vi med største Mishag maa fornemme, hvorledes Loven og de af Vore Høystsalige Forfædre saavelsom Os Selv Tiid efter anden udgivne Forordninger af nogle af Vores Undersaatter ikke med den allerunderdanigste Hørsommelighed, som skee burde, blive efterlevede, og Vore kiære og troe Undersaatter saaledes savne Frugten af de til deres Conservation og Beste alleene sigtende Forordninger og andre gode Anstalter: Saa have Vi allernaadigst funden for got, i hvert Stift at beskikke særdeeles Fiscaler, som efterdags skal have nøye Opsyn, og hvad de befinde at vorde handlet imod Loven og Forordningerne, det paa behørige Stæder anmælde, men aldeles ikke understaae sig at angribe nogen med Sigtelse og Lovmaal, uden de dertil forud vorder befalede. Og, som Vi hermed alleene intendere at hielpe Vore Riger og Lande i Almindelighed og hver Mand i Særdeleshed — — saa have Vi — — forordnet, at ingen for de af nogen Fiscal anmeldte Poster kand eller skal tiltales, saa længe det Anmeldte ey befindes at være beviisligt — — men at derimod enhver, som efterdags maatte understaae sig enten for Os Selv eller for vedkommende Øvrighed at bebyrde nogen uskyldig Mand med grove Beskyldninger, uden Grund, skal derfor stande den Forulempede til Rette og Ansvar efter Loven. — — Og som Vi — — vilde have alle Vore troe Betientere og Undersaatter, som deres allerunderdanigste Pligt vedbørligen efterkomme, imod alle ubeføyede Beskyldninger haandhævede og beskiermede, saa er hermed i Særdeleshed Vores allernaadigste Villie og alvorlige Befaling, at de af Os allernaadigst anordnede Fiscaler skal af alle og enhver, helst Øvrighederne samt Ober- og Under-Dommere, i deres dem allernaadigst anbefalede Embede, saavidt den dem givne Instrux medfører, allerunderdanigst og med Alvor understøttes, og deri af ingen hindres, eller

for deres imod Os beviisende allerunderdanigste Troskabs Pligt, hemmeligen eller aabenbare efterstræbes, hades eller undertrykkes, saa kiært det enhver er at undgaae Vores Høyeste Unaade. — — — Fredensborg den 30. Augusti Ao. 1737.

Landfiskalernes fremtidige Virksomhed blev nærmere bestemt ved Forordningen af 31. Juli 1739, i hvis endelige Redaktion Hojer ogsaa har haft Del, som det fremgaar af følgende Skrivelse fra Oversekretæren i Kancelliet:

Til Estats Raad og General Procureur Andreas Høyer og Justits Raad og Justitiarius Diderich Sechman.

Høyædle og Velbyrdige (osv.).

Da det allernaadigst haver behaget Hans Kongelig May[t] at resolvere, at den projecterte Ordre og Instrux for de Fiscaler, som Hans May[t] allernaadigst intenderer at beskikke udi Stifterne i begge Riger til Justitiens Haandhævelse og de Kongelige Forordningers og Befalingers allerunderdanigste Efterlevelse, endnu eengang af de Høytærede Herrer skulle eftersees, om De, førend de bleve expederede, maatte finde noget derved at erindre, saa haver ieg ikke villet efterlade de Høytærede Herrer sligt hermed at communicere, tilligemed een rigtig Gienpart af den for slige Fiscaler forfattede og indleverte Instrux, hvorved ieg tillige maa bekientgiøre dennem til deres Efterretning, at det er allerhøystbemelte Hans May[ts] Villie, at disse Fiscaler skal nyde $^1/_5$ deel Bøder af de Sager, som dem bliver befalede, og Halvparten af det, som de selv angiver, saavelsom og at de skal være befriede for at udføre Delinquent Sager efter Touren. Jeg forbliver (osv.)

Hafn. den 30 May 1739. J. L. v. Holstein.

Oversekretærens Brevbog i Rigsarkivet.

Som Svar paa foranstaaende Brev findes følgende Skrivelse til Gehejmeraad J. L. Holstein:

Høy velbaarne Herr Geheime-Conferentz-Raad og Ober-Secreterer.

Naadige Herre.

Deres Excellence haver den 30te May sidstleden effter kongelig allernaadigst resolution tilsendt os en Gienpart af den Instrux, som for de i Følge af Forordningen af 30te Augusti 1737 allernaadigst beskikkende Fiscaler udi Stifterne er bleven projecteret, med Befaling, at vi samme skulle efftersee, om noget derved, førend Expeditionen skeer, maatte findes fornøden at erindre.

I allerunderdanigst Følge af saadan allernaadigst kongelig Befaling have vi foretaget os det os tilsendte Project, det med Fliid giennemseet og nøye overveiet, og som vi af dets Stiil maa slutte, at Hans kongelige Mayestæts allernaadigste Intention gaar derhen, at lade Fiscalernes Instrux ved Trykken publicere til alles Effterretning, paa det eenhver kand viide, hvor vidt deres Embede strækker sig, og skiønne, om de overskriide de dennem foresatte Grændser, saa finde vi ved det os tilstillede Project saa meget mindre at erindre, som det ellers vilde blive af en langt anderledes Stiil, i Fald det alleene skulde være en Instrux til Fiscalernes egen particulaire Effterretning. Imidlertiid indstilles underdanig til Deris Excellencs nærmere Gotfindende, om de smaa Erindringer, som for Tydeligheds Skyld paa vedføyede Memorial ere annoterede, meritere ved Expeditionen at i Agt tages.

Vi forblive med all optænkelig Respect (osv.)

ydmygste og hørsomste Tjenere

A. Hojer. D. Seckman.

Kiøbenhafn den
17 July 1739.

Vedlagt findes nogle Forslag til Ændringer, og med Holsteins Haand er følgende Resolution paategnet:

Aproberis og bliver trykt, som Gen. Proc. og Justitiarius forreslaaer; siden expederis Fiscalernes Bestalling.

Cons: paa Hirschh. Slot d. 24. Jul: 1739.

Orig. i Rigsarkivet (Indlæg til Forordningen af 31. Juli 1739).

Nævnte Forordning af 31. Juli 1739 om Landfiskalernes Virksomhed udfærdigedes med de foreslaaede ikke meget betydelige Ændringer og Tilføjelser. Den skal dog ikke meddeles her, da den findes i Kvartudgaven af Forordninger fra Christian VI's Tid. Kun skal bemærkes, at Iværksættelsen af Forordningens Bud vakte ikke ringe Utilfredshed blandt Landbefolkningen, da Forbudene mod Omløben med Varer og mod forskjelligt Krohold og Landprang greb stærkt ind i Almuens Vaner, hvorfor det ved kgl. Reskript af 11. Decbr. 1739 maatte paalægges Amtmændene at sørge for, at Forordningen blev tilstrækkelig bekjendtgjort baade paa Landet og i Byerne, og at Overholdelsen af samme indskjærpedes[1]).

Her skal endnu kun bemærkes, at Landfiskalinstitutionen ikke blev af lang Varighed. Thi da Frederik V efter sin Tronbestigelse (1746) undlod at stadfæste de daværende Fiskalers Bestallinger, ophørte Embedet at fungere[2]).

[1]) L. Fogtman, Kgl. Reskripter IV, 1, 794 f. Om Landfiskalernes Virksomhed kan iøvrigt henvises til Koch, Chr. VI's Hist. S. 103.

[2]) I en Indberetning, dat. Horsens 16. Maj 1747, udtaler en af Landfiskalerne, N. Rasch, sig, som følger: »1747 in Aprili forespurgte Etats Raad Trappaud sig hos mig, at som ham ei var bekiendt, om Land-Fiscalerne var afgaaen, og hand hafde en Sag at lade paatale, om jeg samme mig ville paatage? hvortil blev svaret, at jeg ei kunde eller torde vedkiende mig et Embede uden confirmeret Bestalling, følgelig ei antage nogen Sag som Fiscal«.

om ikke strax, saa dog lidt efter lidt[1]), saa at det, som det synes, døde hen af sig selv.

Erfaringer, Hojer havde gjort som Assessor i Højesteret, bragte ham til at fremkomme med følgende Forestilling vedrørende Landstingene.

Stormægtigste, allernaadigste Arve Konge og Herre!

Det er Tiid efter anden ved de for Høyeste Ret indstevnede Sager befunden, at adskillige med Lovens Forskrifft ey aldeles overeenstemmende Ting, snart ved et, snart andet Lands-Ting i Danmark er vedtagen og bleven til en Vane, som dog ey alleene hverken i Loven eller ved sær kongelig Tilladelse er auctoriseret, men tildeels virkelig strider imod Iusticens hellige(!) og tilforladelige Behandling, tildeels giver Partherne i det mindste Anledning til Mistanke om Sagens forsvarlige Behandling; hvorover mange resolvere til at appellere saadanne Domme, som ellers efter Sagens Beskaffenhed retteligen var paadømt, og formodentligen ey til Høyeste Ret var bleven indstevnt. om ikke Partherne kunde paaskyde een eller anden af slig antagen Bruug flydende ey just alle Tiider betydelige Feyl i Processens Maade eller Actens Udstædelse.

Heraf kommer det i Særdeelished, at det anseeligste Lands-Ting i begge Kongeriger, nemlig Jydlands Landsting, som med 4 Lands-Dommere er forsynet, siden Forordningen om Iustitz Cassen saa ofte i Høyeste Ræt er bleven mulcteret, at Publicum derover har fattet sig sære Tanker, ligesom det ey staaer at nægte, at der een og anden Gang i deres Acter, brugte uforsigtige Forhold og udstædte Domme er befunden saadanne Forseelser, hvorover temmelig haarde Vota i Høyeste Ræt ere faldne, og

[1]) Endnu 1748 omtales en Landfiskal (i Præstø) som formentlig fungerende (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 714).

at alle Ober-Ræetter i Danmark og Norge vel neppe saa ofte med Mulct til Iustitz Cassen har maaet anseeis, som Landsdommerne i Jydland alleene.

Aarsagerne dertil ere, (1.) at disse gode Mænd alletiider ey conferere med hinanden om deres Domme, men en hver tager visse Sager til sig at paadømme: hvorfor ey heller Acterne til alle Lands-Dommeres Eftersyn omsendes. (2). At de har tilladt Landstings Høreren eller Skriveren, som skal holde Iustitz Protocollen, at tage 2 ß d. af Partherne, saa ofte de noget mundlig forlange Protocollen tilførdt, som ey er conform med Loven, og derhos forvolder, (3) at der i Iustitz Protocollen, hvorefter dog Acterne alleene bør udstædes, oftest intet findes antegnet, uden at Stefningen og de skriftlige Documenter ere fremlagde, men andre imellem Partherne faldne, iblandt betydelige Disputer, Exceptioner, Tilstaaelser etc. deri savnes, og (4) alleene af Lands-Dommerne, som i Sagen skal dømme, noteris paa Kladde eller et Stykke Papiir til hans eegen Efterretteligheed. (5) af hvilken Kladde da Acten ey fuldstændig kand udstædes, men just derfor findes iblant saa defectueux, at endog Hoved-Documenter i Sagen, ja Rættens Interlocutoria, hvorpaa Dommene sig dog udtrykkeligen grunde, deri er befunden at være udelukte. Ja siden (6.) Partherne selv ved saadan Beskaffenhed nødes til at have Indseende med deres Acters Udstædelse, flyder deraf det Inconveniens, at iblant med hinanden stridende Acter i een og den samme Sag udstædes, og siden Dommeren dem ey efterseer, Høyeste Ræt derved forvildes, eller i det mindste opholdes. Ey at tale om større og uforsvarligere Feyl, som Publikum maaeskee af blot Soupçon formeener herunder at være skiult, som jeg med Fliid forbigaaer, efterdi de ey for Høyeste Ræt nogensinde er fremkommen. og man ey bør troe det verste om

Mænd, som Eders kongelige Majestæt saa vigtige Embeder allernaadigst har betroet.

Ved nogle af de andre Landstinge findes der og et og andet, som kunde behøve Forbedring; ex. gr. hid og did give de ey alletider de udeblivende Parther, som lovligen findes at være stevnet, Lavdag. hvorover disse iblant formeene sig med Rætten at være overiilet.

Ved Laalands og Bornholms Lands-Ting, hvor ikkun een Lands-Dommer er, tildrager det sig ofte, at Lands-Tinget i Lands-Dommerens Svaghed eller andet Forfald betroes enten Lands-Dommerens Fuldmægtig (som i Laaland efter mine allerunderdanigste Tanker utilbørligen skeer) eller hvem Amptmanden paa Bornholm dertil beskikker: da det dog alleene tilkommer Eders Majestæt at beskikke Ober-Dommere, end og ad interim, og om Amptmanden paa Bornholm for Landets Situations Skyld end er den eeniste der paa Landet værende høye Civil Øvrighed. til hvilken Lands-Dommeren sig i slig Tilfælde kand addressere, saa formeener jeg dog uforgribeligen, at han ey kunde befatte sig med at anordne Sætte-Landsdommere uden efter Eders kongelige Majestæts eegen allernaadigste special Auctorisation.

Overalt er Ridemænds Udmældelse og Forretninger baade nu omstunder saa kostbare, at for en Fordring paa 1000 rd lettelig et Par 100 rd, ja meere, for Ridemænds Forretning udtages, ey alleene Debitori, men end og de yngere Creditoribus til Skade, og til Landets og Jorde-Godsets saa meget vissere Fortrykkelse, foruden andre derunder foreløbende Anomalier med at tage Procuratores og andre uvederheftige Folk til Ridemænd, som da maae deele deres Salarium med Lands-Dommerne, af hvilke de udmældes etc., da dog ingen Regression for en forurettet Debitor eller Creditor hos saadanne Folk saa let er at vente.

Som det nu er General Procureurs Pligt i Følge af Eders kongelige Majestæts allernaadigste Instruction for Eders Majestæt allerunderdanigst at andrage slige Mangler i Iustitzens tilbørlige Administration og Lovens exacte Efterlevelse, saa har jeg derfor anseet det ey mindre at være min Pligt at tænke paa saadanne Veye, hvorved alle slige Ting paa det tilforladeligste kunde redresseris, og dog Lands-Tingene, som de fornemmeste Ober-Rætter i Danmark, for Publici critique forskaanes, som ey tiener til andet end at opvekke et større og høyst præjudiceerlig Udraab inden- og udenlands, hvorved Eders Majestæt og Deres Crones Gloire intet kunde vinde. Og dertil har jeg ey kundet udfinde en meere sikker og lemfældig Vey, end om det allernaadigst maatte behage Eders kongelige Majestæt at anbefale Iustitiario og mig ved skriftlig Correspondence i mueligste Stilhed at indhente fra alle Lands-Ting i Danmark fornøden Oplysning om ovenstaaende saa vel som alle andre Poster, der Iustitzens Administration og fidem publicam concernere, enten de eegentlig vedkomme Lands-Dommerne eller Landstings Hørerne og Skriverne, samt i fornøden Tilfælde at æske af dem deres Iustitz- og andre Protocollers Overskikkelse ad inspectionem ocularem. Med den allernaadigste Befaling, at hvad da ved privat Correspondence kunde med Landsdommernes eegen Consentement overalt paa en uniform, fast og tilforladelig Foed forbedris, derved kunde forblive; men at alt andet, hvad vi enten eragtede at være af større Vanskelighed eller meere Vigtighed, Eders kongelige Majestæt til allernaadigst Resolution og Anordning allerunderdanigst skulde refereris.

Jeg indstiller altsaa disse allerunderdanigste [Forslag] til Eders kongelige Majestæts allerhøyeste Gotbefindende med dette aller submisseste Tillæg, at, om Eders kongelige Majestæt skulde allernaadigst behage at approbere dette uforgribelige Forslag, det ligeledes til Eders Majestæt

indstilles, om den allernaadigste Befaling maatte tale generaliter om alle Lands-Ting, og ey just tillegge et eller andet Landsting i sær de Feyl, som de dog virkeligen ere skyldige udi, siden en hver af dem dog vel veed og siden faaer at viide, hvori deres Brøst bestaaer, men maae med dis større Ydmyghed vene[re]re det som en sær Naade af Eders Majestæt, at de i Befalingen ey i sær ere taxerede, efterdi den nødvendig til alle Landsting maae communiceris.

Jeg er (osv.) Eders Kongelige Majestæts (osv.)

allerunderdanigste troepligtskyldigste Undersatt og Tjener

Kiøbenhavn, A. Hojer
den 23. April 1737.

Orig. i Rigsarkivet: kun den fremhævede Underskrift er egenhændig. Brevet har følgende Paategning med Geh.-Raad J. L. Holsteins Haand:

Dette aproberis j alle Poster.

Cons. paa Fr.berg Slot d. 3 May 1737.

Ovenstaaende Instilling ligger tildels ordret til Grund for den kgl. Befaling af 10. Maj 1737 til Justitsraaderne Andr. Hojer og Diderik Seckman om, at de ved skriftlig Correspondence i mueligste Stilhed skulde fra alle Landstingene i Danmark indhente fornøden Oplysning om en og anden Ting, som ved adskillige Landsting skal være vedtagen, om end skjønt det hverken ved Loven eller sær kgl. Tilladelse er autoriseret, m. v.

Om Hojers Virksomhed i hans Egenskab som Generalprokurør vil findes flere Oplysninger i Christian VI's tidligere meddelte Breve til J. L. Holstein. Her skal endnu kun omtales, at han undertiden ogsaa maatte tage sig af

Sager, der maatte synes at ligge Embedet fjernere, som det fremgaar af følgende kgl. Befaling:

Til Etats Raad Andreas Høyer.

C. 6tus.

V. G. T. Vores allernaadigste Villie og Befaling er, at Du, som Vores General Procureur, en Sag, som hendes Høyhed, Vores Elskelig kiære Syster Princesse Charlotta Amalia, foraarsages for Vores Høyeste Rett at lade paatale og udføre, angaaende en af Etats Raad Landorph til forrige Schoutbynacht Brandt udgiven Pante Obligation paa 4000 rdr Courant, med anden prioritet udi Baadesgaard i Vort Land Lolland, og hvilken Gaard bemeldte hendes Høyhed Princessen nu er eyende, og over hvilken Sag dig forhen Species facti er bleven tilstillet, saaledes antager, som samme kunde være vores egen Sag (osv.) Friderichsborg den 27de Junii 1738.

Sjælandske Tegnelser LXX, Fol. 730.

Sagen synes at have gjennemgaaet forskjellige Faser, inden den naaede til Generalprokurøren, eftersom Hojer allerede to Aar tidligere som Professor ved Universitetet var kommen i en vis Berøring med den[1]).

[1] Herom vidner følgende Circulære i Konsistoriets Arkiv:

Magnifice Dn. Rector.

Da Hr. Hofmester Møsting nu er hiemkommet, og det vel kunde hænde sig, at Hendes Kongl. Høyhed ved ham allernaadigst vilde lade Sagen om den Landorphske Obligation afgiøre med Universitetet, tager ieg mig den Frjhed hermed allertienstligst at fornemme, om Deres Magnificentz og mine høystærede Herrer vil tillåde mig at afhandle denne Sag saaledes, som ieg effter min beste Skiønsomhed kand eragte det tienligst og sikkrest for Universitetet; thj dersom ieg om een hver post, som forekommer, skal giøre ny Forespørsel, vil det medtage een lang tjd, som mueligt kunde fordærve Sagen. Ellers underkaster

2.

Hojers Virksomhed i Missionskollegiet, i Waisenhusets Styrelse og i Kirkeinspektions-Kollegiet.

Som tidligere er omtalt, udnævntes Hojer 17. Decbr. 1734 til Medlem af Missionskollegiet og af Direktionen for det kongl. Waisenhus i Kjøbenhavn, hvilke to Institutioner havde fælles Bestyrelse, der i Hojers Tid, foruden denne, bestod af Gehejmeraad J. L. Holstein som Præses, Etatsraad J. W. Schrøder samt de theologiske Professorer Hans Steenbuch og Marcus Wøldike.

Hojer var baade Kollegiets og Direktionens Sekretær, altsaa den, paa hvem Arbejdet i alt væsentligt hvilede, hvorom de bevarede Forhandlingsprotokoller, der ere førte med hans egen Haand, endnu vidne. Vi kunne ikke her fremstille Missionssagens Gang i Finmarken, Grønland og Ostindien i de Aar, Hojer virkede; her maa det være nok med den Bemærkning, at Kollegiets Forhandlingsprotokol (nu i Rigsarkivet) er ført af ham selv fra 20. Januar 1735 til 11. Juli 1739 (71 Kvartsider). Paa den brækkede Side har han først givet en kortfattet Fremstilling af de Sager,

---

ieg mig herudinden de høye og gode Herrers behagelige Gotfindende, og forbljver stædse med al estime

Magnifici Dn. Rectoris
tienstærbødige tiener
Khavn, d. 31 Julij 1736. Th. Bartholin.

Paategning med Biskop Worms Haand:

Som det vilde borttage stor tid og kunde forvolde temmelig ulempe, i fald Hr. Etats Raad Bartholin ved hver Post skulde indhente Consistorii resolution, saa er ieg gierne tilfreds, at hand afhandler denne Sag, og tvivfler ei paa, det hand jo stræber at see Universitetet skadeslos. Kiøbenhafn 5. Augusti 1736.

C. W. Worm.	I. Steenbuch.	J. F. Reuss.
C. Bagger.	A. Hojer.	J. Buchwald.
C. Bartholin.	H. Gram.	L. Holberg.
P. Horrebow.	C. Thestrup.	M. Wøldike.

der skulde drøftes i vedkommende Møde, og derpaa ligeoverfor korteligen anført Kollegiets Resolutioner, i Henhold til hvilke han saa senere udfærdigede de fornødne Skrivelser.

Da Handelsforholdene i Grønland krævede Ordninger, der gik ud over Missionskollegiets Sfære, blev der nedsat en egen Kommission angaaende disse Sager; men af denne blev Hojer dog ogsaa Medlem[1]).

Waisenhusdirektionens Forhandlingsprotokol (i Stiftelsens Arkiv) er ligeledes ført af Hojer selv i det samme Tidsrum og vidner om, hvor mange tildels ret vidtløftige Sager, Direktionen, og da særlig Sekretæren, maatte have sin Opmærksomhed henvendt paa[2]). Dertil kom, at Hojer tillige var Inspektør ved Waisenhuset, altsaa Leder af hele den, særlig paa hin Tid, omfattende Virksomhed, som udfoldedes her, deriblandt den ret betydelige Boghandel, hvis Ledelse Hojer 1736 overdrog til Povl Pletz, en Mand, der ogsaa i andre Retninger gik ham til Haande med stor Troskab og ualmindelig Dygtighed, og hvis Medhjælp maaske forklarer noget af det ellers næsten uforklarlige i Hojers saa uhyre vidtstrakte Virksomhed[3]).

I sin Egenskab som Inspektør havde Hojer, foruden Fribolig paa Waisenhuset, en Løn af 200 Rdl., paa hvilken

---

[1]) Herom mere i det følgende.

[2]) Et Uddrag af Forhandlingsprotokollen for Aaret 1735 (altsaa det første Aar Hojer fungerede) er meddelt i Kirkehist. Saml. 4. R. III, 533—62.

[3]) Povl Pletz var, saa vidt vides, en Sønderjyde fra Tønderegnen, der havde studeret. I Hojers Dødsaar (1739) fratraadte han Bogladen (s. Exner, Efterretn. om det kgl. Vajsenhus, S. 17 f.) og blev Fuldmægtig under Inspektøren for Waisenhuset, hvis Regnskaber han holdt i en udmærket Orden. Han oversatte de tre første Bind af Videnskabernes Selskabs Skrifter paa Latin og de halliske Missionsberetninger fra Trankebar paa Dansk. I det hele synes han at have været en stille og beskeden Mand, der med største Hengivenhed havde sluttet sig til Hojer (s. 1ste Del, S. 502. Danske Saml. IV, 112). Han omtales som død 1756.

han dog frivillig gav Afkald, da han i Oktober 1736 blev Generalprokurør. Herom har han indført følgende Notits i Direktionens Forhandlingsprotokol under 6. Dcbr. 1736:

»Bleff Collegio anmældet, at siden H. K. M. allernaadigst har beskikket Hojer til at være General-Procureur, og derhos tillagt ham saadan en Gage, som med hans forhen havende Indkomster rigeligen kand strække til hans Fornødenhed, saa finder hand self billigt, at hans hidtil af Waysenhuuset hafde 200 Rd. fra den 5 October af bør cessere og ey komme dets Cassa viidere til Byrde«.

Samtidig med at de tidligere omtalte Forhandlinger om Oprettelsen af Landfiskalinstitutionen førtes, var Indretningen af et langt betydningsfuldere inspicerende Institut under Overvejelse, nemlig af det saakaldte General-Kirkeinspektions-Kollegium. De forberedende Forhandlinger derom bleve drevne med en vis Hemmelighedsfuldhed; Biskopperne bleve holdte udenfor Overvejelserne; men at Hojer fra først af tillige med J. L. Holstein, J. S. Schulin, J. W. Schrøder og J. B. Bluhme har hørt til de indviede, kan ikke betvivles. Saa vigtig ansaa Christian VI Hojers Deltagelse i Sagen for at være, at Kollegiets Oprettelse, der laa Kongen meget paa Hjærte. endog udsattes en Tid lang i Anledning af hans Fraværelse i Sommeren 1737 paa en Rejse til Sønderjylland, hvor han havde ikke blot sin og sin Hustrus Slægt men ogsaa det af ham forpagtede skjønne Gods Satrupholm, der vel nok undertiden kunde trænge til hans personlige Nærværelse[1]).

Kollegiets Oprettelse fastsloges ved et kongl. Patent af 1. Oktober 1737[2]). Men skjønt Formaalet allerede her temmelig tydelig angives, træder dette dog endnu klarere

[1]) Se 2den Del, S. 280. 3die Del, S. 509 ff.

[2]) Trykt i Kvartudgaven af Forordninger fra Chr. VI's Tid.

frem i den forud affattede[1]). men først noget senere udfærdigede Instruktion for Kollegiet. Patentet blev strax offentliggjort; derimod er Instruktionen, saa vidt vides, aldrig bleven trykt, skjønt den indeholder mærkelige Bidrag til Karakteristik af den overordentlige Iver, som omtrent fra Aaret 1735 af udfoldedes af Regjeringen for at uddybe Kirkelivet i pietistisk Retning.

I Rigsarkivet findes Hojers egenhændige Udkast til denne Instruktion med J. L. Holsteins Ændringer. Disse sidste angaa dog for det meste kun Kollegiets Navn. Hojer havde nemlig foreslaaet følgende vidtløftige Benævnelse: »Vores til det Gejstlige og Kirke-Væsenets General-Direction forordnede Præses og samtlige Committerede«, eller kortere: »Vores til gejstlige Sagers Direction beskikkede Præses og Tilforordnede«, hvilke Benævnelser Holstein forandrede[2]) til »Vores General-Kirke-Inspectores«. (Han havde først: »General Gejstlig og Kirke Inspectores«. men ændrede det siden). Instruktionen var først (ligesom Patentet) dateret: Fredensborg Slot 1 Okt. 1737, men Datum er siden rettet til: Friderichsberg Slot 15 Nov. 1737. — I sin endelige Skikkelse, der dog, som sagt, Navnet fraregnet, afviger lidet eller intet fra Hojers Udkast[3]), lyder Instruktionen saaledes:

[1]) Allerede 6. Juni 1737 havde Kongen sendt Schulin Udkastet til Instruktionen til Gjennemsyn (s. J. Møller, Mnemosyne III, Anhang Nr. 73).

[2]) Følgende Bemærkning med Holsteins Haand er tilføjet i Randen (og atter udstreget): »Titulus Collegii er ikkun sadt ad interim, og kand siden reguleris, naar Sagerne først ere approberede, som derudi skal tracteris«.

[3]) Strængt taget omfatter Hojers Udkast kun de første 20 §§ af Instruktionen; thi den 21de § er ikke skreven med hans Haand. Det kunde ogsaa bemærkes, at Angivelsen om, hvem Kollegiet skulde bestaa af (i Indledningen til Instruktionen) findes paa en med en Kancellihaand skreven løs Seddel, der er vedlagt Udkastet til Instruktionen.

Instruction,

Hvorefter

Vi Christian den Siette p. p. allernaadigst ville, at Vores General Kirke Inspectores sig allerunderdanigst skal rette og forholde ved den dem allernaadigst anbefalende General Inspection over Kirken og Geistligheden, og hvortil Vi nu allernaadigst have beskikket Os Elskelige Johan Ludvig von Holstein, Ridder, Vores Geheime Raad i Vores Geheime Conseile. Cammer-Herre og Ober Secreterer udi Vores Danske Cancellie, saa og Præses udi Collegio de Cursu Evangelii promovendo, Johan Wilhelm Schrøder, Vores Conferentz, Estats og Justitz-Raad, saa og tilforordnet udi bemelte Collegio de Cursu Evangelii promovendo, Mag. Peder Hersleb, Biskop over Aggershuus Stiftt, som Vi allernaadigst have destineret til at være Biskop over Siellands Stiftt, Andreas Høyer. Vores Iustitz-Raad, General-Procureur, Professor Iuris naturæ et gentium saa og Iuris publici paa Universitetet, samt Doctor Iuris, Tilforordnet og Secreterer udi Collegio de Cursu Evangelii promovendo i Vores Kongelig Residentz-Stad Kiøbenhavn. Iohannes Bartholomæus Bluhme, Vores Tydske Hof Prædikant, og Mag. Mathias Hvid, Vores Consistorial-Raad, Sogne Præst ved Holmens Kirke i bemelte Kiøbenhavn og Provst over Søe Estaten og Gvarnisonen sammesteds.

1.

Vores General Kirke-Inspectores, som vi dertil nu allernaadigst beskikke eller herefter beskikkendes vorder, skal lade det være deres eeneste og sande Øiemerke i denne dem allernaadigst anbefalede General Inspection med største Fliid og af yderste Evne at befordre den levende Guds rette Kundskab og sande Frygt hos alle Vore kiære og troe Undersaatter i begge Vore Konge-

riger, samt derhos at befæste den imellem alle Indbyggere, Geistlige og Verdslige, saa ønskelige og fornødne Eenighed og Kiærlighed, saa vel som den almindelige Roelighed, og at giøre samme, saa vidt mueligt, fuldkommen og uryggelig.

2.

Til den Ende skal de aldeeles ikke befatte sig med at kiende og dømme i nogen slags Processer, eller udi nogen Maade bemøie sig med slige til de Ordinaire Retter henhørende Iudicial Sager, men stedse henviise saadanne dem forekommende til deres af Os beskikkede vedkommende Dommere og rette Værne-Ting efter Loven, med mindre de maatte befinde saadan en enten af eller imod een eller fleere Præster og Lærere reist Proces at være af den Vigtighed og at medføre saa betydelige Sviter, at de eragte det fornødent derom til Os selv allerunderdanigst at referere. I hvilket Tilfælde Vi hermed allernaadigst dennem tillade og auctorisere, at reqvirere Acterne fra vedkommende, enten Dommere eller Parter, samt at sistere Sagens Fremgang, indtil Vores allernaadigste Resolution paa deres til os giørende allerunderdanigste Relation kand paafølge. Hvilken Relation de dog tillige med deres allerunderdanigste Betænkning over Sagens Beskaffenhed, Omstændigheder og de deraf flydende Følger ufortøvet haver at indsende.

3.

Paa Lærerne og Lærdommen i vore Kirker, Academiet og Skoler skal de fornemmelig have et vaagende Øie, og alvorligen som for Guds Aasiun see derhen, at Guds Ord reent og tydeligen efter den Hellig Aands Sind iblant os læres, vor Evangeliske Kirkes Grund-Sandheder og hellige Lærdom efter den hellige Skrift og vores Symboliske Bøger, nemligen det Apostoliske, Nicæniske og

Athanasianiske Symbolum, den Augsborgiske Confession, og Lutheri liden Catechismo, Meenighederne i deres fulde Sammenhæng troeligen og uforfalsket foredrages, og til Kirkens saa vel som enhver Siæls sande Opbyggelse retteligen anvendes; Men ellers ingen Lærers eller fremmed Geistlig Collegii Meeninger, eller nogen i vore Symboliske Bøger ei udtrykkeligen anført Lærdom eller Talemaade, langt mindre andre Evangeliske Meenigheders Symboliske Bøger, iblant os nogen Lærer eller andre som nødvendig paatrænges. Hvorpaa Vore General Kirke Inspectores med Fliid haver at agte, sligt utilbørligt Foretagende, hvor de det formærke, straxen at hemme, og om nogen sig alligevel herimod skulle formaste, Os det strax til videre allernaadigste Resolution og fornøden Remedier allerunderdanigst at referere.

4.

De bør derhos med al Fliid og Forsigtighed søge at hemme alle i disse Vore Riger og Lande imellem Lærerne indbyrdes, i hvad Embede de end ved Kirken, Academiet og Skolerne staae, eller imellem Lærerne og Tilhørerne opkommende eller befrygtelige anstødelige Controversier over Religionen og derhen hørende Lærdomme, og dem enten, saa vidt mueligt, at forebygge, eller og strax at giøre Ende derpaa, og at sette alle deri implicerede saadanne Grændser, som paa alle Sider kunde eragtes fornødne og tilstrekkelige, samt til Sandheds saa vel som Gudfrygtigheds Befordring tienlige. I særdeleshed have de alvorligen at forhindre og at forbyde Vedkommende, at slige Controversier aldrig uden deres Forevidende og Tilladelse publice enten mundtlig eller skriftlig ventileres, ei heller giøres privatim for andre, inden eller uden Lands, end for enhvers foresadte Øvrighed og Vores General Kirke Inspection bekient; med mindre de, som forsætligen

herimod handle, som Vore Mandaters modtvillige Overtrædere vil ansees.

5.

Fremdeles skal de sørge for Kirke Disciplinens opbyggelige Brug, i alle sine differente Grader, og at see den til Guds Ære og Guds sande Kirkes Befrielse fra saa mange grove Schandaler igien indført, saa vit det til Meenighedernes sande Forbedring og uden Republiqvens og Publici Uroe og Forvirrelse skee kand.

6.

Ved den publiqve Guds Tieneste skal de paaagte, at de derved fornødne Handlinger, Skikke og Ceremonier paa en uniform Maade over alt i Vore Kongeriger og Lande, og det opbyggeligste skee kand, indrettes, saa at Meenighederne derved i sand Kundskab og Gudelighed kand fremmes, og det fordervelig Opus operatum afskaffes og af Gemytterne udryddes. Til hvilken Ende der ved det af Os allernaadigst anbefalede nye Oplag af Kirke-Ritualen[1]) fornemmeligen skal sees derhen, at alle Ting i Kirken med Sang, Guds Ords offentlige Læsning, dets og især det Nye Testamentes ordentlige Forklaring, foruden de sedvanlige Texter og alle andre Stykker af Guds Tienesten, til Meenighedens Beste og største Opbyggelse andordnes. Og paa det vore General Geistlige Kirke Inspectores herover saa vel in specie som over Ritualens Forbedring in genere kunde des tilforladeligere til Os indgive deres allerunderdanigste Betænkning og Forslag, saa ville Vi allernaadigst, at alle i Vores Danske Cancellie allereede indkomne og derhen sigtende eller endnu kommende Erklæringer og Memorialer dem til deres meere Oplysning og videre Overvejelse skal communiceres.

[1]) Dette udkom, som bekjendt, aldrig.

7.

Hvad de ellers befinder tienligt eller fornødent til Meenighedernes eller Siælenes sande Opbyggelse og aandelige Forfremmelse som dend offentlige Guds Tienestes og Lære Embedets eeneste Henseende, det have de nøie og med Fliid at overveie og at foranstalte, de derimod mødende Vanskeligheder og indsnegne Misbrug, hvor de findes, at rydde af Veien, og, om dertil nogen nye eller videre Anordning skulle udkræves, Os derom allerunderdanigst det referere; Men i særdeleshed skal de alvorligen paaagte, at Meenighederne ei lide Mangel paa retskafne Lærere og opbyggelige Bøger, og at Lærerne dem ved flittige Catechisationer, idelige og opbyggelige Huusbesøgelser og en vel indretted Opsigt over alle Meenighedens Lemmer, samt en Christelig og forsigtig Kirke Disciplin, troligen veilede og derved udvise en sand Siæle-sorg for enhver Siæl i Meenigheden i særdeleshed.

8.

Til den Ende skal de bære ald optenkelig Omhue, at de tilkommendes Lærere i Kirker og Skoler til saadant deres Lære Embede saa vel i Skolerne som Academiet, som i særdeleshed og formedelst fornødne Seminariers Indrettelse, vel præpareres, og dernest nøie og forsigtigen prøves, saa vidt deres Erudition og Lærdom angaaer, udi de sedvanlige Examinibus Theologicis, og saa vit deres Christendom, Natuurens og Naadens Gaver, exemplariske Liv og Levnet, og andre en retskaffen Guds Ords Tiener fornødne Qvalitæter tillige med betreffer, ved de af Os den 2. Novembr. 1736 alle Bisper og Professoribus Theologiæ anbefalede nærmere Attestata[1]), samt paa

---

[1]) Det til Rektor og Professorer ved Kjøbenhavns Universitet rettede Kongebrev lyder, som følger:

C 6tus. V. G. t. Saa som Vi ved Vores under denne Dags Dato allernaadigste udgivne Forordning have befalet saa vel

alle andre Maader, som fremdeles maatte findes practicable og tienlige, førend nogen Candidatus til et ordentlig Lære Embede i Kirken maae admitteris.

9.

I særdeleshed skal de være betænkte paa, at forekomme alle ulovlige og utilladelige Maader, hvorved nogen kunde tilvende sig et Præstekald. enten i Købstæderne eller paa Landet, i hvem endog Jus vocandi maatte tilkomme, og at udfinde de beste, sikkerste og mest giørlige Midler at hindre, at ingen efterdags maatte befordres, om hvis Døgtighed man ikke efter dend foregaaende Articul, saa vel som om hands retmessige Kald, kand være mueligst forsickret. Hvorover de med ald Nidkierhed skal holde. Og saa ofte de om nogens Vocation vorder videndes, som formedelst dend derved brugte Omgang eller

---

Eder, for saa viit de sig i Vores kongel. Residentz Stad Kiøbenhavn opholdende Studiosi angaar, som Biskoperne i begge Vore Riger, hver i det ham anbetroede Stift, men Biskopen i Sielland saa viit Sielland angaar, Kiøbenhavn undtagen, med største Fliid at søge at vorde underrettede om alle deres Lærdom og Levnet, som agter at søge Befordring til det hellige Prædicke Embede, saa og derom aarlig at indgive rigtige Attester i Vort danske Cancellie, saaledes som I og de agte for Gud og Os at være ansvarlige; Og Vi ere komne i Erfaring, at Studiosi sielden løse deres Testimonia academica, før de ere forsikrede om et vist geistligt Embede, saa er nu hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I tilholder Examinatos, at de, førend de søge nogen Kald, indløse deres Testimonia publica, saa og at I med allerstørste Fliid hos alle, som derom kand bære Vidne, erkyndiger Eder om Candidatorum Liv og Levnet, samt i een hvers Testimonio anfører, hvem der har været hans privat Præceptor, for at viide, hvem der burde tiltales, om een, der havde faaet et got Testimonium publicum, siden befandtes alligevel at have levet utilbørligen. Derefter I Eder allerunderdanigst haver at rette. Befalendes etc. Friederichsberg, den 2. Novbr. 1736.

andre Omstændigheder eragtes mistænkelig, lade den Sag med største Alvor og Forsigtighed undersøge, og os derefter dend befundne Brøst efter Sagens Beskaffenhed allerunderdanigst referere.

10.

Paa det og Guds Kirke i Vore Riger og Lande saa meget vissere i dend sande Lærdom og et helligt Lefnet kand opbygges og bevares, saa vil Vi allernaadigst, at Vores General Kirke Inspectores troeligen see derhen, at dend Geistlige Stand renses fra de iblandt sig deri indsnigende uduelige, uvidende, forargelige og for Guds Meenighed beskiæmmelige Præster og Lærere, dog i vedbørlig Orden og med fornøden Forsigtighed og Christelig Retsindighed. Og at de retskafne Læreres Arbeide og Møie dem derimod i alle muelige og af dem self ønskelige Maader lættes, og de saaledes understøttes, at deres Embede kand skaffe Frugt; Endelig og at Lærernes Tall paa alle de Stæder, hvor det behøves og kand skee, med residerende eller personelle Capellaner og gode Catecheter forøges.

11.

Paa det og Geistligheden til saa meget større Fliid og Troeskab i deres vigtige Embede kunde opmuntres og finde meere Tiid og Friehed at sørge for de dem anbetroede Siæle, saa ville Vi allernaadigst, at vore General Kirke Inspectores skal være betænkt paa at frietage Geistligheden fra de dem hidtil paalagte verslige Forretninger og deraf flydende Besvær og Byrde, saa vidt det uden det almindelige Bestes Nakdeel skee kand.

12.

Og som Vi i særdeleshed ere betænkte paa at lette Bispernes og Provsternes store Besværing med saa mang-

oldige dem paaliggende Regnskabs og Rettergangs Sager, og at befrie dem for det store deraf dependerende Ansvar, saa have Vores General Kirke Inspectores at overlegge, hvorledes det best og sikkerst skee kand, og Os det siden allerunderdanigst til Vores allernaadigste Gotfindende og Resolution at forestille.

13.

Derimod ville Vi allernaadigst, at Vore Bisper og Provster herefter med des større Fliid legge Vind paa deres vigtige Embeders egentlige og fornemmeste Forretninger, visitere de under deres Inspection værende Kirker saa flittig, som mueligt, indrette saadanne deres Visitatzer til meere Frugt og Opbyggelse, end hidtil ofte paa mange Steder skeet er, og derved saa vel som ved alle andre Leiligheder troligen underviise de i deres Inspection sig befindende Candidatos Ministerii saa vel som Præster, som det enten begiære eller kunde befindes at behøve nogen bedre Underretning i alle til det Evangeliske Lære Embedes velsignede Førelse fornødne Støkker; især udi den Christelige, saa vel som dend Theologiske Forsigtighed og Prudentia Ecclesiastica, Forskiellen imellem Naturen og Naaden, og hvorledes Siæle Sørgere forsigtigen bør efterspore og følge Guds Veie med Siælene efter deres adskillige Tilstand: endelig og flittig opmuntre alle Præster og Candidatos til at give Agt paa sig selv, saa vel som paa dend dem befalede Hiord, og uafladeligen at vaage og beede.

14.

Vore General Kirke Inspectores skal med Fliid erindre og tilholde Bisperne og Provsterne at tage saadanne deres Pligter troligen i agt. Og in specie skal de see derhen, at Bisperne og Provsterne paa deres Visitatzer nøie paaagte Præsternes Forhold i Liv og Levnet, saa vel som i

Lærdommen, og at de med ald Fliid erkyndige sig, hvor troeligen de i Kirken og Skolerne catechisere, og besøger alle Meenighedens Lemmer i deres Huuse: Dernest at de hos enhver Præst eller Capellan hver gang fornemmer, i hvilke Deele af Theologien hand siden deres sidste Visitatz fornemmelig sig privatim har øvet, og forelegger ham, om det giøres nødig, hvad hand i det neste Aar frem for andre ting maa studere, samt hvad Methode og Bøger hand derved best kand bruge. Ligesaa skal og Vore General Kirke Inspectores foranstalte, at alle Præster ordentlig conciperer i det mindste en udførlig Disposition over den fornemste Indhold af alle deres Predikener, og foreviise saadanne siden sidste Visitatz Prædikeners Concepter for Bispen eller Provsten i en Bog, som da i samme Bog teigner, naar de ere foreviiste, og nøie paaagter, om Præstens Materier i hands Prædikener ere opbyggelige og saa indrettede, at alle til Saliggiørelsens Orden henhørende og til Salighed fornødne Hoved-Lærdomme Meenigheden i det mindste engang om Aaret forklares, saa og om Prædikenerne i sig selv ere tydelige, enfoldige eller dog forstaaelige, men derhos opbyggelige, overbeviisende og indtrængende. Hvorover Bisperne skal nøie og skarpt censurere, helst hos de Præster, om hvis Fliid og Dygtighed de ei tilfulde ere overbeviiste, og til den Ende aarligen igiennemgaae i det mindste nogle Præsters i samme Aar holdne Prædikener med dennem. Over hvilket alt Vore General Kirke Inspectores alvorligen have at holde, og at anviise Bisperne og Provsterne, alt dette paa en uniform Methode og med lige Nidkierhed troeligen at efterkomme, samt Bisperne i særdeleshed aarligen til dennem at indsende udførlige til os selv allerunderdanigst indrettede Relationer, hvorledes de Meenighedernes Tilstand, og de Geistliges samt andre Læreres Forhold, Fliid og Beskaffenhed i deres aarlige Visitatz, saa vel som i

andre Leiligheder befinde. og hvad de ellers have observeret, som til Kirkens beste og Meenighedernes Opbyggelse knnde fortiene reflexion, hvoraf Vore General Kirke Inspectores da videre til Os skal giøre den fornødne allerunderdanigste Forestilling.

15.

Paa det og de af vore Christelige Forfædre til Kirkens beste indførte Præste- og Provste-Moder maatte skaffe des meere Nytte, saa skal Vore General Kirke-Inspectores derover, efter forud indhentede fornødne Betænkninger, til Os selv indgive deres allerunderdanigste vel overvejede Forslag. hvorledes disse Moder til deres fornemste og vigtigste Henseende, nemlig Kirkens sande Opbyggelse, endnu bedre end hidtil kunde anvendes.

16.

De skal og have Magt at anordne beqvemme og vel øvede Præster eller andre, som de dertil eragte dygtige. uformodentlig at besøge Meenigheder, Kirker og Skoler, saa ofte og hvor det eragtes fornødent, at paaagte, hvorledes Læreren sig med Catechisationen, Prædiken og andre Embedets hellige Forretninger. eller Skolemesteren med sin Skolehold, forholder, og om alt gaaer sømmeligen, ordentlig og opbyggeligen til i Meenigheden, og derom til Vores General Kirke Inspection at referere. hvorover de til Vores nærmere allernaadigste Gotfindende haver at indgive deres allerunderdanigste Betænkning og Forslag, baade hvorledes saadane Mænd kunde instrueris, og hvad der ellers behøves til, at en ret og ønskelig Nytte af deres Forretning. efter den gamle Christen Kirkes Exempel, kunde ventes.

17.

Fremdeles skal vore General Kirke Inspectores bære Omsorg. at opbyggelige Bøger, som til almindelig Under-

viisning og Opmuntring ere tienlige, stedse blive Almuen meere og meere bekiente; Men i sær at den Hellige Skrift og andre fornødne eller allerede i velsignet Brug værende Bøger aldrig saufnes eller settes for høit i Priis, ligesom vi og hermed allernaadigst anbefale dem General Kirke[1]) Inspectionen over alle Theologiske og Religionen vedkommende Skrifters Censur, og ville derhos alvorlig, at slige Censurer ei videre, end efter Lovens klare Ord maae extenderes, og ingen Censor skal svare til den af ham approberede Bogs Indhold videre, end at dend intet indeholder, som strider directe mod den Hellige Skrift og vore Kirkers symboliske Bøgers klare Ord, heller og som kunde forstyrre den almindelige Rolighed. Hvorfore de og skal have Magt, at lade et af Censore ordinario allerede censureret, approberet eller forkastet Skrift andre retskafne Theologis og Lærere i vore Kirker til nermere Eftersiun og Censur, saa ofte de det tienlig eller fornødent eragte, tilstille. Men fornemmeligen ville vi allernaadigst, at efterdags ingen Theologiske Strid-Skrifter, som af vore Undersaatter skrives, og handle om nogen i vores Evangeliske Kirke opkommen Controvers, inden eller uden for vore Riger og Lande maae trykkes eller her inde fall holdes, om Skriftet end af vedkommende Censore var approberet, uden at vore General Kirke Inspectores først dertil have given deres skriftlige Minde, under vilkaarlig Straf, imod dem af vore Undersaatter, som her imod at handle sig maatte formaste, hvilken Straf af Membris Collegii hver Gang efter Sagens Beskaffenhed skal dicteres.

18.

Paa det nu Vore General Kirke Inspectores saa meget bedre maatte kunde efterkomme, hvis dennem i denne Vores allernaadigste Instruction anbefales, eller dem frem-

[1]) Dette Ord bør udgaa.

deeles anbefalet vorder. og de om alle forefaldende Geistlige og Kirke Sager alle tider tilfulde kunde være inforformerede. saa ville Vi allernaadigst, at de, saa ofte de finde det fornødent. kand og maa fordre alle behøvende Efterretninger. Documenter og Erkleringer af alle Vore Collegiis og Betientere, af hvad Rang eller Stand de end maatte være: Og vil vi føie den fornødne Anstalt, at Alle og Enhver dem alle tider uveigerligen skal gaa til haande.

19.

Ligeledes ville Vi og allernaadigst. at saa ofte noget af den Vigtighed forefalder. at vore General Kirke Inspectores agte det fornødent, at de derved interesserede. helst Geistlige. sig self i egen Person for dem maatte sistere. saa skal de alle tider være auctoriserede. saadanne Personer, enten de staae i et Geistlig Embede eller ikke. for sig at indkalde. som og skal være pligtige til den foresadte Tid for dem at møde og paa Tilspørsel at svare Sandhed og deres rette Meening, samt intet at fordølge. hvorom de kand give Oplysning.

20.

Hvad de i forestaaende eller andre derhen sigtende lige tilfælde efter tilstrækkelig Oplysning collegialiter med hinanden have overveiet og eragte at være af den Vigtighed. at det Os self enten til fornøden Forandring eller nyttig Forbedring eller nye Foranstaltning og Indrettelse allerunderdanigst maae forestilles. derom have de samtlig under deres Henders Underskrift til Os directe allerunderdanigst at referere. Vores allernaadigste Resolution og Gotfindende derover indhente, og samme siden med promte og forsigtig Foranstaltning og vedbørlig allerunderdanigst Exactitude at efterleve, ligesom Vi og vil føie den fornødne Anstalt ved Vores Danske Cancellie, at de af Os allernaadigst approberede Expeditioner straxen samme-

steds vedbørligen udfærdiges, saa og ved Vores General Post Amt, at de fra og til Vores General Kirke Inspection kommende Breve over alt paa Vore Poster frit og uden Betaling imodtages.

21.

Skulle der og. imod Vores Formodning, saadanne Besværligheder findes, som I ikke kunde afhielpe, en saadan Modstand viises, som I ikke formaaer at staae imod eller trenge igiennem, og nye Sager forekomme, hvilke endnu først maatte reguleris, da haver I Eder derom forderligst og allerunderdanigst hos Os at anmelde, Eders allerunderdanigste Forslag at giøre og ald optenkelig Hielp forvente; saasom Vi Eder og hermed Vores kraftigste Beskytning og allernaadigste Biestand tilsiger, som de. hvilke Vi et saadant Verk anbetroer, hvis alvorlig Drift og Fremgang Vi os meget lader være angelegen, og hvilket Vi paa ingen Maade vilde viide opholdt eller hindret. Som da dette er Vores allernaadigste Villie, hvilken Vi allerunderdanigst saaledes vil have efterkommet, som I her timelig og hisset ævig for Os og alles Vores Dommer og Herre agter at giøre Rede og Regenskab for, saa giører da herudi som Guds og Eders Konges redelige Tienere, paa det Vores Iver og Nidkierhed ikke skal være forgiæves, samt Vores og Eders Arbeide omsonst; og omendskiønt Vi vel viide, at I lader Eder nøie, naar I ikkun finder Frugten af Eders Arbeide hisset i Evigheden, saa forsikrer Vi Eder dog, at Vi os Eders troeflittige Møie og Arbeide udi Høi Kongelig Naade lader vel befalde og samme hos os at skal blive uforgiett. Befalendes Eder Eder Gud.

Skrevet etc. Frederiksberg Slot d. 15. November 1737

Instruktionsbogen i Rigsarkivet. Hojers Udkast findes blandt Indlægene til samme.

Det blev Hojers Opgave at være Kirkekollegiets Sekretær, det vil med andre Ord sige, at saa godt som hele Arbejdet blev lagt paa ham. Og da han i det væsentlige selv havde lagt Sagen tilrette, kommer man uvilkaarlig til at spørge: hvad har været Mandens Bevæggrund til, foruden alt det meget, han ellers havde at udrette, at paatage sig en ny Byrde af saa uhyre et Omfang? Sandsynligst er det, at Hovedmotivet for ham har været af religiøs Art, fordi han mente derved at kunne fremme det kirkelige Liv. Om Lyst til at gjøre sig gjældende og blive en Slags verdslig Overbiskop for den danske Konges Riger og Lande har været en medbestemmende Faktor for Hojer, er jo muligt. Der er mange Labyrinther i en Menneskesjæl, og han var jo Reformator »von Haus aus«.

Vist er det imidlertid, at det blev et meget vidtløftigt Arbejde at være Kollegiets Sekretær, da denne skulde gjennemgaa og gjøre Udtog af alle indkomne Sager samt lægge dem saaledes tilrette, at Kollegiets øvrige Medlemmer kunde faa et Skjøn over dem. Var Sagen betydeligere eller Aktstykkerne af større Omfang, sattes de vel senere i Circulation; men var Beslutningen tagen, tilfaldt det atter Sekretæren at udfærdige Svarskrivelserne eller de Monitorier, som vare foranledigede af de indkomne Sager, og det var ofte vidtløftige Skrivelser, som krævede ikke ringe Overvejelse.

Sagen var nemlig den, at saa snart Kollegiets Oprettelse blev bekjendt, skyndte alle kirkelige Projektmagere, hvoraf der var mange i denne stærkt bevægede Tid, sig at indsende deres uforgribelige Tanker om, hvorledes Kirken kunde blive udrenset og fornyet. Saa reformatorisk Hojer end selv var anlagt, kan man dog næppe tænke sig andet, end at det i Tiden er blevet ret drøjt for ham at gjennempløje og referere disse sikkert velmente, men ofte saare fantastiske Projekter, hvis Forfattere

i mange Tilfælde ikke turde være deres Navne bekjendt. Følgen var da ogsaa, at meget indtil videre maatte henlægges »indtil Materien om Periodeuter[1])«, eller »Materien om Kirketugt«, eller »Materien om Husbesøgelser« eller andre »Materier« kunde »foretages«, hvilket ret jevnlig betydede, at Forslagene aldrig senere kom for, da det snart viste sig, at man i Instruktionen for Kollegiet havde slaaet større Brød op, end man i Hast kunde faa bagt.

Dette gjælder navnlig Planen om Udarbejdelsen af et nyt Kirkeritual, om de omrejsende kirkelige Tilsynsmænd (Periodeuter) og meget andet. Et enkelt af de Forhold, der vare henlagte under Kollegiet, skal her lidt nærmere historisk belyses, af Hensyn til at Hojer særlig fik meget dermed at gjøre, nemlig hvad der omtales i § 17 af ovenanførte Instruktion.

Dette Afsnit angaar dels Udgivelsen af Bibler og andre Opbyggelsesbøger, dels Censuren over theologiske Skrifter. Den første Opgave havde hidtil hvilet paa Missionskollegiet eller Waisenhusdirektionen, som da ogsaa med ikke ringe Iver havde taget sig deraf. Men blandt Medlemmerne af nævnte Kollegium og Direktionen var Professor Marcus Wøldike, der var en meget lærd Theolog af den gamle lutherske Skole og med et skarpt Blik for alle pietistiske Afvigelser fra den orthodoxe Kirkelære forbandt Mod og Dygtighed til at gjøre sine Anskuelser gjældende. Han havde gjort sig fortjent ved at foretage en omhyggelig Revision af den af Waisenhuset 1737 udgivne danske Bibel, der var bestemt til at afløse en af Ewald tidligere (1732) besørget Udgave, der havde paadraget Udgiveren Beskyldning for at ville indsmugle pietistiske Anskuelser. For imidlertid at faa Bibelens danske Text saa fuldkommen som mulig, havde Missionskollegiet under 14. Febr. 1737

[1]) Se Instruktionen foran, S. 231 § 16.

udfærdiget en mærkelig, vistnok af Hojer affattet Skrivelse til Bisperne i begge Riger om at foranledige, at »lærde og Guds Ord elskende Mænd« rundt om i Rigerne, der maatte føle Kald dertil, indsendte saadanne Bemærkninger, der kunde »befordre vor danske Bibelversions Fuldkommenhed«, og »derved forhjælpe os Danske til at høre vor Gud og Frelser tale til os i rent Dansk, og derhos med al den Eftertryk, Fynd og Majestæt, som Grundsprogene medføre[1]«.

Ikke desto mindre blev Omsorgen for Udbredelsen af Bibler og Opbyggelsesskrifter endnu samme Aar overdraget til Kirkeinspektions-Kollegiet. Man kan vanskelig værge sig imod den Tanke, at Grunden dertil har været, at Wøldike, der havde paadraget sig Kongens Ugunst ved sin skarpe Bedømmelse af flere af de ved Ewald paa Waisenhusets Forlag udgivne Skrifter, skulde udskydes. Man turde ikke afskedige ham af Missionskollegiet, da dette vilde have vakt en ubehagelig Opsigt, saa valgte man den lempeligere Vej at forlægge Forretningerne til det nydannede Kollegium.

Hvad Censuren over theologiske Skrifter angaar, da havde den hidtil hvilet paa Decanus i det theologiske Fakultet (Sjælands Biskop) eller hvem af de theologiske Professorer, han kunde formaa til paa sine Vegne at udføre Arbejdet. Biskop Chr. Worm overlod nu gjerne Arbejdet til Wøldike; men denne tog saa skarpt paa pietistiske Skrifter, at Bluhme kom i Bevægelse derved og fik Kongen til at udstede følgende Mandat:

[1]) Wandall, Saml. af Kgl. Forordn. ang. Gejstligheden II, 178–81. Jfr. Svarskrivelserne fra nogle af Bisperne i Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 734–36.

[2]) Kirkehist. Saml. 4. R. III, 547 ff. 553 ff.

Til Professorerne udj det theologiske Facultet.

C 6tus.

V. G. t. Efter som Vores danske Lov udj den 2den Bog 11te Capt. og 1ste Art. befaler, at ingen, i hvo det og være kand, maa noget lade trycke, førend det tilforn i Universitetet i Kiøbenhavn er igiennem seet og paakiendt af Decano i den Facultet, som Materien hører hen til, eller af een anden Professore, som Decanus formedelst andet lovligt Forfald det tilskicker, og Vi nu allernaadigst have fundet for got, for saaviit det theologiske Facultet angaar, der om denne Anordning for den efter følgende Tiid at giøre, nemlig: At naar Decanus formedelst andet lovligt Forfald kand være forhindret, da skal Professores Theologiæ i Touren efter hinanden, indtil den sidste, igiennem see og censurere saadanne Skrifter og Bøger, som til den Ende Tiid efter anden indleveres og til Trycken skal vorde befordret, saa at lige som disse Skrifter og Bøger indleveres, bekommer een hver Professor sin der af at censurere, hvilcket saaledes skal continuere og omvexle udj Touren fra den første indtil den sidste af Professorerne, som forberørt er. Og paa det Arbeidet i saa Maade for samtlige Professores Theologiæ til deels kand vorde lettet, ville Vi allernaadigst, at Professor Theologiæ extraordinarius og Professor catecheseos, Os elskelig Christian Langemach Leth, ligeledes paa oven anførte Maade skal assistere med at censurere saadanne Skrifter og Bøger, som til den Ende til det theologiske Facultet vorder indleverede. Saa er da hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I Eder efter samme Vores allernaadigste Anordning allerunderdanigst retter og forholder. Dermed etc. Fredensborg, d. 7. Septembr. 1736.

Sjælandske Tegnelser LXIX, Fol. 712.

Den i ovenstaaende Kongebrev nævnte Christ. L. Leth var da nys kaldet ned fra Norge, hvor han hidtil havde været Præst, og var bleven Sognepræst ved Trinitatis Kirke, idet han tillige var udnævnt Professor catecheseos & theologiæ extraordinarius, et nyt Embede, der sikkert var oprettet for at forstærke det pietistiske Element i det theologiske Fakultet og for at skaffe de (uordinerede) Kateketer, som Kongen ønskede ansatte ved Kjøbstedkirkerne[1]. Vejledning til at gribe Sagen an paa den Maade, Bluhme ansaa for den rette.

Da Biskop Worm imidlertid, trods Kongens aabenbare Iver for at faa Censuren i andre Hænder, tog Sagen med Ro og ikke gjorde Mine til at give den ny Professor noget at bestille, saa blev Kongen utaalmodig og lod Holstein tilskrive Worm følgende Brev:

Højædle og Højærværdige Hr. Biskop!

Det er uden Tvivl D. H. i frisk Minde, at H. Kgl. Mj. den 7 Sept. sidst afvigt allern. har ladet befale det theol. Fakultet, at naar Decanus formedelst andet lovligt Forfald kunde være forhindret, da skal Professores Theologiæ, for saa vidt det theol. Fakultet angaar, i Touren efter hinanden indtil den sidste igjennemgaa og censurere saadanne Skrifter og Bøger, som til den Ende blive indleverede, med videre samme allern. Reskripts Indhold; men, som man ikke har fornummet, at nogen anden end Dr. Wøldike endnu hidindtil haver recenseret, saa skulde jeg hermed, i Fald det allern. skulde behage H. Mj. herom at spørge, af D. H. udbede den Efterretning, om det ikke allerede med theologiske Skrifter at censurere var kommen saa vidt, at det tilkom andre af Theologis, efter den

[1]) Det er urigtigt, naar Helveg (Khist. e. Ref. 2. Udg. II, 54) omtaler dem som »præsteviede Lærere«.

allern. anbefalede Tour. deslige Skrifter til Censur at antage. Jeg forbliver etc.

J. L. v. Holstein.

Oversekretærens Brevbog i Rigsarkivet.

Den nærmeste Anledning til dette Brev var, at Wøldike havde gjort Vanskeligheder ved Censuren af et Skrift, som den pietistiske Præst Nicolai Jæger i Elmelunde paa Møen havde indleveret[1]). Men der var en endnu mere paatrængende Sag, hvorfor det var af Vigtighed at faa Wøldike som Censor afløst af Leth. Hofprædikant Erik Pontoppidan havde nemlig efter kgl. Befaling udarbejdet en Forklaring af Katekismus, der agtedes indført ved Religionsundervisningen i begge Riger. Her var det af særlig Betydning, at Wøldike ikke fik denne Bog under Hænder, da det med ikke ringe Sandsynlighed kunde forudses, at den ikke vilde slippe umærket gjennem Skjærsilden, noget der vilde virke nedsættende baade for Forfatterens og Bogens Anseelse.

Som bekjendt lykkedes Manøvren, og Pontoppidans Forklaring udkom endnu 1737, forsynet med Leths Approbation til Trykken. Men for at undgaa alle Tilfældigheder i Fremtiden, fastsattes det saa i Patentet ligesom i Instruktionen for Kirkekollegiet, at dette fremtidig skulde have Ret til at øve en Overcensur, saa et af den sædvanlige Censur forkastet Skrift kunde blive approberet, og et af Censuren godkjendt kunde blive forkastet af Kollegiet[2]).

[1]) Se 2den Del, S. 279—81. Kirkehist. Saml. 4. R. V, 286—8.

[2]) Til Censurens Historie paa hin Tid kan følgende endnu bemærkes: Da Biskop Worms Efterfølger, M. Peder Hersleb, fritoges for at være theologisk Professor og Decanus, saa havde dette til Følge, at det senere ved kgl. Reskript af 10. Okt. 1738 bestemtes, at Dekanatet skulde gaa paa Omgang mellem de theologiske Professorer, og den, der havde dette Hverv, skulde »uddele de til Censur indkomne Bøger efter Touren, og den, hvis Tour det er, dem til Eftersyn og Censur antage» (Fogtman, Kgl. Reskripter IV, I, 617 f.).

At Hojer som Medlem af General-Kirkeinspektionen med skarpt Øje har vaaget over, at intet paa det theologiske Omraade kom frem, der kunde volde Forstyrrelse, fremgaar af følgende Notits i Kollegiets Forhandlingsprotokol:

1738, 4. Febr. blev proponered (af Hojer): Som Patentet om G. K. Insp. befaler samme Collegio at have Agt paa theologiske Bøgers Censur, og der nu trykkes udenlands det saa kallede danske Bibliotheque, hvori og adskillige Pjecer, Historiam Daniæ Ecclesiasticam tam antiquiorem quam recentiorem angaaende, indlemmes; der og tales om en Kirke Historie ofver den Danske og Norske Kirkes Plantning og Fremgang, som for Auctoris Regning trykkes; Saa blef det vel tienligt, for at forekomme, at ey noget maatte indflyde, som kunde give Anledning til Kirkens Foruroligelse, at tilskrive Consistorio, og at begiære, at slige Ting, enten de i Riget eller udenrigs trykkis, først G. K. Insp. maatte anviises med den Censur derover, som Loven udfordrer, om den ellers var forhvervet.

Blev resolveret.

Da Udgiverne af »Dänische Bibliothec« samme Aar tænkte paa deri at optage et Par til den danske Kirkehistorie henhørende Stykker og forelagde Kirkekollegiet samme, indløb der følgende Resolution:

General Kirke-Inspectionen finder betænkeligt, at det MS. Joh. Tausani Judicium de Excommunicatione paucis verbis explicatum nogensinde i det Danske Bibliothec skulde publiceres.

Hvad den anden Piece, Einige Nachrichten, was wegen des Exorcismi in Dännemarck vorgefallen, angaaer, forbliver Collegium ved forrige Meening, at samme saalænge

kunde holdes tilbage, indtil de nu værende Betænkninger kan ophøre, da Collegium gierne i Publicationen skal consentere.

In fidem

Kiøbenh. d. 26 Aug. 1738. A. Hojer.

De ret plausible Grunde til, at man ikke kunde ønske Tavsens »Judicium« udgivet, ere af mig andensteds fremstillede[1]). Hvad Afhandlingen om Exorcismens Historie angaar, da var Sagen denne. Blandt de Opgaver, der vare stillede Kirkekollegiet, var ogsaa den, at udarbejde et nyt Kirkeritual. Det var Meningen ved denne Lejlighed at udskyde Exorcismen ved Daaben, en Kirkeskik, der var arvet fra Romerkirken, men som i den kryptokalvinistiske Tid i Slutningen af det 16. og Begyndelsen af det 17. Aarh. havde fundet megen Modstand her til Lands uden dog at være bleven afskaffet, da de orthodoxe Lutheranere holdt fast paa den. Pietisterne havde liden Sympathi for denne Skik, hvorfor Christian VI i et Reskript af 23. Decb. 1737 til Generalsuperintendenten i Slesvig og Holsten, Conradi, tillod, at den afskaffedes i Hertugdømmerne, dog saaledes, at Forældre, der fremdeles ønskede denne Ceremoni udført ved deres Børns Daab, indtil videre skulde have Ret til at faa deres Ønske opfyldt. Da dette Skridt vakte en Del Opsigt i Udlandet og gav Anledning til forskjellige Kommentarer i Tidsskrifter og Blade, maatte Hojer træde i Skranken for den danske Regjering ved en Skrivelse af 20. Sept. 1738, der offentliggjordes i de weimarske »Acta Historico-Ecclesiastica«, som tidligere havde meddelt en mindre korrekt Beretning om Sagen[2]).

---

[1]) Smaaskrifter af Hans Tavsen udg. af H. F. Rørdam, Indl. S. XXXIII f.

[2]) Dänische Bibl. VI, 94 ff. Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. IV 62 ff.

Det var altsaa for ikke yderligere at henlede Opmærksomheden paa det foretagne, efter den Tids Forhold lidt vovelige Skridt, at Kirkekollegiet ønskede Bidragene til Exorcismens Historie henlagte indtil videre. En Del Aar senere, da Sagen for saa vidt var døet hen, blev Afhandlingen offentliggjort i 6te Stykke af »Dänische Bibliothec«.

Endnu kunde det omtales, at blandt Hjelmstjernes Breve til Langebek (Medudgiver af Dän. Bibl.) findes følgende udaterede Billet:

Kiære Monsr Langebech.

Tag det ei fortrydeligt op, at Palladii Visitats Bog ei følger. Etats R. Højer bad mig laane den af Dem, og har den endnu; men jeg skal endnu i Dag sende Bud efter den. og skikke Dem den. Farvel. I største Hast.

H. H.

Har det, som man kunde formode. været Langebeks Agt at offentliggjøre Palladius's Visitatsbog, har Hojer dog næppe billiget det paa Grund af de stærke og uforsigtige Udtryk, som hist og her findes i dette ellers saa betydningsfulde, men af Forfatteren ikke til Trykken bestemte Skrift, og ser man hen til, hvorledes Palladius i vore Dage paa Grund af disse Ytringer hudflettes ikke blot af Papisterne, men ogsaa af andre, der gaa deres Ærende, saa kan man egentlig ikke rejse nogen Anklage mod Hojer, om han mulig har fraraadet Offentliggjørelsen.

Hvad Bibelrevisionen angaar blev der, paa Foranledning af Kirkeinspektions-Kollegiet, ved et kgl. Reskript af 20. Marts 1739 nedsat en Kommission, der foruden Kollegiets samtlige Medlemmer bestod af Hans Gram, Professor i Græsk. Joh. Chr. Kall, Professor i de østerlandske Sprog. og Præsten Enevold Ewald. med det Hverv at til-

vejebringe en Bibeludgave, der kunde blive baade overensstemmende med Grundtexten og paa godt, forstaaeligt Dansk. Ogsaa denne Gang paakaldtes den Hjælp, som lærde Mænd udenfor Kommissionen kunde yde. Men man gik ikke mere til Bisperne, men Kommissionen udvalgte selv de Mænd, hos hvem man ventede at kunne faa Bistand, og opgav dem visse Bøger af Bibelen, som man bad dem gjennemgaa og meddele deres Bemærkninger om. Det var noget af det sidste, Hojer syslede med, da han tilskrev disse Mænd og underrettede dem om de Ønsker, Kommissionen havde om deres Bistand[1]).

Vi kunne ikke her dvæle ved Kommissionens mangeaarige og dog resultatløse Virksomhed. I Virkeligheden blev det den af Wøldike reviderede Bibeludgave af 1737, der blev Fremtidens Bibel[2]).

Endnu maa det berøres, at Hojer levende havde interesseret sig for at skaffe de danske Menigheder i Sønderjylland en Bibel, der stemte saa nøje overens som mulig med Luthers Oversættelse. Under sin Bryllupsrejse i Foraaret 1735 havde han allerede forhandlet med flere sønderjydske Præster om Sagen og senere forebragt den i Waisenhusdirektionen[3]). Bestræbelserne førte endelig til, at der 1738 fra Waisenhusets Bogtrykkeri »paa gode Venners Bekostning« udkom en dansk Bibel med den Text, der i sin første Skikkelse stammede fra Christian III's Tid og var en Oversættelse af Luthers tydske Bibel[4]). At Hojer selv har hørt til de »gode Venner«, der skaffede de danske Sønderjyder en for dem passende Bibeludgave, kan næppe betvivles.

---

[1]) Se 1ste Del, S. 509—11.
[2]) Helveg, Den danske Kirkes Hist. e. Ref. 2. Udg. II, 84.
[3]) S. 1ste Del, S. 502. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 546.
[4]) Engelstoft, Om den danske Bibeloversættelse (Nyt theol. Tidsskr. VII, 363 f.).

Det overordentlig store Arbejde, Hojer havde overtaget som Medlem af og Sekretær i Kirkeinspektions-Kollegiet, var vistnok Grunden til, at han maatte søge nogen Lettelse i sin Virksomhed i Missionskollegiets og Waisenhusets Bestyrelse, som det fremgaar af følgende Bestalling for en Mand, der indtil videre blev hans Medhjælper og siden afløste ham som Sekretær i Kollegiet og Inspektør ved Waisenhuset.

Johan Finchenhagen, Cancellie Raad, Bestalling at være tillige med Secreterer udi Collegio de Cursu Evangelii promovendo saa og Inspector ved Waisenhuuset i K.havn.

C. 6tus.

G. A. V. At Vi allernaadigst have beskikket og forordnet, saa og hermed beskikke og forordne Os Elskelig Johan Finckenhagen, Vores Cancellie Raad[1]), til at være tillige med Secreterer udi Collegio de Cursu Evangelii promovendo, saa og Inspecteur ved Waysenhuuset i Vores Kongelig Residentz stad Kiøbenhavn, og skal hand udi samme Embeder gaa Vores Etats Raad, Os Elskelig Andreas Høyer, som bemeldte Charger nu forestaar, flittig til Haande, for at giøre sig de derved faldende Forretninger des bedre bekiendt, og saa siden, naar nogen Forandring derved skeer, bemelte Embeder virkelig at tiltræde, og derfor nyde den Løn og Indkomst, som hannem da kunde blive tillagt; Thi skal hand være Os, som sin absolut og souverain Arve Konge og Herre, huld og troe (osv. osv.). Friderichsberg d. 14 Febr. 1738.

Sjæl. Registre Nr. 56, Fol. 627.

---

[1]) Denne Titel fik »forrige Vice-Landsdommer i Sjælland og Møen« Johan Finchenhagen samme Dag ($^{14}/_{2}$ 1738).

At det dog ikke var Hojers Mening strax at afgive alle Forretningerne til Finckenhagen, fremgaar af følgende Bemærkning af Hojer selv i Waisenhusdirektionens Forhandlingsprotokol under 13. Marts 1738:

»Hr. Cancellie Raad Finckenhagen hafde indsendt sin allernaadigste Bestalling at være Inspecteur over Waysenhuuset, naar Pladsen lovligen vorder ledig; han (ɔ: den) blef læst og aller underdanigst paategnet.

Saa indsendte han og een Revers de fide et silentio, om ham noget af Waysenhuusets Sager blef betroet, førend han virkelig tiltræder Inspectionen«.

Den nævnte Forhandlingsprotokol samt Breve og Aktstykker i Waisenhusets Arkiv tyde paa, at Hojer i alt væsentlig vedblev som hidtil at fungere som Sekretær i Missionskollegiet og Waisenhusets Direktion, ligesom Breve vedrørende disse Institutioner rettedes til ham, indtil han tiltraadte sin sidste Rejse til Slesvig, fra hvilken han ikke vendte tilbage[1]). Der maa i hans sidste Levetid have været Tale om, at han snart skulde fraflytte sin som Inspektør ved Waisenhuset hidtil hafte Embedsbolig, eftersom det ses, at Kongen den 20. Maj 1739 tilskrev Universitetets Patron, Gehejmeraad Iver Rosenkrantz, om at skaffe Hojer den akademiske Residens, som Professor Hans Steenbuch — hvis Død antoges nær forestaaende — beboede[2]). Der blev imidlertid ikke noget af Hojers Flytning, da han nogle Maaneder derefter døde i sine bedste Aar, før den gamle og svage Hans Steenbuch.

Hvad Kirkeinspektions-Kollegiet angaar, da tillader Pladsen os ikke i det enkelte at behandle dets omfattende

---

[1]) I Kirkehist. Saml. 4. R. VI. vil findes en lille Samling af Breve vedrørende Waisenhuset i Hojers Tid.

[2]) Bruun, Fr. Rostgaard og hans Samtid I, 462 Not.

Historie, selv ikke for de faa Aar, i hvilke Hojer de facto ledede Sagerne; men vi henvise dels til forskjellige trykte Meddelelser derom[1]) dels til Kollegiets endnu bevarede Arkiv, der indeholder en Rigdom af Bidrag til Kundskab om den Tids Kirkeforhold. Biskop Hersleb, der selv var Medlem af Kollegiet, men følte sig lidet tilfreds dermed, dels fordi han ofte var i Mindretal, dels fordi han godt saa', at det i ikke ringe Grad indskrænkede Biskoppernes Myndighed, sagde paa sin spydige Maade, at da Hojer døde, faldt Knebelen af Klokken, et uvildigt Vidnesbyrd om, at den nævnte Mand i sin Tid har været Sjælen i Kollegiet.

(Sluttes).

[1]) Særlig Holm, Danmark-Norges Hist. i Krist. VI's Tid, S. 636 ff. Koch, Chr. VI's Hist., S. 196 ff. og Helveg, Danmarks Kirkeh. eft. Reform. 2. Udg. II, 55 ff. (I de to sidstnævnte Skrifter er Patentet, hvorved Kollegiet oprettedes, omtalt som Instruxen for samme, hvilket jo er unøjagtigt). I Kirkehist. Saml. 4. R. III, 487—518 er meddelt en større Prøve af Kollegiets Forhandlingsprotokol. Indtil 14. Apr. 1739 har Hojer egenhændig indført Uddragene af de indkomne Sager i Protokollen. Men i de sidste Maaneder af hans Liv har en anden (Erik J. Jessen) forfattet Extrakterne; men Hojer har dog selv indført Resolutionerne.

Kjøbenhavns Universitets Forhandlinger 1614—21.

Acta Universitatis, Rectore D. Cunrado Aslaco, SS. Theologiæ Professore P., Notario Olao Worm M. D. a d. 4 Julii 1614 ad d. 8 Junii 1615.

4 Juli 1614.

Præsentibus Magnif. Rectore, D. Resenio, D. Metznero, D. Bartholino, M. Casparo, M. Johanne Erasmio, M. Joan. Alano, M. Longomontano et M. Wulfgango.

Solemne Notarii Juramentum præstitit D. Olaus Worm.

Electi sunt Testamentarii duo D. Johannes Resenius et M. Casparus Brochmand.

5 Juli 1614.

(M. Hans Staphensøn, der havde været gift med en Datter af den for nylig afdøde Biskop D. Peder Vinstrup, gav paa sin Søns, Staphen Hansøns, Vegne M. Elias Eisenberg paa hans Søsters, Biskop Winstrups Enkes, Vegne Afkald paa den Arvedel, der tilkom Staphen Hansøn efter hans Morfader).

13 Juli 1614.

Blev bevilget, at Jens Andersen Hører, boende i Badstuestræde, maatte sælge Halvparten af sin Gaard til Hans Larsøn, at de maatte skifte imellem dennem Jordskylden

og tage ny Breve af Universitetet og give Reversal fra dennem.

16 Juli 1614.

De decimis sic decretum: M. Hans Jensøn beholder Greve Tiende og faar Bidstrup dertil. D. Casparus beholder Jyllinge og faar Aagerup dertil. M. Christianus Longomontanus beholder Sollerød og faar Tune til. M. Hermannus beholder Gundsemagle og faar Kornerup dertil. M. Casparus beholder Skendsemagle og faar Svogerslev dertil. Ut in proxima distributione ratio habeatur M. Joh. Erasmii, M. Vulfgangi, M. Caspari, item Notarii, ne videatur aliquid detractum Juri senii propter indulgentiam factam Medico communi.

19 Juli 1614.

Jens Bilde begjærede en af Universitetets Tjenere, som er noget vanvittig, til en Nar, og vilde give en anden Bondesøn igjen, hvilket hannem blev bevilget.

9 August 1614.

Bevilget Her Christen, den blinde Præst, 4 Rdlr. Nok en Magistro Germano 2 Rdlr.

14 August 1614.

Blev samtykt efter Deliberation af Dn. Professoribus M. Petrus Gielstrupius til professionem pædagogicam efter sl. M. Hans Rasmussøn, som var Physicus: dog at forvente consensum Magn. Dn. Cancellarii.

22 August 1614.

Begjærede Her Dines N., som havde forset sig in distributione sacramenti, at Academiet vilde intercedere for hannem hos Magn. Dn. Cancellarium, hvilket og Professores lovede.

15 October 1614.

Proponerede Mag. Rector om en Pedel udi Jenses Sted, som nylig døde, og blev det samtligen bevilget, at

Nicolaus skulde succedere hannem in officio Depositoris. Blev derfor Nicolaus indkaldet og promitterede fidem ac diligentiam. — Blev decreteret, at Johannes Muus skulde succedere Nicolao og være Pedel; præsterede ogsaa strax Juramentum. — Blev Johannes Georgii Morsianus deputeret til Ringer i den andens Sted.

Indkom M. Vulfgangus og indlagde et Brev, hvorudi han legerede hans Datter, Karen Olufsdatter, 500 Rdlr. in specie, saa at han skulde selv oppebære Renten derudaf, indtil hun blev 16 Aar gammel, som videre udi Brevet er begreben. Begjærede derfor, at dette Brev maatte læses in Consistorio og approberes; hvilket og skete i Simon Surbecks, paa de andre Venners Vegne, Nærværelse, som det ogsaa samtykte.

22 Oktober 1614.

Blev delibereret de Professore ordinario i sl. M. Hans Rasmussøns Sted, og blev dertil deputeret M. Elias Eisenbergius, dog at man skulde exspectere consensum Magn. Dn. Cancellarii.

Lecta est præfatio et conclusio libri Apologetici D. D. Joh. Resenii.

9 November 1614.

Proposuit Magn. Rector decretum Magn. Dn. Cancellarii et Patrum Academiæ de M. Elia Eisenbergio in locum M. Joh. Erasmi sufficiendo, ejusque executionem fieri petiit. Quocirca vocatus M. Elias comparuit, munusque docendi Physicam, omnibus consentientibus, in se recepit.

M. Casparus Erasmius, Decanus, beneficium illud, quod instar appendicis adjunctum erat Professioni Physicæ, petiit, quod habita deliberatione tandem ei concessum est.

Communi DD. Professorum suffragio commissa est M. Petro Gelstrupio infima professio Pædagogica, D. Olao Worm in locum M. Eliæ Eisenbergii subrogato.

Blev moneret, at der er typi Hebraici hos Hendrik Waldkirch, som hører Universitetet til, og bleve kjøbte for 70 Daler, hvorfor han skal give en Reversal derpaa.

De Testimoniis Academicis Studiosorum blev noget proponeret, om de skulde tages, naar Studenterne drager herfra; men det blev opsat ad ulteriorem deliberationem.

Om Johanne Ripensi, som haver været relegeret ad biennium, blev spurgt, om han maatte admitteres igjen, efterdi han nu havde udstanden sin Straf, og blev besluttet, at han maatte conversere inter studiosos, men ikke komme ad mensam Regiam, og dersom han sig vel skikkede, skulde hannem meddeles testimonium privati præceptoris, injecta tamen mentione relegationis.

7 Januar 1615.

Jens Hører i Badstuestræde lod tilkjendegive, at han vilde sælge sin Gaard, og offererede den Professoribus; men blev samtykt, at han maatte sælge den, hvem han vilde.

Velb. Fru Mette Cancellers lod begjære ved M. Christen Lomborg, at Karen sl. M. Hans Rasmussens maatte remitteres 100 Dlr. af den Gjæld, som hendes sl. Husbond var Universitetet skyldig, og blev dertil svaret, at for Fru Mettes Skyld vilde hver heller lægge sin Quotam proportionaliter og give hende 100 Dlr., end Universitetet skulde ske noget for kort, eller ogsaa remittere hende 100 Dlr. af den anden Gjæld, hendes sl. Husbond var Academiet skyldig foruden de 100, han havde paa Rente.

Proponerede D. D. Joh. Resenius, at Magn. Dn. Cancellarius svaderede, at hans Scriptum Apologeticum, som var nu paa Danske verteret, skulde læses in Consistorio præsentibus professoribus. Hvilket blev for godt agtet.

11 Januar 1615.

Blev besluttet, at Borgemester og Raad skulde beskikkes ved Notarium og Fogden, og venligen ombedes,

at de vilde resolvere sig paa den Jordskyld og de andre Puncter, som Statholder dennem overleveret haver, hvorpaa blev begjæret Dom in Rectoratu M. Joh. Alani. Dernæst paa M. Ivers Gjæld til Universitetet og Sæby Kirke, efter klare indlagte Regnskaber og Seddel, paa det de ikke skulde foraarsages at klage derpaa for Øvrigheden.

Blev bevilget, at den Studiosus, for hvilken velbyrdig Prebjørn Gyldenstiern skrevet haver til Hans Holst, skulde have Testimonium.

Blev besluttet, at M. Vulfgangus maatte give Erasmo Michaelio Roseano et Testimonium privatum pro obtinendo Testimonio publico Rectoris.

11 Februar 1615.

Scoto cuidam stipem petenti blev bevilget 1 Rdlr.

Blev sl. M. Hans Rasmussøns Rectorats Regnskab igjennemset og overlagt, og efter alt blev befunden, at han blev Universitetet skyldig 327 Rdlr. 1 ꝧ 2 β, foruden hans Haandskrift paa 100 Rdlr. af Clare Penge[1], som hører til Constitutiones og Professorerne, som ny ankommer til Universitetet, for en evig Hovedstol.

25 Februar 1615.

(Om sl. M. Iver Stubs Gjæld til Universitetet).

Blev indlagt et Klagemaal over Iver Pedersen, Student, som havde slaget en ved Navn Niels Nielsøn, Hans Postes Tjener, udi hans Kjelder; og efterdi han bekjendte Gjerningen, og Skaden var stor, blev besluttet, at han skulde forliges med den, han havde slaget, og tale Sagen til Rette, og siden incarcereres paa en Maanedstid.

Haver Inspector udi Hofmesters Boder indlagt nogle Klagemaal paa nogle Studenter, og efterdi der er flere befunden, som haver grovelig forset sig, blev denne Sag differeret til en anden Tid.

[1]) Tilhørende S. Clare fhv. Kloster i Roskilde.

8 Marts 1615.

Blev Iver Pedersen forligt med hans Adversario i Hans Postes Kjelder, at han skulde give hannem 20 slette Daler, hvilke han skulde betale hannem, inden Herredagen var tilende. Hvad Mulcta til Academiet var anlangendes, blev den hannem differeret, indtil man kunde fornemme, hvorledes han emenderede sit Liv og Levnet.

M. Christen Lomborg opsagde paa velb. Fru Mette Cancellers Vegne de 100 Dlr., som hun havde begjæret maatte remitteres Karen sl. M. Hans Rasmusøns af den Gjæld, hendes sl. Husbond var skyldig til Universitetet, og sagde, at hun ikke vilde nu begjære dennem. Mens blev svaret dertil, at de var hende engang given af Universitetet, og derfor vilde de ikke tage deres Ord tilbage igjen.

11 Marts 1615.

(Afkald paa modtagen Fædrenearv blev given Anne Eliædatter, sl. Biskop D. Peder Vinstrups Efterleverske, af M. Niels Clausen Senning, Biskop i Opslo, paa hans Hustrues, Ellen Pedersdatter Vinstrups, Vegne, og af M. Elias Eisenberg som Formynder for de 2 Sønner, Peder og Elias Vinstrup, og af Claus Thorsmede som Formynder for de 4 Døttre: Marine, Thale, Anne og Mette Pedersdøttre Vinstrup).

12 April 1615.

M. Christianus Longomontanus begjærede, at han maatte libereres med den Kirketiende, han havde i Skaane, og at han maatte vide, hvad han skulde give deraf. Mens blev samtykt, at han skulde beholde den og stede den bort, til hvem han vilde, dog at han ingen Livsbrev gav derpaa. Og blev bevilget hannem 2 Pund Korn af de forrige 3 Aar, som han havde haft denne Tiende tilforn, at han derimod ingen Regnskab skal gjøre for hans Rejser. Mens siden herefter skal han gjøre Regnskab for 12 Pund

Korn, 8 Pd. Byg og 4 Pd. Rug, og 12 Rdlr. til Rectorem for Havre, og skal hannem gjøres godt hans Bekostning efter denne Dag.

27 Maj 1615.

Magn. Dn. Rector Dn. Cunradus Aslacus, actis professoribus omnibus solemniter gratiis, officium per annum administratum resignavit; simulque ad clar. D. D. Thomam Finckium hos honores detulit, qui se variis de causis excusans tandem rogatu omnium Professorum unanimi hoc oneris in se derivari passus est.

Magnificus proponerede, at det var Regiæ Majestatis Befaling, at Professores skulde forfærdige den Dæmning ved deres Sø, at Vandet og Fiskene kunde holdes derudi.

Blev M. Nicolai Fossii og M. Joh. Dionysii Obligation læst og indlagt in Consistorio, og blev samtykt, at D. Thomas Finck maatte antvorde velb. Her Statholder det Stipendium, som M. Niels Foss skulde have ab anno 1615.

D. Cunradus begjærede den halve Amager Tiende, som sl. D. Gellius havde, og blev hannem bevilget af Professoribus, som da vare tilstede. Derfor resignerede han strax Herløv Tiende. M. Vulfgango blev bevilget Ganløse Tiende, at han skulde have den for sædvanlige Afgift; og hvem som vil have den, skal have den udi hans Minde. M. Hermannus begjærede en af de 2 Kirketiender, som var ledige. Desligeste og M. Christ. Longomontanus. Derfor blev M. Christiano bevilget Herløv og M. Hermanno Liddø.

Niels Pedel resignerede inspectionem til det Automaton, som stander in Collegio, og blev det bevilget Jens Jørgensen, Ringer.

Proponerede M. D. Rector in Consistorio om Karine M. Hanses Gjæld, at hun var ganske ydmygeligen og gjerne begjærendes, at Dn. Professores vilde efterlade hende, hvis Gjæld der fandtes ydermere end de 100 Dlr. af Clare

Penge, som hendes sl. Husbond var Universitetet skyldig, hvilke forne 100 Dlr. hun erbød sig strax at ville erlægge, og var ganske ydmygeligen begjærendes, at Dn. Professores vilde anse hendes elendige Vilkaar, at hun udi forgangne Aare lidt stor Vaade af Tyve og i anden Maade. Dni Professores svarede, de vilde herudi gjøre, hvis dennem muligt kunde være, og vilde, hvad dennem var anlangendes, saadan Gjæld efterlade; dog med saadan Vilkaar, at Magn. Dn. Cancellarius vilde give sit Samtykke dertil, og saadant maatte siden refereres in Acta Universitatis. Og det aldrig efter denne Dag at skulle af nogen Professoris Hustrue traheres in exemplum et præjudicium Academiæ. — Noget derefter haver M. Christianus Longomontanus refereret til Magn. Rectorem, at Magn. Dn. Cancellarius gjerne gav sin Samtykke dertil, hvad Dnis Professoribus heri godt syntes.

Acta Universitatis, Rectore D. Thoma Finckio, Medicinæ Professore P., Notario Olao Worm M. D., a die 17 Junii 1615 ad diem 25 Maji 1616.

17 Juni 1615.

Blev proponeret, at Regia Majestas begjærede Universitetets og Professorernes Bønder, som ligger omkring Roskilde, til at arbejde paa det Kapel, som skal bygges ved Roskilde Kirke. Hvilket de gjerne samtykte, og enhver consignerede de, han havde deromkring.

Blev delibereret om den Dæmning, som skulde gjøres ved Langvadsdam.

Blev tilspurgt, om man skulde forstrække Fosie Kirke i Skaane 200 Dlr. til Hjælp til den Bygning, som skulde gjøres, og blev samtykt, at man skulde af de andre Kirkers Pendinge tage saa mange, med saa Skjel, at M. Christen Lomborg, som er Kirkeværge, skulde forskrive igjen hvert Aars Korn og Rente, indtil samme Penge blev betalt.

Refererede Magn. Rector, at Magn. Dn. Cancellarius agtede for godt at være, at hver Professor, som havde af Universitetets Pendinge, skulde sætte nøjagtig Pant derfor. Mens blev svaret dertil, at de vilde heller lægge Pendingen fra sig.

Blev for godt anset og besluttet, at Universitetets commun Bønder skulde skiftes under Professorerne, at hver kunde vide, af hvem han skulde annamme Landgilde.

De decimis distribuendis, antequam ageretur, blev Bud skikket med Pedellen til M. Hans Jensøn, om han vilde mutere hans Tiende; mens Pedellen refererede, at han svarede, at han det ikke begjærede; derfor blev det saa ordineret, at M. Christen Lomborg skulde have Solrød og Glim, M. Vulfgang: Hvedstrup og Jersie, M. Herman: Hersløv og Gønslow (ɔ: Gundsø), M. Casparus: Flyng og Skensved, M. Elias: Tune og Kornerup, D. Olaus: Svogersløv og Haverdrup; ut in sequenti distributione ratio habeatur M. Petri Gelstrupii.

1 Juli 1615.

Sagde Magn. Rector, at D. Metznerus havde været hos hannem den 28 Juni og resigneret sit Officium[1]), derhos begjærede ogsaa, om han maatte nyde annum gratiæ: blev svaret, at man vilde tage det i Betænkende, om det kunde ske ratione successoris.

Blev concluderet, at ingen, som var viet til Præst, skulde efter Ordinationen bekomme Universitetets Testimonium. 2. At i alle Testimoniis skulde antegnes, hvor længe enhver haver studeret. 3. Ingen Studenter her af Riget skulde bekomme Testimonium, undertagen han selver hentede det.

De, som løber ex arresto, skulle stevnes, at de møder inden et Fjerdingaar, og dersom de ikke da kommer, skulle de relegeres, dog cum dispensatione Rectoris.

[1]) Han var gaaet over til det tydske Kancelli.

Om Langevadsdam blev besluttet, at den maatte præsenteres Hans Majestæt, at den kunde vurderes, og Hs. Maj. give os noget andet Gods derfor igjen.

8. Juli 1615.

Blev besluttet om Enkerne, at Medicus primus skulde forsyne Dorete Doctors, Episcopus Marike Doctors, Theologus primus Anne M. Jacobs, Medicus secundus Anne D. Gellii Hustru, Rhetoricus Elin M. Hans Guldsmeds, Physicus Kirstin M. Claus Skavbos.

Actum est de procuratoriis ita, ut adprobatæ sint a professoribus, observatis legibus et conditionibus a Magn. Rectore tunc prælectis. — Decretum est, ut ex procuratorio Pædagogus primus caperet porcum cum dimidio, secundus vero unum tantum. Boves novem Daleris æstimandos esse sancitum.

Blev delibereret de successore, qui locum D. D. Metzneri supplere posset, og inclinerede maxima pars derhen, at man skulde vocere Claudium Plumium.

12 Juli 1615.

De professore in locum Jurisconsulti vocando deliberatum, atque in eam itum est sententiam, ut omnes, qui adessent, unanimi consensu Claudium Plumium vocandum censerent.

Haver D. Cunradus Aslacus tagen sig for at ville være Ædilis dette Aar.

29 Juli 1615.

En Studenter ved Navn Nicolaus Aale mødte in Consistorio, fordi at han havde »slagens« med en Hofkarl; mens efterdi Hofkarlen ikke mødte og klagede, blev han secundum leges dømt, at han skulde miste sit Værge og per triduum incarcereres.

Blev bevilget, at man skulde laane Jens Juel nogle Kampesten, som ligger paa Klare Jord i Roskilde.

Laudismanno, som havde skikket Universitetet en Catechismum, blev bevilget 2 Rosenobler; dog at [han], om han kommer igjen, intet ydermere skal have.

Blev besluttet, at Claudius Plum skulde voceres literis Academicis.

Blev concluderet, at naar Studenter, som rejser hjem, begjærer Viatica, dennem skulde meddeles en dansk Pas.

Efterdi Magn. Dn. Rector, D. Thomas Finckius, vilde kjøbe Bernekows Gaard, som hører til Studiigaarden, jordskyldfri, blev besluttet, at hannem derpaa skulde gives et Brev.

29 August 1615.

Blev D. Cunradi Rectoratsregnskab læst in Consistorio og approberet.

Blev M. Caspari Erasmii Ædilitetsregnskab hørt og approberet in Consistorio.

Blev bevilget, at man skulde give Laurentio Johannis og Danieli Ivari Testimonia, endog de havde været lang Tid herfra, og testere om dennem alene, hvad vitterligt var.

30 August 1615.

Professione Theologica vacante quæsivit D. Rector, quemnam Dni Professores, præcipue v. Theologi, dignum judicarent, qui munus Theologiam docendi in se susciperet. Habita v. deliberatione, omnes M. Gasparum Erasmium elegerunt.

Decretum, ut M. Gasparo Erasmio ad Theologicam Professionem subrogato ejus locum in facultate Philosophica suppleret D. Olaus Worm, eique Professio Græcæ Linguæ commendaretur.

Jussu Magn. Dn. Cancellarii in eam sententiam iverunt Dn. Professores, ut ad Professionem Pædagogicam vacantem literis Academicis vocarent M. Johannem Michaelium, Ecclesiæ Asnensis pastorem.

16 September 1615.

Blev et Brev læst fra Professoribus Academiæ Rostochiensis om en Studioso Severino N., som var en Bogfører til Rostok en Sum Pendinge skyldig. Hvilken blev citeret og lovede at ville stille hannem tilfreds inden 8 Dage.

M. Povl Andersen lod begjære, at efterdi han havde haft Stipendium Regium. at han maatte bona professorum venia drage udenlands igjen at continuere sine Studia. Hvilket blev hannem bevilget i saa Maade, at han lod Professores vide, hvor han var.

Blev concluderet, at man skulde ikke sælge de Boder hos Christoffer Walkendorfs Vaaninger, mens man skulde lade Ædilis bese dennem, at de kunde blive restaureret igjen.

18 Oktober 1615.

Receptus est in numerum Professorum M. Johannes Michaelius, moreque solito juramentum Academiæ præstitit.

Rector gav tilkjende, at han havde hørt om den Parlement, som Studenterne og Baadsmændene var imellem, dog ingen havde klaget derover, og spurgte, hvad man skulde gjøre i denne Sag.

21 Oktober 1615.

Fremkom æ. og v. Byrge Juel, Her Cancellers Staldmester, og klagede over en Person, ved Navn Casparus Erici, som havde overfaldet hannem paa Gaden om Aftenen og hugget hannem i hans venstre Haand, saa han befrygtede, at to Fingre skulde blive hannem lam. — Derpaa blev Casparus opfordret og bekjendte, at han havde været lidet tilforn til Johan de Willoms og siden gangen derfra i S. Peders Stræde til en Bryggers, som de 2 andre Studenter laa, hvilke fulgte hannem hjem. saa der de kom for D. Corts Laage, huggede han i Stenen. og hujede; saa kom Byrge Juel, hvilken han dog svor han ikke kjendte,

med sin blotte Rapir mod hannem, og efter de havde hugget to eller tre Gange sammen, blev Byrge skadet og raabte: Du have hugget mig som en Skjelmer. Saa hug han Kaarden af hans Haand og faldt neder til Jorden; og dette skete efterat Klokken var slagen 8. Derefter blev 1 af dennem, som var der hos, forhørt, ved Navn Daniel Nielsen, som bekjendte, at der de var kommen hjem, fandt de Casparum paa deres Stue, og efterdi at han vilde gange hjem til sit Losement, vilde de gjøre hannem Selskab, dog de havde intet udi Haanden. Der de kom nær ved D. Corts Laage, løb Daniel for og ringede paa Laagen: under des kom Casparus i Parlement med Byrge; men han ikke vidste, om Casparus drog Kaarden først, eller hvem der hug først til hinanden, thi det var saa mørkt, at han det ikke kunde se; mens han hørte, at Casparus hujede, og en hujede imod hannem, og derpaa var de kommen sammen. Dernæst hørte han ogsaa, at Byrge raabte: Du hugst mig som en Skjelmer, og den anden svarede: Du lugst wie en Skjelmer: og dette at være sket, efter Klokken var slagen otte. — Derhos blev Ericus Johannis forhørt, som bekjendte, at han havde fulgt Casparum hjem, og der han blev vaer, at Casparus hujede, og saa Byrge komme op ad Gaden, raabte han: Vær stille, det er Kanslerens Staldmester; mens bekræftede højt med sin Ed, at han ikke vidste noget deraf, at der var kast med Stene, ikke heller havde han eller nogen af dennem Stene hos sig. — Blev ogsaa forhørt en Studenter, som ligger til D. Corts, ved Navn Daphnis, som sagde, at Casparus gik ud af D. Corts Hus ved 7 slet, og der de ringede, efter Klokken havde slagen 8, kom en anden Dreng ved Navn Christen til Laagen og fandt de to Studenter Daniel og Erik ved Laagen, der han kom ud, som gik hjem strax. — Vagtmesteren blev ogsaa fordret og bekjendte, at Casparus havde mødt hannem ved S. Peders Kirke blodig, og

der han spurgte, hvem han var, sagde han, at han var en Student og var ilde huggen af en anden Student. Derpaa førte Vagtmesteren hannem i M. Blasii Hus og begjærede, at han maatte blive der den Nat.

23 Oktober 1615.

Refererede Magnif. Rector og D. Episcopus, at Dn. Cancellarius havde til deres Beretning svaret, at Byrge Juel havde lagt i Rette, om Casparus havde hugget hannem som en ærlig Karl: at Professores skulde dømme herudi, saa at de kunde blive derved.

Blev M. Henrik Badskjær, som lægte Byrge Juel, forfordret, som bekjendte, at han haabede, Fingeren skulde komme til rette igjen, og at et Ben var hugget isønder, mens Huden imellem Fingrene fandtes endnu hel. Og sagde han, at han ikke troede, at han havde bekommet denne Skade for Haanden, thi der havde vist være[t] noget under Haanden, som holdt imod, og det ikke vel var troligt, at Byrge skulde have kast den venstre Haand saaledes, for at Skaden kunde saa komme.

Kom en Baadsmand og klagede over en Studenter ved Navn Niels Knudsen, som havde slaget hannem med et Jernlod i Ryggen, og en liden Dreng havde beret hannem, at han hed Niels Knudsen. Mens efterdi han tvivlede paa en, som han kaldte: med den skjæve Mund, blev en Studenter ved Navn Niels Rasmussen forfordret, og blev spurgt af Baadsmanden, om det ikke var den; mens han undskyldte hannem og sagde, at den, som slog hannem, havde et sort trindskaaren Haar og en skjæv Mund. Blev ogsaa Baadsmanden skikket efter den liden Dreng, som han beraabte sig paa; mens han fandtes ikke hjemme. Siden ginge Professores til en Bogførers Dreng udi Kirken, som skulde ogsaa vide noget herom, mens han svarede, at han havde set en kaste udaf Kirkedøren til Baadsmanden, mens han ikke kjendte Personen.

28 Oktober 1615.

Refererede Magnif. Rector, at eftersom Byrge Juel havde præsenteret sig at ville sværge, at Skaden var sket, før de kom tilhobe, saa gjorde han det juramentum Onsdagen derefter in præsentia Dn. Cancellarii og Rectoris.

Blev Byrge Juels Forsæt læst in præsentia sex nobilium et rei, og blev Casparus adspurgt, om han havde noget andet at svare hertil, hvilken dog intet andet sønderligt svarede end som tilforn. Derfor concluderede Professores deres Dom i denne Form: Da efter Tiltale og Gjensvar og den Sags Lejlighed, saa som den for os er bevist, og med æ. og v. Byrge Juels Ed derpaa bekræftiget, kunne vi ikke andet kjende, end at fornævnte Caspar Erichsøn for saadan uadvarede Indfald, Gjerning og Skade bør at være aldeles excluderet og udelukt fra Universitetets Privilegiers og Friheders Herligheder og hendes Lemmers Samkvem, eftersom i vore Constitutioner og Statuter forfattet er.

13 December 1615.

Om Skatten til Byens Befæstning blev concluderet, at dersom Magistratus oppidanus ydermere anholder, da at supplicere til Hs. Maj., at vi efter Hs. Maj.s Benaadning og Brev maa af dennem lades tilfreds.

Ko- og Sildepenge belangendes: endog udi Kgl. Mj.s Skifte hver Ko saavelsom hver Tønde Sild os tilregnes for 1 Pund Korn, saa vil dog Professores lade sig paa videre Forandring benøje med 4 Dlr. for 1 Ko, og $4^1/_2$ Dlr. for 1 Td. Sild, 1 ℔ for 1 Kalv.

Tvende Studiosi Walkendorphiani vare henkomne uden Testimonio; men efterdi de var opholdne formedelst Vinden, blev dennem bevilget denne Gang dog at tage deres »Pors« til forgangen Michaelis.

Erasmus Svenonis antea relegatus[1]) jam in gratiam recipitur, quod interim apud alios se bene gesserit.

16 December 1615.

Blev delibereret, hvad Foræring man skulde give den, som haver haft Inspection til Fosie Kirkes Bygning i Skaane: og blev besluttet, at hannem skulde nu betales 100 Dlr., som han havde udlagt til Bygningen, og siden, naar altingest var færdig, skulde han betænkes med en Foræring. — Blev samtykt, at Amager Kirke skulde endnu forstrække Fosie Kirke med 100 Dlr., da haver den bekommet tilhobe af Amager Kirke 300 Dlr., som M. Christen Lomborgs Bevis lyder paa; dog D. Hans Reisner haver Guld i Pant for 100 Dlr. — Blev 10 Rdlr. tagen af Fosie Kirkes Pung og leveret M. Christen Lomborg at betale noget af Bygningen med.

3 Januar 1616.

Kom nogle Borgere og klagede over en Student ved Navn Anastasius Gryderup, som havde gjort dennem stor Uro i deres Hus og havde sønderbrudt en Dør og Vindue udi det Kammers, som han boede udi, hvorfor han blev incarcereret til den anden Dag, at Vidnesbyrdene kunde blive desbedre forhørt.

4 Januar 1616.

Blev den Sag imellem Anastasium Gryderup og Jacob Bastian saaledes forligt, at de skulde være hinanden ubevaret, og Anastasius skulde betale, hvis han var sin Vært skyldig, og drage udi et andet Losement.

10 Februar 1616.

Blev Universitetets Jordebog collationeret med Procuratoriis, og siden blev derhos Articuli og Leges de procuratoriis forelæst, hvilke blev af alle samtykte og confir-

[1]) Se foran, S. 109.

merede, og besluttet, at de skulde renskrives udi en besønderlig Bog.

Blev besluttet, at Bønderne skulde give herefter for 1 Ko — 4 Dlr., for en Kalv — 2 ß, for 1 Tønde Sild — 4½ Dlr.

19 Februar 1616.

Retulit Magn. Dn. Rector, a Regia Majestate vocatum esse e societate nostra ad munus concionandi in aula M. Johannem Michaelium, quocirca de successore deliberandum esse. Jussu igitur Magn. Dn. Cancellarii se Academiæ M. Janum Dionysii offerre dicebat, rogans, ut quid de eo hoc in casu sentirent, singuli exponerent. Quamvis autem maxima pars M. Johannis Knoffii habendam esse rationem existimaret, qui dignissimus hoc loco judicatus est: tamen, M. Janum Dionysium vocandum esse, tandem conclusum est.

2 Marts 1616.

Fremkom Fogedsvenden Niels Jørgensen, som klagede paa 2 Studenter ved Navn Christen Svensøn og Søren Sørensøn, som havde molesteret hans Hustrue. Blev Sagen saaledes forligt, at de skulde betale hannem, hvis de var hannem skyldig, og være in Arresto saa længe. Dertil med til Straf erlægge til Universitetet hver 2 Rdlr. til Paaske.

9 Marts 1616.

M. Dancredus lod adspørge, om han skulde give noget til Byens Befæstning af sine Boder, efterdi han var sub jure Academiæ. Blev svaret, at han ikke var obligert dertil efter Fundatsen og de Breve, Kgl. Maj. havde givet Universitetet.

Blev Minuta æstimeret, at de skulde dette Aar være taxeret saaledes: 1 Td. Havre for 1 Dlr. 1 Faar for 3 ß. 1 Lam for 2 ß. 1 Gaas for 15 β, 1 Par Høns for ½ ß.

Blev besluttet, at herefter skulde Skov sælges til Bøn-

derne efter denne Taxt: for 1 Td. Havre — 6 Læs Ved, for 1 Lam — 4 Læs, for 1 Gaas — 1 Læs, for 3 Høns — 1 Læs.

29 April 1616.

Blev sluttet, at Bønderne i Horns Herred skulde ogsaa age Sten og Kalk til Kongens Kapel med de andre ifjor samtykte.

Claus thor Smede [i Kjøge] blev bevilget Livsbrev og hans Hustrue paa Bjeverskovs Kongetiende.

Procuratoriorum et stipendiorum rationem approbatam omnino retinendam esse in æquando stipendio minutorum, ut omnino singuli singula sortiantur stipendia, unanimi consensu confirmatum est.

Lectæ sunt literæ M. Jani Dionysii et Claudii Plumii de mora aliqua et dilatione petita; decretum est, ut res relinqueretur benevolo Magnifici Dni Cancellarii arbitrio et judicio.

18 Maj 1616.

Magnificus Rector more solito Rectoratum resignavit, eumque M. Christiano Longomontano deferendum censuit: cui etiam vota sua dederunt reliqui. M. Christianus, prætensa insufficientia sua, se excusare cæpit sollicite admodum; sed excusatione non admissa ad eum Rectoratus devolutus est.

D. Olaus Wormius (cum morbo oppressus lecto affixus detineretur) per M. Vulfgangam Rhumannum Notariatum resignavit, ita ut post inaugurationem novi Rectoris alius in ejus locum subrogaretur.

De decimis D. Metzneri Kagstrup et Reersløv actum, atque ita distributio instituta: M. Alanus resignerede Bistrup, fik Reersløv, M. Hermannus resignerede Hersløv, fik Kagstrup. D. Brochmand resignerede Skjensvedmagle, fik Bistrup, M. Elias resignerede Kornerup, fik Hersløv. D. Olaus resignerede Haverdrup, fik Skjendsvedmagle, M. Pe-

trus Gelstrup fik Haverdrup og Kornerup. dog hac conditione. at naar Jure consultus kommer. da skulde han ogsaa betænkes.

Blev proponeret af Rectore om en Studenter, havde for 2 eller 3 Aar bekommet Testimonium Rectoris. og han siden begjærer Testimonium igjen, om det skal hannem meddeles. Blev berettet. at Cancellarius havde sagt, at naar en Studenter drager af Universitetet. da skal han tage Testimonium med sig. Blev derhos sagt, at naar der var ingen difficultas. da maatte hannem vel meddeles et andet. fordi det er ikkun som renovatio prioris.

25 Maj 1616.

Magn. Rector gav tilkjende, at Andreas Andreæ Asloensis er forvist fra Opslo Skole, og der han ikke kunde admitteres ad depositionem. begav han sig til en Præst her udi Landet paa en kort Tid. og fik samme Præsts Testimonium: drog saa til Rostok og deponerede sammesteds. Bespurgte sig derfor, om han skulde inscribere hannem: blev svaret: han skulde ikke tilstedes saa snart.

D. Cunradus proponerede nomine Episcopi Scaniæ, om han kunde ordinere Christiernum Severini Torndalium paa Universitets Testimonium, han haver bekommet Ao. 1614. Blev svaret. at der var ikke vel Tvivl om hannem, efterdi han haver nu nyligen subjiceret sig examini superiorum et inferiorum facultatum pro consequendo gradu Baccalaureatus. og gjordes ikke Behov at renovere hans Testimonium. mens var nok, at han havde bevist, hvor han siden havde været, efterdi Cancellarius haver sagt, at Studiosi skal tage deres Testimonium med sig, naar de drage af Universitetet og intet siden bekomme. Ellers kunde Episcopus M. Paulus communicare consilia cum reliquis Episcopis, hvorledes de vilde fremdeles holde det in tali casu.

Rector gav tilkjende, eligendum esse depositorem novum, qui succedat in locum Nicolai nuper defuncti. Depositoris igitur munus concreditum est Johanni Mus. Og Johannes Georgii, qui campanæ præerat, blev Pedel igjen, præmisso juramento fidelitatis. Nicolaus Erasmi, fordum Dugsvend i Klosteret, blev admitteret at maatte være Ringer igjen, som ogsaa strax promitterede sin tilbørlig Flid og Troskab.

Rector bespurgte sig, hvo der skulde invitere ad actum renunciationis novi rectoris, og om Episcopi skulde inviteres. Blev sagt, at Bisperne, Cancelliet, Borgemester og Raad skulde inviteres ved M. Wulfgangum og M. Hermannum.

M. Christianus Longomontanus berettede, at Facultetens Bønder[1]) i Hadstrup bliver meget besværet af Svend Klokker i Roskilde, og Kirkens Bønder forskaanes. Blev svaret, at man skulde lade Svend Klokker vide, at han ikke mere skal plage eller forskaane den ene end den anden.

M. Christen talede om sin Gaard i Soderup, hvilken Hr. Niels vilde fæste. Mens der blev svaret, at dersom han kunde fange en Bonde dertil, da var det bedre, ellers om Præsten vilde holde den vedlige, kunde man ikke vel benægte hannem den.

M. Vulfgangus gav tilkjende, at Jep Laursøn og Peder Laursøn i Gadstrup haver for nogen Tid siden fæstet en øde Gaard af Her Jørgen, Succentor i Roskilde, og at H. Jesper efter hans Død haver nødt hannem til at fæste paany. Bespurgte sig derfor, om han det kunde gjøre med Ret. Blev svaret, at H. Jesper havde gjort det contra consvetudinem provinciæ, og de ikke havde af Rets

[1]) Formodentlig menes herved de Bønder, som hørte til Præb. sex i Roskilde, som 1571 var henlagt til Forøgelse i Lønnen for Professorerne i det filosofiske Fakultet.

Vegne været hannem nogen ny Fæstning pligtig, med mindre det havde saa udi sl. Her Jørgens Tid været forafskedet.

Acta Universitatis, Rectore M. Christiano S. Longomontano, Mathematum Professore P., Notario M. Petro Nicolao Gelstrupio. A die 1 Jun. 1616 ad diem 7 Junii 1617.

1 Juni 1616.

Juramentum Notarii solenniter præstitit M. Petrus Nicolaus Gelstrupius.

Quæstionem movit Magn. D. Rector de Decano Facultatis Philosophicæ eligendo: an scilicet ad officium Decanatus admitti posset D. D. Olaui Wormius, quum dubitetur, an ille sit Magister promotus. Respondit D. D. Cunradus, suam hanc esse sententiam, quod quum D. D. Olaus sit ad professionem Philosophicam admissus, possit in hoc negotio sic dispensari, ut Decanus ille fiat, præsertim quum referat ipse, in Academia Basileensi promotum se esse Doctorem non tantum Medicinæ, sed etiam Philosophiæ. Heic tamen salvam esse voluit D. D. Cunradus autoritatem M. D. Cancellarii. Subjecit D. D. Gasparus Erasmius: Si ea est Academiæ consvetudo, ut Magistros ii tantum Decani creent, qui ipsi sint publice promoti Magistri, puto D. D. Olauum ad officium Decani admitti posse, dummodo sit Magister publice renunciatus. Tum D. D. Finckius: Postquam admissus est D. Olaus Wormius ad officium Philosphicum, sentio illum ab honoribus officium istud comitantibus arceri non posse, nisi charitati et concordiæ prævaricari quis velit. Exempla dedit D. D. Finckius, quibus probavit, sæpe Magistros a Medicinæ Doctoribus fuisse promotos, et addidit: se negotium hoc totum arbitrio M. D. Cancellarii relinquere. Respondit M. D. Rector, quæstionem hanc moveri, non quod charitati prævaricari veli-

mus, sed ut Academiæ hujus privilegiis et consvetudini sua constet integritas. — D. D. Casparus Bartholinus adstipulatus est sententiæ D. D. Finckii et historiam adduxit de Medico quodam Gulihelmo Romano, qui quum professionem Philosophicam in Academia Lipsiensi ambiret, repulsam tulit initio, eo quod putaretur Magister non esse: sed scripserunt postmodum Lipsiensibus Basileenses, a quibus ille creatus fuerat Doctor, neminem a se honoribus Doctoratns in Medicina ornari, nisi simul etiam sit Philosophus. Salvam interim per omnia autoritatem M. D. Cancellarii esse voluit. — M. J. Janus Alanus ambigere se ajebat, an ipse, quantumvis rogatus, suffragium heic aliquod dare posset, quum ipsemet pro Actore propemodum habeatur. Nunquam dubitavi, dixit, quia titulus Doctoratus in Medicina comprehendat sub se titulum Magisterii, dummodo Doctores ejusmodi simul sint Philosophiæ Doctores. Hinc protestatus est, se nihil quicquam, quoad hanc controversiam, movisse ex affectu privato, sed omnia de voluntate Superiorum adduxisse. — Hinc M. Hermannus: Si D. D. Olaus Wormius probaverit se creatum esse Philosophiæ Doctorem, nihil causæ esse video, cur ad officium Decani admiti non possit: salvo heic judicio M. D. Cancellarii. — M. Elias sententiæ D. D. Gaspari Erasmii suam adjecit. — His ita propositis, promisit M. D. Rector, hac de re cum M. D. Cancellario, primo quoque tempore, se communicaturum.

Recitatum est testimonium datum in Academia Witebergensi Christiano Matthiæ, qui sine publico hujus Academiæ testimonio pastor ab Episcopo Arhusiensi ordinatus est. Recitatum est etiam viaticum, quod ei, etiamsi hinc relegato, dederat M. Canutus Bieschius. Sed conclusum est, negotium istud sopiri debere, ne turbetur tranquillitas communis.

De memorialista peregrino motum est, quod conquera-

tur ille de suis quibusdam auditoribus, qui de eo defecerunt, non soluta mercede integra. Judicatum, quod illi omnino satisfacere debeant auditores isti.

Mentionem injecit M. Dn. Rector de quodam studioso, Ivaro Petri, quod ab eo de testimonio tam privato quam publico solicitetur, licet minus modeste se heic ille gesserit, magno ære alieno se obstrinxerit, ex arresto, ut vocant, Academiæ sine venia se subtraxerit, citatus denique per utrumque pedellum, proterve ex urbe discesserit. Insuper debet Universitati pro mulcta 12 Joachimicos.

5 Juni 1616.

Retulit M. D. Rector, se apud M. D. Cancellarium et antea et hesterna vespera causam de electione Decani ea, qua promisit, fide exposuisse: sed a M. D. Cancellario se admonitum interea fuisse, ut in hac causa quoque, quæ præcipue Facultatem Philosophicam concernit, ita consvetudini ac privilegiis Academiæ conservandis incumberemus, quemadmodum Superiori Magistratui & fortasse etiam ipsi Regiæ Majestati aliquando rationem reddituri. — Monuit M. D. Rector, tempus requirere, ut decidatur quæstio de novo Decano eligendo. — Hinc D. M. Wulfgangus Rhumannus, jussu Rectoris, suffragium tale in hoc negotio dedit: Quoniam propter occupationes in proximo Consistorio adesse non potui, nunc subscribens aliorum suffragiis, statuo D. D. Olauum ad Decanatum admitti posse perbenigna voluntate illustris et magnifici D. Cancellarii, qui illum in Facultatem recepit: sic tamen, ut constet, illum, usitato et consveto Academiæ Basileensis more, utriusque facultatis Docturam accepisse.

Recitatum est propositum D. D. Olai Wormii, quod legendum exhibuit D. D. Casparus Bartholiuus. Sed M. D. Rector respondit, propositum illud parum facere ad rem, quæ agitatur, quippe quod non probat, D. D. Olaum Wormium esse vel Magistrum vel Doctorem Philosophiæ pro-

motum. Et subjecit M. D. Rector, se articulos istos D. D. Olai proponere Dominis Professoribus ita censendos et dijudicandos, ut pronunciarent, aut singuli aut unanimiter, hos eosdem articulos satisfacere quæstioni in proximo præcedente Consistorio de D. D. Olao propositæ et censuris ipsorum superius in Acta Consistorii relatis. Singulariter autem interrogavit, verbis quibusdam motus, D. D. Cunradum Aslacum, an ille sentiat, ideo ad officium Decani admitti posse D. D. Olaum Wormium, quod is ad lectionem publicam eamque Philosophicam sit admissus? Respondit D. D. Cunradus Aslacus, se existimare, ita in hoc negotio dispensari posse, salvo tamen judicio M. D. Cancellarii. Reliqui Professores perstiterunt in sententiis superiori concilio allatis.

Retulit M. D. Rector, se legisse Testimonium promotionis, quod D. D. Olao Wormio Basileæ datum est; sed ex illo colligi non posse, quod ille sit Philosophiæ Doctor, sed Medicinæ tantum. Et recitavit Testimonii partem; qua recitata, suffragia Professorum denuo quoad hanc rem petiit.

D. D. Cunradus sic intulit: Quicunque in Academia Basileensi promotus est et Philosophiæ et Medicinæ Doctor, in Academia admitti potest, ordine jubente, ad munus Decanatus. Hoc autem de D. D. Olao Wormio non edocet Testimonium Basileæ datum. Ergo juxta tenorem Testimonii istius ad officium illum admitti vix potest. Sed heic singulari indultu M. D. Cancellarii dispensari poterit. Qui enim illum admisit ad id, quod maius est, potest etiam pro singulari favore suo ad id, quod minus est, eundem adsciscere.

D. D. Gasparus Erasmius ad quæstionem: an ex defensione et testimonio D. D. Olai evinci possit, illum Philosophiæ Doctorem creatum esse, respondit, se inde certe colligere non posse, D. D. Olaum esse promotum Philosophiæ Doctorem.

D. D. Finckius ita subsecutus est: Quantum quidem ego percipio ex Testimonio, non audio D. D. Olaum Doctorem Philosophiæ distincte promotum esse. Et quoniam Facultas Philosophica jus suum heic tueri allaborat, penes eam sit, Decanum illum eligere aut negligere. Nec repugno, quin officium istud alii alicui ex senioribus Philosophiæ Professoribus demandetur.

Sententiæ D. D. Thomæ Finckii calculum addidit D. D. Casp. Bartholinus. M. Joh. Jan. Alanus talia addidit verba: Jam sæpius dictum est, convenire et usu receptum esse, ut a Magistris Philosophiæ alii creentur magistri. Sed D. D. Olaum Wormium esse promotum Philosophiæ vel Magistrum vel Doctorem, nondum probatum est. Ideoque non video, quomodo munus Decanatus ei committi possit.

M. Wulfg. Rhumannus sequebatur hisce verbis: Quandoquidem Testimonium promotionis expressis verbis non habet, D. D. Olaum Philosophiæ Doctorem promotum esse. neque ipse hoc nomine Decanatum petit: Ego, salvo ejus honore, Decanatum alteri tradi posse puto.

M. Hermannus adjecit: Ego calculum meum addo communi sententiæ clariss. Dn. Professorum D. D. Cunradi, D. D. Gaspari, M. Joh. Jani Alani et ceterorum.

M. Elias ita clausit: Quemadmodum in hacce Academia receptum est, ut qui saltim est Magister, non autem promotus Doctor, Doctores promovere non possit: ita ego puto, illum, qui saltim est Doctor, non autem promotus Magister, non posse promovere Baccalaureos aut Magistros. Quum jam autem spectet ad officium Decani, ut et Baccalaureorum et Magistrorum instituat promotiones, incumbebat D. D. Olao, ut probaret, se publice et consveto more Academico suscepisse Magisterii gradum. Quod vero quum non appareat, ab ipso manifeste factum

esse, non video. quod ad ipsum hoc officium vacans devolvendum sit.

His auditis, M. D. Rector sic infit: Quandoquidem D. D. Olaus non declararit se, juxta quæstionem propositam, esse Philosophiæ Magistrum aut Doctorem, ego locum dans suffragiis jam allatis, statuo, officium Decanatus alii alicui, salvo D. D. Olai honore, tradi posse, quum neque ipsemet D. D. Olaus munus illud vel petat vel ambiat. Et censeo, officium istud ad Dn. M. Joh. Janum Alanum, tanquam seniorem, revolvi posse.

M. Joh. Jan. Alanus continuo Facultatis Philosophicæ Decanus, consentientibus Philosophorum suffragiis, electus et approbatus est.

Eodem die, post meridiem

M. Jacobus Andreæ, Coagiensis olim scholæ moderator, citatur a cive quodam Coagiensi ob æs alienum contractum. Et conclusum est, quod quum Magister ille non sit persona in Academia actualis, nec in officio scholastico, oporteat, ut is coram Magistratu Politico, in re potissimum numaria, causam dicat.

M. Petrus Kerulius, communibus Senatus Academici suffragiis ad Professionem Pædagocicam suscipiendam approbatus, juramentum solenne præstitit.

19 Juni 1616.

Proposuit D. D. Johan. Pauli Resenius, Sielandiæ Episcopus. sententiam suam de anno gratiæ, quem sibi lectionem supremi Theologi resignanti deberi existimabat. Monstravit autem, annum hunc gratiæ non respondere pecuniæ isti, quæ ipsi jam ter decessit, 1. cum professionem Logicam heic susciperet, 2. cum ad professionem Theologicam assumeretur post obitum D. D. Joh. Slangendorpii, 3. cum, mortuo D. D. Nicolao Hemmingio, ulterius in professione conscenderet. Deinde monuit, hunc annum

gratiæ laboribus suis deberi, non autem gratis ut concedatur, flagitari. Hinc luculenter monstravit ex Ordinatione Regia, literisque regiis, salarium, quod jam ipsi cedit, non esse Academicum, sed ad officium Superintendentis illud pertinere. Et addidit, quod ex obitu Episcopi nihil certi sibi polliceri possit Professor aliquis Academiæ. Conclusit denique, aliter se judicare non posse, quin quoad annum gratiæ secum sic agi deberet, ut cum illo, qui ex Academia prorsus decedit, etiamsi ipse, tanquam Superintendens, publice adhuc in Academia docere teneatur, haud aliter atque Episcopi alii in suis singuli Lectoriis. — Hisce propositis, petiit M. D. Rector Senatus Academici quoad hoc negotium suffragia particularia. Facta autem amica transactione, res eo devenit, anno gratiæ ut frueretur Dn. Episcopus secundum Ordinationem regiam, et stipendium cederet D. D. Gasparo E. Brochmand a termino Nativitatis Christi anni 1615. Stipendium autem, quo eo usque fretus est D. D. Gasparus, exinde pertineret ad D. D. Olaum Wormium, & sic consequenter. Conclusum est etiam, quod anno superiore quæ adhuc distributa sunt, immota illa et rata esse debeant.

Begjærede D. D. Olaus Wormius, at hans Forsæt, som han lod læse in Consistorio, 5 die Junii, maatte indskrives in Acta Consistorii, idque in rei ipsius memoriam. Men det blev hannem afslaget til en anden Tid, derom at raadslaa in pleniori professorum concessu.

Blev læst et Brev, som Andreas Andreæ Asloensis havde offereret, begjærendes, at han maatte her deponere, uanset at han haver testimonium ambiguum fra sin Skolemester, og haver tilforn deponeret i Rostok. Men Gjensvar hertil blev opsat til en anden Tid, naar Theologi, som nu vare udgangne, komme tilstede.

Beneficium Margarethæ er bevilget M. Eliæ Eisenbergio tanquam Physico professori, efterat D. D. Gasparus Erasmius nu haver afstaaet det.

22 Juni 1616.

Decretum est, ut Præpositus Communitatis examini inprimis se subjiciat, et Magisterii candidatus fiat.

Recitatæ sunt denuo literæ supplices Andreæ Asloensis, qui in album studiosorum se inscribi petit, licet graviores admiserit errores (ut ex Actis diei 19 Jun. liquet). Sed conclusum est, ut discedat ad Pastorem aliquem aut alium virum honestum, eique in liberis informandis inserviat, ut tandem anno exacto huc redeat, et quidem testimonio bono munitus.

17 Juli 1616.

Georgius Dibvadius petit stipendium Regium.

[Blev besluttet,] At ingen skal lade andre bevaane deres Residenser end sig selv, som dennem haver opteret, for allehaande Skades Skyld, som Residenser tage deraf, excepto Oeconomo Universitatis, som ikke kan selv sin egen bevaane, efterdi han skal være paa Studiigaarden; dog at ikke nogen fremmed, som er udenfor Universitetet, den bekommer at ibo.

24 Juli 1616.

Fremkom D. D. Casparus Bartholinus og D. D. Georgius Füringius og gave D. D. Thomæ Finckio et fuldt, fast og trygt Afkald: D. D. Casparus paa sin Hustrues Vegne for den Arv, hende knnde tilkomme efter hendes sl. Moder, Søster D. Thomas Finckes, samt paa D. Oluf Worms Hustrues Vegne, item paa Claus thor Smede hans Vegne, idet han er Jacob Finckes Fuldmægtig og Thomas Finckes og Drude Finckes bestilte Formynder. Men D. D. Georgius gav Afkald desligeste paa sin Hustrues Vegne. Og bleve strax tvende Fuldmagtsbreve læste og indlagte i Consistorio, som i denne Sag vare givne D. D. Casparo, det ene af Claus thor Smede, det andet af D. Oluf Worm.

21 August 1616.

Hvad Georgium Dibvadium anlanger, som er Stipendium Regium begjærendes, blev besluttet, at efterdi her er intet Stipendium ledigt før Paaske næstkommendes, da kan man ingen Beskeden eller vist Løfte derpaa give hannem. Men Universitetet forærer hannem nu 50 Rdlr. — Sed nominabatur Nicolaus Martini Schelderupius.

Brev skal sendes til Hans Lindenow, K. Mj.s Befalingsmand paa Boringholm, om Studieskat af Boringholms Kirker at bekomme, saa vel som af andre Skaane Stifts Kirker.

26 August 1616.

Fremsatte M. D. Rector, at det er S. R. Majestatis Befaling, at Universitetet skal lade Dæmningen til Langvadsdam færdige. Blev sluttet, at Rector vilde forføje sig til Statholder og forfare, hvorledes samme Dæmning skal skikkes.

Blev handlet om den Residents bag S. Peders Kirke, at den maatte undes den tydske Prædikant. Og dertil blev sagt, at man kunde eftergive det, dersom S. R. Majestas vil derfor igjen give Universitetet nøjagtigt Vederlag.

En Student, som havde forbrudt sig mod Retten i Helsingør og derfor i samme Sted var kast i Fængsel, blev afvist.

31 August 1616.

Refererede Rector, at han havde været ude hos Langvadsdam at bese, hvorledes Dæmningen skulde skikkes. Og blev besluttet, at nogle flere af Professorerne skulde endnu begive sig derud med hannem.

D. D. Cunradus skal ved sin Skrivelse svare den Licentiat, som haver dediceret Universitetet et Skrift, eller dennem, som paa hans Vegne begjære noget derfor af Universitetet.

Karen Bagers, sl. Anne M. Jacobs[1]) efterladne Datter, som efter sin Moders Død begjærer Naadsensaar, blev bevilget, at hende skulde gives af Distributs 14 eller 16 Dlr.

14 September 1616.

Fremkom Hans Hadersløf, fordum Cancellers Tjener, og begjærede paa Fru Mette Hardenbergs Vegne, at annus gratiæ af de Præbender i Roskilde maatte hende ganske undes og efterlades, baade derfor at sl. Her Canceller haver altid været Universitetet saa meget bevaagen, og fordi hun haver allerede annammet en Part af Indkomsten, og haver forsagt Kornet til Kjøbmænd. Men Rector gav Svar, at man kunde ikke resolvere sig herpaa, førend der bliver plenum Consistorium.

Fremsatte Rector, at Universitetets Bønder beklage sig haardeligen, at K. Maj.s Befalingsmænd ville tvinge dennem til at gjøre de store Vogne, uanset at Herremænds Tjenere ere fri for saadant, og Kongens Bønder bekomme fri Tømmer dertil, hvilket Universitetets Tjenere ikke faa. Blev sagt, at man skal ransage herom i Kongens Brev.

En Kvinde her i Byen, ved Navn Berete Villumsdatter, begjærer at skilles ved hendes trolovede Mand, som var en Studiosus ved Navn Andreas Laurentii Gothlandus, som nu paa fire Aars Tid haver været slet borte fra hende. Men hende blev given Afsked, at hun skal indføre sin Sag for Kapitel i Roskilde.

Mikkel Pottemager lod første Gang opbyde et Skrin, som en Studiosus ved Navn Jens Bamling lod hos hannem for tre Aar siden til Pant for nogle Penge.

Blev samtykt, at Rector lader sætte en Aalekiste i den ny Dæmning for Langvadsdam.

---

[1]) M. Jacob Svendsen, havde i sin Tid været Prof. pæd. (†1571).

21 September 1616.

Begjærede M. Dn. Rector suffragia Professorum anlangende Fru Mette Hardenbergs Naadsensaar af de tvende Præbender i Roskilde. (De fleste Professorer erklærede sig for, at det ikke kunde tilstedes, da det var mod Fundatsen; nogle føjede til, at dersom Fru Mette kunde forhverve Kongens Bevilling, saa kunde man for hendes afd. Mands, Kansler Christen Friis's, Skyld efterkomme hendes Begjæring).

Niels Jensen Skriver, boendes ved Stranden, tilbyder at give hver Søndag og hver Helligdag til en Person, der kan prædike uden Byen i den Kirke paa den ny Kirkegaard — 1 Rigsmark. Derpaa blev besluttet, at Studiosi in Communitate Regia skulde tage ved samme Vilkaar, saa at det iblandt dennem skal gaa ordentlig omkring med Prædiken at holde. Dog skal ingen ex Communitate drives dertil, men de alene, som der til ere bekvemmelige, skulle der ved tage.

Blev bevilget, at D. D. Olaus Wormius maatte bekomme Acta udskrevne, som bleve i hans Sag quoad Decanatum obtinendum forhandlede in Consistorio An. 1616 1 et 5 Junii. Men med saadant Vilkaar, at D. D. Ol. Wormius ikke fører samme Sag i nogen Maade ud til fremmede Academier fra denne Regia Academia. Hvilket D. D. Olaus ogsaa indgik.

28 September 1616.

M. Joh. Jan. Alanus, Facultatis Philosophicæ Decanus, conquerebatur primo de negligentia Pauli cujusdam Baccalaurei, quod Theses sibi ab eo non essent justo tempore ante disputationem habendam monstratæ, quod tamen non minus a Baccalaureis quam Philosophiæ Professoribus fieri debet. Respondit Paulus, nihil sibi de hac lege constitisse. Deinde monuit D. Decanus parenthesin, quæ in

præfationem Thesium instrusa est, alienam esse a foro Philosophico, et multo magis Quæstionem primam, quæ Thesibus subiungitur. Respondit Paulus tantum: Quæstionem illam adjectam esse, ut occasio æquivocationem enodandi daretur. Tertio retulit D. Decanus, se ad Paulum misisse nuncium de inutili et periculosa illa Quæstione obliteranda, alioquin inhibendam esse disputationem. Sed ad hoc tergiversabatur Paulus. Quarto significavit D. Decanus, quod misisset pro ipso Paulo accersendo, quodque responsum accepisset, domi non esse Paulum, quum tamen res secius se habuisse videatur. Respondit Paulus, se paulo serius e templo rediisse, post reditum autem in liberis hospitis sui instituendi ad undecimam usque horam occupatum fuisse, ideoque Decano vocanti obsequi tunc temporis non potuisse. Quinto retulit D. Decanus, quod ursissit, licitum Paulo non esse, quum ille tantum sit Baccalaureus, materiam ejusmodi Theologicam disputare, quodque Magn. D. Rector Theses illas, propter annexam quæstionem, non approbarit. Fatebatur Paulus, se inconsulto Decano Theses suas et distribuisse et tabulæ publicæ affixisse; fatebatur insuper, seipsum sine alicujus venia campana Collegii habendæ disputationis signum dedisse. — M. Dn. Rector censebat, factum esse a Paulo tum contra Fundationem tum contra autoritatem Decani: ideoque in arresto mansurum illum, donec aliud quid de hoc negotio in Consistorio statutum fuerit.

2 Oktober 1616.

Blev læst Kong. Maj.s Brev, at Universitetet vilde tilstede, at noget Tømmer maatte hugges paa Universitetets Skove, og at Universitetets Bønder maatte hjælpe til baade at hugge og fælde samme Træer, og siden at føre Tømmeret til næste Havn.

Kom op i Rette ex carcere en Studiosns Andreas Matthiæ Scanus og bekjendte, at han samt nogle andre

Studenter, iblandt hvilke var Anastasius Svecus, var kommen i Valentin Bogbinders Hus paa S. Michaelis Dag, Middagstide, der drukket og spillet Kort tilhobe. Og berettede han, at som han havde fornøjet Værten 24 ß og vilde saa gaa bort, da greb Anastasius hannem hart an og sagde, han skulde endda betale mere. Men Andreas svarede hannem hasteligen og sagde: Jeg haver intet med din Svensk at gjøre. Men der de komme bort med hinanden paa Gaden, gav Anastasius hannem et Mundslag og stødte hannem til Jorden; men blev strax stukken af Andrea med en Kniv. Efter denne Bekjendelse, som Andreas fremsatte, blev han vist in carcerem igjen, der at blive, indtil han enten sætter nøjagtig Borgen for sig, eller og i andre Maade stiller Anastasium tilfreds.

7 Oktober 1616.

Fru Mette Hardenberg haver forhvervet K. Majestæts Bevilling, at Universitetet vil unde hende det ganske annum gratiæ efter sl. Her Kanslers Død af de tvende Præbender i Roskilde. (Sagen anbefaledes end yderligere Universitetet ved et Brev fra Statholderen Brede Rantzov, dat. 7 Okt. 1616).

16 Oktober 1616.

(Om en Conspiration i Valkendorfs Boder s. Kbhvns Univ. Hist. IV, S. 667 f.).

13 November 1616.

Approbatus est Nicolaus Martini Schelderupius ad stipendium Regium seu Academicum, ut eo fruatur, quam primum illud vacaverit.

Retulit Dn. Episcopus, se egisse superioribus diebus cum Testamentariis Roeschildensibus iisque significasse, quod Rector et Professores Universitatis Dn. Mettæ Hardenbergicæ, post mortem M. Dn. Cancellarii, indulserint annum gratiæ, quem illa ex præbendis duabus petierat

(præsertim quoniam manifesto constabat, sic tulisse S. R. M^{tis} voluntatem). Hac tamen lege indulgentiam illam factam esse, ut nihilominus incolumis posthac et omnino integer servari debeat contractus inter Academiam et Capitulum Roeskildense de annis gratiæ olim initus.

Hvad den Residens bag S. Peders Kirke anlanger, hvilken Statholder vilde, at Universitetet skulde lade vurdere, blev sluttet, at den for adskillige Aarsagers Skyld maatte til videre Beraad blive uvurderet.

Herluf Daa blev bevilget paa Rente paa sin Svogers, Erik Grubbes, Vegne af Universitetets Penge 500 Rdlr. paa et Aars Tid. Dog saa at Herluf derimod bebrever sig til Universitetet paa Indmaning etc.

11 December 1616.

Tvende Studiosi, Nicolaus Thomæ et Simon Johannis, bleve overvundne, at de havde overfaldet en Bartskjærsvend og slaget hannem i Studiistræde. Hvorfor de bleve indsatte in carcerem til videre Besked. — Vidnede Bartskjærsvenden, desligeste Severinus Canuti, Johannes Alburgensis og Matthias Erasmi, at de samme Aften vare tilstede i Jens Murmesters Hus, den Tid hans Vinduer bleve udslagne, og at en Vognkarl ved Navn Hans Humle udslog Vinduerne. Blev sluttet, at de skulde føre samme Vognkarl tilstede.

Erico Nic. Cimbro, som i Havsnød havde nu nyligen lidt Skade, blev bevilget en Kappe.

M. Dn. Rector lod forstaa, at en Studiosus ved Navn Anastasius er udrømt af Hofmesters Boder og er bortløben, efter at han var anklaget for nogle Vinduer, han skulde have udslaget.

16 December 1616.

(Sag mellem M. Claudius Christophori, Præst i Herfølge, og Studenten Georgius Nicolai. s. Rørdam, Lyskanders Levned, S. 134 f.).

21 December 1616.

Blev besluttet, at efter denne Dag skulle Studenterne være forpligtige at tilkjendegive deres præceptori privato, naar de rejse her af Byen. Desligeste at lade hannem vide, naar de komme hid igjen. Og blev samme Dag intimeret herom.

18 Januar 1617.

Retulit M. D. Rector, quod vicarius Regius, Dn. Bredo Rantzovius, pro Torberno Hasebarth intercesserit, ut ei Stipendium Academicum, quam primum illud vacaverit, conferatur. Consensit Senatus Academicus, ita tamen ut Torbernus secundum Fundationem servata(!) se[r]vet et Academiæ more solito se obliget.

Cum senatu Academico decrevit Rector, ut posthac alumni Walkendorphiani quotidie omnes et singuli in collegio Walckendorphiano in medio horæ sextæ matutinæ et nonæ vespertinæ compareant, ibique piam aliquam cantionem modulentur.

1 Februar 1617.

D. D. Thomas bød sig i Rette, hvad Anne Eisenberg havde hannem til at tale; og lod han læse en Copi af hendes Forsæt.

Nicolaus Strangius fik Tilsagn, at Universitetet vil være hannem bevaagen, at han i sin Tid maa indskrives til Stipendium Regium med det første at bekomme; dog med M. D. Cancellarii Samtykke.

8 Februar 1617.

D. D. Thomas Finckius holdt an, at han maatte forsvare sig imod Anne Eisenbergs Forsæt, som han lod læse in Consistorio 1 Febr. Men Dn. Episcopus formente, at D. D. Thomas havde ikke gjort ret, idet han havde ladet læse samme Forsæt in publico Consistorio. D. D. Thomas mente sig herudinden ikke have mishandlet, efterdi

samme Forsæt var tilforn læst over hannem in conclavi og paaskrevet. — D. D. Thomæ skriftlige Svar og Forsvar blev læst. Hvorpaa Rector med Senatu Academico sluttede, at en Copi af samme Svar skulde gives Dn. Episcopo, om han paa sin Hustrues Vegne havde noget derimod at replicere.

22 Februar 1617.

Om en Universitets Bondesøn ved Navn Niels Olufsøn, barnfødt i Allinge [ɔ: Allinde] og nu tjenendes i Kyndeløse, som er begjærendes at kjøbe sig løs, blev besluttet, at han skal sættes paa Hold en Tidlang, indtil man kan forfare hans Lejlighed.

1 Marts 1617.

Dn. Episcopus kom frem in Consistorium og lagde fra sig hæderlig og højlærd D. Thomas Finckes Haandskrift paa 2000 Dlr., og derhos et Svar anlangendes den Sag, som hans Hustrue, ærlig og gudfrygtig Kvinde Anna Eisenberg, og D. Thomas Fincke imellem er. Og fremførte han strax derpaa disse efterfølgende Ord: Anlangendes den Sag med D. Thomas, som nu er lagt i Rette med hans Brev og Svar enten til venlig Underhandling, som nu tidt er forsøgt, eller til Dom, om den gode Mand er den endelig begjærendes; da fuldmægtig gjør jeg ærlig og forstandig Person Michel Sevrensen, de fattiges Forstander i Varto, paa de fattiges Vegne i min Sted at gaa i Rette, som jeg personlig tilstede var, saavidt det kjendes fornøden at være.

Og var tilstede hæderlig og højlærd D. Thomas Fincke til Consistorium kaldet, ikke anderledes citeret, og endnu som tilforn sig højligen beklagede, at saadan en Trætte hannem af hans egne gode Venner var paaført: Og som jeg (sagde D. Thomas) udi alle Minde tilbudt haver alt udi godt Venskab Sagen at afhandle, saa tilbyder jeg

endnu, at dersom min Haandskrift mig maa tilstedes, at jeg ydermere Ære og Venskab D. Hans Resen, hans kjære Hustrue og deres Børn ikke mere vil skyldig være end gjerne »leiste«. Men dersom udi saadant Minde ikke ske kan eller maa, saa tilbyder jeg mig gjerne, enddog uformodet, at lide, hvis ret og billigt kan kjendes efter mit Svars og begyndte Processes Lydelse.

Hvorimod Dn. Episcopus svarede, at dersom han havde D. Thomas nogen Trætte paaført, vilde han lade Consistorium dømme derom, saasom ogsaa om det, hvo der udslog alle billige Middel, som ere foregivne. — D. Thomas svarede, at hvad som i denne Sag mod hannem bliver foregivet, dertil vil han svare. (Samme Dag og d. 8 Marts bleve endvidere nogle Indlæg i Sagen læste i Consistorium).

8 Marts 1617.

En Student ved Navn Sevren Sevrensen Thorup anklages af en Kvindesperson, at han skal have krænket hende. Men efterdi det er hannem ikke endnu overbevist in Consistorio, da forvises Sagen til M. Peder Skjelderup.

Nicolaus Martini Skjelderup maa med den allerførste Lejlighed bekomme Stipendium, dog saa at han strax giver Universitetet tilbørlig Obligation.

Hans Dresselbergs Efterleverske begjærer fremdeles paa Rente at beholde de 1000 Dlr., og vil sætte Christoffer Galde til Forlovere. Men blev besluttet, at Pengene maa hende undes paa Rente fremdeles, dog saa at hun giver endnu en nøjagtig Forlovere foruden Christoffer Galde. Helst saa Universitetet, at Vilhelm Dresselberg blev endnu fremdeles Forlovere.

19 Marts 1617.

Exuli quodam verbi ministro dedit Rector nomine Universitatis 24 Joachimicos.

Blev sluttet, at D. Thomas Fincke skal udlægge Stipendium Academicum sive Regium til Nicolaum Martini Skjelderup at forskikke.

Rector med nogle Professoribus skal excipere Cancellarium novum og commendere Hans Magnificents Academiam. Hvad Skjænk anlanger, formener Senatus Academicus, at man herudi ikke haver Exempel.

22 Marts 1617.

Fremkom Michel Sevrensen, Forstander i Varto, og begjærede endelig Dom i den Sag, som hannem paa de fattiges Vegne er overgiven, imod D. Thomas Fincke af Dn. Episcopo. D. Thomas sagde, han var tilfreds, at det maatte ske, efterdi Sagen er saa vidt kommen, dog saa at Michel Sevrensen skal i denne Sag agtes som Dn. Episcopi Fuldmægtig.

Michel Pottemager lod opbyde et Skrin med nogle Bøger, som hører Jens Bamling til, efterat de haver nu standet hos hannem paa femte Aar.

19 og 23 April 1617.

(Forhandledes, om man ikke skulde opsætte at dømme i Striden mellem Biskop Resens Hustru og Dr. Thom. Fincke, indtil man havde raadført sig med Kansleren om Sagen, hvilket med Parternes Samtykke vedtoges).

23 April 1617.

Significatum est a M. D. Rectore, quod ipse cum Dn. Episcopo, D. D. Thoma Finckio et M. Joh. Jan. Alano 20 die April. M. Dn. Cancellario, D. Christiano Frisio, Academiam commendasset, quodque M. D. Cancellarius curam et tutelam ejus animo promptissimo in se suscepisset.

30 April 1617.

Quæsivit M. Dn. Rector, jamne ipsum adire oporteret M. Dn. Cancellarium in causa Finckiana, ut consilium Cancellarii audiatur? Annuebant Dn. Professores. Ajebat

igitur M. D. Rector, se expositurum coram Cancellario statum causæ; deinde plenius enarraturum omnia a capite ad calcem, et tandem petiturum esse ab ipso consilium, maxime quoad reconciliationem [1]).

24 Maj 1617.

Conclusum est, πρόγραμμα de lectione Theologica demandata M. Hermanno Nicolao propter absentiam D. D. Gaspari Erasmii Brochmanni scribendum et publicandum esse a M. D. Rectore.

7 Juni 1617.

M. Dn. Rector, Dn. M. Christianus S. Longomontanus, Rectoratum resignavit, eumque, consentientibus Dn. Professorum suffragiis, ad D. D. Joh. Paul. Resenium jam esse revolvendum censuit, qua de re consuluerat antea M. D. Cancellarium.

Som Daniel Petersen Norbagge tiltales for M. D. Rectore for Gjæld, synes M. D. Rectori og Professoribus, at efterdi for[ne] Daniel er i en selsom Ulejlighed i Norge, og derhos haver slaget sig ganske til Kjøbmandskab, da kan Universitetet ikke holde hannem længer under Jurisdiction eller Patrocinium.

Blev samtykt, at Martinus Sommerus, artis memorativæ professor, maa tilstædes at læse privatim, om han kan faa auditores.

Acta Universitatis, Rectore D. Joh. Pauli Resenio S. S. Theologiæ Doctore et Professore P. etc., Notario M. Petro Nic. Gelstrupio. A die 5 Juli 1617 ad 23 Maji An. 1618.

5 Juli 1617.

Claudius Plumius, communibus Senatus Academici suffragiis ad professionem juridicam suscipiendam appro-

[1]) Videre forekommer ikke om denne Sag i Acta Consistorii, saa det altsaa formodentlig er lykkedes Kansleren at forlige Bispen og Dr. Th. Fincke i Mindelighed.

batus, juramentum solenne præstitit. Et promisit se primo quoque tempore suscepturum docturæ gradum. Item recepit, quod ipsemet intimationem de inchoanda prælectione publica conscribere vellet, eamque tabellæ publicæ affigere.

M. D. Rector monuit ratione officii, ut D. D. Olaus Wormius, qui anno superiore ad Decanatum admitti non potuit, appellaret ad M. Dn. Cancellarium, si non acquiescat censuræ Anno 1616 die quarto Jun. in Consistorio quoad hoc negotium factæ. Et censuit Decanatum tradendum esse interea M. Christiano Sev. Longomontano, quum ordo sic jubeat.

M. Ericus Johannis Julius, præeunte M. Dn. Cancellarii voluntate, approbatus est ad stipendium Regium seu Academicum, ut illud, ubi ratio ordinis permiserit, accipiat.

30 August 1617.

Torlacho Torchillio Islando data est venia instituendi domi suæ liberos in linguæ Danicæ et Latinæ rudimentis; ita tamen, ne ultra declinandi et conjugandi formulas quodammodo cognitas apud se detineat eos, qui linguæ Latinæ addiscendæ adhibiti sunt. Eritque ille posthac jurisdictioni Academiæ subjectus, nisi negotiis civilibus se immiscuerit.

22 September 1617.

Kornerup Tiende blev bevilget Claudio Plumio.

Blev M. Gelstrupius fremkaldt af M. Dn. Rectore efter Kong. Maj.s, Her Cancellers og Her Statholders Befaling, og hannem blev forelagt, at han skulde libere propter gloriam Dei confiteri, hvis der i Sandheden var om de rumoribus, som vare spargerede om hannem in causa fæminæ istius compressæ. Hvortil han svarede, at han quoad partum vidste sig uskyldig, men kunde dog ikke aldeles negere, at hun jo havde conscenderet hans lectum,

sed se plane ignorare, an rem cum illa habuerit, eo quod poculis penitus obrutus fuerit, ideoque consvetudinem se simpliciter negare non posse. Deinde a M. Dn. Rectore et Dn. Professoribus culpam deprecatus, quam se penitus negare non posse asserebat, petiit, ut ea propter Deum ipsi condonaretur, subjungens, se operam daturum, ut posthac in tale crimen non incidat. Obtulit se deinde, rogatus, ad multam pro ratione facultatis. De multa igitur deliberatum. Conclusum, ut primo ipsi proponeretur, quid ultro pauperibus studiosis elargiri vellet: quod ubi factum, viginti obtulit thaleros. Demum statutum, ut quadraginta multæ loco solveret thaleros in usum pauperum studiosorum. Denique diligentissime a M. D. Rectore admonitus de vitæ emendatione, sub comminatione gravissimæ poenæ, ipsique injunctum, ut se Deo et ministerio reconciliaret quamprimum.

4 Oktober 1617.

Fremkom Hans Svendsen, Hører her i Skolen, og vidnede, hvad hannem vitterligt var anlangendes Dirich Schølenberg, som nyligen blev ihjelslagen uden Nørreport ved Teglgaarden.

Blev Otte Hvitfeld[1]) bevilget 8 Rdlr. og Ellin Mester Hans Guldsmeds 4 Rdlr.

Blev samtykt, at Rector paa Universitetets Vegne skal laane Mester Povl Foss 40 Rdlr., Universitetet at betale igjen, det første han kommer til noget Kald.

Gav M. D. Rector tilkjende, at S. R. Majestas haver bevilget at holde Jubilæum circa initium Novembris in memoriam repurgatæ doctrinæ per b. Lutherum.

29 Oktober 1617.

Martino Sommero, Memorialistæ, blev foræret 3 Rdlr.

[1]) Se Danske Mag. 4. R. IV, 351 ff.

6 December 1617.

Georgio Schrødero, fordum Skolemester i Slagelse[1]), bleve given af Universitetet 6 Daler.

Blev samtykt, at en Student, Erik Nielsen Jude, maa staa aabenbar Skrifte efter det Manddrab, han haver beganget.

Blev samtykt, at man skulde opbyde Langevadsdam for Uttersløv hos Øvrighed.

Blev Dn. Episcopo bevilget, at han skal have Cathedraticum af Universitetets Kirker ligesom hans Formænd.

D. D. Olaus Wormius anrørte klageligen om det Hus, som ved hans Residens er bygt paa Universitetets Grund af sl. Canceller.

M. Christianus S. Longomontanus udtog af Skrinet Erik Grubbes Brev paa 500 Dlr., og lagde i Steden Laxman Gyldenstjerns Brev paa 500 Dlr.

10 Januar 1618.

Duo studiosi, Nic. Pauli Arhusiensis et Paulus Jacobi Gethsereus, quorum ille Ivarum Ivari Alburgensem sauciaret, hic vero Wilhelmum Andreæ Norvegum graviter vulnerarat, mulctati sunt. Prior thalerum unum dabit, posterior duos, in usum pauperum studiosorum.

M. Paulo Martini, Superintendenti Scaniæ, dandæ sunt literæ nomine Universitatis, ut a Jacobo Svaningio juxta præscriptum juris exigat, quam is Academiæ debet pecuniæ summam, item ut idem Johanni Petri debitum solvat.

14 Januar 1618.

En Vagant ved Navn Lavrits Nielsen Malmø, som haver rejst omkring i Sjælands Stift og falskeligen udgivet

[1]) Ifølge Act. Cons. gjorde »Jørgen Schrøder, Skolemester i Slagelse«, 31 Marts 1610 »paa sl. Dr. Clauses (Theophili) Arvingers Vegne« et Krav paa 36 Dlr. gjældende mod Niels Pedersen, forhen Universitetets Foged.

sig hos Præster og Degne, at han skulde være Dn. Episcopi fuldmægtige Bud, og derover vexeret mange Godtfolk, blev forelagt at give sin skriftlige Bepligtelse at holde sig herefter ganske ude af Sjælands Stift. (Se ndf. S. 320).

24 Januar 1618.

Christoffer Ulfeld skal paamindes, at han lader fremkomme til Universitetets Liberi sl. Arild Hvitfelds Manuscripta, som han tilforn lovet og tilsagt haver. Og skal hannem derpaa gives Universitetets Revers.

7 Februar.

Refererede Magn. Dn. Rector, at han nyligen havde været i Helsingør og did ført med sig Cancellers Skrivelse til K. Mj.s Tolder anlangendes de 200 Daler, som aarligen skal gives til Universitetet, skulle udlægges in Specie herefter, uden saa er, at K. Maj.s immediatum mandatum derimod kommer.

Fremkom Christoffer Iversen, Renteriskriver, og efter Haandskrifts Lydelse tiltalte Claus Plum og M. Herman paa Elline Focks Vegne for 300 Dlr., som en Skipper, Niels Hansen ved Navn, skulde have efter sl. Peder Frantsens [1]) Fuldmagts Lydelse laant og oppebaaret af hendes sl. Husbonde, og ikke endnu sknlde være betalte. Derpaa havde Claus Plum til for^ne^ Christoffer Iversens skriftlige Beretning saaledes svaret: 1. At Elline Focks ubilligen haver »fortaugt« samme Haandskrift udi 17 samfulde Aar, førend hans sl. Fader døde, hvilken hende til saadant, saavelsom andet mere, dennem haver været imellem, efterdi han imidlertid haver været hendes Værge, vel havde standet til Rette, om derom udi lovlig Tid, og mens hans levede, havde blevet paaæsket, og end 4 Aar derefter, som ere 21 Aar, førend hun det nogen haver givet tilkjende. 2. At Elline Focks haver selv personlig været nærværendes over

[1]) Peder Frantsen, kgl. Herold, Prof. Claus Plums Fader.

Skifte efter hans sl. Fader, der Gjæld og Gods mellem Moder og Børnene skiftedes, og rørte dog intet samme Tid om for^{ne} 300 Dlr. 3. At der findes et Regnskab, som haver været clareret; otte Maaneder efter Haandskriften er dateret, imellem hans sl. Fader og sl. Fock, udi hvilket sl. Fock blev hans sl. Fader skyldig nærved 140 Dlr., og formener derfor ikke troligt, at sl. Fock [ɔ: Phocas Staphrophski] for^{ne} Summa skulde have clareret, med mindre han den udi de 300 Dlr. haver kvitteret, om de jo ikke tilforn havde været erlagte og betalte.

14 Februar 1618.

Fremkom Elline Focks Fuldmægtig, Christoffer Iversen, og lod læse et Gjensvar til Claus Plums tre foregivne Artikler udi hans Svar til den Beretning, som fornævnte Christoffer Iversen otte Dage tilforn havde fremlagt imod Claus Plum og M. Herman.

En Student, Ottho Laurentius Cimber, som for en kort Tid haver ilde slaget og saargjort her paa Gaden en Bonde af Valdby, fremkom ex carcere i Rette med samme Bonde. Men hannem blev forelagt, at han skulde gaa ned in carcerem igjen, og der blive, indtil han blev forenet med Bartskjæren og stillede Bonden lovligen tilfreds.

21 Februar 1618.

Fremkom tredie Gang Christoffer Iversen paa Elline Focks Vegne, og efterat han havde hørt Claus Plums skriftlige Forklaring, begjærede han, at efterdi Claus Plum og hans Medarving have endnu intet for Retten fremført, hvoraf klarligen nok kan udvises, hvorledes sl. Peder Frantsens Haandskrift skal være casseret, M. D. Rector og Senatus Academicus vilde da dømme, om samme Haandskrift ikke bør at fyldestgjøres. — Rector og Professores toge sig sex Ugers Dag til Dom at give, om Forligelse desimellem ikke kan ske.

21 Marts 1618.

Tilkjendegav M. D. Rector, at han haver befalet at lade efter Loven forfølge en Karl og et Kvindfolk i Strøby, som have i Skørlevnet avlet et Barn, at de skulle bøde derfor efter Kgl. Maj.s Brev, Karlen 12 Dlr. og Kvinden 6 Dlr.

— Berettede han, at han haver ladet forbyde Strøby Mænd, at de ikke skulle kjøben Øxen ulovligen og føre Kjød til Torvet, uden hvad de kunde slagte af deres eget Kvæg.

9 April 1618.

Fremkom Christoffer Iversen paa Elline Focks Vegne og lod sig hermed nøje, at Claus Plum og Mester Herman fornøje hende med det første 450 Dlr. i Markstykker.

23 Maj 1618.

M. D. Rector officium suum resignavit, et ad illud suscipiendum commendavit Senatui Academico D. D. Casparum Bartholinum, qui statim quoque a Dn. Professoribus approbatus est.

Retulit M. D. Rector, esse consilium M. Dn. Cancellarii, ut D. D. Olaus Wormius scribat professoribus Basileensibus, ut responsum reportet, quo probat Academiæ nostræ, se Basileensibus Philosophum non intelligi, sed promotum esse. — Quoniam autem Acta Consistorii mentionem faciunt dispensationis quoad Decanatum Philosophiæ D. D. Wormio demandandum, idcirco concordiæ inter collegas conservandæ gratia petiit M. D. Rector a Dn. Professoribus, ut deliberarent de dispensatione in hoc casu et suffragia darent. — D. D. Cunradus respondit, se existimare, sic dispensari posse in hoc negotio, ut, quoniam D. D. Claus Wormius admissus est ad professionem philosophicam, et cum cæteris Dn. Professoribus Philosophicis partes examinatorias aliquoties sustinuit, admittatur quoque ad Decani officium. — Consenserunt in idipsum

reliqui Professores omnes, sic omnino dispensari posse. quo ita concordia servetur commodius: sed illa lege, ne quid decedat Philosophico honori aut gradui, et caveatur deinceps, ne admittatur in Facultatem Philosophicam non diserte promotus in Philosophia; et ut ista omnia referantur ad M. D. Cancellarium pro impetranda ipsius benigno consensu de dispensatione in præsenti negotio.

Retulit M. D. Rector, ferre voluntatem M. D. Cancellarii, ut thaleri 200 impendantur Bibliothecæ Academiæ jam augendæ. Et ajebat, exhibita jam esse Academiæ manuscripta historica M. Andreæ Velleji. Promisit quoque M. Christianus S. Longomontanus, se pro certo pretio in Bibliothecam Academiæ instrumenta quædam Mathematica traditurum.

Retulit M. D. Rector, consilium esse M. D. Cancellarii, ut unico Præfecto posthac contentæ sint Academia simul et Communitas regia.

Retulit de fundis in urbe ad Academiam pertinentibus, quod quoad negotium illud decisio futura sit imprimis, juxta promissionem M. D. Cancellarii, et quidem in Senatu regio. Item de lacu Langvadsdam, quod promiserit M. D. Cancellarius, ita se acturum cum Regia Majestate, ut aliquid loco ejus detur Academiæ.

D. D. Gasparo Erasmio Brochmandio blev Torneby Kirke paa Amager in tutelam tilsagt. Fosie Kirke i Skaane blev tilsagt M. Eliæ Eisenbergio.

Acta Universitatis, Rectore Dn. Casparo Bartholino, Medicinæ et Philosophiæ Doctore ac Prof. P., Notario M. Petro Nic. Gelstrupio. A die 6 Junii An. 1618.

6 Juni 1618.

Fremkom Niels Jensen, Underfoged, begjærendes, at Bekjendelse og Vidnesbyrd maatte høres anlangendes en

Student, Jens Matsen, som Dominica Trinit. stak ihjel en Student Rasmus Jensen. — Blev derfor Jens Matsen først fremkaldt in Consistorium af Byens Fængsel, og bekjendte, at han udi sin Hastighed imod en Student Lavrits Michelsen Skonning, som paa for[ne] afdøde Rasmus Jensens Kammer, efterat de havde drukket tilsammen en god Tid og spillet Kort, opirrede hannem til Vrede, stak Rasmus Jensen ihjel med en liden Kniv, menendes. at det var Lavrits Michelsen.

Knud Pedersen, Student, vidnede efter Loven, at den Tid i forbemeldte Kammer den Uenighed over Kortet imellem Lavrits Michelsen og Jens Matsen nedlagt var, da, som Jens Matsen talede nogle Ord til Knud Pedersen, deres Sag anlangendes, tog Laurits Michelsen sig samme Ord til, og derover kom i Tumult med for[ne] Jens Matsen, saa at Jens drog omsider sin Kniv. Der Rasmus Jensen, som da paa Sengen laa, blev dette var, rejste han sig og bad Lavrits løbe tilside, om han vilde fare vel. Men strax som Lavrits havde forstukket sig, stak Jens Matsen Rasmus, sagde han.

En gammel Student vidnede ligesaa, og fremlagde sit skrevne Vidnesbyrd, saa lydendes: I Søndags den sidste Maj osv.

Lavrits Michelsen, Student, vidnede og bekjendte, at han efter Spil og Discant kom op at slaas med Jens Matsen, og at. som Jens drog Kniven og vilde stikke hannem. han da løb ned af Kammeret, hvorefter Rasmus Jensen strax beklagede sig at være ilde stukken af Jens Matsen.

Misdæderen blev henantvordet under verdslig Øvrigheds Dom. Men Lavrits Michelsen og Knud Pedersen blev indsatte in carcerem paa otte Dage.

20 Juni 1618.

Blev besluttet om det Manddrab, som en af Universitetets Tjenere i Ringsberg nyligen haver bedrevet, og er

nu svoren til Fred, skal begive sig hid og for Rectore forklare Sagens Lejlighed og bøde, som vedbør.

En Student, Erik Nielsen Jude, som næstforgangen Aar hug en Kvinde ihjel, og er svoren til Fred og haver lagt sine Bøder, blev forelagt at give til fattige Studenter 5 Rdlr., siden maa han staa aabenbare Skrifte.

27 Juni 1618.

Retulit M. D. Rector (ut et M. Christianus), M. D. Cancellarium approbasse jam suffragia Dn. Professorum de Dn. D. Olao Wormio, ut ad Decanatum ita jam admittatur. Quod statim factum est.

Fremkom et Bud fra Mester Henrik, Sognepræst ved Viborg, frembærendes nogle Penge for et Anno gratiæ efter Mester Niels Arctander. Men efterdi han ikke havde noget Brev derhos til nogen af Professoribus, og fordi Universitetet haver sin Procuratorem i Viborg, M. Theocarum Huas, bleve Pengene ikke annammede.

11 Juli 1618.

Fremkom Salomon Sartor og klagede over Henrich Waldkirch, som og mødte i Rette, at Henrich haver trykt Helvaderi Prognosticon, imod det Privilegium, hannem er undt af Kong. Maj. Men de bleve forligte, at de ville staa ens Bekostning og ens Fortjeneste i Helvaderi Almanak og Prognostico udi dette Aar.

Fremkom en Borgersøn ved Navn Jacob Matsen med skriftlige Vidnesbyrd under Byfogdens Haand, sønderligen imod tvende Studenter, Bonde Cuntzen og Stephan Nielsen, som for nogen Tid forleden skulle en Aften have slaget med Jernkugler ind ad hans Faders Vindue. Og beklagede Jacob Matsen, at som han derefter sprang ud ad Vinduet til dennem og forfulgte dem ind i Abel Mester Gerts Hus, blev han saargjort af en af dem i Livet. — Stephan Nielsen bekjendte, at som han og Bonde Cuntzen

og en Baccalaureus, Søren Grynmand, og nogle flere stode og havde deres Snak iblandt dennem selv paa Nørregade, saa Jacob Matsen ud af sin Faders Vindue og sagde: Gak hjem Per Caudi; og slog siden ud ad Vinduet med en Sten og traf en Student, Mads Christensen, i Hovedet, og gjorde hannem ilde Saar; kom siden ud ad Vinduet to Stene og en Blikpotte, førend Jacob steg selv ud ad Vinduet. Hvad de Jernkugler anlanger, som skulle være slagne ind ad Vinduet, sagde han, at han vidste sig aldeles uskyldig, og ikke vidste, hvo dennem opslog. — Søren Grynmand vidnede, at han hørte vel en Sten lyde imod Væggen, men vidste ikke, hvordan den kom. — Hans Mus, Pedel, bekjendte, at Mats Povlsen, som var saargjort i Hovedet og nu er dragen fra Byen, sagde for hannem, at han ikke vidste, hvorledes eller af hvem han havde faaet samme Saar. — Bonde Cuntzen kom atter frem og bekjendte, at han havde samme Aften Jernkugler hos sig. — Jacob Matsen kom ind igjen og begjærede en god Forligelse med forne Studenter, dog saa at de betale Bartskjæren hos Henrik Bartskjær paa Gammeltorv, som hannem haver lægt. — Derpaa blev han venligen forligt med Bonde Cuntzen, Stephan Nielsen og Bjørn Bentsen, som og havde været tilstede i samme Tumult, saa at de rakte hinanden Haand. Og bleve samme tre Studenter sat in carcerem paa otte Dages Tid.

En Student, Niels Andersen, drog af Arrest for 3 Aar, og sender nu Bud hid om Testimonio publico at bekomme. Men der blev sluttet, at han skal selv tilforn her præsentere sig.

25 Juli 1618.

Dirich Villumsen blev annammet og samtykt at være Universitetets Foged; og satte han Fidejussores Peder Nielsen Skriver og Peder Pedersen Tydskølsfører.

6 Avgust 1618.

Tilkjendegav M. D. Rector, at han nu haver henfæst den Vandmølle i Roskilde, som Lauge Møller er fradød, for 70 Rdlr., og skal Mølleren give aarligen Landgilde 3 Pund Mel, og dertilmed skal han paa sin egen Bekostning holde Møllen vedlige.

16 September 1618.

Blev Mester Povl Foss bevilget, at hannem maa undsættes 100 Dlr. af Smørum Kirkes Pung, for hvilke hans Broder, som er Sognepræst i Dalby, tilbyder sig at være Forlover.

Dorethe Doctors, som nu nyligen er gift paany[1]), begjærer endnu Annum gratiæ. Men det blev hende afslaget.

Blev besluttet, at aarligen herefter, naar Præstelam ydes, da skal en Professor af hvert Facultet forføje sig hen til M. D. Rectoris Hus, og bese samme Lam.

14 Oktober 1618.

M. Dn. Rector gav tilkjende, at det er M. D. Cancellarii Befaling, at aarligen herefter, den 31 Oktober, skal en af Dn. Professoribus holde en Orationem publicam in memoriam repurgatæ religionis, saa at det gaar ordentlig omkring iblandt Professores. Item at alle Universitets og Præbenders Tjenere skulle holde sig efter Christiani III Forordning Art. 53 om Humlehaver etc.

Blev delibereret, at hvor Universitetets Gods løber paa Fiskevand, da kan Universitetet lade fiske for samme Grund og Gods.

Blev Minuta dette Aar taxerede: 1 Td. Havre — 1 Rdl. 1 Faar — 3 Ort. 1 Lam — $2^1/_2$ Ort. 1 Gaas — $^1/_7$ Thaleri ɔ: 12 β. 1 Par Høns 12 β. 80 Æg — 24 β.

---

[1]) Dorethe Pedersdatter, Enke af Dr. Anders Lemvig, havde ægtet Lægen Esben Nielsen Halveg.

Blev besluttet, at efter denne Dag skal man hverken Ved eller Tømmer unde Bønderne, uden de derfor betale.

15 Oktober 1618.

M. Dn. Rector gav tilkjende, at det er M. D. Cancellarii Befaling, at man aarligen herefter hører alle Universitets Kirkers Regnskab, dog uden vanlig Bekostning paa Mad og Øl, hos M. Dn. Rectorem.

14 November 1618.

M. Elias resignerede fra sig Bibliothecam Academiæ, og det blev undt M. Petro Kierulio at tage Vare derpaa fremdeles.

En Baccalaureo, Olao Christierni, som haver til næstforgangen Michaelis oppebaaret Stipendium Walckendorphianum, og begiver sig nu herfra til en Skoletjeneste, blev forelagt, at han skal lægge Halvparten af samme Stipendio fra sig til sin Successorem.

5 December 1618.

Blev bevilget tvende fattige tydske Studenter 3 Rdlr.

Mester Mads i Roskilde var nogen Skov til Ildebrand begjærendes, men det blev hannem, saavelsom de andre Roskildefolk, afslaget.

Magister Christianus S. Longomontanus lod læse en Quittants fra Doctor Hans Michelsen, Superintendent i Fyen, for hans Anno gratiæ af hans Procuratorio til Pædagogum infimum.

14 December 1618.

M. Hermannus beklagede, hvorledes i Aftes silde, der Klokken var slagen ti, stor Uførm skal være sket for hans Dør af nogle Folk, iblandt hvilke var Michel Wibe, Borgemester, Thomas Lorick og Peter Kniphoff, med flere Mænd og Kvinder. Derhos beklagede Claus Plum, at Michel Wibe æskede hannem ud for Døren at slaas.

18 December 1618.

Michel Vibe, Borgemester, kom frem; og eftersom han havde forstaaet, at Mester Herman skulde have noget hart optaget, at Michel Vibe i Søndags ad Aften er med stort Selskab kommen for M Hermans Dør, ligesom til en Uførm at gjøre: sagde han, at han jo var for M. Hermans Dør, havde dog intet andet med hannem paa samme Tid enten at tale eller gjøre, end som med sin Ven. Sagde og Michel Vibe derhos, at han paa den Tid havde selv personligen intet Værge i sin Haand. — Dernæst beklagede Michel Vibe, at M. Elias Eisenberg skal have angivet, at han, Michel Vibe, skulde i Søndags ad Aften kaldet for^{ne} M. Elias en Skjelm. Og sagde nu Michel Vibe, at dersom noget saadant var sket af hannem, da var det nu slet gaaet hannem af Hovedet. Sagde derhos, at han intet skjelmsagtigt eller uærligt vidste med M. Elias. — Hvad Claus Plum anlanger, klagede Michel Vibe, at Claus havde i Søndags ad Aften i Bryllupsgaarden været mod hannem meget urolig med Glas at slaa sønder, item med Hvislen eller Fløjten. (Derhos at Claus havde overfaldet og slaget samme Tid om Aftenen nogle af Borgerskabet og været efter nogen med dragen Kniv[1]). Sagde og Michel Vibe, at dersom Claus Plum vilde forfølge Sagen mod hannem, eller vilde Forligelsemaal indgaa, da vilde han til begge Parter være tilfreds.

Thomas Lorick beklagede, at som han samme Aften var kommen for Mester Hermans Dør i en ganske god Mening, kom Claus Plum ud med et Værge og jagede hannem, saa at han maatte slippe sin ene Tøffel i Løbet.

23 December 1618.

Tilkjendegav M. D. Rector, at det er Kong. Maj.s endelige Vilje, efter M. D. Cancellarii Beretning, at Doctor

[1]) Det her indklamrede er saaledes indklamret af Prof. Claus Plum, som i Randen har skrevet: falsissima relatio.

Cort skal nu til Paaske førstkommendes indflytte i sl. Christian Frises, fordum Cancellers, Gaard.

Gav M. D. Rector tilkjende, at M. D. Cancellarius haver lovet at handle hos Kong. Maj. de legatis pastorum, som man hertildags haver kaldet dem, at de kunde komme til Universitetet herefter af alle dem, som ordineres herefter til Præster baade i Danmark og Norge.

Berettede, efter M. D. Cancellarii Ord. M. D. Rector, at en af Kong. Maj.s Jurister bliver med det første befalet at promovere Claus Plum til Doctorem Juris.

Blev samtykt, at noget Gods, som en Student i Valkendorfs Boder, ved Navn Søren Sørensen, fradøde for et Aar forleden, skal vurderes i Notarii og Pedelli alterius Nærværelse, saa at Lavrits Thomisen Snedker, som hannem lod begrave, kan faa sin Betaling.

D. D. Cunradus var begjærendes, at efterdi han skal flytte ind i Cancellers Gaard nu til Paaske, at samme Residens maa beredes med Bygning til hans Nødtørft, og at Ædilis maa forestaa Bygningen. Hannem blev tilsagt, at Gaarden skal hjælpes, dog med M. D. Cancellarii Samtykke.

Blev samtykt, at det Hus muret imellem Stolper, som sl. Canceller lod bygge i den Residens, som D Oluf Worm nu ibor, skal herefter blive ved samme Doctor Olufs Residens.

En fattig Præst ved Navn Her Oluf Kolding blev bevilget 2 Rdlr.

9 Januar 1619.

Eftersom M. Jacob Andersen i Kjøge var stevnet at møde idag udi Consistorio og svare til nogen Gjæld, for hvilken han tiltales af en Borger i Kjøge, og han mødte ikke i Rette, blev statueret, at han skal stevnes anden Gang.

Bleve læste tre Kongebreve, som særdeles efterfølge:

Til Rectorem og Professores etc.

»Christian den fjerde med Guds Naade Danmarks, Norges, Vendes og Gottes Konning etc. Vor Gunst tilforn. Vider, eftersom vi naadigst komme udi Forfaring, hvorledes Skovene, som til Eders gejstlige Forlenings Gods ere liggendes, paa adskillige Steder til Upligt og fast over Billighed skal forhugges, da bede vi eder og ville, at I herefter dermed haver flittig og alvorlig Tilsyn, at for^{ne} Skove forsvarligen blive fredede, og dennem hverken selv eller af eders Bønder forhugge lader, uden hvis af forraadnede Træer og Vindfælder, Skovene uden Skade, kan bekommes: ej heller til nogen fremmede deres Tjenere noget af for^{ne} Skove sælger eller afhænder. Dog ville vi eder hermed eders nødtørftig og sædvanlig Ildebrand have uforbødet. Dermed sker vor Vilje. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn d. 13 Dcbr. An. 1618. Under vort Signet. Christian.« (De to andre Breve af 10. og 16. Dec. 1618, findes trykte i Ny kirkehist. Saml. VI, 540 og i min Univ. Hist. IV, 680—1).

16 Januar 1619.

End tilkjendegav M. D. Rector, at eftersom Dn. Episcopus havde nogen Tvivl in Consistorio die 9 Januarii, om det Kongebrev, som samme Dag blev læst de legatis pastorum, skulde ogsaa komme Kapellaner ved, da haver han bespurgt sig med M. D. Cancellario, og haver af hannem forstaaet efter Kong. Maj s egne Ord, at Kapellaner ikke undertages men indelukkes i samme Brev. Og sagde M. D. Rector derhos, at han strax efter saadan Undervisning er hengangen til Dn. Episcopum og ladet hannem det klarligen forstaa.

Blev concluderet, at Universitetets Penge skal opsiges, saa mange som staa iblandt Borgerfolk.

25 Januar 1619.

Blev i Studiigaarden besluttet, at tvende Studenter af Trondhjems Stift, Hans Clausen og Hans Lauritsen, skulle examineres og af Prædikestolen høres efter Kgl. Mj.s Brevs Lydelse, givet den 24 Januarii, som efterfølger:

Til Rectorem og Professores.

»Christian den fjerde, med Guds Naade Danmarks, Norges, Vendes og Gottes Konning etc. Vor sønderlig Gunst tilforn. Vider, at eftersom tvende nærværende Personer, Studenter af Trondhjems Stift udi vort Rige Norge, Hans Clausen og Hans Lauritsen, underdanigst af os have været begjærendes, at vi naadigst vilde give vores Tilladelse, at de maatte være deres Fædres Kapellaner: da bede vi eder og ville, at I dennem flitteligen examinerer, om de saadan Profectum in Studiis gjort have, saa og forfare, om de med saadan dono concionandi begavede ere, at de dertil bør og kan admitteres. Og siden eder imod os erklære derom, og eders Erklæring udi vort Cancelli indskikker, at vi deraf al deres Lejlighed kan erfare, og vi dennem paa videre deres herom Anfordring kunne vide at give tilbørlig Svar. Dermed sker vor Vilje. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Frederichsborg den 24 Januar. Ann. 1619. Under vort Signet. Christian«.

Herpaa blev hørt af Prædikestolen udi vor Frue Kirke i M. D. Rectoris og Professorum plerorumque Paahør,

Hans Clausen d. 28 Januar } om Mor-
Hans Lauritsen d. 29 Januar } genen.

29 Januar 1619.

De tvende norske Studenter, Hans Clausen og Hans Lauritsen, blev examinerede og overhørte. (Professorerne indsendte derpaa d. 31 Januar den Erklæring til Kancelliet, at de efter Prøven fandt Studenterne saaledes be-

gavede. at de med Guds Hjælp kunde nyttelig tjene den kristne Menighed udi Prædikeembedet).

12 Februar 1619.

M. Henrici Arctandri Brev og Beretning blev læst anlangende annos gratiæ efter D. D. Paludanum og M. Nicolaum Arctandrum. Men derpaa blev sluttet, at han der hjemme (i Viborg) maa handle Sagen.

Blev læst et Kongebrev, hvilket dog tilforn, strax der det var givet, blev omkringskikket til alle Professores:

»Os elskelige, hæderlige og højlærde Mænd, Rectori. Episcopo og menige Universitet og Cleresi udi vor Kjøbsted Kjøbenhavn.

Christian den fjerde, med Guds Naade Danmarks, Norges, Vendes og Gottes Konning etc. Vor sønderlige Gunst tilforn. Vider, at eftersom vi erfare, Gaderne her udi Byen ikke at holdes saa rene, som det sig vel burde, og vi derfor naadigst have befalet os elskelige Borgemester og Raad her sammesteds den Forordning at skulle gjøre, at dersom nogen, være sig lærd eller læg, Borger eller og de, som ere udi vor Tjeneste, findes ikke at ville rent holde for sin Dør: da Skarnageren under Straf Skarnet at skulle bortføre, og den siden, som derudinden findes nachläszig, Borgere saavelsom vore Folk ved dennem selv, og de højlærde ved deres tilbørlige Øvrighed at tiltales. Da bede vi eder og ville, at I have flittig Indseende, at samme Forordning af eder samtligen holdes og efterkommes. Befalendes eder Gud. Skrevet paa vort Slot Kjøbenhavn d. 18 Januar. Anno 1619. Under vort Signet. Christian«.

3 April 1619.

Fremkom Jens Pedel paa Dn. D. Cunradi Vegne imod en Student, Peder Krabbe, anklagendes hannem for en dansk Bibel, som han forholder fra D. D. Cunrado hos

en Borger, hvor samme Bibel er sat af Daniel Petersen Norbagge, som er for^{ne} Student 12 Rigsdlr. skyldig. Men efterdi at Byfogden haver stedt samme Student Arrest paa for^{ne} Bog, da blev Sagen afvist til at udføre hos Byfogden.

M. Dn. Rector gav tilkjende, at M. Dn. Cancellarius raader, at Universitetet kan paa Kgl. Mj.s Behag sælge den gamle Residens i S. Peders Stræde.

14. April 1619.

Refererede M. Dn. Rector ex M. D. Cancellarii Mund, at alle Universitets Kirkers Regnskab skulle efter denne Dag høres aarligen in Consistorio, ligesom det plejer at observeres in Capitulis.

Blev besluttet, at M. Johannes Janus og M. Christianus S. Longomontanus skulle i tilstundende Promotione magistrali gjøre Officium perorandi, et ut M. Petrus Gelstrupius skal perorere udi næste renunciatione Rectoris.

17 April 1619.

Blev læst et Kongebrev til M. D. Rectorem og Dn. Professores samt en Fundats anlangendes en ny Professorem, som nu snart skal annammes (s. Rørdam, Kbh. Univ. Hist. IV, 686 ff.).

21 April 1619.

M. D. Rector gav tilkjende, at M. D. Cancellarius haver ladet hannem forstaa, kgl. Mj.s Vilje at være, at M. Johannes Dionysius kaldes til Professionem Metaphysicam. Dn. Professores svarede alle og hver særdeles, quod voluntati S. R. Majestatis et M. D. Cancellarii acquiescant.

M. D. Rector proponerede, at det er M. D. Cancellarii Raad og Vilje, at M. Hermannus continuerer fremdeles udi D. D. Caspari Erasmii Sted prælectionem Theologicam, og at han læser saa tidt, som han kan. M. Hermannus tog det udi Betænkende.

Blev besluttet, at naar Deposits holdes efter denne

Dag, da skal alstedse M. D. Rector, som nu er eller kommendes vorder, henvise samme ny Studiosos sub privatam inspectionem Dominorum Professorum, saa at de blive ligeligen distribuerede iblandt de Professores, som ville have discipulos privatos.

Blev sluttet, at de Studiosi, som herefter drage bort ex arresto, med deres Citation skal holdes efter den Maade, som Recessen udviser om dennem, som gives Varsel eller stevnes.

Constitutiones Academicæ variæ, collectæ ex Actis Academicis aliquot annorum per M. Dn. Rectorem, bleve oplæste og paany approberede, at de skulde sammenskrives i en Bog og strængeligen holdes.

Blev decerneret, at Universitas skulde skrive Dr. Hans Michelsen til (at Kapellaner i Fyns Stift, lige saa vel som Sognepræster, ved deres Ordination skulle yde 1 Rdl. til Universitetet).

4 Maj 1619.

Nicolao Fossio, Medicinæ studioso, som haver nu nydt Stipendio regio udi fem Aar, blev efter hans skriftlige Begjæring bevilget at nyde anno gratiæ.

15 Maj 1619.

Blev samtykt, at den Hører udi Skolen, som byder sig til at være Inspector i Walkendorfs Boder, maa dertil annammes.

D. D. Casparus Bartholinus officium Rectoris resignavit, et ad illud suscipiendum commendavit Senatui Academico Dn. M. Vulfgangum Rhumannum. Collectis igitur suffragiis Dn. Professorum Rector Academiæ electus est Dn. M. Vulfgangus et approbatus, qui D. D. Casparo Bartholino succedat.

Blev besluttet, at hvo som herefter fæster Clare Jord ved Roskilde, skulde give til Stedsmaal 15, 16 eller 18

Rdlr., eller saa meget som Magn. Rector kan mest bekomme.

19 Maj 1619.

M. Joannis Dionysii Jersini Svar professionem Metaphysicam anlangende blev læst. Item M. Theocari Hvassii Brev anlangende M. Henrici Arctandri Restants.

22 Maj 1619.

Blev læst 8 Synsmænds Brev givet paa Ramsøherreds Ting Anno 1619 den 19 April., lydendes, at eftersom samme Synsmænd vare opkrævede at se og syne, hvor mange Træer der findes rodhugne, og hvad der findes afstybt, smaat og stort, gammelt og nyt, udi alle Universitetets Skove i Ramsøherred, da have de befundet: først i Dalbyskov 314 Stumper af Træer, som ere afhugne, og 20 Grene afstybt, og mange baade af Træerne og Grenene gammel hugne. Dernæst paa Valore Fang 878 Stumper og 165 Grene afstybt, smaa og store, og mange baade af samme Træer og Grene gammel afhugne. Item i Svenstrup Skov og Birkeskov 2504 Stumper. Og vidne de, at samme Svenstrupskov og Birkeskov er meget hugget til Upligt, og at de kunne ikke tælle alle Grenene, som ere afhugne, af hvilke ere dog mange smaa, og mange gammel afhugne.

Acta Consistorii, Rectore Dn. M. Vulfgango Rhumanno, Rhetorices Professore publico, Notario autem M. Petro Nicolao Gelstrupio, inchoata 2. die Jun. An. Chr. 1619.

2 Juni 1619.

Blev sluttet, at de Skovfogder, som have ladet hugge Universitetets Skove til Upligt, skulle af Fogden stevnes til Regnskab.

Dn. Claudius Plumius og Dn. M. Hermannus Nicolaus gave hinanden for sig og alle deres Arvinge, fødte og

ufødte, et fuldt og fast Afkald anlangendes al den Arv, som dennem efter s. Peder Frantzens og hans Hustrues Død kunde tilfalde i rørligt og urørligt Gods, inden og uden Bys, intet undertaget i nogen Maade.

11 Juni 1619.

Blev læst et Kongebrev til Rectorem og Professores om Salpeterjord at føre (s. Rørdam, Kbh. Univ. Hist. IV, 693).

Magn. D. Rector lovede, at han med det allerførste vil forrejse hen til Magn. Dn. Cancellarium, med Hs. Magnificents at raadføre sig baade om andet og sønderligen de usu justitiæ, om den skal nu tillige med prælectionibus publicis ophøre eller ikke.

Gav tilkjende M. D. Rector, at Famulus udi Communitetet haver en Sag mod Doctor Esbern, begjærendes, at derudi maatte kjendes for Retten in Consistorio. Men Sagen blev opsat, indtil man forfarer Cancellarii Vilje de usu justitiæ.

Blev samtykt, at Laasen til Consistorii Conclave, som er fordærvet, skal flyes.

23 Juni 1619.

Proponerede M. D. Rector om D. D. Gellii Børn, som nu ere baade faderløse og moderløse, hvor man skal forsyne dennem med Formyndere. Men blev svaret, at deres Slægt og Svogre ere næst dertil.

Kom frem udi Rette en Snedker, Sebastian Kleffeld, imod en Student, Teitz Hansen Wartho, som nu nyligen haver ladet indsætte for^{ne} Sebastian udi Stadsfængsel, og begjærede, at Teitz Hansen vilde nu for Rette give hannem Sag, hvi han haver ladet hannem fængsle. Teitz svarede, at han lod sætte hannem i Fængsel, fordi han i utilbørlige Maade havde indlagt sig med sin (ɔ: Studentens) Farbroders Datter, saa at hun er derudover nogle Gange udløben af hans Faders Hus, og er saaledes imod hendes(!)

Farbroder vorden ganske ulydig. Men samme Snedker og Student bleve saa forenede, at de gave hinanden deres Haand, og Studenten tilsagde og lovede, at han vilde beflitte sig, han kunde overtale de gamle, saa at Snedkeren maa bekomme samme hans Farbroders Datter til Ægte.

4 Juli 1619.

Lod Magn. Rector læse Kgl. Mj.s Brev [af $^2/_7$ 1619] formeldendes, at M. Nicolaus Fossius skal endnu have et Aars Stipendium. Blev sagt, at Brevet skulde D. Thomas Fincke tilskikkes.

Dernæst gav han tilkjende, at han 2 Juli havde bekommet velb. Christoffer Urnes Skrivelse, at han efter Magn. Dn. Cancellarii Befaling skulde give paa Universitetets Vegne en hollandsk Præst, Her Daniel Fett, 10 Daler. Hvilket M. D. Rector og haver efterkommet.

12 August 1619.

Skal refereres Magn. Dn. Cancellario, at det Vicariat, som Professor Metaphysices skal have udaf Roskilde, er connecteret med Prioratu, og skal Her Knud Søfrensen i Roskilde meddeles en Kopi af Kgl. Mj.s Brev anlangendes samme Vicariat.

13 September 1619.

Gav Vicerector tilkjende, at det er M. D. Cancellarii Vilje, der skal gjøres et Skab udi Bibliotheket til monumenta historica.

18 September 1619.

Universitetets Kontrakt med Her Knud blev læst og samtykt; den skulde renskrives og hannem tilskikkes, eftersom den var udi Roskilde tilforn bleven approberet.

Refererede Dn. Episcopus, at han haver ved M. Peder Kierul ladet hente fra M. Claus i Herfølge til Bibliotheket de monumenta historica, som hannem af Universitetet var meddelte.

6 Oktober 1619.

M. D. Rector raadførte sig med Dn. Professoribus. om han skulde nu distribuere Walkendorfs Penge iblandt de Stipendiater, som her tilstede ere i Byen[1]). Hannem blev svaret, at Distributs jo maa ske efter den Proports, som næstforganget Aar holden er.

28 November 1619.

M. Dn. Rector gav tilkjende, at Morten Jensen i Helsingør er skriftlig begjærende, hannem af Aage Pedersens[2]) Formyndere her udi Universitetet maa vederlægges 200 Dlr., som hans Tjener har udlagt i Rusland for samme Aage Pedersen efter Haandskrifts Lydelse. Blev sluttet, at efterdi Aage Pedersen ikke er gjort arveløs, skal hans Formynder, M. Hans Jensen, erlægge Morten Jensen forne 200 Dlr.

Blev samtykt, at M. Hans Jensen maa laane Jørgen Jørgensen Dybvad af Vor Frue Kirkes Penge paa Rente 200 Dlr. i Markstykker, og derimod tage Gods af hannem til nøjagtig Underpant.

8 December 1619.

Blev samtykt, at M. Dn. Rector maa annamme paa Universitetets Vegne af Mester Hans Tausen, paa s. Mester Povl Mortensens[3]) Vegne, hvad Penge forne M. Hans Tausen nu haver at levere fra sig, i samme Mynt, som M. Povl dennem haver indtaget.

Blev concluderet, at Laurits Hansen Rosæfontani efterladne Gods, som staar hos Christen Bogfører i Studiistræde, skal strax af Universitets Notario beskrives, og af Godtfolk vurderes.

---

1) Paa Grund af en pestagtig Epidemi vare Forelæsningerne ved Kjøbenhavns Universitet paa denne Tid opgivne.

2) En Søn af afd. Professor M. Peder Aagesen.

3) Biskop i Lund, havde været gift med en Søster til M. Hans Tausen (Vedel), Rektor i Malmø.

27 December 1619.

I Kirken efter Prædiken blev Magister Olaus Windius, Conrector Scholæ Roeskildensis, samtykt til Stipendium regium, det at annamme efter denne Tid for nogen anden, som ikke end dertil er approberet.

29 Januar 1620.

(Raadmand Thomas Lorich krævede Betaling af Mariche Doctor Hans Slangerups Enke for nogle Varer, hun havde ladet udtage i hans Krambod. Mariche formente, at der tilkom hende kun at betale en Del deraf, da hendes to afdøde Brødre, Hr. Hans og Hr. Ludvig, havde faaet det øvrige, saa deres Arvinger maatte staa inde for Betalingen. Thomas Lorich vilde alene holde sig til hende, fordi hendes Navn alene stod indskrevet i hans Regnskabsbog).

Fremkom Jens Matsen i Birke, og som han haver ladet hugge Svenstrup Skov og Birkeskov noget til Upligt, efter otte Mænds Afsigt, og Dom skulde nu derfor gaa, over hannem til Tinge, bød han til at optinge for Sagen med 20 Rdlr. Men M. D. Rector begjærede 120 Dlr.

17 Februar 1620.

Dn. D. Casparus Bartholinus lod læse paa Dn. D. Thomæ Finckii Vegne en Fundats anlangende 2200 Rdlr. til Facultatem Medicam etc. Og blev strax samme Fundats efter hans Begjæring samtykt, og hannem blev tilsagt, at Universitetet skal derpaa give Dn. D Thomæ Finckio en skriftlig Reversal.

23 Februar 1620.

M. Dn. Rector bespurte sig med Dn. Professoribus hvad dennem synes, om Lectiones publicæ snart skulle optages igjen eller ej? Og strax derpaa læste han velb. Hr. Cancellers Missive til clar. Dn. D. Casparum Bartholinum, hvilken næst forgangen Sommer var hannem bleven

tilskikket. hvorudi formeldes, at Kong. Maj. er tilfreds, at Universitetet maa opgives, indtil saalænge Sygdommen begynder noget at lindres igjen. Og refererede derhos, at han for otte Dage forleden haver consuleret M. Dn. Cancellarium om det samme, og bekommet til Svar, at Rector med Professoribus kunde derom selver slutte noget vist. I. Hertil svarede Dn. Episcopus, sit Raad at være, at Lectiones publicæ begyndes strax efter tilstandende Fastelavns Uge, og at en Intimation paa Tryk derom forfærdiges. II. D. D. Olaus Wormius sagde, at hannem tyktes farligt at være at læse paany, førend man ser, hvorledes Vaartiden vil sig begive, og at M. Dn. Cancellarius bør derom at tilspørges. M. D. Rector svarede, han turde ikke oftere raadføre sig med hannem om det samme. III. M. Christianus, M. Johannes og M. Elias stemmede overens med Dn. Episcopo.

Bespurte M. Dn. Rector sig, hvorledes der skal handles med Dirich Willumsen, efterdi han ikke vil gjøre sit Regnskab færdigt efter mange og adskillige Paamindelser? Blev sluttet, at han strax under sin Tjenestes Fortabelse gjør sit Regnskab færdigt og uden videre Forhaling fremlægger det in Consistorio.

11 Marts 1620.

Blev samtykt, at Decanus facultatis Philosophicæ, M. Hermannus Nicolaus, maa holde promotionem Baccalaureorum udi den Uge næst for Pindsedag førstkommendes.

M. Dn. Rector bespurte sig, om s. Anne Doctoris Gellii og s. Karin Mester Hans Rasmussens Børn kunde af Universitetet bekomme annum gratiæ, som de ere begjærendes. Blev benegtet.

Dn. D. Thomas Finckius gav tilkjende, at der findes hos en Universitets Bonde i Boslunde en hel Hob Drenge, blandt hvilke en Part vel skulde tjene til at annamme Gaarde at besidde.

18 Marts 1620.

M. D. Rector berettede at have talt med Hr. Canceller om Jens Olsen i Hueende Møller paa Roskilde Len, hvilken er Universitetets Bondesøn og er flyttet af Godset, sigendes at have kjøbt sig fri af Niels Pedersen, fordum Universitetets Foged, hvorpaa han dog ikke haver noget Brev. uden hvad Vidnesbyrd han kan føre paa en død Mand. Og at velb. Mogens Pax vilde paa Kongens Vegne tage hannem i Forsvar, med hvem Universitetet ikke gjerne vilde trætte. Men at Cancellarius havde svaret, man kunde lade Dom gaa; at der skal søges i Niels Pedersens Regnskab, efterdi Bonden beretter sig at have betalt sit Kjøbebrev (som og skulde være skrevet) paa 3 Daler nær.

Blev sluttet, at Dirich Willumsen skal forlægge Jens Matsen i Birke, at han uden videre Forhaling afskaffer de Geder, som han holder, Skoven til Skade, efterdi de ere fredløs forkyndte.

Som Dn. Claudius Plumius begjærede, at Her Niels i Soderup maa sin Livstid nyde fri for Ægt og Arbejde den Gaard, han haver af Jurisconsulti Præbende, blev hannem svaret, at den Sag vil tages i Beraad til plenum Consistorium.

19 Marts 1620.

Blev bevilget tvende grækiske Studenter 20 Rdlr. in specie. Noch Kiøne, fordum Doctoris Nicolai Cragii Hustru, 6 Dlr., Daleren til 4 ß Stykket.

Dernæst blev concluderet. at de Frisers og Walkendorfs Stipendiarii, som nu komme tilstede igjen, skulle nyde Stipendio fra Michaelis næst forleden til Paaske førstkommende.

3 April 1620.

Fremkom en Student, Henrik Jacobsen Norbagge. og beklagede, hvorledes han i Torsdags otte Dage er ilde overfalden udi Niels Knudsen Grynmands Hus, baade af

Falkor Alexandersen Norbagge, Student, og af Niels Grynmand selv, og at han er af Falkor fornemmelig ilde saargjort i sit Hoved, som endnu paakjendes. — Mødte imod hannem i Rette Falkor Alexandersen og klagede, at han var først slagen og ilde medfaren af Henrik. — Vidnede en Student, ved Navn Jens Tønning, med oprakte Fingre, at som han i Torsdags otte Dage kom ind i Niels Knudsens Hus, kom og Henrik Jacobsen derind, og at han (H. J.) og Niels Knudsen begyndte strax at drages og tuttes med hinanden, dog af Skjemt, og at Niels blev saargjort i sin Haand udi samme Handel. End vidnede han, at som Falkor berettede, at han noget tilforn havde været hos en Student ved Navn Gundel, og sagde, at samme Gundel var en Sinke og et Skarn, item at alle Jyder vare Skjelmer, da svarede Henrik, at det var ikke ret talet paa samme Student, efterdi han var dog annammet in numerum studiosorum. Hvorover Falkor og Henrik kom sammen at slaas, saa Falkor slog omsider Henrik blodig i Hovedet med nogle Nøgle og siden med en Kjep: og som Henrik derudover blev meget heftig, satte Verten og de andre hannem ud ad Døren i Forstuen, dog stødte han Stuedøren op igjen, drog en Kniv og truede, hvilken Kniv blev hannem dog fratagen og kast ud i Rendestenen. — Vidnede og Søren Pedersen, Student, at som han samme Dag, da Klokken var ved 2 efter Middag, var inde hos Niels Grynmand, kom Henrik Jacobsen derind og havde en sort Stok i Haanden, og at som Værten og Henrik kom sammen at drages i Skjemtvis, blev Værten saargjort i sin Haand. Og at Henrik iblandt anden Tale sagde til Falkor, at han var en Sinke og et Skarn. Item at Henrik satte sig paa en Stol og lod sig falde om med Stolen tvende Gange og sagde falskeligen, at Falkor omstødte hannem. Hvorfor de kom sammen at slaas, saa at Henrik blev sat ud ad Døren, og som han siden løb Døren op igjen, kom Vær-

ten og flere imod hannem. — Fremlagde Niels Knudsen Grynmand en skriftlig Beretning, fast paa den Maade, som Søren Pedersen vidnede, lydende Ord fra Ord som efterfølger: Gud give Eder en god Dag, gunstige, fromme Rector og gode Professores. Givende Eder paa det venligste etc. — Efterat Sagen saaledes var forhørt, tilspurgte M. D. Rector Niels Knudsen, hvad Straf han begjærer over Henrik Jacobsen for den Uførm, han haver gjort imod hannem og hans udi hans Hus? Svarede Niels Knudsen, at han for al saadan Skade og Ulempe begjærer slet intet andet, end at Henrik sættes i Studenterfængselet, indtil han sætter Vissen og Loven for sig, at han ikke vil gjøre hannem eller hans nogen Skade eller Ulempe. — Som nu Henrik og Falkor bleve venligen forligte, og tilsagde hinanden at være hinanden ganske ubevarede og uskadelige, blev Henrik sat ned in Carcerem. Men Falkor blev arresteret, at han ikke skal drage ud af Kjøbenhavn, førend han faar ogsaa sin Straf in Carcere. Hvilket og Falkor lovede at holde uden al Gjensigelse.

Som en af Stipendiariis Frisianis, som haver været herfra et ganske Aar, er nu kommen igjen og begjærer et helt Aars Stipendium, desligeste en af Stipendiariis Walkendorphianis, efter M. D. Rectoris Beretning, blev svaret, at det Stipendium ikke kan undes dennem, uden det sker med nobiliss. dn. Patronorum Bevilling og Samtykke.

3 April 1620.

Blev læst Kgl. Mj.s Brev om Universitetets Tjenere paa Kjøbenhavns og Roskilde Len at tilholdes af M. D. Rectore og Dn. Professoribus at age Kalk, Sten ag Tømmer til den ny Kapel i Roskilde fra Kjøbenhavn og andensteds. Hvilket Missive strax in Consistorio blev antvordet Dirich Willumsen, at han saadant forkynder Bønderne.

10 April 1620.

Kom Dn. Episcopus in Consistorium og som han der fremlagde en Seddel fra s. Mester Povl Mortensens Efterleverske, at hende maatte undes det ganske Annus gratiæ af det Canoni i Lund, som M. Povl fradøde, blev svaret, at det ganske Annus gratiæ kan hende ikke undes for Exempels Skyld, som andre deraf kunde tage, men at hende skal dog betænkes nogen Hjælp ex communi fisco.

Blev samtykt, at Mester Mats, Bisp i Lund, skal skriftlig ombedes, at han paa sig vil tage Universitetets Procuratorium i Skaane, baade med Studiiskat at indfordre og med Gjorshøj Præbende, at holdes, som forordnet er.

12 April 1620.

Blev samtykt, at Academiæ Notarius skal skrive Universitetets Svar, anlangendes at Facultas Theologica Academiæ Witebergensis haver ved Dn. D. Joh. Pauli Resenium hos Universitetet intercederet for Jørgen Jørgensen Dybvad om Hjælp til hans Promotion at naa til Vittenberg.

Blev ommeldt, at her skulde gjøres Regnskab paa Consistorio for hvis Bøger Dn. D. Joh. Paul. Resenius kjøbte af Universitetets Penge til Bibliotheket, den Tid han sidst var Rector.

24 April 1620.

Blev Magistro Torberno Hasebard bevilget med M. D. Cancellarii Samtykke at drage udi Nederland at studere paa et halvt Aars Tid.

29 April 1620.

Hans Gøng, Skrædder og Borger her i Kjøbenhavn, kom frem, og imod hannem 3 Studenter, Oluf Thøgersen, Jens Lauritsen og Peder Pedersen Randers, hvilke Studenter kom op ex carcere. Og beklagede Hans Gøng, hvorledes Peder Pedersen Randers haver i Tirsdag næst forleden saargjort hannem ganske ilde udi hans højre

Haand. (Studenten blev dømt til at sidde i Fængsel, indtil han betalte Hans Gøng Bartskjærløn og forligte sig med ham).

Berettede Dn. Episcopus, at her er for nogle Aar forleden efter M. Dn. Cancellarii. Dn. Chr. Frisii de Borreby, Raad og Samtykke besluttet in Consistorio, at ingen Studiosus her udi Universitetet maa nyde tribus beneficiis, men ad summum duobus.

2 Maj 1620.

Dn. M. Elias Eisenbergius resignavit professionem publicam, cum gratiarum actione.

13 Maj 1620.

Magister Janus Dionysius, efterat Statuta Academica bleve hannem forelæste, gjorde Juramentum fidelitatis et fraternitatis og lovede, at han vilde begynde at læse publice til Johannis Termin førstkommendes.

20 Maj 1620.

Refererede M. Dn. Rector, at det er M. D. Cancellarii Samtykke og Vilje, at M. Janus Dionysius maa læse hora sexta matutina, saalænge han er i den Bestilling, han nu haver.

3 Juni 1620.

Dn. D. Vulfgangus Rhuman officium Rectoris resignavit, ad quod suscipiendum (dummodo in tempore non redierit D. D. Gasparus Eras. Brochmand, quem ordo tangit) electus et approbatus est D. D. Cunradus Aslacus.

Acta Consistorii, Rectore Dn. D. Cunrado Aslaco Bergensi, S. S. Theologiæ professore publico, Notario autem M. Petro Nicolao Gelstrupio, inchoata 27 Junii ann. 1620.

27 Juni 1620.

Facta est commutatio decimarum, postquam M. Elias reliquerat Hersløf og Thune. — Dn. Claudius Plumius

annammede M. Eliæ Residens i Studiistræde og oplod for M. Peder Kierull den bag S. Peders Kirke. — Blev Vicariatus Margaretæ undt og tilsagt D. D. Olao Worm, hvad heller han bekommer Professionem Physices eller ej.

12 Juli 1620.

Blev samtykt, at Anne Pedersdatter, sl. Doctor Jonæ Charisii Efterleverske, maa efter hendes Begjæring under Patrocinium Universitatis annammes. Men D. D. Thomas Finckius, efter M. D. Rectoris Begjæring, lovede og tilsagde, at han vil være hendes Procurator, og dog ikke hendes Tutor.

Efterdi en Studiosus, Peder Pedersen Randers, vil ikke møde for M. D. Rectore enten hjemme i Rectoris Hus eller in Consistorio, blev sluttet, at han skal citeres in publica tabula, sub poena relegationis.

Blev samtykt, at en tydsk Student, som er Stipem begjærendes, maa gives 1 Krone eller 2 Rdlr.

15 Juli 1620.

Blev bevilget de 4 Candidatis Docturæ Theologiæ til deres Doctorkost 1 Amme Vin.

Gav tilkjende Dn. Cl. Plumius, at M. Elias Eisenbergius haver med M. D. Rectoris Samtykke elegeret hannem og Dn. Episcopum til Testamentarios efter hans Afsked fra Universitetet.

26 Juli 1620.

Blev læst en kgl. Forordning om Gader og Stræder her i Byen at holde rene sub dato 18 Martii 1620. Men Dn. Professores resolverede sig, at de efter Kgl. Maj.s Missive, given til Universitetet d. 18 Jan. 1611, ville hver selv holde rent for sit Fortog; dog Kgl. Mj.s Vilje og Befaling ikke derfor forkrænket i nogen Maade.

23 September 1620.

Indlagde M. Vulfgangus velb. Frederik Frises p. m. Fundats paa de Penge, som han paa sit yderste gav til fattige Studenter; item Johan Frises Haandskrift.

Tilkjendegav M. Dn. Rector, at M. Oluf Vind er begjærendes, at Universitetet vil have hannem undskyldt, at han endnu ikke er udrejst med Stipendio regio, efterdi han ikke kan faa Dimission fra sit Officio i Roskilde Skole.

Blev taxeret	1 Td. Havre	for	$^1/_2$ Rdlr., er 4 Læs Ved.
	1 Lam . . .	-	2 Rmrk., er 3 Læs Ved.
	1 Faar . . .	-	$2^1/_2$ Ort.
	1 Gaas . . .	-	$^1/_2$ Ort, er 1 Læs Ved.
	1 Par Høns	-	$^1/_2$ Ort.
	1 Ol Æg . .	-	1 Ort.

Blev bevilget Hr. David Sasceridi 6 Dlr. current.

Blev besluttet, at dersom Dirich Willumsen ikke gjør hver af Professorerne Fyldest inden Jul førstkommende for disse tvende forgangne Aars ganske Indtægt og aflægger dennem den ganske Restants, da skal hans Tjeneste være hannem ganske opsagt, den at overgive til Philippi Jacobi førstkommendes.

21 Oktober 1620.

(En Borger stævnede en Student, Peder Hansen Hallandsfar, for at have krænket hans Datter. Sagen blev forligt, da Student forpligtede sig til at ægte Pigen).

(En Borger fra Rostok lod læse en Haandskrift, som en Student ved Navn Jens Block, havde givet ham paa 64 Cur. Dlr. og en Fjerding Smør. Studenten dømtes til at betale Gjælden).

Die omnium Sanctorum baptizatus est Judæus in choro templi Divæ Virgini quondam sacri a Dn. D. Joh. Paul. Resenio. Sjelandiæ Episcopo. Legatur totus ille actus in libro Copiarum (s. Smith, Kbh. Univ. Matrikel I).

3. 28 Novbr. 6. 13. 22 December 1620.

(Actionen mod Dr. Christoffer Dybvad, er trykt i Danske Mag. 4. R. II, 256 ff.).

29 November 1620.

Tre Studenter, ved Navn Peder Bugge Norbagge. Frederik Abrahamsen Lund og Peder Villumsen Kjøge, som i Mandags Morgen vare komne drukne op paa Pulpituret i Vor Frue Kirke med Bulder, og strax ganget ned igjen paa Kirkegulvet hen bag Prædikestolen, som en Student var oppe at prædike, og buldret noget med Støledørene, idet de ginge frem og tilbage og rørte ved samme Døre, saa at de sloge hart til, bleve for saadan uskikkelig Handel indsatte in Carcerem, der at blive otte Dage.

Blev besluttet, at ingen Student efter denne Dag maa om Aftenen gaa omkring i Byen at synge, uden Magnif. Dn. Rectoris Forlov.

Kom frem Oluf Tøgersen[1]), Student, som nyligen haver været for Porten og der været for Haanden at hugges med en anden Student, Rasmus Nielsen, saa at de begge ere ilde saargjorte. Og berettede for^{ne} Oluf Tøgersen, at Jens Linow, Student, inciterede hannem til samme Slagsmaal og laante hannem sit Værge at gaa for Porten med. Blev derfor Jens Linow først sat in Carcerem, der at blive per octiduum. Men Oluf Tøgersen blev sagt udi Arrest, indtil baade han og Rasmus Nielsen bleve lægte, da begge at komme frem til Consistorium og høre sin Sentents.

Som Ansgarus Baccalaureus kom frem, anklaget, at han forholder en Del af de Penge, han skulde udlagt for hans Promotion, lovede han at betale og udlægge samme Penge til Jul først kommendes, hvorpaa han rakte M. D. Rectori sin Haand.

Blev bevilget, at Hans Nielsen Torupius, som er Stipendium regium begjærendes, maa det bekomme, dog saa at han tilforn tager Gradum magisterii og giver sin Obligation til Universitetet.

---

[1]) Senere Præst i Tingsted paa Falster.

6 December 1620.

Blev af Slottet nedført og in Consistorium indført en Vagant ved Navn Laurits Nielsen (Niels Madsen Pommerantzes Søn i Malmø) med skriftlig Beretning af Opslo Kapitel, hvorledes han der haver udgivet sig for en Kjøbenhavns Student at være, og dermed, efter megen Skjelmeri begangen, skudt sig til dette Universitet. Og som han af M. D. Rectore og Professoribus blev tilspurt, om han nogen Tid var bleven Student, negtede han det aldeles; som og hans Navn ikke er at finde in Matricula. Blev han og tilspurt, om han var en ordineret Præst, efterdi han sig derfor i Norge haver udgivet: men han sagde nej[1]).

10 Januar 1621.

Blev undt. at velb. Knud Rothsten maa bekomme Universitetets Stevning over en Student, Lauritz Christensen, født udi Torslund Præstegaard i Jylland, eftersom samme Student skal have budt Knud Rothsten 2 Par Øxne, at hannem maatte undes hans afdøde Faders Sogner og Kald.

1 Februar 1621.

Indlagde M. D. Rector udi Consistorii Gjemme velb. Enevold Seefelds Haandskrift paa 1000 Dlr., som Enevold Seefeld haver laant af Universitetet.

Blev samtykt, at Universitets Foged, Dirich Willumsen, skal opsiges hans Bestilling, den at afstaa til Phil. Jacobi førstkommendes.

3 Marts 1621.

Som nogle Studenter her af Universitetet have nogen Tid forleden drukket i en Kjelder paa en tydsk Students Kappe, hvorfor de idag bleve anklagede in Consistorio: blev afsagt, at hvis de have drukket ydermere paa samme Kappe, end den tydske Student selv dennem bevilgede, det skulle de selv betale, og skikke samme Student sin

[1]) Se ovf. u. $^{14}/_{1}$ 1618. Kirkehist. Saml. 4. R. III, 793 ff.

Kappe igjen. Og siden skal han af dennem give til fattige Studenter 1 Kr.

10 April 1621.

Fremkom Doctor Esbern Nielsen og beklagede, hvorledes Stadstjenere vare igaar inde hos hannem og pantede hannem, fordi han ikke vilde udlægge de Penge, som hannem kræves for sin Gade at holde ren. Og berettede han, at som han dette haver klaget hos M. D. Cancellarium, svarede Cancellarius, at D. Esbern skulde advare Rectorem Academiæ, at han lader gjøre en Ende paa saadant. Ellers, dersom nogen af Clereciet bliver pantet, da bliver det derved. Pedellen blev henskikket til Svend Skarnager paa Klokkerhøj at kalde hannem til Consistorium, paa det man kan handle med hannem om Gaderne at holde rene for Professorernes Residenser. Og som Svend Skarnager kom til Consistorium, lovede han Vice-Rectori og Professoribus at holde rent for deres Fortaag for Penge, eftersom han med hver af Professorerne derom kan forliges. Men han begjærede dog, at Rector og Professores vilde forhjælpe hannem, at han maatte sidde fri for Byens Tynge, og have sine Heste paa Marken saa vel som Byens Skarnagere. Og lovede Professores at gjøre dertil, hvad de kunde.

14 April 1621.

Refererede D. D. Gasparus Erasmius Brochmand, at han andendagsgaar talede paa Universitetets Vegne med M. D. Cancellario, og lod hannem forstaa, at Rector og Professores have bestillet en Skarnager til at holde rent for deres Residenser, hvilket han sagde, at M. D. Cancellarius er tilfreds med. Refererede han og, at M. D. Cancellarius lovede at handle med Borgemestre og Raad her i Byen, at samme Skarnager maa sidde fri fra borgerlig Tynge og nyde Fælleden til sine Heste, saa vel som Byens Skarnagere.

19 April 1621.

D. D. Olaus Worm annammede efter M. Eliam professionem Physices. M. Petrus Nicol. Gelstrupius annammede efter D. Oluf Worm professionem Græcæ lingvæ. M. Petrus Kierulius annammede M. Gelstrupii professionem pædagogicam.

Postquam Dn. Jacobus Hasebardus consentientibus Dn. Professorum suffragiis approbatus esset ad suscipiendam professionem infimam, juramentum statim præstitit: sed statuta Academica non sunt ei prælecta.

28 April 1621.

M. Dn. Rector gav tilkjende, at det er M. Dn. Cancellarii Vilje, at M. Joh. Janus Alanus skal annamme professionem Græcæ lingvæ, som han tilforn haver haft, og dog beholde stipendium Logici som hidindtil. Hvilket M. Joh. J. Alanus strax indgik. Professio Logices blev antvordet M. Petro Nic. Gelstrupio, dog skal han nøjes med det Stipendio, som ligger til Professorem Græcæ Lingvæ, indtil Stipendium Logici bliver ledigt.

Fremkom M. Petrus Kierulus, og eftersom han er angiven hos Øvrighed, som han skulde være ubekvem til Officium Professorium, hvorfor Kong. Maj. haver betænkt hannem med Sæby Præstekald med sin Annex at annamme, og haver ved M. D. Cancellarium tilkjendegivet M. D. Rectori saadan Høj-Øvrigheds Vilje, at Rector og Professores vilde lade for^{ne} Kierulium komme til for^{ne} Sæby Kald: Da begjærede Kierulius, at Rector og Professores vilde intercedere for hannem, at han maa blive ved sin Profession, indtil noget andet Kald bliver ledigt, som han kan være hjulpen med, og ikke skikkes bort til Sæby. M. D. Rector og M. Christianus S. Longomontanus lovede at intercedere for hannem hos M. D. Cancellarium. Herforuden begjærede M. Petrus Kierulius, at dersom han endeligen

skal bort til Sæby Kald, hannem da maa meddeles testimonium af Rectore og Professoribus, hvorledes han haver skikket sig in officio professorio.

M. Vulfgangus gav tilkjende, at en Student, Andreas Joh. Wordingburgensis, skal være noget suspect i Religionen, og begjærer dog at promoveres in Magistrum Philosophiæ, spørgendes, om han skal annamme samme Student til Promots? M. D. Rector svarede, at samme Student bør tilforn at overhøres af Facultate Theologica.

Som Cicel Mester Povls i Lund er begjærendes, at Universitetet vil lade hende beholde ganske annum gratiæ efter hendes Husbonds Død, som skal være Universitetets Part henved 30 Dlr., da efterdi det ikke staar til Rectorem og Professores at henskjenke noget Annum gratiæ, og Mester Povl, fordum Bisp i Lund, haver haft Umag for Universitetet, blev sluttet, at hende henved en 30 Dlr. skal foræres af Rectoris og Professorum eget.

2 Maj 1621.

Blev samtykt, at Andreas Johannis Wordingburgensis maa bekomme gradum magisterii, om han dertil findes dygtig.

Indlagde M. Vulfgangus hos sit Rectoratsregnskab M. Petri Kierulii Fortegnelse paa 40 Dlr. og 4 β, som M. Petrus haver udlagt paa Universitetets Vegne til Bogbindere og siden igjen annammet af M. Vulfgango.

19. Maj.

Som M. Dn. Rector vilde nu resignere fra sig til Dn. Claudium Plumium sit Rectorat, gave Dn. Professores sine Suffragia dertil, at Dn. Claudius skal annamme Rectoratum, saa snart han haver taget gradum Doctoratus. Hvilket og Dn. Claudius Plumius efter adskillige Undskyldninger lovede omsider at ville gjøre.

2 Juni 1621.

Universitetets Constitutiones bleve M. Jacobo Hasebardo forelæste, hvilke han underskrev.

11 Juni 1621.

Blev læst Kong. Maj.s ny Forordning, Universitetet anlangendes, dateret in Majo næstforleden.

20 Juni 1621.

Dn. D. Olaus Worm og M. Petrus Nic. Gelstrupius bleve forordnede Testamentarii over annum gratiæ efter M. Petri Kierulii Afsked fra Universitetet til Sæby Sogn etc. Dog saa at Dn. D. Olaus skal raade over det Procuratorium her i Sjæland, og M. Gelstrupius over Præbendet i Skaane.

Blev samtykt, at M. Janus Dionysius maa i Forvaring annamme Bibliotheket og nyde Stipendio Frisiano.

7 Juli 1621.

M. Janus Dionysius blev approberet at være Bibliothecarius, og Liberiet blev hannem antvordet, dog Bøgerne utalte.

11 Juli 1621.

Gav M. Dn. Rector tilkjende, at som han haver talt med M. D. Cancellario om de Universitets Gaarde, som Herremænd ere begjærendes at skifte til sig, da haver Cancellarius svaret, man skulde ikke samtykke udi noget Mageskifte, med mindre Kirken og Universitetet kunde derpaa forbedre sig.

Blev samtykt, at en Universitets Bondesøn, Knud Pedersen, barnefødt i Allinge, maa besidde den Præbendegaard i Kastholm, som nu hør til Professorem Hebræum, og være quit fra Universitetet for sin Fødested, den Stund han besidder samme Gaard. Derimod blev lagt til Universitetet en Bondesøn af samme Præbendegods, Villads Olufsen, født i Hadstrup i Thune Herred, at han i lige

Maade skal være kvit for Tiltale for sin Fødested og blive ved Universitetets Gods.

21 Juli 1621.

Fremkom Salomon Sartor og beklagede, hvorledes Henrik Waldkirch haver taget under Haanden M. Povl Andersens, Sognepræstes i Odense, hans danske Catechismum at trykke, uanset at M. Povl haver lovet og tilsagt, at Salomon skulde trykke samme Bog, hvilket Salomon beviste med nogle M. Povls Missiver. Mødte og Henrik Waldkirch, og lod læse M. Povls Sendebrev, udi hvilket han tilsteder, at Henrik Waldkirch vil trykke samme Bog, efterdi Salomon forhaler saa længe dermed. Blev samtykt baade af Henrik og Salomon efter M. D. Rectoris og Dn. Professorum Paamindelse. at samme Catechismus skal fra Trykken blive liggendes. til den vorder approberet af Facultate Theologica. og desimellem skal Henrik Waldkirch efter sit Løfte skrive til M. Povl og lade hannem forstaa denne Handels Lejlighed. Men hvad Salomon Sartor haver M. Povl i denne Sag at tiltale. blev Salomon henfunden at tiltale hannem for hans tilbørlige Øvrighed. Og begjærede Salomon Sartor, at hannem maa meddeles en Copi af M. Povls Sendebrev, som er skrevet til Henrik Waldkirch, hvilket hannem og blev bevilget med Henrik Waldkirchs Samtykke.

24 Juli 1621.

Foregav M. D. Rector ex voluntate Cancellarii. at man skulde betænke Universitetetet med en Mand. som kan succedere M. Petro Kierulio. berettendes. at M. D. Cancellarius haver nomineret M. Johannem Erasmium dertil. Og om der var flere competitores. de da kunde lade sig høre publica disputatione. Dn. Professores approberede M. Johannes Erasmium, Scholæ Soranæ Rectorem.

Blev bevilget en fattig Fange af Tyrkiet fire halve Sølvkroner.

Nogle Efterretninger fra Angel.

1.

Fortsatte Optegnelser fra Bøl (1698—1783).

1698 den 20 Febr. um halb 10 Uhren Vormittag entschlief in dem Herrn der WolEhrwürdige, Andächtige und Hochgelehrte Herr Michael Albinus, 44 jähriger, wolverdienter Pastor hiesiger Gemeine, und ward am Dienstage in der stillen Wochen begraben.

— den 24 Martii starb Agnete Witten, Amtschreiber Jochim Witt Frau.

— Feria III Paschatos Didericus Jürgensen de Möllmark introductus a Rev. et Doct. Dn., Dn. Conrado Kiefern, ad interim Superintendente Ducatus Slesvicensis.

1700, den 23 Octob. ward gebohren und getaufft d. 28 ejusd. Dettleff Friederich, Herrn Johan Petersen Verwalter auff Morkirchen Söhnlein. Die Gewatter sind gewesen der hochwohlgebohrne Hr. HoffMarschall Hr. Dettleff von Wohnsfleth, der Wohlgebohrne Her CammerJuncker von Buchwaldt, und das hochadl. Fräulein von Buchwaldt.

1709, der Wohlerwürdige und hochwohlgelehrte Herr Dietrich Jörgensen, zehnjähriger treuer Lehrer hiesiger Gemeine, gestorben, u. ward begraben d. 26 April. Sein Gedächtnisz sey ewig im Segen.

1710. Dnca Jubilate ecclesiæ Böhlensis curam suscepit M. David Ebersbach Laubanensis Lusatus. Qui in Aulam

Serenissimi Episcopi Lubecensis legitime vocatus charissimo gregi valedixit Dnca I p. Epiph. ao. 1713.

1711 den 8 Martij starb nach einer gnädigen Niederkunft mit einer todten Tochter auf Flarup die hochwohlgebohrne Frau Catharina von Rantzow geb. von Brockdorff. Das Gedächtnisz ihres aufrichtigen wahren Christenthums und ungefärbten Glaubens sey ewig im Seegen.

— den 19 Martij starb in Glückstadt unvermuthet S. Excell. der Königl. Etaatsrath Hr. von Ehrencron, Herr auf Grumby und Böhl Schuby, dessen Gedächtnisz in Ehren und bey Gott ewig in Gnaden verbleibe.

— den 2 Sept. ward gebohren und d. 5 ejusd. getauft Claus Henrich, Thomas Specks, Vogts auf Mokrkirchen, Söhnlein, dessen Paten: Hr. Johann Henrich Speck, Closter Verwalter. Hr. Peter Erichsen, Pensionarii auf Schrickstorff, Ehefrau.

1712 d. 3 Nov. ward gebohren und den 8. getauft Regina Juliana, des Pastoris M. David Ebersbachs Töchterlein. (Præstens Kone hed Johanna Gertrud).

Fra Præsten Ebersbachs Tid findes følgende Fortegnelse:

Opfer und Collecten, welche die Gemeine zu Böhl aus Mitleiden an arme gegeben[1]).

Ao. 1710 die Ascensionis Christi 11 m₰. woran participirten: 1. Die Kirche zu Freinsheim in der Pfaltz — 8 ß. 2. Hans Thusen in Fahrenstedt — 3 ₰. 3. Johann Haas in Schleszwig vor seinen gefangenen Sohn — 4 ₰. 4. Jens Hansen, ein abgebrandter Mann in Medelbuy aus Tundern — 8 ß. 5. Frau Hedwig Sophie, Wittib Hr. Martini Lorentzen, Predigers zu Schwesing — 3 ₰.

---

[1]) Denne Optegnelse er af Interesse, fordi den viser, at Understøttelse ydedes ligesaa vel til Folk fra fremmede Sogne som til saadanne, der havde deres Hjem i Bøl.

— Dom. III. p. Trin. vor Asmus Felgen abgebrandten in Thumbuy — 13 ₰.

Dom. VI. p. Trin. vor Jürgen Ottsen abgebrandten in Schaalbuy — 8 ₰ 10 ß 3 ₰.

Dom. XI. p. Trin. in einem Opfer gesamlet 9 ₰ 9 ß. davon bekommen: 1. Hans Simensen aus Eckeberg — 2 ₰. 2. Anna Jochims wegen ihres gefangenen Mannes aus dem Tunder Amte — 2 ₰. 3. Anna Schaats aus Cappeln — 1 ₰ 9 ß. 4. Hedwig Classen eine abgebrandte Witwe von Steerup — 2 ₰. 5. N. N. aus Brevel — 2 ₰.

— Dom. XIX p. Trin. Asmus Schnitger in Böhl — 10 ₰ 10 ß.

— Dom. III Adv. an zween krancke zu Brodersby — 10 ₰ 11 ß.

Ao. 1711. Dom. III p. Epiph. einen abgebrandten von Olsznitz — 10 ₰.

— Dom. Lætare vor Hans Moritzen in Böhl — 11 ₰ 3 ß.

— Dom. Quasimod. vor die blinde Walpurg Clauszen und Peter Jørgensen — 11 ₰ 9 ß.

— Dom. Exaudi geopfert 9 ₰ 13 ß, woran bekommen ein blinder Mann in Havetoft 4 ₰. Zwey verlassene Kinder in Cahlby 5 ₰ 13 ß.

— Dom III p. Trin. geopfert 9 ₰ 12 ß, davon Sinne Claussen in Böhl bekommen 4 ₰ 12 ß. Peter Krabmann in Brevel — 5 ₰.

Dom. XVI p. Trin. geopfert 10 ₰ 3 ß, davon kriegt 1. Henning Franck in Wittkiel im Toestruper Kirchspiel 5 ₰ 1 ß 6 ₰. 2. Johann Christoff Pasche aus Raſum im Brodersby Kirchspiel 5 ₰.

Dom. XXIV p. Trin. geopfert 9 ₰ 3 ß 9 ₰. Davon Jesz Jordt in Schnarup 7 ₰. Asmus Petersen in Böhl Schuby 1 ₰. Rest vor dem Armen-Block.

— Dom. 4 Adv. geopfert 11 ₰ 5 ß 6 ₰ vor Asmus, Jacob Deckers in Böhl Schuby Stiefsohn.

1712. Festo Ascensionis geopfert 10 ℔. Davon ein abgebrandter aus Geltinger Herrschaft Jesz Asmussen 7 ℔. Eine arme Frau aus Havetoft 3 ℔.

Den sidste Antegnelse af Præsten Ebersbach i Kirkebogen er af 1. Jan. 1713. Da han var kaldet til Superintendent i Eutin og Hofprædikant hos Fyrstbiskoppen af Lybek, lod den Gottorpske Regjering Præsteembedet i Bøl opslaa som vakant paa Børsen i Hamborg, hvor det da 1713 blev kjøbt for 1000 Rdl. af Mag. H. G. Heyman fra Hamborg[1]). Denne har selv skrevet følgende i Kirkebogen:

Anno 1713 d. 14 Martii als am Dienstag bin ich M. Henricus Georgius Heyman Hamburgensis, ejusdem Rev. Ministerii per . . annos Candidatus, alhie zu Boel introduciret von dem Hr. Oberhofprediger Friccio Hamburgensi, und habe darauf sogleich als am Sontag Oculi meine Antritts Predigt hieselbst gehalten und erste Communion verrichtet. Sit Soli Summo Gloria summa Deo. (Eftermanden har tilføjet:) Denatus Anno 1716 d. 19 Januarii. — Forøvrigt har Præsten Heyman kun gjort nogle svage Forsøg paa at føre Kirkebogen, men atter opgivet dette som et unyttigt Arbejde. Derimod har han indført følgende Brevconcept i Kirkebogen:

Es werden auch hiemit diejenigen mir wohlwollende Kätners in Mohrkirchoster- et Westerholt wie auch übrige mir bekandte Gutthäter in m. christlichen Gemeine hiemit freundlich ersuchet, dasz wenn sie Ihrer guthertzigen Gewohnheit nach mir als Ihrem Seelsorger um diese Jahreszeit eine Gansz zu verehren gesonnen, dieselbe insgesamt mir innerhalb 8 Tagen oder in dieser Woche bringen mögen, damit ich selbe zu meinem Nutzen und Ihnen zur Danksagung auf einmahl desto besser können aufsetzen und feist machen lassen.

---

[1]) Jensen, Kirchl. Statistik. S. 1152.

Anno 1717 d. 24 Januarii Domin. Septuagesimæ mihi Christiano Esmarch Flensburgensi cura ecclesiæ Böelensis demandata est. solenni introductione rite facta a Rever. et clarissimo Viro M. Holländer Pastore ecclesiæ Soerupensis, cum annum ætatis ageret octuagesimum primum, nomine Magnifici Domini Dassovii Superintendentis Gener. Ducat. Schlesw. et Hols. Regiæ Majest. Dan. — In verbo laxabo tuo mea retia Christe, Tu me consiliis auxiliisque rege[1]).

— d. 9ten Februar wurden in Carlum von dem Hr. Præposito Reimaro copulirt der Pastor zu Böhl Christian Esmarch und Jungfr. Catharina Hojers, des Hr. Pastoren Johannis Hojern in Carlum Jgfr. Tochter.

1717. Ihr. Excell. des Hr. Landraths und Ober-Jägermeisters von Ahlfeld auff Morkirchen Söhnlein ward gebohren d. 4 Novbr. und getaufft Hans Adolff den 3ten dito, als am Danck und Bettage des andern Jubilæi wegen der Reformation des Sel. Lutheri. Die Gewattern waren der wolgeb. Herr Hans Adolff von Ahlfeld, Kammer-Herr bey Ihr: Königl. Maytt. von Dännemark, Norwegen, etc.

1718. Hinrich Christian, Pastoris Christiani Esmarchs Filius [et successor ab A. 1744] natus d. 5 Septembris, baptizatus a Dn. Joh. Souwe, Past. S. Brarupensi, d. 15 ejusd. Compatres fuere Hinrich Christian Esmarch, Doctor Medic. et Physicus Flensburg., Nicolaus Höyer, Pastor Clixbullensis, et Catharina Höyers, B. Andreæ Höyers Pastoris Carlumensis Vidua.

1719. Carl Friderich, Ihro Excell. des Herrn Landraths und Ober-Jägermeisters auff Mohrkirchen Sohnlein. ward gebohren d. 3 Junii und getaufft d. 9 dito. Die Ge-

---

[1]) I det Kgl. geneal. herald. Selskabs Saml. (i Rigsarkivet, s. T. A. Beckers Katalog, S. 137) E. Nr. 18 findes O. H. Mollers Stamtavle (9 Ark i Folio) over Familierne Esmarch og Valentiner.

vattern waren Jhro Durchl. Carl Friderich, Hertzog zu Schleszwig, Holstein etc.

— den 23 Sept. starb Catharina Albinin, des Sel. Pastoren Michael Albini Wittwe. Ætat. 87 Jahr und einige Wochen.

— Catharina Gude [† 12 Nov. 1774], des Pastoren Christian Esmarchs Tochter ward geboren d. 11 Novbr., und ward von dem Hr. Pastoren Johan Suwe zu Suder Brarup d. 21 dito getaufft. Die Gevattern waren Fr. Catharina Gude Höyerin, Herr Johan Höyern Pastoren zu Carlum Frau Eheliebste, Herr Matthias Valentiner in Flensburg, und Augusta Magdalena Strickerin, Hr. Lorentz Strickers Frau Eheliebste aus Flensburg.

1720. Ohlgaard Albinin, des Sel. Pastoren Michael Albini Tochter, starb d. 8 Januarii.

— Henning Christopher, des Herrn Landraths von Ahlefeld auf Mohrkirchen Sohn, ward geboren d. 14 October, und getaufft d. 18 ejusd. Die Gevatteren waren der Wolgeb. Herr Hans Adolff von Ahlefeld von Bockhagen, der Wohlgeb. Hr. Rumor von Röhst und dessen Frau Gemahlin.

1721. Anna Christina Magdalena, des Pastoren zu Böhl, Christian Esmarchs, Töchterlein, nata d. 10 Octobris. Wird von dem Pastoren zu Suderbrarup Hr. Johan Suwe getaufft d. 16. ejusdem. Die Gevattern waren. die Frau Doctorin aus Flensburg Anna Magdalena Esmarchs, Jgfr. Dorothea Höjers aus Clixbull, Mons. Johan Christian Höjer aus Carlum.

1723. Anna Margretha, Clausz Mölgards Pensionarii auff Schrixdorff Tochter, nata d. 27 Martii, renata d. 2 April. Die Gevattern waren Fr. Anna Margretha Ahlefeld, Landräthen auf Mohrkirchen, des Pastoren Frau in Böhl, Catharina Esmarchs. und Mr. Dethlefsen, Secretair auf Mohrkirchen.

1724. Johannes, des Pastoren zu Böhl Chr. Esmarchs S., natus d. 31 Januar, renatus d. 8 Febr. Die Gevattern waren Hr. Johannes Höjer Pastor zu Carlum, Mr. Andreas Höjer aus Clixbull und Jfr. Margaretha Sicilia Esmarchs aus Flensburg.

1726. Andreas, des Pastoren Christian Esmarchs S. zu Böhl, natus d. 4 Juli, renatus d. 8 dito. Die Gevattern: Hr. Andreas Hojer, Königl. Secretaire und Historiographus in Copenhagen, Jgfr. Metta Christina Hojers in Carlum, und Mr. Henrich Christian Esmarch in Copenhagen. (Dette Barn døde 12 Febr. 1730, Faderen har skrevet og i Kirkebogen indført en Sonet og en Ode over dets Død).

1728. Johan Christian [† 4 Marts 1731], des Pastoren Esmarchs S. in Böhl, natus d. 30 Octob., renatus d. 4 Novbr. Die Gevattern waren mein ältester Bruder Johan Marquard Esmarch, Pastor in Barmsted, meines Bruders des Pastoren in Ulsniss Augusti Esmarchs Eheliebste, Fr. Ann Margreth Esmarchs, und mein Informator Mons. Arends, Stud. Theol. aus Brarup im Amte Tundern.

1730. Catharina, Hr. Christ. Esmarch, Past. zu Böhl, Eheliebste starb d. 19 Sept. Æt. 31 Jahr 9 Monathen weniger 4 Tagen.

— Johan Adolph Georg Albinus, des vorigen Pastoren hieselbst Michael Albani Sohn, starb d. 7 Dcbr., nachdem er um die vorhergegangene Osterzeit mit der Verzweifelung gerungen, nachhero den Verstand verlohren und in solchem Zustande bis ans Ende geblieben. Ætat. 62 Jahr u. etwa 3 Wochen.

1731, d. 4 Dcbr. wurden von dem Pastoren in Süder Brarup Hr. Johan Suwe copulirt der Pastor in Böhl Christian Esmarch und Jgfr. Augusta Hedewig Lüderin, des Sel. Hr. Christian Lüders, gewesenen Hochfürstl. Glücksburgischen Oberförsters und Erbherrn auf Freienwillen nachgelassene eheleibliche Jgfr. Tochter.

1735, d. 20 Aug. wurden copulirt auf dem Hofe Mohrkirchen der Königl. Conferentz Raht und Baron Hr. Carl Ludewig von Königstein auf Dollrott, Öe etc. Erbherr. und Fräulein Dorothea von Ahlefeld, des Fürstl. Geheimen Rahts Hr. Claus von Ahlefeld Fräulein Tochter.

1739, d. 15 Sept. wurden copulirt Hr. Andreas Stephanus Thomsen, Pastor zu Ketting auf Alsen, und Cathrina Gude Esmarchs, Pastoris filia in Böhl.

1741, d. 22 Nov. wurden auf dem adel. Hoffe Böhl Schuby copuliret Hr. Jacob Petersen daselbst und Jgfr. Anna Ehrmutha, des Königl. Hardesvogts Herrn Laurop Tochter in Struxdorf Harde.

Anno 1744 bin ich Henrich Christian Esmarch meinem lieben Vater am Amte adiungirt, und von dem Herrn Pastore Christoph. Achatio Dircksen zu Norderbrarup am ersten Sonntag nach dem Fest der heiligen Dreyeinigkeit als Pastor adiunctus und Successor euentalis introducirt worden. — Ach Herr gieb mir Gnade, als ein treuer Knecht Jesu Christi zu leben, zu leiden und zu sterben. Amen!

1744. Christianus Esmarch, Pastor zu Boel, starb an der hemiplexia dextri lateris in seinem Erlöser sanft und selig den 2ten Julii. Die Leichenbegängnis war d. 9ten Julii, die Predigt that Herr Pastor Christoph. Achatius Dircksen zu Norderbrarup über Röm. VIII. 35—39. Die Parentation Herr Pastor Jordening zu Ulsby und Fahrenstede über Joh. 1, 47. Gott erquicke seine Seele mit ewiger Freude und Herrlichckeit, er halte sein Gedächtnis im Segen, lasse das Wort, welches er verkündigt, auch nach seinem Hintritt viele Früchte hervorbringen, zum Preis Gottes und zur Errettung und Seligmachung vieler Seelen. Er lasse einen bleibenden Segen auf dessen hinterlassene Witwe und Kinder ruhen um Jesu Christi willen. Amen! Sein Alter hatte er gebracht nur auf

55 Jahr 6 Monat 9 Tage. Im Predig Amte hat er seinem Gott[1]) hier zu Boel gedienet 27 Jahr 6 Monaten.

— Der Herr Conferentz Rath Hr. Joachim von Ahlefeld starb auf Mohrkirchen d. 26ten Octobr. und ward begraben zu Satrup.

Af forskjellige Antegnelser i Kirkebogen ser man, at Generalmajor v. Kahlcreutz's Regiment har ligget i Angel c. 1740—50. Generalen selv stod Fadder til Kokkens Barn paa Morkjær 1747 og har maaske haft sin Station der. Ogsaa i den følgende Tid laa forskjellige Regimenter, som det Bornholmske, det Slesv.-Holst. Nationalregiment o. a. i og om Bøl.

1747, d. 16. Junii ward in Flensburg von d. Hr. P. Kall copulirt der Pastor H. C. Esmarch mit Jgfr. Lucia Catharina Strickern, des Hr. Rathsverwandten Lorentz Strickers jüngste Tochter in Flensburg.

1747, d. 13 Nov. desponsati der Stiftsvoigt (kaldes andensteds Reitvoigt) Suwe in Faulück und Fr. Augusta Hedewig Esmarchen (Præsten Chr. Esmarchs Enke).

1748. Johan Christopher Truhlsen, Pächter (kaldes andensteds Pensionarius) auf Mohrkirchen starb d. 18 Jan., alt 26 Jahr 10 Monat.

1749. Tabea Catharina, Claus Schumachers in Friederichstadt Tochter, eine Jungfrau von 22 Jahren, welche wegen irriger Gesinnung ihrer Eltern die heilige Taufe nicht in ihrer Kindheit erhalten, ward nach eingezogener Nachricht und vorhergegangener Catechisation, auch abgelegtem Glaubensbekentnis, auf ihr sehnliches Verlangen hieselbst in der Kirchen d. 21ten Martii öffentlich in Gegenwart vieler Zeugen getaufft. Gevattern ins besondere

[1]) De to Ord »seinem Gott« ere af en senere Præst (Pst. P. F. Tychsen, 1830—42) understregede og i Randen sat to store Spørgsmaalstegn.

war des Küsters Alsen Ehefrau, Margr. Friedrichsen in Boel u. Asmus Detlefsen.

— Catharina († ugift 28 Dcbr. 1778), des Pastoris Henrich Christian Esmarchs u. Lucia Catharina Esmarchen Töchterlein nata d. 22 Martii. (Moderen døde faa Dage efter, d. 30 Marts, 19 Aar 7 M. 3 Dage gl.).

1750, d. 5 Maii copulirt Hr. Pastor Michael Geerkens aus Flensburg und Jgfr. Anna Christina Magdalena Esmarchen aus Böel.

— d. 15 Sept. ward zu Clixbul copulirt der Pastor H. C. Esmarch und Jgfr. Maria Grauern aus Clixbül.

1751 nævnes: Hr. Justice Rath Rumohr auf Mohrkirchen.

— Lucia Catharina, des Pastoris Henr. Christ. Esmark u. Fr. Maria geb. Grauern Töchterlein, partus septimestris, ward gebohren d. 28 Decemb. und sogleich in der Noth getauft. Ward eingesegnet d. 11 Januar 1752 († 26 Marts s. A.). Testes die Frau Rumohren von Mohrkirchen, Fräulein Ralstorffen auf Flarup und Hr. Reit Voigt Suwe aus Faulück.

1752, d. 22 Aug. gleich nach einer Leichenprocession ward unsere Kirche und Thurm durch einen gewaltigen Wetterstral beschädigt.

— Christian Hieronymus, — pater H. Christ. Esmarch P., mater Maria Graueria — natus d. 6 Decb., renatus d. 8 ejusd. Testes Hr. Nicolaus Adolph Suwe, Königl. Reit-Voigt in Faulück, Mr. Forchhammer, Minist. Candidatus, u. Fr. Pastorin Anna Maria Sievers aus Süderbrarup.

1753. Maria Elisabeth Schumachern aus Friedrichstadt, eines Separirten Namens Claus Schumachers Tochter, ward im 30sten Jahr ihres Alters nach vorhergegangener halbjähriger Unterweisung u. abgelegtem öffentlichem Glaubensbekäntnis getauft Dom. Judica d. 8 April. Testes

uxor mea Maria Esmarchen, uxor Custodis, Catharine Elisabeth Alsen, und Asmus Dreves junior in Boel.

— Dorothea († 19 Maj 1764), pater Henr. Chr. Esmarch P., mater Maria, nata d. 8 Octob., ward gleich wegen Schwachheit in der Noth getauft; die Einsegnung geschah D. 23 p. Trin. Testes: Pastor Kamphövener aus Clixbül u. seine Frau, und Tabea Catharina Carstens aus Boel.

1754. Augusta Elisabeth Albini, des Pastoris zu Boel Michael Albini hinterlassene Tochter, starb 8 Juli, alt 81 Jahr 4½ Monat.

1754. Maria Lucia, pater Pastor H. C. Esmarch, mater Maria nata Graueria, nata d. 29 Sept., renata d. 2. Oct. Testes Fr. Pastorin Maria Grauer aus Horsbyl, Jgfr. Ænngborg Esmarchen von Ulsnis, u. Hr. Joh. Esmarch, Minist. Candid. aus Boel, parentis frater.

1757. Catharina Gude [† 17 Sept. 1779], Pastoris H. C. Esmarchs et Mariae Graueriae filia, nata d. 3 April., ren. d. 5 Apr. Testes Catharina Gude b. Thomsenii pastoris Kettingensis vidua, Catharina Margretha Graueria b. Past. Graueri Clixbullensis filia et Nicolaus Grauerus S. S. Theol. Studiosus.

1759. Anna Ermuth Herrn Petersen auf Boel Schuby Hof Ehefrau starb d. 25 Juni, æt. circa 42 Jahr.

— Augusta Magdalena, Pastoris H. C. Esmarch filia nata d. 8., renata d. 11 Octobr. Testes Frau Aug. Magd. Strickern in Flensburg, Mr. Hier. Grauer in Copenhagen und Jgfr. Dircksen in Norderbrarup.

1762. Christina, nata d. 23 Apr., ren. d. 26 ejusd., pater Pastor H. C. Esmarch, mater Maria, testes baptismi Frau Pastorin Metta Christina Geerkens in Flensburg, Jfr. A. C. Suwen aus Faulück u. Mr. Andreas Grauer aus Clixbüll, Gevollmächtigter auf der Amts Stube in Hadersleben.

(1766. 19 Marts født Michael, Søn af Præsten H. C. Esmarch, døde 10 Maj 1767).

(1768. 11 Juni, født Margaretha Wihelmine, Datter af samme).

1769, 3 Febr. starb die Hochwolgeb. Frau Friderica Amalia geb. von Baudissin, vermählt an den ehemaligen Hochfürstl. Oberst Lieutenant Hr. Daniel von Ranzau auf Wesselberg und Flarupgaarde, starb auf ihrem Hoffe Flarup in Nordbrarup Gemeine und ward in Böel in ihrem gewölbten Begräbnis beygesetzt vorm Altar, welches zugemauert worden ist. Ætat. 96 Jahr 6 Mon. 3 Tage. War geboren zu Schleswig 1672 d. 17 Julii.

1771, 12 Jan. Hr. Dieterich Petersen S. S. Theol. Studiosus starb zu Boelschubyhoff, æt. circa 80 Jahr.

1773, 1 Febr. starb Hr. Johan Ludwig Wendel, Königl. Hegereiter zu Mohrkirchen in Schrixdorff Straste, alt 66 Jahr. Hinterläszt um Wittwe Frau Margr. Dorothea geb. Petersen und 4 Kinder: Bernd Christian Erdmann, Jürgen Ludwig, Hans Peter, welche 3 unmündig, und Jgfr. Margaretha Dorothea.

1774, 4 Martii copulirt Hr. Pastor Christian Fabricius, Wittwer in Satrup, und Jgfr. Maria Lucia Esmarch, Pastoris H. C. Esmarch zu Böel ehel. Tochter.

— 27 Apr. copulirt Mr. Andreas Sørensen Holm aus Niköping in Seland und Jgfr. Maria Rosendal, seel. Berthel Rosendal, Küsters in Grestädt in Seeland, ehel. Tochter.

1775, 17 Febr. copulirt der Königl. Hegereiter, Junggesell, Oluff Oluffsen Bagge und Jgfr. Margaretha Dorothea Wendeln, seel. Hr. Joh. Ludw. Wendel Hegereiters ehel. Tochter.

— 9 Novbr. geboren Dorothea Catharina Olffsen, des Hr. Hegereiters Oluff Olffsen Bagge Tochter.

— 18 Novbr. starb Hr. Jacob Petersen, Erbbesitzer des Hofs Boelschubyegaarde. Hinterläszt 2 Söhne: Hans Peter und Joachim Friederich, u. 3 Töchter, Hedwig Margareth, verlobt mit Asmus Paulsen, Hufner in Boel Schu-

bye, Friderica Amalia, versprochen an Detlev Petersen, Müller zu Rurup, u. Margaretha Hedwig, gezeugt mit Frau Anna Ehrmuth Lauroppen, des seel. Hr. Hardes Voigt Laurops älteste Tochter. Starb alt 78 Jahr 6 Mon.

1777, 28 Febr. copulirt Hr. Hans Peter Petersen, Besitzer des adeligen und priviligirten Hofs Boelschubyegaarde, und Jgfr. Anna Maria Børndsen.

1778, 26 Jan. copulirt Hr. Joachim Friderich Petersen auf Neuböelschuby, weil. Herrn Jacob Petersen auf Boelschubyhoff ehel. Sohn, und Jgfr. Catharina Gude Esmarch, Pastoris zu Boel H. C. Esmarch ehel. Tochter.

— 11 Apr. geboren Detlev Hinrich Ohlsen Bagge, des Herrn Hegereiters Oluff Ohlsen Bagge in Schrixdorff Strasze und Fr. Marg. Dor. geb. Wendeln ehel. Sohn.

1779, 17 Sept. gestorben Catharina Gude geb. Esmarch, Hr. Joachim Fr. Petersen auf Neuboelschuby Ehefrau, starb unbeerbt und unentbunden gegen das Ende ihrer Schwangerschaft, æt. 22 Jahr.

1780, 25 Juni starb Hr. Fridr. Christian Alsen in 34 Jahren wohlverdienter Küster u. Schulhalter in Böel, hinterläst einen Sohn Hinrich Christian Alsen, der die Rechtsgelehrsamkeit in Kiel u. Leipzig studirt, welchen er mit seiner seel. Frau Catharina Elisabeth geb. Tönnsen verwitwete Carstens erzeügt. Starb alt 66 J. 3 M.

1782, 2 Apr. starb Hr. Christian Esmarch, 38jähriger Prediger der Gemeine zu Boel.

1783, 13 Apr. copulirt Peter Johannsen, Prediger dieser Gemeine[1]), des seel. Pastoris Nicolai Johannsen zu Wallsbüll u. Margaretha geb. Seehusen Sohn, mit der Jgfr. Augusta Magdalena Esmarch, des verstorbenen Pastoris H. C. Esmarch ehel. Tochter.

[1]) Tidligere Diaconus i Grumtoft.

2.

Omrids af Satrupholms Historie.

Gaarden Satrupholm, der laa i den nordøstlige Del af Satrup Sogn i Angel, nær op til Grænsen af Sørup Sogn, forekommer, saa vidt vides, først i Dronning Margretes Tid, da Claus Krummedige, sædvanlig kaldet Krumkoppe, var Ejer (formodentlig Panthaver) til samme. Han efterfulgtes i Besiddelsen af sin Søn Hartvig Krumkop, der dog aftraadte Gaarden til sin Søster Odes Ægtefælle, Anders Ivensen ell. Iversen (Rosenkrantz), som snart efter (26. Juni 1435) pantsatte Gaarden med mere Gods i Angel til Biskoppen i Slesvig. Imidlertid maa de sønderjydske Hertuger have haft en oprindelig Ejendomsret til Gaarden, eftersom den slesvigske Biskop Nicolaus (Wulf) den 2. Marts 1438 i Flensborg udstedte en Revers, hvorved han for sig og efterfølgende Bisper i Slesvig erkjendte at have af Hertug Adolf modtaget i Pant for 1400 Marsk lybsk en Del Gods i Angel, som »de ductige Knape« Anders Iversen forhen havde besiddet paa sin Husfrues, Claus Krumkoppes Datters, Vegne. Det Gods, om hvilket der var Tale, bestod af Gammelbygaard, Gammelby, Vinderad, Fladsby og Satrupholm med deres tilliggende[1]. Samtidig udstedte Hertugen en Forskrivning til Biskoppen paa Indløsningsretten paa det nævnte Gods[2], og da Hertugen heller ikke siden fandt Anledning til selv at indløse Godset, modtog Biskoppen 1450 af ovennævnte Fru Odes Arvinger, Brødrene Hartvig og Lyder Luchau, et endeligt Skjøde

---

[1]) Stemann, Gesch. d. öffentl. u. Privat-Rechts d. Herzogth. Schleswig. III, 48 ff. 59. Sejdelin, Diplom. Flensborg. I, 472. Jvfr. Danmarks Adels Aarbog 1900, S. 220. H. N. A. Jensen, Angeln, S. 173 f.

[2]) Westphalen, Monum. ined. IV, 3191 (hvor Aarstallet 1498 maa være en Fejlskrift for 1438).

(Versicht und Schein auf alle Zusprüche) paa de Ejendomme i Angel (deriblandt 10 Mark Guld i Byen Satrup og 28½ Mk. Guld i Satrupholm), som afd. Anders Iversen og Fru Ode i deres Levetid havde siddet inde med[1]). At Domkapitlet i Slesvig har hjulpet Biskoppen med Udredelsen af Pantesummen, ses af flere Overenskomster imellem dem, som tyde paa, at de nævnte Godser senere for største Delen ere komne i Kapitlets Besiddelse[2]).

For øvrigt er der en Del Dunkelhed over de Satrupholm vedrørende Ejendomsforhold i det 15. Aarhundrede, vistnok nærmest paa Grund af den Tids indviklede Panteforhold. Men naar Cypræus siger[3]), at Biskop Henrik i Aaret 1423 solgte Godset Satrupholm for 1500 Mark lybsk til Henrik v. Ahlefeldt, saa ligger den Antagelse nær, at der er en Fejl i Aarstallet, og at Notitsen ikke gjælder Biskop Henrik (von See), der var Biskop i Slesvig 1422—29, men derimod Biskop Helrik (von der Wisch), der beklædte Sædet 1474—89. Det er nemlig sikkert, at Satrupholm — formodentlig henimod Slutningen af det 15. Aarhundrede — ved Kjøb eller Indløsning erhvervedes af et Medlem af den Gren af Familien Ahlefeldt, der havde sit Stamsæde paa Gelting i Angel.

I Aaret 1530 var Henrik v. Ahlefeldt (Bendixsøn) Ejer af Gaarden, og han nævnes udtrykkelig som den, der ved sine egne og sin Hustrus, Ide v. Walstorps, Midler »havde bragt Satrupholm til sig[4]).« I sit Ægteskab havde han Sønnen Mauritz. I Landregisteret for 1543 findes Moderen og Sønnen anførte for 6 Gerustheste af Satrupholm[5]).

---

1) Stemann, Gesch. d. öffentl. u. Privat-Rechts d. Herzogth. Schleswig III, 75.

2) Scr. Rer. Dan. VII, 487.

3) Annales Episcoporum Slesvicensium, p. 367.

4) Danske Mag. IV, 123.

5) Neues Staatsbürg. Mag. III, 73. Under Flensborg Amt; »Mauritius von Anefelde tho Satorpholm mit synen Moder«.

Faderen var altsaa paa den Tid død. Mauritz A. levede til 1556; men da han døde uden Livsarvinger, udbrød der Strid mellem de fjernere Arvinger, blandt hvilke ogsaa den berømte Hr. Johan Rantzow mente sig at være, fordi hans Hustru var Datter af en Halvbroder til ovennævnte Fru Ide. Det gik med denne Sag som med andre lignende Arvesager, at Kravene stod saa skarpt imod hinanden, at der maatte skrives meget for og imod, inden Afgjørelsen faldt; men Enden blev, at Benedict eller Bendix v. Ahlefeldt (Claussøn) fra Gelting, en Brodersøn af ovennævnte Heinrich A., fik Gaarden og Godset[1]), hvortil han allerede i Fætterens Levetid synes at have været designeret, da han ved givne Lejligheder optraadte paa dennes Vegne paa en saadan Maade, at det kunde formodes, at Mauritz A. ikke har været istand til at bestyre sine egne Sager[2]). Ovennævnte Benedict A. levede til 1587; men mindst 10 Aar før sin Død havde han til sin Søn Heinrich afstaaet Satrupholm tilligemed en Del Strøgods, af hvilket Godset Dollerød (Dollrott) i Angel siden oprettedes[3]).

Den sidst nævnte Heinrich v. Ahlefeldt til Satrupholm synes at have været en af sin Slægts betydeligere Mænd. Saaledes var han 1578 i Forbindelse med Gerhard Steding til Brambsted »Königlich Dännemarkischer und Fürstlich Holsteinischer Abgesandter« til Kejseren i Linz[4]). At Ahlefeldt repræsenterede den danske Konge, fremgaar deraf, at han to Aar derefter ved Lenshylding i Odense i Maj 1580 optraadte i Kong Frederik II's Følge, idet han bar

[1]) En Del af Akterne i Sagen findes aftrykte i Danske Mag. IV, 122—8. Flere findes i »Inländischer Registrant« for 1557 (i Rigsarkivet).

[2]) Sejdelin, Diplom. Flensborg. II, 536.

[3]) Jensen, Angeln, S. 287 f.

[4]) Fr. Seestern-Pauly. Beiträge zur Kunde der Geschichte d. Herzogth. Holstein I. 76 f. Om de Forhandlinger, som førtes, se ogssa Regesta Dipl. Dan. II, Nr. 3328—30.

den femerske Fane[1]. I Aaret 1582 var han atter den danske Konges Sendemand ved det kejserlige Hof[2]. I Egenskab af Kongens »holstenske Raad« var han 1588 tilstede ved Frederik II's Jordefærd i Roskilde[3]. Samme Aar var han med 35 andre Adelsmænd med at underskrive en Afbedelse for det af Fridr. Brockdorf begaaede Mord paa Gerhard Rantzow[4]. 1593—99 var han Kongens Amtmand i Flensborg Amt, i hvilket Satrupholm den Gang laa. I Broder Boysens Kirkeregister af 1609 omtales, at Heinrich von Ahlefeldt til Satrupholm havde Gods i Bjolderup Sogn[5]. Ved samme Tid forekommer han blandt de Adelsmænd i Hertugdømmerne, der vare forpligtede til Rostjeneste. Som hans Godser nævnes da Satrupholm og Dollerød[6]. Han levede endnu 1614, men døde faa Aar derefter[7].

I Besiddelsen af Satrupholm efterfulgtes han af Johan Ahlefeldt (Søn af Claus A. til Gelting, en Broder til den afdøde). Denne besad dog ikke Godset i mange Aar[8]. Da der 1626 optoges en Fortegnelse over de adelige Godser i Slesvig med Hensyn til den paa samme hvilende Forpligtelse til Rostjeneste, nævntes Johan Ahlefeldts Arvinger som Besiddere af Satrupholm og Dollerød, hvilke Godser med Tilliggende stod for 89 Plove, hvoraf vilde være at stille 9 Ryttere, hver regnet for 5 Heste med tilhørende Mandskab[9].

---

1) Krüger, Historia von der herrlichen Triumph- Lehen- u. Ehrentage zu Odense 1580, S. 37. 53.

2) Regesta Dipl. Dan. II, Nr. 3639. 3704.

3) Resen, Frederik II's Krønike, S. 362.

4) Noodt, Beiträge I, 99.

5) N. Staatsbürg. Mag. IV, 845.

6) Seestern-Pauly, Beiträge II, 95. (For Dollerød staar her urigtig: Dertradt).

7) Jensen, Angeln, S. 288.

8) Jensen, Angeln, S. 288.

9) Seestern-Pauly, Beiträge II, 88—9.

1629 kjøbte Hertug Frederik af Holsten-Gottorp Satrupholm med tilhørende Gods, og i Landregisteret for 1630 nævnes derfor ogsaa »Hs. Fyrstel. Naade« som Besidder af Satrupholm og Dollerød [1]: men Prioritetsforholdene vare saa indviklede, at først 17. Juni 1631 overdrog afd. Johan v. Ahlefeldts Kreditorer og Kautionister deres Fordringer paa Godserne Satrupholm, Dollerød og Langsted til Hertug Frederik, som havde kjøbt Godserne af Johan v. Ahlefeldts Enke, Heilwig v. Ahlefeldt.

Saaledes gik Satrupholm altsaa ud af Ahlefeldternes Besiddelse. Men endnu henved 200 Aar derefter bevaredes Mindet om dem i Satrup Sogn paa Grund af det Ligkapel for Slægten, de havde ladet opføre ved Satrup Kirke, hvilket blev nedbrudt i den første Del af det 19. Aarhundrede, medens Ligkisterne, som det indeholdt, samtidig sænkedes i Jorden [2].

Efter at Hertugen havde overtaget Satrupholm, blev Godset 1632 henlagt under Morkjær Amt [3]; men i »Renovirte Landes-Matricul über beyde Fürstenthümber Schleswig und Holstein«, udstedt 26. Maj 1652 af Kong Frederik III og Hertug Frederik af Gottorp, anføres »Satrupholm u. Dollroth« dog blandt »die Fürstlichen Aempter [4]«, altsaa i visse Maader som en administrativ Enhed, skjønt det af Hertugen var henlagt under det ovennævnte Amt [5].

I Aaret 1653 kjøbte den bekjendte hertugelige Kansler Johan Adolf Kielman von Kielmansegg Satrupholm med 25 Bol i Havetoft og Satrup Sogne af Hertug Frederik

---

1) Jensen, a. St. Seestern-Pauly II, 113.

2) Stemann, Geschichte d. öffentl. u. Privat-Rechts des Herzogth. Schleswig. III, 351—3.

3) Jensen, Angeln S. 288.

4) Se Udgaven fra 1665 af »Landgerichtsordnung«, S. 247. 252.

5) Se 3die Del S. 542. (I »Optegnelserne fra Bøl« i forrige Bind findes flere Oplysninger, hvortil jeg nøjes med her at henvise, s. især S. 520 ff. 545).

for 22,000 Daler Cour., og derved kom Godset, som den ny Besidder udvidede ved Kjøb og Mageskifte, altsaa atter paa private Hænder[1]). Kielman, til hvis mange Titler »Erbgesessen zu Satrupholm« siden hørte[2]), blev 1656 tillige Amtmand i Morkjær Amt, i hvilket hans Gods laa, men erhvervede ikke i denne Stilling nogen Popularitet, da han forøgede Bøndernes Byrder, medens han tog godt vare paa sin egen Fordel. Der var i det hele næppe mange, der sørgede, da han 1675 brat styrtedes fra sin Magt og Herlighed. Hans mærkelige Levnedshistorie kan ikke fortælles her[4]); enkelte Bidrag til Oplysning af samme findes blandt de tidligere (III, 518 ff.) meddelte Optegnelser fra Bøl. — Kun et Par Træk, der ogsaa berøre Satrupholm, skulle her anføres.

Først nogle Ytringer af N. Falck, hvem man jo ikke kan beskylde for politiske eller nationale Fordomme mod den mægtige gottorpske Kansler. Efter at have omtalt nogle Beskyldninger mod ham fortsætter han saaledes: »Dasz jene Anklagen gegen Kielmannsegge nicht ungegründet waren, ergibt sich leider mit zu groszer Evidenz. — — Ein Holländer hatte in einem Contract mit dem Herzog (Christian Albrecht) die Reinigung des Gottorfer Schloszgrabens für 1000 Rthl. übernommen, konnte aber am Ende das Geld von Kielmannsegge nicht erhalten. Dieser fand sich am Ende mit dem holländischen Wasserbaumeister ab und zwar auf die merkwürdige Weise, dasz der Holländer Kielmannsegge die 100 Rthlr. überliesz und ihm

[1]) Se 3die Del, S. 547.

[2]) Se t. Ex. Staatsbürg. Mag. IX, 448.

[3]) Se 3die Del, S. 521.

[4]) I Dansk biogr. Lex. IX, 139 ff. findes en ret udførlig Levnedsbeskrivelse af ham. Til de der anførte Henvisninger vedrørende ham kan føjes: Kieler Blätter 1819 II. 215. 224. Staatsbürg. Mag. IX, 448. X, 941. Brinkmann, Aus dem deutschen Rechtsleben 1862. S. 342 ff.

daneben versprach, einige Arbeiten auf seinem Gute Satrupholm unentgeldlich zu verrichten, wogegen ihm die Erbauung einiger Moddermühlen in der Tondernschen Marsch übertragen wurden. Die Marschcommünen versuchten alles Mögliche, um die Erbauung der sehr kostbaren und, wie sie auch in der Folge behaupteten, durchaus unnützen Mühlen abzuwenden. Aber alles war vergeblich [1])«.

Det andet Træk til Kielmans Karakteristik, som her skal meddeles, er af mere tiltalende Art. Det indeholdes i følgende Kongebrev:

Frederik III g. a. v. Efter underdanigst Ansøgning og Begjæring have Vi naadigst bevilget og tilladt, saa og hermed tillade og bevilge os elsk. Johan Adolf Kileman til Satrupholm, Hs. Kjærligheds, Hertug Christian Albert, Hertug til Slesvig etc., Gehejme- og Hofraad, Hofkansler og Amtmand til Morkjær, maa sig her udi Riget lade tilkjøbe 100 Køer og dennem mod tilbørlig Tolds Erlæggelse denne ene Gang udføre. Kjøbenhavn 11 Maj 1661 [2]).

Som man ser, har Kielman altsaa haft Sands for Fornyelse af sin Kvægbesætning, og den Tanke ligger da nær, at medens man i en langt senere Tid, da et rationelt Kvægopdræt begyndte at komme i Gang her i Landet, med Flid indførte en Mængde af de berømte Anglerkvier og paa den Maade søgte at forbedre Malkekvæget, kunde det jo være, at denne Race i Virkeligheden stammer her fra Landet, men i Tidens Løb er bleven betydelig forbedret ved de for Kvægopdræt usædvanlig gunstige Forhold i Angel, hvor Kreaturerne paa Grund af de enkelte Markers Indhegning have Lejlighed til i Frihed at udvikle deres Egenskaber bedre, end hvor de den største Del af Aaret ere bundne.

---

[1]) Falck, Samml. zur näheren Kunde des Vaterlandes. III, Fort. S. VI ff.

[2]) Sjælandske Registre Nr. 25, Fol. 123.

I Besiddelsen af Satrupholm afløstes Joh. Ad. Kielman von Kielmansegg 1676 af sin Søn Friederich Christian K., der siden 1670 havde været Faderens Vikar som Amtmand over Morkjær Amt. Han solgte imidlertid 1680 Gaarden og Godset til Hertug Christian Albrechts Gemalinde, Prinsesse Friederica Amalia (Kong Frederik III's Datter). Ejendommen blev dog snart efter som Pant overdragen til General von der Nath, men atter 1682 indløst af det hertugelige Kammer, hvorpaa den hertugelige Slægt beholdt den, indtil alle de slesvigske Domæner som Følge af Krigen i Frederik IV's Tid (1713) gik over til den danske Krones Besiddelse. Satrupholm blev nu som Domænegods forpagtet ud, hvad vel allerede havde været Tilfældet under det gottorpske Regimente[1]).

Som tidligere er omtalt[2]), blev Andreas Hojer 1734 Forpagter (Pensionarius ell. Conductor) af Gaard og Gods og fik kort før sin Død Fornyelse af Kontrakten paa sin egen og sin Hustrus Levetid. Hovedtrækkene af den kgl. Resolution herom kunne her meddeles:

Christian VI gjør vitterligt: »Gleich wie Wir vorher bereits mündlich überhaupt allergnädigst declariret gehabt(!), also bewilligen Wir auch numero hiemit schriftlich allergnädigst, dass die jetzige und am May-Tage 1740 sonst expirirende Pacht des Gutes Satrupholm von unserm Etatsraht und General-Procureur Höyer, wie auch dessen jetziger Ehefrauen auf den Fus des bisheringen Contracts und ohne anderweitigen Licitation ad dies vitæ continuiret werden möge«. (Forskjellige Vilkaar tilføjes i Henhold til Rentekammerets Forslag, deriblandt at Brændedeputatet til Forpagteren fra 150 Favne Brænde og 45 Favne Gavn-

---

1) Jensen, Angeln, S. 288, noget korrigeret efter de i den bølske Tidskrønike indeholdte Angivelser (s. 3die Del, S. 522).

2) Se 3die Del, S. 510 ff.

træ nedsattes til henholdsvis 100 og 25 Favne aarlig). Dat. Hirschholm d. 18 August 1739«[1]).

Til Satrupholm hørte, foruden Gaardens eget Jordtilliggende og betydelige Skove, paa den Tid som Fæstegods de tre Avlsgaarde Obdrup, Rebjerg og Bundsbøl samt Byerne Havetoft-Løjt, Torsballig, Esmark, Bistoft og Satrup[2]). Dette »kongelige Kammergods« beholdt Etatsraadinde Elsebe Margrete Hojer f. Ambders i Forpagtning i over 30 Aar, med hendes Broder Andreas Ambders som Inspektør. Det var, saa vidt vides, hende, der oprettede Fattighuset i Satrup med Friboliger for 4 Familier, og hun skjænkede et endnu bestaaende Legat for andre trængende i Sognet. Men da hun levede Rentekammeret lovlig længe, og man i Kollegiet vistnok med Grund mente, at Godset ved Bortsalg kunde indbringe betydelig mere end den moderate Forpagtningsafgift (4200 Rdl. Cour.), besluttede man sig endelig til at affinde sig med hende. Efter forudgaaende Forhandling resolverede Kongen efter Rentekammerets Forslag, at man skulde affinde sig saaledes med Etatsraadinde Hojer, som nu var over 70 Aar gammel, at hun skulde afstaa Gaarden og Godset mod en aarlig Pension af 900 Rdl. Cour. samt Deputater af Brænde, Vildt m. m., der skulde leveres hende i Byen Slesvig, hvor hun fremtidig agtede at tage Bolig.

Medens de betydelige Skove for største Delen ogsaa fremtidig forbleve Domænegods under en kgl. Skovriders Administration, blev alt det øvrige Gods bortsolgt i mindre Parceller[3]). Det gamle Satrupholm blev nedbrudt, og paa

---

1) Rentekammerets tydske Resolutions-Protokol 1739 II. Nr. 202.

2) Det erindredes endnu, da jeg 1860 blev Præst i Satrup, at et Kaadnersted ved Oxagerbro, der i sin Tid laa yderst i Satrupholms Hovmark ad Flensborg til, havde som Pligt til Godset. »Botenlaufen«, idet Fæsteren var forpligtet til at hente Hvedebrød fra Flensborg til Herskabet paa Satrupholm.

3) Jensen, Angeln, S. 289, indeholder nærmere Oplysninger om Udparcelleringen.

Voldstedet opførtes to Bondegaarde, der dog fremdeles beholdt Navnet, skjønt Herligheden for stedse var udslettet. Men mange tarvelige Familier fik nu Brødet paa de Steder, hvor en Række af den slesvig-holstenske Adel fordum havde hersket.

Nicolaus Heldvaderus.

Et Litteratur- og Kulturbillede.

(Slutning).

I Aaret 1616 forlod Heldvaderus Svenborg, der havde ydet ham et Tilflugtssted, da hans Hjemstavn, Sønderjylland, lukkede sig for ham. Inden vi med ham forlade Fyn, kunde det omtales, at i den kuriøse, rimede Beskrivelse af en Rejse fra Trolholm til Faaborg i Aaret 1706, som Mikkel Hansen Jernskjæg har forfattet, siges der etsteds:

Blandt andre kom vi til et herligt Romer-Kloster,
Det Helvaderi Huus var nævnt i gammel Tid[1]).

Det Sted, hvortil der her henpeges, er Holme-Kloster, senere Rantzowsholm, nu Brahe-Trolleborg, der i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede ejedes af Breide Rantzow, Medlem af Rigsraadet og Statholder i Kjøbenhavn († 1618), der ligesom hans Søn Caj Rantzow († 1623) synes at have hørt til Heldvaderus's Velyndere og derfor senere omtales af denne med særlig Taknemmelighed[2]). Da den ovennævnte Rimsmed vel næppe kan have grebet Navnet »Helvaderi Huus« ud af Luften, ligger det nær at antage,

---

[1]) Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. VIII, 16.
[2]) Se foran, S. 48, Not.

at Breide Rantzow for en kortere eller længere Tid har ladet den hjemløse Kalendermand bo i en Fløj af sit Herresæde, især da han ikke selv til Stadighed kunde opholde sig der[1]).

En Fremstilling af Heldvaderus's følgende Levned vil nærmest blive en Redegjørelse for de talrige Skriftre, ved hvilke han gavnede og glædede sin Samtid. Først skal dog anføres nogle Punkter vedrørende hans mere private Historie. Saaledes kan bemærkes, at han fra 10. Januar 1616 oppebar Lønning i sin Egenskab som kongl. Hof-Astrolog[2]). I sine Levnedsoptegnelser[3]) beretter han selv: »Den 10. Januar 1616 fulgte jeg Hans Majestæt til Baghuus i Norge«. Ved Pinsetid s. A. flyttede han med sin Familie til Kjøbenhavn, hvor han siden havde Bolig. Han var da i sit 52de Aar. I Juli s. A. fulgte han med Kongen, da denne drog til Herredagene paa Aggershus. Om Christian IV tog ham med for at have Underholdning af hans muntre Vid paa Rejsen, eller for at han skulde være tilrede med sin astrologiske Kunst, maa vi lade uafgjort. Men at han har været yndet af Kongen, fremgaar deraf, at denne efter hans Begjæring den 21. Februar 1617 tilskrev Hertug Frederik af Gottorp og bad ham om, at en af Heldvaderus's Sønner eller Svigersøn maatte nyde godt af det Exspectancebrev, som Hertugens Fader i sin Tid havde givet ham paa et Præstekald i Hertugdømmet[4]).

---

[1]) Hvad det andet fynske Kloster, Graabrødre Kloster i Svenborg, angaar, hvori der en Tid forundtes Heldvaderus Bolig (s. foran S. 40—1), da kunde det bemærkes, at endnu længe efter hans Tid holdtes nogle af de den Gang brugelige Ugedagsgudstjenester i dette Klosters Kirke (s. Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 790). At Heldvaderus har ydet Bistand ved disse, kan med god Grund antages.

[2]) Grundtvig. Meddel. fra Rentekammer-Archivet 1872, S. 183.

[3]) Videnskab. Selskabs Dansk-historiske Almanak for 1775.

[4]) Videnskab. Selskabs Dansk-historiske Almanak for 1776. (Jvfr. foran, S. 24).

Om Begjæringen er bleven opfyldt eller ikke, maa vi lade staa hen[1]).

I sine Levnedsoptegnelser skriver Heldvaderus: »Anno 1617 den 2. Augusti faldt jeg udi en forfærdelig og langvarig Sygdom, som mig plagede den ganske Vinter over«.

Da Kjøbenhavn i Sommeren 1619 hjemsøgtes af en frygtelig Pestepidemi, der efter Heldvaderus's Beretning bortrev over 14000 Mennesker[2]), begav Christian IV sig til Vestslesvig for at inspicere Digearbejderne i Egnen om Bredsted. Heldvaderus, der var med i hans Følge, benyttede Lejligheden til at formaa Kongen til under en Sammenkomst med Hertug Frederik III af Gottorp i Valsbøl 15. August at gjøre et Forsøg paa at faa Hertugen til at revidere og eventuelt ophæve den Heldvaderus overgaaede Afsættelsesdom, men uden at det lykkedes. Heldvaderus fik vel Tilladelse til at begive sig til Gottorp for selv at virke i Sagen, og en Udskrift af den ham overgaaede Dom blev givet ham efter hans Begjæring; men forandret blev den ikke, uden for saa vidt han fik en Erklæring om, at Dommen ikke skulde være ham til Skade paa hans gode Navn og Rygte[3]).

Om en Gjenindsættelse i Præsteembedet blev der altsaa ikke Tale, skjønt Heldvaderns selv mente, at den uden Vanskelighed kunde have været iværksat, om man havde villet befordre hans Eftermand i Hellevad til et andet ledigt Embede. Under et Besøg, han senere (1624) gjorde hos Generalsuperintendent Jacob Fabricius i Slesvig, bragte han atter Sagen paa Bane og antydede, at om man vilde forflytte Præsten i Hellevad til det da ledige Rinkenæs

---

1) Da vi ikke vide, hvad der er blevet af Heldvaderus's ældste Søn, Hans Nielsen (se foran, S. 37 Not. 2), er det jo muligt, at denne er bleven Præst et Steds i Slesvig.

2) Sylva chronologica II, 304.

3) Se foran S. 63—4. Vid. Selsk. Dansk hist. Alman. for 1776.

Præstekald, knnde Sagen gaa i Orden. Thi skjønt han selv for Tiden kunde glæde sig ved Kong Christians Velvillie, kunde han dog med Tanken paa sin Alderdom nok ønske sig en mere betrygget Stilling end den, som hans Tjeneste ved Hoffet frembød[1]).

Der indtraadte altsaa ikke nogen Forandring i Heldvaderus's ydre Stilling. Derimod opnaaede han, at der ved kongl. Resolution af 2. April 1631 tillagdes ham følgende aarlige »Genant« af Provianthuset ved Kjøbenhavns Slot: $1^1/_2$ Pund (ɔ: 30 Skjæpper) Rug, 2 Pund (48 Skp.) Byg, 1 Tønde Ærter, $^1/_2$ Td. Smør, 4 Voger Bergfisk, 2 Td. Sild, 1 Td. Torsk, 1 Oxe, 4 Svin, 6 Lam og 12 Gjæs[2]).

Naaede Heldvaderus end altsaa ikke selv at vende tilbage til Præsteembedet, saa havde han derimod den Glæde, at hans Søn, Laurits Nielsen Hellevad, 1625 blev Kapellan og 1628 Sognepræst ved Nicolai Kirke i Svenborg, i hvilken Stilling han forblev til sin Død 1677. Det var vistnok under et Besøg hos denne, at Faderen 1630 forfattede den rimede Indskrift, der paa en malet Tavle siden fandtes i Byens Frue Kirke, og hvori Forfatteren meddeler nogle næppe særlig paalidelige Efterretninger om Svenborgs Historie tillige med vel mente Ønsker om en lykkelig Fremtid for Byens Beboere[3]).

Hvad Heldvaderus's Skrifter angaar, da indtager hans Aar for Aar gjenkommende Almanak med tilhørende lille Practica eller Prognosticon en egen Plads. Samtidig med det nævnte lille Prognosticon (i 16^0) udkom hvert Aar et større »Prognosticon astrologicon« paa o. 4 Ark i Kvart, tilegnet en enkelt Mand eller Korporationer

---

[1]) Se foran, S. 64.

[2]) Sjæl. Registre Nr. 18, Fol. 567—8.

[3]) Pontoppidan, Marmora Danica I, 233. Jvfr. Begtrup. Forsøg til en Beskriv. af Svendborg, S. 3—4, 8.

af Mænd, hvem Heldvaderus ønskede at vise sin Opmærksomhed. Disse Skrifter udkom ogsaa i tydske Udgaver, trykte i Hamborg.

I sin Tid har R. Nyerup behandlet denne ejendommelige Litteratur i en lille Monografi i Maanedsskriftet »Minerva« for Januar 1804, uden at han derfor har udtømt Emnet, da han ikke har haft alle de bevarede Aargange til Raadighed, om han end til Gjengjæld har benyttet nogle, som nu synes forsvundne.

Heldvaderus har ogsaa udgivet en Række Skrivkalendere i 8°, hvoraf dog næppe ret mange ere bevarede. Jeg har set saadanne for Aarene 1619, 1625 og 1635, hvilke Christian IV har benyttet til Indførelse af Dagbogsnotitser. For Aaret 1634 haves en af Heldvaderus udgivet Skrivkalender i 4°, der har et rigere Indhold end Oktavbøgerne. Medens disse nemlig foruden Almanakken ikke indeholde stort mere end Angivelse af Søndagsevangelierne og de aarlige Markeder, saa meddeler Kvartbogen en til hver Dag i Aaret knyttet historisk Notits, og er saaledes det første Forsøg hos os paa en historisk Kalender. Titelen lyder:

En Nye Historiske Schriff-Calender, paa it Nytt Munster stillet oc foregiffuet, paa det Aar effter Christi Fødsel M. D. C. XXXIV. Beregnet aff Nicolao Helduadero, Calend. Reg. Pr. i Kbh. hos Salige Henrich Waldkirchs Arffuinge. (6½ Ark i 4°. I Titelrammen er Forf.s Billede anbragt).

Bogen er dediceret til de samme Mænd som Prognosticon astrologicum for 1634[1]), med hvilken den findes sammenbunden.

Angaaende den danske Udgave af Almanak og Prognosticon kan det bemærkes, at der fra Tid til anden op-

[1]) Se ndf. S. 369—70.

stod Strid mellem den med Privilegier stærkt begunstigede Bogtrykker Salomon Sartor og hans Kollega i Bogtrykker- og Boghandlerfaget, Henrik Waldkirch, om Retten til at trykke og udgive disse Bøger. 1618 lykkedes det vel Universitetets Professorer at mægle Forlig mellem Bogtrykkerne, saa de skulde være halvt om Bekostningen og Fortjenesten[1]; men Striden brød siden ud paany. Det lader dog til, at Henrik Waldkirch er gaaet af med Sejren, da Heldvaderus's danske Almanakker og Prognostica senere ses at være trykte hos denne, og efter hans Død hos hans Arvinger[2]). Maaske har Salomon Sartor søgt Erstatning ved Udgivelse af konkurrerende Almanakker, i alt Fald findes en saadan for Aaret 1625, beregnet af Johannes Hoppenerus Rostochiensis[3]).

Det er aabenbart denne Almanakforfatter, Heldvaderus sigter til, naar han i sit lille Prognosticon for 1621 ytrer: »Alligevel at de tydske Almanakskrivere en Part komme hoppende herind udi Riget med deres Almanak og Practica, som de lade udsætte paa Danske, og sætte derhos med store Privilegier og Titeler, som de skulde være beregnede efter Kjøbenhavns Elevation, som dog ikke befinder sig saa at være i Sandhed, saa bliver jeg dog ved den sande og rigtige Stil, og følger den Calculation, som den udi Verden højtberømte, ædle og navnkundige Astronomus Tycho Brahe haver begyndt[4])«. I det hele klager

---

1) Se foran, S. 295. Almanakkerne for 1617 og 1618 ere prentede af Sal. Sartorius.

2) Seidelin, Læsendes Aarbog 1800, S. 32.

3) En Almanak og Prognosticon for 1620, beregnet af samme, er trykt i Helsingør af Peder Huæn. For Aaret 1619 haves en i Kbhvn. trykt dansk Almanak, beregnet af Joachimus Grunovius, Pastor Gnebicon(iensis) og udgivet »cum gratia et privilegio Regis« (altsaa formodentlig trykt af Sal. Sartor, paa hvis ovf. omtalte Almanak for 1625 en lignende Bemærkning findes).

4) Minerva for Jan. 1804. S. 12. Flere af de af Chr. IV benyttede danske Skrivekalendere ere udgivne J. H. R. (aabenbart Joh. Hopner Rost.)

Heldvaderus ofte over det Indgreb, som gjordes ham i hvad han ansaa for sin Rettighed med Hensyn til Udgivelse af Almanakken. Som Exempel kan anføres følgende Ytring i hans store Prognosticon for 1625, der ogsaa er af Interesse, fordi den mulig antyder et Samarbejde mellem ham og Longomontanus: »Eftersom Hederlig oc Høylerde Mand, Magistro Christiano Longomontano, Canonico udi Lunde Stifft oc Matheseos Professori udi Kiøbenhaffns Universitet, oc mig, for min Person, er paalagt at skriffue Almanach oc Prognostica, som brugis i disse Riger oc Lande, oc der hoß wi icke alleniste befinde voris Osores, Zoilos oc Konstens foractere, men ocsaa adskillige Bønhaser, som, hinc inde, aff Herlicij oc andris Almanach colligere oc klude tilsammen, huilcke de under deris Titel oc Naffn lade publicere — — Huorfor de oc haffde fortient en liden Correx«. Men Heldvaderus vil dog ikke indlade sig videre med dem, at det ikke skal gaa ham efter Syrachs Ord: Hvo som rører ved Beg, han besmitter sig.

Nogle Uddrag af de os levnede Prognostica kunne mulig være af Interesse. — »Practica astrologica« for Aaret 1617 er, under Dato: Kbh. 21. April 1616, tilegnet Kansler Christian Friis til Borreby og hans Hustru, Fru Mette Hardenberg, for hvem Heldvaderus udvikler Almanakkens syvfoldige Nytte, idet han bl. a. fortæller en Anekdote om den Forstyrrelse, det vakte, da Klerkene i Bremen en Gang i Fortiden holdt Paaske paa en urigtig Søndag: »Bremenses asini cantaverunt: Resurrexi, cum populus Dei cantabat: Oculi mei«. — Om den paa 6. August 1617 indtræffende Maaneformørkelse siges, at »den aarsager Krig og Orlog«. Men ingen besønderlig Dyrtid forestod her til Lands; thi »Jordens Grøde haver god Fremgang, Fiskene i Havet formere sig. Ingen Ting bliver dog saa vel fal som Rævehaler, Løgn, Skalkhed, Falskhed, Fuxsvantseri

og Bedrageri. Hver forvare sig selv. Trew is Wildbrat[1]).

Prognosticon for 1618 er Valdborg Dag 1617 dediceret til den fornævnte Kanslers Efterfølger, Hr. Chr. Friis til Kragerup: det for 1619 til »Kgl. Maj.s Officerer og Hofjunkere«; det for 1620 til »Kgl. Maj.s Sekretærer og danske Kancelliforvaltere«, som i begge Tilfælde ved Navn opregnes[2]): og det for 1621 til Biskopperne i Ribe, Odense og Lund samt Hofprædikanten Petrus Sture.

I Fortalen til sidstnævnte Skrift (dat. Ex umbraculo meo Kopenhagiæ Anno 1620, paa Waldborgmyß) udtaler Forfatteren sig saaledes: »Værdige Herrer, hæderlige og højlærde Mænd, det haver alletider været et almindeligt Ordsprog: hvo der bygger ved Vejen, haver og bekommer mange Mestere. Og saadant haver jeg med andre flere vel og noksommelig forfaret paa mine Almanakker, som jeg nu til denne Tid, Gud ske Lov, med Ære (absit dictis liuor) haver ladet prente Aar efter Aar, udi 31 samfulde Aar. Besynderlig haver mange næsvise Companer at teffle udi Almanakken, naar det ikke rammer altid saa lige med Vejr, Vind, Krig, Pestilents, Dyrtid etc., og de ikke bekomme saa megen Kiv, Klammeri, Trætte og Ulykke, som de gjerne vilde, og Almanakken skulde komme afsted. Ville ikke derhos betænke, at Gud styrer og regjerer alting, eftersom han finder Menneskene syndige, ugudelige eller og bodfærdige. En Astrolog og Almanakskriver giver alene udaf Himlens Løb og Kundskab tilkjende, hvad ske kan, om Gud det ikke naadeligen vil afvende, som man haver at læse udi Jonæ Prophetæ Historie. Og efterdi intet kan saa nervose skrives, at det kan tækkes alle Mand, haver jeg og vidtløftig fornummet, at

[1]) Minerva for Jan. 1804, S. 6 ff. Den sidste Sætning betyder: Troskab er noget kosteligt, som sjeldent forekommer.

[2]) Danske Mag. 4. R. V, 45 f. 50.

et Ord eller to. nemlig at rømme af en Sted. som jeg kan have brugt i min forrige Almanak, skulde findes paa det danske Tungemaal noget haardt: saa, efterdi jeg er en Holstener, og ikke saa grundig forfaren udi dansk Tungemaal som de, der ere fødte i Riget, haver jeg i saadan min Stil efterfulgt andre Sprogs Maneer og Brug; thi paa Tydsk siger man: das Land räumen, oder aus dem Lande weichen. Saa at rømme ud af et Land udi et andet, det kaldes paa Sønderjyllandsk Tungemaals Maneer: at begive sig af et Land udi et andet; hvorfor jeg formoder, at ingen kan billigen og med Rette have at fortænke mig derudi[1])«.

Heldvaderus's »Prognosticon Astrologicon« for Aaret 1622 ($4^1/_2$ Ark i 4^0) er 9. Maj 1621 tilegnet Forfatterens »meget tilforladendes gunstige gode Venner, Kongelig Mayestatis tro Tienere oc Renteriskriffuere[2])«, for hvem han skildrer Skabningens Herlighed som Vidnesbyrd om Guds Almagt og Visdom, og derpaa fortæller om Verdens »syv Underværker«. Vejrforudsigelserne, der grunde sig paa Beregning af Himmellegemernes Stilling til hinanden, ere i Heldvaderus's sædvanlige Barokstil, med Indblanding af spøgefulde eller skarpe Sidehug til højre og venstre. Som en lille Prøve af Forudsigelserne angaaende Vinteren 1622 følgende: ... »Saa vil oc Mars lade sig fornemme udi Vectens strede, Domus Veneris, gradu 23. Huoraff giffuis tilkiende, at denne Vinter icke bliffuer saa sterck, stiff, kald, haard oc streng, som den fremfarne haffuer verit, men effter Leligheden vil giffue sine Regen, Plisk

---

[1]) Minerva for Jan. 1804, S. 10 f. (her lidt forkortet). Selve det Prognosticon, som Nyerup har haft for sig, synes nu tabt.

[2]) Følgende 16 Mænd nævnes: Christoffer Diricssøn, Reinholt Hanssøn, Gunde Jenssøn, Bohe Berntssøn, Matthz Pouelssøn, Søffren Rasmussøn, Jørgen Danielssøn, Henrich Jenssøn, Christoffer Iffuerssøn, Jens Terstenßøn, Tomas Joenssøn, Jens Jacobssøn, Hans Søffrinssøn, Peder Skøt, Andres Friiß, Herman Holst.

oc Plask, udi huilcken den kaalde Siuge bliffuer gengse oc gemein blandt Almuen, Cathar oc gamle Hoste vil plage Mange ideligen. Skomager, Buntmager oc Peltzer bekomme nock at bestille, thi Støffle, Sko oc Varme klæder giøres behoff i disse tide. Mange ny Practicanter besmycke sig alienis Plumis, oc committere falcem in alienam messem, Oc Almanach Kremer giøre nu [her]effter selff Almanacher, naar de haffue en Authorem at imitere oc følge«.

Prognosticon for Aaret 1625 ($4^1/_4$ Ark i 4^0) har ligesom de følgende paa Titelbladet Heldvaderus's Seglmærke, en overbrudt Rosenkrands og 10 Sjerner, med følgende smukke Udlægning: »Vita rosæ fragilis nostra est et fluxilis undæ: Altera sed clari syderis instar erit«. Det er ledsaget af et latinsk Digt af W. W(esthoff) og er S. Pancratii Dag 1624 tilegnet »Erlige, Vise oc Velacte Mend: Peder Karolsen oc Jørgen Danielsen, Raadmend i Kiøbenhaffn, Harmen Wøyst, Cordt van Busk, Jens Andersen Skriffver, Samptlige Forvaltere paa det Islandske oc Ferrøis Compagnie udi Kiøbenhavn, Met sampt alle bemelte Compagniers Participanter«.

Forfatteren giver i Fortalen den Oplysning, at hans Almanak og Prognostica i de 34 Aar, der vare hengaaede, siden han begyndte, var trykt i over 60000 Exemplarer paa Dansk og Tydsk »udi adskillige Formater«. Tillige meddeler han en Fortegnelse over sine øvrige indtil den Tid udgivne Skrifter, deriblandt nogle, der nu synes tabte [1]).

I Afsnittet »om Formørkelser og dette Aars Tilstand med Aspecter« spaar Forfatteren om Tumult, Kiv og Trætte, Krig og Orlog blandt gejstlige og verdslige Potentater, idet han mener, at sligt mere kom af Fyrsternes Lyst til at udvide deres Besiddelser og verdslige Magt,

---

[1]) Disse ville blive omtalte i det følgende.

end fordi deres Konfession laa dem saa meget paa Hjærte. Danmarks Deltagelse i Trediveaarskrigen, der netop faldt i Aaret 1625, kan maaske vise, at Heldvaderus ikke har set ganske fejl.

Af Prognosticon for 1627 er kun den lille til Almanakken knyttede Udgave bevaret. Den er dediceret til Peder Nielsen, Kgl. Maj.s Tolder og Borgmester i Nyborg, Forvalter over »det Hispaniske Compagnie«, Thomas Bruen, Byfoged, Raadmand og Toldskriver, Christian Asmussøn, Raadmand og Byskriver, Hans Mortensøn, Peder Walter og Jacob Lercke, Raadmænd sammested, Bertel Hanssøn, Ridefoged, og Peder Nielssøn Arndorp, Amtskriver over Nyborg Len, desligeste Jacob Hanssøn Tønder til Martofte, Foged og Skriver paa Eskebjerg. — Ved Fastelavn findes følgende mystiske Antegnelse: »Mester Jurgen fører Limstangen. Huo denne Fluispaan[1]) skal være, derom findes Beretning i det store Prognostico, thi ingen lærd Mand er der met foract«. Det hele slutter med følgende gode Ønske: »Gud styre den leidige Sathan med sin Anhang, oc skaffe oss Ro oc Fred i Christendommen, for sit hellige Naffns ære skyld, Amen. Gud bevare, beskytte oc beskerme voris Allernaadigste oc Christeligste, gode oc fromme Kong Christian, oc frelse oss fra alt Ont«.

Titelbladet af Prognosticon for Aaret 1628 bærer Præg af, at de urolige Tider, som Heldvaderus havde spaaet om, vare indtraadte; han giver nemlig sin Bog det Motto af Livius: »Melior est certa pax, quàm sperata victoria«, hvortil han føjer Fredsbønnen: »Da pacem, Domine, in diebus nostris«. I selve Bogen udbryder han: »Gud giffue, at denne Krig, som begynt er, maatte tage en god Ende«. Bogen er dediceret til »Hederlige, Vijse, Velacte oc fornemme Mænd: David Lucht, Domprobst udi Aalborg

---

[1]) Se foran, S. 43, Not. 1.

Stifft: Oc udi lige maade Hans Pedersøn, Canick udi Roeskild, Kongel: Mayest: Tolderi Forvaltere. Christian Davidsøn oc Jørgen Beyer, Toldskriffuere i Helsingør. Desligeste: Erlige, Vijse oc Velfornemme Mænd: Niels Matzsøn, Borgemester: Hans Kierurth, Povel Leyel, Holger Oluffsøn, Peder Suendsøn oc Hans Oluffsøn, samptlige Raadmænd: Lauritz Christensøn, Byfoget[1]), og Niels Pedersøn, Byskriffuer udi den Kongelige, vjdberømte oc Naffnkundige Stad Helsingør, Mine megit tilforladendis gode Venner«.

I Tiltalen til disse Mænd forsvarer Heldvaderus det astronomiske og astrologiske Studium mod de Angreb, som undertiden rettedes derimod. Om det første siger han bl. a.: »Astronomia er sandeligen, nest Guds hellige Ords Kundskab, det allerlystigste Studium paa Jorden, huor udi de hellige Patriarcher udi gamle Dage oc fra Verdens Begyndelse sig haffue belystiget oc studeret. Thi, som Josephus giffuer tilkiende, haffuer Adam oc Seth allerførst affdeelt Aaret udi 12 Maaneder, paa den beste Maneer«. Astrologien falder det jo noget besværligere at forsvare; men Heldvaderus mangler i alt Fald ikke Ord. — Ved i Prognosticon at tale om »Sommeren og hendes Tilstand« giver han følgende Skildring af, hvorledes Midsommersdagen fordum fejredes: Paa samme Dag haffue Hedningene i gammel Dage holdt en Fest oc Høytid. Da kom Folckene mangfoldigen tilsammen met Glæde oc Lyst, til at høytideligholde samme Fest oc Høytid met seltzom Ceremonier, Gade Ild at optende, Tordenskrepper oc Byncke at vije, der met at fordriffue Asmodeum fra deris Hytter oc Bolige. Desligeste opreiste oc sette de kostelige, skøne oc grøne May for deris Døre, sanckedes udi Skowen met

[1]) Om denne Mand, der ligesom Heldvaderus ogsaa var Folkeskribent, se Kirkehist. Saml. 3. R. IV, 369 ff. Han bar Familienavnet Rhod.

stor Vellyst oc Glæde, at giøre Maygreff Gylder tilsammen. Deris unge Suenne, Jomfruer, Piger og Quinder baare deilige Krantzer aff velluctendes Urter paa deris Hoffuet oc Axseler, unge Karle tilforordnede deris Hedenske Præster en huer for sig it smuck Quindekiøn, Jomfru, Pige eller Mø, oc det kaldede de deris Gadelam; der paa giorde de Gilder oc Giestebud met huer andre udi det grøne nogle Dage paa rey met hederlig Tractement, Piber, Bassuner, Trommeter oc Giger etc. i den allerbeste maade. Thi der vaar paa de Tider en anden Verden, end som nu, der Folcket gaar, seer surt oc sørgelig, som de strax vilde krybe i Jorden, oc vide ikke aff, at de nogen tid haffue leffuet i Verden«.

Man undres unægtelig over denne Slutning, naar der ses hen til, at Heldvaderus ved sine mange ildevarslende Spaadomme havde gjort sit til at jage Skræk i Folk. Formaninger til at agte de timelige Goder ringe, og at søge de evige, mangle da heller ikke hos ham[1]), der tidt i sine Prognostica optræder som Bodsprædikant. Men her synes Naturen at være gaaet over Optugtelsen. Dog var det næppe det eneste Tilfælde, hvor det faldt Almanakskriveren lidt vanskeligt at forene Theori og Praxis.

Prognosticon for Aaret 1629 er tilegnet Borgmester og Raadmænd »udi den Principal Hoffuetstad Malmø i Skaane[2])«. I Skrivelsen til disse (dat. Kbh. 2. Juli 1628) søger Forfatteren først at vise Almanakkens Nytte for de forskjellige Lag af Befolkningen. Derpaa forsvarer han i kraftige Ord sin Dont, de astrologiske Beregninger og Vejrspaadommene. Bl. a. siger han:

---

[1]) En betegnende Udtalelse i denne Retning findes f. Ex. i Prognost. astrol. for 1622, Bl. E.

[2]) Nemlig Fedder Matzsøn, Jost Leidebuer, Peder Bertelsøn og Ewerdt Dickman, Borgmestere, samt Peder Sander, Morten Berntsøn, Jacob Claussøn, Niels Matzsøn og Herman Krudtmeyer, Raadmænd.

»En Eeg eller Bøg bliffuer tijt oc offte, formedelst Stormblæst oc Uvær, kuldkast oc feldt til Jorden: Bliffuer siden optagen, oc Timmeret omsier i stycker sawet eller skaaret til Bræder eller Dæler, huor aff, i sin tid, kand giøris allehaande nødvendig Boeskab: Oc giffuer saadan Timmer eller Husgeraad, som er giort aff Vindfeld, nogle Dage tilforn tilkiende, met sin hefftige knarcken oc bragen, at en stor Storm oc et grueligt Vær er forhaanden, som en huer nocksom er vitterligt, thi hun haffuer været i Farlighed tilforne, oc reddis for mere Ulykke: Dette Vindfelds knarchen foraarsager ingen Uvær eller Storm, men giffuer aleeniste tilkiende, huad for haanden monne være.«

»Til Skibs naar en stor farlig Storm er forhaanden, springer Rotter gemeenlig aff Skibene udi Haffuet, oc begiffue sig til at svømme, oc søge Land, huor paa de kunde befries fra den Farlighed, som tilstunder, enddog Haffuet oc Vinden ere paa de Tider aldeelis stille, huilcket dennem nocksom aff Forfarenhed er bevust, som atspørge deris daglige Brød til Søes.«

»Er det saa, som det oc visseligen er, huorfore skulle mand oc icke i lige maade, en Astrologus, aff Naturens forfarenhed vide, huad Planeter oc Stierner portendere? oc at jeg icke her taler om Lufftens forandring met Vær oc Vind, som undertiden kand slaae feil, saa at Lufften met Mollene[1]) paa Himmelens Skyer driffuer bort paa andre stæder at opereris, huad som en Astrologus prognosticerer; derfore oc huad saa lige icke skeer hos os, det skeer dog vel paa andre Steder.« — —

»Endelig kand en Astrologus oc stille et Menniskis Nativitet effter samme Konst, naar mand veed Aaret, Maanen, Ugen, Dagen, Timen oc Tiden, paa huilcken det monne være fød til Verden, saa sandfærdeligen, vist oc

[1]) Regnskyer (sønderjydsk).

rigtig, som mand nogen tid hafde kient oc været i det Menniskis omgengelse aff første Barndom oc Herkomst, endog hand haffuer aldrig kient eller seet det Menniske. — Planeterne oc Stiernerne nøde slet ingen til at leffue ilde eller øffue sig i Synd oc Ondskab. Oc gaffner alligevel en Nativitet et Menniske saa meget, at Forældre kunde vide deres Børns Complexion, temperament oc inclinationes, huor til de aff Naturen kunde være tilbøyelige oc inclinerede, huilcket udi Børnens Optuctelse meget hielpe kand. Thi naar Forældrene vide, huortil Børnene ere tilbøyelige oc geneiede, da kunde de holde dennem til de tingester at lære, huortil Naturen dennem forhielpe kand, der met intet invita Minerva foretagis, effter som mand pleyer at sige: De Hunde, som mand skal tilnøde oc bære met sig paa Jacten, gribe oc fange icke mange vilde Diur. Ere Børnene til Udyd geneiede, da kunde Forældrene under skarp Disciplin tvinge oc venne dennem betiden fra det onde, og icke strax giffue dennem Tømmen for langt. Forældrene bør icke heller at tvinge deres Børn til at lære det, som Naturen icke vil tilstæde.«

Man mærker af disse Forsvarsindlæg, at Astrologien ikke mere stod paa saa fast Grund i det almindelige Omdømme som tidligere. Men det var dog en Triumf for Heldvaderus, at han nu kunde meddele, at af hans »Almanacher oc Prognosticis, smaa oc store, Tydske oc Danske, huert Aar udi Hamborg bliffuer prentet oc publiceret offuer et hundret tusind Exemplaria, foruden huad her prentis i Kiøbinghaffn paa Danske, som publiceres offuer disse tre Kongeriger, Danmarck, Suerrige oc Norrige«.

For øvrigt er hans Prognosticon for 1629 mere end almindelig rigt paa orakelmæssige Forudsigelser eller Udsagn. Saaledes under Januar: »En stor Herre oc Potentat bliffuer eftertractet: Reffuen er tredsk: Ulffuen end meget verre, naar hand seer sig raadrom«. Senere: »Aager-

Dieffuelen er noget siug oc ilde tilpas, dog hand kommer sig igien: Mangen sørger den Dag hand aldrig bier«. Ved Maanedens Slutning: »Nu bliffuer Fanden løs«. Under Februar: »Den mand intet got under, taler mand icke heller meget got effter. Riddere junckererer til Hoffue. F. H. S. S. S.« Lidt senere: »Natten, Kierlighed, Øl oc Vjn haffue forført oc bedraget mange«. Under Marts: »Quinde Raad ere nu gode«. Under April: »Vocte dig for de Velske Supper«. Senere: »Skriffuere oc de, som bruge Pennen, bekomme Lycke oc Befordring udi Fruerstuffuen. De Lærde jubilere.« Under Maj: »Veneris Døttere, Paffueluver, Papagoyer oc Sommer Fule bliffue paa disse Tider meget stolte, opstutzige oc traadtzige mod deris Mænd, naar de icke maa bekomme kostelige oc dyrebare Klæder, offuer Mændenes Formue oc æffne, huor aff yppes Kiff oc Trætte blandt Ectefolck. Øffrigheden raadslaar, huorledis saadan Hoffærdighed oc letfærdig Klædedract met atskillige nye Noder kunde affskaffis. — — Huad Adelen her udi Riget anlanger, da bliffue de ved deris gode, gamle oc ærlige Klederdract, oc bruge ingen letfærdige nye Noder met deris Fruentimmer, huilcket storligen er at berømme: Mand seer snarligen paa Klæderne, huorledis Hiertet er til sinde, oc kiendes altid gierne Fulene paa Fiærene.«

Angaaende »Sommeren oc hendis tilstand« ytres: »Pestilentzen begynder at holde Visitatz, end oc paa de steder, som ingen Visitatz haffuer værit udi mange Aar«. Ved Efteraaret bemærkes: »En fornem Quindis Person bliffuer udi dette Aar forhindret at æde S. Mortens Gaas«. Under Oktober: »En stor Potentat i Farlighed«.

Krigen, som rasede vidt og bredt, og hvoraf Danmark var haardt hjemsøgt, bringer Almanakskriveren til at sukke om Fred og formane til Fordragelighed. Han venter ikke noget godt, »før end mand kommer til Rolighed

udi Tydskland, Pryssen, Polen oc Danmarck igien«. Og han siger: »Effter som jeg nogle Aar tilforne haffuer raadgiffuet unge Studenter oc Klærcher, at naar de haffue studeret deres Bog, saaledis at de kunde met æren forestaa det hellige Præste Embede, de da der hos ville lære et got Haandverck eller noget andet, huor aff de kunde nære, klæde oc føde deres Hustruer oc Børn, om behoff giøris. Saa raader jeg endnu, besønderlig i denne farlige Tid, at de icke for tiligen giffter sig: Gud bedre dennem, som met Hustru oc Børn skulle vagere i fremmede Lande«.

Det til Almanakken for 1629 knyttede lille Prognosticon vidner ogsaa om Tidens Alvor. Efter nemlig at have anført nogle truende Varselsord af de gamle Profeters rige Forraad tilføjer Heldvaderus: »Derfor raader jeg endnu, at en huer oplader den lille Bog, som kaldes Conscientia, oc betencker sig fuld vel. Huo som haffuer syndet, hand rette oc bedre sig, thi det er høye tid. Hos Gud er ingen Persons anseelse. Gud hielpe os alle, oc være os arme Syndere naadig, Thi der er endnu meget i Gryden, oc Logget vil icke til. Der vil spørgis meget nyt, førend det 1635. (!) tager ende«.

Prognosticon for Aaret 1630 er tilegnet David Balfour, Kgl. Mj.s øverste Skibsarkeli-Bygmester, Christoffer Suenck, Kannik i Lund og Overtøjmester, M. Daniel Sencklar, Skibsbygmester, Knud Christensen, Dispensator og Forvalter ved Klædekammeret, Jonas Heinemark, Kgl. Mj.s øverste Forvalter i Kbhvns Tolderi, Peter Grøn, Møntmester, Peder Pedersen, Møntskriver, og Staphen Søffrensen, Holmskriver. Dedicationen er dat. Kbh. 1. Juni 1629, »paa hvilken den ærlige, gudfrygtige, velagte og trofaste Dannemand Henrik Waldkirch gav Verden den sidste Godnat«. Den indeholder en Fortegnelse over Heldvaderus's indtil den Tid udgivne Skrifter »foruden Almanach oc Prognostica, som jeg aarligen haffuer publiceret, baad Tydske oc

Danske, som beløbe sig paa adskillige mange hundre tusende Exemplaria. Aar effter Aar tilsammen regnet«. — Prognosticon indeholder som sædvanlig talrige Bemærkninger om Planeternes Stilling til Solen eller til hinanden, og hvad dette, ligesom de indtræffende Formørkelser, varslede, med alvorlige Opfordringer til Bod og Bedring. Ved en saadan Lejlighed fortæller han følgende, der maaske tildels er hans egen Historie:

»Jeg haffuer kient en Nation, huor de haffde optaget dennem denne Brug og Sedvane: Straffede nogen Præst in genere paa Predickstolen eller neffnde nogen Synd, da motte hand aff den, huis Conscientz bleff rørdt, visseligen forvente sig at bliffue beskicket at giffue Suar paa effter følgende Spørßmaal: 1. Om hand met de oc de Ord aff Predickestolen haffde meent den Person N. N. 2. Om hand viste andet met hannem end al ære oc got, oc dette vid Hellig Aands Eed etc. Det heder: tange Montes, et fumigabunt. Ja nogle giorde det end groffuere met HErrens Salvede, idet de lode Præsten citere til Tinge, plagede hannem med Delßmaal oc Lagdag, at hand tuanges met opracte Finger at suere. Vilde oc kunde hand icke det med god Samvittighed, saa bleff raabt: Crucifige, Crucifige, bort, bort met ham. Skulde Gud icke straffe saadant, at hans Ord oc Sendebud saaledis annammedis oc tracterdis, som atskillige gang skeed er. Endog en Part formente, at de giøre Gud en tieneste der met, Johan. 16. Jeg vil intet ydermere skriffue om andre Synder, som haffue foraarsaget Gud til at straffe. Oc haffue wi ingen at legge skylden paa i det, som oss er vederfaret, end voris egene mangfoldige groffue Synder. Gud giffue oss bodferdige PænitentzHierter, oc bevare voris naadigste Herre oc Konge vid langvarende Sundhed oc it got fredsommeligt Regimente for Christi skyld, Amen«.

I det til Almanakken knyttede lille Prognosticon for 1630 gaar Forfatteren paa sin Maade i Rette med de kaade Fastelavnsløjer, idet han spaar »en ustadig oc narrisk Fastelaffn met mange krumme Sprung. Fanden haffuer sin Moder til gest, tracterer hende med PibTaback oc Dansk BrendVin paa lowe, det er paa hans vijs«.

Prognosticon for Aaret 1631 er tilegnet Kjøbmændene i det islandske Kompagni[1], »effter som I seile den vildene Sø oc det Farvand paa Ißland, oc hente derfra meget got til Lijffs ophold, huilcket storligen er at berømme, til huilcken Seylatz Allmanack oc Prognostica icke ere utienlige«. Tilegnelsen indeholder en Sammenligning mellem Aarets Maaneder og Menneskets skiftende Livsaldere, og indeholder adskillige ret træffende Bemærkninger. Den er dat. Kbh. 1630 den 25 Juni, »paa huilcken Erlig oc Velbyrdig Mand, nu salig med Gud, Jacob Ulefeld til Urup etc. Danmarckes Riges Raad oc Canceler, Kongelig Mayestatz Høvidsmand oc locum tenens paa Nyborg etc. ved 6 om Morgen sagde Verden den sidste God Nat, ætatis 63. paa Herredagene i Kiøbenhaffn, cum mærore gravi omnium piorum. Hand vaar udi sin tijd de Fattigis Forsuarer, der Faderløsis Formyndere, Præstemænds Ven oc de Ælendigis Trøstere. Hand vaar en smuck lærd oc velforsøgt Mand. Thi aff hans Bryst udflød mangefoldige

[1]) Da det mulig kunde være af Interesse, skulle de her anføres: »Christopher Bremermand, Matz Hanssøn, Hans Oluffsøn, Boye Laurentsøn, Hans Nansøn, Jacob Hansøn, Johan Vibe, Jacob Andersøn, Karsten Iffuersøn, Moens Nielsøn, Christen Pedersøn, FrandzBrun, Lauritz Bagge, Willum Johansøn, Madtz Moensøn, Anders Mortenssøn, Hans Selmer, Povel Bendsøn oc Henrich Høe, Kiøbmænd paa Ißland; Desligeste Jens Heiselbierg oc Zackarias Gotfrydsen paa Vespenø, met Christopher Hansen paa Ferrø, Alle oc seerdelis paa den Ißlændiske Compagnies (!) Kiøbmænd; met Tiuge Raun, deris velbetrode Companies tilsiuns Mand udi Kiøbenhaffn«.

Dygder oc Velgierninger til mange Nødtørfftige. Cujus anima in æterna benedictione cum Christo sit«.

Forudsigelserne, som udgjøre det egentlige Prognosticon, skulle vi ikke opholde os ved; det skulde da være den, som henføres til Juni, hvor der er Tale om Kiv og Trætte mellem Folkene: Mickel Mickelsens Mickel vil lade sig bruge, tro icke lettelig inimico reconciliato«. Mon det er en Hentydning til dansk Politik, her gives?

Det store Prognosticon for 1632 synes nu at være tabt, men af det lille, der er knyttet til Almanakken, ser man, at det har været tilegnet Laugmændene i Norge [1]), af hvilke Heldvaderus dog næppe har kjendt ret mange personlig.

Prognosticon for Aaret 1633 er forsynet med en træskaaren Ramme, hvori øverst er indfattet et Billede af Christus, med Indskrift »I. H. S. salvator mundi«, og forneden et Billede af Forfatteren, med Indskrift: »Eff. Nicolai Helduaderi, Ætatis 67«. Den er (S. Hans Aften 1632) tilegnet følgende »Erlige, Vise, Velforstandige oc Naffnkundige Mænd udi Bergen i Norige: Peder Nielsøn, Laugmand udi Bergenhuß Stict, Wilicken Tormodsøn oc Pouel Iffuersøn, Borgemestere samme sted, Simon Corneliisøn, Rasmus Lauritsøn, Kongl: Mayst: Toldere, Job Jacobsøn, Thomas Thomæsøn, Samuel Skouff, Offue Wogensøn, Christen Søffrensøn, Jens Jenssøn Skiffue, Raadmænd, oc Lauritz Marcursøn, K. M. Byfoget etc. Desligeste Moritz Busk,

---

[1]) Velb. Niels Krag, Laugmand til Frederichstad, Velb. Jørgen Hinricksøn til Fossen, L. M. offuer Nordland oc Findmarck, Velb. Torben Torbenssøn, L. M. offuer Hedmarck oc Gudbrandsdalene, Jens Christenssøn, L. M. offuer Bahus Lehn, Jørgen Schrøder, L. M. offuer Tonsbierg Lehn, Niels Hanssøn, L. M. offuer Opslo Lehn, Thomas Jenssøn, L. M. offuer Bradzbierg oc Skeen Sysel Lehn, Mickel Hanssøn, L. M. offuer Mandals Lehn oc Augdesiden, Peder Rawn, L. M. offuer Stafuanger Lehn, Hans Glad, L. M. offuer Bergen Stift, Peter Gramb, L. M. offuer Trundhiem, oc Hans Mickelsøn, L. M. offuer Jempteland«.

Forvalter ofuer Munckeli Gods. oc Albert Berner, Foged oc Forvalter offuer Luciæ [Lyse] Closter Gods«. Fortalen indeholder en lille Afhandling over den Text: »Sandeligen Astronomia er icke den ringeste aff oc iblant de siuff fri Kunster, men staar offuerst inter omnes artes Philosophiæ, oc er den ypperste«.

Selve Prognosticon indeholder løst og fast, som sædvanlig. Gaaderne ere ikke altid lette at løse. Adskillige af de givne Raad kunne være gode nok. T. Ex. u. Jan. »Nu finder Reffuen hulet, Men vocte dig for Daarspil, thi gammel Skalck er ond at gecke. Pral sact. Drick om Morgen en Rømmerken Malvasier, Miød eller Spansk Vin, fastendes, om Pungen det formaar. Vocte dig for Fandens pisse.« Febr. »Vocte dig for Reffuen, thi Mickel Mickelsens Mickel bliffuer ond at haffue Madskapi med. Men S. Michael vaar en hellig Guds Engel. Nu skal Bonden haffue helten aff Foder beholden, desligeste half deelen aff Mæl oc Malt i forraad«. »Huo der haffuer en god Vert, fortørne hannem icke. Friske Broder, vær lustig, thi du bekommer friske Giester. Vinden er Vesten«. Sommeren: »Denne Sommer vil bliffue megit lystig, deilig, fructsommelig, skøn oc grøn, vil giffue Torden, Regn oc Soelskin, effter fromme Menniskis ynsk oc begiering. Endog Gitzhalse bekomme aldrig nock, førend der kommer Jord paa dem. — En naffnkundig Helt kommer i Liffs Farlighed. Gud beuare alle fromme Hierter. Mangen Snudshane begerer at sidde bag Himmerigs Dør, Men hand skal tage sig vare for, at Dørren er hengt fra uden til, oc sidder hand bag Dørren, da er hand udeluct. Farer icke vilde. Gud lader sig icke spotte, siger S. Pouel«.

Prognosticon for 1634 er tilegnet det talrige Korps af Skrivere i Rentekammeret[1]), til hvilke Heldvaderus synes

[1]) Følgende nævnes: Christoffer Iffuerssøn, øffuerste Renteri-Skriffuer, Knud Christenssøn, Skriffuer i Klædekammeret, Søffren

at have været særlig knyttet. Det er i den til disse rettede Fortale (dat. Pinseaften 1633), at han meddeler den »lystige Tractat om S. Peders trende Døtre«, der 1667 blev optrykt som et særligt lille Skrift, hvilket 1881 blev udgivet paa ny for Universitets-Jubilæets danske Samfund af Viggo Såby, der imidlertid ikke den Gang vidste, at Heldvaderus var den, som først havde bragt denne spøgefulde, men for Kvindekjønnet noget nærgaaende Fortælling ind i den danske Litteratur, vistnok med et eller andet tydsk Skrift som Forbillede. Først senere oplystes Såby af Bibliothekar S. M. Giellerup om, hvor »Tractaten« først fandtes trykt, hvorfor han 1882 udgav en Efterskrift paa et Par Blade, der nærmere forklarede Forholdet og gav Antydninger om, at Fabelen ogsaa forefindes andensteds og stammer fra en langt ældre Tid.[1]

Blandt de til Planeternes Bevægelser i Forhold til Solen og Dyrekredsen knyttede Forudsigelser kunne følgende anføres. Om Vinteren: »Mars med sin Anhang acter sig Nør paa. Gud gifue, hand maa drage til Heckenfeld oc blifue der, indtil saa lenge hand faar Bud at begifue sig Sønder paa igen«. Det er vel det samme, der under Februar antydes saaledes: »Martis Børn hafue soren sig i Selskab med Fanden, oc ville Nør paa, blifuer farlig tid oc underlige Anslag til Hofue«. Der findes mange andre

Rasmussøn, Hermand Holst, Peder Hanssøn, Jørgen Charstenssøn, Peder Bing, Lauritz Jørgenssøn, Sigfrid Frijs, Mickel Hanssøn, Jens Christenssøn, Absalon Hanssøn, Peder Nielssøn, Johan Lauritzøn, Jørgen Regelssøn, Peder Thomassøn, Jens Jacobssøn, Rasmus Christenssøn, Anders Lauritzøn, Niels Rasmussøn, Jørgen Mickelssøn oc Christen Jenssøn, alle oc særdelis Kongl. Mayest. velbetroede Renteri-Skriffuere paa Kiøbenhaffns Rentekammer«.

[1] I Nationaltidende for 12 Marts 1883, Tillæg til Nr. 2465, har en unævnt Indsender meddelt et arabisk Sagn, der har stor Lighed med Heldvaderus's Fortælling; men istedenfor S. Peder er det her Noah, der har de tre Døtre.

spøgefulde Bemærkninger i Skriftet, der vidne om den gamle Forfatters uopslidelige Lune og friske Humør. Nogle af disse kunne anføres. Marts: »Mars holder en Tilsammenkomst med den deylige Fru Venus, vil icke afgaa foruden klammer oc parlament i Fruerstuen. Veneris Døttre maa vel see sig fore, at de med den hellige Patriarch Jacobs Daatter Dina icke forvijt spatzere, fornemmelig udi Meyen, naar alle Creatur sig parris oc formeere«. — »Huo der haffuer en Jesabel, hand skynde sig betiden hiem, ellers møde hannem Hofmænd, besynderlig den 13 oc 14 Martij, huor paa vil skee besynderlig forandring«. — »Hagel oc Blæst, efftersom Saturnus holder Stræbekat[1]) med Maanen, oc Jupiter lader sig finde hos Maanen, en huer lade sig finde forsiunlig, thi her gielder icke om Eble eller Pærer«. — Maj: Jupiter staar hos den dyderige Fru Venus; er meget godt at giffte sig, Men at forrette noget til Hofue blifuer meget vanskeligt for mange«.

Alt dette og mere af samme Art synes dog ikke at have kunnet afgive tilstrækkelig Grund til, at Lynet netop nu slog ned paa Spaamanden, hvem man i saa mange Aar havde ladet have Frisprog. Men det gjorde det alligevel. I Fortalen berører han ganske vist, at man nylig havde paasagt ham, at han havde spaaet om Kjøbenhavns Undergang; men det erklærer han for Løgn. Vel spaaede han nu om en forestaaende »Pestilentz oc stor Siugdom paa adskillige Steder«; men det havde han gjort saa mange Gange tilforn, saa det maatte man vel være vant til. Kom Pesten — og den kom tidt nok i hine Tider — saa havde han jo talt sandt, og kom den ikke, saa havde Gud naadig afvendt Straffens Ris fra disse Lande, og det havde man jo kun Grund til at glæde sig over. Nok sagt, Spaa-

---

[1]) Et hos Heldvaderus ofte forekommende Ord; her betyder det: Planeten Jupiter er i Opposition med Maanen.

manden havde kun sagt, hvad Constellationerne efter hans Tydning vilde bringe; men naar han samtidig stærkt nok havde opfordret til Bod og Bedring, havde han jo derved tillige antydet, at der var en højere Magt end den. Stjernerne øvede, og som formaaede at afvende de truende Aspecters ulykkebringende Indflydelse.

Saaledes maatte det vel stille sig for den Tids Betragtning. Men saa var der jo unægtelig den lattervækkende Historie om Vorherre og S. Peder, der holdt Rast i en Smedekro. Og det er vistnok den, der har vakt Forargelsen, skjønt Heldvaderus havde antydet, at den i Paalidelighed stod i Linie med de hamborgske Aviser, ligesom han ogsaa paa anden Maade havde ladet forstaa, at det var en Fabel, der skulde illustrere de store Forskjelle, der var paa Kvindernes Sind. Da Forargelsen imidlertid var vakt[1], kom man i Tanker om, hvor ofte han ellers havde slaaet Gjækken løs og paa en tilsyneladende ganske upassende Maade havde blandet helligt og profant. Og saa brød Uvejret løs.

Den 23. Oktober 1633 — altsaa efter at Prognosticon for 1634 var udkommet — udgik der til Professorerne et Kongebrev af følgende Indhold: »Eftersom Heldvaderus sig understaar adskillige Blasphemias udi sine Almanakker at indføre, da bede vi Eder og naadigst ville, at I hannem for Eder fordrer og samme hans Forseelser hannem alvorligen foreholder, saa og advarer, at han sig derfra aldeles entholder, saa vel som fra particulær Spaadom, som han haver om det, Guds den højestes Forsyn og guddommelige Vilje alene vedkommer[2]«. At det kongl. Brev er blevet

[1]) I et ellers vel bevaret Exemplar af Prognosticon for 1634, som findes i det Kgl. Bibl. forbundet med Heldvaderus's historiske Skrivkalender for samme Aar (s. foran S. 353) ere de to Blade, der indeholdt Historien om S. Peders trende Døtre, udrevne, formodentlig et Vidnesbyrd om det Mishag, dette Eventyr har vakt.

[2]) Danske Mag. 5. R. I, 203.

oplæst for Heldvaderus, et Par Uger efter at det var udstedt, ses af en Paategning; men det er os ikke bekjendt, om Universitetets Rektor for øvrigt har benyttet Lejligheden til at gaa strængere i Rette med ham for hans Adfærd. Værre var det, vel ikke for Publicum, men for Kalendermanden, at der samtidig udgik en kongelig Forordning baade for Danmark og Norge, bestemt til at lægge en gavnlig Dæmper paa det Uvæsen, som Heldvaderus — om end i god Tro — mere end nogen anden samtidig her til Lands havde drevet ved sine Forudsigelser om allehaande forestaaende Ulykker. Det hedder nemlig i denne Forordning af 24. Okt. 1633:

»Eftersom Vi komme udi Forfaring, hvorledes i de Almanakker her udi Riget trykkes adskillige particulær Tilfælde, saavelsom og Krig, Orlog, Dyrtid, Pestilens og anden Guds den allerhøjestes Straf og Ris, hvis Aarsag af hans hellige Ord uden saadan Spaahandel noksom er bekjendt: Da, saadan Guds Fortørnelse at forekomme, ville Vi hermed aldeles afskaffet og forbudet have, at saadanne Calender her efter ikke mere udi vore Riger og Lande maa skrives eller digtes, ej heller nogen Bogtrykker deslige at maa trykke under tilbørlig Straf«.

Baade verdslige og gejstlige Embedsmænd skulde føre Tilsyn med, at Forordningen overholdtes[1]).

Dermed var den Vej spærret for Heldvaderus, som han nu i saa mange Aar uforstyrret havde vandret; Prognosticon astrologicum maatte han lade fare. Men det var ham dog ikke forbudt at skrive Almanakker. Hertil maatte han nu holde sig. Han fik da ogsaa Almanakken for det følgende Aar færdig til sædvanlig Tid. Den bærer en lidt forandret Titel:

Calendarium Paa det Aar effter Jesu Christ Fødsel M. D. C. XXXV. Beregnet oc forfærdiget aff Nicolao

---

[1]) Rørdam, Danske Kirkelove III, 229. Jvfr. D. Mag. 5. R. I, 207 Not.

Heldvadero. (N. H.s Seglmærke med de gjøende Hunde som Skjoldholdere). Pr. i Kbh. hos Salige Henrich Waltkirchs Arffvinge. (1 Ark i 16⁰).

Almanakken har som sædvanlig et Tillæg, der dog ikke mere kaldes »Prognosticon Astrologicum« men »Practica Meteorologica«, og er tilegnet »Her Friderich, udvaalde Biscop til Fehrden, Coadjutor udi det Ertzstifft Bremen, Dom Proffuist i Halberstadt, Erffve til Norge« (osv.). Det hele er holdt i en mere afdæmpet Tone end sædvanlig, og det har vistnok kostet Forfatteren Overvindelse at maatte skrive: »Om Krig, Orlog, Dyrtid, Pestilentz oc anden den Allerhøyestes Straff oc Rijß i dette Aar tør ieg intet understaa mig at skriffue oc bedrøffue nogen. effterdi en huer faar det tilig nock at vide, naar Straffen er hannem i Hænde. Den ævige Gud regiere oß med sin gode H. Aand, at vi maa vandre oc leffue Christeligen i denne Verden, bekomme Guds Venskab. oc effter Døden det ævige Liff«.

Om Vejret maatte han dog endnu tale, som naar han siger: »Planeterne stunde alle Nør paa til Midnatslinien. Hvad saadant betegner, gifuer Tiden oc Forfarenhed tilkiende; oc er deraff at slutte (om Naturens oc Stiernernes Operation ellers skal gielde), at vi bekomme en temmelig haard oc streng Vinter med Frost, Snee, Blæst oc Kuld, saa mand vel skal haffue Behoff at forsørge Kiøkenet oc Kielderen, oc laffue sig paa Tørve, Kul oc Ved, efftersom de Herrer af Kolding[1]) vil gieste mangen, før hand selff aff veed. Jeg tør icke lade Pennen videre løbe«.

Snart efter at dette var skrevet, standsede den flittige Pens Løb for stedse. Det kunde jo næsten se ud, som om den gamle Spaamand ikke havde kunnet bære, at han ikke mere maatte tale i sit vante Orakelsprog.

---

[1]) D. e. Kulden.

Ved Siden af Almanakkerne søgte Heldvaderus at imødekomme Tidens Trang til Oplysning om forefaldende mærkelige Begivenheder ved Udgivelse af Smaaskrifter, der kunde bøde paa Mangelen af Aviser. Til denne Art høre navnlig følgende to Skrifter, skjønt ogsaa enkelte af de følgende kunne henregnes under samme Rubrik.

Relation N. H. Om den skreckelig oc forfærdelig Storm och Vandflod, som nyligen er gangen offuer det Hertugdom Sleßuig oc Holsten, ved Vesterhaffuet, i de Egner, som kaldis Eiderstæd, Nordstrand, Fryser, Gudßgaw, Horßbulherrit, oc mangesteds fleere, den Vge næst for første Advents Søndag, oc besønderligen paa Fredagen, som vaar den 1. Decembris, Aar effter Guds Byrd 1615. (Skriftsprog). Pr. i Kiøbinghaffn, Aar 1616. ($^1/_2$ Ark i 8^0).

Hovedstykket i dette lille Skrift er følgende historiske Beretning:

»Der mand skreff effter Guds Byrd 1615, den næste Vge for den første Søndag i HErrens Advent, paa torßdagen, hørde mand seltsom bulder i Lufften aff Torden oc Liunit, Ilden falt mangesteds ned aff de Himmelske Skyer, laa lenge og brende paa Jorden for alle Menniskers Asiun, oc vaar en forfærdelig Storm aff Norduest. Alle Planeter vaare forsamlede in Trigono Igneo, som mand kand læse i Helduaderi store Prognostico paa fornæffnde Aar oc Tid«.

»Den første Dag Decembris ved 10. slet stormede oc blæste det saa grueligen, at Spitzen paa Kircken i den Stad Tunder moxen aldelis blæste herunder, oc giorde icke ringe skade«.

»To Timer der effter giorde Haffuet hul paa Digen, huor met Landet oc Haffuet ere befestiget oc fra hinanden skildt, oc kom saaledis Floden offuer Landet, at mange tusinde Mennisker drucknede, met Huse, Gods, Quæget,

og hues nogen leffuendis Aand i sig haffde, gick bort met vandfloden i det vildeste Haff. O den store elendighed, intet Menniske kunde giøre det andet nogeñ hielp eller bistand: Børnene fandtes døde ved Moderens Bryst, mange Børn laa døde oc hengde Faderen oc Moderen om Halsen, somme haffde Faderen udi Skægget. oc dreffue saaledis jammerligen met hinanden til Landet, vdi store hobe, ved nogle Hundrede, ja ved tusinde. Kirckerne i Landet skamfeeredis oc kuldkastis. I besønderlighed sanck Rickelßbyl Sognekircke ned i Haffsens dyb«.

»Vdi Tunder slo Haffuet Huse oc Plancker ned, mange Menniske drucknede sammesteds, Fiskene aff Haffuit fantes døde, dræbte oc ihielslagne i Kircker oc Husene, oc denne Vandflod gick offuer disse Lande indtil Ribe«[1]).

Skriftet slutter med Opfordringer til Bod og Bedring samt med »En skøn Aandelig Vise«, den bekjendte »Naar vi i største Nøden staa«, der allerede findes i Hans Thomesens Salmebog (1569).

Warhafftige, gründtliche doch kurtze Relation Was sich bey der Fürstlichen Lehenempfengnus zu Kolding Anno 1616, Montags nach des HErrn Advent, war der 2. Decembris, zugetragen. — — durch Nicolaum Helduaderum. Gedr. zu Schleßwig, durch Hans Höfer 1616. (1 Ark i 4⁰).

Samme Skrift udkom 1617 paa Dansk i Kjøbenhavn, trykt hos Salomon Sartorius[2]). Det fremgaar ikke bestemt af Beretningen, at Heldvaderus selv har været tilstede i Kolding, men det er dog sandsynligt. Ceremoniellet ved

[1]) I »Sylva chronologica« II, 294 har Heldvaderus meddelt flere Oplysninger om de Ødelæggelser, denne Vandflod forvoldte. Se ogsaa Chr. Kuß, Jahrbuch denkwürdiger Naturereignisse, S. 196 ff.

[2]) Se Fortegnelsen over Flyveblade (Nr. 75 og 76) hos Stolpe, Dagspressen i Danmark I.

»Lensannammelse« omtales for øvrigt saa godt som ikke, maaske fordi Hertug Frederik af Holsten-Gottorp ikke selv var mødt, men kun lod sig repræsentere ved nogle af sine Mænd. Derimod dvæles der ret udførlig ved, huorledis Kong: Mayest: til Danmark samme tid naadigst haffuer giffuet 12 aff sit anseenlige Raads oc Befalningsmænd den høyberømmelige Ridderorden«.

Af anden Art og af større Omfang ere følgende Skrifter:

Coronula Rosea Heldwaderi: Det er, Alle Bedrøffuede Hierters oc Bodferdige Synderes Rosenkrantz, nyligen aff HErrens Paradiß colligeret oc tilsammendraget, til at Ziere, fryde oc krone alle dennem, som vnder atskillige nød, Kaars oc modgang riderlig holde sig, oc for det Evigt oc Wforgengeligt Mandelig Kempe oc stride. Anno M. DC. XVI. (Paa sidste Blad:) Pr. i Kiøbenhaffn hoss Henrich Waldkirch. (16 Ark i 4⁰).

Paa Bogens 2det Blad er »Erlige, Velbyrdige Jacob Rosenkrantzis Vaben« afbildet, og Tilegnelsen er rettet til »Fru Petronelle Gyldenstiern Jacob Rosenkrantzes til Kierstrup oc Arreskow etc.« og hendes 8 Døtre, Jomfruerne Helvig, Mette, Sofie, Margrete, Christence, Anna, Edel og Petronelle. Den er dateret »Ex umbraculo peregrinationis meæ, Anno Christi 1616, die exaltationis crucis«. Korsets Ophøjelselse er den 14. September. Heldvaderus kunde, da han skrev disse Ord, ikke vide, at Jacob Rosenkrantz, der havde vist ham megen Godhed[1], var død i Bergen faa Dage forinden (9 Sept. 1616), saa det ovennævnte Trøsteskrift i saa Henseende er kommet ret tilpas. I Tilegnelsen udtaler han sig for øvrigt saaledes:

---

[1]) Se foran, S. 40—1.

»Effterdi nu, Velbyrdige, fromme Frw Petronelle, jeg en tidlang haffuer værit i Korßbrødre Orden, er jeg deroffuer bleffuet foraarsaget, alle retsindige, Gudfryctige, fromme oc taalmodige Ordens Brødre oc Søstre til nytte oc gavn, at forferdige denne Paradis Rosenkrantz. — — Oc som jeg tijdt oc offte offuertæncker oc betracter de store oc mangfoldige velgierninger, som aff eders kiere Hoßbund, Erlige, Welbyrdige Jacob Rosenkrantz, oc eder selff mig og mine er vederfaret — — oc effter som jeg formedelst Daglig Omgængelse i alle maade haffuer forfarit eders Christelige oc Gudelige Øffuelser, baade i Kircken, uden Kircke oc udi Husit, saaledis at i ocsaa met undervißning oc gode Exemple optucte oc lade optucte eders kiere Børn, Sønner oc Døttere, i HERrens Fryct oc alle gudelige øffuelser: Da haffuer jeg til et tacknemmeligheds tegen — — fordristet mig til at offerere oc dedicere E. Velb: met sampt eders kiere Jomfruer oc Døttere dette lille Papijrsforæring«.

Skriftet indledes med et latinsk Digt over Texten: Lær at lide (disce pati), hvorpaa følger et Træsnit forestillende en ung, smukt klædt Kvinde, der sidder og fletter en Krans, med Overskrift: »Bøyelen til denne Rosenkrantz bliffuer sammensat oc flettet aff huasse Torne, som her effter følger«. En Række Skriftsteder, handlende om Livets Møje og Lidelser, anføres nu. Derpaa følger Trøstesprog under Overskrift: »Nogle smucke Urter til met at besmycke denne Rosenkrantz«. Af disse Urter, »Lavendel, Cypress, Nelcken, Meyran, Roßmarin, Blaa Fioler, Gulefioler, Lillier, Hiertensfryd«, findes Afbildninger i ret kjønne Træsnit, ledsagede af passende Skriftsprog og Smaavers. Derefter følger Bogens Hovedafsnit: »nogle Roser aff Davids urtehaffue, som et bedrøffuet Hierte kan bruge imod Dieffuelen oc Dieffuelens Lemmer«, ledsaget af et smukt Billede af en Rose.

»Roserne« bestaa i metriske Parafraser af en Række af Davids Salmer, idet udvalgte Stykker af flere paa hinanden følgende Samler samles i én »Rose«. Som en Prøve kan følgende Uddrag af Ps. 46. 48 og 49 anføres:

Vor tilfluct est du HErre Gud,
Du hielper oss vel aff Jammer ud,
Skulle end biergene slæt forgaa,
Dit Ord eujndelig bliffue maa,
Oc om haffuet det end bruser saare,
Saa haffue wi derfor ingen fare:
Thi paa den sted som du monne bo,
Der bliffuer vel fred, det vil ieg tro,
Thi du HErre Zebaoth for oss kemper,
Thi biude wi trodtz dem oss vil dempe.
Gud wil oss naadeligt vist bønhøre,
Indtil vor død oss leede oc føre.
Huad skulde ieg frycte i modgangs stund,
Om skønt min Fiender met falske fund
Mig effterstaa oc vil affliffue,
Deris act skal ey bestandig bliffue.

Efter Versene følge »Nogle dubelte oc enfoldige Roser, atskillige Farue, aff HErrens Paradiß tilsammen dragne, dermed at bepryde oc besmycke denne vor edle Rosenkrantz«. Disse »Roser« bestaa af udvalgte Sentenser hentede fra den hellige Skrift, med enkelte indflettede Salmevers, og sammensluttede af »Den gyldne Snoer om denne Rosenkrantz, at den altijd bliffuer oc aldrig Nogen tijd skilles at« (en lille Samling Kærnesprog).

Endnu en Del andet til Advarsel og Formaning, Trøst og Husvalelse, Paamindelse om den rette Brug af Psalteren m. m., drager Forfatteren frem af sit rige Forraadskammer, inden han slutter dette i det hele vellykkede Opbyggelsesskrift. Nærmest i Tiden efter det følger:

Paranymphus Nuptialis ɔ: Beretning, hvorledes Unge kunne give sig i Herrens Frygt i Ægteskab. Kbh. 1617. 12°.

Forfatteren omtaler i sit Prognosticon for 1625 Skriftet som »en nyttig og lystig Bog om Ægteskabs-Venskabet«, trykt hos Salomon Sartorius. Nu synes det tabt. Det samme gjælder et Skrift fra 1618, som Heldvaderus selv omtaler paa følgende Maade i Fortalen til sit store Prognosticon for Aaret 1625:

»Haffuer ieg paa Rimvijs oc Tydske Tungemaal giort oc stillet en Tragoediam om to gruelige Tyranner oc Blodhundeske Regenter, som haffue forfuld Guds Kircke oc Menighed, oc huad Løn de haffue paa det sidste bekommet for deris umag. Denne Tragoedia bleff ageret Anno 1618 paa Kiøbenhaffns Slodtzplatz, den tid Høyværdige oc Høyborne Første oc Herre, Herr Sigesmundus, Bischoff til Oßnabruck oc Ferden, Domproffuest til Halberstadt, Hertug til Brunsvig oc Luneborig, vaar Kongl. Mayest. vor allernaadigste Herris velkomne Giest udi Danmarck. Samme tid gick det store Fyrverck solenniter løs, vaar den 3. Junij, met stor forundring«. — S. A. udkom:

Calendariographia Sacra: Jesu Christi, Guds oc Mariæ Søns, Leffnets Calender, effter de fire hellige Euangelisters beskriffuelse, vdi huilcken er indført de fornemste Historier, som findis i det gamle oc ny Testamente, i saa maade, at mand kand haffue Aarit, Maaneden oc Dagen, huor paa huer Action, Historia oc Gierning er skeet, oc sig haffuer tildraget. | Her hoss findes S. Hans Døbers, ocsaa de H. Apostlers Leffnet, Lærdom oc Endeligt: Met en sand beretning, huorledis det H. Euangelium er vdbræd offuer den gantske Verden. | Desligest en Kircke Calender, paa huad Aar oc Dag Guds Hellige haffue beseglet Christi

Euangelium met deris Blods vdgydelse. Martyr, Pine oc Død. effter som deris Naffne findis i voris Aarlige Allmanach, skreffuit aff Nicolao Heldvadero, Calendariographo Regio. Anno 1618. (53 Ark i 4⁰).

Saa lang end Titelen er, indeholder dog dette omfangsrige Skrift en god Del mere, end Titelen lader formode, deriblandt en Række Bidrag til den danske Kirkes Historie, hvori det mest fremtrædende er den skarpe og uvenlige Maade, hvorpaa Forfatteren omtaler adskilligt af hvad der foregik i Reformationens Tid. Af mere selvstændige Efterretninger er der kun lidt at finde. Hertil kan dog maaske regnes, hvad der siges om det Graabrødre Kloster, der i nogle Aar havde ydet Forfattere Husly: »Suendborigs Borgere torde icke nedbryde oc ødelege Closteret, efflterdi Abel, en Konge Søn, ligger sammested, met mange forneme aff Adels Ljg begraffuit«. Under Opregningen af Bisperne i Odense, siges om den 9de, Ivarus: »Udi hans tider komme Franciscaner Muncke til Danmarck, oc bygde for det første det herlige oc skøne Closter til Suenborg i Fyen. Huor siden mange Førsterlige Herre lijg oc aff Addelen ere begraffuet«.

Da Heldvaderus i det hele med en vis Interesse dvæler ved Klostrenes Skjæbne, skal endnu et Par af ham meddelte herhen hørende Notitser anføres:

»Borgerne i Vedel forjagede Munckene aff Sortebrødre Closter samme Aar (1531), og forhuerffuede Kongens Breff, at de maatte bruge Kircken til deris Raadhuß, grunden oc Eyedom delte de iblant dennem, met Kongens beuilgning. Udi Haderslee oc Abenraa toge de Præsternis Calend, oc brugte dennem til Raadhuser i deris Byer, som ere endnu paa denne dag. Kiøge Borgere i lige maade finge oc et Kongebreff paa Graabrødre Closter, at naar Munckene vaare uddreffne, de da maatte beholde Closteret

til et Hospital, oc lærde strax Munckene at siunge: ite, Missa est«.

Om de i Almanakken forekommende Martyrer og Helgene er samlet en Mængde Efterretninger eller Legender fra forskjellige Kilder, og bag efter følger som Modstykke: »hvad deres Løn og Straf har været, som haver forfulgt Guds Kirke og Menighed«, altsaa omtrent samme Emne, som Heldvaderus havde behandlet i sin tidligere (S. 380) omtalte tydske »Tragoedia«.

I det hele er det en indholdsrig, men ganske vist langt fra altid paalidelig Bog. Den er (S. Valdborgs Dag 1618) tilegnet Kong Christian IV, der prises i høje Toner som en kristen Konge, der »holder Religionen klar oc uforfalsket, saaledis at ingen Papist, ingen Lucianist, ingen Sacramenterer eller Giendøbere, ingen Mennist eller aff de Frigeister tør lade sig finde, høre eller spørge i Eders Mayestetz Kongeriger oc Lande«. Endvidere roses Kongens »uforfærdet dristig Gemøt oc Kongelige Hiertelag«, hans »Statur oc Anseelse«, hvorved han overgik alle andre Konger i Kristenheden. »Til met haffuer E. Kong. Mayest. den kierlighed oc trofasthed aff Rigens oc Førstendommenes Undersaatte, at naar andre Konger oc Potentater met fryct oc farlighed, met drauantere, Rytere oc Heste skulle reyse igiennem deris Steder, Riger oc Lande, da kand E. Kong. Mayest. alleene reyse, vandre oc tage Natleye hoss huilcken Herremand, Præst, Foged eller Bonde, E. Mayest. begærer oc lyster. Det giør alleene, at E. K. M. beskytter oc beskermer den hellige Christelige Religion, oc holder de glubendes Ulffue oc listige Ræffue aff Riget. Was kümmeren uns die Wolffe, die im Böhemer Walde lauffen«.

Man kunde maaske sige, at Kalendermanden her var en daarlig Spaamand, da de »Ulve«, der nys havde begyndt deres Løb i Bohmerwald, inden faa Aar skulde

overskride Danmarks Grænser og blive første Aarsag til Ulykker, som Aarhundreder ikke have kunnet oprette; men det har nok kun været et almindelig kjendt tydsk Ordsprog, som Heldvaderus i sit Prognosticon for 1634 gjengiver saaledes: »Huad bekymre os de Ulffue, som løbe i den Behmer Waldt«, altsaa en Opfordring til at være ved frit Mod.

Nicolai Helduaderi Resolution oc Forklaring paa den Ny Comet oc Wuanlige Stierne, som bleff seet vdi Novembri oc Decembri Maanet, Aar effter Guds Byrd M. D. XVIII. (Billede af Stjernen og Skriftsprog). Pr. vdi Kbh. oc findis hoß Henrich Waldkirch til kiøbs. ($4^1/_2$ Ark i 4^0).

Tilegnelsen er dat. Kbh. paa St. Thomæ Apostoli Dag, Aar 1618, og stilet til »Erlige, Vijse oc Velacte Mend, Knud Markussøn, Michel Vibe, Iffuer Pouelssøn, Peder Anderssøn, Borgemestere: Jacob Brender, Simon Surbeck, Matz Hanssøn, Thomas Lorck, Peder Karlssøn, oc Lauritz Magnssøn, Byfoget i Kiøbenhaffn«. Heri hedder det bl. a.: »Effterdi vor HErre JEsus Christus med sit hellige Euangelium oc haffuer taget herberg udi denne Naffnkundige oc Folckrige Stad Kiøbenhaffn, er det tilbørligt oc ret, at baade Øffrighed oc Undersaatter med tacksigelse bestille oc berede hannem herberget saaledis, at hand maa haffue lyst til lenge at bo, bygge oc bliffue iblant oß, oc icke kedes ved denne Menighed. Huilcket skee skal, naar Øffrighed giøre Portene vijde oc dørrene høye, at ærens Konge skal indrage, Psalme 24. Item udfeye den gamle Surdey. Skaffe det onde aff veyen. Straffe dennem, som føre it forargeligt Leffnet, effter Lowen, som det sig bør, foruden Personers anseelse, oc giffue icke Lasteren rum. Saa loffuer vor HErre JEsus Christus, at hand vil komme til oß. — — Oc effter som ieg dagligen

seer, hører, spører oc fornemmer den Christelige, aluorlige Nidkierhed. som Eders E. V. oc Fromhed dagligen øffuer oc bruger i denne Stad Kiøbenhaffn imod de ugudelige, forargelige, Guds fragangne Gesinde, til at holde Guds Kircke oc Menighed, saa megit muligt kand vere, reen oc ubesmittet for hine arrige Skalcke oc stinckende Bucke oc Helffuedis brande: Haffuer ieg icke kunde gaa forbi at tilskriffue, offerere oc dedicere E. V. F. dette Papyr foræring, udi huilcket ieg korteligen haffuer beskreffuet denne Ny Comet med nogle her til hørende Circumstantzer oc vilkor. Gud giffue, at mange maa affstaa Synden, rette oc bedre deris Syndige Leffnet«.

Forfatterens Tankegang er den paa hin Tid sædvanlige, at Kometer varsle om kommende Ulykker som Straf for Menneskenes Ugudelighed[1]. Men Heldvaderus's Bog bærer Præg af større Belæsthed i gamle Skrifter end de sædvanlige Kometbøger. Bogens 4de Kapitel handler »Om nogle de fornemste Cometer, som mand haffuer seet fraa Christi Fødsel indtil denne dag«. Dens sidste Kapitel har til Overskrift: »Om nogle Jertegen, Mord oc udediske Gierninger, som nyligen ere skeet hoss oß«, deriblandt om den sørgelige Skjæbne, som 15 Nov. 1618 var overgaaet Præsten Hr. Søffren Pederssøn i Skjævinge, der tilligemed sin Hustru og flere af sin Husstand blev myrdet paa en afskyelig Maade af en Vagabond.

Amphitheatrum Fidei Catholicæ et Ceremoniarum Ecclesiæ Jesu Christi. Das ist: Ein Herrlich, außbündig Schawplahn der heiligen Christlichen, Apostolischen vnd Catholischen Kirchen zu allen zeiten: darneben zeit, statt, weiß vnd maß, wer, wann, wo, wie, von wem vnd warumb die Gottesheuser, Kirchen vnd Klöster bey den Christen anfänglich auffgerichtet

[1]) Se Stolpe, Dagspressen I, 56. 73.

vnd gebawet: Darnach die Ankunfft vnd Stifftung aller Ceremonien vnd Kirchen Agenden, Alß die Meß, Meßgewandt, Altar, Bilder, Gesänge, Orgeln, Glocken, etc. neben Titel vnd Empter der heiligen hochwürdigen Priesterschafft. Zu letzt von vnterscheidt der Lehre vnd Streit-Puncten der Luther: Euangelischen, Calvinisten vnd Papisten in Frag vnd Antwort gestellet, Durch Nicolaum Helduaderum. Theolog. & Reg. Majest. Daniæ Calendariographum. Hamburg. In verlegung Michael Herings, Buchf. Im Jahr 1622. (2 Ark + 528 SS. i 8⁰).

Dette Skrift, der giver en god Forestilling om Heldvaderus's vidtløftige Belæsthed og hans mangesidige, om end noget overfladiske, Kundskaber, er tilegnet tre Enke-Fyrstinder af den danske Kongestamme, nemlig Kong Frederik II's Døtre: Hedevig, Churfyrstinde af Sachsen, Elisabeth, Hertuginde af Brunsvig og Lyneborg, samt Augusta, Hertuginde af Slesvig, Holsten osv. Dedicationen, der er dat. Kopenhagen am Sontag Jubilate Anno 1622, har for øvrigt især Interesse for os ved den udførlige Omtale, Forfatteren skjænker Christian IV's Personlighed og hans forskjellige, storartede Byggeforetagender. Et med Aarstallet 1619 mærket latinsk Digt af Forfatterens »amicus non vulgaris, Paulus Theophilus Neovinus«, Præst ved S. Peders Kirke i Slagelse, ledsager Skriftet, der bestaar af 3 Bøger, hvis Indhold tildels er antydet i den vidtløftige Titel og ikke har ringe Lighed med Middelalderens Lucidarius (om end ikke nærmest med den Form, hvori dette Folkeskrift foreligger paa Dansk), idet et ungt Menneske (Theophilus) forelægger sin ærværdige Lærer (Gregorius) en Masse Spørgsmaal om alle mulige, den kristelige Tro og Lære, Kirkeskikke, Historie osv. vedrørende, Emner, og faar udførlig Besked af ham om ethvert Punkt, som det ligger ham paa Hjærte at kjende.

Titelen kunde for øvrigt give Anledning til at mene, at det nærmest er den romersk-katholske Kirkes Tro og Lære, Forfatteren i 1. Bog vil oplyse. Dette er dog ikke Tilfældet; thi ved Siden af det almenkirkelige Grundlag, som alle Konfessioner have tilfælles, er det den evangelisk-lutherske Kirkes Læreforskrifter, han især dvæler ved, om han end, især i 2. og 3. Bog, gjør Afstikkere til forskjellige Sider, hvorved Skriftet faar den springende, men ogsaa livlige Karakter, der er ejendommelig for næsten alt, hvad der foreligger fra Heldvaderus's Haand. — Af den i 3. Bog givne Sammenligning mellem de forskjellige Konfessioners Lære kan en Prøve her anføres, da den formentlig vil kunne vise, at Pontoppidan har brugt for stærke Ord, naar han siger, at Heldvaderus »seine heimliche Neigung zum Pabstthum fast überall blicken lässt«[1]). Hvad man ved enhver Lejlighed viser, kan vel heller ikke med Rette kaldes »eine heimliche Neigung«. Sandheden er meget mere den, at Heldvaderus udtaler sig med en for hin Tid mærkværdig Aabenhed, saaledes som den taler, der intet har at skjule. Prøven er denne:

»Vom Fegefewer sagen die Papisten und Jesuiten, es sey ein Orth der Qual, zwischen Himmel und Helle, darein die Unvollkommenen nach jhrem Abscheide gequelet, biß sie durch Almosen, Vigilien und Seelmessen darauß erlöset werden. Diß alles haben sie ex 6 lib. Æneid. Virgilii genommen. Dann das Fegefewer, davon die Papisten sich träumen lassen, ist nirgend in der heiligen Schrifft zu finden[2]). Die Lutheraner sagen hiegegen, es sey gantz und gar kein Fegefewer nach diesem Leben. (Randnote: »Ein arg böß Weib ist Fegfewr gnug«). Joh. 3. Wer an Christum gläubt, der kompt nicht ins gericht. Luc. 23.

---

[1]) Pontoppidan, Ann. eccl. Dan. II, 888.

[2]) I en Randnote er dog henvist til 2 Macc. 12.

Heut wirstu bey mir seyn, nicht im Fegefewer, sondern im Paradeiß«.

I sin Helhed giver Skriftet mange Oplysninger, om end et og andet i samme er mindre vel grundet, og Forfatteren, der ikke kan glemme den Forfølgelse, han selv har lidt, farer altfor haardt løs mod Calvinisterne[1]).

I sin den 12 Maj 1624 daterede Fortale til det store Prognosticon for Aaret 1625 omtaler Heldvaderus følgende, som det synes, nu tabte Skrift af ham, der vistnok er fra de første Aar af Tyverne:

»It halffhundrede Psalmer paa Tydske Tungemaal, som ieg haffuer uddragen aff Kong Davids Psalter, oc stillet dennem effter de allerlieffligste Bolevisers Melodier, som siungis almindeligen i Tydskland. Disse lod ieg prente til Hamborg hoß Philip von Ohr, der ieg saae, at Folcket haffde Lobwassers Melodier[2]) saa kier, huilcke oc rime sig met de Franzøske Amarosiske Cantilener oc gaa paa spryng«.

I den Udsigt over sit Forfatterskab, som Heldvaderus meddeler i Fortalen til Prognosticon for 1630, omtaler han ovennævnte Skrift paa følgende Maade:

»Haffuer jeg dictet oc giord Cantica eller Loffsange paa Tydske Tungemaal, uddragen aff Davids Psalter, oc stillet dennem effter de allerlystigste Rytter oc Borgestow Visers Melodier, som siunges in Conviviis, i det jeg saa oc formerckede, at Folcket haffde Loubwassers Psalmer saa kiere, huilcke ere dictet at gaa paa spring effter de Frantzoske Amorosiske Cantilener, Melodier oc Modeller, ere dog beblandet met saadan Lærdom, huormet mand inviteres ad Calvinismum. Theodorus Beza met en Frant-

[1]) Se navnlig S. 412 ff.

[2]) Om disse udtaler Heldvaderus sig nærmere i sit Trifolium Theologicum (1628 Bl. D. iij (jvfr. Rørdam, And. Chr. Arrebos Levnet og Skrifter I, 164 ff.).

zosiske Poëta, vid naffn Clemens Marotto, som først componerde, dictede oc giorde Laubwassers Psalmebog, haffue berøffuet Christo den ære oc de Spaadomme, som hannem udi Psalteren vidkomme, som man kand see oc læse i Laubwassers 6. 8. 16. 68. 69. 78 etc. Psalmer«.

Til omtrent samme Tid henhører ogsaa et andet, nu tabt, Skrift af Heldvaderus, hvis Titel han selv angiver saaledes:

»En Bog paa Danske, Stella Navigantium kaldet, Skibsfolck, som seyle paa Ostre oc Vestre Sø, meget nyttelig at haffue met inden Skibsborde«.

Til Aaret 1623 eller 24 maa henføres den nu, som det synes, tabte første Udgave af et af Heldvaderus's mest yndede Skrifter, hvis anden Udgave bærer følgende Titel:

Armamentarium Davidicum. Det er: Kong Davids Tyghuß, huorudi findis atskillige Waaben, Cartower oc Skud, som hand brugte i gamle Dage mod sin wlydige Søn Absolon, Saul, Goliath oc andre wgudelige Voldsmend, Tyranner oc løgnactige Munde. Huormet oc endnu alle, som lide Forfølgelse, kunde werge sig mod deris Fiender oc Wvenner. Der hoss mange skøne Sprock, Psalmer oc Aandelige Viser: Anden gang giennem seet, formeret oc paa Ny Publiceret, Aff Nicolao Heldvadero. Prentet i Kiøbenhaffn, Aff Andrea Koch, 1630[1]). (17 Ark i 12⁰).

Paa Titelbladets Bagside findes, foruden et Skriftord (Es. 1, 18), et Træsnit, der forestiller den i Bønnen knælende Kong David, med Harpen ved sin Fod, medens Gud Fader viser sig i Skyerne over hans Hoved. Skriftet er tilegnet Knud Ulfeld til Hverringe og hans Hustru, Fru

[1]) Paa Bogens sidste Blad findes følgende Angivelse: »Prentet i Kbh. Aar 1630. Paa Peder Anderssons Borgers oc Bogførers Bekostning, Oc findis hoss hannem til kiøbs«.

Anne Lykke til Harritslevgaard, fordum sl. Key Rantzows til Rantzowsholm Efterleverske, med hendes Datter, Jomfru Sophia Rantzow.

Efter at Heldvaderus i den til disse rettede Fortale har mindet om, hvorledes baade David og Paulus havde klaget over Verdens Ondskab, siger han bl. a.: »Sandelig det er ikke saa ringe en Sag at forfølge oc forjage en fattig uskyldig Præstemand, som mange forherdede, stolte oc hofferdige Præstehadere oc Tyranner vel formeene. Thi en Præst heder: Noli me tangere. Der skal mand tage sig vare for«. »Jeg for min ringe Person maa bekiende, at ieg haffuer haft oc udstaaet forfølgelser aff Falske Løgnactige Munde, meritum citra. Mod huilcke jeg er indgangen i Kong Davids Tyghuss, oc der udtagen at bruge de allerbeste oc skarpeste Cartower oc Skud — — huilcke ieg sandeligen icke haffuer lad med Krud og Lod — — men met Hiertelig Suck oc Bøner til Gud, oc saaledis bevebnet oc beskantzet mig imod Diefflen oc hans forgifftige Læmmer, i en fast tro oc tillid til Gud«.

Angaaende Skriftet ytrer Forfatteren: »Effterdi nu Velbyrdige, fromme Knud Ulefeld, Jeg strax effter Salig met Gud, Velbyrdig Key Rantzowes dødelige affgang haffuer forfærdiget oc ladet paa Prenten udgaa dette Armamentarium Davidicum, hans Sørgelige Effterleffuerske, Velbyrdig Fru Anna Lycke til en liden trøst oc husualelse. Oc paa de tider alle Exemplaria (alligevel de vaare offuer tusende) bleffue hastig opkiøbt oc distraheret, oc nu, effter mange gode Christnis hiertelig attraa oc begiering, Jeg foraarsagis at lade samme Bog prentis paa ny: Da haffuer oc ieg ville tilskriffue Eders Velb. fromhed, met sampt E. V. fromheds Elskelige Hussære samme Bog, til et Tacknemmeligheds Tegen — —: Oc der hoss icke haffue forglemt det meget gode, som den Velbyrdige, Æddele Herre Breide Rantzow, Ridder, Danmarckis Riges Raad oc Stadt-

holder, met sampt hans oc nu salig met Gud, Kiere Søn, Key Rantzow, mig, saa lenge Gud sparede dennem Liffuet, haffue bevist«. — Dedicationen, der i denne Udgave er dat. Kbh. Anno 1630, Trinitatis Søndag[1]), ledsages af et latinsk Digt af W. W(esthoff) i Anledning af Kaj Rantzows Død 5. April 1623.

Bogen bestaar for øvrigt af en Række Salmer og Bønner, samlede allesteds fra. En Del af de optagne Davidssalmer har Heldvaderus paa sin humoristiske Maade ordnet dels som Piller, Pulvere, Salver, Præservativer og Purgantia af Kong Davids Apothek, gode at bruge under forskjellige Livets Besværligheder, dels som Kartover, hvormed Fjenden kan beskydes med god Udsigt til Sejr. Den 21de Kartove »er en Murenbrækker af den 109. Psalme til at bruge mod dem, som bruge Vold og Uret«. Det hele bærer Præg af et ejendommelig praktisk Greb paa at finde de kjærnefuldeste Skriftord og at ordne det hele paa en saa afvekslende Maade, at Læseren ikke trættes. Ved de ejendommelige Overskrifter skjærpes Opmærksomheden. Det er for Resten i dette Skrift som de fleste andre, Heldvaderus har udgivet, vanskeligt at adskille, hvad der er hans eget, og hvad han har laant hos andre. I nærværende Skrift udgjør Laanene Hovedparten, om end Rammen, hvori Stykkerne ere indfattede, er Udgiverens egen; dog har han ogsaa leveret selvstændige Bidrag, bl. a. en kalendarisk Salme med Titel: »En smuck Ihukommelse aff Menniskens Alder effter de 12 Maaneder i Aaret«, og »En skiøn Tacksigelse, Afften oc Morgen at siunge«. I den sidste danne Versenes Begyndelsesbogstaver Navnet »Gerdrut«, der var Heldvaderus's Hustrus Navn[2]).

[1]) I den næst følgende Udgave af 1632 er samme Dedication dateret: Kbh. Anno 1632 paa S. Jacobi Apostels Dag.

[2]) Brandt og Helveg, Den danske Psalmedigtning I, Nr. 303—4. Jfr. Paludan, Renaissancebevægelsen i Danmarks Literatur, S. 344.

At »Kong Davids Tøjhus« er blevet en yndet Bog baade i Hytten og paa Borgen, fremgaar af de gjentagne Oplag. Allerede 1632 udkom Bogen »tredie Gang forbedret« og forøget med »Kong Davids Lysthaffue, huor udi mand dagligen kand forlyste sig« (prentet i Kbhvn. af Henrik Kruse paa Peder Andersens Bogf. Bekostning)[1]. Det kan næppe fejle, at mangt et indholdsrigt Ord ad den Vej er trængt ind i den almindelige Bevidsthed. Saaledes formoder jeg, at Frederik III i »Kong Davids Tøjhus« først har fundet det vingede Ord: »Jeg vil dø i min Rede«, der for øvrigt jo oprindelig hidrører fra Jobs Bog XXIX, 19.

Endnu skal kun tilføjes, at ogsaa efter Heldvaderus's Død oplagdes »Armamentarium Davidicum« flere Gange. Udgaver haves fra 1641 og 1656, hvilke dog kun ere Eftertryk efter den af Heldvaderus selv besørgede »tredie, formerede og forbedrede« Udgave af 1632[2]).

For øvrigt kan det ikke nægtes, hvad Rosenberg har gjort opmærksom paa[3]), at meget i dette Skrift minder stærkt om den da og senere i Tydskland herskende Mode, ved søgte og stærkt klingende Titler og ved virkelige eller forlorne Aandrigheder, at vække eller skjærpe Læserens Appetit, skjønt man skulde tro, at en Del af den tilsigtede Opbyggelse maatte svinde bort med det samme. Men her maa det ikke glemmes, at den Tids Smag var ikke saa lidt forskjellig fra vor.

---

[1]) Jvfr. Bibliotheca Danica I, Sp. 415.

[2]) I denne Udgave bestaar K. Dav. Tøjhus af 177 folierede Blade. K. Dav. Lysthave har fortsat Arksignatur (sidste Ark er signeret: T.), men ingen Pagination.

[3]) Nordboernes Aandsliv III, 455 f. Naar Hagenbach i sine Vorlesungen uber Wesen u. Geschichte der Reformation IV, 195 siger, at Theologerne i det 17. Aarh. mere brugte Bibelen som et Tøjhus, hvoraf de kamplystne fremhentede Vaaben, end som et Forraadshus, fra hvilket de hungrige skulde hente Brød, saa gjælder denne rigtige Bemærkning dog ikke Heldvaderus's »Tøjhus«, der ikke er noget theologisk Stridsskrift.

Et ret mærkeligt Vidnesbyrd om den Yndest, »Kong Davids Tøjhus« i sin Tid nød, er, at der i Thottske Saml. 18. 8⁰ findes en fuldstændig og særlig smuk Afskrift med prentede Bogstaver af hele Værket, hvilken maa have kostet stor Tid og Flid. Paa Afskriftens Titel staar prentet med samme Stil som alt det øvrige: »Denne Bog hører til Erlig Gudfrictig og dygderig Quinde hederlig Matrona Marin Jenssdaatter Anno Christi 1674«.

Sylva Chronologica circuli Baltici, Das ist Historischer Wald vnnd Vmbzirck dess Baltischen Meers oder der OstSee, Darinnen neben Beschreibung der Länder vnd Orter die ordentliche Succession aller Könige in Dennemarck vnd aller Hertzogen zu Hollstein, biss auf den jetzregierenden König Christianum IV. vnd Hertzog Fridericum III. Gottorpffischer Linien, richtig an Tag gegeben, In welchem auch kürtzlich auffgezeichnet die Denckwirdigste Geschichte, so sich in Dennemarck, Norwegen, Schweden, Lieffland, Churland, Preussen, Pommern, Meckelenburg, Hollstein, Schleszwig, vnd dero anstossenden Ländern, Städten vnd Ortern zu getragen, Von dem Jahr nach Christi Geburth 1500 biss auffs 1623 Jahr, Beschrieben von Nicolao Helduadero Theologo et Mathematico. Gedruckt zu Hamburg, bey vnd in Verlegung Heinrich Carstens. 1624 (2 Dele i 4⁰. 135 + 327 Sider).

Skriftet er tilegnet »Herren Ulrichen, Bischoffen zu Schwerin vnd Administratorn dess heiligen Apostolischen Stuels zu Schleszwig[1])«, og »Herren Friderichen, Hertzogen Johannis Adolphi Hochlöblicher Gedechtnüssen Sohn, Beyd Erben zu Norwegen, Hertzogen zu Schleszwig, Hollstein« etc. I Dedicationen, der tillige er Fortale, udtaler For-

[1]) Døde samme Aar, Skriftet udkom.

fatteren sig i sin ejendommelige kraftige Stil — med Henblik til sine egne sørgelige Erfaringer — om Hofsnoge og Bagvaskere, der bringe brave Folck i Ulykke, og efter at have afmalet et Par saadanne føjer han til: »Das seynd die Drachen vnd Schlangen, welche zu Hoffe alle Winckel durchkriechen, vnd den Herren, Knechten vnd Vnterthanen mehr schädlich vnd verdrieszlich sind, denn jrgend ein Gifft vnd Pestilentz. Vor welchen Basiliscken, Natern vnd Scorpionen GOtt alle Christliche Fromme Hertzen vnd Ohren der lieben Obrigkeit gnediglich behüten vnd bewahren wolle, Amen«.

Foran i Skriftet er Ærevers til Forfatteren af »Willichius Westhovius, Canonicus Lundensis, Comes Palatinus et Eques, Poëta Laureatus«, af »M. Petrus Nicolaus Gelstrupius, Logices Prof. P. in Academia Hafniensi«, af »Matthæus Zuberus, Palatinus P. L.« og af »Christophorus Hintz Memelâ-Borussus, LL. Studiosus«.

Skriftets første Del indeholder en Topografi over de paa Titelbladet nævnte Lande, hvorpaa følger en Række mærkelige Gravskrifter, hvoriblandt vistnok adskillige, som her for første Gang ved Trykken ere publicerede og nu for længst ere gaaede tilgrunde paa de Steder, hvor Mindestenene i sin Tid fandtes[1]). Efter en kortfattet Kulturhistorie fra de ældste Tider af følger dernæst Regenternes Historie i Danmark og Hertugdømmerne.

Anden Del meddeler i Aarbogsform historiske Efterretninger fra Norden for Tidsrummet 1501—1623. Værket, der i det hele trods den annaliske Tørhed maa siges at være affattet i en ret livlig Stil, indeholder ikke lidet historisk Stof, og det synes at have faaet en vid Udbredelse, da man i senere Skrifter hyppig finder Henvis-

[1]) Gravskrifterne ere især hentede fra Roskilde, men desuden ogsaa fra Ringsted, Sorø, Esrom, Løgum, Flensborg, Slesvig, Bordesholm, Lybek, Hamborg og Dantzig (»vorzeiten Dansckwig«).

ninger dertil. Men historisk Kritik er ikke Forfatterens Specialitet. I Reglen er det kun andenhaands Efterretninger, om der end fra Forfatterens Samtid findes adskilligt, der støtter sig til hans egne Oplevelser og saaledes har større Betydning. Man mærker stadig hans Interesse for alt, hvad der vedrører Kalendervæsen, Vejriagttagelser og Naturbegivenheder[1]). Fra Aaret 1501 af angiver han ved hvert Aar Gyldentallet, Søndagsbogstavet og andet af kalendarisk Art. — Som Prøve paa Heldvaderus's historiske Stil kan her meddeles følgende Skildring af den Fyrste, under hvis Regimente han var født:

»Hertzog Adolph, geborn zu Flenßburg Anno 1526. den 26. Januarij, ist von Jugend auff ein Streitbarer, Mänlicher und Behertzter Held gewesen, der in seiner Jugend Carolo V. in Kriegsleufften gedienet, hat sich in der Schlacht vor Metz brauchen lassen, Hernach neben seinem Bruder Hertzog Hansen, König Friederichen in Dennemarck, die Dittmarschen halffen zwingen, unnd zu unterthänigen Gehorsam bringen. Er hat auch dem Könige in Hispanien Philippo, wider die Niederländer, als ein Dapfferer Heroischer und Glücklicher Kriegsoberster gedienet, denn auch der Königin in Engelland zugezogen, unnd ist des Römischen Reichs Kriegs Oberster worden. Hat auch entlich Christinam des Land Graffen Philippi aus Hessen Tochter zur Ehe genommen, und das Fürstliche Beylager zu Gottorff gehalten, Anno 1564. Er hat aber seinen Unterthanen als ein rechter Vater des Vaterlandes, nehrer unnd pfleger, Kirchen unnd Schulen wol fürgestanden, und ein Christlich, löblich Regiment geführet, die Sacramentirer unnd Wiedertäuffer durch öffent-

[1]) Heldvaderus's Efterretninger om Uaar, Epidemier og mærkelige Naturbegivenheder have været en af Kuß (Jahrbuch denkwürdiger Naturereignisse) og Mansa (Bidrag til Folkesygdommenes Historie) stærkt benyttet Kilde.

lichen Edict aus seinem Lande verbannet, unnd nichts denn die reine unverfälschte Augsburgische Confession und Lehre, so wol was derselbigen gemeß, annehmen unnd gestatten wollen. Und ob er wol mehrentheils in frembden Landen seine Zeit in der Jugend zugebracht, so hat er doch neben frembder Nationen Sprache die Holsteinische, Dennemärckische und Friesische zu reden nicht vergessen, damit er mit seinen Unterthanen in jhrer allgemeinen Sprache reden können, jhre Anliegen, Klag unnd vorbringen in eigner Persohn angehöret, Bescheid unnd Antwort geben, daher die Unterthanen Ihn desto mehr geliebet, viel guts vnnd ein langes Leben gewünschet. — — Er hat auch zu diesem sein Heupt Schloß Gottorff viel verbessert unnd gebawet. Bawete auch ein Schloß zu Tonning in Eyderstedt, Im gleichen zu Husum, unnd gab jhnen jhr StadtRecht. Endlich ist er Christlich und Seliglich auff Gottorff verschieden, Anno 1586. unnd zu Schleszwig in S. Peters Münster zur Erden bestetiget worden. Ætatis suæ 60[1])«.

Følgende Antegnelse om en af Hertug Adolfs mest betroede Mænd turde ogsaa have Interesse:

»Adam Tratziger, Juris utriusque Doctor, der sich in der Universitet Rostock Anno 1549 für einen Theologum lassen bestellen und annehmen, da er denn für erst Epistolam Pauli ad Titum profitiret. Weil er aber sich unterstanden in einer Disputation zu defendiren, Quod simplex Scortatio non sit peccatum, haben jhm solches die Theologi nicht gut seyn lassen wollen, worüber er Anno 1550 vom Fürsten deß Landes, Hertzog Heinrichen, quem Pacificum appellarunt, seiner bestellung enturlaubet, und D. Chytræus, Theologiæ Doctor, seine Profession bekommen. Er aber, D. Adam, begab sich nach Hamburg, und ward

---

[1]) Anf. Skr. 1, 131—3.

daselbst für einen Syndicum bestellet und angenommen. Eine zeitlang hernach, als er sich auß Hamburg nach dem Gottorffischen Hofe bey Hertzog Adolphen zu Holstein begeben, ist er wegen seines geschwinden Ingenij zum Fürstlichen Holsteinischen Cantzler angenommen worden. Und endlich in diesem Jahr (1584) bey Raleffstedt, als er von Hamburg anheim fahren wolte, vom Wagen zu Todte gestürtzet, den Halß zerbrochen. Seine Freunde haben seinen Cörper nach Hamburg bringen und daselbst begraben lassen, jhm auch diese nachfolgende Grabschrifft gemacht:

Inveni Christum, spes et fortuna valete.

Er ließ die schöne Kirche zu Schleßwig auff den Holm, von schönen Porphirstein gebawet, abbrechen, und war den Thumbpfaffen daselbst ein Pestilentz[1])«.

Som Prøve paa Efterretninger, der maa antages at støtte sig til Heldvaderus's egne Iagttagelser, kan følgende fra Aaret 1618 anføres:

»In diesem Jahr ist Sigismundus Bischoff zu Oßnabrück unnd Verden, ThumbProbst zu Halberstadt, Hertzog zu Braunschweig und Lüneburg, den nehest verlauffenen Donnerstag vor Pfingsten, war den 21. Maij, zu Copenhagen angelanget, und ein groß Viertheil meilweges von der Stadt von Ihr Königliche Mayestät, neben Hertzog Ulrich, Bischoffen zu Schwerin und Schleßwig, dem jungen Printzen und seinen beyden Herrn Brudern[2]), mit einer grossen Reuterey und Fußvolck, Heerpaucken unnd Silbern Trommeten gahr prächtig empfangen, und in die Stadt gegleitet. Die gantze Bürgerschafft war in voller Rüstung mit sieben Fahnen, und ward mit grossen Geschützen vom Wall herab geschossen etc. So lange Ihr Fürstliche Gnade

[1]) Anf. Skr. II, 222 f.

[2]) Prins Christian og Brødrene Frederik og Ulrik.

da gewesen, hat man mit Turnieren, Ringrennen und andern Kurtzweilen den Tag zugebracht. Den 3. Junij ward auff den Abend, neben einem grossen Fewerwerck, auch eine Tragœdie agiret«[1]).

Saaledes som Skriftet er, med sine Mangler og Fortrin, har det utvivlsomt i sin Tid gjort god Nytte og bidraget ikke saa lidt til at udbrede Kundskab, særlig om Danmark og Hertugdømmernes Fortid; men man maa være varsom i at benytte det som Kildeskrift. Det er, som alle Heldvaderus's Skrifter, i første Linie en Bog for det brede Lag af Læsere — »en Skov (som Behrmann siger) med mange Slags Træer og Buske: politiske Begivenheder, Fødsler og Dødsfald, Ammestue- og Troldomhistorier, Efterretninger om herskende Sygdomme, om Vejrliget, om Oversvømmelser osv.« — kort sagt noget for alle[2]). Og saa findes der ovenikjøbet saa fri Bemærkninger om kirkelige Forhold, at Nyerup finder Anledning til at betegne Forfatteren som »en Selvtænker[3])«. Selv i politisk Henseende savnes ikke friere Udtalelser, end man var vant til at høre i hin Tid[4]).

En Ny oc Skøn Formular Bog, som indeholder, huorledis mand skal forstaa, nytte oc bruge de Latinske, Juristiske, Judske-Tydske Gloser oc Vocabula, som nu hoss oss oc komme i brug. Dernest, huorledis mand paa atskillige maneer, skøn, Artig oc Rethorisk, allehonde Breffue, Missiver oc Contracter ganske zierlig kand dicte, stjle oc skriffue. Alle vnge Per-

[1]) Anf. Skr. II. 302—3. Om den nævnte Tragedie, som Heldvaderus selv var Forfatter til, se foran S. 380.

[2]) Behrmann Fortale til Christian II's Historie.

[3]) Iris og Hebe 1808 I, 241.

[4]) Ved Omtalen af Gustav Vasas Død betegnes han som »den fortræffelige, vise og tapre Helt« (Sylva chron. II, 165). Men saaledes vovede næppe mange her til Lands offentlig at udtale sig om den Mand, der havde sprængt Unionen.

soner. som nogen tid acte at excellêre oc forfremmis i Skriffuestuer, til Tieniste, Nytte oc Gaffn, Nyligen fremsæt aff Nicolao Helduadero. Prentet i Kiøbenhaffn, Aar 1625. (21 Ark i 8°).

Skriftet, der flere Gange (1632 og 1650) oplagdes paany, er dediceret til »Kgl. Maj.s velbetroede Slots- og Amtskrivere«, Niels Tolder, Skriver paa Aggershus og Tolder i Oslo, Bendix Eggertsen, Forvalter over de Rosenkrantzers Gods paa »Nassø« i Norge, Christopher Brinck paa Malmøhus, Lauritz Pedersen paa Helsingborg, Iver Pedersen paa Kronborg, Hans Møller paa Antvorskov, Peder Rasmussen paa Dragsholm, Andreas Matzsøn paa Kalundborg, Hans Mortensen paa Nyborg Slot, Rasmus Nielsen paa Skanderborg, Jeremias Hansen paa Koldinghus og Jacob Andersen paa Aarhus Gaard.

Fortalen, der er dat. Kjøbenhavn, Mariæ Magdalenæ Dag 1624, er i Heldvaderus's sædvanlige, livlige Stil, fuld af Udfald mod de ubillige Kritikere, som maaske, naar de saa' Bogen, vilde sige: Saadan en Bog kunde vi ogsaa skrive. Han fortæller derfor Historien om Columbus med Æget og lader ham sige: »Nu ieg haffuer fortald eder min Reyse oc alle de Koser, ieg er gangen, da kunde i som nogle kostelige Søhaner seyle mig dennem effter. Men ieg forundrer, at ingen aff eder haffuer værit saa klog og gesuindig, at hand haffuer villet tage sig den Reyse for, før end ieg der med begynte«. — Selv har Forf. skrevet Bogen »Ungdommen til en nyttelig Undervjßning, huor aff de, som sig ville begiffue til Hoffue oc udi Skriffuerstuffuer oc icke ere komne saa vijt, at de haffue lærd perfect Latin oc deris Rethoricam, alligevel maae bekomme nogen Undervjßning, at forstaa de Latiniske, Juristiske, Judske-Tydske Gloser oc Vocabula, de samme met tiden indføre i deris Skriffuelser, process oc udi Rettergang, oc derhos lære artig at bruge Pennen, dicte oc skriffue, efftersom det

lader meget ilde oc barbarisk, at mand staar stum, eller som den, som er slaget paa Munden, naar de Rabulæ forenses komme frem med deris Latin«.

Bogen indeholder dog meget andet end Gloser (deriblandt en Del gammeldanske) og orthografiske Regler, ikke at tale om Formularer til allehaande Skrivelser. Den begynder paa Vers med nogle Levnedsregler »for unge Personer, som agte at begive sig til Hove«. Som en Prøve kan følgende hidsættes:

V. Du skalt ey soffu' formegit leng',
Thi Søffn fordærffuer unge Dreng'.
Derfor vær vaagen, frisk paa Fod,
Oc haff et ærligt Sind oc Mod.

VI. Til Drick, Dobbel oc Nattegang
Lad dig ey nogen tid forlang',
Thi Drick, Dobbel oc Horejact
Haffu' mangen smuck Karl øde lagt[1]).

VII. Guds Tiener, som hans Ord fremfør',
Dem skalt de elske, ær' og hør'.
Thi huo dem rør, hand rør forvist
Guds Øyesteen: vær[2]) deris Trøst.
Aldrig tien du saa stor en Herr',
De tien jo en, er megit størr'.

VIII. Mand sigr: Huo Bonden plage vil,
En Bondesøn brug' hand der til.
Thi hand veed best oc vel forstaar,
Huor det staar til i Bondens Gaard.
Jo meer mand Stackarl skatter, driffuer,
Jo fleer' de bliffu', ieg icke liuffuer.

---

[1]) En lignende Formaning findes allerede blandt Reravius's Vers (se Kirkehist. Saml. 4. R. II, 32).

[2]) Orig. har: er, vistnok en Trykfejl.

IX. Derfor vær god, den fattig Bond'
Du ey fortreng i nogen stund.
Thi ræt forvist den Gud oc HErr,
som skabte dig, skabte ham oc fleer'.
Ja lig' den samme Jesus Christ,
Som frelste dig, frelst' ham forvist.
Og naar huer Løn som Skyld skal faa,
Skal oc den fattig Bond' fremgaa
Med Glæd' oc Lyst i Himmerig,
Det und oss JEsus Naadelig.

Det hører just ikke til det sædvanlige i hine Tider, at den fattige Bondes Sag tales saaledes, som Heldvaderus her har gjort det.

I Fortalen til Prognosticon for 1630 omtaler Heldvaderus, at hans Formularbog »aff nogle uforstandige groffue Companer oc Zoilis bleff caninis dentibus lacereret oc pasquilleret«. Vi kjende dog ikke nærmere til dette Angreb paa en tilsyneladende uskyldig Bog. Som Forarbejde benyttedes den senere af Christian Cassuben ved Udgivelse af »Itzige Tiids Secretarius, der er en nye oc fuldkommen Formular- oc Titulatur-Bog, paa ny samlet af Nic. Heldvaderi Formular-Bog oc andre trykte Bøger«. Kbh. (1667).

Sandferdig oc kort Ißlandiske Relation, Om det forferdelige oc gruelige Jordskelff, som skedde for Østen paa Ißland hos Tyckebey Kloster forgangen Septembris, met Torden oc Liunet. Ildens nedfald aff Lufften, met stort Mørcke, Aske. fuhrige oc gloende Stene oc Brande, Deßligeste it forskreckeligt Vandfald oc Exundation aff det Bierg Jøckelen. som vaarede fra den 2. ind til den 14. Sept. dag, aldrig tilforn enten siet eller hørd. (Skriftord). Pr. i Kbh. Aar 1627. (Paa Titelbladets Bagside:) Paa Prenten forferdiget aff Nicolao Heldvadero Calend. Reg. (1 Ark i 4°).

Selve Meddelelsen har til Overskrift: »For Østen paa Ißland vid en dags Reise fra Heckelfeld ligger et møget høyt Bierg, som kaldes Mødals Jøckel. Samme Bierg er alletid oc stedtze bode Vinter oc Sommer betecket met Sne oc Yß, men induortes oc under Jorden er idel Suaffl oc Salpeter. Udi samme Bierg er Aar effter Guds Byrd 1625. i Septembris Maanet, en forfærdelig Eruption oc Biergbrud skeed, oc aff Erlige Mand Taasten Magnussøn, Kong. Mayst. Befalingsmand offuer Tyckebey Kloster, observerit oc antegnet, som effterfølger.«

Skriftet, der giver en meget levende Beskrivelse af Eruptionen, er tilegnet syv verdslige Embedsmænd paa Island[1]).

Elucidarius Evangelicus: Eller En Evangeliske Forklaring, vdi huilcken findis alle Evangelier, som Predickis det gantske Aar igiennem, paa Søndagne og andre hellige Fester. Huor aff mand kand vide Aaret, Maaneden, Vgen oc Tiden, naar saadane Mirackler oc Predicker skeed ere, effter de Almanache Conscriberet oc stillet, som i Christi tide vaare i brug, viligen forferdiget oc publiceret aff Nicolao Helduadero. (Paa sidste Blad:) Pr. i Kbh. aff Georgio Hantzsch. Anno M. DC. XXVIII. (5 Ark i 12°).

I »Fortalen« (dat. Kbhvn., Nytaarsdag 1628) til Forfatterens »besynderlige oc meget tilforladende gode Venner«

[1]) Her Gissele Hagensøn, Laugmand for Sunden oc Østen under Ißland, Her Haldur Oluffsøn, Laugmand for Norden oc Vesten under Ißland, Magnus Biørnesøn, Kong. Mayest. betroede Mand offuer Munckethu[e]raa Kloster oc Offiør [Ofjord] Sysel, Arne Magnussøn, K. M. betroede Mand offuer Isefiortz Syssel, Biørn Magnussøn, K. M. fordum velbetroede Mand for Vesten, Joen Syuortsøn, K. M. betroede Mand offuer Roensted Kloster, Gunder Haucknesøn, K. M. betroede Mand offuer Tingør Kloster«.

Vilhelm Mortensen, Borger i Helsingør, og Bartholomæus Haagensen, Borger i Kjøbenhavn, giver Heldvaderus en historisk Udsigt over de kirkelige Perikopers Oprindelse og søger at paavise deres indre Sammenhæng, idet han vil godtgjøre: »I saa Maade henge alle Evangelia oc Epistler, som forklaris det gantske Aar igiennem, fin ordentlig tilsammen, icke anderledis end en Guldkæde, tilhobelenckede, det eene effter det andet, effter Aaret, Tiden oc Tidens leilighed«. — I selve Skriftet, der er prydet med en Del Træsnit, søges paavist, til hvad Aar og Dag ethvert af Søn- og Helligdagsevangelierne maa henføres, selvfølgelig et temmelig vilkaarligt Stykke Arbejde, med Hensyn til hvilket Forfatteren dog beraaber sig paa forskellige Skribenter, der før ham havde forsøgt sig i lignende Beregninger.

Skjønt Skriftet vel nærmest er beregnet paa kristeligsindede Lægfolk, kunde det ogsaa tjene til Vejledning for Præster, da det i sidste Afsnit giver en kort Anvisning til det Thema, der passende kunde behandles paa enhver af Kirkeaarets Prædikedage.

I nær Sammenhæng med ovennævnte Skrift staar følgende:

Nicolai Helduaderi Femten Meditationes eller Christelige Betenckelser om vor HErres JESV Christi Leffnet, Pine oc Død. (Paa sidste Blad:) Pr. i Kbh. aff Georgio Hantzsch. (4 Ark i 12°).

Skriftet er (Kbhvn. 24. Febr. 1628) tilegnet »Fru Elina Marsuin til Ellinßborg, Vallø, Kiestrup, Lunegaard, Boller oc Rosenvold etc. Min megit tilforladendis Fautoritet, befordrerske oc gode Ven«. Det maa nævnes som et af hin Tids smukkeste og varmest følte Opbyggelsesskrifter. Den Tone, der gaar igjennem det, er passende anslaaet i det gamle, dybe Hiertesuk, der er anbragt under en Frem-

stilling af Kristus paa Korset (paa Titelbladets Bagside): »Non ego Pauli veniam requiro, Gratiam Petri neque posco, sed quam in Crucis Ligno dederis Latroni, Sedulus oro«.

Trifolium Theologicum, vdi huilcket Korteligen oc Summariske er befattet oc comprehenderet den Papist-Jesviteske, Luther-Evangeliske oc Zwinglio-Calviniske Troe oc Lærdom. (Billede af et Træ, der gror op af Bibelen; dets »tre Blade« omslutte Billeder af Paven, Luther og Calvin). Korteligen oc eenfoldeligen, ingen til nogen foract, aff deres egne Schriffter oc Documenter Colligeret oc sammenskreffuit aff Nicolao Helduadero, Christi Servo. (Paa sidste Blad): Kbh. 1628. (6 Ark i 8⁰).

Paa Titelbladets Bagside findes et latinsk Digt af Heldvaderus, der ret træffende udtrykker hans for hin Tid mærkelig ukonfessionelle theologiske Stade. Det hedder nemlig deri:

Dogmata Pontificis studiose sana capesso;
Comprobo Calvini congrua scripta DEO;
Et sum Lutheri verum scribentis amicus,
Sed placet ex illis nullus iniqva docens.

Skriftet, der til en vis Grad (men ogsaa kun til en vis Grad) kan betragtes som en forkortet dansk Gjengivelse af Heldvaderus's tidligere omtalte tydske Skrift, »Amphitheatrum Fidei Catholicæ«, indledes med en lang, interessant Fortale (dat. Kbh. Mariæ Magdalenæ Dag 1628) stilet til Jens Andersen, Ridefoged paa Vognø i Halland, og Anders Andersen, Skriver og Ridefoged i Halmstad, Sønner af Forfatterens »gamle gode Ven og Nabo«, Hr. Anders Gonsager, fordum Sognepræst til »Ugbjerg« Sogn ved Tønder. Heri omtales først Sekterne i den jødiske Menighed og derpaa Partierne indenfor Kristenheden. Bl. a.

siges: »Alleene udi det land Holsten (icke udi Kong: May. gebed) oc Eiderstadia haffuer mand, cum moerore gravi omnium piorum, maatte lide icke mindre end 9 Sæcter, foruden Epicuræer, som (maa skee) torde været de fleeste. For det første haffuer der været Papister. 2. Anabaptister, som mand kalder Giendøbere. 3. David-jøriter. 4. Enthusiaster. 5. Sinergister. 6. Novatianer. 7. Adamiter, som oc kaldes frie-geister. 8. Arminianer, oc til det 9. De nye-udsprungne Rosen-Creutzer. Huilcke met deres forargelige Leffnet, slemme væsen oc falske Lærdom haffue forførdt mange mennisker. Oc enddog dennem vel icke haffuer været tilstæd publice at prædicke oc lære i Kircker heller Scholer, saa haffue de dog saaed deres Ukrud udi andre forsamlinger, samquem, Kroe oc Gildehuser et privatis conversationibus (diß verre) alt formeget. Besynderligen haffue Menister oc Giendøbere haffdt stor platz«. (Disses Lære søger Heldvaderus derpaa at gjendrive). »Men, skee dog Gud sin ævige ære, at wi haffue i hertogdomme beholdet den reene, klare, uforfalskede Lutheri Bibell oc Catechismum til denne dag. Effter huilcke wi haffue at rette oss«. — Derpaa gives en Række Oplysninger om Luthers tydske Bibel — ogsaa om de danske Udgaver af samme — og denne Udvikling sluttes med følgende Vers, der viser Forfatterens Grundstemning:

Non mihi Calvini non Papæ dogma probatur,
Sed sum discipulus, magne Luthere, tuus.

Selve Bogen bestaar af to Hovedafsnit. I det første viser Heldvaderus, i hvor mange (16) Stykker »Papisterne oc Lutheranerne troe, prædicke oc lære endrecteligen«, medens »Calvinisterne oc Zwinglianerne troe, prædicke oc lære der imod«. Afsnittet slutter med de økumeniske Symboler, »som læsis oc siunges i Guds Kircke oc Menighed baade hoss Papisterne oc Augsburg Confessions Evangeliske«. — Bogens andet Afsnit har følgende særlige Titel

Her effter følger Pawens Fauter, derhos Lutheri kratteborst. som er en Kort oc Sandferdig Beretning om den Troe oc Lærdom, som holder Papister oc Lutheraner fra huer andre, at de icke stemme offuer et.

I dette Afsnit fremstilles ni væsentlige Divergenspunkter mellem Papisterne og Lutheranerne. Skriftet slutter med den gamle danske Gjengivelse af Luthers Bearbejdelse af Dav. Ps. XII:

O Gud, af Himlen see her til,
Oc lad dig det forbarme.

Hertil er føjet en Fortegnelse over Salmer, der brugtes før Reformationen, samt de Salmer og skjønne Lovsange som »den dyre Guds Mand Lutherus« selv havde skrevet.

Skriftet, der er meget karakteristisk for Heldvaderus's almenkirkelige Stade, forekommer sjeldent komplet; et fuldstændigt Exemplar findes i Hjelmstjernes Samling.

I Fortalen til Prognosticon for 1630 (dat. 1. Juni 1629) giver Heldvaderus følgende Oplysning om et Arbejde, han længe havde haft under Hænder[1]:

»Haffuer jeg paa høyetydske Tungemaal giord en stor Sleswig-Holsteiniske Chronicon om Landenis lelighed, huad Konger, Greffuer, Første oc Herrer samme Førstedomme, bode før oc effter Christi Fødsel, haffue forrestaaet oc regieret, oc huad midler tid derudi naffnkyndigt sig haffuer tildraget oc begiffuet. Item om deris Religion oc Affgudsdyrkelse, oc naar de haffue annammet den Christne Tro etc. Denne Bog bliffuer in Folio, stor oc tyck, endes paa det Aar Christi 1624, der min Genius sagde mig: Hic figas pedem! Prentes i Hamborg«.

Skjønt Bogen saaledes synes at have været sin Udgivelse nær, vides den dog aldrig at være kommen for

[1]) Se foran, S. 23—4.

Lyset. Muligvis er der bevaret et Brudstykke af den i en tydsk Fremstilling af Christian II's Historie, af hvilken en Afskrift, dat. Hamburg d. 28 Jenner Ao. 1659, findes i Thottske Saml. 825 Fol. Som Forfatter angives paa Titelbladet: »A.(!) Helwaderus, Dänischer Geschichtschreiber.«

Morsus Diaboli: Eller den bittere sandhed om Judas Ischariots Christi Forredders Compagnie oc Gildehus: til huilcket henhører alle falske, forræderske, løgnactige Øretuder, Trappedrager, Spitzhøffder, Bagvasker, Beklicker, Ridderø, Talerckenslickere, Øyentienere, Parasiter, Calumnianter, Ærenskændere, Pasquillen skriffuer oc dicter, Alle Guds fragangene, Erforgætene, løgnactige Skiendergæster til it Spegel oc memorial: Disligeste alle fromme, vskyldige Hierter . . . til trøst, aurea veritate beskreffuet oc foregiffuet aff Nicolao Helduadero Calend. Reg. (Skriftsprog). Pr. i Kbh. hos Henrich Waldtkirch 1629 (137 + 148 SS. i 8⁰).

Skriftet er ved en Fortale, dat. Kbh. 1629 paa St. Laurentii Dag, tilegnet Christoffer Nielsøn Tunder, Foged over Fosen Len i Trondhjems Stift, og hans Hustru Sidsel Andersdatter[1]). Heri hedder det bl. a. »Effterdi nu, min kiere Christoffer, jeg vel haffuer hørt oc spurt, huad Forfølgelse oc Eftertale I oc haffue uskyldeligen maatte lide til Vardhus, midler tijd I vaare baade Foged oc Capitein udi Feidens tijd samme sted, oc med huad sandru beskedenhed I eders Forfølgere oc Calumnianter nocksommeligen [haffuer] ofuervundet oc stopet Munden paa Saduceerne, haffuer jeg icke kunde forbj gaa at tilskriffue oc dedicere eder denne ringe tractat«.

[1]) Mon ikke en Søster til de to Sønderjyder, Heldvaderus havde tilegnet »Trifolium Theologicum« (s. ovf. S. 403).

Efter nogle latinske Vers af Nicolaus Wallarius F. om al den Haan og Forfølgelse, Heldvaderus i sit Liv havde maatte døje, og en Række Vers i samme Sprog om det skrækkelige Uhyre »Calumnia«, følger saa i 1ste Del en vældig Philippica mod de i Titelen nævnte Æreskjændere, Hyklere osv., belagt med historiske Exempler, hentede allesteds fra, især fra den danske Historie. Skriftets 2den Del, der har fortløbende Arksignatur, men særlig Pagination, har til Titel:

Morsus Diaboli Anden Part. Vdi huilcken fremsættis nogle Præmonitiones, gode Raad oc Anslag, huorledis et fromt GVds Barn, vdi Herrens fryct, kand tage sig vare, skye oc flye Judas forræderske Gilde, Laugsbrødre oc Selskab vdi denne Forrædelige, Hadske oc falske Verden.

Ogsaa denne Del indledes med nogle latinske Vers om, hvorledes man paa kristelig Vis skal hævne sig paa sine Forfølgere og Bagtalere, nemlig ved sagtmodig og rolig at gaa af Vejen for dem og aldrig betale med samme Mønt. »Anden Part« er (Bartholomæi Dag 1629) tilegnet Forfatterens tidligere (S. 35) nævnte »Landmand«, Niels Mikkelsen, Borger og Brygger i Kjøbenhavn, og hans Hustru Dorothea Pedersdatter[1]).

Det er et Fredens Ord, Heldvaderus her taler til sin Samtid, og man vil næppe kunne nægte hans gode Hensigt Bifald, naar han siger: »Huert Christet Menniske maa lauffve sig til at være en Rose, som opvoxer ibland Torne oc Tidtzeler, imod huilcke de ingen andre Vaaben oc Verie haffue at bruge end en gudelig oc andæctig Bøn,

[1]) I denne Fortale citeres Visen om »Her Timand, som bleff slaget paa Synderherretz Ting, om huilcken Bynderne siunge i Jydland: Nu ligger Timand oc rinder Blod, endnu gaar Plog udi sorten Jord.«

oc derhoß visseligen oc stadeligen troe, at Dieffuelen eller Dieffuelens tilhængere kunde aldrig optæncke saa mange Finantiske Stycker oc falske Rencker imod Christi Lemmer. Gud ved jo at paafinde fleere gode Raad til at redde, beskierme oc forsuare sine elskelige oc udvaalde Børn«.

I det hele maa det jo til Heldvaderus's Ros siges, at han trods sine ofte heftige og skarpe Ord, var en stor Elsker af Freden og tidlig og silde gjorde sig til Talsmand for den som for alt, hvad han mente kunde tjene Borgerlykke.

Det er i dette Skrift, han har opbevaret os Mester Hans Tausens fortræffelige Vise om Løgn og Sandhed[1]. Selv har han ogsaa deri leveret flere rimede (men ikke poetiske) Bidrag, f. Ex. »En drabelig Vijse, uddragen aff den hellige Skrift. Alle dennem, som bagvaskis oc forfølgis met Løgn oc Lack, til trøst«. Blandt de indstrøede rimede Stykker findes et med Titel »Et ynckeligt Klagemaal offuer denne hadske oc falske Verdens Suig oc Bedragerie«. Det er uden Forfatternavn; men man vilde sikkert tage fejl, om man tillagde Heldvaderus selv Æren derfor, da det er betydelig bedre end noget, der haves fra hans Haand. Her maa vi nøjes med at anføre Nr. 1 og 5 af de 8 Vers, hvoraf Visen bestaar:

Det er for vist bland alle Mand
    En meenlig Sorg oc Klage,
At Troe oc Loffue ey findis kand
    I disse sidste Dage:
Her gielder ey Ord, her gielder ey Eed,
    Ey Breff eller Segel hin stercke,
Jeg troer, de Fromme maa støt være kied
    At leffue, huo det vil mercke.

---

[1]) Se Bruun, Viser fra Reformationstiden. S. 14 ff.

Ligervijs som Ræffuen, paa Isen gaer,
Sine Kløer veder met sin Tunge,
Paa det hand icke skade faar,
Saa giør nu Gamle oc Unge,
Deris Skoe aff Ræffskind er[1]) bereed,
At de skulde icke falde,
Men skrier saa tredskelig aff sted,
Lader sig dog trofast kalde.

Næsten et halvt Hundrede Aar efter Skriftets Fremkomst blev det oversat paa Svensk af Nils Krook i Strømstad (trykt i Götheborg 1674. 8°). I Fortalen ytrer Oversætteren:

»Så snart thenna ampre Materien migh förekom, och iagh mehr och mehr wid mine Reesor fick henne genomläsa, och icke sporde någon sådan Book för thenna Tijden på mitt Fädernelandz Språk wara sammenskrefwen, som dock icke allenast är kort, och förthenskul beqwäm til en roligh Reesebook; Utan och kan gifwa the Eenfaldige och någerlunde Christälskande beweeklige Hiertan, ther hon utan Affecter medh Devotion läses, och icke drages uthi någon wrång Uthtydning, en nyttig Warning, helsosam Lärdom och hiertans Tröst; Hälst emedan alt hwad här uthinnan författas, aff Gudz sanna Ord och thes Rättesnöre tager sin Grundwahl, Begynnelse, Medel och Ända, och alt til Gudz Lydna förer, leder och styrer. Alt här före hafwer iagh besynnerligast welat til thetta Wärketz Förfrämjelse hafwa mitt Arbete ospardt«.

Onomat-Etymologicon de Originibus Nominum Virorum ac Mulierum, priscâ restitutione. Det er: En Nyttig oc Almindelig Naffnebog, Huorudi en huer kand finde sit Døbe Naffn, Huorledis oc huad det betegner,

[1]) Heldv. har: oc (vistnok en Trykfejl).

Nytteligen at vide, for dennem som der haffue lyst til: Nyligen beskreffuen oc publicerit aff Nicolao Heldwadero. Prentet i Kiøbenhaffn, Aff Henrich Kruse, 1630. (78 SS. i 8⁰).

Skriftet er tilegnet »Erlig, Velbyrdig, Edel oc Konstrig Mand, Mester David Balfowr, Kongl: May: Offuerste Skibs-Arckelie Bygmester, Min besynderlig gode Ven«. Til denne siger Heldvaderus bl. a.: »Eder, min kiere M. David haffuer ieg ville dedicere oc tilskriffue denne lille Tractat, efftersom I er fød oc baaren aff ypperlig Adels Stamme oc Herkomst udi Skotland, huilcket aff eders Gebortsbreff nocksommelig staar at bevise, som den mectige Kong Carolus, Magnæ Britanniæ (etc.) Rex, sub sigillo aureo, giver eder Vidnesbyrd[1])«. Om Dav. Balfours »Bedrift og Kunst« fortælles saa videre, at han paa Christian IV's Befaling og Bekostning har bygget »mange adskillige store Skibe, blant huilcke ere høyligen at berømme det Skib, som kaldes de 3 Kroner, desligeste Recompens, Argo, Justitia, S. Anna, Pœnitentz, Makaril, Jupiter, S. Peder, Trost, den lang Galley, noch en Galley, Hummer, Postilion, Sælhunden, Fluende Fisk, Haren, Munden, Oldenborg, Pramen, som kaldis Skeltudzen, oc mange flere, men ocsaa de 2 store Skibe, som nu staae paa stappelen«. — Tilegnelsen er dat. Kjøbenhavn 1630 den 13 Juni, som »er den rette Midsommers Dag, effter den Astronomiske Konst at regne«, en Bemærkning, der viser, at Heldvaderus nu var bleven klar paa, at den gregorianske Kalender, som han tidligere havde forkastet[2]), var den rette.

En af Forfatterens Venner, Andreas Petrejus Arrhensis, Præst i Olderup ved Svenborg, har ledsaget

[1]) Hele »Geborts-Brevet«, der indeholder vidtløftig Oplysning om Slægten Balfour, findes aftrykt ved Slutningen af Tilegnelsen.

[2]) Se foran, S. 16.

Skriftet med et lidet Æredigt til »ad præcellentem Astrologum«.

Hvad Navneforklaringerne angaar, som Bogen indeholder, da ville de næppe nu alle blive godkjendte. Som Prøve maa det være nok at anføre følgende:

»Andreas er et grækisk Naffn, paa Dansk Anders eller Ender, saa meget sagt, som en mandelig, drabelig og dapper Mand. Hartman er det samme ocsaa paa Tydsk, lige saa Helmer, Hulffmar er bistander i Nøden. Sanct Andreas vaar Christi Apostel:

Andreas vaar fød i Bethsaida,
Hand lærde i Ponto oc Bithynia.
I Macedonia oc Achaia dernæst,
Paa sidste bleff hand til Patris kaarsfest,
Tre Dage hand leffuend paa Korsset stod,
Oc lærde Guds Ord alt med frijt mod.

Bogen slutter med den ogsaa andensteds aftrykte Fortegnelse over »Gammel Adels Slecht udi Danmarck paa de tjder, der Herre Bisperne bleffue affsæt, oc Religionen forandret, Anno 1536«. Den begynder saaledes:

Sommer, Vinter, Vind oc Juel
Oxe, Worm, Bleß oc Hiul
Giedde, Kraaß, Godsk oc Grijs,
Høg, Due, Falck oc Frijs[1]).

Versene slutte med det fromme Ønske:

Gud giffue oss den evige Ro,
I Himmerig hoss hannem at bo!

---

[1]) I Fortalen har Heldvaderus for øvrigt meddelt nogle lidet betydende Bemærkninger om adelige Slægtnavne, deriblandt følgende: »Den første Falckendorph kom ind i Danmarck med Kong Christoffer aff Beyren, vaar fød aff Frijherrer Slect i Tirol«.

Tractatus Physico-Theologicus. Eller En eenfoldig oc Christelig Betenckelse oc Advarsel om Jordskiel, som i disse Nordlendiske Riger oc Lande, Insuler, Peninsuler, Øer oc Steder wsedvanlig, vdi denne sidste Verdsens Tid sig begiffue oc tildrage. Vdi besynderlighed denne sidste, som skede Anno 1632. imellem den 29. Februarij oc første Dag Martij begyndelse, skeede[1]. | Mange Gudfryctige Mennisker til en besynderlig Advarsel, foruden all Superstition, forgiffuit oc vdi Prenten forferdiget aff Nicolao Helduadero. (Skriftord). Pr. i Kbh. Aar 1632. (3 Ark i 4⁰).

Dr. med. Henr. Paschasius har ledsaget Skriftet med et latinsk Digt, fuldt af Beundring over Heldvaderus's omfattende Viden. Tilegnelsen er rettet til »Erlige, Forstandige oc Velfornemme Mend Christophoro Iffversøn. Kong: May: vdi Danmarck etc. Offuer Renteri Schriffuer oc Dispensatori fidelissimo, Jonas Heinemarck, Kong: May: Offuer Tolderi Forvalter, Marco Radebandt, Kong: May: fordum Kammertiener, nu fornemme Borger i Kiøbenhaffn, Clawes Haen, Forvalter oc Foget paa Rantzowholm, etc. mine gunstige gode Venner«.

Hvad Jordskjælvet, som ikke synes at have været meget stærkt, angaar, da søger Heldvaderus at forklare det ved den Antagelse, at visse i Jorden indesluttede Dampe øve en saa stærk Spænding, at de frembringe Rystelser, indtil de gjennem de opstaaede Revner i Jorden havde skaffet sig Udgang. For at forklare denne Sætning bruger han følgende Billede: »Naar en Tønde bliffuer opfyldt met Vand oc fast tilspundet, da kand Vandet icke bevege eller røre sig i Tønden eller skuolpe, du maat røre Tønden, huorledis dig lyster, saa romsterer oc rører det sig dog icke i Tønden, som Du kan høre eller

[1]) Dette Ord bør vel udgaa.

formercke, efftersom Vand haffuer ingen Spiritus. Men dersom du fylder en Tønde met Most eller nyt got Øll, oc spunder den vel til, da søge de subtile Fugtighed oc Dunste, som findis udi Mosten, deris Udgang, saa at mand maa endten giffue dennem Lufft, at de kunde komme derud, eller Fadet oc Tønden springer itu, som oc skeer, naar mand [haffuer] tilspundet Øllet for tilige. Derfor maa Vijnhandlerne altid giffue Vijnen lufft, at Fadene icke springer i sønder for dennem. Huilcket ocsaa hoss oss brugeligt vaar, den tid mand her indførde det gode uforfalskede Tyskøll her udi Riget, huilcken Krafft oc Mact det haffde, saa at det sang alletid aff Spu[n]dene: Lath uth, Lath uth. Men nu bliffuer det icke for sterck brøget, saa det lader sig vel holde oc temme«.

Siden tager Forf. Anledning af Jordskjælvet til at prædike mod »nogle letfærdige ny Noder, som ere indførte fra fremmede Lande«, bl. a. »de vide og side Halskraver«, som de unge Kvinder havde lagt sig til[1]). I det hele optræder han i den lille Bog som vældig Bodsprædikant, der foreholder sine Læsere, at det er godt nok, at de søge Kirken og holde Bededage; men dermed er dog kun lidet udrettet, naar de alligevel fare frem i Synden. »Det er vel høyligen at berømme, at hoss oss i den eneste By Kiøbenhaffn skeer aarligen flere end to tusinde Prædickener; men huad kand det gaffne, naar ingen Bod oc Bedring er forhaandt?«

Ifølge Nyerups Lit. Lex. S. 241 er Skriftet ogsaa udkommet paa Tydsk (Kbh. 1632. 4°).

Heldvaderus havde hidtil paa sin lange Skribentbane, som det synes, aldrig været generet af Censuren, der ellers kunde lægge Forfatterne saa mange Stene i Vejen, og det

[1]) En karakteristisk Historie, som Heldv. har om disse Halskraver, er gjengivet hos Stolpe, Dagspressen, I, 74.

skjønt der i hans Skrifter hyppig nok fandtes dristige Udtryk, der kunde vække nogen Betænkelighed. Men endelig kom ogsaa han til at støde an mod denne Bom, der, naar den først lukkede sig, ikke var god at rokke. Anledningen var et Skrift af ham, kaldet »Harmonia Evangelica«, altsaa tilsyneladende et meget ufarligt Emne. Den 9. Februar 1633 meddelte Universitetets Rektor i Consistorium, at Rentemesteren havde sagt ham, at det var Kongens Befaling, at »Heldvaderi Bog skulde revideres, og dersom der intet fandtes i den mod Guds Ord, skulde den trykkes«. Formodentlig var denne Befaling fremkaldt ved den Omstændighed, at Heldvaderus havde søgt om kongl. Privilegium paa Udgivelsen af Bogen. Da Professorerne havde set lidt paa Manuskriptet, forlangte de, at Forfatteren i Randen skulde angive sine Kilder, for at man kunde slaa dem efter. Et Par Maaneder derefter forelæstes en Ansøgning til Kongen fra Heldvaderus, der bad om, at hans Bog enten maatte kasseres eller approberes. Det trak ham aabenbart for længe ud med Professorernes Censur. Disse bleve nu enige om, at Rektor skulde tale med Kansler Chr. Friis og sige ham, hvilke Fejl man havde fundet, »at Professores kunde være undskyldte«. Det var Peder Vinstrup, der nys var bleven Professor og altsaa skulde tjene sine Sporer, hvem Gjennemsynet var overladt; men den lærde Kansler havde ogsaa kiget i Manuskriptet og fundet »en Del, som ikke kommer overens med Bogens Indhold« (ɔ: dens Emne). Det er nu meget rimeligt, at det forholdt sig saaledes; thi det var jo Heldvaderus's Svaghed eller, om man vil, hans Styrke som folkelig Skribent, at han var alt andet end Systematiker. N. M. Petersen[1]) siger da ogsaa om ham: »Han blander alt imellem hinanden. Som populær Skribent har han

[1]) Bidrag til den danske Literaturs Hist. 1. Udg. III, 251.

derfor(!) virket betydelig paa sin Samtid«. Vinstrup fik nu den Opgave, at gjennemgaa Heldvaderus's tidligere Skrifter og notere »hvis Fauter derudi findes baade i et og andet Stykke«. Man kunde formode, at Bogens Skjæbne dermed var afgjort, da man næppe behøvede at være nogen meget skarpsynet Kritiker for at finde »Fauter« i Kalendermandens ofte saa barokt udtrykte Tanker. Imidlertid gik Vinstrup efter Heldvaderus's Forlangende ind paa at skrive sine Bemærkninger i Randen af Manuskriptet[1]), og saa lykkedes det alligevel Heldvaderus ved imødekommende Holdning overfor sin Censor at redde i det mindste alt det væsentlige af Evangelieharmonien. Thi ved nærmere Betragtning vil det vise sig, at det, i alt Fald i Hovedsagen, er dette Skrift, hvortil der hentydes, naar der under 16. Juli 1634 findes udstedt et kongl. »Privilegium for Hr. Niels Heldvad, at ingen mod hans Villie maa lade eftertrykke en Bog, kaldes Historiarum Sacrarum Encolpodion, som han paa Prent haver ladet udgaa, og af Professorerne approberet og corrigeret er, eller andensteds her udi Riget til Kjøbs at indføre udi 18 samfælde Aar« [2]).

Denne »Samling af hellige Historier«, der er et af Heldvaderus's omfangsrigeste Skrifter, bærer følgende udførlige Titel:

Historiarum Sacrarum Encolpodion, Det er En Nye oc Nyttig Bog om vor HErris JEsu CHristi, Sampt hans hellige Apostlers, Confessorum oc Martyrers Liff oc Leffnets Historie, vdi huilcken findis Aaret, Maaneden oc Dagen, paa huilcke alting er skeed, oc sig tildraget haffuer. Desligeste Evangelij Lærdoms vdbredelse offuer atskillige Verdens Riger oc Lande.

[1]) Forhandlingerne i Konsistorium om denne Sag findes meddelte i Danske Mag. 5. R. I, 207.
[2]) Sjælandske Registre, Nr. 19, Fol. 265—6.

met Danske Kongers oc Bispers beskriffuelse, i huis Tider den Christelige Religion her i Riget er indplantet oc annammet, Oc Kirckerne vdi huert Sticht oc Herret offuer alt Riget ere opbygde. Colligeret oc sammenskreffuet aff Nicolao Helduadero, Theol. Math. et Historico, S. R. à Calendis. Cum Gratia et Privilegio Sereniss. Regiæ Majest. singulari ad Annos 18. subsequentes. Pr. i Kbh. aff Henrich Kruse. Aar 1634. Paa Salig Henrich Waldkirchs Arffvingers bekostning, Oc findis hoss dennem sammesteds tilkiøbs. (97 Ark i 4⁰).

Skriftet, der bestaar af 4 Bøger, hver med sit særlige Titelblad[1]), er tilegnet Kong Christian IV og samtlige Medlemmer af Rigsraadet, der ved Navn opregnes. Kongen og Raadet har hver faaet sin »Fortale«, begge dat. S. Laurentii Dag 1634, ikke 14 Dage før Forfatterens Død.

Efter Tidens Skik er Bogen ledsaget af en Del latinske Vers, der baade hentyde til Forfatterens Skjæbne — selv betegner han sig indtil det sidste som »exul« — og rose hans store Flid, samt love ham en varig Ihukommelse: »Tempora nulla tuum nomen ventura silebunt«. Versenes Forfattere ere: Willichius Westhovius à Westhoffen, Comes Palatinus Cæs. et Eq., Canonicus Lundensis; Henr. Paschasius, M. Doct.; Paulus Theophili Neovinus, Pastor Slaglos.; Johannes Thomæ Schowius Roëskildensis, Art. et Phil. Magister; Johannes J. Ottenius Posscholanus[2]), quondam Reg. Maj. Cantor; og Johannes Mejerus Holsatus. Heldvaderus tiltaler paa horatsisk Vis selv sin Bog og opmuntrer den, »ut animo constanti multorum injurias perferat«.

[1]) I de 3 første Bøger ere Bladene folierede. Men 4. Bog har kun den fortsatte Arksignatur.

[2]) Mon den Hans Ottesen, der 1628 var Kannik i Lund (Kirkehist. Saml. 4. R. V, 28—30)?

Første Bog, der bestaar af 160 Blade, »indeholder vor HErris JEsu Christi Liff oc Leffnitz Historie eller Krønick, aff de Hellige fire Evangelister tilsammendragen, oc udi en rictig Harmonia oc Ordning set, saa mand kand vide, paa huad Aar, Maaned oc Dag en huer Evangeliske historie er skeed, fra hans Undfangelse oc Fødsel, til hans hellige Pine, Død, Opstandelse oc Himmelfærd«. Den er illustreret med en Mængde Træsnit og yder en saa god Fremstilling af det Ny Testamentes Bibelhistorie, at man ikke lettelig vil finde nogen bedre fra hin Tid. Men Forsøgene paa at angive Aar, Maaned og Dag for enhver Tale eller Begivenhed i Jesu Liv maa staa for den gamle Kalendermands egen Regning.

Anden Bog indeholder Apostlenes Historie med Jerusalems Ødelæggelse i udførlig Fremstilling; tredie Bog en Udsigt over Danmarks Kirkehistorie[1]) og dets Kongers Historier; fjerde Bog en Art Nøgle til Almanakken eller Beretning om de Martyrer, hvis Navne Kalenderen indeholder.

Størst Interesse for os har tredie Bog med dens Karakteristiker af danske Konger. Særlig kunde fremhæves den forholdsvis udførlige Skildring af Frederik II, hvis Ros forkyndes i stærke Toner. Som en Prøve af den nævnte »Bogs« ret blandede Indhold kan følgende lille Afsnit hidsættes:

»Om Kemper oc deris Begraffuelser
hoss oss Danske i gamle Dage«.

»Kemper kalledis fordom nogle Drabelige Stridsmend, Balgere, Fectere og Woffuehalse, som nu kaldis Krigs-

---

[1]) Derunder adskilligt om »Kirkernes hæderlige Navne og gode, gamle Kirkeceremonier«, for en Del det samme Emne, Heldvaderus havde behandlet i »Eleusinia sacra« (1610) og i »Amphitheatrum fidei catholicæ« (1622).

offuerster. Capiteiner etc. Disse vaare mesteparten store, stercke oc føre Personer, som Samson, Goliath oc sterck Odder etc. Dog icke saa store, som Kierlinger haffue dictet om dennem i de gamle Kempe Vijser. Deris Begraffuelser saa vel som den menige Mands vaare vdi Marcken opkast aff Jord, oc met Steene mesteparten omset, huor vdi huer Familia oc Slæct haffde deris begraffuelser paa Hedenske vijs, efftersom mand ingen Kircker haffde i de Dage«.

»Paa samme Høye komme de tilsammen oc haffde deris Ceremonier: Men mit paa dennem vaare gemeinligen opset 2 eller 3 Steene, oc der paa en bred flad Steen, paa huilcken de offrede [til] deris Afguder, fordi de trode mesteparten Siælens Udødelighed, oc effter døden it ævig Liff, eller oc Helffuedis quale«.

Heldvaderus forstod at aagre med sit Pund; adskillige af hans senere Skrifter kunne derfor i alt Fald for en Del betragtes som ændrede Udgaver af ældre af ham udgivne Arbejder. Ved Forandringer i Stoffets Ordning, ved Tilsætning af nyt Kryderi og ved anden Oppudsning, ikke mindst ved ny, opsigtvækkende Titel, gik det an at skabe en ny Bog af en eller flere gamle, uden at den mindre opmærksomme Læser tog Anstød deraf. Det ovennævnte Skrift afgiver tildels Bevis i saa Henseende.

Saa meget Heldvaderus end har udgivet, saa efterlod han dog ved sin Død endnu flere Vidnesbyrd om sin utrættelige Flid. I Biskop Jens Bircherods Bibliothek fandtes saaledes i sin Tid et Haandskrift, hvis Titel angives, som følger:

Ethica moralis, œconomica, politica et theologica af Nicol. Helvadero, paa Dansk[1]).

[1]) Suhms Nye Saml. IV, 3—4. H., S. 81.

Bogen vides ikke at være bleven trykt. Derimod er der et andet Stykke af Heldvaderus, der efter hans Død kom for Lyset, nemlig:

Beschreibung Aller Könige in Dennemarcken von Nicolao Heldvadero, Theologo et Mathematico Regio. Hamburg im Jahr Anno 1641. (Tværfol.).

Bogen, der næppe findes her i Landet, er af Professor, Dr. J. Paludan funden i Universitetsbiblioteket i Upsala og beskrives saaledes: »Det er en Tværfolio bestaaende af 6 paa Pap opklæbede store Blade, der kunne foldes ud. De tre øverste ere ret gode Kobbere med architektoniske og Figurbilleder, der dog ikke synes at staa i nogen egentlig, heller ikke allegorisk Forbindelse med Indholdet af det følgende, nemlig danske Kongerækker fra Dan til Christi Fødsel, fra Christi Fødsel til Christendommens Indførelse og derfra til Christian IV, med en særlig Fortegnelse over den oldenborgske Stamme. Hvad Udstyrelsen angaar, er det hele et Pragtstykke for sin Tid«[1]).

I Worms Lexicon ov. lærde Mænd I, 421 tillægges der N. Heldvaderus et Skrift med Titel: »Ænigma sincere inventum anni melioris spei«. 1645. 4°. Da det ikke er lykkedes mig at finde Skriftet, kan jeg ikke udtale mig nærmere derom. 1645 hvilede Heldvaderus for øvrigt jo forlængst i Graven.

Heldvaderus havde aabenbart en udviklet Sands for Anekdoter[2]); intet Under, at han selv er bleven Gjen-

---

[1]) Blandinger, udg. af Univ.-Jubil. danske Samfund, II, 12.

[2]) Bl. a. fortæller han i en af de sidste Aargange af Prognosticon en morsom Historie om den skotske Digter David Lindsay, der søgte om at blive Kong Jacobs Hofskrædder; man faar ved at læse den en Fornemmelse af, at Heldvaderus har tænkt paa sig selv, da han fortalte om Digteren, der skjønt han villig ind-

stand for saadanne. Man kunde næsten sige, at han er bleven Offer for dem, ikke just fordi Anekdoterne om ham i høj Grad kunne nedsætte ham i Efterverdenens Dom: men nogen Ære høster han dog ganske vist heller ikke af. hvad der i Anekdotens Form er fortalt om ham.

I et Exemplar af Prognosticon for 1634 i det Kongl. Bibl. findes der saaledes med H. Grams Haand følgende Antegnelse: »Der siges, at denne Nic Helduaderus elskede got og lystigt Sælskab, af Renteskriverne for sin Lystigheds Skyld tiit blev medtagen og tracteret paa Viinkjældere; men deris Koner, som denne deris Mænds Natte-sidden ej kunde fordrage, kom ej alene efter Mændene og hentede dem hjem om Natten med temmelig uvenlige Oord og Miner, men bleve ogsaa N. Heluaderus's store Fiender, som dend der forførte deris Mænd, hvorfor hand, eendeel af dem til Spot og at hævne sig, denne Fortale [om S. Peders trende Døtre] haver skrevet«.

Skjønt Heldvaderus flere Gange i sine Almanakker tager de onde Kvinder under Behandling (»Huo der haffuer en ond Quinde. hand gaa betiden tho Huus«, siger han f. Ex. i Progn. for 1630), finde vi det dog, efter hvad vi ellers kjende til Manden, ikke sandsynligt, at han af Hævnlyst skulde have fortalt Eventyret om S. Peders Døtre. I sin Egenskab som Moralist revser han meget mere til alle Sider, slette Mænd ikke mindre end slette Kvinder. alt som det kan falde sig.

Langebek har optegnet følgende Anekdote, uden Angivelse af sin Kilde: »Aar 1631 den 25 Dec. indleverede

---

rømmede, at han ikke forstod det mindste af Skrædderhaandværket, dog søgte den vellønnede Post, fordi han iblandt Kongens Omgivelser saa' Folk, der bar Titel af og nød Løn for Forretninger, som andre udførte. – At Heldvaderus's Anekdoter undertiden have været af lavkomisk Art, ses af Jac. Fabricius's Referat af en saadan i sine Optegnelser (Gl. kgl. Saml. 3469, 8°).

Helduaderus en astrologisk og prognostisk Calender til Kongen, som han hvert Aar pleyede, hvori ved den 5 Novemb. stode disse enkelte Bogstaver: G. b. f. r. i. a. Kongen lod ham tilspørge, hvad disse Bogstaver skulle betyde, og fik at vide deres Mening: Gud bevare Frands Rantzov i Aar. Da denne Herre virkelig paa denne Dags Aften Kl. 11 druknede i Rosenborg Have, lod Kongen Heldvader befale, »ey mere at befatte sig med Spaadomme, langt mindre at indlevere samme til Hans Majestæt[1])«.

R. Nyerup har underkastet denne Anekdote en Prøvelse[2]), der ingenlunde har ført til Stadfæstelse af dens Paalidelighed. Navnlig ere de angivne ominøse Bogstaver ikke fundne i nogen Kalender. Kongens Forbud mod Spaakalendere er jo desuden af en langt senere Dato.

Peder Syv har ogsaa leveret Bidrag til Anekdoterne. Saaledes fortæller han: »Heldvaderus havde sat i en af sine Almanakker paa en vis Dag: »Kom ej til Hove«. Christian den Fjerde lod ham derfor kalde op til Slottet og bestillede, at han blev vel beskjænket. Men der han gik hjem, vare Nogle, som gave sig i Klammeri med ham, og sølede ham i Dyndet, saa han strax gik tilbage, og klagede den Overlast, hvorpaa Kongen lod ham svare, at han skulde agtet sin egen Spaadom og blevet fra Hove den Dag[3])«.

Om der ligger en virkelig Begivenhed til Grund for denne Fortælling, maa vi lade staa hen. Men de angivne Ord har jeg ikke fundet i nogen Almanak, og Nyerup ikke heller. At Kong Christian til Tider fandt Fornøjelse i at drikke sine Gjæster paa Pelsen, er jo ikke ubekjendt; men at Heldvaderus er bleven Offer for denne Kongens Til-

---

[1]) Videnskab. Selskabs Dansk hist. Almanak for 1776.
[2]) Minerva for Jan. 1804, S. 14 ff.
[3]) P. Syv, Danske Ordsprog, 2. Del, S. 247.

bøjelighed, har man dog ikke ellers nogen Efterretning om. Naar Nyerup siger[1]): »Man veed, at Heldvaderus ingen Hader var af et godt Glas Vin«, saa kan dette være en ganske rimelig Formodning; men man veed dog ikke andet, end at han, naar den kolde Tid indfandt sig, anbefalede »den gamle Mand« en »Rømerken« spansk Vin, eller et Glas littauisk eller dansk Mjød som Morgendrik.

Mere paalidelig finder jeg en anden Anekdote, som Peder Syv har bevaret[2]): En Gang lod man Heldvaderus høre, at Vejrliget ikke traf ind saaledes, som han havde spaaet, og at der var temmelig megen Løgn i hans Almanakker. Hans Svar blev: »Hvor megen Sandhed vil I da have for 2 Skilling?«, hvoraf man har sluttet, at dette var Prisen paa en af de smaa Almanakker.

Skjønt Heldvaderus saaledes til en vis Grad er hjemfalden til Anekdoten, som just ikke har sparet ham, er dette Faktum dog ogsaa et Vidnesbyrd om, at han har gjort et ikke ringe Indtryk paa sin Samtid. Eftertiden har ikke gaaet strængt i Rette med ham, fordi han ved sine Forudsigelser fremmede den Overtro paa Tegn og Varsler, som Fortidens Mennesker vare saa hengivne til, men har trods dette givet ham et godt Eftermæle. E. Pontoppidan omtaler ham »den berømte H.« Nyerup siger om ham, at han »var en i sin Tid som Menneske og Forfatter meget mærkelig Mand. Munter, vittig og behagelig i Omgang vidste han at forskaffe sig Venner og Velyndere i alle Stænder, og var Skjebnen ham end til en Tid ublid, saa hjalp hans Talenter og Kundskaber, forbundne med et tækkeligt Væsen, ham dog snart igjen til Levebrød og en ærefuld Stilling i Staten«.

Langebek, der som grundig Historiker ikke kunde være blind for, at Heldvaderus langtfra altid anvendte den

[1]) Minerva, Jan. 1804, S. 21.
[2]) Danske Ordsprog, 2. Del, S. 185.

fornødne Kritik i sine Meddelelser, giver ham dog følgende hædrende Eftermæle: Han var en meget lærd og behagelig Mand, en stor Taler, en flittig Mathematicus, lykkelig i at opdage Oldsager, og har ved sine mange og ikke unyttige Skrifter foreviget sit Navn og Ihukommelse. Thi uagtet hans Skrifter vel ikke ere aldeles af disse kræsne Tiders Smag, har de dog til sin Tid giort megen Nytte, og opvakt Læselyst hos en stor Deel af den almindelige Hob. Naar man undtager de fornødne Bøger til Christendoms Kundskab og Gudfrygtigheds Øvelse, var der indtil den Tid ikke meget skrevet i andre Materier, som Danske Folk kunde læse til Fornøielse og Underviisning. En stor Deel af denne Mangel afhialp Heldvaderus, og skrev, foruden nogle Tydske og Latinske Bøger, paa Dansk saavel i Historien og Antiqviteterne, som i de astronomiske og astrologiske Videnskaber, samt nogle geistlige og moralske Skrifter; men var kan skee, som da udfordredes, i endeel noget bidende. Hans Skrifter have ogaa baade i og efter hans Tiid været ganske begiærlige, og have endnu ey aldeles tabt deres Værd, da et og andet er blevet saa rart, at det med stor Møye kan overkommes, ja er endog bleven oversat paa Svensk og andre Sprog. At han ikke var bange for Folks Domme over sine Skrifter, det vidner han selv i Slutningen af sit Prognosticon for 1631, hvor han anmælder sin udgivne Navnebog og Armamentarium Davidicum, sigende: Bliffuer det tæckeligt, er got: Si minus, nihil refert. Jeg kand dog icke være ørckeløß. Vale«.

Det Billede af Manden, som findes anbragt i Titelrammen paa flere af hans sidste Skrifter, giver os en tiltalende Forestilling om hans Udseende i hans Alderdom. Ogsaa fra en noget tidligere Tid findes der et Billede af ham, der af A. Strunk beskrives som anbragt i en oval Ramme, indesluttet af en orneret, firkantet Indfatning, i hvilken oventil ses astronomiske og mathematiske Instrumenter;

det fremstiller H. med krøllet Haar, Over- og Underskjæg, bærende en galloneret Klædning med Pibekrave. Omskrift: »Effig. R. & Clariss. Viri Dn. Nicolai Helduaderi. ætatis suæ LV. Anno 1619«[1]).

Nicolaus Heldvaderus døde den 23. August 1634, henved 70 Aar gl., og jordedes paa S. Nicolai Kirkegaard »ved den søndre Kirkedør, som er ved Taarnet«. Mag. Laurits Mortensen Scavenius, da Kirkens Sognepræst, holdt Ligprædiken over ham. H.s Hustru, Gertrud Jürgensdatter, var død 1631 og jordet sammesteds[2]). Fra dette Par nedstammede en ikke ganske uanseelig Efterslægt, der i adskillige Slægtled forplantede Navnet[3]).

---

[1]) A. Strunk, Saml. t. en beskriv. Catal. over Portraiter I, 232. Jvfr. Suhms Nye Saml. IV. 1, 106.

[2]) Videnskab. Selsk. Dansk hist. Almanak 1776. Den Gang Langebek gav denne Oplysning, existerede S. Nicolai Kirke endnu, og der har maaske paa Kirkegaarden været en Gravsten over Heldvaderus og hans Hustru. Ifølge Grundtvig, Medd. fra Rentekammerarchivet 1872, S. 183, døde Heldvaderus den 24. Aug. 1634. Men Bircherod, Index III til P. Resenii Catal. Bibliothecæ, har 23. Aug. som Dødsdagen.

[3]) Treschow, Jubellærere, S. 301. Saml. t. Jydsk Hist. og Topogr. 3. R. II. 535 ff. Norsk hist. Tidsskr. 3. R. V, 414 ff. Pont. Ann. IV, 589. Kirkehist. Saml. 2. R. VI, 339. 3. R. V, 121. 140. 192. 4. R. V, 809, 812.

Kjøbenhavns Universitets Forhandlinger 1621—24.[1]

Acta Consistorii, Rectore Dn. D. Claudio Plumio J. Cto: Notario autem M. Petro Nicol. Gelstrupio, inchoata 11 Augusti ann. 1621.

11 August 1621.

M. D. Rector proponerede om en ny Foged. Dn. Episcopus mente bedst at være, at man paa et Aars Tid forsøger endnu Povel Madsen[2]) der til. D. D. Cunradus og D. D. Gasparus samtykte med Dn. Episcopo. Doctor Thomas desligeste, dog at Povel tilforn klarerer sin Restants, og at han skal indlyses til Tinge at være Universitetets Foged at indkræve til hver Professori sin Rettighed, og ingen Sager selv aftinge eller Gaarde og Huse at bortfæste. D. D. Casparus Bartholinus hisce eisdem conditionibus samtykte Povl Matzen, og derudover, at han ikke skal gravere Bønderne. D. D. Olaus Worm in eandem sententiam concludebat. Desligeste og M. Vulfgangus og M. Hermannus. Og derhos paamindte, at den Indlysning til Tinge skulde ikke komme Fogden til »Forklenering«.

---

[1]) En Del Uddrag af Acta Consistorii vedrørende Universitetets Kirker, særlig Vor Frue i Kjøbenhavn, findes trykte paa forskjellige Steder i Kirkehist. Samlinger og forbigaas derfor her.

[2]) Havde tidligere været Foged før den nu afgaaede Dirich Willumsen.

Proponerede M. D. Rector om Metaphysici Residens i Roskilde, at den er forfalden, om der skal tages Syn paa, og naar Fældet var betalt, at man da bekom Forlov at sælge den. Blev derhos tilkjendegivet, at Hr. Knud Søfrensen skal have solgt nogle Huse fra samme Residens. Bispen blev ombedet, at han vilde lade forfare den Lejlighed.

Blev talet om stipendio regio, om noget er ledigt, og at nogle studiosi have erbødet sig at disputere pro eodem stipendio obtinendo. Og blev berettet, at Johannes Nicolai Toropius er commenderet af Cancellario. Men herhos blev og nomineret Christophorus Christierni Holbeccius. Omsider blev besluttet, at Rector kunde kalde dennem herind, som begjære Stipendium, til Paaske førstkommendes, at de da disputere; og de kunne imidlertid disputere, som tilstede ere.

Dn. Episcopus gav tilkjende, at det er Cancellarii Mening og Raad, at Rector og Professores skulle ingen give Kald[1]), førend han bliver hørt baade her af Professoribus og der[2]) af Sognemændene.

Blev samtykt, at hver Rector skal i Begyndelsen udi sit Rectorat bese og granske alle Universitetets Skove. Og sagde Dn. Episcopus, at han i sit Rectorat lod Træerne vurdere, førend han udgav Seddel.

Som Bibliothekshuset behøver Skjelning, blev samtykt, at dertil skal indkjøbes Sten og Kalk.

18 August 1621.

Tilkjendegav D. D. Cunradus, at M. D. Cancellarius haver paamindt, at Rector og Professores skulle tænke til at holde sig efter Kong. Maj.s Forordning, om Gaderne for deres Residenser at lade holde rene.

20 August 1621.

Blev Fosie Kirkie Tutela tilsagt M. Petro Gelstrupio, hvilken han og paa disse tre Aars Tid tog paa sig. Og

[1]) D. e. Præstekald. [2]) Ude i de Landsbysogne, der laa under Universitetets Patronat.

blev hannem undt for sin Person at nyde aarligen af samme Kirke 1 Pund Korn. Men de andre 12 Pund skulle aarligen føres Kirken til Regnskab in Consistorio, samt 12 Rdlr. for 14 Tdr. Havre. Og blev samtykt, at M. Gelstrupius maa lade fly paa Fosie Kirke, hvad fornøden er, og føre det til sin Udgift i Regnskabet.

25 August 1621.

Refererede D. D. Casparus Bartholinus, at D. D. Arnisæus haver givet et σκελετον, dog separatum, til Universitetet. Item, at M. Dn. Cancellarius haver givet sit Samtykke, at Johannes Nicol. Toropius maa bekomme Stipendium Regium, enddog han ikke hjemkaldes at disputere, efterdi Stipendium er hannem tilsagt, førend den ny Constitution om saadan Disputats at holde er given: endog fordi han tilforn haver disputeret.

Gav D. Thomas tilkjende, at D. Arnisæus er tillaans begjærende udaf Universitetets Bibliothek nogle scholasticos autores. Blev svaret, at Arnisæus maa nævne, hvilke Scholasticos han er begjærendes.

Fremkom den tydske Præst, Hr. Bern[1]), og beklagede, hvorledes Johannes Tarnovius Rostochiensis havde nu nyligen in loco publico slaget hans Søn paa Munden. (Sagen forligtes).

Lovede M. D. Rector og D. D. Cunradus Aslacus strax idag at gaa til Borgemester Knud Markorsen og contrahere om Gạderne at holde rene.

Bespurgte M. D. Rector sig, om han skulde lade M. D. Cancellario se den ny Designationem paa de Lectier, som dette Aar herefter til Aarsdagen af Dn. Professoribus skulle fremsættes, førend samme Designation kommer til Trykken. Blev svaret, at det ikke synes at gjøres behov, uden M. Dn. Cancellarius det begjærendes vorder.

[1]) Bernt Meier (s. Dansk biogr. Lex. XI, 220).

1 September 1621.

Blev læste literæ supplices Dn. Jani Albini[1]), i hvilke han er begjærendes nogen Hjælp af Universitetet paa sin Rejse, som han nu strax vil antage ud in Germaniam at studere. Blev sluttet, at samme literæ skulle hannem igjen antvordes.

Blev sluttet, at Notarius skal stile in Intimation for M. Johannis Erasmii Disputation, hvilken han skal holde pro Cathedra in auditorio inferiori 15. die Septembris.

17 September 1621.

M. D. Rector gav tilkjende, at som han raadførte sig med M. D. Cancellario de futura promotione, svarede Cancellarius, at det var Kong. Maj.s Befaling, at alt hvis vi finder i Fundatsen, det skal Rector og Professores efterkomme, tanquam ex consensu Cancellarii og intet spørge sig videre for.

Doctor Esbern Nielsen, som haver nu nogle Gange siddet overhørig, naar han af Pedellerne haver været citeret til Consistorium, mødte omsider, og Rector gav hannem tilkjende, at Universitetet haver ikkun een slet Citation, alteram peremptoriam, tertiam exclusivam. Doctor Esbern undskyldte sig, at han ikke vidste Processen, men vilde derefter rette sig.

Johannes Johannis Hafniensis blev indkaldt, og han blev befalet at tage Vare paa Inspectionem i Valkendorfs Boder, indtil Pengene nu først vorde distribueret.

M. D. Rector gav tilkjende, at som han igaar talede med M. D. Cancellario, sagde Cancellarius, at Professores skulle propria authoritate admittere petitorem professionis ad disputationem pro cathedra, og at hver Professor skal give sit judicium og suffragium skriftligen, dog indstille det til Kong. Maj.s naadigste Ratification. Item,

---

[1]) Forhen Præst i Egebjerg i Sjæland, afsat.

at ingen skal admitteres ad disputationem habendam pro cathedra, nisi qui sit vitæ integrioris et sincerioris religionis. Fremdeles, om Universitetets Bønder maatte forskaanes, at de ni skulle ikke udgjøre den tiende, haver Cancellarius svaret, at han vil hjælpe, at Universitetets Bønder kunde forskaanes. Og at Rector skal give hannem en Afskrift ipsissimis verbis Fundationis paa Universitetets Bønders Friheder.

Blev sluttet, at Notarius skal skrive Rectoris og Professorum judicia de Disputatione a M. Johanne Erasmio Coagiano nuper habita: at Rector og Professores have exploreret hans profectum laudabilem, cum in Græca et Hebræa lingua, tum in omnibus Philosophiæ partibus, og have approberet hannem, og ere underdanigst begjærendes Kong. Maj.s naadigste Ratification.

Magister Jacobus Hasebardus begjærer Notariatum, efterdi M. Petrus Nic. Gelstrupius er overbødig at staa fra samme Bestilling. Blev samtykt, at Notariatus skal med det første antvordes Mag. Jacobo Hasebardo.

22 September 1621.

Blev Notariatus antvordet Dn. Magistro Jacobo Hasebardo. Og gjorde han strax Juramentum fidelitatis. M. D. Rector antvordede til ham Acta Universitatis og en Copibog in 4to, rød paa Bladene.

Dn. M. Johannes Erasmius Brochmand, communibus Dn. Professorum suffragiis ad professionem extraordinariam vocatus, juramentum fidelitatis præstitit.

3 Oktober 1621.

Fremlagde M. Vulfgangus Walkendorfs Regnskab, og blev det hørt, læst og approberet og underskrevet. Desligeste lagde han D. Corts Haandskrift frem paa 100 Dlr.

6 Oktober 1621.

Blev læst et Kongebrev, lydendes, at Professores skulle sønderlig have udi Agt, hvis Testimonia, enten publica eller privata, de udgive.

Blev æstimeret Minuta: Havre, 2 Rigsort. 1 Faar, $2^{1}/_{2}$ Rigsort. 1 Lam, 2 Rigsort. 1 Gaas, 12 ß. 1 Par Høns, 12 ß. 1 Ol Æg, 1 Ort.

Befaledes der at skrives et Programma, at Studiosi skulle en Gang hver Maaned besøge deres præceptorem privatum og flittig søge lectiones publicas, at de kunne faa gode Testimonia.

11 Oktober 1621.

Blev foregivet, at naar her bliver plenius Consistorium, man da handler med hinanden, om hver Professor vil selv have Indseende til sit Procuratorium[1]).

12 Oktober 1621.

Fremkom Jens Olufsen i Hvennemølle, og efterdi han er fordelt for sin Fødestavn, blev hannem tilbudt en øde Gaard i Bukkerup; men han vilde intet indgaa.

13 Oktober 1621.

Blev læst nogle Breve, som M. Niels Spentrup udi Aarhus havde fremsendt anlangendes 3 Præbende til 3 Præster i Aarhus.

Blev sluttet, at Professores selv hver for sig skal dette Aar tage Vare paa deres Procuratoria, dog at de ingen Sagefald annamme, ej heller stede Gaarde hen, uden udi M. D. Rectoris Nærværelse. Naar nogen Skifte sker, skal Bondefogden lade procuratori det vide, og Procurator M. D. Rectori.

18 Oktober 1621.

Blev samtykt, at D. Arnisæo maa undes nogle Bøger tillaans ex Bibliotheca Academica paa to Maaneders Tid.

---

[1]) Formodentlig paa Grund af Vanskeligheder, som der stadig var ved at faa Fogeden til at aflægge rigtigt Regnskab og ikke benytte sig af sin Stilling til at gjøre sig ulovlige Fordele (f. Ex. ved at fæste Gaarden ud for en ringere Sum, og under Haanden selv tage mere). — I de hyppige Konsistoriemøder i denne Tid beskjæftigede Professorerne sig forøvrigt med at gjennemgaa Fogeden Dirich Willumsens Regnskaber for alle de Aar, han havde været i Univ.s Tjeneste.

27 Oktober 1621.

D. Corts Rectoratregnskab blev læst, overslagen og approberet.

10 November 1621.

Blev oplæst tvende Sognepræstens Breve udi Fosie. anlangende han med Universitetets Bevilling maatte bekomme Mads Povlsen til sin Kapellan.

24 November 1631.

Blev oplæst et Kongebrev, at hvad Contract der er gjort med Borgemester og Raad om Gaderne at holde rene, ikke skal komme Universitetet til noget Præjudits, og at naar Tiden er ude, som samme Contract formelder om, maa det være Professorerne frit for, hvad heller de vil den videre continuere, eller selv holde deres Gader rene.

Gav Dn. Episcopus tilkjende efter Cancellarii Befaling, at Professores skulde gjøre Forordning, hvor megen Vin udi deres Værtskaber og Conventer skal forbruges, de quo deliberatio in plenius Consistorium rejecta est.

Berettede Magn. Rector, at Hr. David (Sascerides) var igjenkommen og begjærte en stipem, endog han havde lovet, han intet tiere vilde besvære Universitetet derom, og blev ham bevilget 5 gode Daler.

8 December 1621.

Fremkom Daniel, som tager Vare i Brylluper, og vilde føre Vidnesbyrd mod Johan Bødkers Pige; men efterdi han ikke havde givet sin Vederpart lovlig Varsel, blev han til næste Consistorium afvist.

Blev ventileret. om der skulde gives nogen Skat af Metaphysici stipendio: blev sluttet, at Possessor skulde skrive Hr. Erik til, at efterdi Hr. Knud oppebar 100 Dlr. af Universitetet til Vederlag for samme Vicarie, at han skulde anmodes om samme Skat at udgive.

Gav Magn. Rector tilkjende, at han havde berettet M. Dn. Cancellario Dn. Professorum deres Resolution til

det Angivende, [at] de skulde gjøre Forordning, hvor megen Vin udi deres Conventer og Værtskaber skulde forbruges, at de vilde sig selv med al Frugalitet forholde, at der ingen Klagemaal nogen Tid skulde komme over dennem. Da havde M. Dn. Cancellarius alvorlig befalet, de endelig skulde gjøre Forordning derom, og blev det concluderet, at M. Dn. Rector vilde concipere derom Anordning med allerførste og exhibere den M. Cancellario.

10 December 1621.

(Forhør over Præsten Hr. Christen Pedersen Weffwer i Gjersløf og Øverup i Skaane, som ved et overtroisk Middel havde søgt at standse Ildebrand. Trykt i Engelstofts Univ. og Skole-Ann. 1809. II, 187—91).

12 December 1621.

Oplæste Magn. Rector hvis Constitutiones, han havde conciperet om Professorum legibus sumptuariis in conviviis.

14 December 1621.

Blev leges sumptuariæ in professorum conviviis servandæ communibus votis adproberede, at M. Rector vilde dennem overantvorde og vise M. Dn. Cancellario.

Gav Rev. Dn. Episcopus for, at Skolen havde 600 Daler at sætte paa Rente, om nogen var, som dennem vilde laane.

Adspurde han, om man skulde tage mere end 5 Daler af hundrede paa Kirkernes Vegne.

16 Januar 1622.

Berettede M. Dn. Rector, at han havde talt med M. Dn. Cancellario om Universitetets Bønder, som ere udskrevne til Krigsexercitia, og sig at have bekommet til Ansvar, at endog M. Cancellarius og nogle andre af Rigens Raad haver flittig anholdt hos Kong. Maj. om samme Bønder fra de Oneribus at entledige, saa haver de dog intet kunnet udrette: og derfor skulde blive, ligesom det

var om dennem concluderet og forordnet, hvilket dog ikke skulde være Universitetets Friheder og Privilegier i nogen Maade til Forkleining.

At Professores skulle af deres Jure Patronatus, som de haver, simpliciter efter Fundationen kalde til deres Kirkers Tjeneste, hvem de ville, uadspurgt enten hannem (Kansleren) eller nogen af hans Successoribus: hvilket og M. Cancellarius alvorligen og besønderligen befalede, at skulle refereres in Acta Academiæ.

At Magn. Cancellarius vilde tilkommendes Uge komme in Consistorium og tale med dennem baade om legibus sumptuariis og prælectionibus Academicis[1]).

Blev bevilget en svensk Student Eleemosyna, 2 gode Daler.

25 Januar 1622.

Blev oplæst Magn. Cancellarii Seddel til Rectorem, at han med Professoribus skulde fremgive deres Betænkende, med hvad Middel de tvende Bygninger til Studenterne, den ene udi Kannikestræde, den anden udi Studiigaarden, kunde blive snarest færdig. Og var derpaa Rectoris og Professorum Svar saaledes: I. At der maa disponeres med Mats Hansen, naar der kommer Kalk og Sten, [at] man maa bekomme derudaf, hvis fornøden er, og at hvis Sten, som er laant til Kong. Maj.s Behov, maatte med første Lejlighed stilles tilbage igjen. II. At man vil betænke om en Person, som kan have Opsyn med, at alt kan blive tilstede og intet forrykkes, og antage sig al Bygnings Regnskab. Eller og aftinge med en Mester for en vis forsagt Penge, som forskaffer, hvis dertil fornøden er, og gjør det altsammen færdigt. Og synes det nok, at samme Bygning bliver forordnet til 100 Studenter, efter-

[1]) Der findes dog intet Spor til, at Kansleren virkelig er mødt i Consistorium.

som en Del af Studiosis haver deres Losementer udi Valkendorfs Boder, en Del hos Professores. — Og saa kan det første Hus, som staar i Bygning, blive færdigt til Pindsedag. Hvad den anden Bygning udi Studiigaarden sig belanger, berettede D. Thomas, at dertil behøves 30000 Sten, og naar man kan dennem med hvis fornøden Kalk efter Øvrigheds naadigst Disposition bekomme, vil han have Inspection dertil, at det, allersnareste muligt er, kan blive færdigt.

30 Januar 1622.

Blev omtalt, at enhver privatus præceptor vilde have flittig Inspection med deres Discipler, explorere deres Ingenia, og raade dennem til de Prolectiones at høre, som de kan have mest Gavn af.

27 Februar 1622.

Berettede M. Rector af M. Cancellarii Befaling, man skulde in privatis testimoniis endelig mentionere præcise, hvorlænge enhver, som samme Testimonia bekommer, haver været paa Universitetet baade continue og discontinue. Desligeste skulde man ogsaa in publicis formelde, hvormeget der fejlede udi, man ikke havde continueret den Tid ud, som Kong. Maj.s Brev lyder om.

Stipendiorum Regiorum competitores begjærer, deres Navne maa antegnes, og vil subjicere sig Ordinationi Regiæ. Johannes Andreæ Helsingorensis begjærer Stipendium Medicum, og Claudius Johannis, øverst Hører udi Skolen, begjærer Theologicum.

23 Marts 1622.

Lovede D. Olaus Worm og M. Christianus at gaa ned ved S. Peders Kirke og besee de fattiges Boder, som ere bygte bag den Residens, som ligger hos samme Kirke, efterdi de fattiges Forstandere beklage, at der vil lægges en Rende imellem Boderne og Residensen.

Magnificus Rector gav tilkjende, at M. Paulus Andreæ er Universitets Testimonium begjærendes, efterdi han agter at begive sig paa andre Steder. Blev samtykt, at man skal testere om hannem quoad parentes, vitam et mores.

30 Marts 1622.

En tydsk Student, som var commenderet Dn. Episcopo af D. Tarnovio, blev bevilget Eleemosyna 3 gode Daler.

Jens Rasmussen i Ske bespurte paa Hr. Niels, Sognepræstens, Vegne, hvordan han skulde forholde sig med et Kvindfolk, som havde ladet sig trende Gange beligge. Blev svaret, han skulde rette sig efter Kong. Maj.s Befalinger, desligeste skulde man lade gange Dom udi Sagen.

Ex serio M. Dn. Cancellarii mandato blev berettet af M. Dn. Rectore, at ingen Studiosus skulde sorte have præceptorem privatum, men ex libero eligendi arbitrio.

20 April 1622.

Opkom Præpositus og alle Decani in Communitate Regia, som Decanus facultatis philosophicæ D. D. Olaus Worm havde ladet citere for en Seddel, som de havde consigneret nogle Studiosorum nomina paa og underskrevet, quod illos judicaverint dignos, qui Baccalaureorum gradum consequerentur; hvilket D. Wormius mente, det var in præjudicium non solum facultatis philosophicæ sed etiam totius Academiæ. Præpositus svarede, sig ikke at have gjort det, at han vilde præjudicere Universitetet dermed, men af Dn. Episcopi Befaling, og han ikke tog vocem judicandi alio sensu, quam pro seligere et opinionem de re aliqua concipere. Ydermere blev præpositus adspurt, hvorfor han havde sagt Cancellarii nomen et authoritatem til samme Seddel at skrive. Svarede han, at Dn. Episcopus havde sagt, det var Øvrighedens Befaling og Vilje. Denne Sags videre Forhandling blev opsat, til Dn. Episcopus kunde være tilstede in Consistorio, og Præpositus

cum Decanis blev af Rectore serio og severe admoneret og af Consistorio dimitteret.

D. D. Casparus Bartholinus [petiit] M. Dn. Rectoris et Professorum consensum de itinere suo ad thermas valetudinis causa suscipiendo.

Laurits Eskildsen skal annammes til Universitets Foged, og til næste Consistorium skal concluderes, hvad hans Stipendium skal være.

Ivarus Wandsbøl, Georgius Jerne, Johannes Sadel førte Klagemaal og Vidnesbyrd over Casparum Scanum for et Slagsmaal og anden uskikkelig og utilbørlig Gjerning, han dennem udi sit og deres Losemente havde bevist. Blev concluderet, at Casparus Scanus skulde incarcereres udi otte Dage og give fire Daler Straf.

Gregers Krabbe begjærede 400 Daler tillaans af de Walkendorfers Penge og stillede Niels Friis til Forlover. Blev samtykt.

9 Maj 1622.

Skal strax stiles en Intimation, at hvo der vil conjungere sig in examine consistoriali med competitoribus stipendii regii, skal give sig an hos Rectorem og møde in Consistorio om anden Dagen hora prima; og siden derfor at disputere.

Laurits Eskildsens Passe blev læst, og blev ham tilsagt fuld Fogedtjeneste og Fogedløn, som hans Formænd havde haft for hannem, og han skulde have Indseende til Universitetets Bygninger; dog først stille nøjagtige Forlovere og lade Rectori vide, hvo de skulde være, og siden hos Hs. Magnificents annamme sin Bestilling.

Blev concluderet, at man skulde tage med sig til førstkommende Consistorium Fundatsen, og efter den cum authoritate et confirmatione M. Dn. Cancellarii præcise slutte nogen vis Forordning, hvordan det skal holdes af Studiosis in eligendis præceptoribus privatis, paa det at

der udi ikke skulde ske nogen ydermere Disputation eller Forandring.

10 Maj 1622.

Examini et censuræ Dn. Professorum submissi Christophorus Nicolai, scholæ Holbecensis Rector, et Nicolaus Pauli Scanderupius. ita laudabiles se tum in Theologia tum Philosophia progressus fecisse probarunt, ut uterque dignus videretur, in quem stipendii regii beneficium conferretur. Cum vero stipendium non vacaret nisi unicum, et Nicolaus Pauli solidiora studiorum fundamenta jecisse videretur, ipsi istud suffragia professorum, qui aderant, concesserunt. Christophoro vero primi stipendii, quod vacauerit, spes certa facta est, nisi quispiam intervenerit, qui eruditione et ingenio ipsum superarit.

17 Maj 1622.

Berettede M. Rector, at M. Christen Foss ikke havde handlet efter Universitetets Begjæring in procurandis bonis anni gratiæ, som faldt efter M. Christen Stub, og M. Laurits hans Successor havde oppebaaret. Blev sluttet, at Universitetet selv skulde sende M. Christen Foss en Stevning og Forsæt, og bede hannem, han vilde dem indlægge udi Aars Capitel og handle som en tro Universitets Procurator.

Fogden Laurits Eskildsen skal give sin Obligation og annamme sin Bestilling af Rectore. Hans Forlovere, Mads Povelsen og Knud Hesselberg, som han præsenterede, bleve accepterede.

A spectabili Philosophiæ Decano D. D. Olao Wormio recitata sunt nomina eorum, qui Baccalaureatus gradum ambiunt. Approbati sunt omnes præter Fridericum Abrahami, quem admitti posse complures judicabant, verum de eo Rev. Episcopi consilium exquirendum.

20 Maj 1622.

Examine candidatorum Baccalaureatus absoluto Philosophiæ Decanus D. D. Olaus Wormius serio protestatus

est, se nihil aliud quam candidatos illos producere, neque quicquam facultati philosophicæ ire se velle præjudicatum, deque progressibus illorum judicandi potestatem, quam quisque haberet, omnibus et singulis suis collegis integram relinquere. Orare adeoque se, quos dignos judicarent ad honores, quos ambiunt, admitterent, et si quos indignos comperissent, repudiarent: ne si quid præter votum et expectationem postmodum contigerit, in solum ipsum cudatur faba, sed communem secum tota facultas philosophica sortem experiatur. Ad quæ Dn. Decani hoc commune omnium adferebatur responsum: Ex colloquio cum candidatis a Dn. Decano productis animadversum esse neminem, qui non ad Baccalaureatus gradum admitteretur, salva interim tamen superiorum facultatum censura, quum plurima pars ipsorum non modo iis, quæ ab istius gradus Candidatis fundatio Academica regia requirit, sed quæstionibus etiam gravioribus satisfecerint.

21 Maj 1622.

Examinatis Candidatis a superiorum facultatum professoribus, qui aderant, D D. Cunrado, D. D. Brochmanno, D. D. Finkio, in eandem sententiam qua præcedente die protestatus est Dn. Decanus: et omnium suffragiis Candidati ad honores Baccalaureatus sunt admissi.

8 Juni 1622.

Magnif. Dn. Rector præmissa solenni gratiarum actione officio resignavit, designato sibi successore M. Johanne Jano Alano.

Proponerede M. Rector, om M. Petrus Gjelstrup skulde prætereres (ɔ: forbigaas) at ikke komme ad officium Decanatus. Blev svaret, at Facultas Philosophica skulde med sig selv derom forhandle.

15 Juni 1622.

Dn. Decanus D. Wormius reciterede nogle Personers Navne og Testimonia, som begjærede at admitteres ad

depositionem. Og blev de alle samtykt saa nær som en. om hvilken exquirendum consilium Episcopi. M. Rector bespurte sig. hvordan man skulde holde det med electione præceptorum privatorum Blev svaret. det skulde være ligesom sidste Gang, indtil D. Casparus Bartholinus kom hjem, man kunde med hans Consensu gjøre en vis Forordning derom. efterdi at udi hans Rectoratu blev gjort den Forordning at eligere præceptores per sortilegia.

Proponerede M. Rector, at Fru Helvig Marsvin var begjærendes en Studiusi testimonium, som informerer hendes Børn. hvilken haver besovet et Kvindfolk udi Nestved. Blev svaret. man kunde vel give ham Testimonium, som han haver fortjent til, men efterdi Fundationen tilholder, testimonia non esse danda, nisi satisfactum fuerit creditoribus et accusatoribus, er det bedst og tilbørligt sig efter den at forholde.

16 Juni 1622.

Gav D. Gaspar tilkjende påa M. Dn. Cancellarii Vegne, at M. Christianus Longomontanus skulde være Decanus.

17 Juni 1622.

Blev oplæst tvende Kongebreve: det ene om Stipendio Medico at skulle concederes en Studioso Theologiæ: det andet, at enhver Professor skulde sin Residens besidde. paa det den desbedre kan holdes vedlige og ikke skal forfalde.

D. Brochmannus lovede at ville concipere, qua verborum formula, Cancellarii Befaling de Decanatu, som forrige Dag i Kirken blev omtalt: skulde in Acta Academica indføres.

At, naar D. Thomas kommer hjem, han vil tale med M. Cancellario. at Johannes Andreæ Helsingorensis maa nyde Stipendio medico. efterdi hans Navn er trykt in thesibus pro eo impetrando disputandis sub præsidio Finkii.

Proposuit M. Dn. Rector nomine M. Eliæ. om »Terminus in quo mortuus« skulde ikke være Terminus Johannis, efterdi han efter Paaske blev voceret, ordineret, investeret og resignerede. Blev svaret communi consilio, at derudi en Gang tilforn havde været sententzeret in pari casu, hvorefter D. Metzner og maatte rette sig, der han suo nomine lod similem quæstionem proponere: Quod in termino computando non habebitur ratio resignationis aut novi officii investituræ, sed solius novi officii acceptationis. Hvorfor, efterdi Dn. M. Elias havde oblatam vocationem ante vesperam Paschatos accepteret, ut ex datis regiis literis probari potest, vidste de ikke a semel lata constitutione at kunne recedere: vare dog M. Eliæ alias omnes ad quævis possibilia obligatissimi.

Acta Consistorii, Rectore Dn. M. Johanne Jano Alano, Græco Prof. P., Notario autem M. Jacobo Husebardo, inchoata 29 Junii Anno 1622.

29 Juni 1622.

Senatum habebant M. Dn. Rector M. Joh. Jan. Alanus, D. D. Cunradus Aslacus, D. D. Gaspar Brochmannus, D. D. Claudius Plum, D. Thomas Finkius, D. Olaus Wormius, M. Christianus Longomontanus, M. Hermannus Nicolaus, M. Petrus Gielstrupius. Assedit una D. D. Matthias Episcopus Lundensis.

M. Michael Mauritius Stavangriensis et M. Christianus Petri Tidstadiensis, Lectores in Gymnasio Lundensi futuri, fidelitatis juramentum præstiterunt.

Efter M. D. Cancellarii Befaling exquirerede Dn. D. Matthias, Episcopus Lundensis, Professorum deres Judicia om H. Corfitz udi Hørby i Skaane, som havde forset sig in administrando sacramento Cœnæ Dominicæ. Og efter D. Matthias havde dette Tilfald vidtløftigen berettet, for-

stod Professores noksom, det at være sket ex animi quadam perturbatione, hvilken de dog ikke kunde eragte nøjagtig at være til hans Forseelse at undskylde, uden Kong. Maj. vilde hannem det naadigst efterlade. Bad de derfor, D. D. Cunradus vilde M. Cancellario denne deres Sententiam berette, og bede, Hs. Magnificens vilde forhjælpe H. Corfitz med sin Intercession hos Kong. Maj., sønderlig fordi han havde godt Skudsmaal og Testimonium af sine Sognefolk, Provst og Episcopo, at han altid havde sig udi Lærdom og Levnet kristeligen og gudfrygteligen og i alle Maade, denne Forseelse undertagen, ustraffelig anstillet og forholdet.

Berettede M. Rector, at der var kommen en Kobberstikker fra Leiden, hvilken M. Cancellarius begjærede, at Universitetet vilde holde fri Hus. Blev svaret, Universitetet ikke havde Forraad paa Penge til at forskaffe ham aarlig fri Vaaning.

Berettede ogsaa M. Rector, Hans Møller udi Ske Mølle klager, at han ikke kan give sin aarlige Landgilde, efterdi Landsdommer tilholder alle Kong. Maj.s Tjenere at søge Kongens Møller. Blev svaret, man skulde mage det saa, at Universitetets Tjenere iligemaade ikke lod andensteds male end paa Universitetets Møller.

Proponerede D. Thomas Finkius, at Henning Walkendorfs Frue begjærer, at Walkendorfs Regnskaber maa blive forhørte. Blev svaret, at Fundationen om sligt slet intet formelder.

Berettede ogsaa D. Thomas, at M. Cancellarius havde sagt, at Johannes Andreæ Helsingorensis, som efter Kong. Maj.s Brev maatte afstaa Stipendio medico til en Studiosum Theologiæ, skal have det første Stipendium, der vaccerer, til at continuere sine Studia Medicinæ med. — Antonius Friis begjærer en Catalogum Stipendiariorum af Rectore, og vil, at de, som ere præsentes paa Stedet, skal først nyde

Stipendia, naar de vaccerer. Og vilde han gjerne, naar der vaccerer noget Stipendium, det maatte denuncieres publice paa Tavlen.

Efter Consistorium leverede D. Gaspar Brochmand Notario skriftlig M. Cancellarii verba de Decanatu, at indføre, som saa lyder: Eftersom H. Canceller havde forstandet, at være kommen nogen Tvist og Uenighed imellem Dn. M. Christianum Longomontanum og M. Petrum Gielstrupium de Decanatu, da vilde Hs. Magnif., videre Vidtløftighed at forekomme, lade Academiæ vide herudi sit Betænkende, hvorefter han ogsaa vilde at skulle holdes herefter med jure successionis in Decanatu. Sagde derfor Hs. Magnif., at saavidt han havde forstandet om bemeldte Irring, da skulde M. Petrus Gielstrupius staa derpaa, at efterdi han fulgte in serie ordinariorum professorum philosophicorum næst efter Dn. D. Olaum Worm, som nu var Decanus Facultatis Philosophicæ, formente M. Petrus tilbørligt at være, at han succederede Dn. D. Olao Worm in Decanatu. Tvertimod skulde Dn. M. Longomontanus staa derpaa, at af gammel Brug, som og skulde kunne iblandt andet af Decanatus Bog eragtes, da skulde honores Decanatus Philosophici altid i det allerseneste komme sexto quoque anno til den øverste og ældste in philosophica facultate, hvilket ikke skete, dersom M. Gielstrupius nu succederede D. Olao; thi da kom Decanatus til superiores in facultate philosophica først hver syvende, ja det som mere var, om der skete nogen Mutation iaar in facultate philosophica, og en af inferioribus Professoribus[1]) blev assumeret in ordinariam seriem professorum, dersom da jus successionis skulde præcise gjælde, da bleve superiores ikke aleneste holdt fra Decanatu i sex, syv eller otte Aar, men saalænge der var nogen af inferiori-

[1]) Prof. Metaphysices og de tvende Pædagogi.

bus, der kunde succedere; og i saa Maade blev conditio recens adscitorum in facultatem philosophicam bedre end deres, som vare seniores in facultate philosophica. Hvorfor H. Canceller, overvejende begge Parters Momenta, ansaa for godt, at Dn. M. Longomontanus skulde være Decanus udi Aar, og Dn. M. Gielstrupius forvarte sin Tid. Vilde derforuden, at inferiores skulde continua serie succedere superioribus, dog saa at honores Decanatus kom ad supremum in facultate Philosophica sexto quoque anno.

3 Juli 1622.

Blev sluttet communibus Dn. Professorum suffragiis, at de reditus, som er lagt til Professionem Metaphysicam extraordinariam, skal distingveres, ligesom de andre ordinariorum professorum reditus, in procuratorium og præbendam. Indkomsten af Roskilde Domkirke skal habere rationem procuratorii, og vicariatus præbendæ.

Mester Mogens Grave begjærede Testimonium Universitatis, hvilket blev ham bevilget ea conditione, at han skulde tage først Testimonium sui Episcopi.

6 Juli 1622.

Opkom Marine Dringelbergs udi Malmø og klagede over M. Hans Tausøn, at han havde oppebaaret en Hørers Rente, som hed Lave Jonsøn, hvilken havde haft sit Losement og Kost til hendes og døde der sammesteds, og hun havde bekostet hans Begravelse, saa han blev hende ved 25 Daler skyldig. Dertil svarede M. Hans, han var hende det ikke stændigt, at det var den Hørers Løn, efterdi han blev afsat af Skolen in Junio og døde in Augusto, og havde oppebaaret sin Løn fra det forrige Aars Martini Tid og til Paaske, og havde optaget Paaskerenten med. Derfor hvis Korn M. Hans havde oppebaaret, det var hans Efterkommere til bedste optagen. Blev de omsider med hinanden forligte, at M. Hans skal give hende 12 Daler.

27 Juli 1622.

(Hans Pallesen anklagede paa Biskop Dr. Iver Hemmels Vegne af Ribe Studenten Jens Hansen Hegelund for, at denne skulde have opbrudt et Brev, han skulde bringe fra Dr. Iver Hemmet til Biskop H. P. Resen i Kjøbenhavn, og have sendt en Afskrift deraf til Ribe. Efter flere Forhører og langvarig Retsforhandling dømte Konsistorium endelig d. 5 Febr. 1623 Jens Hegelund »kvit og fri for Dr. Ivers Tiltale«. Jfr. Ny kirkehist. Saml. VI, 505 ff.).

Tilkjendegav M. D. Rector, at Johannes Andreæ Helsingorensis, Medicinæ studiosus, er begjærendes, at han maa admitteres til Examen pro obtinendo stipendio regio. Blev svaret, at han dertil maa admitteres med allerførste Lejlighed.

7 August 1622.

Mag. Dn. Rector gav tilkjende, at han haver talt med M. D. Cancellario belangendes den Bro, som skal lægges fra Langvadsdam til Valdby: om Universitetets Tjenere ikke kunde skaanes for samme Bro at lægge. Og at M. D. Cancellarius haver svaret hannem, at Universitetets Tjenere ikke kunne skaanes fra samme Arbejde; thi det er ikke negotium regium men proprium.

Tilkjendegav M. D. Rector, at Magister Johannes Tausanus haver anholdt hos hannem om Fosie Præstekald at bekomme. Blev svaret, at man ikke kan forskyde Capellanen, efterdi han holder sig skikkelig.

30 August 1622.

Blev læst et Kongebrev, at det første Kannikedom, som bliver ledigt i Roskilde skal perpetueres til en Bogtrykker, som skal holde et fuldt Trykkeri udi alle Sprog, desligeste en fuld Boglade udi alle Materier, som fornøden kan være.

Foregav Magnificus om en Student Caspar Christensen Lund, som havde slaget sin Værtinde. Og hun kom

frem og sagde, at hun vilde intet klage paa hannem, fordi det var sket i Drukkenskab. Dog propter inobedientiam, at han ikke vilde møde efter M. D. Rectoris Befaling, blev besluttet, at han skulde incarcereres i 14 Dage. Siden skulde Sagen forhøres paany, naar Kvindens Mand kom tilstede, som havde klaget.

Blev sagt, at D. Laurenbergio til Rostok skal betænkes med en Foræring, som og tilforn haver været besluttet.

Mølleren i Ske haver sagt sig af med Møllen. Men Jens Rasmussen i Ske lovede at forskaffe en god Karl til Møllen igjen. Derimod skal befales, at Universitetets Bønder deromkring i de to Herreder skulle ingensteds lade male uden i Ske Mølle; hvilket skal bydes til Tinge nu med det første. Og skal Mølleren herefter selv holde Møllen vedlige.

4 September 1622.

D. D. Thomas Finckius gav for om den Student Hans Andersen Helsingør, at eftersom det tilforn er bevilget, at han skulde have det første Stipendium, som blev ledigt, saa er nu 100 Dlr. ledige, som er reliquiæ stipendii Medici, som Fossius havde: om han maatte samme 100 Dlr. bekomme. Blev svaret, at han samme Penninge maa bekomme og give sin Obligats etc.

Dn. Episcopus gav tilkjende, at M. Jens Dinesøns Grammatica er hannem offereret af M^co^ Dn. Cancellario, at den skal oversees af Professoribus.

11 September 1622.

Refererede M. D. Rector, at M. D. Cancellarius haver mundtlig givet hannem tilkjende, at efterdi det gamle Collegiihus i Studiigaarden, som skal forbygges til at være Studenternes Communitetshus, hører Universitetet til, da skal Universitetet have Vederlag for samme gamle Hus.

Blev talt om 1000 Dlr., som Communitetet skal være Universitetet lang Tid skyldig, eftersom og derom findes noget optegnet i en Universitets Jordebog.

Refererede D. D. Thomas, at M. D. Cancellarius haver befalet hannem at antvorde Universitetets Foged Penge til den Bygning i Kannikestræde til Studenters Vaaning. Sagde oc Doctor Cort, at Cancellarius haver bedet hannem derom paaminde D. Thomas.

Blev sluttet, at der skal skrives en Fuldmagt til Rasmus Clausen i Østrekippinge, efter hvilken han paa Universitetets Vegne kan indkræve dette Aars Studiiskat af Falster og Laaland.

27 September 1622.

Gav tilkjende M. D. Rector, at det er M. D. Cancellarii Raad og alvorlige Paamindelse, at ingen af Professoribus efter denne Dag gjør Velkomstkost, efter Bryllup er holdt.

Blev sluttet, at Rector og Professores skulle forære M. Jacobo Hasebardo en Sølvkande til Bryllupsskjenk, regnendes for hver Professor 1 Rosenobel eller 4 Rdlr. in specie. Noch 16 Rdlr. in specie istedenfor 1 Amme Vin.

En Student, Niels Madsen Kalundborg, kom for Retten, eftersom han er anklaget, at han skal have været med at slaa velb. Holger Gagges Vinduer ud. Og mødte imod hannem Holger Gagge i egen Person. Bekjendte strax samme Student, at han var med en Person af Vor Frue Skole, som slog samme Vinduer ud; men sagde sig i Gjerningen at være uskyldig. Men efterdi han blev i nogen Maade overbevist, at han var ogsaa i Gjerningen delagtig, da blev hannem forelagt af M. D. Rectore og Dn. Professoribus: Ut pro sua parte damnum sarciat. 2. Ut culpam deprecetur. 3. Ut in carcerem mittatur. Og skal han blive in carcere fem Dage og Nætter, thi han tilforn haver der været anholden 3 Dage og Nætter.

Blev sluttet, at Vicenotarius skal concipere et Brev, formeldendes om Bøndersønner, at hvor de findes paa

fremmed Gods tjenendes, da derfra indføres paa Universitetets Gods.

Fremkom Her Mats Povlsen, Capellan i Fosie, begjærendes, at Rector og Professores vilde hannem samtykke at være Sognepræst til Fosie Sogn, efterdi H. Christen, Sognepræst sammesteds, vil med visse Vilkaar opgive Sognen for hannem. Men hannem blev given Afskeden, at naar Rector og Professores ser hans Accord og Contract, der bliver gjort mellem H. Christen og hannem, ville de give fra sig god Resolution.

30 September 1622.

Tilkjendegav M. Dn. Rector, at som han i Fredags næst forgangen var hos M. Dn. Cancellarium, da forelagde M. Dn. Cancellarius hannem, at han skulde forhøre Dn. Professorum Dom og Mening om M. Jens Dinesøns Grammatica, og foreholde dennem, at dersom nogen af dennem synes sig at kunne skrive en nytteligere Grammaticam for Ungdommen, de da vilde tage det i Værk. — Dn. Episcopus fremlagde sin skriftlige Erklæring, hvilken han sagde, han vilde exhibere M. Dno Cancellario. Fremlagde og Dn. Episcopus en ny Grammaticam, som han i dette Aar først haver ladet gaa i Trykken, begjærendes, at Rector og Professores vilde og give deres Censuram paa samme Bog og give tilkjende, om dennem synes, noget der udi at fattes eller mangle, og om den ikke er tjenligere til Ungdommen in scholis trivialibus end M. Jens Dinesøns. Og haver han ladet sammenskrive samme Grammaticam efter det Brevs Mening og Indhold, som blev nogle Aar forleden givet til M. Canutum Richardi om en Grammatica at skrive. — Dn. D. Cunradus svarede, at Rev. Dni Episcopi postulatum var æqvum. — Dn. D. Brochmannus dixit, se non videre causam, cur libri in scholas recepti et bene qvidem conscripti e scholis eliminari debeant. Dixit præterea nescire, an ipse possit conscribere Grammaticam meliorem vel

deteriorem, qvam sit Grammatica M. Dionysii. — Dn. D. Claudius Plum sagde, at efterdi den Grammatica, som Dn. Episcopus fremlagde, er stilet efter den Concept og Maneer, som M. Canutus Richardi havde begyndt efter Kongl. Maj.s Brev, og Dn. Episcopus fremlagde samme Grammaticam, synes hannem raadeligt, at samme Grammatica exhiberes M. Dno Cancellario. — Dn. D. Thomas sagde, at Episcopi postulatum var omnino æqvum. — Dn. D. Casparus Bartholinus sagde sig nu i mange Aar ikke at have været verseret in Grammaticalibus, hvorfor han ej snarligen kunde paatage sig at skrive nogen Grammaticam. Sagde og, at det var bedst, at Dn. Episcopi fremlagte Grammatica exhiberes M. Dno Cancellario. — Dn. D. Olaus Worm gav lige suffragium med Dn. D. Casp. Bartholino. — M. Christianus sagde, at det var periculosum, at man nu vilde føre en ubekjendt Grammaticam udi Skolerne. — M. Wulfgangus sagde, at haver man en nyttig Grammaticam in scholis, da syntes det ønskeligt, at den maatte beholdes, og at Dni Episcopi Grammatica maatte exhiberes M. Dno Cancellario. — M. Petrus Gielstrup suffragabatur Dno M. Wulfgango, menendes billigt at være, at den ny latinske Grammatica, som Rev. Dn. Episcopus fremlagde, kommer under censuram, som Dn. Episcopus begjærer.

5 Oktober 1622.

Dn. D. Cunradus gav tilkjende, at han og Decanus Philosophiæ med M. Hans Stenvinkel og M. Morten in præsentia D. Finckii haver været over det gamle Hus i Studiigaarden og taxeret det efter saa mange Sten, der er udi, at give for hver 1000 fem Current Daler; beløber det sig 500 Cur. Dlr.

Proponerede M. Rector, at D. Frederich intercederede for en Studioso Flensburgensi, han maatte faa Kost udi Communitetet: om man skulde tale M. Cancellario til derom. Blev svaret, at Theologi kan selv derudi dispensere.

9 Oktober 1622.

Blev læst et Kongebrev, som skulde forsendes til Roskilde Kapitel, anlangendes et Vicarie, som bliver først ledig, at lægges til en Kobberstikker.

Blev M. Jac. Hasebardus samtykt at skulle være Sognepræst til Vor Frue Kirke i M. Peder Skielderups Sted, de quo etiam exquirendum per literas consilium Dn. Episcopi Roeschildiæ tum commorantis.

12 Oktober 1622.

Blev oplæst den Contract, som Mats Povlsen haver gjort med H. Christen Thomesen, Sognepræst udi Fosie. Desligeste H. Christens Sendebrev til Universitetet, at H. Mats maatte blive Sognepræst udi hans Sted. Og blev strax befalet, H. Matses Kollatsbrev skulde skrives af Notario. Desligeste skulde han og give Universitetet sin Obligation.

Fire Studenter, Jacobus Petri, Nicolaus Johannis, Olaus Johannis, Johannes Johannis, blev anklaget, de havde taget Johannis Christophori Kappe og drukket 6 ℔ paa den. Og blev dem forelagt enten at excluderes mensa regia, eller incarcereres triduo, eller og at give Pengestraf. Jacobus Petri blev dømt til at give 1 Sletdaler og de tres fratres hver 1 Speciedaler.

26 Oktober 1622.

Blev læst Kong. Maj.s aabne Brev om Markeders Forandring, item et Kong. Maj.s Brev til M. Longomontanum om samme Forandring, og var tilstede in Consistorio Henrik Waldkirch og Salomon Sartor, og hørte, at begge kongl. Breve bleve af Vicenotario oplæste; og bleve de advarede, at de efter denne Dag ingen Almanakker skulle trykke, førend de ere af Dn. M. Longomontano revideret og overset.

Bespurte M. Dn. Rector sig, hvorledes det skal nu holdes med Studiosis, som have i disse Dage deponeret,

anlangendes præceptores privatos at annamme. Blev svaret, at der skal gjøres en Supplicats til M. D. Cancellarium, at det med den Handel maa herefter blive ved den Forordning, udi hvilken M. D. Cancellarius haver consenteret nogle Aar forleden, nemlig, at novitii studiosi skulle henvises af Rectore til Professores, saa at enhver Professor herefter bekommer lige mange Discipulos, dog saa at de Studiosi, som ere nogen ex Professoribus commenderede, de da henvises til samme Professores, og de Studiosi, som dennem ellers kunde tilfafde, henvises derimod til andre Professores, saa at det kan gaa ligeligt til.

Fremkom Universitetets Foged, Laurits Eskildsen, og blev hannem forelagt strax at begive sig ud iblandt Bønderne og hjælpe dem tilrette imod deres Tiltale paa Roskildgaard for Ægter, som samme Bønder skulle have forsømt. Item at han hos Bønderne indkræver strax den gamle Restants til Universitetet.

Bespurte M. D. Rector sig, om han maa give en Studioso, som er hans privatus discipulus, testimonium, hvilken Studiosus haver intet frequenteret her paa Universitetet, men været borte udi Fyn udi Bestillinger og Skoletjenester. Blev svaret, at hannem maa gives testimonium privatum, at han haver deponeret her. Men testimonium publicum kan intet tjene hannem, efterdi han ikke haver studeret paa Universitetet.

29 Oktober 1622.

M. Longomontanus refererede, at som han Søndags næst forleden var paa Universitetets Vegne hos Magn. Cancellarium, belangendes Studiosos novitios til Professores at distribuere, gav M. Dn. Cancellarius hannem til Svar, at efterdi nogle novitii Studiosi ere nu tilstede, at dersom nogle af dennem ere commenderede nogle af D. D. Professoribus i Besynderlighed, de da skulle henvises til samme. Hvis de andre belanger, dennem æqualiter at

distribuere iblandt de andre Professores. Og vilde M. D. Cancellarius selv med det første betænke en Forordning, hvordan herefter skal forholdes med Studiosis novitiis in eligendis sibi præceptoribus privatis.

9 November 1622.

M. Dn. Rector gav tilkjende, at en Student ved Navn Benedict Bentsen er publicum testimonium begjærendes, uanset han ikke haver studeret her i Universitetet uden en ganske kort Tid, og er dertilmed en stor Gjæld bortskyldig her i Byen. Og intercederer velb. Oluf Rosenspar for samme Person, at hannem maatte gives Testimonium. Blev svaret, at hannem ikke kan gives Testimonium, efterdi han ikke haver continueret her paa Universitetet.

Blev samtykt, at M. Johannes Erasmius skal være Notarius efter M. Jacobum Hasebardum.

Efterdi Professio bliver nu ledig efter M. Jacobum Hasebardum, blev samtykt af M. D. Rectore og Dn. Professoribus, at Dn. Jacobus Finkius kommer til Professionem infimam, dog at han tilforn disputerer publice pro cathedra obtinenda.

13 November 1622.

Præstitit M. Johannes Erasmi Juramentum ob Notariatum fideliter administrandum, og blev samtykt, at han kunde selver hente Acta Universitatis hos M. Jac. Hasebardum.

Gav M. D. Rector tilkjende, sig at have talt med Magn. Cancellario om Dn. Jacobo Finkio, at Professores havde samtykt, at han kommer ind i Landet og disputerer pro professura, quæ vacat. Hvilket H. Canceller lod sig vel befalde.

22 November 1622.

(To Studenter, Claus Jensen, Tolderens Søn i Marstrand, og hans »Stubegeselle«, havde om Natten færdedes i Baadsmandsklæder paa Gaden, hvor de vare blevne an-

trufne af Vagtmesteren, Hans Michelsen, som havde paagrebet Claus Jensen, efterat have saaret ham med sit Knebelspyd, og sat ham i Raadhuskjelderen. Begge Studenter bleve dømte til otte Dages Fængsel).

23 November 1622.

Opkom Hans Olsen og Salve, Studenter. Og efterat Salve havde gjort sin Ed at bekjende sin Sandhed, bekjendte han i Christen Castensens og Rasmus Pedersens Paahør, at der Hans Olsen og han gik ved Vor Frue Kirke, kom hans Broder til hannem, og ginge ned i Gert Zachariesens Kjelder og kjøbte 1/2 Pot Mjød og drak ogsaa Brændevin for 4 ß. Og som Hans Olsen og Byens Tjener Christen Castensen kom noget imellem, gik Hans efter sit Værge. Og der han igjenkom, slog den ene den anden paa Munden, vidste dog ikke, hvem først slog, saa og ikke, at Hans Olsen havde nogen Kniv i Haanden, førend siden at de andre Byens Tjenere kom. Og der Salve kom imellem, da stak Christen Castensen hannem i Ryggen, hvoraf han gav sig og gik til Kakkelovnen. Da kom Christen igjen med Kniven og stak hannem over Axelen i Ryggen 3 Sting, og de gik igjennem. Saa kom hans Broder hannem til Hjælp, og havde intet i Haanden. Da slog Christen hannem og han faldt op til Skiven. Og der Christen havde sluppet hannem, stak han hans Broder i Halsen og saa løb ud af Døren. Og kastede Salve Christen Castensen det for heroppe, at han havde sendt Badskjæren Bud, han skulde have flittig Opsyn med hans Broder, hans Umage skulde vel blive forskyldt. Hvilket Christen ikke nægtede, men sagde sig det at have gjort af Medynk. — En Kvinde, som blev opkaldt, sagde sig at have set, at Christen stak en lav Karl over Halsen ret i Døren, der han gik ud, og den lave Karl gav sig svarligen derover. Salve svarede dertil, det at være sin Broder. — Michel Skonning fremkom og sagde, sig at have iaftes været hos

Salves Broder, som kunde ingen Rede gjøre for sig. fordi han sandsede intet.

30 November 1622.

Præsenterede M. Vulfgangus M. Rectori Hans Olsen igjen, som han havde gaaet i Løfte for at erlediges ex carcere, paa det han kunde paa Raadstuen forhandle noget om sin Sag. — Blev Salve og Hans Olsen indkaldt. Og sagde Salve, sig igaar at have været paa Raadhuset, der begjærendes, han maatte faa nogen Opretning for hvis Skade han og hans Broder havde bekommet. Blev svaret, at Bysvenden skulde enten forvares i Kongens Jern eller ogsaa sætte Loven for sig indtil Sagens videre Udfordring, hvilket dog han beklagede ikke maatte bevilges at faa beskrevet. Hans Olsen i lige Maade sagde sig samme Tid at have været paa Raadstuen, begjærendes, han maatte være kvit og fri efter de Vidnesbyrd, som ginge d. 23 Nov. paa Consistorio om hannem. Blev hannem intet andet svaret, end at han havde først givet Aarsag til Klammerien. Beklagede Hans Olsen herhos, at hans skriftlige Vidnesbyrd ikke maatte blive hørt. — Da efter der blev varie ventileret, hvad man skulde gjøre ved hannem, befalede Magnificus Pedellen ham i Kjelderen at forvare til videre Beskeden.

Bleve varii typi Isaachi Elzeviers exhiberet. Og blev hannem en Kopi bevilliget af Kong. Maj.s Brev om Typographi Regii Bestalling. Lod ogsaa M. Cancellarius M. Rectori tilkjendegive ved Dn. D. Gasp. Brochmannum, man skulde have flittig Opsyn med hvad Kannikedømme der først vacerer i Roskilde Capitel, at det kan strax lægges til for^{ne} Bogtrykker.

Blev handlet, om man skulde give Erasmo Johannis Lavnlandino, Skolemester i Bogense, Testimonium publicum, efterdi han havde ikke frequenteret paa Universitetet. Blev svaret, at efterdi han havde saa gode Testimonia,

at han havde holdt sig ærligen og vel paa de Steder, som han været haver, siden han blev Studiosus, kunde man give hannem Testimonium derefter, nemlig at han var civis Academicus og havde siden vel skikket sig hos Godtfolk: efterdi han var borte, førend edictum Regium udgik, at man skal ad minimum continuere 2 Aar paa Academiet.

11 December 1622.

Begjærede M. Jens Dinesøn per Magnificum at optere M. Jacob Hasebardts Residens: hvilken blev hannem bevilget, efterdi D. Claus den ikke begjærede.

Blev der af Magnifico foregiven, at H. Knud i Roskilde erbyder sig at ville give for den Gaard i Roskilde, som ligger til Metaphysicum Professorem, 100 Currant Daler. Blev svaret, hannem i det ringeste at skulle give 100 Dlr. in specie.

21 December 1622.

Opkom Anders Christensens, Skoleholders her i Byen, hans Tjener, Anders Sørensen og var begjærendes af M. Hans Jensen 32 Dlr. in specie og 6 ß for de sortes, Cuthi og Mari, deres Kost, Klæder at sy, Ved, Lys og andet mere. Mens M. Hans svarede, sig ikkun at have Befaling paa deres Kost at betale om Ugen 1 Rdl. Og efterdi at samme Penge skulle udgives af Vor Frues og de andre Kirkers Communpenge, blev besluttet, at Anders Christensen skulde stile en anden Bevis, som skulde lyde ogsaa paa de andre Kirkers Værger, hvilke skulle dermed besøges, at de ville den underskrive.

(Mats Michelsen, Collega scholæ, krævedes af en Student, Herman von Ginchel, for en Gjæld, hans afd. Fader Michel Matsen skulde have været dennes Fader skyldig).

30 December 1622.

Blev Fogden befalet at forfare, om H. Knud i Roskilde vilde give for Metaphysici Residens i Roskilde 150 eller 125 eller 100 Enkende Daler i det ringeste.

Magnificus gav tilkjende, at Mads Ipsen i Strøby holder sig fri for Ægter efter M. Jens Paasches Tilladelse. Blev sagt, at man skulde forfare, hvor det sad sammen, efterdi M. Jens haver intet dermed at bestille.

8 Januar 1623.

Henricus Christierni, en Studiosus i Valkendorfs Boder, var herfra rejst den 26 Sept. og kom ikke igjen før den 30 Dcbr., saa at han var bleven borte over sin Tid: om han bør derfor længer at nyde Pengene. Blev sagt, at man kunde forfare, udaf hvad Aarsag han havde været saa længe borte.

Blev delibereret, om man kunde give nogen Testimonium Universitatis, som ikke continue havde frequenteret her paa Academiet i 2 Aar, efterdi en i Skeen Skole anholder nu om publico Universitatis Testimonio, som ikkun havde her været i 14 Dage, efter han havde deponeret. Blev saaledes sluttet, at herefter skulde ingen, som ikke havde her i Universitetet continueret i 2 Aar, bekomme publicum Universitatis Testimonium, men aleneste privati sui præceptoris.

10 Januar 1623.

Blev læst et Kongebrev tilskrevet Dn. Professoribus samtligen, dat. 29 Novbr. 1622, anlangendes M. Jens Dinesøns Grammaticam, at Studiosi skulle tilholdes, som forvente dennem i Fremtiden nogen Befordring til Skoletjeneste, at de en Tid lang besøge forbemeldte M. Jens Dinesøn, indtil de kunne bekomme hans Concept at vide og forstaa Methodum docendi, som samme Grammatica udfordrer. M. Jens blev selver opkaldt, som læste for^{ne} Kongebrev og sagde at ville rette sig derefter. Hvorfor der blev for godt anset, at publico Senatus Academici nomine skulde et Programma anslaas, hvorudi saadant skulde tilkjendegives, og udi det indføres, at Kong. Maj.s udgangne Forordning tilholder Studiosos at continuere

deres Studia i to Aar her paa Academiet, saasandt de ville befordres til noget Skole- eller Præstekald, hvorefter de kunne have sig at rette.

Olao Jonæ blev publicum Universitatis Testimonium bevilget, som ikkun havde continueret sine Studia her i et Aar: dog in hunc sensum, quod licet teneatur biennium hic commoratus esse, idque ex constitutione Regia; tamen Dn. Professoribus placuit de ipso tantum testari, quam diu et quando vitam hic traduxerit, idque propter singularem, quam, non publice solum sed etiam privatim, privato suo præceptori probavit industriam.

17 Januar 1623.

Magnificus angav, at H. Canceller befalede, man skulde give Ernst Normand en Fortegnelse paa alle Universitetets Kirker, hvilket blev concederet, og ere disse efterskrevne:

1. Vor Frue Kirke i Kjøbenhavn.
2. Ovre ved Stranden.
3. Gladsaxe.
4. Herløv.
5. Smørum.
6. Liddøe.
7. Tornby paa Amager.
8. Faxe.
9. Eggesløv.
10. Sæby.
11. Brønshøj.
12. Værløse.
13. Grevinge.

28 Januar 1623.

Haver cl. D. Finkius været i Roskilde og efter Magn. Cancellarii Befaling opteret til den ny kommende Bogtrykker Præbendam Klippestrup.

Daniel Jensen og Hans Muus lod opbyde paa Consistorio 1ste Gang Knud Hemmingsens, Studiosi, som nu død er, hans Bøger.

30 Januar 1623.

Salvinus og Hans Olsen opkom. Salvinus berettede, at Christen Bysvend sidder for hans Broder, han havde slaget, og taget Sagen paa sig, og derfor var dømt paa

Raadstuen, at han skulde være landflygtig og give til Badskjæren 50 Daler og derpaa udgive til Salve sin Forpligt. Men efterdi han er ikke vederhæftig, vilde Salve ikke nøjes med den Dom, men var begjærendes, at han maatte dømmes til Kongens Jern. Begjærede derfor M. Vulfgangus, at han maatte være fri for det Løfte, han gik udi for Hans Olsen. Blev sagt, at Salve skulde først fly skriftlig Beskeden paa sin Beretning af Byskriveren.

12 Februar 1623.

Det Brev, tilskrevet H. Secreterer Niels Friis om Mogens Pedersens Vicarie, at det er opteret til en Kobberstikker, blev læst og approberet.

14 Februar 1623.

Gav Magnificus tilkjende, at han talede med H. Canceller om de tvende Morer, at de andre Kirker besværer sig at give nogen Udlæg for dennem til deres Underholdning. Hvortil Cancellarius svarede, at de haver intet dermed at bestille, og det kommer dem intet ved.

22 Februar 1623.

Her Knuds Brev blev læst, paa de 100 Dlr. til 96 ß. for den Residens i Roskilde liggende til det Vicarie Altaris D. Petri. Blev sagt, man skulde først tale med H. Canceller derom.

H. Lavrits, Tugthuspræsten, klagede over Niels Bagger, Studiosum, at han skulde have skjeldet ham paa Hæder og Ære, og skjeldet ham for en Horejæger, og sagt hannem ulovligen at være kommen til Kaldet. Men efterdi han ikke mødte, blev befalet, at H. Lavrits skulde enten forliges med hannem, eller ogsaa skulde han blive citeret til det næste Consistorium.

Petri Martini Testimonium blev læst, som var hannem givet af M. Severino, Roschildensium Rectore. Men efterdi det syntes ikke saaledes at være, at han derpaa kunde

blive deponeret, blev hannem befalet at forskaffe sig et andet Testimonium.

Knud Hemmingsens Bøger blev 4de Gang opbøden.

1 Marts 1623.

M. Cancellarius lod tilkjendegive ved Dn. D. Brochmannum, Kong. Majs Vilje at være, at D. Peder Stures Efterleverske maa nyde ganske Annum gratiæ af det Præbende i Roskilde, som hendes sl. Husbonde havde. Hertil blev svaret, at Universitatis Fundatio det ikke kan tilstede, hvorpaa noget skriftlig skal forfattes og M. Cancellario ceu libellus supplex exhiberes, og derudi indføres, at Professores ville heller noget af sit eget til for[ne] Enke contribuere, dersom hun er det behøvendes og af dennem begjærendes, end præjudicere privilegiis Academicis.

22 Marts 1623.

Proponerede M. Rector, at Præpositus Communitatis med en af Decanis skulde have klaget, at dennem mod en pernam (Skinke) ikkun gives paa Faddet $^3/_4$ af en Gaas, som skulde være for ringe at dele iblandt 12 Personer. Dernæst haver Decanus 3tiæ Mensæ cum commensalibus klaget over noget Lammekjød, hvoraf portiones dennem gives alt for ringe. Hvorom Magn. Rector exquirerede consilium Dn. Professorum. Men det blev opsat til plenius Consistorium.

29 Marts 1623.

Eftersom M. Tøgers i Viborg Børn have tilskrevet M. Christen Longbjerg, at de maatte faa nogen Vederlag for hvis deres sl. Fader haver anvendt paa den Trætte med M. Henrik, eftersom dennem var gjort Forhaabning, at dennem skulde noget vederlægges med Smaabeder: blev sagt, at M. Christen kunde svare, at de skulde specificere Omkostningen og forklare, hvad de forstaa ved Smaabederne. Notarius skulde ogsaa Nomine Universitatis skrive til M. Villum, Ecclesiasten og Canonicum i Viborg,

at han vilde paa sig tage og være Academiæ Procurator derovre.

Blev forhandlet om Pedellen i sl. Hans Musses Sted, og efterdi de andre Dn. Theologi vare hos Bispen, blev Jens Pedel did sendt, saadant at give tilkjende, at han er selver Deposituram begjærendes, og H. Anders og Niels Ringer ere begjærendes hannem at succedere. Jens sagde, dennem at give deres Consensum, hvad hannem belangede, men Dn. Episcopum noget at støde sig paa H. Anders, formenendes hannem ikke at have faaet Kongens Oprejsning. Men D. Brochmannus lovede derom at ville tale med H. Canceller: at det maatte saalænge dermed opstaa.

Universitetets Smaaredsel blev saaledes taxeret: 1 Td. Havre — 3 Ort. 1 Faar — 3 Ort. 1 Lam — 2 Ort. 1 Par Høns — 1/2 Ort. 1 Gaas — 1/2 Ort. 1 Ol Æg — 1 Ort.

9 April 1623.

Eftersom næstforgangen Løverdag blev sluttet, at H. Anders Jensen maa blive Pedel, blev han nu fremkaldt, og præstito juramento blev samtykt til at være Pedel.

En Student ved Navn Mads Besche fremkom og beklagede, hvorledes en anden Student, Michel Schonning ved Navn, haver nyligen overfaldet hannem og slaget hannem til Jorden paa Kirkegaarden, som han vilde gaa til Communitetet. Men efterdi Michel Schonniug ikke mødte, uanset han er citeret dertil af Jens Pedel efter M. D. Rectoris Befaling, blev sluttet, at samme Student skal opsøges og in Carcerem indsættes.

30 April 1623.

Matthias Biesche bekjendte, at endog han havde tilforn klaget over Michaelem Schonning, saa havde han dog sig siden med hannem forliget. Magnificus beklagede, at Michael var draget over ad Skaane, uanset han var citeret, og vilde sig ikke sistere. Blev derfor condemneret ad carcerem.

3 Maj 1623

Copi af Ernst Normands Brev til Dn. Episcopum, om hvis Penge skal af Sjælands Kirker udgives til en Bogtrykker, blev læst og paaskreven. Og eftersom de Højlærdes Kirker skulde tilfalde 50 Dlr. til en Hovedstol og 6 til Pension, forklarede Dn. Episcopus, at derved forstaas og alle Kannikekirker.

Johanni Johannis Brunovio Laulando blev Testimonium publicum concederet (efterdi det er ungefærlig $1^1/_2$ Aar, siden han kom til Academiet) intercedente apud Dn. Episcopum per literas Dn. Oligero Bille.

27 Maj 1623.

Magnificus Academiæ Rector, clariss. M. Johannes Jani Alanus, gratiis actis Professoribus, qui aderant, omnibus, officio sui Rectoratus se abdicavit, matureque Dn. Professores de successore cogitarent, rogavit, quem ipse nominavit Dn. D. Brochmannum, cum ordo ad facultatem Theologicam recturam iam devolvit. In quod ceteri etiam uno ore consenserunt.

4 Juni 1623.

Frants Pedersen klagede over Samuel Koch og Oluf Vernersen, at han i Fredags Aften næst forleden havde, der han vilde lede en drukken Skriverdreng paa Holmen hjem, mødt dennem med nogle andre Studenter og bødet en god Aften. Da svarede Oluf, han skulde ret nu faa en god Aften, og i saa Maade kom sammen, saa at Oluf blev Frants for svag i en Rendesten. Da kom Samuel Oluf til Hjælp, saa at, der de var opkommen, kom Oluf og Frants i en anden Rendesten, hvor Frants blev Oluf ogsaa for mægtig. Da fik Oluf en Kniv ud og skar Frants nogle Steder ved Øjet. Hvorfor Frants fik og en Gaffel ud. Vidste dog ikke, om han havde dermed gjort nogen Skade. Men der han stod og strøg Blodet af sig, overfaldt Samuel hannem og gjorde hans Skade værre. Siden kom Oluf og

Samuel noget imellem, saa at Oluf gjorde hannem stor Skade.

10 Juni 1623.

Professorum Forsæt, som skulde i Herredagen indlægges for Kongen og Danmarks Raad imod Aarhus Kapitel[1]), blev revideret og approberet.

Acta Consistorii, Rectore Dn. D. Casparo Erasmi Brochmanno, S. S. Theologiæ Professore P., Notario autem M. Johanne Erasmi, inchoata 12 Junii A. 1623 et continuata ad 14 Junii A. 1624.

18 Juni 1623.

Blev af Magnifico givet tilkjende, at han havde befalet Lavrits Eskildsen at gjøre Regnskab, og eftersom hans Forlovere havde opsagt deres Løfte, kunde han ikke længer blive i Tjenesten. Lavrits havde dertil svaret, 1. at saasnart Dn. Episcopus hjemkom og han kunde gjøre Regnskab med hannem og nogle af de andre Professoribus, vilde han gjøre sit Regnskab færdigt. 2. Mente han, M. Hans Jensen alene at have sagt sit Løfte op, og vilde derfor forskaffe en anden i hans Sted.

Om Testimoniis publicis blev concluderet, at hvis der skulde med nogen dispenseres, da skulde privatus præceptor det gjøre og forfare ens Dygtighed og Skikkelighed. Og dersom han da befindes synderlig dygtig og skikkelig at være, da skal han forskikkes til Magnificum, at han i lige Maade kan det forfare.

D. Madses, Episcopi Lundensis, Begjæring, at en anden maatte oppebære Præstepenge til Universitetet, turde Dn. Professores ikke indrømme, ne viderentur præjudicare literis Regiis.

---

[1]) Kapitlet havde gjort Vanskelighed ved at udrede den Del af Naadensaaret efter afdøde Kanniker, som tilkom Universitetet.

Dn. Decanus, M. Joh. Alanus, gav tilkjende, hvorledes Studiosi skulle nu begynde at slaa med Sten til Kirkens Vinduer, hvilket den Frisius skulde vel vide af at sige.

21 Juni 1623.

Blev tilkjendegivet, hvilket et uskikkeligt Levnet Studiosi og Scholastici indbyrdes holder, hvoriblandt fornemlig skal være Samuel Koch, Studiosus, Niels Busch og Claus Jacobsen, Scholastici. Man skal tale med Nicolai Busch's tutore M. Francisco. Samuel Koch skal peremtorie citeres, og ellers skal de, som nys kom hid til Universitetet, tilholdes af Pedellerne, at efterdi de kan ikke strax blive deponeret, de da angiver dennem hos Decanum, paa det de da kan faa være sub Jurisdictione Academica. Dette blev H. Anders, Ministro Academiæ, tilkjendegivet, at han og derom kunde advare sin Collegam.

Skal tales med Cancellario, at Leges Academicæ maa aarligen blive reciteret.

25 Juni 1623.

Blev handlet om Execution paa Kongens Dom om Aarhus Capitel, at man skulde tilskrive Procuratori og ipsi prolixas agere gratias pro causa fide acta, og af hannem begjære: 1. Naadsens Aar maatte nu efter Kongens Dom (hvoraf hannem skal tilskikkes en rigtig Copi) fordres baade efter sl. M. Christen Stub og saa nu efter sl. M. Laurits. 2. At der maatte flitteligen forfares, om endnu ere nogle tilbage, som Naadsens Aar ikke haver til Universitetet udgivet. 3. At Professores kunde aarligen bekomme rigtig Fortegnelse paa Canonicatibus, hvilke bliver forlent med en Persona eller Officio. Om hvilket sidste de andre Procuratores skulle ogsaa ombedes.

Magnificus gav tilkjende, at Otte Scheel vidste intet videre om de 500 Dlr., som var Universitetet leveret paa Jomfru Christenses Vegne, end at han havde bekommet Kong. Maj.s Brev paa 1000 Dlr. at fordre hos hendes Ar-

vinger, som hun haver givet til Sjælegave. Men Arvingerne mente sig dertil ikke at være forpligtet, uden de havde samme Sjælegave ratificeret. Vilde dog godvilligen udgive de 500 Dlr. Otte Scheel mente, H. Nelaus noget deraf skulde vide, som havde været hos forne Jomfru, der hun skulde aflives. H. Nelaus sagde, hende ved en Seddel, med egen Haand skrevet og underskrevet, at have dennem delegeret in usum pauperum studiosorum, og skulde samme Seddel findes hos Slotsfogden, Hans Smalkad, som mente, H. Canceller den at have bekommet. Hvorfor H. Canceller mente og for godt ansaa, at de kunde udsættes paa Rente, og Renten deraf gives fem vedtørvende Personer i Klosteret, saa at enhver kunde aarligen bekomme 6 gode Daler. Og befol Magn. Cancellarius dette at indskrives i Universitetets Bog.

Blev handlet om noget Gods, som skal staa in Auditorio udi Hofmesters Boder, og en Part deraf tilkommer en Studioso, som døde i Pesten, en Part en Studioso paa Laugholm, som begge ere bortskyldige her i Byen. Den førstes Gods skal opbydes og siden til Creditoribus overleveres. Om det andet skal Possessor advares.

M. Peder Hansen Riber kunde intet Testimonium publicum bevilges, førend han gjorde bevisligt, hvor det forrige var henkommen.

2 Juli 1623.

Havde Dn. Professores deres Betænkende om de 500 Sp. Dlr., Otte Scheel havde leveret til Universitetet, at de kunde ikke unde Falch Brahe dennem.

Blev H. Anders approberet at være Depositor, og Niels Ringer at være i hans Sted igjen.

5 Juli 1623.

D. Mads i Lund, D. Iver i Ribe og M. Vilhelmus, Canonicus og Sognepræst til Domkirken i Viborg, skal sollíciteres om Fortegnelse paa dennem, som have Canonicatus.

Præbendas eller Prælaturas enten pro Officio eller pro Persona, at man den maatte aarligen bekomme. Det Brev til M. Christen Foss blev læst og approberet, og skal fremskikkes med Copi af Kongens Dom.

Dn. Christiernus Clementis klagede over M. Sebaldum, at han ikke vilde betale hannem 10 Enkende Daler, han havde laant hannem til Leipzig, der han skulde have tabt sin Pung imellem Vittenberg og Leipzig. (Tillige klagede Rector over, at M. Sebaldus havde vist Ulydighed mod sin Øvrighed ved ikke at møde, skjønt han var tilsagt af Pedellerne. Prof. M. Herman Nielsen undskyldte ham med, at han »laa paa sin færdige Rejse op ad Opslo«, og fik paa hans Vegne Sagen bragt til mindeligt Forlig).

D. Claudius gav tilkjende, hvorledes M. Jens Dinesøn havde refereret, Hs. Maj. at have i Sinde at lade sine 2 Børn, som er hos M. Jens, staa paa det »Poppeltur«, som sl. Fru Mette Hardenberg havde ladet opbygge i Vor Frue Kirke.

Skal Roskilde Capitel anmodes om Anders Aagesens, M. Boe Lauritsens, Jacob Bechs og M. Christen Jensens Naadsens Aar.

12 Juli 1623.

Blev en Udkastning af det Skjøde læst, som Dn. D. Finkius skal give Universitetet paa de 100 Studenters Vegne udi Communitate Regia paa den Del af sl. H. Cancellers Gaard, som Dn. D. Cunradus nu paabor, saa snart at M. Cancellarius vil samtykke, det gamle Lectorium ved Communitetet liggendes maa afhændes af Academiet og gives i Betaling for for^ne^ Residens.

M. Vilhelmi Paludani Brev blev læst, som han offererede Academiæ suam operam in Capitulo Viburgensi, at sustinere paa dets Vegne vices procuratoris.

Fremkom Antonius Truelsen[1]) og i Rette kaldte D. Claus Plum og M. Herman Nielsen paa sl. Peder Frand-

[1]) Raadmand i Oslo, Søn af Truels Frandsen, der var en Broder til Prof., Dr. med. Hans Frandsen.

sens Vegne, og tiltalte dennem for en Haandskrift, han skal have deres sl. Fader og sin Farbroder, sl. Peder Frandsen, tilstillet, lydendes paa 109 Ris Papir, hans Factor til Narven skulde være bleven Antonio skyldig, at sl. Peder Frandsen forne Haandskrift skulde forskikke til Narven sin Gjæld dermed at indkræve (osv. Om Sagen findes vidtløftige Forhandlinger, der endte med, at Svogrene D. Cl. Plum og M. Herman d. 9 Avg. s. A. erklæredes kvit og fri for deres Slægtning Antonius Truelsens Tiltale).

H. Canceller haver bekommet de 500 Sp. Dlr., udgivne af Jomfru Christense [Kruckow], og ere Forlovere Eske Krafse og Mogens Pax, og skal Renten angaa fra Johannis 1623.

M. Rasmus Murmester klagede over Christoffer Olsen, at han havde gjort Vold i hans Hus, slaget hans Bislag, Stakitværk og et Kirsebærtræ uden hans Vindue ned, og taget Axel Galtes, som der laa i Huset, hans Kaarde fra hannem, og havde dermed gjort Skade, hvis han havde ikke undløbet. Christoffer vedgik den Ulempe, og derfor, octiduum incarceratus, skal endnu octiduum incarceres, og siden refarcere damnum. Incarcerati etiam posthac aliquid contribuent ad cloacam expurgandam.

Magnifico blev concederet at lægge sit Stuegulv med ny Astrag.

D. Plumius og M. Joh. Alanus lovede at ville sustinere vicem Magn. Rectoris i hans Fraværelse, der han forrejste ud til Bønderne.

M. Petro Johannis Ripensi blev Testimonium publicum paany concederet, dog saa at det skal funderes paa privati Præceptoris, og formeldes, det andet at være hannem frakommen.

D. Claudius gav tilkjende, hvorledes M. Jens Dinesøn havde refereret, Hs. Maj. at have isinde at lade sine

2 Børn, som er hos M. Jens, staa paa det »Poppeltur«. som sl. Fru Mette Hardenberg havde laget bygge i Vor Frue Kirke.

19 Juli 1623.

M. Prorector refererede, hvorledes Byfogeden med tvende Tjenere havde ført H. Anders, fordum Capellan til S. Nicolai Kirke og nu afsat med Bestillingen, i hans Hus, om han vilde lade hannem anholde formedelst et Brev lydendes paa Henrich Berner om nogle Penge, som formenes ikke skulde lovligen være kommen tilbys. M. Prorector mente, sig ikke at have med hannem at skaffe, eftersom H. Anders berettede, ikke Dom at være forhvervet over hannem, at han havde forbrudt sit Kald, efterdi den, han blev skyldt for, han skulde have beligget, havde ikke faaet Barn. Hvorfor han skulde være omsider sat i Slutterens Hus.

Om Gregorii Eilhardi Testimonio publico blev sagt, efterdi der befindes noget at fejle i de 2 Aar, han skulde fortøve paa Academiet, skulde hans Profectus exploreres af hans privato Præceptore M. Pet. Gelstrupio, om med hannem kunde dispenseres for hans Dygtighed Skyld, og siden forskikkes til M. Prorectorem, at samme kunde forfares.

7 August 1623.

Libellus supplex skal stiles til Magn. Cancellarium om Vallore Gods, at det maa ikke mageskiftes fra Academiet, og derfor begjære, at han vil være Universitetet behjælpelig hos Kong. Maj., at det maa blive hos Universitetet.

Om en Studioso, som er kommen fra Øsel, blev handlet, at eftersom Cancellarius havde intercederet for hannem, at han kunde komme i Communitetet, skulde man forhøre, hvorledes det hænger sammen med det Kongebrev, som skulde være forhvervet om 2 Personer paa Øsel altid at

skulle have Kost i Klosteret, efterdi denne skulde være en Brunsvicensis.

Skal aarligen tages Syn paa Universitetets Gaarde, og med det samme om der er sat Humlekuler, Pileymper og alt andet, og skal Synsmændene betales af dennem, som Brøst hos findes.

9 August 1623.

Udkastning af det Brev til Kongens Commissarios[1]) paa det Mageskifte i Vallore Skov blev læst og approberet.

13 August 1623.

Blev Studioso juveni Germano 4 halve Kroner in Eleemosynam bevilget.

30 August 1623.

Magnifici Cancellarii voluntas per M. Dn. Rectorem significatur de Dn. Jacobo Finchio in locum in Academia vacantem adsciscendo, quandoquidem voluntati Dn. Professorum paruerit et ab exteris redux se stiterit. Quocirca censuram Dn. Professorum exquisivit, ut quid illis jam porro videretur significarent, qui illum omnino dignum judicarunt, qui ad professuram vacantem admittatur, ubi disputatione publice pro Cathedra habita eruditionem suam Academiæ prius probarit. Dn. D. Th. Finchius autem suum interponere judicium modeste recusavit, ne affectui paterno aliquid indulgere videretur. Prolixe tamen Dn. Professoribus habitis gratiis filii moram propter adversam valetudinem excusavit, quod reditum in tantum distulerit. Quapropter tempus ad disputandum mediocre filio concedi petiit. In quod etiam uno ore Dn. Professores consenserunt.

Jens Hegelund blev bevilget sin pristinus locus udi Hofmesters Boder, efterdi han havde ikkun propter ventum adversum været paa 4 Dages Tid borte over sin Tid, og

[1]) Palle Rosenkrands og Axel Urne, hvem det var overdraget at besigtige det Gods, som Kongen ønskede at mageskifte til sig fra Universitetet.

hans Successor ogsaa var bortkommen til en Bestilling, og ingen heller urgerer paa at succedere.

Legum recitatio skal differere in initium Octobris, efterdi det præsumeres, Studiosos ikke endnu at være alle kommen tilbage finitis feriis sectilibus.

Epitome legum descripta a Magn. Rectore ex Archetypo Statutorum blev approberet og derhos sagt, at Juramentum Studiosorum skal derhos imprimeres impensis Academicis.

100 Exemplaria skal trykkes af designatione prælectionum.

Dn. Professores sagde uno ore, at de vilde Universitatis nomine skjøde det Hus til Dn. D. Th. Finchium, som er deputeret til Coenaculum Studiosorum, hvilket Magnificus lovede at ville give Cancellario tilkjende.

3 September 1623.

Statuta Academica læste M. Johannes Erasmius, eftersom dermed blev forsømt, den Tid han fik Notariatum, og præsterede ikke Juramentum, efterdi det var sket tilforn.

27 September 1623.

M. Christen Foss havde fremsendt Catalogum omnium Canonicorum et Vicariorum in Capitulo Aarhusiensi og dernæst Svar de anno gratiæ efter sl. M. Christen Stub og sl. M. Laurits, at hvad M. Christen belanger, havde han ladet derom anmode hans Arvinger, og havde Niels Skriver givet til Svar, at han efter Kong. Maj.s Dom vilde sig forholde, som (!) efter denne Dag formener, nogen Indpas herpaa at skulle gjøres. Men hvad M. Lauritses anlanger, skulle vi vel bekomme. Og vilde M. Christen Foss, man kunde et Kongebrev forhverve, hvorledes samme Clausula i Dommen skulde forstaas. Men syntes Dn. Professoribus ikke consultum, efterdi det er os res liquida, at deres forrige Dom skulde derved være magtløs gjort, og ikke derfor komme os til Skade eller Hinder i nogen Maade.

Jens Pedersen. fordum Esaias Apothekers Kjelderknegt, anklagede Rasmus Jensen Krag, som ikke mødte, at han var hannem skyldig 59 Dlr. 1 ℔ 6 ß Mynt, udaf hvilke han endel havde laant hannem, endel ogsaa borget hannem Vin og Luttendrank for. Men blev sagt, at hvad de rede Penge anlanger, han havde hans Haandskrift paa, skulde han betale hannem. Men hvad de andre sig belanger, kunde han amice transigere med hannem, ellers kunde Dn. Professores hannem ikke dem tildømme. fordi der er gjort Forbud at borge Studiosis saa meget i Drik.

15 Oktober 1623.

(Hr. Jens Sandersen, Præst i Varto, gav efter sin Stiffaders, M. Antonii, Fuldmagt M. Herman Nielsen Afkald for Formynderskab for sin Søsters Arvegods efter deres afdøde Fader).

Studioso Germano blev bevilget to halve Kroner loco Eleemosynæ.

18 Oktober 1623.

Finita disputatione Dn. Jacobi Finchii, convenerunt Dn. Professores et Magn. Rector, videlicet Dn. D. Plumius, Dn. D. Th. Finchius, Dn. D. Wormius, M. J. Alanus, M. Longomontanus, M. Hermannus, M. J. Dionysius et M. Johannes Erasmi [1]), qui uno ore dignum dictum Dn. Finchium judicarunt, qui ad vacantem professionem admittatur, quam censuram M. Rectorem rogarunt, ut M. Cancellario aperiret.

22 Oktober 1623.

Blev M. Vilhelmi Paludani Brev læst de Canonicorum et Vicariorum numero in Capitulo Viburgensi, hvorpaa

[1]) Det var, hvad der nu hedder et almindeligt Lærermøde ved Universitetet (skjønt langtfra alle Professorer vare mødte) og ikke noget sædvanligt Konsistoriemøde; de to sidstnævnte Professorer vare nemlig ikke Medlemmer af Konsistorium, hvorvel M. Hans Rasmussen (Brochmand) som Notarius altid var tilstede i dets Møder.

skulde svares og af hannem begjæres en Fortegnelse paa al Indkomst af hver Canonicat eller Vicariat, et per consequens et etiam af sl. M. Tøgers; og hvad den Designation at skrive kunde koste, vilde Dn. Professores gjerne til al Takke betale. Skulde ogsaa af hannem begjæres Taxt paa alle Slags, hvorfor de kan sælges derovre. Og blev sagt, han maatte sælge Tønde Korn det dyreste, han kunde.

Petro Borsnero blev bevilliget 4 gode Dalers Værd til Viaticum.

25 Oktober 1623.

Fogedens (Lavrits Eskilsens) Regnskab skal strax forhøres, endogsaa paa Søgnedage. Dn. D. Finchius excuserede sig, formedelst han skulde visitere Apothekerne paa Mandag. Professores bad gjerne, han vilde være overværendes, og med Apothekerne differere til en anden Tid, hvilket han lovede, dersom han maatte dermed excusere sig hos Øvrigheden. Hvilket Dn. Professores samtykte. (I de følgende Dage forhørtes Fogdens Regnskaber).

8 November 1623.

Postquam Magn. Rector M. Cancellarii et regiam voluntatem Dn. Professoribus significasset de Jacobo Finchio ad vacantem professionem admittendo, Statuta Consistorii ipso sunt prælecta, quæ subscripsit et Juramento præstito in ordinem Professorium admissus est.

Pistorius, Lector privatus Hebrææ lingvæ, mødte ikke in Consistorio imod sine Auditores, som han havde anklaget, at de ikke vilde betale . . . . . De bleve derfor hjemfundne.

16 November 1623.

Blev lovet efter Magnifici Anfordring M. Pistorio Universitatis Testimonium, og at han skulde hjælpes til sin Betaling af Auditoribus Lingvæ Hebrææ.

Blev typi Sartoriani exhiberede og approberede, og befalet af M. Rectore nomine Cancellarii, at Indkomsten

af det Canonicatu, lagt til Typographum, skal hannem entholdes, indtil han faar skaffet sig endnu diversos Typos Latinos, Græcos og Hebræos. Og saa dermed være Typographus Academiæ og forskaanes med Typis Syriacis og Bibliopolio, indtil han kan noget tiltage og prosperere i sin Bestilling.

26 November 1623.

Blev handlet om Salomonis Sartorii, Typographi Academici, Bestalling og Obligation, at han skal nyde Privilegia, hvis Henrik Waldkirch haver haft af Universitetet, og skal have de typos Hebræos og have Penge for Papiret, som Professorum ordinariæ theses trykkes paa, saa og de 12 Dlr. Husleje: og skal derimod tilholdes fri at trykke Professorum Scripta prælo digna, og trykke paa godt Papir, saa og intet at trykke, uden det bliver først approberet ab aliquo Professore.

Pedellen Hr. Anders blev advaret, at han skal have flittig Indseende med dem, som plejer at drikke i Kjelderne. Og ellers skal Jens Terstersøn paamindes, han ikke lader Studenterne bekomme nogen stærk Drik, eftersom der befindes nogle for faa Dage siden at have bekommet spansk Vin i hans Kjelder og doblet der nedre og ellers gjort Tumult paa Gaden.

Skal endnu exspecteres Gjensvar fra M. Christen Reff i Aarhus de Anno gratiæ, førend man videre derom anmoder.

Dn. Professores bevilgede, M. Jens Dinesøn maa bekomme deres publicam censuram paa hans Grammatica latina.

3 December 1623.

Salomonis Sartorii Obligats blev læst og approberet, hvorudi skulde og indføres, at han skal give et Exemplar af hver Bog, han trykker, til Bibliothecam Regiam og Academicam.

Lavrits Eskilsen skal tage hos Dn. Episcopum en Stev-

ning over M. Niels i Tølløse, efterdi han negter Universitetet en Stevning over H. Christoffer[1]).

8 December 1623.

Skal skrives til H. Knud Søfrensøn i Roskilde om [at] Mogens Pedersens Vicariatus er opteret til en Kobberstikker, og naar det er forfalden, efterdi Cancellarius, relatu Magnifici, haver befalet, Professores skulle have Indseende dermed og oppebære reditus, indtil der kommer en anden Kobberstikker.

Blev M. Francisco Rosenbergio bevilget, han maatte holde Collegium Physicum disputatorium.

M. Paludani Brev de valore annonæ i Viborg Stift blev læst og designatio redituum i det Præbende efter M. Tøger.

Accesserunt tres superiores consules et duo urbis senatores, nempe Petrus Caroli et Georgius Danielis, og da blev M. Hans Jensens Kirkeregnskab fra 1618 til 1623 exclusive igjennemløbet (osv.).

10 December 1623.

(Forhandlinger om Optøjer begaaede af Studenten Hans Friis).

20 December 1623.

(Om nogle Uroligheder i »Hofmesters Boder«, trykt i Kirkehist. Saml. 3. R. III, 50 ff.).

Salomonis Sartorii Obligats, at være Regius et Academicus Typographus, blev indlagt in custodia publica.

Magnificus spurte, om Fogden skulde fare fort med H. Christoffers Sag. Omnes omnino responderunt.

Cancellarii Befaling blev tilkjendegivet per Magn. Rectorem, at herefter skal saaledes forholdes in Disputationibus publicis Professorum, at Oratio a respondente hactenus habita skal omitteres, og Studiosi skal ikkun opponere in

[1]) Christoffer Pedersen, Præst i Tostrup og Ugerløse.

Decimam, og derefter alene Professores in Undecimam hoc ordine, at Theologi skal opponere Theologo, Medici Medico, Philosophi Philosopho et Jurisperito, omnes indiscriminatim, saa at al actus kan endes undecima hora.

Cancellarius befalede, at D. Plumius skal forstrække Salomoni Sartorio 400 Daler af Kirkens Penge, saa skal han dennem igjen bekomme af dem, som ere lagte til Typographum, naar han dem behøver.

Søren Jensen anklagede Casper Meyer Rostochiensem, at han skulde være hannem $21^1/_2$ Dlr. Mynt skyldig, hvorpaa han havde forhvervet en Dom til Byens Ting, og at han havde skjeldet hans Hustru, for hun skal have forkommet hans Bøger, der han havde engang faaet hende Nøglen til sit Kammers. Søren sagde sig aldrig at have set hans Bøger uden en Bibel, som han bar ned under sin Kappe, men hannem at have klaget paa Anders Laursøn Stampe, at han skulde have forkommet hans Bøger. Anders sagde sig at have ofte set, at Casper haver baaret sine egne Bøger ud og ind. Casper sagde, sig at have sagt Sørens Hustru af Bøgerne, der han fik hende Nøglen til sit Kammers: hvilket Søren negerede. Tandem blev concluderet, at efterdi Gjælden er vitterlig, skal Casper betale Søren den, og ellers at gaa om det andet for sin tilbørlige Dommere, hvis Casper haver Søren Jensen noget til at tale.

(Om de tydske Studenter, trykt i Ny kirkeh. Saml. III. 187).

21 December 1623.

Petrus Johannis opkom og bekjendte, sig 7 Gange at have drukket sin Kappe op, og nu senesten drak nedre ved Stranden i Peder Sørensens Kjelder, hvor den ganske Vagt med Vagtmesteren var kommen ned. Og bekjendte Severinus Andreæ, at Vagtmesteren havde sat sit Værge paa Livet af hannem og sagt til dennem samtligen, at de

skulde i Kjelderen, hvis de gav ikke frisk til bedste. Hvor udover de maatte give dennem til bedste Mjød for $6^1/_2$ Dlr., hvorfor Kjelderknegten tog Kappen af Severino. Petrus Vare sagde sig strax at være gangen op af Kjelderen, der de havde drukket en 5 eller 6 Potter Mjød; og var der indkommen formedelst nogle Penge, han skulde kræve. Petrus Johannis sagde, hannem at have været der nede, der Vagten kom, dog lidet derefter gik op. Blev omsider derom besluttet, at man skulde have det in recenti memoria med Vagtmesteren, hvis videre Uskikkelighed befandtes formedelst hans Skyld. Men eftersom Petrus Johannis ofte er bleven befunden ikke aleneste udi Drukkenskab, men endogsaa udi andre hel utilbørlige Gjerninger og Utroskab, skal han denne Gang udledes af Kjelderen hac lege, at hvis han oftere bliver udi saadan utilbørlig Handel befunden, skal han cum ignominia excluderes ex Academia, hvilket han ogsaa indgik. De andre to skal hver give til Straf 2 gode Daler.

21 Januar 1624.

Blev kjendt paa Henrico Laurentii, at eftersom han havde vitieret sin Hustru, førend han ægtede hende, og det dog dølte for Brylluppet, skal han 14 diebus incarcereres og siden give $1^1/_2$ gode Daler Mulkt. Skal dog differeres med hans carcere, indtil Niels Klod udkommer.

Dn. Jacobus Finchius anmodede om horam 1. at læse paa, eftersom han kan h. 3 ikke se at calculere. Blev differeret, indtil M. Hans Jensen kommer tilstede, som han skulde være Concurrent med.

Magn. Cancellarius vil se det Skjøde, som Universitetet skal give Dn. D. Finchio paa det ny 100 Studiosorum Cœnaculo.

H. Knud Søfrensens Responsio paa det Vicarie til den Kobberstikker blev læst. Og skal forfares, naar Mogens Pedersen døde.

Det Kongebrev til Fru Lisebeth s. Oluf Rosenspars om Documentis Historicis efter M. Claus i Herføgle skal med det allerførste bestilles.

4 Februar 1624.

Cancellarii Befaling gaves tilkjende, at en ex corpore Professorum skulde drage til Herføgle og acceptere, hvis documenta der fandtes efter M. Claus, baade de, som han havde laant af Universitetet, og siden hvis han selver haver haft, eftersom han lovede i sit levende Liv, at de efter hans Død skulde være Academiet følgagtige. Dn. Wormius lovede at ville did forrejse comite Magn. Rectore.

Borgemester Mogens Christensen i Holbæk var begjærendes paa H. Christoffers i Thostrup hans Vegne, Dn. Professores vilde lade den Sag, som de havde imod hannem formedelst det Skovhug, falde. Da efterlod Dn. Professores for gode Venners Intercessions Skyld, hac lege, at Borgemester skulde inden 14 Dage i det seneste forskaffe H. Christoffers Obligation, at han efter denne Dag skulde være Universitetets Skov ubevaret og ikke af nogen Universitets Skovfogder handle sig Træ til, eftersom sig nu befindes, at Skovfogden kan ikke efter Kongens Brev gaa hannem i Hjemmels Sted. Hvis denne Seddel bliver ikke udskikket til for^{ne} Tid, skal Sagen staa H. Christoffer aaben for, og ellers lovede Borgemester at klar gjøre for Bekostningen derpaa annammet.

M. Johannes begjærede at libereres fra s. Hans Pedersøns [1]) Værgemaal. Mens var ingen af Dn. Professoribus, som det vilde antage. Og eftersom hans Broder i Rusland er der uxoratus og menes at være pontificiæ Religionis, hvorfor hans Halvbroder holder sig til Arven og haver gjort Forbud hos M. Alanum noget deraf at udføres, lovede Magnificus at ville derom tale med Cancellario.

---

[1]) Søn af afd. Prof. M. Peder Aagesen.

13 Februar 1624.

Fogden skal forfare om det andet Træ, som H. Christoffer i Thostrup menes at have hugget i Universitetets Skov, og forskaffe derpaa Tingsvidne, førend han deler videre derved.

18 Februar 1624.

Publice skal in tabula M. Jørgen Dybvads Gods opbydes, som er pantsat til Vor Frue Kirke.

Skal aarligen herefter irrefragabiliter holdes, at Magn. Rector eller og hans Substitut skal tvende Gange om Aaret, en Gang om Sommeren og en Gang om Vinteren, naar bedst Føre er, selver udse hvis Brænde Bønderne kan bevilges af Universitetets Skove og taxere Træerne.

21 Februar 1624.

Magn. Rector significavit Regiæ Majestatis voluntatem de D. Casparo Bartholino in vicem Dn. D. Cunradi pie in Domino defuncti substituendo, ut porro Theologiam in Regia hac Academia profiteatur, in quam libentissime et reverenter consenserunt omnes Professores, sicut ipse etiam Dn. Episcopus, ut Magnificus retulit, qui de eo ipso ipsum convenerat. Et propterea absentem Dn. D. Bartholinum advocandum censuerunt. Qui, ubi advenisset, prolixe se excusavit tum propter adversam valetudinem, tum propter studium Medicum et Philosophicum, cui se totum addixit, tum quod alii in ordine Philosophico inveniantur, qui plus temporis tribuerunt studio Theologiæ. Verum Magn. Rector serio ursit voluntatem Regiam et vocationem divinam. De reliquis surrogandis brevi agendum promisit M. Rector, re prius cum M. Cancellario communicata.

28 Februar 1624.

H. Niels i Lyderslev opbyder 2 Boder i Fiolstræde, om nogen ex Dn. Professoribus dem vil kjøbe. Dubiteres, om Grunden kommer Universitetet til.

Agebatur de successione in Professionibus Academicis. Dn. D. Olaus Wormius substituebatur ex voluntate superioris Magistratus in vicem Dn. D. Bartholini. D. Wormio surrogabatur M. J. Dionysius Jersinus, qui illius etiam stipendium omne retineret. M. Dionysio succedebat M. J. Erasmius, qui posthac Metaphysicam, initio statim facto, doceret. In M. J. Erasmi locum successit Dn. Jacobus Finchius. Orationes inaugurales a D. Wormio et M. Jersino habendæ, ubi D. Bartholinus suam primo habuerit. Horam Professionis tertiam pomeridianam sibi ex more delegit Dn. D. Olaus Wormius, M. Dionysius octavam antemeridianam acceptavit, quam tamen in sua absentia indulgsit Dn. Finchio, ne tamen ejus libertati hac ratione aliquid decederet. M. Erasmius suam 12am retinuit et una Notariatum, ut M. Dionysius et Jacobus Finchius inter se de Bibliothecario munere et Frisiano stipendio amice transigerent. Tandem de Professione vacante dubitatum est, quis in illam succederet. M. Johannes Resenius communi Dn. Professorum consensu nominatus est ob patris in Academiam et Ecclesiam merita et ob proprium ipsius in literis profectum et singularem modestiam. Magnifici tamen Cancellarii judicium prius per M. Rectorem exquirendum.

6 Marts 1624.

Proponerede M. Rector, hvorledes at Henning Valkendorf var begjærendes alle de Valkendorfs Penge paa Rente. Men skal gives hannem til Gjensvar: 1. at man skal have nogen lovlig Aarsag at opsige Pengene hos dem, som de staar udsat hos. 2. Skal der juxta fundationem sættes to vederhæftige Herremænd til Forlovere for hver 1000 Dlr. 3. Efterdi Professores maa ikke have samme Penge paa Rente, fordi at de skal tale paa dem, synes at være par ratio med Arvingerne. Og syntes derfor singulis et universis Dn. Professoribus, at dette bliver M. Cancellario til-

kjendegivet, og hans Judicium ogsaa exquireres, om man kunde i nogen Maade komme til at gratificere Henning Valkendorf, eftersom det synes tutius, at de bliver bestaaende, som de ere udsat.

10 Marts 1624.

Peder Christoffersøns, Byfogeds i Aarhus, Dom og M. Christen Fosses Brev blev læst anlangende den Trætte om Naadsensaar efter s. M. Christen Stub, som Kong. Maj. i næstforledne Herredage havde dømt paa. Og skal Fogeden med det første overskikkes med Universitatis Forsæt at forfølge Sagen.

De Frisianorum Stipendiis blev handlet, at eftersom de tit henforrejser og ikke giver Rectori eller Inspectori det tilkjende, og saa lade bestaa med nogle Maaneders Stipendio, som de siden paa en Tid fordrer, og velb. Tønne Friis haver for godt anset, saadan Incommoditet at forekomme, at man skal publice significere en vis Termin paa Tavlen, naar samme Penge skal distribueres, at hvo der ikke da præsenterer inden 8 Dage, da skal han priveres stipendio ejus termini. Saa skal af Dn. Professoribus nogle certa puncta derom comprehenderes og overskikkes til Tønne Friis, at han vil dennem ratificere.

11 Marts 1624.

Refererede M. Rector, Kong. Maj.s Vilje at være, at Dn. Professores skal være beredt at prædike Latine, naar de tilsiges af Hs. Majestæt. Og lovede D. Thomas det at ville give Dn. Jacobo Finchio tilkjende.

Havde M. Rector forfattet det Brev om Valkendorfs Penge til Henning Valkendorf, hvilket blev læst og approberet.

17 Marts 1624.

Haandskrifterne paa de Valkendorfs Penge blev registreret udaf Aarsag, at en Hob af dennem vil forandres, og ere disse: A. Gunde Langes sub dato 1599 paa 1000 Dlr.

Forlovere Oluf Rosenspar, Jørgen Brahe og Oluf Bille. B. Frederik Langes sub dato 1604 paa 1000 Dlr. Forlovere Lauge Urne til Beltebjerg og Holger Rosenkrands. C. Sivert Bechs s. d. 1607 paa 1000 Dlr. Forlovere Sivert Grubbe og H. Anders Bille. D. Sivert Grubbes s. d. 1608 paa 1200 Dlr. Forl. Christen Grubbe og Jørgen Grubbe. E. Frederik Langes s. d. 1610 paa 700 Dlr. Forl. Jørgen Friis og Sivert Bech. F. Tyge Langes s. d. 1612 paa 200 Dlr. Forlover Gunde Lange. G. Sofie Staffensdatters s. d. 1616 paa 120 Dlr. Forl. Reinhold Hansen og Niels Hansen. H. Fru Margrete Brahes s. d. 1616 paa 1100 Dlr. Forlovere Otte Brahe Pedersen. J. Sten Billes s. d. 1619 paa 500 Dlr. Forl. Axel Ulfstand. K. Hans Dresselbergs paa 1000 Dlr.

18 Marts 1624.

Blev for godt anset, at af Valkendorfs Penge skal opsiges [følgende] Haandskrifter: Gunde Langes, Frederik Langes, Sivert Grubbes, Tyge Langes. F. Margrete Brahes. Sofie Andersdatters (!).

3 April 1624.

Laurits Eskilsen fik Befaling at forhandle den Sag i Aarhus de anno gratiæ, som hertil haver været Trætte om, og strax urgere sin Gjæsteret derovre, paa det han des snarere kan faa sin Afsked, og blev hannem befalet at forfare hos Capitlet, hvorfor de ville ikke bevilge Universitets Procuratori, M. Christen, Stevning over deres Vederpart. og skulde se til, at Capitlet vilde skrive paa hans Forsæt. eller og skulde han tage tvende Mænd med sig, som det vilde gjøre, og det meste, muligt er, slaa sig fra verdslig Ret.

7 April 1624.

Proponerede M. Rector, at der var en fornem Adelsperson, som vilde afkjøbe Universitetet sl. D. Korts Residens. dersom de vilde afhænde den. eftersom mange dog

besværede sig propter incommoditatem der at inddrage, og begjærede deres Suffragia derpaa. (Professorerne vare enige om at tilraade Salget).

(Der skete Option af de ved D. Corts Afgang ledigblevne Kongetiender af Greve og Rersløv Sogne).

Dn. Episcopus gratias Dn. Professoribus egit propter propensum in filium ejus affectum ad vacantem Professionem ab illis vocatum, et non filii solum sed et suam singulis detulit promptitudinem ad bene merendum. Ac brevi filii adventum futurum significavit, postquam M. Rector idem antea significasset.

D. Finchius spurte sig for, om han skulde udsende til M. Olaum Windium Regium hujus anni Stipendium Theologicum, eftersom han var in expectatione. Dn. Episcopus derudi samtykte, at det skulde hannem ganske udskikkes og lovede, han dertil skulde stande tilrette, hvis han skulde ikke det ganske have, naar han hjemkom, mens successori tilkom noget deraf.

11 April 1624.

Gav Magnificus tilkjende, sig at have bekommet en Seddel, som blev oplæst, af Her Rentemester Christoffer Urne, anlangendes at Kong. Maj. havde bevilget, Universitetet maa afhænde s. H. Cancellers Gaard, som D. Kort nu iboede, der han døde, og spurte derfor ad, hvad Kjøbet derpaa skulde være. Blev svaret 5000 Dlr.

18 April 1624.

Lod M. Cancellarius tilkjendegive per M. Rectorem, hannem selver nu at være bleven tilsinds at beholde D. Korts Residens, og vil give derfor 4500 Dlr. Efter Hs. Magnificenses Død skulde den være Universitetet tilbuden, dersom det den kjøbe vil, eller ogsaa, dersom hans Arvinger den bekommendes vorder, om Universitetet den ikke have vil, da skal de Universitetet og tilbyde den, om de den afhænder. Fremdeles om Hs. Magn. vorder tilsinds

at afbryde det Hus i Haven, skal i forskrevne 4500 Dlr. intet afkortes, og ikke heller enten Gaarden bliver forbedret eller forringet. Det Skillerum imellem Haven og Studenternes Gaard[1]) at opbygge, vil han dertil give 500 Sten oc 2 Læster Kalk, saa skal Studenterne det lade opbygge og skal dennem siden tilhøre. Dette altsammen havde Hs. Magn. skriftlig overleveret til Dn. Rectorem, og var derpaa Professorum Skjødebrev strax begjærendes, at han kunde faa Hs. Maj.s Konfirmation derpaa, førend han forrejser. — Professores, som tilstede vare, herudi samtykte, dog at Magnificus vilde foredrage Barbara s. D. Korts Lejlighed, at hun kunde ikke strax udflytte.

1 Maj 1624.

Finita disputatione Dn. M. Johannis Resenii convenerant in Consistorio omnes Dni Professores, exceptis M. Hermanno et M. J. Dionysio, ac uno ore agnoverunt laudabilem Dn. M. Resenii in literis profectum, qui talem omnibus in dicta disputatione se probarit, ut dignus habendus sit, cui vacans in Academia Professio tuto committi possit. Et illum propterea Magnifico Dn. Rectori singulariter commendarunt, qui ipsum de meliore nota apud M. Cancellarium haberet commendatum. Quod etiam M. Dn. Rector promisit.

5 Maj 1624.

Blev et Scriptum Grammaticum alicujus Holsati indlagt, som var Dn. Professorum censuram derpaa begjærendes. M. Gelstrupius rogatus a M. Rectore tog det til sig, at se det igjennem. Men eftersom de havde nu approberet M. Jersini Grammaticam, kunde de ikke denne publice censere, eftersom institutum illius er diversum a M. Jersini Grammatica.

---

[1]) D. e. Regensen.

Stevning over Aarhus Capitel er impetreret i Cancelliet og overantvordet Universitetets Foged, at han den bestiller.

12 Maj 1624.

Magistratu se abdicavit M. Rector et successorem sibi nominavit clariss. Dn. D. Finchium. Qui, licet prolixe se excusavit, tandem tamen consensit in vocationem, de quo professores omnes ipsi sunt gratulati.

Hans Lauritzen i Assenløs klagede over Laurits Eskildsen, at han havde ladet hannem forfordele og mandhelleløs gjøre for 4 Dlr., han skulde restere med for Slagsmaal. Men blev befunden, hans Navn at være indskreven for en anden, som skulde tiltales.

19 Maj 1624.

Prælectis statutis Academicis, Dn. M. Johannes Resenius juramentum fidelitatis præstitit et illa subscripsit, post quod Professor Academicus consentiente Regia Majestate est approbatus.

5 Juni 1624.

Om den danske Logica, som en Civis Bergensis havde gjort og dediceret Prindsen, suspenderede Dn. Professores deres Censuram, om den kunde trykkes. Men M. Peder Gelstrup tog den til sig at se den igjennem.

Eftersom Nicolaus Pauli er hjemkommen at være Skolemester paa Herlufsholm, og Stipendium Regium efter hannem bliver ledigt, da var Nicolaus Petri Aurilesius det begjærende, og erbød sig derfor at disputere juxta statuta Regia.

Magnificus adspurte, om Laurits Eskilsen havde ingen Besked sagt om den Stevning til Aarhus Capitel. Blev svaret, at Stevningen var læst derovre, og var man i den Mening, at de skulde aftinge Sagen.

14 Juni 1624.

Foregav M. Rector, at Slotsherren er Universitetets Foged (Laurits Eskilsen) begjærendes til en Slotsskriver:

hvorpaa Fogden selver skriftligen indlagde sin Begjæring om Forlov, hvorudi Dn. Professores samtykte, hac lege, at han skulde inden en Maaned gjøre Rede og Regnskab.

Blev angiven, hvem der skulde gaa om og bede til Rectorat. M. Peder Gelstrup erbød sig dertil, eftersom Jacob Finchius er forhindret med sin Oration, og det synes at være conjunctum cum honore Academiæ, at tvende ex Professoribus beder.

Bidrag til Historieskriveren
Andreas Hojers Levned.

(Slutning.)

Foruden i de mange Embeder, som Hojer tildels samtidig beklædte, benyttedes hans Arbejdskraft i talrige Kommissioner, af hvilke en Del vare af betydeligt Omfang. At gjennemgaa dem efter de foreliggende, for en stor Del meget omfangsrige Akter tillader Pladsen os ikke, men der skal dog i Korthed gjøres Rede for dem, særlig med Hensyn til Hojers Deltagelse i Arbejdet.

1.

Kommissionen angaaende danske Skolers Indretning paa Landet i Danmark og Norge.

Skjønt Stødet til den overordentlig stærke Virksomhed for Almueskolevæsenet, som udfoldedes i Christian VI's Tid, maaske nærmest er udgaaet fra Kongens fhv. Lærer J. W. Schrøder og hans tydske Hofprædikant J. B. Bluhme, er det dog umiskjendeligt, at ingen har arbejdet med større Flid og Udholdenhed i denne Sag end Hojer. Efter at den var forberedt ved Indkaldelse (25. Febr. 1736) af Beretninger om Skolevæsenets Tilstand fra Stiftsøvrighederne (Stiftamtmænd og Biskopper) i Danmark og Norge, udfærdigedes følgende Kommissorium:

Høyædle, Welædle og Welbyrdige, samt Velædle og
Høyærværdige samtlige goede Herrer.

Efter Hands Kongl. Maytts mig givne allernaadigste Befaling tilsender Jeg herved de goede Herrer alle de Relationer, som om Skoelernes Indrettelse paa Landet i Danmark og Norge ere indkomne, og som endnu ventes de fra Bergen og Trundhjem, saa skal samme de goede Herrer vorde tilstillet, saa snart de indkommer. Og er det allerhøyst bemeldte Hans Kongl. Maytts allernaadigste Villie, at De med hverandre forderligst tilsammen træder for samme Relationer med Fliid at igiennemgaae, og saa om heele Sagen skriftlig at indgive deres allerunderdanigste Betenkning, og at De, saa vidt mueligt er, efter eet hvert Stifts og Stædernes Leylighed og Beskaffenhed seer dertil, at der observeres en egalité. Hvornæst jeg med ald consideration og æstime forbliver (osv.)

J. L. Holstein.

Cancelliet d. .. Aug.[1]) 1736.

Udskrift: Høyædle og Velbyrdige Johan Wilhelm Schrøder, Hans Kongl. Majts Conferentz, Etats og Justits Raad, saa og Tilforordnet udi Collegio de Cursu Evangelii promovendo. Velædle og Velbyrdige Andreas Høyer, Hans Kongl. Majts Justits Raad, Professor og Doct. Juris naturæ et gentium saa og Juris Publici paa Universitetet, samt Tilforordnet og Secreterer udi Collegio de cursu Evangeli promovendo, og Velædle og Høyærværdig Hr. Johannes Bartholomæus Bluhme, Hans Mayts Tydske Hof-Prædikant.

Orig. med Segl i Rigsarkivet.

Valget af Kommissionens Medlemmer er betegnende for Christian VI, men for øvrigt, efter vore Begreber, højst

[1]) Kopien i Oversekretærens Brevbog har her (urigtig): Sept. Begge Steder mangler Dagsangivelse.

mærkeligt, da ingen af de tre Mænd af en egen Erfaring kunde være særlig kjendt med de paagjældende Forhold. Schrøder var nemlig, som det maa formodes, en Holstener [1]), Hojer og Bluhme vare Slesvigere. Hojer var den eneste af disse Mænd, som skrev Dansk. Schrøder og Bluhme forstod vel Dansk, men skrev kun Tydsk. Men det var vistnok Ønsket at faa Almueskolevæsenet her i Landet bragt i Linie med det i Hertugdømmerne, hvor det i alt Fald i flere Egne var videre fremskredent, og alle de tre nævnte Mænd havde i høj Grad Kongens Tillid og vare som han af religiøse Grunde stærkt interesserede i at skaffe Almuen en større kristelig Oplysning. Valget var derfor ikke ilde: thi der maatte Begejstring for Sagen til, om de store Vanskeligheder og Inertiens Modstand skulde overvindes. Men det kan vel heller ikke nægtes, at havde de kjendt mere til de virkelige Forhold, særlig Bondestandens dybe Armod, saa havde de vel gaaet forsigtigere frem og ikke tilraadet Kongen at udstede en Forordning, som da det kom til Stykket, ikke eller i alt Fald kun delvis kunde gennemføres. Men Stødet til en Bevægelse, der var af største Betydning for hele Folket, blev dog givet.

Naar man veed, hvor meget Hojer havde at gjøre med sine andre, talrige Hverv, er det næsten ufatteligt, at han allerede 5. Sept. 1736 kunde forelægge sine Medkommitterede, hvad han kalder et »kort Udkast af Ingredientierne, som findes i de fra de danske Stifter indkomne Relationer om Skolernes Indrettelse i Danmark, og hvad deraf i en allerunderdanigst Forestilling til H. K. M. kunde beholdes« — i Virkelighed et ret fyldigt Uddrag af Indberetningerne fra Stiftsøvrighederne i Danmark, ordnet med den Klarhed og Dygtighed, der var Hojers Særkjende [2]).

[1]) Se A. Jantzens Oplysninger om ham i Dansk biogr. Lex. XV, 306.

[2]) Orig. i Rigsarkivet, Kirkeinsp. Koll. Sager Nr. 35. Indberetningerne fra Norge, der paa den Tid endnu ikke alle vare indkomne, bleve siden bearbejdede af Hojer paa samme Maade.

Efter at dette vigtige Grundlag for Forhandlingen var tilvejebragt, skred Sagen saaledes fremad, at Kommissionen under 28. December s. A. kunde til Gehejmeraad J. L. Holstein afgive udførlig Beretning om de Resultater, hvortil man var kommen og gjøre Forslag til en Ordning af Almueskolevæsenet i Danmark.

Kongen, hvem denne Betænkning blev forelagt, var vistnok meget vel tilfreds med Sagens Gang, saa meget mere som Kommissionens Medlemmer, der saa nøje kjendte hans Smag, paa enhver Maade havde »menageret« den kongelige Kasse og foreslaaet alle Udgifterne lagte paa Befolkningen. For imidlertid at opnaa den mest alsidige Drøftelse af Sagen, ønskede Kongen i dette Tilfælde, som ofte ved andre lignende Lejligheder, Sagen undergiven en anden Behandling under Tilkaldelse af nogle ny Kommissionsmedlemmer. Det nærmere herom erfares af følgende Kommissorium:

Til Præsidem[1]) og de Tilforordnede udi Collegio de Cursu Evangelii promovendo[2]) samt Hof-Prædicant Bluhme.

C. 6.

Vor synderlig Gunst tilforn. Som Vi fra Vores Regierings første Tiltrædelse intet høyere attraaer, end at se Vore kiære Undersaatters sande Velfærd i det aandelige ey mindre end i det timelige befordret, og i det mindste de der ved mødende fornemmeste Forhindringer ryddet af Veyen, og Vi derhos har befunden, at den største Hinder bestaaer i den store Uvidenhed, hvori en Deel af den gemeene Almue opvoxer: Saa have Vi det for nødvendig anseet at lade over alt paa Landet i begge vore Riger

[1]) Gehejmeraad J. L. Holstein.

[2]) Schrøder, Hojer og de theologiske Professorer Hans Steenbuch og Marcus Wøldike.

Danmark og Norge, hvor det ikke allereede skeet er, Danske Skoler indrette, hvori den opvoxende Ungdom og alle unge Mennesker paa Landet kunde i deres Christendoms Grund samt Læsen, Skriven og Reignen underviises, og altsaa giøres beqvemme, bedre end hidtil at besørge deres timelige og ævige Beste: Og til den Ende anbefalet alle Stifts-Amtmænd og Bisper i begge Vore Kongeriger at indsende til Vores Danske Cantzellie deres allerunderdanigste Erklæringer, hvor mange Skoler der findes allereede i deres Stifft? hvor mange der endnu behøves, og hvorfra de dertil fornødne Omkostninger best kunde tages? Hvilke Efterretninger fra Stifterne i Danmark, saa og fra nogle Stifter i Norge, Vi siden ved vores Geheime Raad og Ober Secretaire i Vores Danske Cantzellie, Os Elskel. Johan Ludvig von Holstein, Ridder etc. allernaadigst har ladet Eder, Os Elskelig Johan Wilhelm Schrøder, Vores Conferentz Raad, Andreas Høyer, Vores Justitz Raad, og Johan Bartholomæus Bluhme, Vores Hof-Predikant, tilstille, at I samme skulle paa det nøyeste overveye, og Os deraf allerunderdanigst forestille, hvad I efter de fra alle Stifter indkomne Beretningers nøye Examination til Vores allernaadigste Intentions Fuldbyrdelse for practicablest og raadeligst eragte. Da nu samme Eders allerunderdanigste Relation med de derhos efter Vores allernaadigste Befaling af Eder projecterede til Skoelernes og Skole-Væsenets retskafne Indrettelse i Danmark fornødne Forordninger og Befalinger af Os er tagen i allernaadigst Consideration, og Vi derved befinde, at ihvorvel den af Eder allerunderdanigst foreslagne Maade er Vores allernaadigste Intention conform, Verkets Indretning selv dog vil udkræve nogen Tiid og Arbeide, det og kunde blive fornødent, at saa vigtigt og til heele Posteritætens Beste sigtende Verks Indretning i alle sine, endog allermindste, Omstændigheder af fleere i en dertil ordentlig beskikked Commission paa det nøyeste

blev overlagt: Saa have Vi allernaadigst for got anseet, hermed at befale, at Du, Os Elskelig Johan Ludvig von Holstein, som Præses, og I de øvrige tilforordnede af Vores Collegio de Cursu Evangelii promovendo, saa og Du, Os Elskelig Johan Bartholomæus Bluhme, som Commissarier ufortøvet træder til sammen, og i en ordentlig Commission

1. Giennemsee alle herhos in Originali følgende Efterretninger og Documenter, og overveyer, om der endnu kunde været noget udi de af de trende forbenævnte iblant Eder efter Vores allernaadigste Befaling allerunderdanigst forfattede Forslag og forfærdigte Forordninger til Skoele Væsenets Befordring og sande Nytte at tillægge eller forbedre.

2. Dernest, at I i særdeleshed fra alle Stifts Amtmænd og Bisper indhendter alle endnu manglende Efterretninger, baade Skoelerne selv og de dertil fornødne Midlers Udfindelse angaaende.

3. At I, hvad det danske Skoele Væsen angaar, saa snart mueligt til Os allerunderdanigst indberetter, hvorledes det kand best indrettes, og de dertil projecterede eller af Eder endnu nødig eragtede viidere Forordninger tillige til Vores allernaadigste viidere Gotfindende indsender, og

4. endelig ligeledes udfinder, hvorledes Skolerne paa Landet i Norge beqvemmeligst kand til Veje bringes og indrettes. Hvorover I da ligeledes Eders allerunderdanigste Forslag til Vores viidere allernaadigste Resolution haver at indsende. Til hvilken Ende I de Underretninger og Oplysninger, som I til dette Verks des tilforladeligere Overveyelse og Underrettelse kunde behøve, hos Vedkommende enten Collegier eller Betienter, Geistlige og Verdslige, have at requirere, som Eder dermed uveigerligen haver at assistere; og om end denne Indrettelse af Skoler, som et nyt Verk, skulle medføre noget, som eragtes i visse Omstændig-

heder at viige fra det, som enten i Loven eller Forordningerne eller andre Kongelige Reglementer og Befalinger hidtil kand være anordnet, saa maa I saadanne Omstændigheder vel overveye, og Os dem siden, om de ere af den Vigtighed, i Eders allerunderdanigste Relation forestille, som I det til dette gudelige Verks og Vor Intentions Fuldbyrdelse best eragte, alt til Vores videre allernaadigste Resolution. Som Vi og allernaadigst ville, at de af Vores høyst salige Herr Fader, høylovlig Ihukommelse', stiftede Skoeler og deres Fundatzer skal blive ved Magt og hellig observeres, saa have I ligeledes der hen at see og derhos at paa agte, at alle andre paa Landsbyerne oprettede Skolers Fundatzer nøye efterleves. Og som det endelig bliver een af de vigtigste Poster at udfinde gode Skoleholdere, saa have I samtligen derom i Særdelesbed at conferere, hvorledes Skolerne efterdags paa den af de trende iblant Eder aller underdanigst foreslaaede Maade med gode og duelige Deigne og Skolemestere, enten studerede eller ustuderede, kand i rette Tiid forsynes, og hvorledes samme, foruden den projecterede og Eder samtlig til viidere Eftersyn herhos tilstillede Skolemesters Instrux, af deres foresatte Bisper paa en uniform Maade udi alle Deele af deres Information ved speciellere Forskrift kand veyledes og anviises. Ligesom Vi allernaadigst ville, at I alt, hvad I end viidere til Land-Skoelernes Indrettelse, Bestandighed og sande Nytte i disse Vore Riiger kunde eragte at være tienligt, med Fliid overveye, og for Os allerunderdanigst andrage, af hvad Natur og af hvis Departement det end maatte være. Hvilket vi til Eders Os bekiendte Dexteritæt samt retsindige Henseende(!) og Nidkierhed allernaadigst overlade. Hermed skeer vor Villie. Befalendes Eder Gud. Friderichsberg d. 18 Januarii 1737.

Sjælandske Tegnelser LXX, Fol. 21 ff.

I den saaledes forstærkede Kommission blev Hojer den ledende Aand og den, der fremfor nogen anden som Referent og Korrespondent gjorde Arbejdet: det var hans uovervindelige Energi, der drev Forhandlingerne fremad, det var ham, der gjorde Udkastene, hvortil de andre føjede deres Bemærkninger, og det var atter ham, som indarbejdede disse Ændringer eller Tilføjelser i Udkastet til Forordningen, og da denne endelig var færdig, skrev han den udførlige Indstilling til Kongen, som, efter at være renskreven, undertegnedes af Kommissionens øvrige Medlemmer, Schrøder undtagen, der ved Sygdom en Tid lang havde været hindret i at deltage i Forhandlingerne. Til Oplysning om alt dette foreligger der i Rigsarkivet[1]) et meget rigt Materiale, der vel tildels er benyttet af C. Engell i hans Afhandling om Almueskolen under Christian VI[2]), men hvori dog Hojers Navn ikke tilstrækkelig er blevet fremdraget, som det synes, fordi Engell ikke har lagt Mærke til, at det er den, man idelig træffer paa, naar man gjennemgaar Foracterne til Skoleforordningen af 23. Januar 1739 og til Instructionen for Degne og Skolemestere paa Landet af s. D.

Vistnok kan det med nogen Føje siges om Hojers Virksomhed i denne Sag som med Hensyn til mere af hans reformatoriske Gjerning, at han ved flere Lejligheder viste sig for meget som Idealist, og at han tog for lidt Hensyn til de reale, foreliggende Forhold, hvorfor adskilligt af hans Værk senere maatte gjøres om. Men han havde dog den tændende Gnist, og Hindringerne skræmmede ham ikke. Som andre Reformatorer før og efter ham var han noget tilbøjelig til at overspringe Mellembestemmelserne, Hensynet til den prosaiske Virkelighed, og i Tanken

---

[1]) General-Kirkeinspektions-Kollegiets Sager, Pakken Nr. 35.
[2]) Ugeskrift for Skolen I (1877).

at ile frem mod det høje Maal, der vinkede i det fjerne. Den Slags Folk kan være noget ubekvemme for en nøgtern Samtid, men Eftertiden vil bedre forstaa at skatte deres Betydning.

I de samtidige Regjerings-Bestræbelser for at skaffe den dansktalende Almue i Mellemslesvig Prædiken og Undervisning i Modersmaalet maa man antage, at Hojer har haft en væsentlig Del, da ingen bedre end han, der var født i en dansktalende Egn, og som selv har bevidnet, at Bønderne i Angel talte »godt gammel Dansk[1])«, af Erfaring kjendte de store Misligheder, det førte til, at Børnene undervistes i et Sprog, som de ikke forstod og tildels aldrig lærte at forstaa. Om denne Sag maa vi dog her nøjes med at henvise til Allen, Det danske Sprog i Slesvig I, 157—89.

2.

Forhandlinger vedrørende Forbedringer i det lærde Skolevæsen.

Kort efter at Christian VI's ny Fundats eller Læreordning for Universitetet var udstedt, udgik der under 13. og 20. Juni 1732 kongl. Befaling til alle Biskopperne i Danmark, Norge og Island om at indsende deres »Eragtning« om, hvorledes det lærde Skolevæsen kunde forbedres, tillige med Oplysninger om samtlige Latinskolers Lærerpersonale og om de Skolerne tillagte Indkomster[2]).

Da Bispernes Beretninger var indkomne, blev der 13. Marts 1733 nedsat en Kommission bestaaende af Gehejmeraad Iver Rosenkrantz. Etatsraad Thomas Bartholin.

[1]) Se foran, S. 180.

[2]) Nyerup, Hist.-stat. Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge. III, 1, 182 f.

Biskop Christen Worm, Confessionarius Johan Frauen og Justitsraad Hans Gram, med den Opgave at bearbejde det indsamlede Materiale og gjøre Forslag til en Reform.

Der kunde jo paa denne Tid, da Hojer endnu var i Unaade, ikke være Tale om at sætte ham ind i Kommissionen. Men siden, da Kongens Tillid til ham var bleven grundfæstet, fik han dog ikke liden Indflydelse paa Sagens Gang, skjønt han ikke blev egentlig Medlem af Kommissionen. Efter at dennes Arbejder nemlig vare skredne saa vidt frem, at et Udkast til en Forordning i September 1736 kunde forelægges Kongen, vandt det i sin Helhed ikke dennes Bifald: navnlig udtalte han skarpt i et Brev til J. L. Holstein, at Gudsfrygt og Katekismus, der billig burde indtage første Plads i Skoleundervisningen, i Kommissionens Forslag kom bag efter som tyndt Øl. Han ønskede derfor at høre Holsteins Mening om Forslaget, og om han ikke fandt det rigtigt, at andre »i saadanne Sager mere erfarne Folk« gik det igjennem. Holstein maa vistnok have billiget dette, siden Kongen snart efter forlangte, at daværende dansk Hofprædikant E. Pontoppidan og Hojer skulde udtale sig om Forslaget. Han havde ogsaa gjerne set, at Biskop Hersleb i Christiania havde sagt ham sin Mening; men af Hensyn til Afstanden var han bange for, at Sagen derved skulde forhales[1]). Et Par Aar derefter, da Hersleb var bleven Sjælands Biskop, kom han imidlertid dog til at lægge et tungt Lod i Vægtskaalen. Men foreløbig blev det Pontoppidan og Hojer, hvis Ytringer Kongen i Begyndelsen af Oktober 1736 æskede. Pontoppidans Votum, som Kongen siden udtalte sig gunstig om, er næppe bevaret; derimod foreligger Hojers Betænkning i en saa fyldig Form, som det kan ønskes. I følgende Forestilling har han antydet sine Hovedsynspunkter:

[1]) Se 2den Del, S. 237—8. 240—1.

Stormægtigste
Allernaadigste Arve-Konge og Herre!

Det har allernaadigt behaget Eders Kongelige Majestæt, ved Geheime Raad og Ober Secretaire von Holsteins Excellence at lade mig det herhos in originali tilbagefølgende allerunderdanigste Forslag af en Kongelig allernaadigst Forordning angaaende det latinske Skole-Væsen i Danmark og Norge, samt dets Forbedring, tilstille, og derhos allernaadigst at forlange mine ringe allerunderdanigste Tanker, om noget til Skole-Væsenets og Lærdommens endnu større Fordeel og videre Forfremmelse tienligt derved endnu kunde observeris.

I allerunderdanigst Følge af saadan allernaadigst Befaling haver jeg samme Forslag med største Fliid igiennemlæst, overveiet og hvad mig derved er forekommen, som efter mit ringe Begreb til Eders Kongelige Majestæts allerpriisværdigste Intentions des vissere Fuldbyrdelse kunde tiæne, det haver jeg i følgende Poster allerunderdanigst forfattet.

1. I Anledning af de første Articler af dette Forslag, helst den 6te, fordrister jeg mig, allerunderdanigst at indstille, om ikke den største Deel af de Latinske Skoler, som i smaa Kiøbstæder befindes, med større Nytte kunde afskaffes, og Indkomsterne deraf til deels lægges til de vedblivende større Latinske Skoeler, til deels anvendes paa gode Danske Skoler, hvori Børnene kunde vel underrettes i deres Christendom, Skriven, Regnen, den Danske Styl og det fornødenste af Landslov og Ret. Derved kunde de Latinske Skoeler, som beholdes, saa vel aflegges, samt vente saadan en Mængde af Discipler, at Skole-Mænd, som var habile, ey let skulde skøtte om at blive til noget andet befordret. Landet blev fri for de mange slette Skoler, hvortil ingen ret habil Rector kand findes, og hvor de fleerste Discipler ere af saa slette baade Vilkaar og

Opdragelse. at Studia ved dem meere hindres end fremmes. Derimod kunde Almuen i Kiøbstæderne langt meere tiænes med Danske Skoler, helst for fattige, som paa mange Stæder hidtil fattes. Men hvilke Skoler der, foruden Cathedral-Skolerne, burde vedblive eller afskaffes: det maatte ved en ordentlig Undersøgning udgiøres, og tillige determineres, hvilke af de afskaffede Skolers Indkomster til andre Latinske Skoler, og til hvilken in specie, kunde henlegges.

2. I samme Articlers Anledning maa jeg tillige til Eders kongelige Majestæts allerhøyeste Gotfindende indstille, om det ikke kunde behage Eders Majestæt. naar Skolerne blive med saa store eller dog tilstrekkelige Indkomster forsynede, som efter forrige Post kand ventes, da at eximere Rectores og Conrectores fra eller udaf de Skolemestere, som Bisperne efter Lovens 2 Bogs 18de Capittels 2den Articul hidtil have sat og kaldet, og derimod Selv efterdags allernaadigst at kalde, hvem dertil synes mest skikket og med de beste Testimoniis forsynet. Ey alleene i den Henseende, at ingen til saa betydeligt et Æmbede. og hvoraf Ungdommens første Dannelse og Sentiments dependere, maatte befordres, som Eders Majestæt i mange Henseende dertil ey gierne vilde have employeret, men fornemmelig, at ikke en Deel til Skole-Æmbede lidet beqvemme Personer af en eller anden Bisp dertil skulde kaldes for Slegtskab eller andre Aarsagers Skyld, som vi endnu i disse Tiider derpaa have Exempler. Og paa det Eders Majestæt kunde være forsikkret, at ingen ulærd og ubeqvem sig til et Rectors eller Conrectors Æmbede maatte indsnige, kunde baade Universitætets og Bispens Erklæringer om de Supplicerendes Lærdom og Duelighed til Skole-Æmbede indhentes, førend deres allerunderdanigste Memorialer i Gratialbogen maatte opføres.

3. Udi Forslagets 4. Articul befales, at Rectores selv antage Hørere i Skolerne efter Lovens 2 B. 18 Cap. 2. Art. Men som samme Articul ey befaler Rectoribus videre, end hvad in genere om Skolemesterne siges, at de skal selv forsyne Skolen med Hørere, som Sogne-Præsten kiender og holder gode dertil: saa indstilles ligeledes allerunderdanigst, nu Skolerne skal settes paa en god Fod, og efter den første Post kand give Hørerne bædre Indkomster end før, om da ikke Rectores bør foreslaa 3 eller fleere dygtige Subjecta, som have gode Testimonia baade af Universitætet og Bispen, hvoraf Eders Majestæt da Selv allernaadigst kunde kalde Een, ligesom Eders Majestæt Selv kalder Capellaner, der i forrige Tiider ligeledes vare Sogne-Præstens Tiænere og af ham bleve antagne.

4. Naar Skolerne efter den 1ste Post faar gode Indkomster for Rectores, Conrectores og Collegas, bliver det baade giørligt og billigt, at de ey saa let søge at komme derfra til noget andet. Skole-Væsen er et langt andet Verk end Præstekald, og udfordrer langt andre Studia. Hvorfore det synes baade for Kirken og Skolerne raadeligst, at gode Skolemænd forblive ved Skolerne og deri adscendere, saa at en habil Hører cæteribus paribus bliver nærmest til at vorde Conrector, og at ingen Rectori eller Conrectori tilstædes nogen Tiid at søge om andet Kald, med mindre de dertil have ganske besynderlige og høyvigtige Aarsager; men at Hørerne ey derom maa søge førend efter fire Aars Forløb, og om de derhos med Bispens saavel som Rectoris Attest beviise, at deres Fliid og Forhold er ulastelig, men at de dog til Præste-Æmbede synes meere beqvemme end til Skolen. Og paa denne Maade cesserede den 6te og det meeste af den 5te Articul.

5. Saa fremt Eders Majestæt Selv allernaadigst behager at beskikke Hørerne, kand den Rectori i den 8de Articul tilladte Myndighed, at forviise Hørerne af Skolen,

ey passe sig, men fik at skee af Bispen efter Rectoris foregaaende Klage og Sagens Undersøgning ved lovlig Omgang.

6. Iblandt de største Fordervelser af Skolevæsenet i Danmark er denne, at Rectores af Lovens II. B. 18 Cap. 1 Articul har taget sig den Magt, at annamme i Skolen hvem de lystèr, endog de allerudueligste. Hvad den første Post angaar, da forbyder Loven og det allerunderdanigste Forslags 13de Articul vel, at ingen i Skolen maa blive, som ey har Nemme; men for at faa det tilforladelig at vide, var got, foruden det som siden i den 24 og 30 Articul mældes, at der blev holden hvert halve Aar offentlige Examina i Skolen, hvor enhver Discipel maatte offentlig giøre Reede for det, som han havde lært, og elaborere et Exercitium i en aparte Prøve-Bog, som af Censoribus blev hver gang efterseet, paategnet, og til næste Examen forvaret. Alt i Stiftsamtmandens, Bispens, Geistlighedens og alle derboende Lærdes Overværelse og Paahør, som havde Magt baade selv at giøre Spørsmaal og at paastaa de besvarede Spørsmaalers videre Forklaring.

7. Men hvad de mange fattige Discipler angaar, da er derom intet talt. Da det dog er aabenbare, at just derfor ere saa mange nedertrægtige, falske, umaneerlige og ofte uredelige, men derhos hverken med Ingenio eller Judicio begavede Gemytter iblant de studerende, siden Rectores i Skolerne, hvor Skole-Drenge faar Kost og Klæder fri, antager alle de fattige Børn, som sig mælder. Hvilke da fattes hiemme[fra] den fornødne Education, men aldeeles ikke daglig Øvelse i at bande, lyve, tigge, ja ofte og at bedrage andre eller at stiæle etc. Saa det var en stor Velgierning for Kirken og Studeringers Opkomst, ja for heele Landet, om Eders Kongelige Majestæt allernaadigst forbød, at ingen fattig og ringe Borgeres, Handverksmands eller Bondes Søn, som ey selv kand holde sig paa Skoler

og Universitætet, efterdags i Skolen af nogen Rectore maa antages, med mindre han har Attest om et extraordinært got Ingenio; og mindre deri beholdes, førend Rector med Bispen (: om han er tilstæde :) eller Stædets Geistlighed efter et eller 2 Aars Forløb kan skiønne og befinde, at han frem for andre med usædvanlige Naturens Gaver til Studering er forsynet: men at alle andre bør hiemviises, at lære en Profession, Haandverk eller andet, hvorved de kand blive Fædernelandet til Nytte. Med hosføyed Straf for Rectore, saa ofte saadanne fattige fra hans Skole blev dimitteret, som ved Depositzen befandtes ey at have synderlig Nemme eller bedre Gaver og større Beqvemhed end andre.

8. Ved den 16 Articul, om Disciplernes Straf, synes det fornødent, at det generale Ord: Ugudelighed, hvorfor det alleene bliver tilladt at straffe Disciplerne, blev forklaret med det Tilleg: især Løgn, Banden og modtvillig Ulydighed. Thi disse, som de gemeenste Synder i Skolerne, bør aldrig gaa urefset hen.

9. Ved den 17de Articul kunde efter mine ringe Tanker tilføies, at Hørerne burde catechetice flittig forklare Disciplerne, helst i de nederste Classer, alle de Bønner og brugeligste Psalmer, som læses og synges i Skolen, og iblant forandre Bønnens Ord, og bede Gud med Børnene om alt fornødent, uden just at følge Formularen. Thi derved venner Børnene sig fra Ungdom op at betænke, hvad de bede, og ey at giøre et opus operatum af deres Bønner.

10. Saa nødvendigt som det er, efter samme 17de Articul, at Høreren igientager for Disciplene, hvad der af Biblen i Skolen læses, saa tienligt var det, om Disciplene selv, helst i de øverste Classer, dertil bleve anholdte; baade fordi de saa give nøiere Agt, saa og fordi de derved efter Haanden kand vennes at tale frimodigen og med Skriftens Ord, hvad de deraf have lært, og i særdeeleshed at vise

den Nytte, som de enten in Credendis eller Agendis deraf kand vente.

11. Ved den 18de Articul var det høytfornødent at Rectores og Hørere blev anbefalede, at lære Disciplerne i særdeeleshed hvert Latinske Ords rette og egentlige Meening, og de deraf sammensatte Phrasers Brug, men overalt at holde dem fra den Misbrug af sammensankede Phraser, som fordærver Stilen, og giør oftest Meeningen ganske uforstaaelig.

12. I de nederste Classer er det beste Middel til at skierpe Fornuften Regne-Konsten, og at lade dem offentlig i Skolen paa Dansk fortælle de Bibelske eller andre Historier, som de have lært, og det med Omstændigheder, ret som de skulde holde en Oration. Denne Øvelse giør ey aleene, at de snart certere imellem sig, hvem der best kand recitere: men tiæner og til den beste Prøve af Børnenes Nemme, Ingenio og Judicio, hvorefter helst de fattige Børn kand dijudiceres, som i den 7de Post er omtalt. Hvilket ved Forslagets 19de Articul synes nyttigt at erindre.

13. Hvad den 21. og følgende Articler om de saa kaldede Metis Scholasticis melder, har sin gode Rigtighed og store Nytte, naar kuns det Maal, som i Skolerne skal opnaaes, rigtig opfyldes. Og som samme ey er alle liige bekiendt, ey heller i forrige Tiider saa fuldkommen efter Studeringers nu værende Tilstand regleret, saa indstilles allerunderdanigst, om det ikke ved Enden af den 21. Articul saaledes maatte tilføies, til alles Efterretning:

> Saasom Vi allernaadigst ville, at efterdags ingen ved Vores Universitæt maa som Student imodtages, der ey efter Lovens II. B. 20 Cap. 3 Articul, og Vores ny Fundation for Universitætet dens 27 og 28 Articul kand skrive et Latinsk Exercitium extemporaneum uden vitiis, færdig forstaa de latinske Auctores, som

ham kunde forelegges, og nogenledes tale Latin. Saa og forstaae det Grækske Nye Testamente, og den Grækske Grammatic, i det Ebraiske analysere de 4 første Capitler in Genesi eller 1 Samuelis Bog : saa fremt han vil studere Theologien, hvortil Ebraisk uforbigængelig behøves : in Examine artium giøre tilbørlig Reede for Arithmetica, Geographia, Historia Biblica, Universali et Patriæ, samt Fundamentis af Philosophia saa vel Instrumentali som Practica; og for alle Ting for Grundvolden af Theologien, hvoraf alle, endog de, som ey agte at studere Theologien ex professo, skal vide vor Evangeliske Kirkes sande og fornemste Lærdom in Thesi, og Ordinem Salutis, samt de Hoved Dicta probantia, førend de til Academiet maa antages. Paa det og Examinatores ved Universitætet saa meget nøiere herpaa kunde agte, skal enhver Rector, eller fra hvem Disciplen dimitteres, i sit Testimonio specificere, hvad og efter hvad Auctore han haver lært, hvad han deri kand præstere, og hvorpaa han agter sig at applicere, samt hvor længe han har gaaet i Skole, og hvem hans Forældre ere, endelig og hans Vilkaar. Saa skal han og medbringe sin Prøve-Bog, hvori hans Exercitia ved de offentlige Examina i det mindste for det sidste Aar er indført, paa det Examinatores deraf kunde see hans Nemme og Profectus i samme Tiid.

14. Overalt bliver det uforbigængelig nødvendigt, at der til Skolernes Brug forfattes nye Præcepta in Grammaticis Latinis et Græcis, in Geographia, Historia Biblica, Universali, Ecclesiastica, Patria, in Ontologia, Logica, Philosophia morali, Jure Naturæ et Gentium, Politica universali et particulari, saa og in Arithmetica et Disciplinis Mathematicis, siden de nu værende ey ere synderlig meere tiænlige. I Særdeeleshed var det at ønske, at man havde

et kort og velskreven Compendium Theologiæ Theticæ. Practicæ og Characteristicæ : hvori Ordo Salutis med Kiendetegnene paa enhver Tilstand i det aandelige bør være tydelig og kort indført : i smukt Latin. Thi Catechismus Lutheri Major og Definitiones Theologicæ, som nu bruges, ere hertil utilstrekkelige.

15. Men det eeneste, som i disse Metis Scholasticis er forbigaaet, er Rudimenta Jurisprudentiæ patriæ. Jeg fordrister mig altsaa allerunderdanigst at indstille, om ikke Lov-Bogen og Ritualen samt Krigs-Articlerne flittig i Skolerne skulde oplæses, og de deri forekommende tunge Ord af Docentibus forklares, ligesom det af Eders Kongelige Majestæts Højstsaligste Herr Fader Skolerne i Rytter-Districtet er anbefalet daglig at læse et Stykke af Lovbogen. Ja det kunde være gavnligt for mange, om der blev ligeledes forfattet et Compendium af den Danske Lovkyndighed til Skolernes Brug, enten paa Latin, dog at de Danske Termini Juridici deri beholdtes, eller paa Dansk.

16. Iblant de Forseelser, hvorfor Disciplerne efter Forslagets 36 Articul skal forviises Skolen, fortiæner forsetlig Løgn og Banden med at opregnes, naar Disciplerne efter flittige Formaninger og igientagne Skole-Refselser deri dog fremture, saa at ingen til Academiet blev dimitteret, som man vidste endnu med slige Feil at være behæftet. Thi kand de ey venne sig dem af under Skolens Tvang, kand der siden være langt mindre Forbædring at vente.

17. Den 45 Articul forbyder vel, at ingen Rector skal spilde Skolens Stipendia for uværdige og ubeqvemme Subjecta: men det endnu kraftiger at forebygge, var det got, at Rector enten skulde have Bispens Approbation paa dem, som Stipendia skulde nyde, og det efter samtlige Høreres med Rectoris Forslag følgende Attester, hvilke Discipler ved Skolen til Stipendia kunde trænge og være

meest værdige, eller og, om Rector deri efter Gotbefindende fremdeles maa disponere, at han da blev ansvarlig at refundere Skolen de Stipendia, som han til uværdige havde uddeelt, efterdi han burde først tilstrekkeligen kiende dem, som han slige publique beneficia frem for andre vil tillegge.

18. Endelig fordrister jeg mig allerunderdanigst at indstille, om Rectorum Eed, som i Ritualen allersidst staar indført paa Latine, allernaadigst kunde synes at fortiæne nogen Forandring. I det mindste burde de derved forbindes at være Eders Kongelige Majestæt og Deres Kongelige-Arve-Successorer huld og troe, samt alle af Eders Majestæt dem foresatte Øvrigheder, saa vidt Loven og de Kongelige Forordninger og allernaadigste Befalinger det medfører, lydig: i Stæden for at de nu ikkuns sværge: at være deres Superieurs, in specie Biskoppen, i alle tilladelige Ting lydige. En Troskabs Eed imod Kongen er i alle vel indrettede Republiquer brugelig; men ey en Lydigheds Eed imod Biskopperne, uden at nævne Kongen.

Disse mine ringe og uforgribelige Tanker over fornævnte allerunderdanigste Forslag til en Kongelig allernaadigst Forordning om det Latinske Skole-Væsen i Danmark og Norge indlegger jeg hermed for Eders Kongelige Majestæts Fødder, af Hiertet ønskende, at Gud selv vilde velsigne Eders Majestæts allerpriisværdigste Intention for Studeringers Tiltagelse, og Kirkens saavelsom Landets Flor, med en fuldkommen Succcess, Eders Majestæt til Glæde og et udødeligt Navn hos Efterkommerne. Og forhaaber saaledes efter min allerunderdanigste Pligt at have, saa vit Gud har forundt mig Naade til, efterlevet den mig givne allernaadigste Befaling. Ligesom jeg stedse og indtil min Død med ufor-

anderlig Zele og Nidkiærhed og allerdybeste Vêneration forbliver

Eders Kongelige Majestæts
allerunderdanigste tro pligtskyldigste
Tiæner og Undersatt
Kiøbenh. d. 3 Jan. 1737. [Andr. Hojer].

Med Hojers Skrivers Haand i Kallske Saml. 118. Fol.

Denne Forestilling er ledsaget af en lang Række Forslag til Ændringer og Tilføjelser til Kommissionens Udkast, skreven med Hojers egen Haand og vidnende om, hvor grundig han havde gjennemtænkt Sagen [1]. Ændringerne og Tilføjelserne ere redigerede i Lovform, saa at de, om de vandt Kongens Bifald, umiddelbart kunde indføjes i Kommissionens Forslag. Ved at sammenligne Hojers Tilføjelser med Forordningen af 17. April 1739 vil man finde, at den største Del af dem uforandrede ere optagne i Forordningen. De Ændringer, der siden skete i Hojers Forslag, stamme saa godt som alle fra Biskop Hersleb, der, som tidligere er berørt, paa et senere Tidspunkt af Sagens Gang fik Lejlighed til at fremkomme med et saa vægtigt Indlæg [2], at man med nogen Føje kan sige, at det mere var Hojer og Hersleb, som gav Forordningen dens Præg, end den dertil nedsatte Kommission, skjønt der i dens Midte fandtes en saa betydelig Mand som Hans Gram [3].

I et Brev, Kongen 23. Jan. s. A. skrev til J. L. Holstein [4], ytrer han sin fuldkomne Tilfredshed med Hojers

[1]) Udgjør i Manuskriptet 19 Sider i Folio.

[2]) Dette haaber jeg at faa Lejlighed til at meddele paa et andet Sted.

[3]) I sin Historie om de latinske Skoler har Nyerup væsentlig øst af Grams Papirer, men har ikke kjendt hverken Hojers eller Herslebs betydningsfulde Erklæringer.

[4]) Se 2den Del, S. 258.

Bemærkninger, ligesom ogsaa med Pontoppidans. Den sidste havde foreslaaet, at Børnene i Skolen skulde lære Katekismus paa Latin, noget som Kongen syntes ret godt om; men Hojers Mening, at Katekismusundervisningen burde ske paa Dansk, sejrede dog tilsidst. I det hele gik dennes Forslag igjennem om en stærkere Anvendelse af Modersmaalet i Undervisningen, end Kommissionen havde paatænkt. Derimod maatte hans Plan om, at Hørerne ved Skolerne skulde stilles saaledes, at de, naar de fandtes duelige, kunde blive ved Skolearbejdet[1]), opgives, af Hensyn til at der savnedes Midler til deres anstændige Lønning. Det var først en langt senere Tid forbeholdt at gjennemføre denne Reform.

Et af Hojers Forslag gik ud paa Udarbejdelsen af en Række ny Lærebøger. Dette blev vel optaget af Kongen, efter hvis Ønske Holstein nærmere bearbejdede Forslaget, i Henhold til hvilket der under 25. Febr. 1737 udgik en Række kongl. Befalinger om Sagen til forskjellige lærde Mænd, deriblandt følgende:

Justitz Raad Andreas Høyer, Just: R: Christian Thestrup og Professor Jeremias Reuss anl: at Professor Reuss haver at foretage sig Præcepta Theologiæ naturalis og derom med de tvende forbemelte at conferere.

C. 6tus

V. B. t. Saasom Vi allernaadigst er betænkt paa, det i Vore Riger Danmark og Norge her og der forfaldne Skoele-Væsen igien at ville see opreist og sadt i en forbedret og ønskelig Stand; Og vi til den Ende allernaadigst finde det for got, at nye Præcepta og Bøger til Ungdom-

[1]) Det er Hojers herhen sigtende Forslag, der lyder gjennem Kongens Skrivelse af 22 Febr. 1737 til Kommissionen (Nyerup, S. 199).

mens des bedre Underviisning udi de Latinske Skoeler bliver indrettede og forfattede; Saa er hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at du Professor Jeremias Reuss forderligst foretager dig Præcepta theologiæ naturalis at forfatte og derom med Eder. Justitz Raad Høyer og Justitz Raad Thestrup, at conferere saaledes, at I ey alleene igiennemlæser, men ogsaa alle tre med Eders Underskrift approberer den, samt Os det saa allerunderdanigste til Vores videre allernaadigste Resolution og Gotfindende tilsender. Dermed etc. Friderichsberg den 25 Februarii 1737.

Sjæl. Tegn. LXX, Fol. 103. Jvfr. 2det Bind, S. 405 Not. og nærv. Bind, S. 189—90.

Sagens videre Gang under den ved Dodsfald s. A. stærkt reducerede Kommissions Ledelse kan ikke her meddeles. Men det staar fast, at Forordningen af 17. April 1739, der blev det endelige Resultat, i høj Grad bærer Mærke af Hojers Tankegang, selv om den fra ham stammende Plan om Udarbejdelse af de mange ny Skolebøger i sin Helhed ikke blev realiseret.

3.

Kommissionen angaaende Studeringerne i Sorø.

Da Vilhelm August von der Osten, Amtmand i Sorø Amt og Direktør for Sorø Kloster, under 18. Januar 1736 var indkommen til Kongen med et Forslag til Sorø Skoles Omdannelse til et Realgymnasium, særlig beregnet paa den adelige Ungdom, og havde foreslaaet Nedsættelse af en Kommission, der i Forbindelse med ham selv kunde tage Sagen under Overvejelse, udgik der følgende kongl. Befaling til Gehejmeraad, Oversekretær i danske Kancelli J. L. v. Holstein, Oversekretær i tydske Kancelli J. S. v.

Schulin. Stiftsbefalingsmand[1]) og Amtmand over Sorø Amt v. d. Osten, Biskop Chr. Worm, Justitsraad And. Hojer, Justitsraad Hans Gram og Kancelliraad J. F. Ramus om at træde sammen for at overveje og gjennemgaa et af bemeldte Amtmand indsendt Forslag betræffende Studeringerne i Sorø.

Christian den Siette (osv.). Vor synderlig Gunst tilforn. Vi tilskikke Eder herhos een til Os indgiven allerunderdanigst Project, hvorved af Dig, Wilhelm August von der Osten, er allerunderdanigst bleven forestillet adskillige Poster, hvilke formeenes at kunde være fornøden, at den Kongelig Sorøe Skoles Fundatz saaleedis kunde deels igientages og deels til Forbedring forandres, til Ungdommens Underviisning i de derudi anførte Maader, hvis videre Indhold I selv deraf udførligere kand see og fornemme. Saasom Vi nu gierne seer forfremmet alt, hvad der kand befordre gode Studia og nyttige Videnskaber, saa er vores allernaadigste Villie og Befaling, at I retter Eders Leylighed efter med hver andre tilsammen at træde, for at igiennemgaa samme Project, og derover, saavelsom og over hvis videre Du Wilhelm August von der Osten derom kand have at proponere og foredrage, samtligen at deliberere og paa beste Maade overveye, (1) Om ikke noget, af hvis som saaleedes proponeret vorder, kand være stridig mod den allernaadigste udgivne Fundations Indhold og Meening, (2) om Godsets revenuer ogsaa kand være tilstrækkelige nok, at deraf saadan een Fond kand haves, hvoraf de aarlige Udgifter til de Ting, som proponeres og for tienlige eragtes, kand vorde tagen, og (3) hvorleedes Sagen da best kand i Verk settes. Og haver I Os saa derover i Alt Eders allerunderdanigste Relation og Betænkende til

[1]) Denne Titel bar han, fordi han tidligere havde indtaget en saadan Stilling i Bergen.

videre vores allernaadigste Resolution at tilsende. Dermed skeer vor Villie. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa vort Slot Friderichsberg den 20 Januarii Anno 1736.

Under vor Kongelig Haand og Signet.

Christian R.

J. L. Holstein.

Paategning: Allerunderdanigst læst udi Commissionen d. 24 Januarij 1736.

Orig. i Rigsarkivet med Udskrift til de ovennævnte syv Mænd (Indlæg Nr. 120 til Sjæl. Missiver af 3 Marts 1747).

Kommissionen traadte hurtigst mulig sammen, og Arbejdet blev drevet med stor Kraft. Hojer og Gram vare i Hovedsagen enige om, at den ny Læreanstalt burde have en historisk-statsvidenskabelig Karakter, og at der burde lægges Vægt paa Øvelse i Fransk; Worm holdt stærkt paa Theologien, og Ramus (Kommissionens Sekretær) paa Mathematikken. En Række interessante Betænkninger fra disse Kommissionens lærde Medlemmer haves[1]). Endelig enedes man om en fælles Indstilling til Kongen, dat. 30. April 1736, ligesom der gjordes Udkast til en kongl. Forordning om Sagen. Men saa indtraadte der en Standsning, formodentlig begrundet paa, at de forhaandenværende Midler vare utilstrækkelige. Den omtalte Kommissions Virksomhed synes ophørt. Imidlertid blev dog Sorø Skole nedlagt 1737, og Eleverne henvistes til andre Skoler. Planen om Oprettelsen af et Realakademi optoges først en Del Aar derefter, da Amtmand C. E. v. Beulewitz fremkom med et nyt (tydsk) Projekt i den Retning (dat. Sorø Kloster 20. Maj 1745). Allerede i Slutningen af samme Aar forflyttedes han imidlertid til Oldenborg; det

[1]) Rigsarkivet, Indlæg til Sjælandske Missiver af 3/3 1747. Nr. 120.

blev derfor hans Eftermand, Grev Henrik (VI) af Reuss, forbeholdt at føre Sagen videre. Efter at han var indkommen med et udførligt (dansk) Forslag (dat. Kbhvn. 12. Novbr. 1746), blev dette af J. L. Holstein overgivet til Hans Grams Betænkning. Grev Reuss havde bl. a. foreslaaet at henlægge hele det juridiske Studium fra Kjøbenhavns Universitet til Sorø. Men paa Grams bestemte Modforestilling blev dette opgivet. Det endelige Resultat blev — efter at Holberg havde støttet Sagen ved sin store Gave — Oprettelsen af et adeligt Akademi i Sorø ved kgl. Patent af 7. Juli 1747. Men da var Hojer jo forlængst død.

4.

Medicinalkommissionen.

Justitz Raad Andreas Høyer, Liv Medicus Carl og Stabs-Chirurgus Monsing[1]), anlangende at træde til sammen for at undersøge alle Facultatis Medicæ og Amts Chirurgorum Gravamina imod Directeuren for Chirurgien Simon Crüger.

C. 6tus

V. B. t. Eftersom Os allerunderdanigst er bleven refereret een til Os indkommen Memorial fra Os Elskelige Professoribus Facultatis Medicæ ved Universitetet i Vores Kongelig Residentz Stad Kiøbenhavn, hvor af Eder herhos een rigtig Copie tilsendes: Thi er Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I retter Eders Leiglighed efter med hver andre at træde tilsammen, for at undersøge alle Gravamina, som Facultas Medica og Amt-Chirurgi have imod Directeuren af Chirurgien Simon Crüger, saa og at høre ham, hvad hand paa sin Siide kand fremføre, sit Foretagende i disse Poster med at legitimere. Hvor over I

[1]) D. e. J. C. Montzinger.

siden haver at indgive Eders allerunderdanigste Betænkende, hvorledes een hver af dem kunde sættes saadanne limites, at Vores allernaadigste Forordning af 30 Aprilis sidstleden [1]) ej til Siide sættes, men tillige med de ældre af Facultate Medica paaberaabte Forordninger, saavidt disse sidste dermed kand concilieres og i disse Tiider endnu være aplicabiles, af begge Parter nøye observeres, men fornemmeligst vores derved havende fornemste Øyemerke, Chirurgiens og Anatomiens Befordring, kand opnaaes, og det alt paa Vores allernaadigste Resolution og Gotfindende. Dermed etc. Fredensborg d. 5 Octobr. 1736.

Sjælandske Tegnelser LXIX, Fol. 758. I Indlægene dertil findes nogle Aktstykker vedrørende Sagen.

I denne Sag tog Hojer Affaire med vanlig Energi. Om Resultatet maa vi nøjes med at henvise til Professor Dr. Jul. Petersens Ytring: »Kommissionens overordentlig udførlige og indgaaende, under 7 Poster delte Betænkning, hvis væsentlige Konklusioner og Forslag fik kgl. Approbation i et Reskript af 28. Juni 1737 [2]) er affattet med en Dygtighed, en Snildhed og overlegen Dialektik, der maa vække Beundring og tydelig nok røber Hojer som sin Ophavsmand [3]). — Dens Enkeltheder kunne ikke her fremstilles.

5.

Edskommissionen.

Den religiøse Alvor, som udmærkede Pietismen, viste sig bl. a. i Bestræbelsen for at bringe det 2det Buds Hellig-

[1]) Trykt hos Jul. Petersen, Den danske Lægevidenskab 1700—50, S. 153—4.

[2]) Fogtman, Reskriptsaml. IV, 1. 479 ff. I Sjæl. Tegn. LXX, 309 ff. udgjør Reskriptet 10 meget tæt skrevne Foliosider.

[3]) Jul. Petersen, anf. Skr. S. 165.

hed til almindelig Bevidsthed. Om Hojer gjennem J. L. Holstein eller Bluhme har tilskyndet Kongen til at gjøre noget i den Retning, er os vel ubekjendt, men usandsynligt er det ikke, naar man kjender Hojers Iver for denne Sag. Nok er det, at da Kongen nedsatte en Kommission for at begrændse Edens Anvendelse for Retten og i administrative Forhold, blev Hojer Medlem at samme. Kommissoriet følger her:

Christian den Siette (osv.). Vor Gunst tilforn. Eftersom Vi have maattet fornemme, hvorledes saa vel udi Rettergangs Sager som ellers skal indløbe stor Misbrug med Eeders Aflæggelse, i det at mange, som for Retten indstevnes og aflegge deres Vidner, skal være saa u-kyndige og u-oplyste, at de ikke veed, forstaae eller begriber, hvad saadan en Eed fører med sig, naar den ikke er grundet paa Sandhed, og derover, som eenfoldige Mennisker, kand blive enten paa een eller anden u-tilbørlig Maade forleedet at aflegge, dem Selv u-vidende, u-rigtige og falske Eeder, foruden at der, des beklageligere, vel ogsaa findes dem, der for at tilføye sin Næste Fortred, imod bedre Vidende, kand være saa forhærdet at aflegge u-sandfærdige Vidnisbyrd, uden at betenke, hvad Ansvar de setter sig og deres Salighed udi. Og Vi derover allernaadigst er falden paa de Tanker, ikke alleeneste at see saadanne til Guds Fortørnelse skadelige Eeders Afleggelse hemmet og afskaffet, men endog at Eeder, baade inden og uden Retten, i allermindste Maade og ikke uden høyst fornødne Tilfælde bleve brugte. Thi er derfore hermed vores allernaadigste Villie og Befaling, at I med hverandre tilsammen træder, og paa det nøyeste igiennemgaar de Stæder i vores Danske og Norske Lov, saa og de Forordninger, som handler om Eeders Afleggelse inden Retten, saa vel som og hvad ellers i saa Maader uden Retten

kand være giengs eller i Brug, og efter at I derom med hver andre haver delibereret og udfunden, hvilke af saadanne Eeder I formeene at være af den Vigtighed, at de u-omgiengelig giøres fornøden, saa og de hvilke der kunde menageres og afskaffes, da os derover Eders allerunderdanigste Relation og Betenkende, samt og hvorledis alle i svang gaaende Intrigver ved Eedens Afleggelse kunde vorde til vores allernaadigste Intentions Fyldestgiørelse forekommet, at tilsende til vores videre allernaadigste Resolution. Dermed skeer vor Villie. Befalendes Eder Gud. Skrevet paa vort Slot Frideriksborg den 14 Octbr. Anno 1735.

Under vor Kongelig Haand og Signet.

Christian R.

J. L. Holstein.

Paategnet: Allerunderdanigst læst i Commissionen d. 21 Octobr. 1735.

Udskrift til Etatsraad Th. Bartholin og Justitsraaderne Hojer og C. Bagger.

Orig. i Rigsarkivet (Indlæg Nr. 477 til Sjæl. Miss. 14. Okt. 1735).

Skjønt Kommissionen vel næppe med Villie har trukket Sagen i Langdrag, viste det dog snart, at den ikke saa ganske hurtig kunde blive færdig. Ikke blot ønskede man, at forskellige Myndigheder skulde udtale sig om de Eder, der krævedes af Personer, som stod under dem — saaledes maatte det theologiske Fakultet (indenfor hvilket der dog ikke herskede Enighed) udtale sig om Bibeholdelsen eller Afskaffelsen af den Ed, der afkrævedes Studenter, naar de havde taget theologisk Attestats — men da der til Kongen fra en ubekjendt Haand var indkommet et Forslag „om de i Svang gaaende Eder at forekomme“, fik Kommissionen under 9. Marts 1736 kongl. Befaling om

ogsaa at tage dette Forslag under Overvejelse. Tillige fik den Paalæg om, ikke blot, som forhen befalet, at afgive en Erklæring, men at gjøre Udkast til en Forordning om Indskrænkning i Edens Anvendelse. Det viste sig imidlertid under Forhandlingen, at det ikke var muligt at opnaa Enighed indenfor Kommissionen. Hojer holdt paa, at Ederne skulde indskrænkes saa meget som mulig: paa den anden Side stod Bartholin og Bagger, der holdt paa det bestaaende og ikke turde gaa saa vidt. Hojer havde, som det synes, paa egen Haand udarbejdet et udførligt Udkast til en Erklæring, men det lykkedes ham ikke at faa sine Medkommitterede til at gaa ind derpaa[1]). Imidlertid var Kongen, efter at over et Aar var hengaaet, bleven utaalmodig og skrev 14. Febr. 1737 til Holstein om at skynde paa Kommissionen, hvad han da ogsaa gjorde[2]). Men saa kom den Fatalitet, at Kommissionens Formand, Etatsraad Th. Bartholin, blev syg og døde 1. April 1737. Under disse Forhold var der intet andet at gjøre end at nøjes med en Erklæring, der afgaves 27. April s. A., underskreven af Hojer og Bagger (idet den sidste ogsaa underskrev paa den afdøde Formands Vegne[3]). Hojer havde antydet sin Særstilling indenfor Kommissionen ved en Række Minoritetsvota, der iblandt det mere velmente end praktiske Forslag, at i selskabelige Sammenkomster skulde det fornemste Medlem af samme være forpligtet til at affordre enhver af Selskabet, der bandede, en Bøde.

[1]) Stykket findes i Rigsarkivet (som Indlæg Nr. 477 til Sjæl. Missiver af 15 Okt. 1735). Det er skrevet med samme Haand som den ovf. S. 494 ff. meddelte Skrivelse, og Hojer har skrevet ovenover: »Saaledes første Opsatz, som siden blev forandret«: hist og her i Erklæringen har han egenhændig tilføjet enkelte Rettelser eller Tillæg

[2]) Se 2det Bind, S. 263. Oversekretærens Brevbog u. 15. Febr. 1737.

[3]) Se Meddel. fra det Kgl. Gehejmearkiv 1883—85, S. 116. samt de ovf. anførte Indlæg.

Da Kongen havde læst Erklæringen, skrev han til Holstein, at han i det hele billigede hvad Hojer havde indstillet, kun Borgerskabseden mente han burde beholdes. Forøvrigt henstillede han, om ikke flere, og navnlig Conseilet (Iver Rosenkrantz og Holstein) samt Schulin burde ytre sig om denne vigtige Sag; men da det var at formode, at alle ikke vilde synes om slige Nyheder (aabenbart en Hentydning til Rosenkrantz), saa var det maaske bedst, at Holstein foreslog nogle andre, der grundig kunde undersøge Sagen, da det dog var Skade, om dette gode og kristelige Foretagende blev til intet. Af et senere Brev ses det, at Holstein har foreslaaet, at Sagen skulde overgives til Justitiarius og de lønnede Medlemmer af Højesteret, hvilket Kongen bifaldt[1]). Men siden høres intet videre om Sagen. Adskillige af de Eder, som Hojer havde foreslaaet afskaffede, bruges endnu, skjønt deres Gavnlighed vistnok er saare tvivlsom.

6.

Kommissionen om Dannefæ.

Til Etatz Raad og Justitiarius Thomas Bartholin og Justitz Raad og General Procureur Andreas Høyer.

C. 6tus.

V. G. T. Eftersom Vores Danske Lov ikke taler tydelig nok om Danne-fæ: Saa er hermed Vores allernaadigste Villie og Befaling, at I retter Eders Leilighed efter, med hverandre derom at conferere, og Os Eders allerunderdanigste Tanker derover at meddeele, samt og at forfatte en Project til en Forordning, hvorudi det determineres og tydelig forklares til Efterfølge for den tilkommende Tiid, og Os samme, saa snart mueligt er, til Vores videre aller-

[1]) Se 2det Bind, S. 276. 278.

naadigst Resolution og Gotfindende at tilstille. Dermed etc. Friderichsberg den 11 Jan. 1737.

Sjælandske Tegn. LXX, Fol. 15.

Resultatet af Kommissionens Overvejelser foreligger i den kgl. Forordning af 22. Marts 1737 »om Dannefæ«, hvori der, som Fortolkning af Lovens V, 1, 3 bestemmes, »at Guld, Sølv, Metal og ald anden Skat, som findes enten nedgravet eller forborget i Jord, Skov, Mark, Huus eller andensteds, og ingen kjender sig ved, det kaldes Dannefæ og hør Kongen alleene til og ingen anden; med mindre nogen dermed ved særdelis Kongelig Benaadning Allernaadigst maatte være forleenet«.

7.

Kommission til Retsplejens Forbedring ved Landstingene.

Det er allerede tidligere, S. 216, berørt, at der, i Henhold til et Forslag af Hojer, under 10 Maj 1737 nedsattes en kongl. Kommission, bestaaende af Forslagstilleren og Justitsraad D. Seckman, for at undersøge nogle af Hojer paapegede formentlige Misligheder ved Landstingenes Virksomhed og at gjøre Forslag til Retsplejens Forbedring. I den Anledning udfærdigede Kommissærerne under 21 s. M. en Skrivelse til samtlige Landsdommere om at afgive Erklæring angaaende de Punkter, hvorpaa Hojer i sin Forestilling havde henledet Opmærksomheden. Resultatet af de indkomne Oplysninger og Kommissionens Overvejelser foreligger i den udførlige kgl. Anordning af 23. Januar 1739 angaaende Landstingene i Danmark[1]).

[1]) Fogtmans Reskriptsamling IV, 1, 637 ff. En Beretning af Hojer og Seckman om de af dem i Henhold til Reskript af 10 Maj 1737 indhentede Erklæringer fra Landsdommerne og deres paa Grundlag deraf forfattede Udkast til en Anordning om Rettergangen ved Landstingene fandtes tidligere i Kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. 867 Fol., men er nu afgiven til Rigsarkivet.

8.

Lovkommissionen.

Under 11. Oktober 1737 fik Justitsraad og Generalprokurør A. Hojer og Justitsraad Diderik Seckman kongl. Befaling om at at træde sammen i en ordentlig Kommission og at foretage sig Danske og Norske Lovs Revision, »og samme med de siden den Danske Lovs Publication udkomne Forordninger samt Højesterets eller andre Ober-Retters Instruction og de i Justitssager til Ober-Retterne ergangne almindelige Reskripter at conferere«[1]).

Den første Anledning til Kommissionens Nedsættelse var vistnok et Forslag, som Kancelliassessor Hans Wosemoese nogle Aar tidligere havde indgivet i samme Retning, men som da indtil videre var henlagt[2]). Efter at Sagen siden var videre behandlet i Kancelliet og havde faaet Kongens Approbation, udfærdigedes Kommissoriet.

Til Fremme for Sagen, der synes stilet ikke blot paa en Codification af nyere Lovbestemmelser, men ogsaa paa en Revision af de gamle, udleveredes under 5. Novbr 1737 fra det danske Kancellis Arkiv til Kommissionen adskillige Manuskripter og Papirer vedrørende Lovarbejderne i Christian V's Tid. Dernæst udfærdigedes følgende Skrivelse til de Embedsmænd, i hvis Arkiver man kunde vente at finde Oplysninger, som kunde være af Betydning:

---

[1]) Sjæl. Tegnelser LXX, Fol. 447—51. Udtog hos L. Fogtman, Kgl. Reskripter, Resolutioner og Collegialbreve IV, 1, 509 ff.

[2]) Paa Hans Wosemoeses udaterede Forestilling, der findes i Rigsarkivet som Indlæg til Reskr. af 11. Okt. 1737, er tegnet: »Udi Conseillet holden i Altona den 14 Maji A° 1734 haver Hans Kong. May. herpaa allernaadigst resolveret, at denne Sag kan udsetties, indtil Hans May^ts lykkelige Tilbagekomst«.

Høy-Ædle og Velbaarne,
Høyst-Ærede Hr. Stiffts Amptmand.

Som det allernaadigst haver behaget Hans Kongel. Mt at anbefale os at igiennemsee de Danske og Norske Lovbøger, og iblandt andet derudi paa behørige Stæder at indføre de Kongel. Forordninger og Rescripter, som siden Lovens Publication ere udstædte: Saa er til vores Høyst-Ærede Hr. Stiffts Amptmand vores tienstl. Anmodning, at De behagelig vilde meddele os Underretning, om der ved det Dennem allernaadigst anbetroede Stifft forefindes Kongelige Reskripter, Justitien vedkommende, og som ere befalede i Rettergang at bruges og ved Dommes Avsigelse eller Execution i agt at tages: og derpaa tilsende for det første en Designation, da vi ej paatvile, at os jo, om skulde behøves, av slige Rescripter vorder meddelt verificerede Copier. Vi forbliver med all Consideration (osv.).

Kiøbenhavn d. 16 Novembr. 1737.

Udkast i Rigsarkivet, paa Foden af hvilken Hojer har skrevet:

Efter denne Concept blef samme Dato 21 Brefve expederede til alle Stiffts Amptmænd. Oberhofrættens Justitiario, Laugmænd og Oberrætter, saa og til Ober- og Bergampterne i Norge, sampt til Landsdommerne i Norge.

Indberetningerne findes i Rigsarkivet, Men de fleste af dem ere ikke af stor Betydning.

Det store Arbejde, der var paalagt Kommissionen, forøgedes ved, at der fra Tid til anden tilstilledes den Forslag til Lovens Forbedring, indsendte til Regjeringen af Mænd, der interesserede sig for den stillede Opgave eller mulig vilde gjøre sig bemærkede som Lovforbedrere. Følgende Brev viser dette:

Til Etats Raad Høyer og Justitz Raad Seckman[1]).

Høyædle og Velbyrdige Herrer!

Da mig er bleven tilsendt hos følgende indbunden, skreven Bog som et Udkast angaaende den Danske Lov, med adskillige her og der giorte Anmerkninger, saa ville ieg herved have de gode Herrer samme Bog tilstillet, om den i nogen Maade kunde tiene til Oplysning udi den Dem den 11 Octobr. nest afvigt allernaadigst anbefalede Commission anlangende dend Danske og Norske Lovs Revision. — — —

J. L. Holstein.

Cancelliet d. 10 Febr. [1738].

Den unævnte Forfatter af den omtalte »skrevne Bog« maa være Etatsraad Hans Landorph, thi under 15. Febr. 1738 tilskrev Holstein denne, at den af ham indsendte skrevne Bog angaaende den Danske Lov er sendt til Etatsraad Hojers og Justitsraad Seckmans Gjennemsyn[2]).

Under 9. Januar 1739 udgik der kgl. Reskript til Kommissionen om at gjennemgaa et af Assessor Wosemoese over den Danske Lov og dertil hørende Forordninger samlet og forfattet Project[3]).

Kommissionen var ikke kommen til Ende med sit Arbejde, da Hojer døde. Han efterfulgtes af Højesterets-

---

[1]) I Oversekretærens Brevbog staar her: Gram, hvilket maa være en Fejltagelse af Skriveren. (Jvfr. Secher og Støchel, Forarbejderne til Chr. V's Danske Lov 1, 369).

[2]) Oversekretærens Brevbog i Rigsarkivet. Om H. Landorph se 2den Del, S. 311. 398 f. samt Dansk biogr. Lexikon X.

[3]) Fogtman, Kgl. Reskripter etc. IV, I, 633. Jvfr. Kongens Ytringer herom i et Brev af 7. Jan. 1739 til Holstein (2det Bind, S. 419; den der tilføjede Anm. bør udgaa). Hans »Project« findes endnu i Rigsarkivet (s. Meddel. fra det kgl. Geh.-Arkiv 1883—85, S. 216). Om Hans Wosemoese, som han selv skrev sig, kan oplyses: han blev $^{6}/_{6}$ 1733 Kancelliassessor, $^{21}/_{2}$ 1735 Amtsforvalter i Ringsted og Sorø Amter, $^{4}/_{9}$ 1747 Kancelliraad og $^{28}/_{9}$ 1750 Regimentsskriver i Nykjøbing paa Falster.

assessor Schouboe, og under 14 Jan. 1740 afleverede R. von der Hardt paa Etatsraad Hojers Dødsbos Vegne til Seckman og Schouboe hvad der fandtes blandt Hojers Efterladenskaber, Lovkommissionen vedkommende, tilligemed en i Rigsarkivet endnu bevaret »Designation over de Papirer og Documenter, som ere fundne udi afgangne Etatz Raad Hojers Sterfboe, den Danske og Norske Lovs Revision vedkommende«. Siden fortsatte Kommissionen sine Arbejder langt ind i Frederik V's Tid, gjentagne Gange udfyldt ved nye Medlemmers Indtrædelse, uden at dog noget endeligt Udbytte af de lange Forhandlinger opnaaedes. Det er næppe for dristigt at mene, at Hojer vilde have ført Lovens Revision til Ende, om et længere Liv havde været ham forundt.

9.

Den grønlandske Kommitté.

Som Medlem af og Sekretær i Missionskollegiet havde Hojer meget Arbejde ved Missionen i Ostindien, Finmarken og Grønland, da det var ham, der modtog Brevene fra Missionærerne, gjorde Indstillingerne til Kollegiet og siden fra dette til Kongen, samt besørgede Korrespondencen med Missionærerne[1]. Særlig kan fremhæves den utvivlsomt af Hojer forfattede udførlige Forestilling til Kongen fra Kollegiet om Missionsvæsenet i Grønland, om Indrettelsen af et Seminarium Grønlandicum, samt om Anvendelsen af Waisenhusdrenge baade til Missionen og Handelen, hvilken Forestilling førte til det kgl. Reskript af 8. Febr. 1737 om disse Forhold[2].

---

[1] Et af Hojers Breve vedrørende Missionen i Indien findes refereret hos Fenger, Den trankebarske Missions Historie.

[2] Fogtmans Reskriptsaml. Jvfr. Kirkehist. Saml. 4. R. VI, 736 ff.

Da Handels- og Kolonialforholdene paa Grønland imidlertid krævede en mere sagkyndig Behandling, end Missionskollegiet i sin Helhed kunde give dem, udgik der 21. Febr. 1738 kgl. Befaling til de to forretningsdygtigste Medlemmer af Kollegiet, Hojer og Professor M. Wøldike, om i Forening med Konferensraad Otto Thott og Borgmester Frederik Holmsted at kalde Kjøbmand Severin for sig og nærmere at conferere med ham om et af ham indgivet Forslag vedrørende Handelens og Missionens Fortsættelse paa Grønland, samt siden at indgive en Beretning til Kongen om det Resultat, hvortil man var kommen. Den 9. Maj 1738 fik de samme Mænd Befaling om at træde i Korrespondence med Stiftsbefalingsmanden over Island og Amtmanden over Finmarken, om der kunde findes 20 Familier paa Island og 10 Familier i Finmarken, som vilde drage som Kolonister til Grønland. Udbyttet af Forhandlingen skulde siden refereres til Kongen til videre Resolution[1]).

I det hele ses de nævnte Mænd at have udgjort en raadgivende Kommitté, gjennem hvilken Severin, der havde overtaget den grønlandske Handel, indgav sine Forslag, og hvis Betænkninger toges til Følge i de derom udstedte kgl. Resolutioner. Vi maa her nøjes med nogle korte Referater af herhen hørende Breve:

1738, 21. Novbr. Kongebrev til Conferenceraad Otto Thott, Etatsraad Andreas Høyer, Justitsraad Friderich Holmsted og Professor Dr. Marcus Wøldike, angaaende at Hs. Maj har approberet Jacob Severins Foretagende med det i Grønland opbragte hollandske Skib, samt forskjelligt andet vedrørende de grønlandske Forhold[2]).

[1]) Sjælandske Tegnelser LXX, Fol. 584.
[2]) Sjælandske Tegnelser LXX, Fol. 905—7.

1739, 4. Febr. J. L. Holstein paalægger de nævnte Mænd at indsende Betænkende, om de have noget at erindre ved den dem tilsendte Concept til en Octroy for det grønlandske Compagni[1]).

1739, 19. Febr. J. L. Holstein til samme om at indsende deres Betænkende, om Jacob Severin ikke bør nyde de begjærede 2000 Rdl. til de Fartøjers Udredelse, som for dette Aar skulle til Defension paa Grønland.

10.

Mindre Kommissioner.

Foruden de for en Del meget omfattende Kommissioner, i hvilke der lagdes uforholdsmæssig stort Beslag paa Hojers udmærkede Indsigt og Forretningsdygtighed, var han ogsaa Medlem af flere mindre Kommissioner, som her i al Korthed skulle nævnes (efter Sjæl. Tegnelser).

1734. 24. December. Kgl. Befaling til Geheimeraad Hr. Friderich Greve af Danneschiold Samsø og Justitsraad Andreas Høyer, anlangende som Commissarier at afhandle en Tvistighed imellem Jødinden Bela, afg. Salomon Melchiors, og Etatsraad Niels Foss. (Jødindens Klage drejede sig om et Par af Peter Helvig Rentzel udstedte Obligationer paa 6000 Rdl., som hendes afd. Mand havde leveret Foss til Inddrivning[3]). Under 10. Juni 1735 bevilligedes det, at Vidner maatte føres for Kommissionen, efter Loven. (Af det i 2den Del, S. 256, meddelte ses, at Sagen senere kom

[1]) Oversekretærens Brevbog 1739—40, Fol. 24—6.

[2]) Sammesteds, Fol. 37—9.

[3]) Den 28. Sept. 1734 havde J. L. Holstein tilskrevet Etatsraad N. Foss om at indsend Erklæring overe en Memorial fra den nævnte Jødinde.

for Højesteret. og at den gik Foss imod, saa han blev idømt en betydelig Bøde).

1735, 7. Oktober. Kgl. Befaling til Justitsraad Andreas Høyer og Borgmester Morten Munthe [i Roskilde] til som Contra-Commissarier at afhandle en Tvist mellem Mag. Hans Buch. Sognepræst ved Domkirken i Roskilde, og Else Kirstine Paulin. Enke efter Hr. Lars Nielsen, forhen Sognepræst ved Frue Kirke i Roskilde og Capellan ved Domkirken.

1736, 28. April. Kgl. Befaling til Justitsraad Andreas Høyer og Justitsraad Christian Thestrup om som Commissarier at afhandle en Tvistighed imellem Isenkræmmer Ole Caspersen Hegelund og hans Hustrue, Cathrine Marie, Datter af Stadskaptajn og Hofjuvelerer Friderich Fabritius.

1736, 14. Juli. Kgl. Befaling til Justitsraad Andreas Høyer og Assessor Povl Boesen om som Commissarier at afhandle en Tvistighed imellem Mag. Hans Buch, Provst og Sognepræst i Roskilde, og Søren Frank, Sognepræst til vor Frue Kirke sammesteds, paa den ene Side, og Knud Lerche, Forpagter paa Lindholm. paa den anden Side.

1737, 3. Maj. Kgl. Befaling til Conferentsraad Otto Thott, Justitsraad Andreas Høyer, Assessor Povl Boesson og Consistorialraad Niels Dorph om som Commissarier at afhandle en Sag imellem Mag. Hans Buch, Domprovst og Sognepræst til Domkirken i Roskilde, og Forpagter paa Lindholm Knud Lerche. Tillige skulde de under Commissionen paakjende bemeldte Lerches af Sagen flydende Contra-Prætentioner.

1738, 10 Okt. Kgl. Befaling til Etatsraad Andreas Høyer og Justitsraad Diderich Sechman om at afhandle en Tvistighed imellem Hofmester Møstings Arvinger og Baron Friderich Brochdorff med flere.

1739. 17. April. Kgl. Befaling til Etatsraad Høyer og Justitsraad Sechman om at indsende Project til en Forordning, hvorledes de, som ved Besvangrelse, omendskjønt de hinanden ville ægte, sig forsee, kan være at straffe, saaledes at der gjøres Forskjel paa Stederne og Personerne, især dem, som sig dermed ved Hoffet forsee[1]).

11.

Steinhorst-Sagen.

Et af de sidste Hverv, Hojer udførte for Regjeringen, var Udgivelsen af et anonymt statsretligt eller historisk-politisk Skrift med følgende Titel:

Gegen-Information betreffend die zwischen Sr Königl. Majestät zu Dännemarck, als Hertzogen von Holstein, und Sr Königl. Maj. von Groß-Britannien, als Hertzogen von Lauenburg, über das Stormarsche Ampt und Haus Steinhorst, und die durch ein Hannöverisches Detachement auf Steinhorst überfallene Königl. Dänische Dragoner, entstandene Streitigkeit. Mit Beylagen. (Uden Trykkested) 1739. 4⁰.

Vi skulle ikke her indlade os nærmere paa Stridens Gjenstand, saa meget mere som denne er tilstrækkelig behandlet af andre Forfattere[2]), men blot gjøre opmærksom paa, at Hojer utvivlsomt var særlig skikket til at drøfte dette Emne. Bl. a. havde han allerede i sin Statsret[3])

[1] Fogtmans Reskriptsaml. IV, 1. 667. Her henvises til Reskr. af $^{17}/_{7}$ 1739 til Gen.-Kirkeinspektionskollegiet angaaende Trolovelser og Jaord, der vistnok staar i Forbindelse med ovennævnte Reskript.

[2]) H. L. Møller, Kong Kristian VI, S. 161 ff. E. Holm, Danmarks og Norges Hist. 1720—1814 II, 115 ff. 324. Jfr. Falcks Samml. III, 86.

[3]) Den trykte Udgave, S. 59—61.

ret udførlig behandlet »Amtet Steinhorsts« Historie og dets omstridte Ejendomsforhold. Et i Kallske Saml. 192 Fol. bevaret Mnskr., med Titel »Actenmässiger Bericht, wie es um die beiden Aemter Steinhorst und Tremsbüttel bewandt ist«, synes ogsaa at have hørt til hans Samlinger. — Det ovennævnte Skrift fremtræder som Gjendrivelse af en i Hannover i Dcbr. 1738 udkommen »Information« om Stridens Gjenstand.

12.

Om Hojers Enke.

Hojer døde i Slesvig den 28. Aug. 1739. Om hans Hustru, der i over 30 Aar sad Enke efter ham, er allerede tidligere meddelt det fornødne[1]. Her skal kun anføres Udtog af et Par hende vedkommende Kongebreve fra Tiden nærmest efter Mandens Død:

1739, 11. Sept. Fru Elsabe Margrethe, afg. Etatsraad Andr. Høyers Efterleverske, fik kgl. Tilladelse til at sidde i uskiftet Bo, saa længe hun forblev i enlig Stand, og omsider at skifte med Samfrænder.

Sjælandske Registre.

1740, 14. Juni. Kongl. Skrivelse til Rector og Professorer ved Kjøbenhavns Universitet, anl. at Fru Elsabe Margrethe afg. Etatsraad Andreas Høyers Enke maa som et Naadsens Aar nyde de hendes Mand loco salarii i Norge tillagte Tiender.

Sjæl. Tegn. LXXI. Fol. 693—4. Brevet er udstedt paa Drage i Holsten, hvor Kongen opholdt sig hos sin Svoger, Friederich Ernst, Markgreve af Brandenburg-Culmbach.

[1]) Se foran S. 140 f. 347. Da hun paa Mollers Stamtavle fra 1777 over Familien Ambders ikke omtales som død, har hun maaske da endnu været i Live.

13.

Hojers Bibliothek.

Skjønt hele det Kvarter, hvori Hojer boede, 1728 gik op i Luerne ved Kjøbenhavns Brand[1]), saa han næppe kan have reddet ret meget af sin Bogsamling, lykkedes det ham dog i de 10 Aar, han levede derefter, at samle et meget betydeligt Bibliothek. Efter hans Død udkom der en Katalog derover, som viser, at han har været en overordentlig energisk Samler. Katalogen indeholder 761 Folianter. 3065 Kvarter, 3413 Oktaver og 590 Haandskrifter. Men da ikke faa af de opførte Numere omfatte 3—4, ja indtil 30—40 enkelte Skrifter, vilde Tallet være blevet langt større, om de alle vare blevne særskilt numererede. Desuden havde Hojer en Portrætsamling paa 416 Nr. og en Kortsamling paa 1156 Nr., vistnok noget næsten enestaaende i en Privatmands Eje. Det hele er en højst interessant Samling, der indeholder al Slags Litteratur, dog især Theologi, Filosofi, Retsvidenskab, Historie, Topografi, Medicin og Sprogvidenskab foruden mangfoldige kuriøse Skrifter, som det ikke er let at henføre under noget bestemt Fag. Af den nyeste pietistiske Litteratur og derhen hørende Stridsskrifter er der en overordentlig stor Mængde; men Holbergs Skrifter og andre danske Litteraturværker savnes heller ikke. Haandskrifterne, af hvilke en Del da eller senere ere landede i det store Kgl. Bibliothek, indeholde især Bidrag til Danmarks, Norges og Hertugdømmernes Historie og Topografi; vedrørende de sidst nævnte Landskaber findes navnlig en rig Fylde af haandskrevne Sager af alle Slags.

Auctionen fandt Sted i Waisenhuset den 5. Sept. 1740 og følgende Dage[2]).

---

[1]) Se 1ste Del. S. 469.

[2]) Jvfr. Werlauff. Hist. Efterretn. om det st. Kgl. Bibliothek, 2. Udg., S. 134—5.

14.

Hojers litterære Efterladenskaber.

Da Hojer døde midt i sin omfattende Gjerning, efterlod han meget ufuldendt, som han under heldigere Forhold maaske selv havde sørget for at offentliggjøre, men som nu maatte være overladt til andres Omsorg eller forblive utrykt. Et trykt Arbejde, som nu synes tabt og ikke omtales i vore Litteraturfortegnelser, maa dog først nævnes. Det viser, at skjønt Hojer blev udnævnt til Dr. jur. per bullam Regiam, har han dog ikke unddraget sig Udgivelsen af en Doktordisputats. I hans Bibliothek fandtes nemlig 20 Exemplarer af følgende Skrift:

Andr. Hojeri Disputatio inauguralis juridica de Interpretatione usuali et doctrinali articuli 22, Cap. 13, Lib. 1. Codicis Christianei Danici. Hafn. 1736. 4°.

Hojers tidligere (I, 470—1 og II, 530—1) omtalte Afhandling om Titelen »Arving til Norge«, der 1729 var indsendt til Frederik IV, maa senere ogsaa være bleven overrakt Christian VI for at gjore ham opmærksom paa det uheldige og mulig farlige i, at de »holstenske« Prinser førte denne Titel. I et Brev fra Kongen af 10. Januar 1739[1]) til Schulin findes nemlig følgende Ytringer:

»Wir schicken Ihm zu eine Schrift, welche der General-Procureur Hoyer verfertigt, ob er wohl seinen Nahmen nicht dafür gesetzt, wegen deß Tituls Erbe zu Norrwegen, welcher bißheero denen Printzen von Holstein gegeben ist; dieses kan Er mit Commoditet durchlesen und uns seine Gedancken mahls darüber sagen oder schreiben«.

---

[1]) Originalen i Rigsarkivet har ganske vist Aarstallet 1738, men ligger mellem Breve fra 1739 og hører vistnok til dette Aar. Det var ikke usædvanligt, at Christian VI i sine Breve glemte, at han var gaaet ind i et nyt Aar.

Til Udgivelse var Skriftet næppe bestemt[1]). Dette var derimod snarere Tilfældet med følgende Skrifter, der udgaves efter Hojers Død.

Juridisk Collegium over Processen saaledes som den bruges i Dannemark og Norge, confereret med den, som bruges i Førstendømmene og Tydskland; holden af Andreas Höjer, Kongl. Majestæts Etats-Raad (osv.). Samlet og til Trykken befordret ved Hans Hagerup. Kbhvn., Trykt hos Ernst Henrich Berling, 1742. (419 SS. i 4⁰).

Værket er approberet til Trykken af Dr. Kofod Ancher. Udgiveren har ikke ledsaget det med nogen Fortale, saa man ikke erfarer, om det grunder sig paa hans egne eller andres Optegnelser fra Hojers Forelæsninger. — Af samme Værk foreligger ogsaa følgende Udgave:

Salig Etats-Raad Høyers Juridiske Collegium, saavidt den Danske og Norske Proces vedkommer. Med Fliid igiennemseet og efter den Salig Herres egenhændige Haandskrift rettet og renset fra de mangfoldige udi forrige Edition sig indsnegne Tryk- og andre Feil. Samt forbedret med Tillæg af de siden og til denne Tid udkomne Kongelige Forordninger og Rescripter. Befordret og udgivet af C. D. Hedegaard J. U. D. Kbhvn. 1764. Paa Johan Gottlob Rothes Bekostning, Boghandler i No. 8 paa Børsen, som retmæssig Forlægger. (414 SS. + 2 Ark Fortale og Register i 8⁰).

Paa Skriftets sidste Side: »Imprimat. in Fidem Protocolli. O. Guldberg« [2]).

---

[1]) En Ytring deraf er anført hos Erslev, Frederik IV og Slesvig, S. 101.

[2]) Denne Paategning kunde tyde paa, at Guldberg, der siden 1761 var Professor eloqventiæ ved Sorø Akademi (s. Dansk biogr. Lex. VI, 290) 1764 maa have fungeret som Professor juris. I

Skriftet indledes med »Forlæggerens Fortale«, der dog efter sit Indhold maa antages i alt væsentligt at være forfattet af Udgiveren, Dr. Hedegaard. Af denne Fortale kan følgende hidsættes:

»Det er ikke ubekiendt, hvad Mangler man har fundet i det Oplag af Sal. Etatsraad Høyers Juridiske Collegium over den Danske og Norske Rettergangs Maade, som udkom ved Trykken 1742 i 4to. Nok at nævne, i alles Sted, vor berømte Hr. Justitzraad Peder Kofod Ancher i hans saakaldte Anviisning for en Dansk Jurist, p. 52. Hr. Doctor Krigsraad Hedegaard har og allerede i Fortalen til hans Afhandling om Voldgift, udkommen i Odense 1750, p. 5, beklaget det samme, saa og derhos yttret et Ønske og Forslag, angaaende et nyt og forbedret Oplag deraf. Man behøver og ikke at see sig ret viidt om i hint første Oplag, inden man kan fuldkommelig retfærdiggiøre dette Ønske. Indretningen i Almindelighed viiser os næsten overalt en ubetænksom Blanding af andre Landes Rettergang med den Danske og Norske, uden retskaffen Omsorg for at udsøge det deraf, som, egentlig at tale, var nyttig for os; ja ofte, uden at skille det Fremmede fra det Indenlandske, saa uerfarne Læsere skulde kunne kiende, hvad der var Regelen, og hvad derimod kun tilføiet, enten blot for Sammenlignings Skyld, eller til anden Oplysning. Men ikke det alene. Fast hvert Stykke især er vanhældet med saa mange Feiler af allehaande Slags, at de ei kunne tælles«. (En Række saadanne Fejl paapeges derpaa).

»Man har haabet at kunne anmælde disse Feil, ja og alle de øvrige, om man saa havde vildet, uden at fornærme

samme Aar blev han for øvrigt kaldet til Lærer for Arveprins Frederik. Naar baade denne og den følgende Udgave ere approberede til Trykken af Professorer i Sorø, tyder det paa, at det forholder sig rigtigt, naar J. Worm (Lex. o. lærde Mænd I, 458) angiver Sorø som Trykkestedet, skjønt Titelbladene have: Kbhvn.

Salig Etatsraad Høyer i allermindste Maade. Hver iblant os, som haver hørt denne berømte Mands Akademiske Forelæsninger, eller seet rigtige Afskrifter deraf, ved ham selv eller andre; hver, siger jeg, som haver kiendt eller kiender endnu hans vidtudstrakte Indsigt, som i alle Videnskaber, saa især i de Juridiske; og hvo kiender ei den i det mindste af Rygtet? kan ei andet end være overtydet om, at føromtalte Feil ei bør skrives paa hans Regning, men alene tilregnes enten Samlerne, Afskriverne, Udgiveren, eller Trykken, eller alle tillige«.

Ved Udgivelsen havde Hedegaard betjent sig af »et Haandskrift, som man haver al Aarsag at troe, at være et virkelig oprigtigt Afskrift af den egenhændige Original, hvilken den Sal. Høyer selv har havt for sig til at læse over, efterdi man har faaet det af en Student, som den Tid var Sal. Høyers Haandskriver«.

Desuden havde omtrent 10 andre Afskrifter af Forelæsningen staaet Udgiveren til Raadighed, af hvilke han paa bedste Maade havde søgt at benytte sig. Ved Udgivelsen havde han dels rettet de forekommende Fejl, dels ført Værket op til Nutiden ved at tage Hensyn til de efter Hojers Tid udstedte Love og Forordninger, og endelig »fraskilt alt det, som forrige Oplag haver om andre Landes Rettergang«, da det formentlig var ufornødent til praktisk Brug. Den ny Udgave, der var gjort ønskelig derved, at den forrige, som endnu stadig efterspurgtes, var udsolgt, formentes derfor at blive mere brugbar og paalidelig end hin, hvortil kom, at den ved Anvendelsen af et mindre Format kunde sælges til billigere Pris[1]).

[1]) Mærkeligt nok findes denne Udgave af 1764 ikke anført i Bibliotheca Danica I, 663, hvor Udgaverne af 1742 og 69 nævnes. Jeg har fundet Udgaven af 1764 i et privat Bibliothek (paa Stamhuset Østrupgaard i Fyn).

Hedegaards Udgave af Hojers Forelæsning maa være slaaet godt an, da der allerede 1769 udkom »Andet Oplag« af den, der, naar man fraregner Rettelsen af nogle Trykfejl og enkelte andre Smaating, er ganske som Udgaven af 1764. Paa sidste Side staar: »Imprimatur in Fidem Protocolli. J. Erichsen [1]«. — Senere udkom:

Jus Publicum det er Stats-Ret eller Statsforfatning og Rettigheder for Danmark, Norge og Fyrstendommene forklaret ved private Forelæsninger eller Kollegio af Hr. Professor Andreas Højer og efter hans Tilsigende til deels paa Dansk deels paa Latin optegnet og sammenskrevet nu heelt paa Dansk oversat og til Trykken at befordres, udgivet af Peder Mortensen Bredsdorff. Christiania 1783. Trykt hos Jens Ørbek Berg. (152 SS. i 4^{0}).

Af »Oversætterens Fortale«, der er dat. Tønsberg d. 1. Juli 1778, kan følgende hidsættes.

»For at forslaa Tiden, som imod min Villie er bleven mig alt for rum [2], og at fordrive de derover indfaldende Tanker, foretog jeg mig at oversætte paa Dansk dette Kollegium, som jeg i et Haandskrift var kommen over, der af Herr Professor Højer ved hans Forelæsninger omtrent i Aarene 1737 eller 1738 er tilsagt, efter de Tydske Høye Skolers den Tiid brugte Maade, halvt paa Dansk og halvt paa Latin«.

»Skriftet, troer jeg, er ikke almindeligt, og da det indeholder en velgrundet Efterretning om Danmarks og tilliggende Landes Forfatninger, Rettigheder, Adkomster,

[1]) Jon Erichsen var Professor juris ved Sorø Akademi.

[2]) Udgiveren antyder ogsaa andensteds i Fortalen at han var kommen ud af sin Stilling. Han haabede paa at faa »et Levebrød i Kongens Tjeneste«.

Fordringer med viidere, og da derom anføres endeel Omstændigheder, som jeg ikke har fundet hos andre Skribentere, troer jeg, at det muellgt ey turde være mine Lands-Mænd u-behageligt, saa mange, som ey forstaae det Latinske Sprog, at kunde læse Skriftet heelt paa Dansk. Paa nogle Stæder, hvor jeg har fundet Feyltagelser eller Skrive-Feyl, har jeg enten forandret samme, og da i de hosføyede Anmærkninger meldet om Forandringen, eller og rettet det ved Anmærkningerne alleene, ligeleedes hvor jeg har formeent, noget at kunde eller burde været sagt anderleedes, har jeg og i bemelte mine Anmærkninger taget mig den Frihed, at give mine Tanker tilkjende. I min Oversættelse har jeg søgt, saa meget som mueligt, at skrive reent Dansk, og at rense det fra fremmede Ord: om jeg har været heldig eller ey i at give de Juridiske Kunst-Ord, som alle i min Original anføres paa Latin, rigtigt paa vort Danske Sprog, maa mine Læsere dømme«.

Om Hojers Hovedværk, hans Frederik IV's Historie, der jo først udkom længe efter hans Død, er tidligere talt (III, 495 ff.). Her skal endnu kun berøres nogle andre af hans litterære Efterladenskaber:

I Foraaret 1756 oplæste Professor B. Møllmann i Videnskabernes Selskab[1]) »en Tractat paa Tydsk af sal. Højer, om Danmark nogen Tid har været Len af Tydskland«.

I Manuskriptsamlingerne findes der hist og her mindre Stykker fra Hojers Haand, om hvilke det dog ikke saa lige kan siges, om de have været bestemte for Offentligheden, saasom:

Discours van der Schwierigkeit der Rechte in dem Herzogthum Schleswig, und dem Gebrauch der Hülff-Rechte. Auct. A. Hoiero. (Uldallske Saml. 334. 4⁰).

[1]) Molbech, Videnskab. Selsk. Hist. S. 237 Not., hvor en ældre latinsk Afhandling af Hojer om samme Emne ogsaa omtales.

Stykket bestaar kun af 8 Blade og foreligger i en Afskrift med den senere Gehejmearkivar C. E. Voss's Haand.

I Univ.-Bibliotheket, Addit. 69 Fol., findes følgende Haandskrift, der tillægges A. Hojer, skjønt hans Navn ikke findes deri:

Summarische Deduction derer Gerechtsahme der Crone Dännemarck und Norwegen über den Fischfang und die Schiffarth in der Nord-See Gesetze zu machen.

Halvdelen af denne ret omfangsrige Afhandling bestaar af »Beylagen«, Afskrifter, efter trykte og utrykte Kilder, af Aktstykker til Emnets Oplysning.

Ved Omtalen af Hans (eller Johan) Mejers Haandskrift om Runerne har Werlauff et Steds bemærket: »Om den Kritik, som den berømte danske Historiograf og Jurist A. Hojer, ifølge en haandskreven Efterretning, skal have underkastet O. Worms Runeforklaringer, nu vilde være os til større Hjælp (end Mejers) maa være uvist, da den næppe længere er til«[1]). Blandt de Thottske Haandskrifter i 4° Nr. 1482 findes nogle Collectanea om Runerne, med A. Hojers Haand, der synes at vidne om en ikke ringe Sagkundskab (jvf. Nyerups Oversigt over Fædrelandets Mindesmærker, S. 160), deriblandt ogsaa Tegninger af en Del Runemønter[2])«.

I Ny kgl. Saml. 2073 b 4° findes en kort Biografi paa Dansk af den bekjendte Konvertit Kloster-Lasse, med følgende latinske Titel:

Curriculum vitæ Laurentii Nicolai conscriptum ab A. Höiero.

[1]) Werlauff har næppe vidst at der i den ledreborgske Samling, Nr. 257 Fol. findes: A. Hojer, Von den Runensteinen zu Wallö. Om dette Skrift har noget Værd, maa overlades til de runekyndige at undersøge.

[2]) Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed, S. 321—2.

Manuskriptet, der i sin Tid har tilhørt J. Langebek, er dog ikke skrevet med Hojers Haand. Om Forfatterens Kilde er der meddelt Oplysning af Dr. G. Bang i Kirkehist. Saml. 4. R. III, 790 ff. [1]).

Til Litteraturen vedrørende Hojer kan særlig anføres Kofod Anchers »Kort Anviisning i sær for en dansk Jurist angaaende Lovkyndighed og Staatskonsten« (Kbhvn. 1755), hvor det, S. 51 ff., hedder:

»I vore Tider begynder man at indsee, at det ikke er nok for at blive en grundig Dansk Jurist, at have faaet nogen Grund in Jure Romano-Germanico, men at vores egen Jurisprudentz billigen bør udgiøre et Studium for sig selv. Sal Etats-Raad Høyer, en Mand af stor Genie og vidtløftig Erudition, som han fortiener den Berømmelse, at han først har bragt Studium Juris hos os i Flor, saa meriterer han ogsaa denne, at han, som Professor Juris her ved Universitetet, har søgt at veylede den studerende Ungdom til at legge sig i sær efter vores Fædernelands Jurisprudentz. Maaskee Thomasius, hans Academiske Præceptor (ham der giorde sig ligesaa stor Umage for at føre Studium Juris Germanici i Mode, som for at nedtrykke Jus Romanum) først kand have bibragt ham den Tanke om Fornødenheden af Studio Juris patrii. Det maa være, som det være vil, saa er det vist, at i Henseende til vores Danske Jurisprudentz har han sine store Meriter. De adskillige Collegia han har holdt in Jure, og de mange af hans Discipler, som existere endnu, ere levende Vidner dertil. Foruden hans Lectiones over Struvens Jurispruden-

[1]) I N. Staatsb. Mag. VIII, 683 tillægges (af E. Carstens) Historiografen And. Hojer de i Acta historico-eccl. Weimar 1741 f., 5ter Band, S. 653—70 og 1014—22 meddelte Efterretninger om de sekteriske Bevægelser i Bordelum. Men det kan ikke være rigtigt, alene af den Grund, at en Del af de omtalte Begivenheder først er indtruffen efter Hojers Død.

tia Romano-Germanica, er det bekiendt, at han har læst over vores Danske og Norske Processes Maade. Et ved Anledning deraf sammenskreven Collegium er kommen i Trykken Ao. 1742. Af dem, som har havt Kundskab til vores berømmelige Prof. Høyer, er der vel ingen, som skulle ville anføre, hvad der er at udsætte ved dette Collegium, paa den sal. Mands Regning. Dog havde det været at ønske, at dette Skrift enten med alle var holdet tilbage, eller i det mindste havde faaet en bedre Form. Foruden dette Collegium, hvorudi han har systematice villet lære Processens Maade, har den Sal. Mand, i det samme Aar han døde, begyndt et exegetisk Collegium over Lovens 1ste Bog, hvori han, efter Lovens egen Orden, forklarer Artikel efter Artikel, og ved enhver Artikel anfører Fontes. Men hans Discipler fik ikkun den første Smag derpaa: han kom ikke videre end til Begyndelsen af det 9de Capitel. Døden kom imellem og afbrød dette nyttige Værk. Og, endskiønt hans Distractioner vare alt for mange, og hans Levetid alt for kort, end at han har kundet udføre vore Love i et fuldkommen Systema, saa seer man dog af det, han har præsteret, hans store Vue, og den gode Smag han har havt«.

En Skrivelse fra Hans Gram, hvori han (1747) tager Hojer i Forsvar mod en ubeføjet Beskyldning, Eskil Lohmann havde gjort imod ham, findes trykt i Suhms Nye Saml. IV, 3—4. H., S. 103—6. — En Satire over Hojer af en unævnt Forfatter er af Werlauff meddelt i Nyt hist. Tidsskrift VI, 322—4.

Tillæg og Rettelser.

Første Bind.

S. 353, Lin. 14 f. o. am[at]ore, læs amore. (Jvfr. Bruun, Fr. Rostgaard I, 552 Not.).

» 439—40 og 444. Om den her omtalte Wallach-Møinichenske Sag findes nærmere Oplysning hos Bruun, Fr. Rostgaard I, 379. II, 327.

Andet Bind.

S. 53, Anm. 3 thum, læs: thun. Vedrørende Hertug Ulriks Historie i de sidste Aar af hans Liv er i Regesta dipl. Dan., 2. Series, fremkommet Henvisninger til flere Bidrag i udenlandske Brevsamlinger, der vel nærmere oplyse Enkeltheder, men ikke forandre det i Fremstillingen givne Billede af Hertugens Levned og Karakter.

» 281. Not. 1 udgaar. (Om Jægers Bog findes nu Oplysning i Kirkehist. Saml. 4. R. V, 288.

» 419. Not. 3 udgaar. (Se 4de Bind, S. 517).

» 434, Lin. 7 f. n. 1729, læs: 1739.

» 500. Noten udgaar.

» 529. Hojers »Leben u. Geschichte König Friederich des IV.« findes i 4 Bind i Ledreborgske Saml. Nr. 236—40. 4°.

» 542, Sp. 1, Lin. 6 f. o. Broer, læs: Brøer.

» 550, Sp. 2, Lin. 2 f. n. Georg Vilhelm, læs: G. Frederik.

» 560, Sp. 1, Lin. 16 f. n. Ramus, Jakob, læs: R. Christian.

Tredie Bind.

S. 2. Om Jørgen Hansen se Allen, Breve og Aktstykker S. 363. 556. Personalhist. Tidsskr. 2. R. V, 212—3, hvor Hvitfeldt korrigeres, som formodentlig er Pontanus's Kilde, naar han tillægger Jørgen Hansen Navnet Steen.

» 47, Lin. 5 f. o. ugefehr, læs ungefehr.

» 76, Lin. 14 f. o. examiren, læs: examiniren.

» 79, Anm. 3 Klitou, læs: Kleve.

» 107, Lin. 13 f. n. Mattbis, læs: Matthis.

» 113, Lin. 17 f. o. Sorte Marckit maa sikkert være det nuværende Soesmark ikke langt fra Guldborg paa Laaland.

» 230, Not. 3 Haris, læs: Hans.

» 283, Lin. 20 f. n. Procerum visa, læs: Procerum sit visa.

» 286, Lin. 21 f. o. 1594, læs: 1574.

» 304. R. Reravius omtaler i »Kong Frederik II's Kronings Hist.«, under Beretningen om Fredslutningen i Stetin, »Hr. Carolus Dancæus, en Mand forstandig, viis og from«. (Udg. 1576 Bl. Kij).

» 363, Lin. 8 f. o. Nibolaus, læs: Nicolaus.

» 426, Lin. 7 f. o. Cummerjuncker, læs: Cammerjuncker.

» —. Not. 2 Christian Jensen, læs: Christen Jensen (s Kirkehist. Saml. 4. R. I, 666).

» 437, Lin. 10 f. n. Christiane Sophie Nagel, læs: C. S. Vagel. (Jvfr. Moe. Tidsskr. f. norsk Personalhist. I, 211. Personalhist. Tidsskr. 2. R. V, 178).

» 481, Lin. 8 f. n. Pomerari, læs: Pomerani.

» 506. Anm. udgaar.

» 519, Lin. 5—9 f. o. Den her nævnte Glopinius ell. Glopenius maa være Frederik Gloxinus, der omtales hos A. D. Jørgensen, P. S. Griffenfeld II, 411.

Fjerde Bind.

S. 46, Lin. 10 f. o. mea, læs: meo.
» 53, Lin. 3 f. o. Adolfs, læs: Johan Adolfs.
» —, Lin. 1 f. n. II, 132, læs: I, 132.
» 134, Lin. 13 f. o. 5 Febr. 1735, læs: Aug. 1736.
» —, Lin. 22—23 f. o. udgaar: af S. 493 ff. ses nemlig, at Hojer ikke var egentligt Medlem af Kommissionen angaaende det lærde Skolevæsen. saa meget han end for øvrigt havde med Sagen at gjøre.
» 189, Lin. 13 f. n. 5tus, læs: 6tus.
» 320, Lin. 16 f. o. Torslund, læs: Torslev.
» 337, Lin. 14 f. o. Straste, læs: Strasze.
» —, Lin. 15 f. o. um, læs: eine.
» 340—3. Om Ahlefeldterne paa Satrupholm ere flere Efterretninger nu fremkomne hos L. Bobé, Slægten Ahlefeldts Historie, Kbh. 1901.
» 346. Om Prinsesse Frederikke Amalies Besiddelse af Satrupholm jvfr. 3. Bind, S. 568.
» 379, Lin. 3 f. o. Samler, læs: Salmer.
» 380. Et Exemplar af »Paranymphus Nuptialis« findes i Karen Brahes Bibliothek. (Bemærkning, om at Skriftet findes der, er forglemt i Bibl. Dan. I, 278).
391. En af Salmerne i »Kong Davids Tøjhus« (s. Brandt og Helveg. Den danske Psalmedigtn. I, Nr. 301) er særskilt udgivet (Bibl. Dan. I, 349) under Titel: »En Aandelig Psalme om Dødens daglige Betænkelse, som er den allerhøyeste Viisdom. Trykt i dette Aar«. (4 Bl. i 8⁰). Den bestaar af 41 Vers og kunde efter sit Indhold godt være forklarende Text til en Medaille fra Heldvaderus's Dødsaar (1634), paa hvis Avers er afbildet en dejlig Kvinde (»Jeg er skiøn«), og paa Reversen en Benrad (»Jeg var skiøn«).
» 401, Anm. Roensted er Reynistadr Kloster i Skagefjord.
» 441, Lin. 2. f. o. Hemmels, læs: Hemmets.

Register til 3die og 4de Bind.*

Ved Henvisninger til 3die Bind er Bindtallet (III) udeladt.

* Navnene fra Kommunitetets Matrikel (III, 341—83) ere ikke optagne i dette Register.

